INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

INSPIRATION FOR THE MODERN RESEARCHER

2024 №4(1)

intereduglobalstudy.com

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific-theoretical and methodological journal

SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL JOURNAL
IE&GS

2992-9024
ISSN

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4(1)

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
2024-yil, 4(1)-son

BUXORO – 2024

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4(1)

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal

UZB

2024, №4 (1)

Muassis: Buxoro davlat pedagogika instituti

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan 2023-yil 08 avgust №-111889-sonli guvohnoma bilan ro‘yxatga olingan

Bosh muharrir: Yadgarov Nodir Djalolovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Jamoatchilik kengashi raisi: Ma’murov Bahodir Baxshulloyevich, pedagogika fanlari doktori, professor, Buxoro davlat pedagogika instituti rektori

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi OAK Rayosatining 2024 yil 31- yanvardagi 350-son qaroriga asosan pedagogika, psixologiya, san’atshunoslik fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiya ishlari yuzasidan “Dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro‘yxati” ga kiritilgan

Jurnal 2023 yilda tashkil etilgan, 1 yilda 8 marta o‘zbek, rus va ingliz tillarida nashr etiladi

«INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY» ilmiy-metodik jurnalidan ko‘chirib bosish tahririyatning roziligi bilan amalga oshiriladi

Tahririyat manzili:
200100, O‘zbekiston Respublikasi, Buxoro shahri Namozgoh ko‘chasi 24-uy,
E-mail:
pedagogicalperspective2023@gmail. com
Tel:+998(97) 300-34-00
Jurnal sayti:
intereduglobalstudy.com

Maqolada keltirilgan faktlarning to‘g‘riligi uchun muallif mas’uldir

TAHRIR HAY’ATI:

Dr.Ihsan Taktash, professor, Yildirim Boyazit nomidagi Anqara universiteti, Turkiya.

Tanirberganov Medeubek Jumataevich, pedagogika fanlari doktori, professor, Qozog‘iston Pedagogika fanlari Akademiyasining akademigi, M. Auyezov Janubiy Qozog‘iston Universiteti, Qozog‘iston

Baydabekov Auez Kenesbekovich, t.f.d., professor, L.N. Gumilyov nomidagi Yevroosiyo milliy universiteti, Qozog‘iston

Chernikova Svetlana Mixaylovna, pedagogika fanlari doktori, professor, I.S. Turgenev nomidagi Oryol davlat universiteti, Rossiya

Tajixodjayev Zokirxo‘ja Abdusattorovich, texnika fanlari doktori, professor, O‘zbekiston

Qahhorov Siddiq Qahhorovich, pedagogika fanlari doktori, professor, Buxoro davlat universiyeti, O‘zbekiston

Olimov Shirinboy Sharofovich, pedagogika fanlari doktori, professor, Buxoro davlat universiyeti, O‘zbekiston

Jo’rayev Husniddin Oltinboyevich, pedagogika fanlari doktori, professor, Buxoro davlat universiyeti, O‘zbekiston

Sharif Ramazanovich Baratov, psixologiya fanlari doktori, professor, Buxoro xorojiy tillar va psixologiya instituti, O‘zbekiston

Nazarov Akmal Mardonovich, psixologiya fanlari doktori (Dsc), professor, Buxoro davlat universiyeti, O‘zbekiston

Jabborov Xazrat Xusenovich, psixologiya fanlari doktori (Dsc), dotsent, Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti, O‘zbekiston

Saidova Mohinur Jonpo‘latovna, pedagogika fanlari doktori (Dsc), professor, Buxoro davlat pedagogika instituti, O‘zbekiston

Qo‘ldoshev Rustambek Avezmurodovich, pedagogika fanlari doktori (Dsc), dotsent, Buxoro davlat pedagogika instituti, O‘zbekiston

Ergashov Mansur Yarashovich, Buxoro davlat pedagogika instituti professori, O‘zbekiston

Sayfullayeva Dilafro‘z Axmadovna, pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), Buxoro davlat pedagogika instituti, O‘zbekiston

Kamolov Iftixor Baxtiyorovich pedagogika fanlari doktori (Dsc), professor, Qarsi davlat universiteti, O‘zbekiston

Ochilov Farxod Egamberdiyevich, texnika fanlari nomzodi, dotsent, Qarshi davlat universiyeti, O‘zbekiston

Shovdirov Sunnat Aslanovich, pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Navoiy davlat pedagogika instituti, O‘zbekiston

Mas’ul kotib: **Mamurova Dilfuza Islomovna**, pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Buxoro davlat pedagogika instituti, O‘zbekiston

Texnik muxarrir: **Davronov Ismoil Ergashevich**, dotsent, Buxoro davlat pedagogika instituti, O‘zbekiston

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4(1)

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
RU Научно-теоретический и методический журнал 2024, № 4 (1)

Учредитель: Бухарский государственный педагогический институт

Журнал зарегистрирован Агентством информации и массовых коммуникаций при Администрации Президента Республики Узбекистан свидетельством №111889 от 08 августа 2023 года.

Главный редактор: Ядгаров Нодир Джалолович, доктор педагогических наук, профессор
Председатель Общественного совета: Мамуров Баходир Бахшуллоевич, доктор педагогических наук, профессор, ректор Бухарского государственного педагогического института
Журнал включен в список национальных изданий, рекомендованных для публикации основных научных результатов диссертаций кандидатов на соискание ученой степени доктора философии (PhD), доктора наук (DSc). Согласно решению Президиума ВАК РУз от 31 января 2024 г. №350. По направлении педагогики, психологии и искусствоведение

Журнал был основан в 2023 году и выпускается в год 8 раз на узбекском, русском и английском языках
Использование научно-методического журнала «INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY» с согласия редакции
Адрес редакции:
ул. Намозгох 24, г. Бухара, Республика Узбекистан, 200100, E-mail: pedagogicalperspective2023@gmail. com
Tel: +998(97) 300-34-00
Сайт журнала: intereduglobalstudy.com
За достоверность информаций, представленных в статье ответственность, несет автор

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Dr.Ихсан Токташ, профессор, Анкаринский университет имени Йылдырыма Беязыта, Турция
Танирбергенов Медеубек Жуматаевич, доктор педагогических наук, профессор, академик Академии педагогических наук Казахстана, Южно-Казахстанский университет им.М. Ауэзова, Казахстан
Байдабеков Ауезу Кенесбекович, д.т.н., пофессор, Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Казахстан
Черникова Светлана Михайловна, доктор педагогических наук, профессор, Орловский государственный университет им. И.С.Тургенева, Россия.
Таджиходжаев Зокирходжа Абдусатторович, доктор технических наук, профессор, Узбекистан
Каххаров Сиддик Каххарович, доктор педагогических наук, профессор, Бухарский государственный университет, Узбекистан
Олимов Ширинбой Шарофович, доктор педагогических наук, профессор, Бухарский государственный университет, Узбекистан
Жураев Хусниддин Олтинбаевич, доктор педагогических наук, профессор, Бухарский государственный университет, Узбекистан
Шариф Рамазанович Баратов, доктор психологических наук, профессор, Бухарский институт иностранных языков и психологии, Узбекистан
Назаров Акмал Мардонович, доктор психологических наук, профессор, Бухарский государственный университет, Узбекистан
Жаббаров Хазрат Хусенович, доктор психологических наук, доцент, Ташкентский государственный университет востоковедения, Узбекистан
Саидова Мохинур Жонпулатовна, доктор педагогических наук, профессор, Бухарский государственный педагогический институт, Узбекистан
Кулдошев Рустамбек Авезмуродович, доктор педагогических наук, доцент, Бухарский государственный педагогический институт, Узбекистан
Эргашов Мансур Ярашович, профессор, Бухарского государственного педагогического института, Узбекистан
Сайфуллаева Дилафроз Ахмадовна, доктор философии педагогических наук (PhD), Бухарский государственный педагогический институт, Узбекистан
Камолов Ифтихор Бахтиёрович, доктор педагогических наук, профессор. Каршинский государственный университет, Узбекистан
Очилов Фарход Эгамбердиевич, кандидат технических наук, доцент Каршинский государственный университет, Узбекистан
Шовдиров Суннат Асланович, доктор философии педагогических наук (PhD), доцент, Навоийский государственный педагогический институт, Узбекистан
Ответственный редактор: Мамурова Дилфуза Исломовна, доктор философии педагогических наук (PhD), доцент, Бухарский государственный педагогический институт, Узбекистан
Технический редактор: Давронов Исмоил Эргашевич, доцент, Бухарский государственный педагогический институт, Узбекистан

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4(1)

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

Scientific theoretical and methodical journal

ENG

2024, № 4(1)

Founder: Bukhara State Pedagogical Institute
The journal was registered by the Agency of Information and Mass Communications under the Administration of the President of the Republic of Uzbekistan with certificate
No. 111889 dated August 08, 2023

Editor-in-Chief: Yadgarov Nodir Djalolovich, doctor of pedagogical sciences (Dsc), professor
Chairman of the Public Council: Mamurov Bakhodir Bakhshulloevich, doctor of pedagogical sciences (Dsc), professor, Rector of the Bukhara State Pedagogical Institute

The journal is included in the list of national publications recommended for publishing the main scientific results of dissertations of candidates for the degree of Doctor of Philosophy (PhD), Doctor of Science (DSc). According to the decision of the Presidium of the Supreme (Higher) Attestation Commission of the Republic of Uzbekistan dated January 31, 2024 No. 350. In the direction of pedagogy, psychology and art science

The journal was founded in 2023 and is published 8 times a yea in Uzbek, Russian and English.

Use of the scientific and methodological journal «INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY» with the consent of the editorial board
Editorial address**:** st. Namozgokh 24, Bukhara, Republic of Uzbekistan, 200100, Email**:** pedagogicalperspective2023@gmail.com
Tel:+998(97) 300-34-00

Website of the journal: intereduglobalstudy.com
The information presented in the article. are the responsibility of the author for reliability

EDITORIAL TEAM:

Dr. Ihsan Toktash, professor, Ankara Yıldırım Beyazıt University, Turkey
Medeubek J. Tanirbergenov, doctor of pedagogical sciences, professor, Academician of the Academy of Pedagogical Sciences of Kazakhstan, M. Auezov South Kazakhstan University, Kazakhstan
Auyez Baidabekov, Dr.tech.s., professor, L.N. Gumilev Eurasian National University, Kazakhstan.
Svetlana M. Chernikova, doctor of pedagogical sciences, professor I.S. Turgenev, Oryol State University, Russia
Zokirxo'ja A. Tadjixodjayev, doctor of technical sciences, professor, Uzbekistan.
Siddiq Q. Qahhorov, doctor of pedagogical sciences, professor. Bukhara State University, Uzbekistan
Shirinboy Sh. Olimov, doctor of pedagogical sciences, professor, Bukhara State University, Uzbekistan
Khusniddin O. Juraev, doctor of pedagogical sciences, professor. Bukhara State University, Uzbekistan.
Sharif R. Baratov, doctor of psychological sciences, professor, Bukhara Institute of Foreign Languages and Psychology, Uzbekistan
Nazarov M. Akmal, doctor of psychological sciences, professor, Bukhara State University, Uzbekistan
Jabbartov Kh. Khazrat, doctor of psychological sciences (Dsc), associate professor, Tashkent State University of Oriental Studies, Uzbekistan
Mokhinur J. Saidova, doctor of pedagogical sciences (Dsc), professor, Bukhara state pedagogical institute, Uzbekistan
Rustamdek A. Kuldoshev, doctor of pedagogical sciences (Dsc), associate professor, Bukhara state pedagogical institute, Uzbekistan
Mansur Y. Ergashov, professor, Bukhara State Pedagogical Institute, Uzbekistan.
Dilafroz A. Sayfullayeva, doctor of philosophy of pedagogical sciences (PhD), Bukhara State Pedagogical Institute, Uzbekistan.
Iftixor B. Kamolov, doctor of pedagogical sciences (Dsc), professor, Qarshi State University, Uzbekistan.
Farxod E. Ochilov, doctor of philosophy of technical sciences (PhD), Qarshi State University, Uzbekistan
Sunnat A. Shovdirov, doctor of philosophy of pedagogical sciences (PhD), Navoi State Pedagogical Instituti, Uzbekistan
Managing editor: Dilfuza I. **Mamurova**, doctor of philosophy of pedagogical sciences (PhD), associate professor. Bukhara state pedagogical institute, Uzbekistan.
Technical editor: Ismoil E. Davronov, doctor of philosophy of pedagogical sciences (PhD), associate professor. Bukhara state pedagogical institute, Uzbekistan

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4(1)

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
UZB
2024, № 4(1)

13.00.00 – Pedagogika fanlari		
M.A. Norbosheva	Muloqot orqali bola shaxsi ijtimoiylashuvini shakllantirish	14-20
A.D. Badalov	Boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishi talabalarining kasbiy kompetentlini shakilllantirish logistikasi	21-28
A.K. Normurotova	Tabiiy fanlarni o‘qitish mexanizmlarini takomillashtirishning mazmun mohiyati	29-36
I.U. Mustafayev	Ingliz tilini o’qitishda loyihalsh metodidan foydalanish mexanizmlari	37-42
S.H. Hamroyeva	Ingliz tilini o'qitishda tana tilidan foydalanishning lingvodidaktik asoslari	43-49
U.Sh. Shermatova	Boshlang’ich sinflarda ekologik ta’limni rivojlantirish metodikasi	50-56
Sh.Y. Ergashov	Sportning sog‘lom turmush tarzi va jamiyat rivojlanishidagi ahamiyati	57-65
D.R. Shabbazova	Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini axloqiy tarbiyalashda xalq og‘zaki ijodi va qadriyatlardan foydalanishning ahamiyati	66-71
Y.N. Abduhalimova	Pedagogik ta’lim jarayonida talabalar didaktik tayyorligini funksional modellashtirish yo‘llari	72-78
K.H. Hukimayev	Oliy o‘quv yurtlarida sport mashg‘ulotlarig qo‘yiladigan talablar	79-85
G‘.S. Qo‘ziyev	Umumiy o‘rta ta’lim muassasalari direktorlari boshqaruv faoliyatida rahbarlik uslublari	86-94
U.J. Safarova	Talabalarda so‘fi olloyor ijodida ma’naviy-ma’rifiy g‘oyalar talqini	95-101
E.A. Tangirqulov	Boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga ekologik tarbiya berishning pedagogik asoslari	102-109
S.Z. Xudaykulova	Texnik ijodkorlik tushunchasining ta’riflanishi, shakllanish davrlari	110-116
H.X. Botirov	Ta’lim sohasida raqobatbardoshlikka erishish uchun ta’lim muassasasining strategiyalari	117-122
S.Z. Jumayev	Molekulyar biologiya fanini o‘qitishda masalalardan kreativ fikrlashni rivojlantirishda foydalanish	123-130
A.U. Jo’rayev	Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining ijodiy faoliyatini rivojlantirish shart – sharoitlari va samarali omillari	131-134
S.S. Tog’ayeva	A1 darajadagi leksik kompetensiyani rivojlantirish-ning zamonaviy pedagogik texnologiyalari	135-140
H.B. Tojiyev	Boshlang‘ich ta’limda variativ o‘qitishning tarixiy ahamiyati jihatidan tahlili.	141-148
R.N. Alimardanova	Oila bir butun tizim sifatida.	149-156
Sh. Tashmetova	O’qituvchi va o’quvchi munosabatlarini insonparvarlashtirish.	157-165
S.K. Hasanova	Boshlang'ich sinf o'quvchilarining pirls topshiriqlari asosida savodxonlik darajasini oshirish.	166-177

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4(1)

S.S. Hamroyev	Sharq va g‘arb mutafakkirlari ijodida adolatparvarlik to‘g‘risidagi qarashlar tahlili.	178-187
Sh.O. Xolmurodov	O‘quvchi tafakkurini rivojlantirishda interfaol metodlar (o‘yinlar)dan foydalanish (1-modul).	188-196
F.U. Toshpulatov	Umumta’lim maktablarida chizmachilik fanini chuqurlashtirib o‘rganish.	197-205
M.Sh. Toxirova	Talabalarga mutaxassislik fanlarini 4+2 tizimida kolloborativ o'rgatish metodikasi.	206-211
D.R. Razokova, D.I. Buriyeva, Z.A. Atayeva	Qishloq xo'jaligi mahsuldorligini oshirish uchun sho'rlangan tuproqlarning biostimulyatsiyasining ba'zi jihatlari.	212-220
H.U. Sultonov	Ta'limni raqamlashtirish: afzalliklari va yoqimsiz oqibatlari.	221-228
F.E. Ochilov	Tarixiy-madaniy meros ob'ektlardagi plener – ijodiy-kasbiy faoliyatni rivojlantirish va talabalarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash vositasi sifatida.	229-240
R.Q. Ibragimov	O‘quv animatsiyasi va undan foydalanishning zamonaviy ta’limi usullari.	241-245
Z.L. Muhammadieva	Pedagogikada chizmachilik fanini, kompyuter grafikasi orqali foydalanishning ahamiyati..	246-251
N.I. Ismadiyorova	Xalqaro tadqiqotlarga tayyorlanishda amaliy topshiriqlarning til ta’limidagi o‘rni.	252-260
M.M. Ayturayev	Akademik litsey o‘quvchilarining ingliz tilida leksik kompetensiyasini rivojlantirishning hozirgi xolati.	261-266
G.S. Turdieva	Bulutli platformalardan foydalanishda xavfsizlik muammolari: xavflar va tahdidlar.	267-277
G’.A. Sanoyev	Ajdodlar merosini o’rganish jarayonida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining savodxonligini rivojlantirish samaradorligi.	278-285
Sh.A. Rahmonqulov	Yoshlarda konstruktiv hayotiy pozisiya shakllanishida oilaning o'rni.	286-294
A.S. Shoyimov	Turizm va sayohatda gptdan foydalanish.	295-304
	17.00.00 – San’atshunoslik fanlari	
A.F. Xayriddinova	Teatr san’atining tarixi, ma’naviy ahamiyati va Mavjud muammolar.	305-312
Sh.Sh. Ayubova, R.M. Akbarov	Tasviriy san’atda hayvonlarning ramziy ma’nolari.	313-319
G.A. Embergenova	Sharq mutafakkirlari ilmiy merosida – musiqa san’ati.	320-326
N.A. Karimova	O‘zbek marosim folklori haqida tushuncha.	327-332
G.U. Munteeva	Vokal ijrochiligini takomillashtirishda pedagog mahorati.	333-342
I.I. Raxmatova	Bo‘lajak tasviriy san’at o‘qituvchilarida art-terapiya madaniyatini shakllantirishning pedagogik-psixologik jihatlari.	343-348
G.T. Eshbaeva	Hozirgi davr qoraqalpoq xalq musiqasi: tadqiqot tarixi va tarakqiyot tadrijidan.	349-357
Ch.X. Sadatov	Talabalarga naqqoshlik san'atiga xos madohil naqsh kompozitsiyasini tuzishga o’rgatish metodlari.	358-366

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4(1)

O.Sh. Baymurzayeva	Tasviriy san'at darslarida talabalarga O'zbekiston tasviriy san'ati rivojlanish bosqichlarini o'rgatish.	367-372
L.M. Maxammatdinova	"Sayotxon xamra" dostonining obrazlari va o'ziga xosligi.	373-381
I.J. Mengnorov	Tasviriy san'at darslarini tashkil etishda, o'quvchilarning kognitiv kompetensiyalarini rivojlantirish metodikasi.	382-391
O.I. Karimov, F.N. Farmonov	Umumta'lim maktablarida musiqa cholg'ulariga yo'naltirishning zamonaviy ilg'or innovatsiyalari.	392-396
S.Sh. Salimov, O.I. Karimov	Cholg'u musiqa asarlarini "musiqa madaniyati" darsida tinglashni tashkil etish.	397-402
U.U. Rasulov	Yangi o'zbekiston taraqqiyotida maqom san'atining tutgan o'rni.	403-411
	19.00.00 – Psixologiya fanlari	
A.A. G'aybullayev	Oilaviy va milliy qadriyatlarning ijtimoiy psixologik xususiyatlari.	412-421
M.E. Ismoilova	Nizolar va ularni boshqarish tartibi.	422-429
M.B. Yuldasheva, Z.I. Saminjonova	Yolg'izlik muammosining nazariy talqini.	430-437
M.X. Butayorova	Boshlang'ich sinf o'quvchilarini badiiy asarlar bilan tanishtirishda ijtimoiy ko 'nikmalarni rivojlantirishning psixologik xususiyatlari.	438-443

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4(1)

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Научно-теоретический и методический журнал
RU 2024, № 4 (1)

13.00.00-Педагогические науки		
М.А. Норбошева	Формирование личности ребенка через общение.	14-20
А.Д. Бадалов	Профессия учащихся начального образования логистика формирования компетенций.	21-28
А.К. Нормуротова	Содержание совершенствования механизмов преподавания естественности.	29-36
© И.У. Мустафаев	Механизмы использования метода проектирования в обучении английскому языку.	37-42
С.Х.Хамраева	Лингводидактические основы использования языка тела в обучении английскому языку.	43-49
У.Ш. Шерматова	Методика развития экологического образования в начальных классах.	50-56
Ш.Ю. Эргашов	Значение спорта для здорового образа жизни и развития общества.	57-65
Д.Р. Шаббазова	Значение использования устного народного творчества и ценностей в нравственном воспитании учащихся начальных классов.	66-71
Ю.Н. Абдухалимова	Пути функционального моделирования дидактической подготовки обучающихся в процессе педагогического образования.	72-78
К.Х. Хукимаев	Требования к спортивной подготовке в странах высшего образования	79-85
Г.С. Кузиев	Стили руководства в управленческой деятельности директоров общеобразовательных учреждений.	86-94
У.Ж. Сафарова	Интерпретация духовно-педагогических идей в творчестве суфийского оллояра у студентов.	95-101
Э.А.Тангиркулов	Педагогические принципы экологического образования учащихся начальных классов.	102-109
З.С. Худайкулова	Определение понятия технического творчества, периоды становления.	110-116
Х.Х. Ботиров	Стратегии образовательной организации по достижению конкурентоспособности в сфере образования.	117-122
С.З. Жумаев	Использование вопросов в преподавании молекулярной биологии для развития творческого мышления.	123-130
А.У. Жураев	Условия и эффективные факторы развития творческой деятельности младших школьников.	131-134
С.С. Тогаева	Современные педагогические технологии для развития лексической компетенции на уровне А1.	135-140

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4(1)

Х.Б. Тожиев	Анализ вариативного обучения в начальном образовании с точки зрения его исторического значения.	141-148
Р.Н. Алимарданова	Семья как целая система.	149-156
Ш.Ташметова	Гуманизация отношений учителя и ученика.	157-165
С.К. Хасанова	Повышение уровня грамотности учащихся начальной школы на основе заданий PIRLS.	166-177
С.С. Хамраев	Анализ представлений о справедливости в трудах мыслителей востока и запада.	178-187
Ш.О. Холмуродов	Использование интерактивных методов (игр) в развитии мышления студентов (модуль1).	188-196
Ф.У. Тошпулатов	Углубленное изучение черчения в средней школе	197-205
М.Ш. Тохирова	Методика совместного обучения студентов специальным дисциплинам по системе 4+2.	206-211
Д.Р. Разокова, Д.И.Буриева, З.А.Атаева	Некоторые аспекты биостимуляции засоленных почв для повышения продуктивности сельского хозяйства.	212-220
Х.У. Султонов	Цифровизация образования: преимущества и нежелательные последствия.	221-228
Ф.Э. Очилов	Пленэр на объектах историко-культурного наследия – как средства развития профессионально-творческий деятельности и патриотическое воспитание студентов.	229-240
Р.К. Ибрагимов	Изучение анимации и использование его методы современного образования.	241-245
З.Л. Муҳаммадиева	Значимость использования науки рисования и компьютерной графики в педагогике.	246-251
Н.И. Исмадиерова	Роль практических задач в языковом образовании при подготовке к международному обучению.	252-260
М.М. Айтураев	Современное состояние развития лексической компетенции по английскому языку учащихся академического лицея.	261-266
Г.С.Турдиева	Вопросы безопасности при использовании облачных платформ: риски и угрозы.	267-277
Г.А.Саноев	Механизм и эффективность развития навыков грамотности младших школьников в процессе изучения наследственности предков	278-285
Ш.А.Рахмонкулов	Роль семьи в формировании конструктивной жизненной позиции у молодежи.	286-294
А.С. Шоймов	Использование GPT в сфере туризма и путешествий.	295-304
	17.00.00-Искусствоведение	
А.Ф. Хайриддинова	История духовное значение и существующие Проблемы театралъного искусства.	305-312
Ш.Ш. Аюбова, Р.М.Акбаров	Символика животных в изобразительном искусстве.	313-319

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4(1)

Г.А. Ембергенова	В научном наследии восточных мыслителей – музыкальное искусство.	320-326
Н.А.Каримова	Понимание узбекского ображенного фольклор.	327-332
Г. У. Мунтеева	Вокальное исполнение в улучшении педагог навык.	333-342
И.И.Рахматова	Педагогико-психологические аспекты формирования арт-терапевтической культуры у будущих учителей изобразительного искусства.	343-348
Г.Т. Ешбаева	Современном каракалпакской народная музыка: последовательная история и исследования исследований.	349-357
Ч.Х. Садатов	Методика обучения студентов созданию композиции живописного рисунка.	358-366
О.Ш. Баймурзаева	Обучение студентов на классах изобразительного искусства этапам развития изобразительного искусства.	367-372
Л.М. Махамматдинова	Образы и уникальность эпоса “Саятхон хамра”.	373-381
И.Д. Менгноров	Развитие креативных способностей у учащихся в организации уроков изобразительного искусства в школах.	382-391
О.И. Каримов, Ф.Н. Фармонов	Современные передовые инновации в области обучения игре на музыкальных инструментах в государственных школах..	392-396
С.Ш.Салимов, О.И. Каримов	Инструментальные музыкальные произведения на уроке “музыкальная культура” организация прослушивания	397-402
У.У. Расулов	Роль макам искусства в развитии нового Узбекистана.	403-411
	19.00.00 – Психологические науки	
А.А. Гайбуллаев	Социально-психологическая характеристика семьи и национальных ценностей.	412-421
М.Э. Исмаилова	Дискуссии и правила их проведения.	422-429
М.Б. Юлдашева, З.И. Саминжонова	Теоретический обзор проблемы одиночества.	430-437
М.Х. Бутаёрова	Психологические особенности развития социальных навыков при ознакомлении младших школьников с художественными произведениями	438-443

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4(1)

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific theoretical and methodical journal

ENG 2024, № 4 (1)

	13.00.00-Pedagogical sciences	
Maksuda A. Norbosheva	Forming child personal socialization through communication.	14-20
Dilmurod A. Badalov	Profession of primary education students logistics of competency formation.	21-28
Aziza K. Normurotova	The content of the improvement of natural science teaching mechanisms.	29-36
Ikrom U. Mustafayev	Mechanisms of using the design method in english language teaching.	37-42
Safargul H. Hamroyev	Linguodidactic basics of using body language in english language teaching..	43-49
Uljamol Sh. Shermatov	Methodology for the development of environmental education in primary schools.	50-56
Shoxrux Y. Ergashov	The importance of sports for a healthy lifestyle and the development of society.	57-65
Dilfuza R. Shabbazova	The importance of using oral folk arts and values in the moral education of primary class children.	66-71
Yulduz N. Abduhalimov	ways of functional modeling of didactic preparation of students in the process of pedagogical education.	72-78
Kamoliddin H. Hukimayev	requirements for sports training in higher education countries.	79-85
Gayrat S. Kuziyev	Management styles of principals of general secondary educational institutions.	86-94
Umeda J. Safarova	The interpretation of spiritual and educational ideas in the creation of sufi olloyar in students.	95-101
Elmurad A. Tangirkulov	Pedagogical principles of environmental education for primary class students.	102-109
Saida Z. Xudaykulova	Definition of the concept of technical creativity, periods of formation.	110-116
Hamid Kh. Botirov	Strategies of an educational organization to achieve competitiveness in the field of education..	117-122
Sirojiddin Z. Jumayev	Using questions in teaching molecular biology to develop creative thinking	123-130
Avazbek U. Juraev	Conditions and effective factors for the development of creative activity of primary school children.	131-134
Sabohat S. Tog'ayeva	Modern pedagogical technologies for the development of lexical competence at the a1 level.	135-140
Husniddin B. Tojiyev	Analysis of variable learning in primary education from the point of view of its historical significance.	141-148
Ra`no N. Alimardanova	The family as a whole system.	149-156
Shahlo Tashmetova	Humanization of the teacher-student relationship.	157-165

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4(1)

Sabohat K. Hasanova	Improving the literacy level of primary school students based on pirls assignments.	166-177
Saidjon S. Hamroyev	Analysis of ideas about justice in the works of thinkers of the east and west.	178-187
Shukhrat O. Kholmurodov	Using interactive methods (games) in developing student thinking (module 1).	188-196
Fakhriddin U. Toshpulatov	In-depth study of drawing in secondary school.	197-205
Maxbubaxon Sh. Toxirova	Methodology for teaching students the subject of specialization in a 4+2 system.	206-211
Durdona R. Razokova, Dilorom I. Burieva, Zamira A. Ataeva	Some aspects of biostimulation of saline soils to increase agricultural productivity.	212-220
Humoyun U. Sultono	Digitalization of education: advantages and undesirable consequences.	221-228
Farxod E. Ochilov	Plein air at historical and cultural heritage sites - as a means of developing professional and creative activities and patriotic education of students.	229-240
Rustam Q. Ibragimov	Studying and using animation methods of modern education.	241-245
Zarifa L. Muhammadieva	The importance of using the science of drawing and computer graphics in pedagogy.	246-251
Nafisa I. Ismadiyorova	The role of practical tasks in language education in preparing for international studies	252-260
Majidkhon M. Ayturayev	Current state of development of lexical competence in english of academic lyceum students.	261-266
Gavhar S. Turdieva	Security issues when using cloud platforms: risks and threats.	267-277
G'aybullo A. Sanoyev	He mechanism and effectiveness of the development of literacy skills of younger schoolchildren in the process of studying ancestral heredity.	278-285
Shuhrat A. Rahmonqulov	The role of the family in the formation of a constructive life position in youth.	286-294
Adiz S. Shoimov	Using gpt in tourism and travel.	295-304
	17.00.00-Art History	
Asal F. Xayriddinova	History, spiritual significanse and existing problems of theatre.	305-312
Shohsanam Sh. Ayubova, R. M. Akbarov	Animal symbolism in fine arts.	313-319
Embergenova A. Gulayda	In the scientific heritage of eastern thinkers - the art of music.	320-326
Karimova A. Nilufar	Understanding of uzbek ceremonial folklore.	327-332
Munteeva U. Gulnara	Vocal performance improved teacher skill.	333-342
Rakhmatova I. Ikhbolxon	Pedagogical-psychological aspects of the formation of the culture of art therapy in future teachers of fine arts.	343-348

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4(1)

Eshbaeva T. Gulbaxar	Modern karakalpak folk music: consistent history and research research.	349-357
Sadatov Kh. Chori	Methodology of education student's composition and composition of drawing.	358-366
Baymurzaeva Sh. Oykaram	Teaching students the stages of development of the fine arts of uzbekistan in fine arts lessons.	367-372
Lola M. Makhammatdinova	Images and uniqueness of the epic "sayathon hamra".	373-381
Islam J. Mengnorov	Development of creative abilities in students in organization of fine arts lessons in schools.	382-391
Olimxo'ja I. Karimov, Farxod N. Farmonov	Modern advanced innovations in the field of teaching musical instruments in public schools.	392-396
Shahzod Sh. Salimov, Olimxo'ja I. Karimov	Instrumental musical compositions in the lesson "musical culture" organization of listening.	397-402
Uktamjon U Rasulov	The role of maqam art in the development of the new uzbekistan.	403-411
19.00.00 – Psychological Sciences		
Azam G. Ahadovich	Socio-psychological characteristics of the family and national values.	412-421
Malika E. Ismoilova	Discussions and rules of their conduct.	422-429
Mahliyo B. Yuldasheva, Zulayho I. Saminjonova	A theoretical overview of the problem of loneliness.	430-437
Ma'rifat X. Butayorova	Psychological features of the development of social skills when introducing younger students to works of art	438-443

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Original paper

MULOQOT ORQALI BOLA SHAXSI IJTIMOIYLASHUVINI SHAKLLANTIRISH

© M.A. Norbosheva[1]✉

[1]Termiz iqtisodiyot va servis universiteti, Termiz, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: muloqot orqali bola shaxsini ijtimoiylashuvini shakllantirish, yetakchi xorij psixologi M.I. Lisinaning psixologiya fanida birinchilardan bo‘lib muloqotni o‘rganishga maxsus kommunikativ faoliyat sifatida yondoshuvi, maktabgacha yoshdagi bolalarning ijtimoiylashuvida muloqotning o‘rni, bolaning ijtimoylashuvga bo‘lgan ehtiyoji kattalar bilan to‘laqonli muloqoti orqali amalga oshishi haqida mulohazalar yuritilgan.

MAQSAD: muloqot orqali bola shaxsi ijtimoiylashuvini shakllantirish iborat bo‘lib, bola shaxsini shakllantirishning o‘ziga xos xususiyatlari shundan iboratki, og‘zaki ta‘sir o‘tkazish natijasida rivojlangan uning hissiy sohasidagi yangi shakllanishlari nafaqat kommunikativ faoliyat chegaralarida qolmaydi, balki shaxs xususiyatlarini umuman boyitadi.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot jarayonida suhbat, ijtimoiy-psixologik so'rovnoma, kuzatish kabi metodlaridan foydalanildi va olingan natijalarning statistik ishonchlilik darajasi faktorli tahlil orqali tasdiqlandi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: bolalar, ya'ni jismoniy zo'riqishni boshdan kechirayotgan bolalarga mehribonlik ko'rsatilmasa, ularda o'z "Men"ini anglashi va nutqining shakllanishida muammolar yuzaga kelishi mumkin. Agar bolalar hayotining birinchi yilida kimgadir juda mehr bilan bog'lanib qolsa, ikki yoshligida unga qilingan noto'g'ri munosabatlarning noxush ta'siri ham kamroq bo'ladi.

XULOSA: amaliy va nazariy xulosalarimizga asoslangan holda quyidagi tavsiyalarni berishimiz mumkin: ota - ona sifatida bolalarni eshitgan holda o'zingiz ham gapiring; bolaga ko'proq badiy kitob o'qib berish, ularni so'z boyliklarini oshiradi; muloqot jarayonida bolalarni tanqid qilmang va ularni o'z tengdoshlari bilan taqqoslamang aks holda bola odamovi bo'lish ehtimoli yuqorilashadi.

Kalit so'zlar: muloqot, bola, shaxs, shakllanish, ijtimoiylashuv, psixologiya, maktabgacha yosh, faoliyat.

Iqtibos uchun: Norbosheva M.A. Muloqot orqali bola shaxsi ijtimoiylashuvini shakllantirish. // Inter education & global study. 2024. №4(1). B.14–20.

ФОРМИРОВАНИЕ ЛИЧНОСТИ РЕБЕНКА ЧЕРЕЗ ОБЩЕНИЕ

© М.А. Норбошева[1]✉

[1]Термезский университет экономики и сервиса, Термез, Узбекистан

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: формирование социализации личности ребенка через общение, ведущий зарубежный психолог М.И. Лисиной одним из первых в психологической науке были высказаны соображения о подходе к изучению общения как особой коммуникативной деятельности, о роли общения в социализации дошкольников, о том, что потребность ребенка в социализации реализуется через полноценное общение со взрослыми.

ЦЕЛЬ: формирование социализации личности ребенка посредством общения состоит в том, чтобы особенности формирования личности ребенка заключались в том, что новые образования его эмоциональной сферы, развивающиеся в результате речевого взаимодействия, не только не выходят за рамки коммуникативной деятельности, но и обогащают черты личности в целом.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в процессе исследования использовались такие методы, как беседа, социально-психологический опрос, наблюдение, а степень статистической достоверности полученных результатов подтверждалась факторным анализом.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: когда дети, то есть дети, испытывающие физическое напряжение, не проявляют доброты, у них могут возникнуть проблемы с пониманием своего "Я"и формированием своей речи. Если дети очень нежно привязываются к кому-то в течение первого года жизни, неблагоприятные последствия неправильного обращения с ним в возрасте двух лет также будут меньше.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: основываясь на наших практических и теоретических выводах, мы можем дать следующие рекомендации: как родитель, говорите сами, слушая детей; чтение ребенку более художественной книги увеличит их словарный запас; не критикуйте детей в процессе общения и не сравнивайте их со сверстниками в противном случае вероятность того, что ребенок станет человеком, возрастет.

Ключевые слова: общение, ребенок, личность, становление, социализация, психология, дошкольный возраст, деятельность.

Для цитирования: Норбошева М.А. Формирование личности ребенка через общение. // Inter education & global study. 2024. №4(1). С –14–20.

FORMING CHILD PERSONAL SOCIALIZATION THROUGH COMMUNICATION

© Maksuda A. Norbosheva[1]✉
[1]Termiz University of Economics and Service, Termiz, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the formation of the socialization of a child's personality through communication, the leading foreign psychologist M.I. Lisina was one of the first in

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

psychological science to express ideas about the approach to the study of communication as a special communicative activity, about the role of communication in the socialization of preschoolers, that the child's need for socialization is realized through full-fledged communication with adults.

AIM: the formation of the socialization of the child's personality through communication consists in ensuring that the features of the formation of the child's personality consist in the fact that new formations of his emotional sphere, developing as a result of speech interaction, not only do not go beyond the scope of communicative activity, but also enrich personality traits as a whole.

MATERIALS AND METHODS: in the course of the study, such methods as conversation, socio-psychological survey, observation were used, and the degree of statistical reliability of the results obtained was confirmed by factor analysis.

DISCUSSION AND RESULTS: when children, that is, children experiencing physical stress, do not show kindness, they may have problems understanding their "I" and forming their speech. If children become very affectionately attached to someone during the first year of life, the adverse consequences of mistreating them at the age of two will also be less.

CONCLUSION: based on our practical and theoretical conclusions, we can make the following recommendations: as a parent, speak for yourself while listening to children; reading a more artistic book to a child will increase their vocabulary; do not criticize children in the process of communication and do not compare them with their peers, otherwise the probability that the child will become a person will increase.

Key words: communication, child, personality, formation, socialization, psychology, preschool age, activity.

For citation: Maksuda A. Norbosheva. (2024) ‘Forming child personal socialization through communication’, Inter education & global study, (4(1)), pp. 14–20. (In Uzbek).

Muloqot o‘zaro ta‘sir qiluvchi shaxslar o‘rtasida ma‘lumot almashishga qaratilgan faoliyatning ma‘lum bir turi sifatida ifodalanishi mumkin. Bu subyektlar psixikasini rivojlantirish va oqilona, madaniy xulq-atvorni shakllantirishda katta ahamiyatga ega. Rivojlangan shaxslar bilan psixologik nuqtai nazardan muloqot qilish orqali keng o‘quv imkoniyatlari tufayli bola yuqori bilim qobiliyatlarini egallaydi. Shuning uchun, bola to‘g‘ridan-to‘g‘ri shakllangan shaxslar bilan faol muloqot qilish orqali shaxsga aylanadi. Bolaning kattalar bilan kommunikativ o‘zaro aloqasi ulardagi hissiyotlarning shakllanishiga olib keladi, ular ma‘lum bir jamiyatda odatda qabul qilingan stereotiplarga mos keladi.

Ontogenezdagi aloqa, bu birinchi navbatda, ikkinchi shaxs tomonidan tushunishni nazarda tutgan holda, atrof-muhitga ko‘rsatilgan munosabatining asosiy, ustun shaklidir. Dastlab, qulay sharoitlarda ona ikkinchi aloqa qiluvchi tomon sifatida ishlaydi. Bolalar o‘sib ulg‘aygan sayin, ushbu shakl o‘zaro tushunishni taxmin qiladigan shakl bilan almashtiriladi. Boshqacha qilib aytganda, muloqotning bu xilma-xilligi bilan bola endi nafaqat o‘z istaklarini

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

shakllantiradi, balki atrof-muhit istaklarini ham hisobga oladi, bu bola istaklarini amalga oshishiga bog‘liqdir.

M.I.Lisina psixologiya fanida birinchilardan bo‘lib muloqotni o‘rganishga maxsus kommunikativ faoliyat sifatida yondoshdi va birinchilardan bo‘lib izchil rivojlantirib bordi hamda ushbu faoliyatning konseptual diagrammasini ishlab chiqdi, ilk bor bolalardagi muloqot genezisining tizimli va chuqur tahlilini o‘tkazdi, muloqotning sifat bosqichlari (shakllari), harakatlantiruvchi kuchlari, bolaning umumiy hayoti bilan aloqasi, bolalarning umumiy rivojlanishiga ta‘siri va bu ta‘sir usullarini yoritdi[1.12]. Muloqotga kommunikativ faoliyat sifatida yondashib, hayotning dastlabki yetti yilida bolalar muloqotining o‘ziga xos xususiyatlarini ikki yo‘nalishda aniqlashga imkon berdi: -atrofdagi odamlar-kattalar va tengdoshlari bilan, shuningdek, ularning har birining ruhiy holatida va bolaning shaxsini shakllantirishdagi alohida rolini ko‘rib chiqdi. M.I.Lisina bolaning atrofidagi odamlar bilan muloqotining uning aqliy rivojlanishiga ta‘sirini o‘rganib, aqliy rivojlanishning umumiy nazariyasini yaratishga katta hissa qo‘shdi, uning muhim mexanizmlarini ochib berdi, muloqotni uni belgilovchi omil sifatida taqdim etdi. Maktabgacha yosh davrida muloqotning kommunikativ faoliyat sifatida shakllari, integral xususiyatlari va mezonlari mavjud bo‘lib, quyidagicha tavsiflanadi: [1.48-49]

1-jadval

Maktabgacha yosh davrida muloqotning rivojlanishi

	Muloqot rivojlanishi yosh bosqichlari va mazmuni
1.	maktabgacha yoshdagi davrda muloqot shakli paydo bo‘lgan vaqt
2.	bolaning kengroq hayotiy faoliyati tizimida egallagan joyi
3.	bola tomonidan ma‘lum bir shaklda qondiriladigan ehtiyojning asosiy aloqa mazmuni
4.	bolani rivojlanishning ma‘lum bir bosqichida turtki beradigan yetakchi motivlar atrofidagi odamlar bilan aloqa qilishi
5.	asosiy muloqot vositasi, uning yordamida ma‘lum bir shakldagi muloqot bolaning odamlar bilan aloqasi orqali amalga oshiriladi.

Bola shaxsini shakllantirish bu ta‘lim, ijtimoiylashuv va o‘z-o‘zini rivojlantirish jarayoni va natijasidir. Shaxsiy shakllanishda asosiy rol, albatta, oilaga tegishli. Darhaqiqat, chaqaloq oilada to‘g‘ridan-to‘g‘ri taqlid qilish uchun xatti-harakatlarning dastlabki o‘zgarishlarini ko‘radi, atrof-muhitning birinchi reaksiyasi bilan tanishadi. Ijtimoiy va shaxsiy tajribaning yetishmasligi tufayli chaqaloq o‘z xatti-harakatlarini va boshqa shaxslarning shaxsiy xususiyatlarini baholay olmaydi. Bugungi kunda psixologlar va o‘qituvchilarning aksariyati xulq-atvorning barcha fazilatlari, ular salbiy yoki ijobiy bo‘lishidan qat’i nazar, bola tomonidan ega bo‘lishini ma‘qullaydi. Erta bolalik davrida bolada shaxsiy fazilatlarning uchta asosiy guruhi, ya‘ni motivasion, uslubiy va instrumental fazilatlarning o‘rnatilishi amalga oshiriladi. Bunda ularning paydo bo‘lish ketma-ketligi rivojlanishning asosiy davrlari bilan chambarchas bog‘liqdir.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

2-jadval

Ilk va maktabgacha yosh davrida bolalar muloqotning asosiy o‘zgarishlari

Yosh davrlari	Muloqotning yangi o‘zgarishlari
2 oylik	Nafaqat yaqinlarini taniydi, balki his-tuyg‘ularni ajratadi va ularga javob qiladi
3 oylik	Onaning jilmayishiga javob qaytarishi. Uning ichki ruhiy mutanosibligi, go‘yo bolada "eriydigan" kattalar bilan hissiy munosabatlarda tug‘iladi. Onalik tuyg‘ularini bola yaqinlashish, qarash, tabassum, ovozli intonasiyalar va boshqalarda ko‘radi va bu go‘dak uchun ajoyib ruhiy quvonch holatini yaratadi.
4 oylik	Yaqinlarini begonalardan farqlaydi va o‘z otini taniydi. Ongli ravishda jilmayish. Tanish yuzlarni ko‘rishda *jonlanish kompleksini* namoyish etib, faol reaksiyaga kirishadi. Xursandchilik bilan kuladi.U kattalar o‘yinchoqni tortib olmoqchi bo‘lganida, u yig‘layotganicha norozilik bildiradi.
5 oylik	U endi yanada faolroq, bajonidil o‘ynaydi, ota-onasiga talpinadi. Bola tanish odamlar bilan muloqot qilishga harakat qiladi. Bola har bir ko‘rgan odamga tabassum qilmasligi mumkin, lekin u har doim ota-onasini ko‘rganda xursand bo‘ladi.
6 oylik	Bola katta yoshdagi odamlar bilan tanlab munosabatda bo‘ladi. Bolada yaqin kishilarga bog‘lanish sodir bo‘ladi, shu sababli ona yoki enagasini ko‘rish bilan qichqirib qarshilaydi, talpinadi. Yarim yoshga to‘lganida atrofdagilar qatori qarindoshlariga, qo‘ni – qo‘shnilariga ko‘nikib boradi. Go‘dak bilan muloqotga kirishish jarayoni ikki xil xususiyat kasb etadi. Avval muloqot bir tomonlama, faqat ta‘sir o‘tkazish bilan chegaralansa, endi teskari munosabat ham vujudga keladi. Bola kattalarning kiyimini tortqilaydi. Mazkur holat bolaning kattalar bilan muloqoti rivojlanishining yuqori bosqichga ko‘tarilishidan dalolat beradi.
7 oylik	Bola ancha faollashadi, serharakat bo‘ladi, ag‘dariladi, emaklaydi. Biron narsani ushlab o‘rnidan turishni boshlaydi. Bu yoshda narsalarning nomini eslab qoladi va ularni ko‘rsatishga qodir.
8 oylik	Jest, mimika va pantomimika yordamida noverbal muloqot. His-tuyg‘ulari doirasi kengayadi. Bola «ona», «ota», «ber» va shu kabi so‘zlarni ongli ravishda aytadi. Hayotining ikkinchi yarim yilligida bolaning predmetlar bilan har xil harakatlarni amalga oshirishdagi ildamligi faoliyatining murakkablashuvi fazoda o‘rin almashtirishning yangi shakllari vujudga kelishi uni katta yoshdagi odamlarga bog‘laydi. U o‘yin orqali fikrlagan narsalarini tashqariga chiqarishga harakat qiladi. Bu uning muloqotga kirishuvida ko‘rinadi.
9 oylik	Kattalarning harakatlaridan mamnuniyat bilan nusxa ko‘chiradi va ulardan reaksiyani kutadi. Endi chaqaloq uy nima ekanligini tushunadi, uning uchun nafaqat yaqin qarindoshlar, balki tanish muhit, tanish narsalar ham muhimdir. Bola uchun ota-onani yaqin atrofda ko‘rish juda muhimdir. Onasini ko‘rmasa, bola qo‘rqib ketadi, qichqirishi yoki yig‘lay boshlashi mumkin.
10 oylik	Bog‘liqlik reaksiyasini yuzaga kelishi, begona muhit va begonalar orasida xavotirlik. Bola kattalarning xatti-harakatlarini takrorlashni boshlaydi. O‘zi mustaqil o‘yinchoq o‘ynaydi, kitob varaqlay oladi. Kattalar yordamida bajonidil boshqa bolalar bilan o‘ynaydi.
11 oylik	Ota -onasining so‘z ohangini ajrata oladi. Bola onasining unga aytayotgan gaplarini yaxshi tushunadi. U maqtovdan juda xursand bo‘ladi, shuningdek, darhol qattiq ohangga javob beradi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

1yosh	Bir yoshga yetganda bolaning xatti-harakatlarida mustaqillik sezilibgina qolmay, u yaqinlariga nisbatan «g‘amxo‘rlik» qila boshlaydi. Fe’l-atvori namoyon bo‘ladi. Kattalar murojaatlari mazmuniga javob berolmaydi. Yilning birinchi yarmida hali ham kattalarning ijobiy va salbiy ta‘sirini farq qilmaydi. Ushbu yoshdagi asosiy kommunikativ ehtiyoj kattalar e’tiboriga muhtojlikdir.
2yosh	Bolalardagi muloqot vaziyatli va shaxsiy xususiyatga ega bo‘ladi. Bu shuni anglatadiki, har bir bola kattalarning alohida e’tiboriga, u bilan individual aloqaga muhtoj. Nutq shakllanish bosqichida: diqqat, fikrlash, xotira beixtiyor bo‘ladi. Ijtimoiy va hissiy rivojlanish: Mustaqil o‘ynaydi, tasavvurni namoyish etadi. Boshqalarni mamnun qilishni yoqtiradi; tengdoshlariga taqlid qiladi. Oddiy guruh o‘yinlarini o‘ynaydi.
3 yosh	O‘z-o‘zini anglash yuzaga keladi. Dastlabki axloqiy qoidalarni egallaydi. Bola va kattalar o‘rtasidagi predmetli faoliyatli va vaziyatli-ishbilarmonlik muloqot rivojlanishda davom etadi.Bola o‘zini kattalardan farq qiladigan alohida shaxs sifatida biladi. U Men obrazini shakllantiradi. Inqiroz ko‘pincha bir qator salbiy ko‘rinishlarga hamroh bo‘ladi: negativizm, qaysarlik, kattalar bilan muloqotning buzilishi bo‘lishi mumkin.
4 yosh	Bu yoshda bolalarni o‘zaro muloqotida raqobatli, musobaqali munosabat paydo bo‘ladi. Muloqot vositalari orasida nutq ustunlik qila boshlaydi, ammo ularning nutqi vaziyatli bo‘lib qolaveradi. Agar bu yoshda kattalar bilan muloqot sohasida allaqachon vaziyatdan tashqari muloqotlar paydo bo‘lsa, unda tengdoshlar bilan muloqot asosan vaziyatli bo‘lib qoladi
5 yosh	4-5 yoshdagi bolada hamkorlikda o‘yin faoliyatida, odatda, tengdoshning tan olinishi va hurmat qilinishi ehtiyoji vujudga keladi. Bola boshqalarning e’tiborini jalb qilish uchun bor kuchi bilan intiladi, tashqi ko‘rinishida va yuz ifodalarida o‘ziga nisbatan munosabat alomatlarini sezadi, sheriklarning e’tiborsizligi yoki tanbehlariga javoban norozilik namoyish etadi.
6 yosh	Tengdoshlarning faoliyati va tajribalarida bolaning do‘stligi va hissiy ishtiroki sezilarli darajada oshadi. Ko‘pincha, katta maktabgacha yoshdagi bolalar o‘z tengdoshlarining harakatlarini diqqat bilan kuzatadilar va ular bilan hissiy jihatdan bog‘liq-likda bo‘ladilar. Ushbu yoshda bolalar nafaqat o‘zlari haqida gapirishadi, balki tengdoshlariga savollar bilan murojaat qilishadi: ular nima qilishni xohlashi, nimani yoqtirishi, qayerda bo‘lganligi, nimalarni ko‘rgani bilan qiziqishadi. Olti yoshga kelib, ko‘plab bolalar tengdoshlariga yordam berish istagi paydo bo‘ladi.
7 yosh	7 yoshli bolalar tengdoshlariga nisbatan do‘stona munosabatlarni va bir-biriga yordam berish qobiliyatini sezilarli darajada oshiradi. Endi maktabgacha yoshdagi bolalarning muloqot shakllari savollar, javoblar, do‘stiga g‘amxo‘rlik bilan bezatiladi. Bolalar uchun bir-birlarining kayfiyati va istaklari muhimdir.

Ilk va maktabgacha yoshda muloqotning paydo bo‘lishi va shakllanishi, uning asosiy o‘zgarishlarini o‘z kuzatishlarimiz asosida o‘rganib, yuqoridagi jadvalda aks ettirdik. Ilk bolalik davrida bolalar kattalarga qaram bo‘ladilar, chunki ularning mustaqil harakat qilishlari qiyin. Xatti-harakat va ijtimoiy xulq me’yorlarini bolalar kattalardan o‘rganadilar. Bu davrda bola xulqining motivi anglanilmagan bo‘ladi. Bolaning ichki dunyosi shakllanishi kattalarga bog‘liq. Chunki bola kattalar kutgan muloqotni darhol bera olmaydi. Bola predmetlarga bo‘lgan qiziqishini avvalo kattalarga murojaati orqali bildiradi. Kerakli yordamni nutqni qo‘llash orqali oladi. Kattalar agar bola bilan kam muloqotda bo‘lsalar, uning nutqi

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

rivojlanishdan orqada qolishi mumkin. Muloqotga va ijtimoylashuvga bo‘lgan ehtiyoj bolada kattalar bilan to‘laqonli muloqoti orqali o‘sadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining Qarori, 22.12.2020 yildagi 802-son
2. Ik va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo‘yiladigan DAVLAT TALABLARI-2020
3. Лисина М. И.Формирование личности ребенка в общении. – СПб.: Питер, 2009. – 320 с.
4. M.Norbosheva. Maktabgacha yoshdagi bolaning muloqot subyekti sifatida ijtimoiy-psixologik rivojlanish xususiyatlari. Monografiya. “IRFON-PRINT” nashriyoti-2023.
5. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=MwhaII0AAAAJ&citation_for_view=MwhaII0AAAAJ:qjMakFHDy7sC
6. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=MwhaII0AAAAJ&citation_for_view=MwhaII0AAAAJ:W7OEmFMy1HYC
7. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=MwhaII0AAAAJ&citation_for_view=MwhaII0AAAAJ:2osOgNQ5qMEC

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Maqsuda Achilovna Norbosheva**, dots., psixologiya fanlari bo‘yicha f.d. (PhD) [**Максуда Ачиловна Норбошева,** доцент, доктор философских наук в области психологии, (PhD], [**Maksuda A. Norbosheva**, Associate Professor, Doctor of Philosophy in Psychology, (PhD)]; manzil: O‘zbekiston, Termiz shahar, Mehrobod MFY, Islom Karimov ko‘chasi, 136\30uy [адрес: Узбекистан, город Термез, махалля Мехробод, улица Ислама Каримова, дом 136\30], [address: Uzbekistan, Termez, Islam Karimov street 136\30]; E-mail: maqsuda_pedagog@mail.ru

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Original paper

BOSHLANG‘ICH TA’LIM YO‘NALISHI TALABALARINING KASBIY KOMPETENTLINI SHAKILLLANTIRISH LOGISTIKASI

© A.D. Badalov[1]✉

[1]Termiz iqtisodiyot va servis universiteti, Termiz, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: mazkur maqolada ta’lim sohasidagi boshqaruvga logistika yondashuvi tavsiflangan, pedagogik va ta’lim logistikasining oqimlari, tamoyillari va oliy ta’lim tizimidagi logistika faoliyatining tarkibiy qismlari bayon qilingan.

MAQSAD: ushbu mavzuda muhim masalalardan biri ta'lim usullarining diversifikatsiyasi va maxsuslashtirishdir. Talabalarning o'zlarini o'rganish shakli va xususiyatlari farqli bo'lishi mumkinligi hisobga olinganida, ta'lim jarayonlarini shakillantirishda maxsuslashtirilgan, bireysel ta'lim rejalarini o'rganishning o'z vaqti, joyi va usullari xususiyatlaridir

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot olib borilayotgan fanni materiallar va metodlar, boshlang'ich ta'lim yo'nalishi talabalarining kasbiy kompetentliklarini shakillantirish jarayonida muhim ahamiyatga ega bo'lib, ularning o'z vaqti, imkoniyatlari va o'rganish usullari bilan bog'liqdir. Quyidagi materiallar va metodlar boshlang'ich ta'lim jarayonida kasbiy kompetentliklarni rivojlantirish uchun keng qo'llaniladigan ilovalardir metodi desa, bo‘ladi

MUHOKAMA VA NATIJALAR: muhokama va natijalar boshlang'ich ta'lim yo'nalishi talabalarining kasbiy kompetentliklarini shakillantirishda o'quv jarayonining muhim qismlaridan biridir. Muhokama va natijalar, talabalar o'rtasida fikr almashish, o'rganilgan bilimlarni tushunish, muammolar yechish va ijtimoiy muloqot qobiliyatlarini rivojlantirish uchun muhim imkoniyatlarni yaratadi.

XULOSA: ta'lim jarayonining oxirgi qismi bo'lib, o'quvchilarning o'rganish va o'zlashtirish jarayonlarida qanday o'zgarishlar va rivojlanishlar sodir bo'lganligi haqida ogohlantirish berish uchun ishlatiladi. Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi talabalarining kasbiy kompetentliklarini shakillantirish jarayonida xulosalar juda muhimdir, chunki ularning o'zlarining o'rganish va rivojlantirish darajasini o'rganishga yordam beradi.

Kalit so‘zlar: logistika yondashuvi, o‘quv-pedagogik logistika, logistika oqimi, ta’lim logistikasi tamoyillari

Iqtibos uchun: Badalov A.D. Boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishi talabalarining kasbiy kompetentlini shakilllantirish logistikasi. // Inter education & global study. 2024. №4(1). B. 21–28.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

ПРОФЕССИЯ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ ЛОГИСТИКА ФОРМИРОВАНИЯ КОМПЕТЕНЦИЙ

© А.Д. Бадалов[1]✉

[1]Термезский университет экономики и сервиса, Термиз, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье описан логистический подход к управлению в сфере образования, описаны потоки, принципы педагогической и образовательной логистики, а также компоненты логистической деятельности в системе высшего образования.

ЦЕЛЬ: одним из важных вопросов данной темы является диверсификация и специализация методов обучения. Учитывая, что формы и особенности обучения студентов могут быть различными, особенности времени, места и методов обучения являются специализированными, индивидуальными учебными планами при формировании учебного процесса.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: материалы и методы предмета исследования важны в процессе формирования профессиональных компетенций учащихся начальных классов и связаны с их собственным временем, возможностями и методами обучения. Следующие материалы и методы широко используются для развития профессиональных компетенций в процессе начального образования.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: обсуждение и результаты являются одной из важных частей образовательного процесса в формировании профессиональных компетенций учащихся начальных классов. Обсуждение и результаты предоставляют учащимся важные возможности для обмена идеями, понимания того, что они узнали, решения проблем и развития навыков социального общения.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: является последней частью образовательного процесса и служит для оповещения о том, какие изменения и события произошли в процессах обучения и усвоения обучающихся. Выводы очень важны в процессе формирования профессиональных компетенций учащихся начальных классов, поскольку помогают изучить собственный уровень обучения и развития.

Ключевые слова: логистический подход, образовательная и педагогическая логистика, логистический поток, принципы образовательной логистики.

Для цитирования: Бадалов А.Д. Профессия учащихся начального образования логистика формирования компетенций. // Inter education & global study. 2024. №4(1). В. 21–28.

PROFESSION OF PRIMARY EDUCATION STUDENTS LOGISTICS OF COMPETENCY FORMATION

© Dilmurod A. Badalov[1]✉

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

[1]Economics and service of the University of Ternizh, Termez, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the article describes a logistics approach to management in the field of education, describes flows, principles of pedagogical and educational logistics, as well as components of logistics activities in the higher education system.

AIM: one of the important issues of this topic is the diversification and specialization of teaching methods. Considering that the forms and features of student learning can be different, the features of time, place and teaching methods are specialized, individual curricula in the formation of the educational process.

MATERIALS AND METHODS: materials and methods of the subject of research are important in the process of developing professional competencies of primary school students and are related to their own time, capabilities and teaching methods. The following materials and methods are widely used to develop professional competencies in primary education.

DISCUSSION AND RESULTS: discussion and results are one of the important parts of the educational process in the formation of professional competencies of primary school students. Discussion and results provide important opportunities for students to exchange ideas, understand what they have learned, solve problems, and develop social communication skills.

CONCLUSION: is the last part of the educational process and serves to notify what changes and events have occurred in the processes of learning and assimilation of students. Conclusions are very important in the process of forming professional competencies of primary school students, as they help to study their own level of learning and development.

Key words: logistic approach, educational and pedagogical logistics, logistic trend, principles of educational logistics.

For citation: Dilmurod A. Badalov. (2024) 'Profession of primary education students logistics of competency formation', Inter education & global study, (4(1)), pp. 21–28. (In Uzbek).

Maktab o'quvchilarining bilimi va ko'nikmalarini shakllantirish, ularni milliy hamda umuminsoniy qadriyatlarga sodiqlik ruhida tarbiyalash, o'qituvchi kasbi nufuzini va pedagoglarning sifat tarkibini oshirish, darsliklar va o'quv metodik majmualarni zamon talablari asosida takomillashtirish, maktab ta'limi muassasalarining xalqaro standartlarga javob beradigan zamonaviy modellarini barpo etish maqsadida, shuningdek, 2022 — 2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning Taraqqiyot strategiyasini "Inson qadrini ulug'lash va faol mahalla yili"da amalga oshirishga oid davlat dasturiga muvofiq: jamiyatda o'qituvchi kasbi nufuzini oshirish, pedagoglar uchun qulay ijtimoiy sharoitlar yaratish va mehnatini munosib rag'batlantirish; o'qituvchilarning yoshlarga ta'lim va tarbiya berishdagi mas'uliyatini, doimiy kasbiy rivojlanishdagi talabchanligini oshirish; umumiy o'rta ta'lim

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

muassasalari uchun milliy kadrlar zaxirasini shakllantirish, ilg‘or maktab direktori va namunali o‘qituvchi mezonlarini ishlab chiqish hamda ular asosida rahbar va pedagog kadrlar faoliyatini baholab borish; umumiy o‘rta ta’lim muassasalarida ma’naviy-ma’rifiy ishlarni tizimli tashkil etish, mazkur yo‘nalishda uzluksiz monitoring, baholash va prognozlash mexanizmlarini yo‘lga qo‘yish, bola ta’lim-tarbiyasida oila, ayniqsa, ota-onaning o‘rnini oshirish; o‘quvchilarning bo‘sh vaqtlarini mazmunli tashkil etish, ularni kasblarga yo‘naltirish tizimini takomillashtirish; alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalarning maktabgacha va maktab ta’limi tizimiga integratsiyasini kuchaytirish hamda inklyuziv ta’lim jarayonlarini jadallashtirish [1].

Universitet talabalarining muloqot qobiliyatlarini shakllantirish pedagogik kadrlar tayyorlashning murakkab muammolari orasida alohida o‘rin tutadi. Ayniqsa, ta’limni modernizatsiya qilish bilan bog‘liq islohotlarning hozirgi bosqichida kasbiy pedagogik faoliyatga moslashish muammosi tobora oydinlashib bormoqda. Amaliy, psixologik, uslubiy va tadqiqot turlari bilan bir qatorda o‘qituvchining kasbiy mahoratini shakllantirish ham boyitiladi. “Mahorat” va “kompetentlik” kompetensiyaga asoslangan ta’lim yondashuvining asosiy tushunchalaridir. Manbalar tahlili shuni ko‘rsatadiki, bular murakkab, ko‘p komponentli va fanlararo tushunchalar bo‘lib, ilmiy adabiyotlarda yagona qiymat ta'rifiga ega emas. Tadqiqotchilarning fikriga ko‘ra, ular hajmi, toifasi, semantikasi va mantiqiy tuzilishi jihatidan farq qiladi va ularni vakolatli shaxsning tavsifi (xususiyatlari, odatlari va boshqalar) deb hisoblash mumkin.

U malakali shaxsning tavsifi (xislatlari, shaxsiy fazilatlari, uning tarkibiy qismlari), shaxs tuzilishining yaxlit shakllanishi, shaxsiy xususiyatlar tizimi, bilim, ko‘nikma va malakalarni egallashga olib keladigan shart-sharoitlar sifatida ifodalanishi mumkin. (tayyorgarlik, konsentratsiya va boshqalar) ko‘pincha vakolatli bilim va tajriba bilan tenglashtiriladi.

Pedagogik logistika faqat shu asrning birinchi o‘n yilligining boshlarida alohida yo‘nalish sifatida shakllandi va hali o‘z nomiga ega emas. Shunday qilib, V. A. Denisenko “ta’lim logistikasi” atamasini ishlatadi, u “butun ta’lim faoliyati samaradorligini oshirish nuqtai nazaridan ta’lim funktsiyalari (lavozimlari) va jarayonlarini tashkil etish va o‘z-o‘zini tashkil etish fan va texnologiyasi” degan ma'noni anglatadi. ” Bunday logistikaning vazifalaridan biri turli sinflarda bitta parallel yoki bir fan bo‘yicha dasturlar va darsliklar doirasidagi fanlarning kombinatsiyasini aniqlashdir.

Yu.V. Krupnovning ta’kidlashicha, o‘quv logistikasi - bu ta’lim funksiyalari (lavozimlari) va jarayonlarini bir butun sifatida ta’lim faoliyati samaradorligini oshirish nuqtai nazaridan tashkil etish va birgalikda tashkil etish fan va texnologiyasi.

N.V. Shevchenko ta’lim logistikasi tushunchasini ta’lim tizimlari va tuzilmalarida jarayonlarni optimallashtirish tamoyillari majmui sifatida tushunadi.

Dastavval, shuni ta’kidlash kerakki, “kompetensiya” va “kompetentlik” tushunchalarini shakllantirishda fikrlarning kengroq burchagi mavjud. E.F.Zer insonga o‘z vakolatlarini amalda ro‘yobga chiqarishga imkon beradigan umumlashtirilgan harakatlar usullarini

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

tushunishni taklif qiladi. I.A. Zimnyayaning so‘zlariga ko‘ra kompetentsiyalar - bu faoliyatda shaxsning qobiliyatlarini ochib beradigan potensial, yashirin psixologik yangi shakllardir. A.V. Khutorskoy esa ba’zan sinonim sifatida qabul qilingan kompetentsiya va malaka tushunchasini ajratib ko‘rsatish lozim deb hisoblaydi. Shunday qilib, u kompetensiyani o‘zaro bog‘liq bo‘lgan shaxsiy fazilatlar (bilimlar, qobiliyatlar, ko‘nikmalar, faoliyat usullari) yig‘indisi sifatida ta’riflaydi. Shundan kelib chiqib aytish mumkinki, kompetentlik tegishli kompetentsiyaga ega bo‘lgan shaxsga tegishlidir [2, 839-b].

Bugungi kunda ta’lim va pedagogik logistika o‘rtasida aniq farq yo‘q, garchi bu sohalarni ajratish kerak. 2015-2020-yillarda pedagogik ta’limni rivojlantirish konsepsiyasida “klasterlardan professor-o‘qituvchilarni kasbiy tayyorlash, qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tizimini rivojlantirishning magistral elementlari sifatida foydalanish” nazarda tutilgan [1, 10-b.].

Oliy ta’lim tizimida logistika yondashuvining tub yangiligi - bu o‘zaro bog‘liqlik, barcha sohalar, faoliyatning barcha sohalarini uyg‘un tashkil etilgan, oson boshqariladigan va yuqori samarali bo‘lgan materiallarni o‘tkazuvchi tizimlarni yaratish uchun bog‘lashdir.

Logistikaning umumiy tamoyillarini hisobga olgan holda oliy ta’lim tizimidagi pedagogik va o‘quv logistikasi tamoyillariga quyidagilar kiradi:

1. Murakkablik: muayyan sharoitlarda oqimlarning harakatlanishi uchun barcha turdagi yordamni (rivojlangan infratuzilmani) shakllantirish; resurslar (bilimlar) harakatining bevosita va bilvosita ishtirokchilarining harakatlarini muvofiqlashtirish; ta’lim tizimida tuzilmalar oldida turgan vazifalarning bajarilishi ustidan markazlashgan nazoratni amalga oshirish; universitetlarning tashqi iste'molchilar bilan yaqin hamkorlik qilish istagi, shuningdek, ichki faoliyat doirasida kafedralar o‘rtasida mustahkam aloqalarni o‘rnatish.

2. Ilmiy: rejalashtirishdan tahlil qilishgacha bo‘lgan barcha bosqichlarda hisoblash tamoyilini mustahkamlash, oqim traektoriyasining barcha parametrlarini batafsil hisoblashni amalga oshirish.

3. O‘ziga xoslik: logistika jarayonini amalga oshirishda foydalaniladigan barcha resurslarni aniq va to‘g‘ri baholash: moliyaviy, kadrlar, moddiy va boshqalar; eng kam xarajat bilan barcha turdagi resurslarni ishlab chiqish; tarkibiy organlar tomonidan logistikani boshqarish, natijalari xarajatlarni kamaytirish bilan o‘lchanadi.

4. Konstruktivlik: oqimni dispetcherlik qilish, har bir oqim ob'ektining harakati va o‘zgarishlarini doimiy ravishda kuzatib borish va uning harakatini tezkor sozlash.

5. Ishonchlilik: oqimni harakatlantirish va boshqarishning zamonaviy texnik vositalaridan keng foydalanish; axborot oqimining yuqori tezligi va sifati va uni qayta ishlash texnologiyalari.

6. O‘zgaruvchanlik: universitetning talabning o‘zgarishiga moslashuvchan munosabatda bo‘lish qobiliyati (boshqa oliy ta’lim muassasalarida ham davlat, ham nodavlat oliy ta’lim muassasalarida ko‘p sonli xilma-xil mutaxassisliklarning paydo bo‘lishi, ularga bo‘lgan talabning noaniqlik darajasini oshiradi. logistika tizimlari orqali o‘tadigan oqimlarning sifat va miqdoriy xususiyatlarining keskin tebranishlari Bunday sharoitda logistika

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

tizimlarining tashqi muhitdagi o‘zgarishlarga moslashish qobiliyati bozorda barqaror mavqega ega bo‘lishining muhim omilidir) va tashqi omillarning boshqa bezovta qiluvchi ta'siri. muhit.

Materiallar oqimining mavjud ta'riflarini umumlashtirib, shuni xulosa qilishimiz mumkinki, logistikada bu moddiy resurslarni, tayyor mahsulotlarni qazib olish, qayta ishlash va iste'mol qilish (qayta taqsimlash) gacha bo‘lgan logistika operatsiyalari, jarayonlari, bo‘g‘inlari va ob'ektlarining maxsus o‘zaro bog‘langan to‘plamidir. logistika tizimlarining umumiy maqsadlariga erishish.

Materiallar oqimini boshqarish, har qanday boshqa ob'ekt kabi, ikki qismdan iborat: qaror qabul qilish va uni amalga oshirish. Oliy ta’lim tizimida moddiy oqimni boshqaruvning asosiy ob'ekti sifatida ajratib qo‘yish pedagogik jarayonlarni ko‘rishni biroz soddalashtiradi. Biroq, bu soddalashtirish bizga birlamchi manbadan boshlab, yakuniy iste'molchiga qadar barcha oraliq jarayonlar orqali oqim harakatining oxirigacha monitoringi muammolarini belgilash va hal qilish imkonini beradi. Bir qator omillarni ajratib ko‘rsatish va material oqimini tadqiqot va boshqaruvning asosiy ob'ekti sifatida ajratib ko‘rsatish yakuniy ta'minot zanjirlarini loyihalash, ularning xatti-harakatlarini o‘rganish va bashorat qilish imkonini beradi, shu bilan birga modellashtirish muammolari hajmini sezilarli darajada kamaytiradi, shuningdek, ochiladi. pedagogik jarayonlarni rasmiylashtirish uchun yangi imkoniyatlar yaratish.[6, 448 p]

Logistika funktsiyalarini amalga oshirish samaradorligi mezoni logistikaning oltita qoidasi bilan ifodalangan logistika faoliyatining yakuniy maqsadiga erishish darajasidir - kerakli miqdorda kerakli sifatli mahsulot kerakli vaqtda etkazib beriladi. minimal xarajatlar bilan to‘g‘ri joyga. Shundan kelib chiqib, oliy ta’lim tizimida logistika faoliyatining quyidagi tarkibiy qismlarini aniqlaymiz.

1. Mahsulot – zarur bilim (bitiruvchi tomonidan olingan malaka).

2. Sifat - muayyan kompetensiyalarni o‘zlashtirgan universitet bitiruvchilari uchun malakali talablar. Natijada oliy ta’lim sifati universitet bitiruvchilarining kompetentsiyalarini baholash orqali ularning bilim va ko‘nikmalarining hayotning ijtimoiy-madaniy, iqtisodiy va kasbiy jabhalarining dinamik talablariga muvofiqligi, ularni ijodiy hal qilishga tayyorligi sifatida izohlanadi. ijtimoiy va shaxsiy hayotning barcha sohalarida muammolar va vazifalar.

3. Miqdor – talaba o‘qish davomida o‘zlashtirishi kerak bo‘lgan standart didaktik birliklar soni (masalan, iqtisodiy fanlar bo‘yicha tarkibni tahlil qilish orqali logistika tizimini qurish umumiy didaktik va maxsus birliklarni aniqlash imkonini beradi).

4. Joy - ta’limning turli shakllari (sirtqi, kunduzgi, masofaviy ta’limning turli modellari va boshqalar).

5. Xarajatlar - tashkilotning boshqaruv faoliyati samaradorligining muhim ko‘rsatkichi bo‘lib xizmat qiladigan pul shaklida ifodalangan tadbirkorlik[5] subektining xarajatlari.

Logistika nuqtai nazaridan bilimlarni ishlab chiqarish va ulardan foydalanishning tarixan shakllangan tizimini takomillashtirish zarur. V.Livshitsning fikricha, bilim ancha qimmat manba bo‘lib, uning "saqlanishi" qarish xavfi bilan bog‘liq [7. 544 b]. Ta’minot

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

zanjiriga bilim ishlab chiqarishni kiritish yanada oqilona. Ushbu yondashuv bilan yangi bilimlar o‘z vaqtida ishlab chiqariladi. Talaba hech qanday manzilsiz bilim to‘playdigan an'anaviy ta’lim tizimi logistika tamoyillariga javob bermaydi. Pedagogik logistika tamoyillariga ko‘ra, bilimlarni uzatishni undan foydalanish momentiga yaqinlashtirish samaraliroqdir. Bill Geyts axborot oqimini boshqarishga asoslangan biznesda bilimlarni boshqarish tizimini taklif qildi.

Umuman olganda, axborot oqimi - bu tuzilgan shaklda ifodalangan ma'lumotlarning ma'lum bir muhitdagi harakati. Logistikaga nisbatan axborot oqimi - bu logistika tizimida aylanib yuradigan xabarlar to‘plami (bu bir-biri bilan ma'lum bir aloqada bo‘lgan, ma'lum bir yaxlitlikni tashkil etuvchi va ma'lum logistika funktsiyalarini bajaradigan elementlarning tartiblangan to‘plami), shuningdek, logistika tizimidagi ma'lumotlar oqimi. logistika tizimi va xabarlarning tashqi muhiti.logistika operatsiyalarini kuzatish va boshqarish uchun zarur.

Axborot oqimlarini o‘rganish va boshqarish axborotni uzatish, qayta ishlash va birlashtirishning texnik vositalari bilan birgalikda amalga oshiriladi. Shu bilan birga, axborot oqimlarining mavjud bo‘lish shakllari texnik vositalarning imkoniyatlaridan (masalan, odamlar o‘rtasidagi to‘g‘ridan-to‘g‘ri aloqa) kengroqdir. Shunday qilib, axborot oqimlarining namoyon bo‘lish shakllarini to‘rt turga qisqartirish mumkin: qog‘oz hujjat, elektron hujjat, vizual hujjat (fotosuratlar, kino, televidenie va boshqalar), og‘zaki (og‘zaki) xabarlar va boshqalar [8,66].

Ta’limdagi logistika tizimi yangi bilimlarni kerakli vaqtda kerakli ishchilarga etkazish, shuningdek eskirgan bilimlarni olib tashlash imkonini beradi. Oliy ta’lim tizimida bu moddiy oqimlarni boshqarishga logistika yondashuvi va an'anaviy yondashuv o‘rtasidagi tub farqni anglatadi, bu materialning individual bo‘g‘inlarini pedagogik va uslubiy integratsiyada ilgari bir-biridan farq qiladigan material oqimlarini boshqarishning yagona funktsiyasini ajratishdan iborat. ta'minot zanjiri moddiy oqimlarni samarali boshqarishni ta'minlaydigan yagona tizimga , ya'ni tashqaridan keladigan oqimlar o‘qitish tizimidan o‘tadi va keyin iste'molchiga boradi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. 2015–2020 yillarda pedagogik ta’limni rivojlantirish konsepsiyasi: tasdiqlandi. Respublika ta’lim vazirligining buyrug‘i bilan. Belarus, 25 fevral. 2015 yil, № 156. [Elektron resurs].- Kirish rejimi: http://bspu.by/admin-panel/vendor/kcfinder/upload/files/klaster/O‘qituvchi ta’limi konsepsiyasi.
2. Jalilova .D.U “O‘zbekistonda ilm-fanning rivojlanish istiqbollari” xalqaro ilmiy-amaliy anjumani. Boshlang‘ich ta’lim o‘qituvchilarining kasbiy kompetensiyasi tarkibiy qismlarining mazmun-mohiyati. 839-842 b.
3. Galichin, V. A. Ta’lim xizmatlarining xalqaro bozori: asosiy xususiyatlar va rivojlanish tendentsiyalari / V. A. Galichin // Globallashuv asri. - 2013. - No 2. - B.101-112.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

4. Gadjinskiy A. M. Logistika: darslik. 14-nashr, qayta ko‘rib chiqilgan va qo‘shimcha M.: Nashriyot - savdo. korporatsiyasi “Dashkov”, 2007. 472 p.
5. Golikov E. A. Marketing va logistika: darslik. nafaqa. 4-nashr, rev . va qo‘shimcha M.: Akademik. loyiha, 2006. 448 b.
6. Logistika nazariyasi modellari va usullari: darslik. nafaqa. 2-nashr/ ed. V.S.Lukinskiy . Sankt-Peterburg: Peter, 2007. 448 p.: kasal.
7. Nerush Yu.M. Logistika: darslik. universitetlar uchun. 4-nashr, qayta ko‘rib chiqilgan . va qo‘shimcha M.: TK Uelbi ; Prospekt, 2006.
8. Semenenko A. I., Sergeev V. I. Logistika. Nazariya asoslari: darslik. universitetlar uchun. Sankt-Peterburg: Soyuz, 2003. 544 b. (Oliy ma'lumot).

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАТSIЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Badalov Dilmurod Abdixalilovich,** o‘qituvchi [**Бадалов Дилмурод Абдихалилович** педагог**.**], [**Dilmurod A. Badalov** teacher]; manzil: O‘zbekiston, Surxondaryo viloyati Termiz shahar Ibn Sino ko‘chasi 53-uy [адрес: Узбекистан, 117036, Узбекистан, Сурхандарьинская область, город Термез, улица Ибн Сины, дом 53], [address: Uzbekistan, Surkhandarya region, Termez city, 53 Ibn Sina Street]; dilmurodbadalov907@gmail.com

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Original paper

TABIIY FANLARNI O‘QITISH MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISHNING MAZMUN MOHIYATI

© A.K. Normurotova[1]✉

[1]Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti, Denov, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: tez sur’atlar bilan o‘sib borayotgan to‘rtinchi “ta’lim” inqilobi an’anaviy ta’limiy talablarni mukammallashtirish hamda ular ustida qayta ishlashni talab qilmoqda, bunday “samarali ta’lim”, “obektiv o‘rganish” kabi tushunchalar ustida qayta ishlash o‘qituvchidan bilimlarni o‘quvchiga yetkazish ta’lim modelidan tashqariga chiqishni nazarda tutmoqda. Ushbu omillar ta’lim tizimini rivojlantirish yondashuvlarini o‘zgartirish yoki amalga oshirilayotgan harakatlar zarurligi to‘g‘risida asosli xulosalar chiqarish texnologiyalariga bo‘lgan ehtiyojni keltirib chiqaradi. Ushbu maqolada biz yuqoridagi ma’lumotlarni inobatga olgan holda tabiiy fanlarni o‘qitish mexanizmlarini takomillashtirishning mazmun mohiyatini ko‘rib chiqamiz.

MAQSAD: tabiiy fanlarni o‘qitish mexanizmlarini takomillashtirishning mazmuni eng o‘z yaratilgan o‘qitish usullari va texnikalari bo‘yicha. Bu, talabalar uchun tabiiy fanlarni o‘rganish va tushunish jarayonlarini osonlashtirish uchun foydalaniladigan har qanday usul va texnikalardir.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot olib borilayotgan fanni Tabiiy fanlarni o'qitishda materiallar va metodlar o'quvchilar uchun tushunarli va samarali bo'lishi uchun juda muhimdir. Materiyallar va metodlar, o'quvchilar uchun tabiiy fanlarni o'rganish jarayonini qiziqarli va samarali qilishda kritik ahamiyatga ega. O'qituvchilar bu vositalardan foydalanish orqali o'quvchilarning tushunish darajasini oshirish va o'rganishni osonlashtirishlari mumkin.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 12.08.2020-yildagi 4805-son “Kimyo va biologiya yo‘nalishlarida uzluksiz ta’lim sifatini va ilm-fan natijadorligini oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qaroriga muvofiq maktablarda tabiiy fanlarga yo‘naltirilgan variativ o‘quv rejalari joriy etilishi belgilandi. Ya’ni, maktablarda asosiy o‘quv rejasidan tashqari, kimyo va biologiyaga qiziqqan yigit-qizlar bitta sinfga jamlanib, ularga ushbu fanlarni ko‘proq o‘qitishga maktablarga imkoniyat berildi. Ikkinchisi, maktablarda kimyobiologiya fanlarini o‘qitish dasturi ko‘rib chiqildi. Lekin birinchi bosqichdagi eng asosiy ish bu - birinchi va oltinchi sinflarda tabiiy fanlarni o‘qitishning yo‘lga qo‘yilganidir.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

XULOSA: tabiiy fanlar bir necha ming yillik tarixi davomida insoniyat hayotida katta ahamiyat kasb etgan. Bugungi SCIENCE fanining joriy etilishi yosh o‘quvchini fanga bo‘lgan qiziqishini oshiradi.

Kalit so‘zlar: STEAM, PISA, TIMSS, “to‘rtinchi ta’lim”, integratsiya, mexanizm, evalyusiya.

Iqtibos uchun: Normurotova A.K. Tabiiy fanlarni o‘qitish mexanizmlarini takomillashtirishning mazmun mohiyati. // Inter education & global study. 2024. №4(1). B. 29–36.

СОДЕРЖАНИЕ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ МЕХАНИЗМОВ ПРЕПОДАВАНИЯ ЕСТЕСТВЕННОСТИ

© А.К. Нормуротова[1]✉

[1]Предпринимательско-педагогического института, Денова, Денов, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: четвертая «образовательная» революция, стремительно нарастающая, требует уточнения и пересмотра традиционных образовательных требований, такое «эффективное образование», «объективное обучение», работающее по таким концепциям, предполагает выход за рамки образовательной модели передачи знаний от учителя. студенту. Эти факторы создают потребность в технологиях, позволяющих делать обоснованные выводы о необходимости изменения подходов к развитию образовательной системы или предпринимаемых действий. В данной статье мы рассмотрим содержание совершенствования механизмов преподавания естественных наук с учетом изложенной информации.

ЦЕЛЬ: содержание совершенствования механизмов преподавания естественных наук базируется на наиболее развитых методах и приемах обучения. Это любые методы и приемы, используемые для облегчения изучения и понимания естественных наук студентами.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: материалы и методы очень важны в преподавании науки, чтобы изучаемый предмет был понятен и эффективен для учащихся. Материалы и методы имеют решающее значение для того, чтобы сделать изучение естественных наук увлекательным и эффективным для учащихся. Используя эти инструменты, учителя могут улучшить понимание учениками и облегчить обучение.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: в соответствии с постановлением Президента Республики Узбекистан от 12.08.2020 № 4805 «О мерах по повышению качества непрерывного образования и эффективности науки в областях химии и биологии», естественные науки в школах было решено ввести ориентированно-вариативные учебные программы. То есть, помимо основной учебной программы, мальчики и девочки, интересующиеся химией и биологией, были собраны в один класс, и школам была предоставлена возможность преподавать им больше по этим предметам. Во-вторых, рассматривалась программа преподавания химической биологии в школах.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Но самой важной работой на первом этапе является введение преподавания естественных наук в первом и шестом классах.

ВЫВОД: в заключение можно сказать, что естественные науки приобрели большое значение в жизни человечества на протяжении нескольких тысячелетий истории. Внедрение сегодняшней науки повысит интерес молодых студентов к науке.

Ключевые слова: STEAM, PISA, TIMSS, «четвертое образование», интеграция, механизм, оценка.

Для цитаты: Нормуротова А.К. Содержание совершенствования механизмов преподавания естественности. // Inter education & global study. 2024. №4(1). В. 29–36.

THE CONTENT OF THE IMPROVEMENT OF NATURAL SCIENCE TEACHING MECHANISMS

© Aziza K. Normurotova[1]✉

[1]Denov Entrepreneurship and Pedagogical Institute , Denov, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the fourth "educational" revolution, which is rapidly growing, requires the refinement and revision of traditional educational requirements, such "effective education", "objective learning" working on such concepts implies going beyond the educational model of imparting knowledge from the teacher to the student. These factors create the need for technologies to make reasonable conclusions about the need to change the approaches to the development of the educational system or the actions being taken. In this article, we will consider the content of improving the mechanisms of teaching natural sciences, taking into account the above information.

AIM: the content of improving the mechanisms of teaching natural sciences is based on the most developed methods and techniques of teaching. These are any methods and techniques used to facilitate students' learning and understanding of science.

MATERIALS AND METHODS: materials and methods are very important in teaching science so that the subject taught is understandable and effective for students. Materials and methods are critical to making science learning fun and effective for students. By using these tools, teachers can improve student understanding and facilitate learning.

DISCUSSION AND RESULTS: in accordance with the Decree of the President of the Republic of Uzbekistan dated August 12, 2020 No. 4805 “On measures to improve the quality of continuing education and the effectiveness of science in the fields of chemistry and biology”, natural sciences in schools, it was decided to introduce oriented-variable curricula. That is, in addition to the core curriculum, boys and girls interested in chemistry and biology were brought together in one class, and schools were given the opportunity to teach them more in these subjects. Secondly, the program for teaching chemical biology in schools was considered. But the most important work in the first stage is the introduction of science teaching in the first and sixth grades.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

CONCLUSION: in conclusion, we can say that natural sciences have acquired great importance in the life of mankind over several thousand years of history. The introduction of today's SCIENCE will increase the interest of young students in science.

Key words: STEAM, PISA, TIMSS, "fourth education", integration, mechanism, evaluation.

For citation: Aziza K. Normurotova. (2024) 'The content of the improvement of natural science teaching mechanisms', Inter education & global study, (4(1)), pp. 29–36. (In Uzbek).

Jahonda fan - texnika taraqqiyoti davrida, zamonaviy innovatsion texnologiyalarni o'zlashtirish bilan bog'liq bo'lgan iqtisodiyotdagi raqobatlar, yangi innovatsiyalarning yetakchiligi, yuqori texnologiyali ishlab chiqaruvchilar tomonidan mehnat bozori va ta'limga bo'lgan yangi talablar, umumiy ta'limda tabiiy-texnik bilimlarning zaif berilishi va ilg'or texnologiyalarni o'zlashtirishning sustligi, o'z navbatida, ta'lim tizimiga nisbatan yangi talablarni qo'ymoqda. Bunday muammoning yechimi yo'lida STEM ta'limi yangi bir trend sifatida ta'limga kirib kelmoqda. AQSh da STEM ta'limini Tadqiqotlarning Milliy Kengashi (National Science Foundation) tomonidan targ'ib qilingani, Chikago universiteti professor-o'qituvchilari tomonidan "The STEM School Stadu", Yevropa davlatlari: Avstriya, Germaniya, Fransiya, Italiya, Buyuk Britaniya, Ispaniyada umumevropa darajasida STEM ta'limini joriy etish bo'yicha milliy va global ta'lim standartlari ishlab chiqilgani hamda xalqaro (In Genious, MASCIL, INSTEM, Mind the Gap, ER4STEM kabi) loyihalarning bajarilgani mazkur ta'lim yo'nalishida zamonaviy kompetentli kadrlar tayyorlash zaruriyati mavjudligini anglatadi.

Mamlakatimiz pedagog olimlari Sh.M.Mirzaaxmedova, R.Mavlonova, D.Sharipova, N.Raxmonkulova, K.Matnazarova, M.I.Nuriddinova, M.K.Shirinovning tadqiqot ishlarida umumiy o'rta ta'lim maktablarida **"**Atrofimizdagi olam", "Tabiatshunoslik" fanlarini o'qitish muammolari, A.K.Raximov, F.I.Ochilovlarning ilmiy tadqiqot ishlarida esa tabiiy fanlarni kompetensiyaviy yondashuv asosida o'qitish metodikasi masalalari o'rganilgan. O'quvchilarda texnik ijodkorlikni rivojlantirish muammolari Sh.S.Sharipov, O.A.To'ychiyev, N.M.Hamdamova va boshqalar tomonidan tadqiq qilingan.

Mustaqil davlatlar hamdo'stligi (MDH) mamlakatlari olimlari L.V.Sheptuxovskiy, M.M.Matveeva, I.G.Kroxina, N.A.Polyakova, L.P.Simonova, T.G.Nikolenko tomonidan tabiiy fanlarni o'qitish metodikasini takomillashtirish bo'yicha izlanishlar olib borilgan. Shuningdek, mustaqil davlatlar hamdo'stligi mamlakatlarida robototexnika, sun'iy intellektni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. T.V.Volosoves, V.A.Markova, S.A.Averin tomonidan "Maktabgacha va kichik maktab yoshidagi bolalarga STEM ta'limi" parsial modul dasturida konstruktorlik, modellashtirish masalalari o'rganilgan.

Ta'limda yangi STEM yondashuvi rivojlangan davlatlarda keng qo'llanilib, jahon hamjamiyati tomonidan ijobiy baholanmoqda va STEM ta'limi ko'plab tadqiqotchilar tomonidan o'rganilmoqda. Xorijiy davlatlarda kichik yoshdagi bolalarda STEM ta'limini tashkil etish

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

muammolari Aaron D. Isabelle, Gilbert A. Zinn,[1] Yehudit Judy Dori, Zemira R. Mevarech[2], Sanders. M[3], Robert M. Capraro, Mary M. Capraro, James R. Morgan[4] tomonidan tadqiq qilingan va ular tomonidan mazkur ta'lim yo'nalishi bo'yicha didaktik ta'minotlar yaratilgan.

Adabiyotlar tahlilga ko'ra, STEM ta'limiga oid ilmiy va uslubiy ishlar amalga oshirilgan bo'lsada, "Tabiiy fanlar"ni o'qitish metodikasini pedagogik muammo sifatida o'rganish hamda uni takomillashtirish zarurati mavjud.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 12.08.2020-yildagi 4805-son "Kimyo va biologiya yo'nalishlarida uzluksiz ta'lim sifatini va ilm-fan natijadorligini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qaroriga muvofiq maktablarda tabiiy fanlarga yo'naltirilgan variativ o'quv rejalari joriy etilishi belgilandi. Ya'ni, maktablarda asosiy o'quv rejasidan tashqari, kimyo va biologiyaga qiziqqan yigit-qizlar bitta sinfga jamlanib, ularga ushbu fanlarni ko'proq o'qitishga maktablarga imkoniyat berildi. Ikkinchisi, maktablarda kimyobiologiya fanlarini o'qitish dasturi ko'rib chiqildi. Lekin birinchi bosqichdagi eng asosiy ish bu - birinchi va oltinchi sinflarda tabiiy fanlarni o'qitishning yo'lga qo'yilganidir.

Tabiiy fanlar yagona bir jamlanmaga olinadi, yagona SCIENCE yoki "Tabiiy fan" degan fan doirasida umumlashtiriladi, mantiqiy ketma-ketlik ta'minlanadi. Tabiiy fanlar 6-sinfgacha yagona, ya'ni bitta fan doirasida o'qitiladi. 7-sinfdan keyin esa biologiya, kimyo, fizika, geografiya fanlari alohida ajratilib o'qitiladi. Qarorda ko'zda tutilgan ikki asosiy jihatdan biri - maktablarda tabiiy fanlarga yo'naltirilgan variativ o'quv rejalari joriy etilishi belgilandi. Yangi fan o'quvchilarni kichik yoshidan tabiiy fanlarni o'qishga rag'batlantirish, ularda olam haqida yaxlit tasavvur paydo qilishga yordam beradi. Buning bilan bola fizikakimyo qiyin emas, qiziq fan ekanini anglaydi va uni o'rganishga o'zida rag'bat sezadi.

SCIENCE fani (tabiiy fanlar) qaysidir fandan voz kechish yoki qaysidir fanning o'rniga joriy etilayotgani yo'q. Aksincha, ta'lim sifatini oshirish uchun mavjud fanlarning integratsion tarzda o'qitilishini ta'minlaydi.

Masalan, hashoratlar haqida o'rganish jarayonida bola hayvonot olamida bu sinfni qiziq bir usulda tasavvur qilib o'rganadiki bunda mavzuni o'zlashtirmaslikni iloji yo'q. SCIENCE fani 1-2-sinfda "Atrofimizdagi olam", 3-4-sinfda "Tabiatshunoslik", yuqori sinflarda esa 4 ta alohida fan, geografiya, biologiya, fizika (6-sinfdan boshlab), kimyo (7-sinfdan boshlab) fanlarini o'zida birlashtiradi.

Bugungi kunda tabiiy fanlar 1-11-sinflar kesimida o'qitilmoqda. 1-6-sinfda tabiiy fanlar alohida alohida emas balki yaxlit SCIENCE fani sifatida o'qitiladi. Oliy ta'limda "Boshlang'ich ta'limda tabiiy fanlar" fan dasturi "Boshlang'ich ta'lim" yo'nalishi ta'labalari uchun ishlab chiqilgan va u barcha mavzularni qamarab olgan. Mavzular ketma ketligi boshlang'ich ta'lim maktab o'quvchisi tushuna oladigan sodda tilda yozilgan bo'lib bu bolada shu fanga bo'lgan

[1] Aaron D. Isabelle and Gilbert A. Zinn. STEPS to STEM – Student Science Notebook. Boston. Sense Publishers. – Rotterdam, 2017. – P. 224.
[2] Yehudit Judy Dori., Zemira R. Mevarech., Dale R., Baker. Cognition, Metacognition and Culture in STEM Education. Springer International Publishing. – AG, 2018. – P. 386.
[3] Sanders M. STEM, STEM education // The Technology Teacher, 2009. – № 68. – P. 20-26.
[4] Robert M.Capraro., Mary Margaret Capraro., James R.Morgan. STEM Project-Based Learning. SENSE PUBLISHERS ROTTERDAM. – BOSTON/TAIPEI, 2013. – P. 197.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

qiziqish ortishiga turtki bo‘ladi. “Boshlang‘ich ta’lim”da biologiya, fizika, astronomiya, geografiya kabi fanlar mavzulari tabiat, o‘simliklar, hayvonlar, odam, yashash joyi, bizning sayyora, ob-havo, tabiiy boyliklar, quyosh sistemasi, yil fasllari, energiya, issiqlik, yorug‘lik, tovush va harakat kabi ketma ketlkda keltirilgan.

Biz mazkur maqolani tahlil qilish jarayonida quyidagi vazifalarni belgilab oldik: maktablarda “Tabiiy fanlar”ni asosini va o‘qitish tarixini tahlil qilish; tabiiy fanlar mavzusiga mos ilmiy materiallarni to‘plash va o‘rganish; maktablarda “Tabiiy fanlar”ni o‘qitishda dars soatlarining taqsimlanishi va asosiy mavzularni tahlil qilish; tabiiy fanlarning rivojlanishini va tabiiy fanlarning o‘ziga xos jihatlarini ko‘rib chiqish.

Barchamizga ma’lumki, tabiiy fanlarning o‘rni bugungi ilm-fanning yuragi desak mubolag‘a bo‘lmaydi. Chunki tabiat qonuniyatlarni bilish genetika, evolyusion ta’limot, matematika, fizika, kimyo, o‘simlik va hayvonot olami sistematikasi, antropologiya, geologiya, geofizika singari fanlar oldiga qo‘yilgan muammolar tirik va o‘lik tabiatni o‘zaro munosabati masalalarini yechishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Qolaversa, tabiiy fanlar - jamiyatimiz va dunyo ilm-fan taraqqiyotida muhim rol o‘ynaydi. Ular bizga tabiatning qiziq va jarayonlarini tushunishga yordam beradi va barqaror bilim olishda muhim bo‘lgan ko‘nikmalar taraqqiy etadi. Tabiiy fanlarni o‘qitish esa yoshlarning shuningdek, yangi ko‘nikmalar, o‘ylar va mustaqil fikrlashga oid mohiyatini ko‘rsatadi.

Tabiiy fanlarni o‘qitishning asosiy maqsadi tabiatning xususiyatlarini, uning qonuniylarini va jadal rivojlanib borayotgan jarayonlarini tushunishga yordam berishdir. Bu bilimlar o‘quvchilarning dunyoni ko‘rish, tushunish, muammolarni hal qilish va jadal fikrlash qobiliyatlarini oshirishga xizmat qiladi. Shuningdek, tabiiy fanlar o‘quvchilarga jismoniy salomatlik, ekologik o‘zgarishlar va dunyo ehtiyotkorligi muammolari bilan bog‘liq masalalarni tahlil qilish, ularning o‘zlarini ma’rifatli va mas’ul foydalanuvchilar sifatida o‘rgatishga yordam beradi.

Tabiiy fanlarni o‘qitishning takomillashtirishida o‘qitish usullari va vositalari juda muhimdir. Amaliy mashg‘ulotlar, laboratoriyalar, tabiatshunoslik safarlar, vizual materiallar va boshqalar o‘quvchilarning teoritik bilimlarini amaliyotga o‘tkazish va o‘rganishlarini ta’minlashda yordam beradi.

Shuningdek, interaktiv darsliklar, video darslar va onlayn resurslar ham o‘quvchilarning tushunish va bilimlarini mustahkamlashda katta ahamiyatga ega.

Tabiiy fanlarni o‘qitishda o‘qituvchilar va tashkilotlar o‘rtasidagi hamkorlik muhim ahamiyatga ega. O‘qituvchilar tabiatning muammolari va jarayonlarini tahlil qilish, o‘quvchilarning tushunish darajasini aniqlash, va ularni ta’limni mustahkamlash uchun moslashtirishda bajarilishi kerak bo‘lgan muammolarni aniqlashda hamkorlik qilishlari lozim. Shuningdek, shahar o‘quv markazlari, muhit tashkilotlari va akademik institutlar o‘quvchilarni tabiiy fanlarni o‘rganishga rag‘batlantirish, ularni laboratoriyalarga kirish, va yangi bilimlarini amaliyotda sinashga yo‘nalishlantirishda hamkorlik qilishi kerak.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Tabiiy fanlarni o‘qitishda tajriba va innovatsiya muhim ahamiyatga ega. O‘qituvchilar va tashkilotlar o‘quv jarayonini kuzatish va uning samaradorligini baholash uchun tajribalarini o‘rganish, yangiliklarni kuzatish va o‘quv jarayonini takomillashtirishga intilishlari kerak. Shuningdek, yangi texnologiyalar va innovatsion usullar o‘quvchilarni tabiatni o‘rganishda qiziqtirish va ularga o‘zlarini tushunishlari uchun qiziqarli va samarali vositalarni taqdim etishga yordam beradi. Tabiiy fanlarni o‘qitish mexanizmlarini takomillashtirishning mazmun mohiyati, tabiiy fanlarni o‘rganishni samarali va qiziqarli qilish uchun pedagogik, amaliy va innovatsion usullarni o‘rganishni talab qiladi. Bu bilimlar o‘quvchilarni tabiatning muammolari va jarayonlarini tahlil qilishga, o‘zlarini dunyo ehtiyotkorlari sifatida o‘rganishga, va jadal fikrlashlarini rivojlantirishga yordam beradi.

Ushbu tarkibiy qismlarni ko‘rib chiqish orqali o‘qituvchilar tabiiy fanlarni o‘qitish mexanizmlarining sifati va samaradorligini oshirishi mumkin, natijada o‘quvchilarga ilmiy tushunchalarni chuqur tushunish, muhim ko‘nikmalarni rivojlantirish va tobora murakkab va o‘zaro bog‘liq bo‘lgan dunyoga hissa qo‘shishga tayyor bo‘lgan bilimdon, tanqidiy fikrlovchilar bo‘lish imkoniyatini beradi. Tabiiy fanlar zamonaviy tushunchada - fan, ularning munosabatlarida olingan tabiat haqidagi fanlar majmui bo‘lgan fan. Shu bilan birga, tabiat ostida hamma narsa, butun dunyo uning shakllari variantida tushuniladi. Tabiiy fanlar zamonaviy tushunchada ularning munosabatlarida olingan tabiat haqidagi fanlar yig‘ish. Zamonaviy tabiiy fan - bu tabiat haqidagi fanlarning murakkab majmui. Bu biologiya, fizika, kimyo, astronomiya, geografiya, ekologiya va boshqalarni o‘z ichiga oladi. Tabiiy fanlar ularning o‘qish mavzularidan farq qiladi.

Masalan, biologiya bo‘yicha fan - tirik organizmlar, kimyo - moddalar va ularning o‘zgarishlari. Astronomiya samoviy jug‘rofiy jismlarni, geografiya - erning maxsus (geografik) qobiq, ekologiya - o‘zlari va atrof-muhit bilan organizmlar o‘rtasidagi munosabatlar. Har bir tabiiy fanning o‘zi tabiiy fanlar rivojlanishining turli bosqichlarida yuzaga keladigan fanlar majmui. Shunday qilib, biologiya Botanika, zoologiya, mikrobiologiya, genetika, sitologiya va boshqalar kiradi. Shu bilan birga, Botanyani o‘rganish ob’ekti o‘simliklar, zoologiya - hayvonlar, mikrobiologiya - mikroorganizmlardir. Genetika irodasi va organizmlar, sitologiyalarning asosiy turlarini o‘rganadi. Kimyo bir qator torshunosliklarga bo‘linadi, masalan: Organik kimyo, noorganik kimyo, tahliliy kimyo. Jug‘rofiy fanlar geologiya, frakografiya, geomorfologiya, iqtisodologiya, jismoniy geografiya kiradi. Ilmiy bilimlarning kichik sohalarida fanlarni tabaqalashtirish olib bordi. Masalan, biologiya fanlari zoologiya ornitologiya, entomologiya, geromologiya, etologiya, institut, inttiologiya va boshqalar kiradi. Ornitologiya - fan, o‘quv qushlari, entomologiya - hasharotlar, geretologiya - sudraluvchilar. Etologiya - hayvonlarning xatti-harakati ilmi, iologiya tadqiqoti baliq. Kimyo sohasi - organik kimyo polimerlar, neft-kimyo va boshqa fanlarga bo‘linadi. Noorganik kimyo, masalan, metallar kimyosi, geyogen kimyosi, koordinatura kimyosi kiradi.

Tabiiy ilmni rivojlantirishning joriy tendentsiyasi shuki, ilmiy bilimlarni farqlashning qarama-qarshi jarayonlari - individual bilimlar, sintetik ilmiy fanlarni yaratish. Shu bilan birga, ilmiy fanlar turli sohalarida ham, ular orasida ilmiy fanlar birligida birlashtirish ham muhimdir.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

XULOSA: xulosa qilib shuni aytish mumkinki, tabiiy fanlar bir necha ming yillik tarixi davomida insoniyat hayotida katta ahamiyat kasb etgan. Bugungi SCIENCE fanining joriy etilishi yosh o‘quvchini fanga bo‘lgan qiziqishini oshiradi. Alohida biologiya, fizika, astronomiya, geografiya, kimyo fanlaridagi eng zaruriy va elementar bilimlar atrof-muhitni yanada oson anglashiga, bilimni hayotda qo‘llab o‘rganishiga turtki beradi. Endilikda kimyo fani qiyin emas, biologiya yanada qiziqarli, fizika esa oson bo‘lib qoladi. (SCIENCE) biologiya, kimyo, geografiya va fizika fanlarining integratsion tarzda o‘qitilishini taminlaydi. Amaliy mashg‘ulotlar darsiga o‘qituvchi puxta tayyorgarlik ko‘rishi tavsiya etiladi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Umumiy o‘rta ta’limning milliy o‘quv dasturi. Tabiiy fanlar o‘quv dasturi (https://t.me/dastur _ muhokamasi – 2020)
2. Suyarov K.T va boshqalar. Tabiiy fanlar. 1-sinf uchun darslik. – Toshkent. Respublika ta’lim markazi, 2021. – 88 b.
3. Suyarov K.T va boshqalar. Tabiiy fanlar. 2-sinf uchun darslik. – Toshkent. Respublika ta’lim markazi, 2021. – 112 b.
4. Sangirova Z. [va boshq.] Tabiiy fanlar: 3-sinf uchun darslik. – Toshkent: Respublika ta’lim markazi, 2022.- 136 b.
5. Umumiy o‘rta talimning tabiiy fanlar (SCIENCE) milliy o‘quv dasturi.
6. D.Sharipova, D.Xodiyeva, M.Shirinov Tabiatshunoslik va uni o‘qitish metodikasi // Darslik. T.: «Barkamol fayz media», 2018, 456 bet.
7. G Sayfullayev, L Alimova, U Ollokova. Formation of environmental knowledge in pupils of second class in the lessons the world around us. Bridge to science: research works, 206-208.
8. M.Nuritdinova. Tabiatshunoslik o‘qitish metodikasi. T.: O‘qituvchi 2005.
9. Hamdamov I.H. Tabiat ilmining zamonaviy konsepsiyasi. Ma’ruza matni. Samarqand, 2000y.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАТSIЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Aziza Normurotova Karim qizi**, o‘qituvchi [**Нормуротова Азиза Каримовна–** преподаватель], [**Aziza K. Normurotova** teacher]; manzil: manzil: O‘zbekiston, Surxondaryo viloyati Termiz shahar Ibn Sino ko‘chasi 53-uy [адрес: Узбекистан, 117036, Узбекистан, Сурхандарьинская область, город Термез, улица Ибн Сины, дом 53], [address: Uzbekistan, Surkhandarya region, Termez city, 53 Ibn Sina Street]; e-mail: azizanormurodova68@gmail.com

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Original paper

INGLIZ TILINI O'QITISHDA LOYIHALSH METODIDAN FOYDALANISH MEXANIZMLARI

© I.U. Mustafayev[1]✉

[1]Termiz iqtisodiyot va servis Universiteti, Termiz, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: mazkur maqolada loyiha metodidan foydalanishning mexanizmlari ilmiy manbalar asosida yoritilgan. Loyihalash metodining mexanizmlari ingliz tilini o'qitishda samarali usullardan biri ekanligi, o'quvchilarga amaliy tajriba orttirish, o'rganishga bo'lgan qiziqishlarini oshirish va o'zlashtirilganlik darajasini oshirishga yordam berishi nazariy va amaliy usullarda tahlil qilingan.

MAQSAD: ingliz tilini o'qitishda loyihalsh metodidan foydalanish mexanizmlarini ishlsb chiqishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: ingliz tilini o'qitishda loyihalsh metodidan foydalanish mexanizmlari muammosini tahlil qilish, faktlarni o'rganish, kuzatish, analiz, sintez natijalari, shuningdek adabiyotlarni tahliliy ko'rib chiqish asosida amalga oshiriladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: o'qituvchining vazifasi har bir talaba uchun tilni amaliy o'zlashtirish uchun sharoit yaratish, har bir o'quvchiga o'z faolligini, ijodkorligini namoyish etishiga imkon beradigan shunday o'qitish usullarini tanlashdir. O'qituvchining vazifasi chet tillarini o'qitish jarayonida talabaning bilish faoliyatini faollashtirishdir.

XULOSA: loyihalash metodi ingliz tilini o'qitishda muhim ahamiyatga ega bo'lib, o'quvchilarda kommunikativ kompetentsiyani shakllantirish, ularning ijodkorligini rivojlantirish, o'rganishga bo'lgan qiziqishlarini oshirish va o'zlashtirilganlik darajasini oshirishga yordam beradi

Kalit so'zlar: loyiha, til ko'nikmalari, motivatsiya, texnologiya, hamkorlikda ishlash, ijod, kreativlik.

Iqtibos uchun: Mustafayev I.U. Ingliz tilini o'qitishda loyihalsh metodidan foydalanish mexanizmlari. // Inter education & global study. 2024. №4(1). B.37–42.

МЕХАНИЗМЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ МЕТОДА ПРОЕКТИРОВАНИЯ В ОБУЧЕНИИ АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ

© И.У. Мустафаев[1]✉

[1]Термезский университет экономики и сервиса, Термез, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье описаны механизмы использования метода проекта на основе научных источников. Механизмы метода проектирования были

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

проанализированы как теоретически, так и практически, чтобы показать, что он является одним из эффективных методов обучения английскому языку, помогает учащимся приобретать практический опыт, повышать интерес к обучению и повышать уровень усвоения английского языка.

ЦЕЛЬ: разработка механизмов использования метода проектирования в обучении английскому языку.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: анализ проблемы механизмов использования метода проектирования в обучении английскому языку осуществляется на основе анализа фактов, наблюдений, результатов анализа, синтеза, а также аналитического обзора литературы.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: задача учителя-создать условия для практического овладения языком для каждого ученика, выбрать такие методы обучения, которые позволят каждому ученику проявить свою активность, творчество. Задача учителя-активизировать познавательную деятельность ученика в процессе обучения иностранным языкам.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: метод проектирования имеет важное значение при обучении английскому языку, способствуя формированию у учащихся коммуникативной компетентности, развитию их творческих способностей, повышению интереса к обучению, повышению уровня овладения.

Ключевые слова: проект, языковые навыки, мотивация, технологии, совместная работа, творчество, креативность.

Для цитирования: Мустафаев И.У. Механизмы использования метода проектирования в обучении английскому языку. // Inter education & global study. 2024. №4(1). С 37–42.

MECHANISMS OF USING THE DESIGN METHOD IN ENGLISH LANGUAGE TEACHING

© Ikrom U. Mustafayev[1]✉
[1]Termiz University of Economics and Service, Termiz, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article investigates the utilization of the project-based learning approach by exploring its foundations in scholarly literature. Through theoretical and practical analyses, it has been determined that project-based learning methods are highly effective in English language instruction. They suggest pupils practical experience, enhance their engagement in learning, and elevate their proficiency levels.

AIM: to develop mechanisms for using the design method in English language teaching.

MATERIALS AND METHODS: the analysis of the problem of the mechanisms of using the design method in teaching English is carried out on the basis of an analysis of

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

facts, observations, results of analysis, synthesis, as well as an analytical review of the literature.

DISCUSSION AND RESULTS: the task of the teacher is to create conditions for practical language acquisition for each student, to choose such teaching methods that will allow each student to show their activity and creativity. The task of the teacher is to activate the cognitive activity of the student in the process of learning foreign languages.

CONCLUSION: the design method is important in teaching English, contributing to the formation of students' communicative competence, the development of their creative abilities, increasing interest in learning, and increasing the level of mastery.

Key words: Project, language skills, motivation, technology, collaboration, creativity, creativity.

For citation: Ikrom U. Mustafayev. (2024) 'Mechanisms of using the design method in english language teaching', Inter education & global study, (4(1)), pp. 37–42. (In Uzbek).

Bugungi kunda asosiy e'tibor o'quvchi, uning shaxsiyati va o'ziga xos ichki dunyosiga qaratilgan. Shuning uchun zamonaviy o'qituvchining asosiy maqsadi tashkil etish usullari va shakllarini tanlashdir o'quv faoliyati shaxsiy rivojlanishning belgilangan maqsadiga optimal darajada mos keladigan talabalar. So'nggi yillarda maktablarda yangi axborot texnologiyalaridan foydalanish masalasi tobora ko'proq ko'tarilmoqda. Bu nafaqat yangi texnik vositalar, balki o'qitishning yangi shakllari va usullari, o'quv jarayoniga yangicha yondoshishdir. Chet tillarni o'qitishning asosiy maqsadi maktab o'quvchilarining kommunikativ madaniyatini shakllantirish va rivojlantirish, chet tilini amaliy o'zlashtirishga o'rgatishdir.

Chet tillarni o'qitishda loyiha metodini ta'lim texnologiyasi sifatida tatbiq etish kabi masalalar R.X.Djurayev, N.N.Azizxodjayeva, Sh.A.Abdullayeva, M.H.Usmonboyevalar va boshqalarning ishlarida yoritilgan. Xorijiy tillarni o'qitish masalalari J.B.Bo'ronov, S.N.Aliyev, A.M.Bushuy, J.J.Jalolov, L.T.Axmedova, F.M.Rashidova, I.M.Tuxtasinov, K.Sh.Muradkasimova, F.X.Ibragimova, K.D.Riskulovalar tomonidan tadbiq etilgan. Xorij olimlaridan til o'qitish masalalari bo'yicha I.L.Bim, N.D.Galskova, Ye.N.Zaretskayalar, Ye.M.Vereshagin, Max Walter, Michael West, Anthony Philip, Maximilian Berlitz lar tomonidan innovatsion ta'lim masalalari

Hamkorlikda o'rganish, loyiha metodikasi, yangi axborot texnologiyalaridan foydalanish, Internetresurslar kabi zamonaviy pedagogik texnologiyalar o'quv jarayonida shaxsga yo'naltirilgan yondashuvni amalga oshirishga yordam beradi, bolalarning qobiliyatlari, ularning o'rganish darajasini hisobga olgan holda o'qitishning individualizatsiyasi va farqlanishini ta'minlaydi.

Loyiha metodining o'zni sharhlasak:

Loyiha- (lotin tilida: «projekt»- —oldinga tashlanganll; —andozall) -insonlarning jamoaviy, tashkiliy, mustaqil izlanishga undovchi, muayyan maqsadga yo'naltirilgan faoliyat shakli. Loyihalash - maqsadga yo'naltirilgan faoliyat bo'lib, quyilgan muammo

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

yechimini topishga qaratiladi va uni o‘zgartirish yo‘llari va yechimlarini topishga zamin yaratadi. Loyiha texnologiyasi shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim tizimida tahsil oluvchida: tashabbuskorlik, mustaqillik, ijodkorlik kabi shaxsiy sifatlarni rivojlantirishga mo‘ljallangan texnologiya. Ushbu texnologiya zamirida o‘quv loyihalarini bajarishga yo‘nalgan ta’lim maqsadi ilmiy mujassamlashganligini ko‘rish mumkin.

Loyiha texnologiyasining ta’lim jarayonida ta’minlanishi natijasida ta’lim oluvchi va ta’lim beruvchi o‘rtasidagi mahsuldor faoliyat sodir bo‘ladi. Mazkur faoliyat natijasida ta’lim oluvchi o‘z faoliyatidan qoniqish hissini boshidan kechiradi. Chunki loyiha ustida ishlash jarayonida ta’lim oluvchi o‘z-o‘zining faoliyatini rejalashtirishga, tashkil qilishga o‘rganadi, muvaffaqiyatni his etadi. Loyiha texnologiyasi madaniy-tarixiy fenomen sifatida baholanib, ta’lim subyektlari o‘rtasidagi o‘quv jarayonini qadriyat tizimi holatida tahlil qilishga xizmat qiladi. Mazkur texnologiya jahon ta’lim tizimida yangi bo‘lib hisoblanmasa-da, undan ta’lim jarayonida foydalanish darajasi, aynan O‘zbekistonda faol emas.

Loyihalash metodlari, ingliz tili o'qitishda ahamiyatli bo'lib, o'quvchilarga o'rganish jarayonini tashqi vaqt vaqtincha qilishga yordam beradi. Bu metodlar, o'quvchilarning tushunchalarini mustahkamlash, motivatsiyalarini oshirish, va o'rganish jarayonini samarali va qiziqarli qilishga yordam beradi.

Ingliz tili o'qitishda loyihalash metodlarining ahamiyati quyidagi sabablarga asoslangan:

- O'quvchilarga amaliy mashq tajribasi berishga imkon beradi, bu esa o'rganishni samaraliroq qiladi.

- O'quvchilarning o'zlashtirilganlik darajasini oshirishga yordam beradi va ularni o'zlashtirilgan o'rganish yo'li bilan ta'minlaydi.

- O'quvchilarning o'zlashtirilgan mavzular ustida ishlash orqali o'zlarining o'zlashtirilganlik darajasini oshirishga yordam beradi.

Loyihalash metodlari, o'quvchilarning o'zlashtirilganlik darajasini oshirish, motivatsiyalarini oshirish, va ingliz tilini samarali o'rganishlarini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega.

Ingliz tilini o'qitishda loyihalash metodidan foydalanishga oid qarashlar

Loyihalash metodi, ingliz tilini o'qitishda samarali usullardan biri bo'lib, o'quvchilarga amaliy tajriba orttirish, o'rganishga bo'lgan qiziqishlarini oshirish va o'zlashtirilganlik darajasini oshirishga yordam beradi[1].

Loyihalash metodi, o'quvchilarni hamkorlikda ishlashga o'rgatadi, bu esa o'zaro yordam va hamdardlik kabi axloqiy qadriyatlarni tarbiyalaydi, ijodkorlikni shakllantiradi va talabalarni faollashtiradi[1]. Shuningdek, loyihalash metodi o'qitish va tarbiyaning ajralmasligini ta'minlaydi[1].

Loyihalash metodi, o'quvchilarga muloqotning haqiqiyligi, madaniy sharoitda tilni o'rganish, ta'limning avtonomligi va insonparvarligi kabi tamoyillarni singdirishga yordam beradi[1]. Bu tamoyillar esa madaniyatlararo kompetentsiyani kommunikativ qobiliyatning tarkibiy qismi sifatida rivojlantirishga imkon beradi[1].

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Loyihalash metodi, o'quvchilarning o'z o'quv faoliyatlarini mustaqil tashkil etishlariga imkon beradi, bu esa ularning kommunikativ kompetentsiyasini rivojlantirishga xizmat qiladi[1]. Shuningdek, loyihalash metodi o'quvchilarga Internet-resurslardan foydalanish orqali chet tilini o'rganishga qiziqish uyg'otadi[1].

O'quvchilarga yo'naltirilgan ta'limni ta'minlaydigan texnologiyalardan biri bu ijodkorlik, bilim faoliyati va mustaqillikni rivojlantirish usuli sifatida loyiha uslubidir. Loyihalarning tipologiyasi xilma-xil. Loyihalarni monoproyektlar, jamoaviy, og'zaki nutq, aniq, yozma va Internet-loyihalarga bo'linishi mumkin. Haqiqiy amaliyotda ko'pincha tadqiqot loyihalari, ijodiy, amaliyotga yo'naltirilgan va informatsion belgilar mavjud bo'lgan aralash loyihalar bilan shug'ullanish kerak. Loyiha ishi tilni o'rganishda ko'p qirrali yondashuv bo'lib, o'qish, tinglash, gapirish va grammatikani qamrab oladi. Loyiha usuli talabalarning faol mustaqil fikrlashini rivojlantirishga yordam beradi va ularni birgalikdagi tadqiqot ishlariga yo'naltiradi. Mening fikrimcha, loyiha asosida o'qitish bolalarni hamkorlik qilishga o'rgatishi, hamkorlik qilishni o'rganish esa o'zaro yordam va hamdardlik qobiliyati kabi axloqiy qadriyatlarni tarbiyalaydi, ijodkorlikni shakllantiradi va talabalarni faollashtiradi. Umuman olganda, loyihani o'qitish jarayonida o'qitish va tarbiyaning ajralmasligi kuzatiladi. Loyiha usuli o'quvchilarning muloqot qobiliyatini, muomala madaniyatini, fikrlarni ixcham va oson shakllantirish qobiliyatini, aloqa sheriklarining fikriga toqat qilishni, turli xil manbalardan ma'lumot olish qobiliyatini rivojlantiradi, zamonaviy kompyuter texnologiyalaridan foydalangan holda qayta ishlaydi, tabiiy ehtiyoj paydo bo'lishiga hissa qo'shadigan til muhitini yaratadi. chet tilidagi aloqada. Ishning loyiha shakli talabalarga mavzu bo'yicha to'plangan bilimlarni qo'llashga imkon beradigan eng dolzarb texnologiyalardan biridir. Talabalar o'zlarining ufqlarini, tilni bilish chegaralarini kengaytiradilar, undan amaliy foydalanish tajribalarini to'playdilar, chet tilidagi nutqni tinglashni va eshitishni o'rganadilar, loyihalarni himoya qilishda bir-birlarini tushunadilar. Bolalar ma'lumotnomalar, lug'atlar, kompyuter bilan ishlashadi va shu bilan chinakam til bilan bevosita aloqa qilish imkoniyatini yaratadilar, bu esa sinfda faqat darslik yordamida til o'rganishni ta'minlamaydi. Loyihada ishlash - bu ijodiy jarayon. Talaba mustaqil ravishda yoki o'qituvchi rahbarligi ostida muammoning echimini izlaydi, buning uchun nafaqat tilni bilish, balki katta miqdordagi predmetli bilimlarga ega bo'lish, ijodiy, kommunikativ va intellektual ko'nikmalarga ega bo'lish talab etiladi. Xorijiy tillar jarayonida loyiha usuli deyarli har qanday mavzu bo'yicha dastur materiallari doirasida ishlatilishi mumkin. Loyihalar ustida ishlash tasavvur, fantaziya, ijodiy fikrlash, mustaqillik va boshqa shaxsiy fazilatlarni rivojlantiradi. TO zamonaviy texnologiyalar hamkorlik texnologiyasi ham amal qiladi. Asosiy g'oya turli xil o'quv sharoitida talabalarning faol qo'shma faoliyati uchun sharoit yaratishdir. Bolalar 3-4 kishilik guruhlarga birlashadilar, ularga bitta topshiriq beriladi, shu bilan birga har birining roli muhokama qilinadi. Har bir talaba nafaqat o'z ishining natijasi uchun, balki butun guruhning natijasi uchun ham javobgardir. Shuning uchun kuchsiz talabalar kuchli bo'lmagan narsalardan tushunmagan narsalarini aniqlashga harakat qilishadi va kuchli talabalar kuchsizlarga topshiriqni puxta tushunishga intilishadi. Va butun sinf bundan foyda oladi, chunki bo'shliqlar birgalikda yopiladi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Axborot texnologiyalarini o'qitishga joriy etish, axborotni idrok etish va qayta ishlash jarayonini ancha diversifikatsiya qiladi. Kompyuter, Internet va multimediya tufayli o'quvchilarga keyingi tahlil qilish va saralash bilan katta hajmdagi ma'lumotlarni o'zlashtirish uchun noyob imkoniyat yaratildi. Ta'lim faoliyatining motivatsion asoslari ham sezilarli darajada kengaymoqda. Multimediyadan foydalanish sharoitida talabalar gazetalardan, televizordan ma'lumot olishadi, o'zlari intervyular o'tkazadilar va telekonferentsiyalar o'tkazadilar. Til portfeli texnologiyasida chet tilini bilish darajasini baholashning asosiy mezonlari sinov hisoblanadi. Ushbu texnologiyaning ustuvor yo'nalishi ta'lim jarayonini o'qituvchidan o'quvchiga yo'naltirishdir. O'quvchi, o'z navbatida, uning bilim faoliyati natijalari uchun ongli ravishda javobgardir. Yuqoridagi texnologiya talabalarning ma'lumotni mustaqil ravishda o'zlashtirish ko'nikmalarini bosqichmabosqich shakllantirishga olib keladi. Umuman olganda, til portfeli ko'p funktsional bo'lib, ko'p tillilikning rivojlanishiga hissa qo'shadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Johnson, K. E. The Sociocultural Turn and Its Challenges for Second Language Teacher Education. // TESOL Quarterly., – London., 2006.
2. Harmer J. The Practice of English Language Teaching. – London., 2001.
3. Hoshimov O. O’. Yaqubov I.Ya. Ingliz tili o‘qitish metodikasi. -T.: “O’qituvchi”, 1993 й.
4. Penny Ur. A course in language teaching. Cambridge University Press, 1991.
5. Andian Doff “ Teach English” Cambridge, 1994
6. Richard I. Arends “ Learning to teach”, USA, 1994
7. Teaching English – Training Videos- British Council 2008
8. Internet manbalari.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉ **Mustafayev Ikrom Ulashovich**, xorijiy til va adabiyoti (ingliz tili) II kurs magistatura bosqich talabasi, [**Мустафаев Икром Улашович** иностранный язык и литература (английский язык) студент II курса магистратуры], [**Ikrom U. Mustafayev**, foreign language and literature (English) second year graduate student]; manzil: O‘zbekiston, Termiz shahar, Bog‘i shamol MFY, Farovon 1-chi mavze, 4-b uy [адрес: Узбекистан, город Термез, махалля Боғишамол, улица Фаровон, массив 1, дом 4-б], [address: Uzbekistan, Termez, Farovon street 4-b]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Original paper

INGLIZ TILINI O'QITISHDA TANA TILIDAN FOYDALANISHNING LINGVODIDAKTIK ASOSLARI

© S.H. Hamroyeva[1]✉
[1]Termiz iqtisodiyot va servis Universiteti, Termiz, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: mazkur maqolada tana harakatlari orqali chet tilni o‘qitishning nazariy asoslari yoritilgan. Tana harakatlari ingliz tilini o’qitishning sezilarli natijaviylikka asoslangan o’qitish bilan bir qatorda motivatsiya berib, o’quvchi psixologiyasiga ham ijobiy ta’sir ko’rsatadi. So’zlarning uzoq muddatli hotirada qolib, o’quvchining o’z so’ziga aylanishiga ko’maklashdi.

MAQSAD: ingliz tilini o'qitishda tana tilidan foydalanishning lingvodidaktik asoslarini o‘rganishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: ingliz tilini o'qitishda tana tilidan foydalanishning lingvodidaktik asoslarIni o‘rganish, muammoni tahlil qilish, faktlarni o‘rganish, kuzatish, analiz, sintez natijalari, shuningdek adabiyotlarni tahliliy ko‘rib chiqish asosida amalga oshiriladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: yuzma-yuz muloqotdagi bu namoyishlar axborot uzatishning muhim elementlari hisoblanadi. Informatsion aloqa muhim ahamiyatga ega va u og'zaki til orqali keng yetkaziladi. Hissiy aloqa va munosabatlarni o'rnatish asosan paralingvistik va kinesik deb ataladigan boshqa vositalar bilan ifodalanadi. Paralingvistik, Oksford lug'atining ta'rifiga ko'ra, nutq aloqasining leksik bo'lmagan tarkibiy qismidir.[1] Paralingvistika asosan his-tuyg'ular va fikrlarni ifodalash vositasi sifatida ovozning nuanslari bilan bog'liq.

XULOSA: hozirgi kunda uzluksiz ta'limda ingliz tilini o’qitish borasida qator islohotlar olib borilmoqda. An'anaviy ta'lim o'quvchilarga bilimlarni singdirishga juda katta e'tibor beradi. Ushbu usul yaxshi natijalarga ega, ammo qobiliyatlari past bo'lgan talabalarni keltirib chiqaradi.

Kalit so'zlar: Tana harakatlari, qo’shiqlar, qo’l, yuz, ko’z harakatlari, gapirish ko’nikmasi, produktik nutq.

Iqtibos uchun: Hamroyeva S.H. Ingliz tilini o'qitishda tana tilidan foydalanishning lingvodidaktik asoslari. // Inter education & global study. 2024. №4(1). B.43–49.

[1] Key, M. La Linguistique. Presses Universitaires De France. 1970. -145p.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

ЛИНГВОДИДАКТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЯЗЫКА ТЕЛА В ОБУЧЕНИИ АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ

© С.Х. Хамраева[1]✉
[1]Термезский университет экономики и сервиса, Термез, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в этой статье рассматриваются теоретические основы обучения иностранному языку движениями тела. Движения тела также положительно влияют на психологию учащегося, обеспечивая мотивацию преподавания английского языка наряду с обучением, основанным на значительной результативности. Слова сохранялись в долговременной памяти, способствуя превращению читателя в собственное слово.

ЦЕЛЬ: состоит в изучении лингводидактических основ использования языка тела при обучении английскому языку.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: изучение лингводидактических основ использования языка тела при обучении английскому языку осуществляется на основе анализа проблемы, фактографического исследования, наблюдения, анализа, результатов синтеза, а также аналитического обзора литературы.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: эти демонстрации в личном общении являются важными элементами передачи информации. Информационная коммуникация важна, и она широко передается устным языком. Эмоциональная связь и установление отношений в основном представлены другими инструментами, называемыми паралингвистическими и кинезическими. Паралингвистический, по определению Оксфордского словаря, является нелексическим компонентом речевого общения. Паралингвистика в основном связана с нюансами голоса как средства выражения чувств и мыслей.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: в настоящее время проводится ряд реформ в области преподавания английского языка в непрерывном образовании. Традиционное образование уделяет большое внимание усвоению знаний учащимися. Этот метод дает учащимся с хорошими результатами, но с меньшими способностями.

Ключевые слова: движения тела, песни, движения рук, лица, глаз, навыки речи, продуктивная речь.

Для цитирования: Хамраева С.Х. Лингводидактические основы использования языка тела в обучении английскому языку. // Inter education & global study. 2024. №4(1). С. 43–49.

LINGUODIDACTIC BASICS OF USING BODY LANGUAGE IN ENGLISH LANGUAGE TEACHING

© Safargul H. Hamroyeva[1]✉
[1]Termiz University of Economics and Service, Termiz, Uzbekistan

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Annotation

INTRODUCTION: this article investigates the theoretical basis of teaching a foreign language teaching through body movements. Body movements provide motivation and have a positive effect on the pupil's psychology as well as effective teaching of the English language. The words remained in the long-term memory and helped the student to become his own words.

AIM: to study the linguistic and didactic foundations of the use of body language in teaching English.

MATERIALS AND METHODS: the study of the linguodidactic foundations of the use of body language in teaching English is carried out on the basis of an analysis of the problem, factual research, observation, analysis, synthesis results, as well as an analytical review of the literature.

DISCUSSION AND RESULTS: these demonstrations in personal communication are important elements of information transmission. Information communication is important, and it is widely transmitted by oral language. Emotional connection and relationship building are mainly represented by other tools called paralinguistic and kinesic. Paralinguistic, as defined by the Oxford Dictionary, is a non-lexical component of speech communication. Paralinguistics is mainly concerned with the nuances of the voice as a means of expressing feelings and thoughts.

CONCLUSION: a number of reforms are currently underway in the field of English language teaching in continuing education. Traditional education pays great attention to the assimilation of knowledge by students. This method gives students with good results, but with less ability.

Key words: body language, songs, hand, face, eye movements, speaking skills. productive speech.

For citation: Safargul H. Hamroyeva. (2024) 'Linguodidactic basics of using body language in english language teaching', Inter education & global study, (4(1)), pp. 43–49. (In Uzbek).

Maktabgacha ta'lim muassasalari hamda boshlang'ich ta'limdagi eng asosiy va ijobiy o'zgarishlarga sabab bo'lgan qarorlardan biri bu O'zbekiston Respublikasi 2021 yil 19 maydagi PQ-5117-son[2] qaroridir. Ushbu qaror asosida chet tillarini, asosan, ingliz tilini o'rganish uzluksiz ta'lim tizimida tubdan o'zgartirildi. Maktabgacha ta'lim muassasalari va umum ta'lim maktablarining 1- sinflarida o'yin tarzidagi darslar va og'zaki nutq darslari shaklida 2-sinfdan boshlab esa alifbo, o'qish, yozish va grammatikani o'qitish bosqichma-bosqich boshlanadi. Hozirgi kunda davr talabi bo'lgan ingliz tilini yosh avlodga maktabgacha ta'lim va boshlang'ich sinflardan o'rgatib borishning turli xil usullari va yo'llari haqida ko'plab metodlar ishlab chiqilmoqda va hayotga tadbiq etish masalalari ustida

[2] O'zbekiston Respublikasi 2021 yil 19 maydagi PQ-5117-son[2] «O'zbekiston Respublikasida xorijiy tillarni o'rganishni ommalashtirish faoliyatini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqish chora-tadbirlari to'g'risida»

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

ko'plab izlanishlar olib borilmoqda . Bunday izlanishlar samarasi o'z natijasini ko'rsatishi tayin.

Yosh avlodga ularning bolalik chog'laridanoq chet tillaridan saboq berishning ko'plab afzalliklari mavjud. Ular bolalik chog'ridanoq tilga mehr qo'yishi va til o'rganishga bo'lgan qiziqishlarini uyg'otishimiz, kelajakda yanada mukammal egallashga motivatsiya berishimiz eng muhim omillardan biri hisoblanadi. Chunki ular chet tilini o'rganishi mobaynida o'sha xalqning nafaqat tili, balki millati, qadriyatlari va aholisining yashash tarzi bilan ham tanishib boradi. O'z-o'zidan o'quvchi ongida dunyo haqida tushuncha va taassurotlar paydo bo'la boshlaydi, lingvokulturologik aspektlar shakllanadi. Til bilish ko'plab keng imkoniyatlar yaratadi. Dunyo kezishga, biznesga, ilm olishga, dunyoqarashiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi, albatta. Chet tillarini yosh til o'rganuvchilarga o'qitishda harakatlar, tana harakatlari (body language) dan foydalanishning samarali vosita sifatida ilmiy tahlil qilish dissertatsiyamizning maqsadi hisoblanadi. Yosh til o'rganuvchilarga bosqichma-bosqich o'rgatilishi yo'lga qo'yilishi. bu jarayonda 1-sinf o'quvchilariga o'zlariga mos tarzda, asosan, multimediali va og'zaki o'rgatish, harakat metodlaridan foydalanish yaxshi samara beradi.

Xorijiy tillarni o'qitish metodikasidan ma'lumki, mazkur fan psixologiya fani bilan uzviy aloqada bo'ladi. Bu aloqa metodikaga chet tillar o'qitishning psixologik asoslarini belgilash, shular asosida o'z metod, yo'l, usul, tamoyillarini ishlab chiqish imkonini beradi. I.V.Raxmanovning fikricha[3], psixologiyani inson nutqi faoliyatining muayyan turi sifatida o'rganishda, ikkinchidan, metodika ta'lim tarbiya jarayonining psixologik qonuniyatlaridan foydalanib amalga oshirishda namoyon bo'ladi, deya ta'kidlaydi. Tadqiqotchining fikriga qo'shilgan holda O'. Hoshimov, I. Yoqubovlar metodika va psixologiya ilmining bir-biriga bo'lgan aloqaning amalga oshishida psixolingvistika va pedagogik psixologiyaning o'rni muhimdir. Shu o'rinda umumiy va nutq psixoogiyasi, yosh psixologiyasi, neyropsixologiya, injener psixologiyasining o'ziga xos hissalari bor, deya o'z fikrlarini berganlar[4].

Yuqoridagi fikrlardan kelib chiqgan holda, aytishimiz zarurki, tana harakati (body language) orqali ingliz tilini o'qitishda psixologiyaning o'rni muhim hisoblanadi. Sababi, psixologiya nutqni tashqi va ichki, aktiv va passiv, og'zaki va yozma, reseptiv va reproduktiv nutqlarga ajratadi hamda o'rganadi. Xorijiy tillarni o'qitish metodikasi esa, psixoloiyaning xulosalariga asoslanib, o'rganiladigan materiallarni, o'qitish tamoyillari, usullari va vositalarini ishlab chiqadi.

Mashhur psixologik N.I.Jinkinning tilni o'rgatishda o'qituvchining nazoratidan, tana harakatlari nazoratidan o'zini o'zi nazorat qilishga ko'zlangan maqsadga erishish mumkin degan fikri qiziqarlidir[5]. Metodika mana shu o'tishni barcha vositalar bilan tezlashtirishga xizmat qilishi lozim hisoblanadi.

So'nggi yillarda o'quv fanlari majmuasida odamlarni o'rab turgan atrof-muhitni o'rganish, uning o'rni, salohiyati va ta'limda foydalanish imkoniyatlariga qiziqish ortib

[3] Raxmonov V.I. A.AMirlyubov, V.S.Setlin "O'rta maktabda chet tililar o'qitishning umumiy metodikasi" M. Prosveshenie 1967. 494 bet.
[4] Hoshimov O'.,, I. Yoqubov I. Ingliz tili o'qitish metodikasi. Toshkent, 2003. Sharq nashriyoti. -167b.
[5] .Jinkin N.I.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

bormoqda. Dastavval tashqi muhitni bir butun sifatida emas, balki uning o'quvchiga ta'siri nuqtai nazaridan tahlil qilish kerak degan tushuncha bilan ifodalanadi. Ushbu yondashuv atrof-muhit potentsialidan oqilona foydalanish va ushbu muhit bilan maqbul pedagogik o'zaro ta'sir jarayoniga erishish orqali aniq pedagogik muammolarni hal qilish uchun muhit yaratishga imkon beradi. Til muhitining lingvodidaktik ta'siri - bu o'quvchiga quyidagi omillar bilan ta'sir ko'rsatadigan uslubiy fakt: tabiiy til muhiti (haqiqiy va/yoki virtual) mavjudligini hisobga olgan holda ta'lim tizimini uslubiy ravishda qurish va ichki ta'lim motivatsiyasini shakllantirish, va bu bilan aloqa qilish natijasida yuzaga keladi.

Ingliz tilini o’qitish jarayonida tana harakati (body language)dan foydalanish ingliz tilidagi atmosferani yaratish bilan bir qatorda, gapirishga bo’lgan turtkini ham kuchaytiradi. Tana tili (body language) o'quv jarayonida ham o'quvchilarning og'zaki nutq faoliyatini rag'batlantiradi. Bundan tashqari, bunday motivatsiya o'quv jarayonining sezilarli darajada kuchayishiga olib keladi. Odamlar o'rtasidagi aloqa har doim boshqa xatti-harakatlar bilan muvofiqlashtiriladi. Yuzma-yuz muloqotdagi bu namoyishlar axborot uzatishning muhim elementlari hisoblanadi. Informatsion aloqa muhim ahamiyatga ega va u og'zaki til orqali keng yetkaziladi. Hissiy aloqa va munosabatlarni o'rnatish asosan paralingvistik va kinesik deb ataladigan boshqa vositalar bilan ifodalanadi. Paralingvistik, Oksford lug'atining ta'rifiga ko'ra, nutq aloqasining leksik bo'lmagan tarkibiy qismidir. Paralingvistika asosan his-tuyg'ular va fikrlarni ifodalash vositasi sifatida ovozning nuanslari bilan bog'liq. Tana tili uchun antropologik atama bo'lgan kinesika 1952 yilda amerikalik antropolog Rey Birdvistell tomonidan paralingvistik tadqiqotlar rivojlanishi bilan paydo bo'lgan bo'lsa-da, u asosan imo-ishoralar, yuz ifodalari va boshqa tana harakatlarini o'rganishni anglatadi.

So'nggi yillarda o'quv fanlari majmuasida odamlarni o'rab turgan atrof-muhitni o'rganish, uning o'rni, salohiyati va ta'limda foydalanish imkoniyatlariga qiziqish ortib bormoqda. Dastavval tashqi muhitni bir butun sifatida emas, balki uning o'quvchiga ta'siri nuqtai nazaridan tahlil qilish kerak degan tushuncha bilan ifodalanadi. Ushbu yondashuv atrof-muhit potentsialidan oqilona foydalanish va ushbu muhit bilan maqbul pedagogik o'zaro ta'sir jarayoniga erishish orqali aniq pedagogik muammolarni hal qilish uchun muhit yaratishga imkon beradi. Til muhitining lingvodidaktik ta'siri - bu o'quvchiga quyidagi omillar bilan ta'sir ko'rsatadigan uslubiy fakt: tabiiy til muhiti (haqiqiy va/yoki virtual) mavjudligini hisobga olgan holda ta'lim tizimini uslubiy ravishda qurish va ichki ta'lim motivatsiyasini shakllantirish, va bu bilan aloqa qilish natijasida yuzaga keladi. Til muhiti o'quv jarayonida ham o'quvchilarning og'zaki faoliyatini rag'batlantiradi. . Bundan tashqari, bunday motivatsiya o'quv jarayonining sezilarli darajada kuchayishiga olib keladi. Odamlar o'rtasidagi aloqa har doim boshqa xatti-harakatlar bilan muvofiqlashtiriladi.

Tana tili uchun antropologik atama bo'lgan kinesika 1952 yilda amerikalik antropolog Rey Birdvistell tomonidan paralingvistik tadqiqotlar rivojlanishi bilan paydo bo'lgan bo'lsa-da, u asosan imo-ishoralar, yuz ifodalari va boshqa tana harakatlarini o'rganishni anglatadi. Tana tili-qadimiy fan bo’lib, u birinchi marta fiziognomiya sifatida paydo bo'ldi, bu temperament va xarakterni tashqi ko'rinishiga qarab aniqlash san'ati

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

hisoblanadi[6]. Bu fan qadimgi yunonlarda paydo bo'lgan. Keyinchalik esa, ya'ni 19-asrning boshlarida shveytsariyalik pastor va shoir Iogann Kaspar Lavater tomonidan "erkaklar hayotining fiziognomik parchasi"[7] kitobida qayta tiklandi. Fiziognomiya fani Gall va Spurtzxaym tomonidan yaratilgan frenologiya, tom ma'noda "psixika fani" deb nomlangan boshqa fan bilan bog'liq edi. U miyaning ba'zi o'lchovlariga va uning organ sifatida rivojlanishiga asoslangan edi. Ushbu fan frenologiya soxta fan deb hisoblangan, chunki u ishonchli ilmiy uslubga tayanmagan. Fiziognomiya frenologiya bilan bog'liq bo'lganligi sababli, u bir muncha vaqt hisobdan chiqarildi. Fiziognomiya fani butun dunyo bo'ylab ko'plab tadqiqotchilar tomonidan odamlarning xatti-harakatlarini bilish usuli sifatida qayta tiklandi. Bu "yangi fiziognomiya" deb nomlanadi va zamonaviy tana tilini o'rganishning asosi bo'lgan muloqotda inson tanasining harakati bilan bevosita bog'liq bo'ladi.[8] Shunisi e'tiborga loyiqki, bizning ba'zi tug'ma imo-ishoralarimiz va yuz ifodalarimiz primat imo-ishoralariga (buyuk maymunlar, shimpanzelar) o'xshashligini Charlz Darvin o'zining "inson va hayvonlarda his-tuyg'ularni ifodalash" kitobida eslatib o'tgan.[9] Sutemizuvchilar ba'zi yuz ifodalarini va hatto muhim tana harakatlarini namoyish etadilar. Agressiya belgilari, masalan, og'izni ochish, diqqat bilan qarash va quloqlarni oldinga ko'tarish bilan tavsiflanadi. Darvinning evolyutsion nazariyasiga ko'ra, odamlar primatlarning evolyutsion versiyasidir.[10]

Kinesikada "kin " kuzatilgan eng kichik o'lchov birligidir. Tilshunoslikda bizda fonologiyada "fonema" va morfologiyada "morfema" atamalari mavjud, kinesikada "kinema"atamasi ham mavjud. Kinema-bu ma'no bilan bog'liq harakat va u tana harakatining turli mezonlarini o'rganishda asosiy birlik hisoblanadi. Inson kinetik jihatdan yetuk - bu uning tanasidan qanday foydalanishni bilishini va u yoki bu harakat qachon va qayerda amalga oshirilishini bilishini anglatadi. Birdvistellning so'zlariga ko'ra, tana harakatlarini haqiqiy ma'nosiz ishlatadigan odam kinetik jihatdan yetuk emas.

Shuningdek bizga nafaqat tabiiy tana harakati, balki tabiiy imkoniyat ham kerak. Biz buni so'z bilan ifoda eta olmasak, tana harakatidan foydalanishimiz kerak. Bu vaqtda tana harakatidan tabiiy foydalanish sukunat yoki jim nutq ta'sirini yaratadi. Shunday qilib, o'qituvchining tana harakati tabiiy va uyg'un bo'lishi kerak.

Zamonaviy ingliz ta'limi o'quvchilardan o'rganilayotgan tilda muloqot qilishni talab qiladi. Bunda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan, tana xarakatlaridan unumli talabalardan ingliz tilida muloqot qilishni talab qiladi. O'qituvchilar, shuningdek, dars davomida ingliz tilini deyarli o'zbekcha ifodalarsiz o'qitishlari shart. Biroq, o'quvchilarning so'z boyligi cheklanganligi sababli, o'qituvchilar ingliz tilini o'qitishni boshqa samarali

[6] Merriam-Vebster, Nyu-York.
[7] Chisholm, H.Johann Kaspar Lavater. In Encyclopædia Britannica. Cambridge University Press.1911.-79p.
[8] Highfield, R., Wiseman, R., & Jenkins, R. How your looks betray your personality - life - New Scientist. Newscientist.com.2009.-340p
[9] Wainwright, G., & Thompson, R. Understand Body Language. London, 2010. TeachYourself.
[10] M. Waller, B., & Micheletta, J. Facial Expression in Nonhuman Animals. SageJournals. Retrieved 6 December 2014, from http://emr.sagepub.com/content/5/1/54.short

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

usullaridan foydalanishlari kerak. Tana harakati o'qituvchilar nimani anglatishini tushuntirishga yordam beradi. O'qituvchilar, shuningdek, tana harakati orqali o'quvchilarning tushunchasi va xotiralarini chuqurlashtirishi mumkin. Ingliz tilidagi ta'limning rivojlanishi bilan o'qituvchilar va talabalar o'rtasidagi aloqa tobora muhim ahamiyat kasb etar ekan, tana harakatidan foydalanish o'qitishni qo'llab-quvvatlaydi va o'qituvchilarga o'rganishda yaxshi natijalarga erishishiga yordam beradi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. O’zbekiston Respublikasi 2021 yil 19 maydagi PQ-5117-son[1] «O'zbekiston Respublikasida xorijiy tillarni o'rganishni ommalashtirish faoliyatini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqish chora-tadbirlari to'g'risida».
2. Jalolov J.J. Chet til o‘qitish metodikasi: chet tillar oliy o‘quv yurtlari (fakultetlari) talabalari uchun darslik. – T.: O‘qituvchi, 2012. – 432 b.
3. Hoshimov O’, I. Yoqubov I. Ingliz tili o’qitish metodikasi. Toshkent, 2003. Sharq nashriyoti. -167b.
4. Highfield, R., Wiseman, R., & Jenkins, R. (2009). How your looks betray your personality - life - New Scientist. Newscientist.com.
5. Jinkin N.I. Yazik.Rech.Tvorchestvo.-Labirint,1998.-366s.
6. Cameron L. Teaching Languages to Young Learners. Cambridge: Cambridge University Press, 2005. -158 p.
7. Key, M. (1970). La Linguistique. Presses Universitaires De France. Merriam-Vebster, Nyu-York
8. Raxmonov V.I., A.AMirlyubov, V.S.Setlin “O’rta maktabda chet tililar o’qitishning umumiy metodikasi” M. Prosveshenie 1967. 494 bet.
9. Wainwright, G., & Thompson, R. (2010). Understand Body Language. London: TeachYourself.
10. Waller, B., & Micheletta, J. (2013). Facial Expression in Nonhuman Animals. Sage Journals. Retrieved 6 December 2014, from http://emr.sagepub.com/content/5/1/54.short

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉ **Hamroyeva Safargul Hasanovna**, xorijiy til va adabiyoti (ingliz tili) II kurs magistatura bosqich talabasi, [**Хамраева Сафаргул Хасановна** иностранный язык и литература (английский язык) студент II курса магистратуры], [**Safargul H. Hamroyeva**, foreign language and literature (English) second year graduate student]; manzil: O‘zbekiston, Termiz shahar, Bog‘i shamol MFY, Farovon 1-chi mavze, 4-b uy [адрес: Узбекистан, город Термез, махалля Боғишамол, улица Фаровон, массив 1, дом 4-б], [address: Uzbekistan, Termez, Farovon street 4-b]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Original paper

BOSHLANG'ICH SINFLARDA EKOLOGIK TA'LIMNI RIVOJLANTIRISH METODIKASI

© U.Sh. Shermatova[1]✉

[1]Termiz davlat pedagogika instituti, Termiz, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqolada boshlang'ich sinflarda tabiiy fanlarni o'qitishda ekologik ta'limni rivojlantirishda zamonaviy ta'lim texnologiyalaridan foydalanish haqida so'z yuritilgan. Dars samaradorligini oshirishda turli xil zamonaviy metodlardan foydalanish , ta'limda o'quvchi shaxsini fikrlashga, o'zgalar fikrini anglash va shu fikrni og'zaki hamda yozma shaklda savodli bayon eta olishga o'rgatish masalasiga e'tibor qaratilgan.

MAQSAD: boshlang'ich maktab yoshidagi bolalarda atrofdagi tabiat bilan to'g'ri munosabatda bo'lishga tayyorlik shakllanishi orqali hissiy tomon - tabiiy dunyoga moyillik, hayratlanish hissi, ishtiyoq, uning ob'ektlariga nisbatan hissiy ijobiy munosabatni rivojlantirishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: boshlang'ich sinflarda ekologik ta'limni rivojlantirish ahamiyatini asoslovchi me'yoriy hujjatlariga muvofiq tarzda tanlab olinganligi, tadqiqot davomida pedagogikaning qonuniyatlari, prinsiplariga asoslanganligi, mahalliy va xorijiy manbalarning tahlillari asosida aniqlanishi hamda qo'llaniladigan pedagogik texnologiyalarning amaliy asoslari, ularning samaradorlik darajalari eksperimental tadqiqotlar natijalariga asoslangan ilmiy xulosalar ishlab chiqilganligi bilan ta'minlangan.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: tarbiya oiladan boshlangani kabi, ekologik madaniyatni shakillantirishning yana bir muhim bo'g'ini bu oiladagi muhit hamda ota-ona tomonidan berilgan ekologik tarbiya ham hisoblanadi. Maktab hamda oilada ekologik tarbiyani shakillantirish hamda bolalarning ekologik ongini rivojlantirish parallel tarzda olib borilganda yanada yuqori va ijobiy natijalarga erishish mumkin bo'ladi. Bunda o'quvchilarni milliy qadriyatlar ruhida tarbiyalash lozim, Zero, milliy qadriyatlarimiz ona tabiatni ezozlashga, atrof-muhitga nisbatan hurmat bilan munosabatda bo'lishga chorlaydi.

XULOSA: maktab o'quvchilarining ekologik tarbiyasi uzviylik va maqsadga muvofiq jarayonga aylanishi va umumta'lim darajalari o'rtasida ham, umumiy va qo'shimcha ta'lim o'rtasida ham uzviyligini ta'minlaydigan ta'lim dasturlariga muvofiq turli shakllarda amalga oshirilishi lozim.

Kalit so'zlar: interfaol metodlar, samaradorlik, ta'lim, pedagogik texnologiyalar, tabiiy fan, zamonaviy usullar, tajriba, didaktik o'yinlar, ko'rgazmali qurollar.

Iqtibos uchun: Shermatova U.Sh. Boshlang'ich sinflarda ekologik ta'limni rivojlantirish metodikasi. // Inter education & global study. 2024. №4(1). B.50–56.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

МЕТОДИКА РАЗВИТИЯ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ

© У.Ш. Шерматова[1]✉
[1]Термезский государственный педагогический институт, Термез, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье говорится об использовании современных образовательных технологий в развитии экологического образования при преподавании естественных наук в начальных классах. Акцент делается на использовании различных современных методов повышения эффективности урока, на вопросе обучения ученика думать, понимать мнение других и выражать это мнение в устной и письменной форме.

ЦЕЛЬ: эмоциональный аспект заключается в том, чтобы подготовить детей младшего школьного возраста к правильному взаимодействию с окружающей природой. Это включает в себя развитие у них любви и восхищения природой, а также эмоционально-положительного отношения к её объектам.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: значимость развития экологического образования в начальных классах обеспечивается тем, что оно выбрано в соответствии с действующими нормативными документами, обосновывающими его значимость, в ходе исследования обосновывается на законах, принципах педагогики, определяется на основе анализа отечественных и зарубежных источников, а также разрабатываются научные выводы, основанные на результатах экспериментальных исследований практических основ применяемых педагогических технологий, уровней их эффективности.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: подобно тому, как воспитание начинается с семьи, еще одним важным звеном в формировании экологической культуры является окружающая среда в семье, а также экологическое воспитание, данное родителями. При параллельном проведении формирования экологического воспитания в школе и семье, а также развития экологического сознания детей удастся добиться более высоких и позитивных результатов. При этом необходимо воспитывать учащихся в духе национальных ценностей, ведь наши национальные ценности призывают к бережному отношению к матери-природе, уважительному отношению к окружающей среде.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: экологическое воспитание школьников должно стать непрерывным и целенаправленным процессом и осуществляться в различных формах в соответствии с образовательными программами, обеспечивающими преемственность как между общеобразовательными уровнями, так и между общим и дополнительным образованием.

Ключевые слова: интерактивные методы, эффективность, образование, педагогические технологии, естествознание, современные методы, опыт, дидактические игры, наглядные пособия.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Для цитирования: Шерматова У.Ш. Патриотическое воспитание учащихся начальных классов. // Inter education & global study. 2024. №4(1). С 50–56.

METHODOLOGY FOR THE DEVELOPMENT OF ENVIRONMENTAL EDUCATION IN PRIMARY SCHOOLS

© Uljamol Sh. Shermatova[1]✉
[1]Termiz State Pedagogical Institute, Termiz, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article talks about the use of modern educational technologies in the development of environmental education in the teaching of natural sciences in elementary grades. Emphasis is placed on the use of various modern methods to increase the effectiveness of the lesson, on the issue of teaching the student to think, to understand the opinion of others and to express this opinion in oral and written form.

AIM: the emotional aspect is to prepare primary school children for proper interaction with the surrounding nature. This includes developing their love and admiration for nature, as well as an emotionally positive attitude towards its objects.

MATERIALS AND METHODS: the importance of the development of environmental education in primary schools is ensured by the fact that it is chosen in accordance with current regulatory documents justifying its importance, in the course of the study it is based on laws, principles of pedagogy, determined based on the analysis of domestic and foreign sources, and scientific conclusions are developed based on the results of experimental studies of the practical foundations of applied pedagogical technologies, the levels of their effectiveness.

DISCUSSION AND RESULTS: just as education begins with the family, another important link in the formation of ecological culture is the environment in the family, as well as environmental education given by parents. With the parallel implementation of the formation of environmental education in school and family, as well as the development of environmental awareness of children, it will be possible to achieve higher and positive results. At the same time, it is necessary to educate students in the spirit of national values, because our national values call for respect for mother nature, respect for the environment.

CONCLUSION: environmental education of schoolchildren should become a continuous and purposeful process and be carried out in various forms in accordance with educational programs that ensure continuity between both general education levels and between general and additional education.

Key words: interactive methods, efficiency, education, pedagogical technologies, natural science, modern methods, experience, didactic games, visual aids.

For citation: Uljamol Sh. Shermatova. (2024) ‘Methodology for the development of environmental education in primary schools’, Inter education & global study, (4(1)), pp. 50–56. (In Uzbek).

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Har qanday insonga ta'lim va tarbiya berish jarayoni oiladan boshlanadi, bola atrofdagi olam haqida va kattalarning va dunyoning o'ziga nisbatan munosabati to'g'risida dastlabki ma'lumotlarni oladi. U bolalar bog'chasida, keyin maktabda, universitetda va nihoyat, mutaxassis talab qiladigan kasbiy bilimlarni takomillashtirish bilan davom etadi. Ushbu jarayonda qo'shimcha ekologik ta'lim barcha darajalarda mavjud bo'lishi kerak, shunda mutaxassis ekologik jihatdan sog'lom va mas'uliyatli qarorlar qabul qilishi mumkin. Oila darajasidagi bu jarayon jamiyatimizda oilaviy va milliy an'analarni tiklash, ma'naviy-axloqiy va ekologik-axloqiy tarbiyani yangilash bilan yangi yuqori bosqichga ko'tarilib boradi. Shunday qilib, qo'shimcha ta'lim barcha bosqichlarni qamrab oladi va uzluksizlik funksiyasini bajaradigan ekologik ta'limning barcha tarkibiy qismlari o'rtasida o'zaro munosabatlarni o'rnatishga yordam ko‘maklashadi. Shuning uchun ekologik ta'lim munosabatlarini uyg'unlashtirishga qaratilgan insonning atrof-muhit bilan munosabati va u hayot sifatini belgilaydigan tabiatning bir qismi sifatida o'zini o'zi anglashni shakllantirishdan iborat. Uning holati uchun javobgarlik. Bu rivojlanayotgan funktsiyani sinovdan o'tkazadi ekologik ta'limni sezilarli darajada kengaytirish va boyitishga qaratilgan chuqur anglash orqali pedagogik ta’sir predmetining ufqlari tabiiy muhitni muhofaza qilish va muhofaza qilish majburiyatlari, o'zlashtirish uning ma'naviy va moddiy qadriyatlari. Saqlash sharti va undan keying zamonaviy tsivilizatsiya rivojlanishini ekologiya va belgilaydi atrof-muhitni muhofaza qilish. (4;96-bet)

Ekologiya - zamonaviy, tobora ommalashgan va dolzarb fan sohasi. U yer haqidagi tabiatshunoslik sikliga kiradi va geografiya, geologiya, landshaftshunoslik, kimyo, fizika va iqtisodiyot elementlarini birlashtiradi. Atrof-muhit fanining asosiy vazifalari: tabiiy-hududiy komplekslarni (MTM) va ularning tashqi omillar ta'sirida o'zgarishi qonuniyatlarini o'rganish; "tabiat - inson" tizimidagi to'g'ridan-to'g'ri va teskari munosabatlarning xususiyatlarini o'rganish; o'simliklar, hayvonlar va odamlar hayotiga ta'sir qiluvchi global tabiiy jarayonlarni o'rganish.

Shuningdek, ekologiya muhandislik sohasida juda keng qo'llanilishini topdi. Amaliy ekologiya inson hayotining ko'plab sohalarida, masalan, qurilish, qishloq xo'jaligi, sanoat va hokazolarda talabga javob beradi.

30-50-yillarda bolalarning tabiatga bo'lgan munosabatini shakllantirish tabiatning "o'zgarishi" ga asoslangan edi, bu I.V. Michurin: "Biz tabiatdan rahm-shafqat kutishimiz mumkin emas, ularni ulardan olish bizning vazifamiz." Nafaqat tabiatshunoslik bo'yicha maktab o'quv dasturlarida, balki qishloq xo'jaligi oliy o'quv yurtlarida o'qitishda ham tabiatni "zabt etish", uning boyliklaridan bitmas-tuganmas ombor sifatida foydalanish borasida aniq tanqidlar mavjud. Ushbu dastur haqiqatan ham 60-yillarga qadar mavjud bo'lib, katta kechikish bilan "bosib olingan" tabiatni muhofaza qilish milliy tizimi oldinga chiqdi. Hozirgi vaqtda sanoatning yuqori hajmlari, shaharlarning keng urbanizatsiyasi va aglomeratsiyalarning o'sishi, neft mahsulotlarida ishlaydigan transport vositalaridan faol foydalanish, turli xil kimyoviy o'g'itlardan oqilona foydalanish, o'rmonlarning kesilishi, qishloq

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

xo'jaligi erlaridan noto'g'ri foydalanish, ularning tanazzulga uchrashiga olib keladi va boshqa ko'plab omillar ekologik vaziyatga o'ta salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Estetika - optimal kombinatsiya ta'sirida go'zallik tuyg'usini shakllantirish tabiiy ob'ektlarning yorug'ligi, rangi va shakllari. Ijobiy psixo-emotsional fon yaratadi, tabiat zarur shart-sharoitlar vositalaridan biridir, qadriyatlarni egallash, ekologik ta'lim uchun uning asosiy vazifasi hayot qadriyatlarini tizim sifatida shakllantirishdir, shaxsiy rivojlanish va takomillashtirish maqsadlari.

Tabiat bilan o'zaro munosabat o'zini namoyon qilish, o'zini namoyon qilish va o'zini bilish uchun keng imkoniyatlar yaratadi, bu esa professional pedagogik ekologik makonni sezilarli darajada kengaytiradi. O'qituvchining faoliyati haqida maxsus bilimlar tizimini egallash jarayonida shakllanadi. Atrofdagi tabiatning ta'siri: (5;154-b)

Hozirgi kunda ta'lim jarayonida interfaol metodlar va axborot texnologiyalarini o‘quv jarayonida qo‘llashga bo‘lgan qiziqish kundan-kunga ortib bormoqda. Bunday bo‘lishining sabablaridan biri, shu vaqtgacha an'anaviy ta'limda o‘quvchilar faqat tayyor bilimlarni egallashga o‘rgatilgan bo‘lsa, zamonaviy texnologiyalardan foydalanish esa ularni egallayotgan bilimlarini o‘zlari qidirib topish, mustaqil o‘rganish va fikrlash, tahlil qilish, hatto yakuniy xulosalarni ham o‘zlari keltirib chiqarishga o‘rgatadi. O‘qituvchi bu jarayonda shaxs rivojlanishi, shakllanishi, bilim olishi va tarbiyalanishiga sharoit yaratadi va shu bilan bir qatorda boshqaruvchilik, yo‘naltiruvchilik funksiyasini bajaradi.

Dars mashg‘ulotlarida o‘yin-topshiriqlarni takrorlash yoki mustahkamlash darslarida foydalanilsa ijobiy natija beradi. O‘yin-topshiriqning qaysi bir turini tanlash darsning turiga, sinf o‘quvchilarining o‘yin-topshiriqlarni bajarishga o‘rgatilganlik darajasi, ularning bilim saviyasi, mustaqil ijodiy ishlash imkoniyatlari, o‘rganilganlarni xotirada tez tiklay olishi, ijodkorlikning qay darajada shakllanganiga ham bog‘liq bo‘lishi kerak .

Ta'limda o‘quvchi shaxsini fikrlashga, o‘zgalar fikrini anglash va shu fikrni og‘zaki hamda yozma shaklda savodli bayon eta olishga o‘rgatish masalasiga e'tibor qaratilgan bo‘lib, mustaqil fikrlaydigan, nutq madaniyati rivojlangan savodxon shaxsni kamol toptirish asosiy o‘rin egallaydi. Millatning turmush tarzi, madaniy yaratuvchanligi uning boy tarixiy merosi asosida o‘rganiladi.

Bugungi kun o‘qituvchidan ilg‘or pedagogik va yangi axborotlar texnologiyalaridan o‘quv jarayonida foydalanishni talab etmoqda. Yuqoridagilardan kelib chiqib, tajribalarimiz asosida dars mashg‘ulotlarida interfaol metodlarni qo‘llash orqali ta'lim-tarbiya berish yo‘llariga doir fikrlarimizni bayon etamiz. O‘ylaymizki, u o‘quv mashg‘ulotlari samaradorligini oshirishda hamkasblarimizga amaliy yordam beradi. Shuningdek, o‘quvchilarni o‘z yo‘nalishini tanlash va mustaqil hayotga tayyorgarlik ko‘nikmalarini shakllantirishdek mas'uliyatli vazifani bajarishda ularning yaqin ko‘makchilardan biriga aylanadi.

Ekologiya- tabiatshunoslik bilimlarining yo'nalishi, uning asosiy maqsadi jonli va jonsiz tabiat va insonning o'zaro ta'sirini o'rganishdir. Ekologiya texnogen ta'sirlarning turli tabiiy-hududiy majmualar, o'simliklar, hayvonlar va landshaftlarga ta'sirini o'rganadi. Salbiy antropogen ta'sirni minimallashtirish va ekologik xavfsizlikni oshirish uchun bir qator

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

tadbirlarni qo'llash zarur: Hududni har tomonlama va har tomonlama ekologik baholash; ekologik xatarlarni ta'rifi va sifat va miqdoriy baholash; atrof-muhit monitoring; zamonaviy talablarga javob beradigan ekologik qonunchilikni ishlab chiqish; tabiiy-hududiy komplekslarga texnogen yukni kamaytirish bo'yicha chora-tadbirlar kompleksini tuzish.

Hozirgi vaqtda mamlakatning barcha aholisining ijtimoiy ongi, ma'lumoti va tafakkurini ko'kalamzorlashtirish zarurati ayon bo'ldi. Shu munosabat bilan, ustuvor yo'nalish pedagogikaga tegishli bo'lib, ekologik ta'lim strategiyasi va rivojlanishi inson hayoti davomida amalga oshirilsa va umumiy ta'lim jarayonining ajralmas qismi bo'lsa, odamlar ongini o'zgartirishi mumkin. Ekologik ta'limning muvaffaqiyati o'quvchilarga ta'lim berish va butun aholini tarbiyalash uchun yangi tushunchalar va yangi usullarni talab qiladi. Eng muvaffaqiyatli ekologik ta'lim ikki yo'nalishda amalga oshiriladi: klub, qiziqish, ekspeditsiya va boshqa ish shakllarini tanlashni belgilaydigan ekologik-biologik va turistik-mahalliy tarix. Ushbu muassasalar ekologik tanlovlarni, sirtqi ekologik maktablarni, atrof-muhitni muhofaza qilish sohasida bolalar va o'smirlar ijodiyoti ko'rgazmalarini, olimpiadalarni, ekologik lagerlarni va boshqalarni tashkil etadi.

Agar ekologik ta'limning turli darajalarda qanday amalga oshirilishini ko'rib chiqsak, shuni ta'kidlash kerakki, maktabgacha ta'lim uchun hech qanday standartlar ishlab chiqilmagan. Biroq, ayrim ta'lim tashkilotlarida ekologik ta'lim va ta'limning mualliflik dasturlari amalga oshirilmoqda. Mutaxassislarning ta'kidlashicha, agar biz hozirgi holatni oldingi davr bilan taqqoslasak, unda hozirgi paytda Maktab va maktabgacha ta'lim muassasalarida ekologik ta'limga kam e'tibor berilayotganligini tan olishimiz kerak. Barcha narsa o'qituvchilar va o'qituvchilarning shaxsiy qiziqishlariga bog'liq.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. O’zbekiston Respublikasining “Tabiatni muhofaza qilish to’g’risida” gi qonuniga sharhlar. -T.: “SHarq”, 2011.
2. Норбўтаев Х.Б. Бошланғич синфларда фанлараро экологик тарбия //Замонавий таълим. - 2018. 11-сон. - Б. 53-58.
3. SHERMATOVA, U. (2024). ECOLOGICAL EDUCATION IN PRIMARY CLASSES FORMATION OF PEDAGOGICAL CONDITIONS OF DEVELOPMENT. World Bulletin of Social Sciences, 33, 49-53.
4. SHERMATOVA, U. (2024). Ecological Education Teaching in Primary Class Methodology. Pedagogical Cluster-Journal of Pedagogical Developments, 2(4), 97-105.
5. Uljamol Shermatova. (2023). DEVELOPMENT OF ECOLOGICAL EDUCATION IN PRIMARY CLASS. Open Access Repository, 9(10), 152–157.
6. Shermatova, U. (2020). THE LIGHT OF THE NIGHTS WITHOUT A DAY. European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol, 8(4).
7. Shermatova Uljamol. Improving Ecological Education of Future

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

8. Teachers on the Basis of Conceptual Principles International Journal of Trend in Scientific Research and Development (IJTSRD)
9. Volume 6 Issue 3, March-A

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Shermatova Uljamol Shopulat qizi**, o'qituvchi [**Шерматова Улжамол Шопулат кизи**, преподаватель], [**Uljamol Sh. Shermatova**, teacher]; [адрес: Узбекистан, 117036, Город Термез, ул. Barkamol avlod 43], [address: Uzbekistan, 117036, Surkhandarya, Termez, Barkamol avlod at street, 43]; E-mail: uljamol2193@gmail.com

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Original paper

SPORTNING SOG‘LOM TURMUSH TARZI VA JAMIYAT RIVOJLANISHIDAGI AHAMIYATI

© Sh.Y. Ergashov[1]✉
[1]Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti, Denov, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: bilamizki, mukammal texnika – mashqni bajarishning eng ratsional, samarali usuli hisoblanadi. Sportchilar tayyorgarlik darajalarini o‘sishi, sport tayyorgarligi metodikasining takomillashuvi har doim ham texnikaning evolyusiya qilishiga ko‘maklashadi. Shuning uchun, har xil sportchilar uchun optimal texnikani izlash, uning evolyusiyasini har bir bosqichida, har doim ham zarur bo‘ladi. Sportning sog‘lom turmush tarzi va jamiyat rivojlanishdagi ahamiyati haqida so‘z boradi, pirovardida uning mehnat qobiliyati darajasini oshiradi. Shuningdek, yoshlarning bo‘sh vaqtlarini zararli mashg‘ulotlar bilan o‘tkazishidan himoya qilish, shuningdek, ularni sportga jalb qilish g‘alabaga eltuvchi yo‘l ekanligi ta’kidlanadi.

MAQSAD: sportning sog‘lom turmush tarzi va jamiyat rivojlanishidagi ahamiyatini ko‘rsatishgan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: sportning sog‘lom turmush tarzi va jamiyat rivojlanishidagi ahamiyatini asoslovchi o‘quv materiallarini sohaning me’yoriy hujjatlariga muvofiq tarzda tanlab olinganligi, tadqiqot davomida pedagogikaning umume’tirof etilgan qonuniyatlari, prinsiplariga asoslanganligi, mahalliy va xorijiy manbalarning tahlillari asosida aniqlanishi hamda bu jarayonning mazmuni, metodikasi, qo‘llaniladigan pedagogik texnologiyalarning amaliy asoslari, ularning samaradorlik darajalari eksperimental tadqiqotlar natijalariga asoslangan ilmiy xulosalar ishlab chiqilganligi bilan ta’minlangan.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: bugungi kunning oldimizga qo'yayotgan dolzarb vazifasi iqtisodiy, ijtimoiy, siyosiy, jihatdan asoslangan o'ziga xos turmush tarzini yaratishdir. Ana shunday sharoitda barqaror taraqqiyotni belgilovchi muhim omillar sifatida kishilarda, hususan yoshlarda sog'lom hayot, sog'lom turmush tarzini shakllantirishga e'tibor qaratish butun jamoatchilik oldida turganmuhim vazifalardan biriga aylandi.

XULOSA: hozirgi zamonda inson omili muhim ahamiyat kasb etmoqda. Bugungi kunning oldimizga qo'yayotgan dolzarb vazifasi iqtisodiy, ijtimoiy, siyosiy, jihatdan asoslangan o'ziga xos turmush tarzini yaratishdir. Ana shunday sharoitda barqaror taraqqiyotni belgilovchi muhim omillar sifatida kishilarda, hususan yoshlarda sog'lom hayot, sog'lom turmush tarzini shakllantirishga e'tibor qaratish butun jamoatchilik oldida turganmuhim vazifalardan biriga aylandi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Kalit so'zlar: sog‘lom turmush tarzi, jamiyat, tarbiya, mashg‘ulot, sport texnikasi, rivojlanish, qobiliyat, rejalashtirish, natija.

Iqtibos uchun: Ergashov Sh.Y. Sportning sog‘lom turmush tarzi va jamiyat rivojlanishidagi ahamiyati. // Inter education & global study. 2024. №4(1). B.57–65.

ЗНАЧЕНИЕ СПОРТА ДЛЯ ЗДОРОВОГО ОБРАЗА ЖИЗНИ И РАЗВИТИЯ ОБЩЕСТВА

© Ш.Ю. Эргашов[1]✉
[1]Институт предпринимательства и педагогики Денова, Денов, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: мы знаем, что совершенная техника – это наиболее рациональный и эффективный способ выполнения упражнения. Повышение уровня подготовки спортсменов, совершенствование методики спортивной подготовки всегда способствует развитию техники. Поэтому поиск оптимальной техники для разных спортсменов, на каждом этапе ее эволюции, всегда будет необходим. В нем говорится о важности спорта для здорового образа жизни и развития общества, что в конечном итоге повысит уровень его трудоспособности. Также подчеркивается, что защита молодежи от проведения досуга вредными занятиями, а также привлечение ее к занятиям спортом-это путь к победе.

ЦЕЛЬ: состоит в том, чтобы показать важность спорта в здоровом образе жизни и развитии общества.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: учебные материалы, обосновывающие значимость спорта в здоровом образе жизни и развитии общества, должны быть подобраны в соответствии с нормативными документами отрасли, основанными на общепринятых законах, принципах педагогики в ходе исследования, определены на основе анализа отечественных и зарубежных источников, а также определены содержание, методика этого процесса, практические основы применяемых педагогических технологий, уровни их эффективности в экспериментальной практике. на основе результатов исследований научные выводы подкрепляются разработкой.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: актуальная задача, которую мы ставим сегодня перед собой, - создание уникального образа жизни, основанного на экономических, социальных, политических, аспектах. В этих условиях одной из важнейших задач, стоящих перед всей общественностью, стало привлечение внимания к формированию здорового образа жизни, здорового образа жизни у людей, в частности молодежи, как важного фактора, определяющего устойчивое развитие.

ВЫВОД: в наше время человеческий фактор приобретает все большее значение. Актуальной задачей, которую ставит перед нами сегодня, является создание уникального образа жизни, основанного на экономическом, социальном, политическом аспекте. В этих условиях одной из важнейших задач, стоящих перед

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

всей общественностью, стало привлечение внимания к формированию здорового образа жизни, здорового образа жизни у людей, в частности молодежи, как важного фактора, определяющего устойчивое развитие.

Ключевые слова: здоровый образ жизни, общество, воспитание, обучение, спортивная техника, развитие, способности, планирование, результат.

Для цитирования: Эргашов Ш.Ю. Значение спорта для здорового образа жизни и развития общества. // Inter education & global study. 2024. №4(1). С 57–65.

THE IMPORTANCE OF SPORTS FOR A HEALTHY LIFESTYLE AND THE DEVELOPMENT OF SOCIETY

© Shoxrux Y. Ergashov[1]✉
[1]Denov Institute of Entrepreneurship and Pedagogy, Denov, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: we know that perfect technique is the most rational and effective way to perform an exercise. Increasing the level of training of athletes, improving the methods of sports training always contributes to the development of technology. Therefore, the search for the optimal technique for different athletes, at each stage of its evolution, will always be necessary. It talks about the importance of sports for a healthy lifestyle and the development of society, which will ultimately increase the level of his ability to work. It is also emphasized that protecting young people from spending their leisure time with harmful activities, as well as involving them in sports, is the way to victory.

AIM: is to show the importance of sports in a healthy lifestyle and the development of society.

MATERIALS AND METHODS: educational materials substantiating the importance of sports in a healthy lifestyle and the development of society should be selected in accordance with the regulatory documents of the industry, based on generally accepted laws, principles of pedagogy in the course of research, determined based on the analysis of domestic and foreign sources, as well as the content, methodology of this process, practical foundations of the applied pedagogical technologies, the levels of their effectiveness in experimental practice. based on the research results, scientific conclusions are supported by the development.

DISCUSSION AND RESULTS: the urgent task that we set ourselves today is to create a unique lifestyle based on economic, social, political aspects. In these conditions, one of the most important tasks facing the entire public has become to attract attention to the formation of a healthy lifestyle, a healthy lifestyle among people, in particular young people, as an important factor determining sustainable development.

CONCLUSION: nowadays, the human factor is becoming increasingly important. The urgent task that confronts us today is to create a unique lifestyle based on the economic, social, and political aspects. In these conditions, one of the most important tasks facing the

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

entire public has become to attract attention to the formation of a healthy lifestyle, a healthy lifestyle among people, in particular young people, as an important factor determining sustainable development.

Keywords: healthy lifestyle, society, upbringing, training, sports equipment, development, abilities, planning, result.:

For citation: Shoxrux Y. Ergashov. (2024) 'The importance of sports for a healthy lifestyle and the development of society.', Inter education & global study, (4(1)), pp. 57–65. (In Uzbek).

Barchamizga ma'lumki, sport mashg'ulotlari jarayonida sportni takomillashtirish mashg'ulotlar va mashg'ulotdan tashqari omillarning butun majmuidan foydalanishni o'z ichiga oladi, bu esa sportchining rivojlanishiga maqsadli ta'sir ko'rsatishga imkon beradi va pirovardida uning mehnat qobiliyati darajasini oshiradi. Sport mashg'ulotlarining maqsadi ham aslida raqobatbardosh faoliyatning o'ziga xos xususiyatlari va muhim musobaqalarda rejalashtirilgan sport natijalarini namoyish qilish kafolati tufayli ma'lum bir sportchiga tayyorgarlikning eng yuqori darajasiga erishish. Jismoniy mashqlar jarayonida unumdor mehnat qilish qobiliyatini ta'minlovchi fiziologik tizimlarning funksiya qilishini yuqori darajada bo'lishiga erishiladi, ularning funksiya qilish imkoniyatlari ortadi. Sport o'qituvchilarini tayyorlash sport sohasida yuqori malakali kadrlarni yetishtirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Sport o'qituvchilari nafaqat jismoniy ta'lim berish, balki yoshlarning sog'lom turmush tarzini shakllantirishda ham muhim rol o'ynaydi. Shu bois, ularni tayyorlash sifatini oshirish jamiyat rivoji uchun ahamiyatlidir. Qolaversa, regulyar ravishda sport bilan shug'ullanish yurak-qon tomir tizimini mustahkamlaydi, mushaklarni rivojlantiradi va tana quvvatini oshiradi. Shuningdek, sport stressti kamaytirishga, kayfiyatni yaxshilashga va uyqu sifatiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Sport turlari juda ko'p va xilma-xildir. Ular quyidagilarga bo'linadi:

1. Jamoaviy sportlar: Futbol, basketbol, voleybol kabi sportlar jamoadagi hamkorlikni va umumiy maqsadga erishish uchun birgalikda ishlashni rivojlantiradi.

2. Yakka tartibdagi sportlar: Tennis, yo'l yugurishi, suzish kabi sportlar shaxsiy mahorati va intilishni sinab ko'radi.

3. Ekstremal sportlar: Syorfing, parashyutdan sakrash kabi sportlar adrenalinga boy bo'lib, insonni ekstremal sharoitlarda o'zini sinab ko'rishga undaydi.

4. Mudofaa sportlari: Taekvondo, karate, dzyudo kabi sportlar jismoniy mustahkamlikni oshirish bilan birga, o'zini himoya qilish ko'nikmalarini ham rivojlantiradi.

Sport texnikasi yuqori natijalarga erishishda katta rol o'ynaydi, texnik tayyorgarlik – asosiy yetakchi zveno, umuman sport tayyorgarliginig o'ziga xos "kirish darvozasi". Bu haqida ko'plab olimlar o'z asarlarida, ilmiy tadqiqot ishlarida xulosalar berishgan. Quyidagi ularning ilmiy ishi ahamiyati va mutaxassis olimlar haqida ham ma'lumot berib o'tamiz.

Mavzuga doir adabiyotlar tahlili. Sportning sog'lom turmush tarzi va jamiyat rivojlanishdagi ahamiyati haqida mamlakatimiz olimlaridan A.J.Allambergenov,

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

I.Q.Shamsiyeva, I.N.Shodiyev, A.T.Nurmanov, B.B.Djalalov, Sh.Q.Primov, G‘.A.Nafasovlar tomonidan, xususan, bo‘lajak jismoniy tarbiya o‘qituvchilarining kasbiy kompetetntligini takomillashtirish muammolari bo‘yicha ilmiy izlanishlar V.Sh.Karayev, O.A.Toshtemirov, F.M.Yaqubov, S.A.Axmedova kabi pedagog olimlar tomonidan amalga oshirilgan.

Mustaqil Davlatlar Hamdo‘stligi (MDH) mamlakatlari olimlaridan B.A.Ashmarin, L.I.Lubysheva, A.P.Strijak, Ye.A.Dubrovskaya, V.V.Kim, V.M.Dimov, J.K.Xolodovlar va boshqalar tomonidan jismoniy tarbiya darslarining amaliy ahamiyatini ochib berish, ta’lim oluvchilarda sog‘lom turmush tarzini qaror toptirish masalalari ustidan tadqiqotlar olib borilgan.

Xorijiy olimlardan J.P.Bennett, D.Mastad, H.Noack, D.Carless, J.Cornell, A.Cutter-Mackenzielarning ilmiy ishlarida inson ma’naviy va jismoniy rivojlanishining uyg‘unligi, jismoniy tarbiya fanining ijtimoiy ahamiyati, harakatli o‘yinlar vositasida o‘quvchilar orasida sog‘lom turmush tarzini targ‘ib qilishning ilmiy asoslari va uni ta’lim amaliyotiga tatbiq etishning oqilona usul hamda yo‘llarini ishlab chiqish bilan bog‘liq masalalar o‘rganilgan. Xorijiy tadqiqotlarda kasbiy kompetentlikka oid muommolar, jismoniy tarbiya va sport sohasi mutaxassislarini tayyorlash jarayonini takomillashtirish masalalari alohida o‘rganilgan.

Asosiy qism. Sport jamiyatni birlashtiradigan va hamjihatlikni oshiradigan kuchli vosita hisoblanadi. Sport tadbirlari va musobaqalari insonlarni bir joyga to‘playdi, ularning o‘zaro aloqalarini mustahkamlaydi. Shahar va davlat miqyosida o‘tkaziladigan sport musobaqalari esa madaniy almashinuv va do‘stona munosabatlarni rivojlantiradi. Shunday qilib, sport jismoniy va ruhiy sog‘lomlikni saqlashda, jamoaviy hamjihatlikni oshirishda va yoshlarni tarbiyalashda muhim ahamiyatga ega. Sport bilan shug‘ullanish orqali insonlar nafaqat o‘z sog‘lig‘ini mustahkamlaydi, balki jamiyat rivojlanishiga ham hissa qo‘shadilar. Har bir inson o‘z hayotida sportni bir bo‘lak qilishi, sog‘lom turmush tarzini tanlashi lozim.

Oliy o‘quv yurtlarida sport mashg‘ulotlariga qo‘yiladigan talablar juda ahamiyatli masala. Bunda quyidagi yo‘nalishlarga e’tibor berish kerak:

1. Talablar jismoniy tahlili: Talablar qanday sport mashg‘ulotlariga qo‘yilishi kerakligini tushunish uchun o‘qituvchilar orasida anketa tashkil etish, so‘rovlar o‘tkazish va ma’lumotlar to‘plash tadbirlarini o‘tkazish.

2. Qo‘shimcha ilmiy ko‘nikmalar: Qo‘shimcha ko‘nikmalar olish va ularni o‘rganish, shuningdek, o‘qituvchilarning va talabalarning sport mashg‘ulotlariga qo‘yiladigan talablarga qanday e’tibor qaratishlari kerakligi haqida ma’lumot to‘plash.

3. Ma’lumotlar tahlili: Toplangan ma’lumotlarni tahlil qilish va ularni boshqarishda qanday muammolar paydo bo‘lishi mumkinligi haqida o‘rganish. Masalan, qanday sport mashg‘ulotlari talabalar uchun qiziqarliroq bo‘ladi, qanday sharoitlarda talabalar motivatsiyalashishi mumkin.

4. Nazariy ko‘nikmalar va ma’lumotlar to‘plami: Talabalar va o‘qituvchilarning sport mashg‘ulotlariga qo‘yiladigan talablarni tushunish uchun asosiy nazariy ko‘nikmalarga

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

e’tibor berish. Bu ko‘nikmalar sport tajribalari, fizioterapiya, pedagogika, va boshqa sohalarning konsepsiyalari bo‘lishi mumkin.

5. Amaliy tashkilot: Talablarga asoslangan amaliy tavsiyalar ham berish kerak. Masalan, talabalarni motivatsiyalash, sport mashg‘ulotlarini tashkil etishda qo‘llaniladigan usullar, talablarga mos bo‘lgan sport vositalari va maqollar, va hokazo.

6. Natijalar va takliflar: Olingan ma’lumotlar asosida sport mashg‘ulotlariga qo‘yiladigan talablarning natijalarini va takliflarni belgilash lozim. Bu, talabalar va o‘qituvchilarning o‘quv jarayonini yaxshilash va sport mashg‘ulotlariga qo‘yiladigan talablarni yanada rivojlantirishda yordam beradi.

Bo‘lajak jismoniy madaniyat mutaxassisining kasbiy kompetentligi maxsus bilim, qobiliyat, ko‘nikma va odatlardan tashkil topadi, ularda u yoki bu faoliyat turini mukammal qo‘llashning asosiy usullari amalga oshiriladi. Mutaxassis hamisha tashkilotchi, murabbiy va pedagogik ta’sirning ustasi hisoblanadi. Bo‘lajak jismoniy tarbiya o‘qituvchilarida kasbiy kompitentlikni shakllantirish muammosi nafaqat ijtimoiy-pedagogik, balki davlat siyosati darajasida ahamiyatga ega bo‘lgan ilmiy-pedagogik muammodir. Kasbiy kompetentlik ta’lim jarayonda ilmiy asoslangan, zamonaviylashtirilgan mazmun, aniq rejalashtirilgan tizim, modifikatsiyalangan texnologiyalar, noan’anaviy va innovatsion metodlar, ideal va moddiy-texnik vositalar, shu jumladan, yangi axborot vositalaridan foydalanish talab etiladi.

Bo‘lajak jismoniy tarbiya o‘qituvchilari uchun uning pedagogik muloqoti, pedagogik vazifalari, pedagoglik mahorati va qobiliyatlari, ijobiy, ijodiy shaxsiy sifatlari, kasbiy-pedagogik madaniyati, uning mohiyatli komponenti bo‘lgan kasbiy kompetentliklar darajasini yaxshi egallaganligi kelajakda umumta’lim maktablarida pedagogik faoliyatida muhim ahamiyat kasb etadi.

Ta’lim jarayonini kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil qilish, ta’lim mazmuniga zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida muayyan o‘zgartirish va qo‘shimchalar kiritish. 1-jadval

Bo‘lajak jismoniy tarbiya o‘qituvchilarining jismoniy tayyorgarligini rivojlantirish mexanizmi quyidagi jadvalda berilgan

Kasbiy kompetentlik	Kompitentlik mazmuni
Metodik kompetentlik	jismoniy tarbiya o‘qituvchisi pedagogik jarayonni metodik jihatdan oqilona tashkil etish, ta’lim yoki tarbiyaviy faoliyat shakllarini to‘g‘ri belgilash, metod va vositalarni maqsadga muvofiq tanlay olish, metodlarni samarali qo‘llay olish, vositalarni muvaffaqiyatli qo‘llash.
Informatsion kompetentlik	axborot muhitida jismoniy tarbiya o‘qituvchisi pedagogik faoliyat uchun zarur, muhim, kerakli, foydali ma’lumotlarni izlash, yig‘ish, saralash, qayta ishlash va ulardan maqsadli, o‘rinli, samarali foydalanish.
Kreativ kompetentlik	jismoniy tarbiya o‘qituvchisi pedagogik faoliyatga tanqidiy, ijodiy yondashish, o‘zining ijodkorlik malakalariga egaligini namoyish eta olish.
Innovatsion kompetentlik	jismoniy tarbiya o‘qituvchisi pedagogik jarayonni takomillashtirish, ta’lim sifatini yaxshilash, tarbiya jarayonining samaradorligini oshirishga doir yangi g‘oyalarni ilgari surish, ularni amaliyotga samarali tatbiq etish.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Kommunikativ Kompetentlik	jismoniy tarbiya o‘qituvchisi ta’lim jarayonining barcha ishtirokchilari, jumladan, o‘quvchilar bilan samimiy muloqotda bo‘lish, ularni tinglay bilish, ularga ijobiy ta’sir ko‘rsata olish.

Oliy o‘quv yurtlarida sport mashg‘ulotlariga qo‘yiladigan talablar, talabalar va o‘qituvchilar uchun muhim masalalardan biridir. Bu talablar talabalarning fizik va ruhiy salomatligini ta’minlash, ularning sport salohiyatini oshirish, jismoniy rivojlantirishlarini ta’minlash va jamoatchilik bo‘yicha o‘z mahsulotlarini takomillashtirish maqsadida belgilanadi.

Quyidagi bir nechta umumiy talablar sport mashg‘ulotlariga qo‘yiladi:

1. Jismoniy salomatlik: Sport mashg‘ulotlarida qatnashuvchilar o‘zlarini bajarishlari mumkin bo‘lgan har qanday ta’sirga qarshi turgan holda fizik salomatlikka ega bo‘lishlari kerak. Bu talab talabalarni regulyar jismoniy harakatni amalga oshirish, tayyorgarlik va kuchni oshirishga yondashadi.

2. Jismoniy rivojlanish: Oliy o‘quv yurtlarida sport mashg‘ulotlariga qo‘yiladigan talablarga asosan, talabalarning jismoniy rivojlanishiga e’tibor qaratiladi. Bu, ularning sporda muvaffaqiyatga erishishlari va umumiy jismoniy rivojlanishlarini ta’minlashlari uchun juda muhimdir.

3. Sifatli dam olish: Sport mashg‘ulotlarida qatnashuvchilar o‘zlarini murakkab mashg‘ulotlarga tayyorlash, murakkab saboqlar o‘tkazish, va energiyani sifatli ravishda ishlatishlari talab etiladi. Bu, ularning tayyorgarlik va sporda muvaffaqiyat uchun zarurdir.

4. Jamoa ruhida o‘zlashtirish: Sport mashg‘ulotlariga qatnashish talabalarning jamoatchilik, qo‘llashuv, va jamoat bilan birgalikda ishlash qobiliyatini oshirishga qaratilgan. Bu, ularning jamoat bilan muvofiqiyatli munosabatlarni o‘rganishlariga va jamoa ichida muvofiq tashkilotlashishlari uchun muhimdir.

5. Adolat va intizom: Sport mashg‘ulotlarida qatnashuvchilarning adolat va intizomga ega bo‘lishi, o‘zaro hurmat, jiddiylik, va qadrlashuvni o‘rganganlariga katta e’tibor beriladi. Bu talablar ularning sport mashg‘ulotlarida qadrlanishlari, qadrlashganlariga e’tibor berishlari, va qo‘llanishlarini o‘rganishlarini ta’minlash maqsadida belgilanadi.

Bu talablar sport mashg‘ulotlariga qo‘yiladigan asosiy talablar hisoblanadi, va ularni amalga oshirish sportni o‘rganish va rivojlantirish jarayonlarida juda muhimdir.

Usullar (Methods). Mazkur tadqiqotda sport o‘qituvchilarini tayyorlash jarayonida qo‘llaniladigan usullar va metodlarni tahlil qilish uchun quyidagi usullar qo‘llanildi:

1. Adabiyotlarni tahlil qilish: Sport pedagogikasi va o‘qitish metodikasi bo‘yicha ilmiy adabiyotlar o‘rganildi.

2. Anketallash: Sport o‘qituvchilari va talabalar o‘rtasida anketallash o‘tkazilib, ularning fikrlari va tajribalari o‘rganildi.

3. Intervyular: Sport o‘qituvchilari va mutaxassislar bilan chuqur intervyular o‘tkazilib, ularning fikrlari olindi.

4. Tajriba-sinovlar: Turli o‘qitish usullari va metodikalarini qo‘llab ko‘rish orqali ularning samaradorligi baholandi.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Natijalar (Results). Tadqiqot natijalari quyidagilarni ko‘rsatdi:

1. Metodikalarning samaradorligi: Sport o‘qituvchilarini tayyorlashda qo‘llaniladigan zamonaviy metodikalar va interaktiv usullar ularning pedagogik mahoratini oshirishda samarali bo‘lib chiqdi.

2. Muloqot va hamkorlik: Anketallash natijalariga ko‘ra, sport o‘qituvchilari o‘rtasidagi hamkorlik va tajriba almashinuv ularning malakasini oshirishga katta ta’sir ko‘rsatadi.

3. Praktik mashg‘ulotlar: Tajriba-sinovlar shuni ko‘rsatdiki, sport o‘qituvchilari tayyorgarligida amaliyot mashg‘ulotlari va real shart-sharoitlarda o‘qitish ularning ko‘nikmalarini yaxshilaydi.

4. Raqamli texnologiyalar: Zamonaviy raqamli texnologiyalardan foydalanish sport o‘qituvchilari uchun yangi imkoniyatlar ochadi va ularning o‘quv jarayonini yanada samarali qiladi.

Muhokama (Discussion). Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, sport o‘qituvchilarini tayyorlashda interaktiv usullar, amaliy mashg‘ulotlar va raqamli texnologiyalardan foydalanish muhim ahamiyatga ega. Adabiyotlarni tahlil qilish va intervyular natijalariga ko‘ra, sport o‘qituvchilarini tayyorlash jarayonida quyidagi tavsiyalar beriladi:

1. Interaktiv o‘qitish: Interaktiv o‘qitish usullarini keng joriy qilish va talabalarning faol ishtirokini ta’minlash.

2. Amaliyot mashg‘ulotlari: O‘quv jarayonini amaliy mashg‘ulotlar bilan boyitish va real shart-sharoitlarda tajriba orttirish imkoniyatlarini yaratish.

3. Raqamli texnologiyalar: Zamonaviy raqamli texnologiyalardan foydalanish va ularni o‘quv jarayoniga integratsiya qilish.

4. Tadqiqot va innovatsiyalar: Sport o‘qituvchilarini tayyorlashda yangi tadqiqotlar va innovatsion metodlarni qo‘llab-quvvatlash.

Xulosa (Conclusion). Darhaqiqat, sportning yoshlar tarbiyasida ham o‘rni katta. U yoshlarni intizomli, mas’uliyatli va sog‘lom tarzda voyaga yetkazishda muhim ahamiyat kasb etadi. Sport orqali yoshlar o‘z qobiliyatlarini namoyon qiladilar va o‘zlariga bo‘lgan ishonchni oshiradi. Sport o‘qituvchilarini tayyorlash jamiyat uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Zamonaviy metodikalar va texnologiyalardan foydalanish orqali ularning pedagogik mahoratini oshirish va yoshlarni sog‘lom turmush tarziga yo‘naltirish mumkin. Ushbu tadqiqot natijalari sport o‘qituvchilarini tayyorlash sifatini oshirishda yangi imkoniyatlarni ko‘rsatadi. Maxsus tayyorgarlik mashqlarini tanlash tanlangan sportning o‘ziga xos xususiyatlari bilan belgilanadi va shuning uchun bu mashqlar doirasi odatda nisbatan cheklangan. Shuni yodda tutish kerakki, maxsus tayyorgarlik mashqlari tanlangan sport turi bilan bir xil emas - aks holda ularni ishlatishdan foyda bo‘lmaydi. Ularni tanlash sportchiga zarur bo‘lgan maxsus jismoniy qobiliyatlar va harakatlar texnikasini rivojlantirishga yo‘naltirilgan va tabaqalashtirilgan ta’sir ko‘rsatadigan tarzda aniq amalga oshiriladi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

1. Goncharova O.V. Yosh sportchilarning jismoniy qobiliyatlarini rivojlantirish. 2014-y. Toshkent.
2. Salomov R.S. Sport mashg‘ulot nazariy asoslari. Toshkent. 2016.
3. Usmonxodjayev T.S. Bolalar va o‘smirlar sporti mashg‘ulotlari nazariyasi va uslubiyatlari. 2015. Toshkent.
4. Vaynbaum Ya. S. Gigiena fizicheskogo vospitaniya i sporta. Moskva 2019.
5. Koshbaxtiyev I. A. Valeologiya asoslari. 2001 y. Toshkent.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Ergashov Shoxrux Yusuf o‘g’li**, o‘qituvchi [**Эргашов Шохрух Юсуф угли,** преподаватель], [**Shoxrux Y. Ergashov**, teacher]; manzil: O‘zbekiston, Surxondaryo, Denov shaxri, Sharof Rashidov ko‘chasi 360-uy [адрес: Узбекистан, Сурхандарьинская обл., город Денов, улица Шарафа Рашидова, дом 360], [address: Uzbekistan, Surkhandarya, Denov city, 360 Sharafa Rashidova Street]; E-mail: ergashovshoxrux24@gmail.com

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4(1)

Original paper

BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARINI AXLOQIY TARBIYALASHDA XALQ OG‘ZAKI IJODI VA QADRIYATLARDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI

© D.R. Shabbazova[1]✉
[1]Termiz davlat pedagogika instituti, Termiz, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini axloqiy tarbiyalashda xalq og‘zaki ijodi va qardriyatlarning o‘rni va ahamiyati mantiqiy ketma-ket, izchil, uzluksiz, uzviy yoritilgan.

MAQSAD: boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini axloqiy tarbiyalashda xalq og‘zaki ijodi va qadriyatlardan foydalanishning ahamiyatini asoslashdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: bolalar nutqi nominatsiyasi, ularni qiyosiy tahlili, bolalar nutqida motivatsion reflektsiyalarning qaror topishi, so‘z motivatsiyasini shakllantirish mexanizmlari, bolalarni oilada xalq og‘zaki poetik ijodi vositalari yordamida tarbiyalash, bolalarning ijtimoiylashuvida xalq og‘zaki poetik ijodi namunalarining o‘rni kabi masalalar pedagogik jihatdan tadqiq etilgan.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: xalq og‘zaki ijodi nihoyatda boy va ko‘p asrlik tarixga ega bo‘lib, bugungi kunda yosh avlodni barkamol shaxs sifatida tarbiyalashda muhim ahamiyat kasb etadi. Muayyan tarixiy davr, milliy xususiyatlarni aks ettirgan, xalqning ijtimoiy-siyosiy ahvoli, turmush tarzi ifodasi bo‘lgan og‘zaki ijod namunlari yosh avlod tarbiyasiga xizmat qilmoqda.

XULOSA: xalqimizning ta’lim va tarbiya borasidagi bir necha asrlik tajribasi xalq og‘zaki ijodi namunalarida o‘z ifodasini topgan. Chunki ularda xalq pedagogikasiga xos bo‘lgan muhim jihatlar jamlangan.

Kalit so'zlar: boshlang‘ich sinf o‘quvchilari, tarbiya, axloqiy tarbiya, xalq og‘zaki ijodi, qadriyat.

Iqtibos uchun: Shabbazova D.R. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini axloqiy tarbiyalashda xalq og‘zaki ijodi va qadriyatlardan foydalanishning ahamiyati. // Inter education & global study. 2024. №4(1). B. 66–71.

ЗНАЧЕНИЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ УСТНОГО НАРОДНОГО ТВОРЧЕСТВА И ЦЕННОСТЕЙ В НРАВСТВЕННОМ ВОСПИТАНИИ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

© Д.Р. Шаббазова[1]✉
[1]Термезский государственный педагогический институт, Термез, Узбекистан

Аннотация

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4(1)

ВВЕДЕНИЕ: в статье логически последовательно, последовательно, непрерывно, непрерывно освещаются роль и значение устного народного творчества и ценностей в нравственном воспитании младших школьников.

ЦЕЛЬ: состоит в обосновании значимости использования устного народного творчества и ценностей в нравственном воспитании младших школьников.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: педагогически исследованы такие вопросы, как номинативность детской речи, их сравнительный анализ, разрешение мотивационных рефлексов в детской речи, механизмы формирования словесной мотивации, воспитание детей в семье средствами устного поэтического творчества, роль образцов устного поэтического творчества в социализации детей.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: устное народное творчество имеет невероятно богатую и многовековую историю, которая сегодня играет важную роль в воспитании подрастающего поколения как гармоничной личности. Образцы устного творчества, отражающие определенный исторический период, национальные особенности, являющиеся выражением общественно-политического положения народа, образа жизни, служат воспитанию подрастающего поколения.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: многовековой опыт нашего народа в области образования и воспитания нашел свое выражение в образцах устного народного творчества. Потому что в них сосредоточены важные аспекты, присущие народной педагогике.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: младшие школьники, воспитание, нравственное воспитание, устное творчество, ценность.

Для цитирования: Шаббазова Д.Р. Значение использования устного народного творчества и ценностей в нравственном воспитании учащихся начальных классов. // Inter education & global study. 2024. №4(1). С. 66–71.

THE IMPORTANCE OF USING ORAL FOLK ARTS AND VALUES IN THE MORAL EDUCATION OF PRIMARY CLASS CHILDREN

© Dilfuza R. Shabbazova[1]✉
[1]Termiz State Pedagogical Institute, Termiz, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the article logically, consistently, continuously, continuously highlights the role and importance of oral folk art and values in the moral education of younger schoolchildren.

AIM: to substantiate the importance of using oral folk art and values in the moral education of younger schoolchildren.

MATERIALS AND METHODS: pedagogically, such issues as the nominativity of children's speech, their comparative analysis, the resolution of motivational reflexes in children's speech, the mechanisms of formation of verbal motivation, the upbringing of

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4(1)

children in the family by means of oral poetic creativity, the role of samples of oral poetic creativity in the socialization of children are studied.

DISCUSSION AND RESULTS: oral folk art has an incredibly rich and centuries-old history, which today plays an important role in educating the younger generation as a harmonious personality. Samples of oral creativity reflecting a certain historical period, national characteristics, which are an expression of the socio-political situation of the people, way of life, serve to educate the younger generation.

CONCLUSION: the centuries-old experience of our people in the field of education and upbringing has found its expression in the samples of oral folk art. Because they focus on important aspects inherent in folk pedagogy.

Key words: primary school students, education, moral education, oral creativity, value.

For citation: Dilfuza R. Shabbazova. (2024) 'The importance of using oral folk arts and values in the moral education of primary class children, (4(1)), pp. 66–71. (In Uzbek).

Mamlakatimizda ta'lim tizimini isloh qilish, xususan, boshlang'ich ta'limda kompetentsiyaviy yondashuvlarni qaror toptirish, o'quvchilarning o'qish savodxonligini oshirish orqali ularning nutqiy ko'nikmalarini rivojlantirishga katta e'tibor qaratilmoqda. Xususan, respublikamiz Prezidenti tomonidan maktab ta'limi tizimi oldiga "2030 yilga kelib PISA xalqaro miqyosda o'quvchilarni baholash dasturi reytingi bo'yicha jahonning birinchi 30 ta ilg'or mamlakati qatoriga kirishiga erishish" talabining qo'yilishi soha vakillaridan PIRLS, EGMA, EGRA, TIMSS kabi xalqaro tadqiqotlarning mazmun-mohiyatini tushunishni, ta'lim mazmuni va shakliga unga muvofiq tarzda o'zgartirish va qo'shimchalar kiritishni, eng muhimi, pedagogik faoliyatga ilg'or xalqaro tajribalarda qo'llanilayotgan usul va yondashuvlarni tatbiq qilishni taqozo qiladi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarini ruhiy zo'riqishlarsiz ta'limga olib kirish, ularning qobiliyatlarini aniqlash va ro'yobga chiqarish, shakllanayotgan tafakkur tarzini mantiqiy, kreativ va nostandart mushohadaga yo'naltirish, metakompetentsiyalar orqali ularning nutqiy imkoniyatlarini oshirish, bunda boy xalq og'zaki ijodi va qadriyatlarimiz imkoniyatlaridan keng foydalanish xalqaro baholash dastur va tadqiqotlar talablariga moslashish sharoitida har tomonlama chuqur ilmiy-pedagogik nuqtai nazardan o'rganishni taqozo qiladi.

Mamlakatimizda boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutqini rivojlantirish masalalari F.R.Qodirova, R.M.Qodirova, G.Normatova, M.E.Axmadjonova, D.B.Mamatqulova; xalq og'zaki ijodi namunalarining lingvopoetik tahlili T.Mirzayev, B.Sarimsoqov, Q.Yo'ldoshev, X.Abdurahmonov, S.Tursunov, D.O'rinboyeva, M.Yoqubbekova, A.Ishayev, D.Abdurahmonov, X.Bektemirov, S.A'zamov, O.Bozorov; bolalar adabiyotida so'z qo'llashni statistik tadqiq qilish masalasi S.Rizayevlarning ilmiy tadqiqotlarida yoritilgan.

Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligi (MDH) mamlakatlarida A.K.Vaganova, N.M.Goleva, A.V.Nikolskaya, E.M.Razbayeva, Ye.I.Tixeyeva, S.V.Krasnoshekova, O.S.Kolyasnikova, O.V.SHabalina, G.N.Pivneva, R.M.Aliyevlarning ilmiy izlanishlarida bolalar nutqi

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4(1)

nominatsiyasi, ularni qiyosiy tahlil qilish, bolalar nutqida motivatsion reflektsiyalarning qaror topishi, so‘z motivatsiyasini shakllantirish mexanizmlari, bolalarni oilada xalq og‘zaki poetik ijodi vositalari yordamida tarbiyalash, bolalarning ijtimoiylashuvida xalq og‘zaki poetik ijodi namunalarining o‘rni kabi masalalar tadqiq etilgan.

Xorijliy olimlardan Dell Xaym, Naom Chomskiy, M.Uljens, S.Krome, S.T.Hopman, Jim Ross, G.Brinek, M.Retzl, J.Sachs, U.S.Venger, H.Niemi, A.Toom, A.Kallioniemi, Jakku-Sixvonen, G.TSukermanlarning tadqiqotlarida variativ rivojlanuvchi boshlag‘ich ta’lim, o‘quvchilarning maxsus kompetentsiyalarini shakllantirish, o‘quvchilarning ifodali nutqini rivojlantirishda og‘zaki ijod namunalarining ahamiyati, ijodiy tafakkur va xalq og‘zaki poetik ijodi munosabati kabi masalalar yoritilgan.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi PF-5712-son “O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish kontseptsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”, 2019-yil 8-oktyabrdagi PF-5847-son “O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’limi tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish kontseptsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi Farmonlari; 2019-yil 16-yanvardagi PQ-4119-son “Ta’lim sifatini nazorat qilish tizimini takomillashtirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi qarori hamda mazkur faoliyat bilan bog‘liq boshqa me’yoriy-huquqiy hujjatlarda belgilangan vazifalar ijrosini ta’minlashda ushbu maqolamiz muayyan darajada xizmat qiladi.

Xalq og‘zaki ijodi milliy qadriyat va madaniyatimizning ajralmas qismidir. Xalqimiz o‘zining boy va betakror og‘zaki ijod namunalari bilan har qancha faxrlansa arziydi. Milliy adabiyotimizning og‘zaki shakldagi dastlabki namunalari sifatida unda xalqimizning uzoq yillik an’ana va qadriyatlari, etnografiyasi, orzu-umidlari, intilishlari, tili, madaniyati, pedagogik qarashlari o‘z ifodasini topgan. Mazkur adabiy xazinani adabiyotshunoslik, tilshunoslik, axloqshunoslik, dinshunoslik, tarixiy, falsafiy va pedagogik nuqtai nazardan ilmiy tahlil qilish qilish mazkur fan sohlari uchun juda muhim ahamiyatga ega bo‘lgan ilmiy xulosalarni taqdim etadi. Xususan, pedagogik nuqtai nazardan xalq og‘zaki ijodi namunlarini tahlil qilish xalq pedagogikasining nazariy asoslarini mutahkamlash, yoshlarni milliy qadriyatlar ruhida tarbiyalash, xalqimizning tarixiy taraqqiyot tadrijida do‘stlik, adolat, tenglik kabi umuminsoniy tushunchalarning amaliy talqinini ko‘rish, muayyan ilmiy xulosalar chiqarish imkoniyatini beradi.

O‘zbek xalq og‘zaki ijodi xalqimizning eng qadimgi davrlardagi mifologik dunyoqarashidan tortib bugungi kundagi badiiy-estetik an’analarini ham o‘zida ifoda etgan bebaho qadriyatlar tizimi sifatida tushunish mumkin. SHunday ekan, “mustaqilligimizning dastlabki kunlaridanoq ajdodlarimiz tomonidan asrlar mobaynida yaratib kelingan g‘oyat ulkan, bebaho ma’naviy va madaniy merosni tiklash davlat siyosati darajasiga ko‘tarilgan nihoyatda muhim vazifa bo‘lib qoldi”.[1] Mustaqillik yillarida xalq og‘zaki ijodi namunalarini to‘plash, nashr qilish va ularni ilmiy nuqtai nazardan keng tadqiq etishga e’tibor kuchaydi.

Xalq og‘zaki ijodi namunalari jamiyat a’zolarining nafaqat ijtimoiy-siyosiy, balki axloqiy va badiiy qarashlarini ham shakllantirishga xizmat qiladi. Xalq og‘zaki ijodi

[1] Karimov I.A. O‘zbekiston buyuk kelajak sari. -Toshkent: «O‘zbekiston», 1998.- 524 б.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4(1)

namunalaridagi antropomorfizm (narsalar, hayvonlar, o‘simliklarning insonlashtirilishi)ning mohiyatida asarning qiziqarliligini ta’minlashdan tashqari xalq pedagogikasining muhim maqsadi mavjudligini ko‘rish mumkin. Bolalar tarbiyasida antropomorfizmning ahamiyati katta. Ertakdagi mushuk bilan xo‘rozning inson kabi gaplashishi, ularning o‘zaro munosabatlari zamiriga singdirilgan insonlar jamiyatiga xos tamoyillar o‘quvchida muayyan xulosalar chiqarish ko‘nikmasini rivojlantiradi.

Umuman, xalq og‘zaki ijodi namunalarining tarbiyaviy ahamiyati quyidagi yo‘nalishlarni qamrab oladi:

- milliy tarbiyaning rivojlanishi;
- ijtimoiy munosabatlar borasidagi tushunchalarning kengayishi;
- axloqiy sifatlarning rivojlanishi;
- nutq imkoniyatlarining kengayishi;
- milliy tafakkur tarzining shakllanishi va hokazo.

Xalq og‘zaki ijodi namunlari yoshlarning, xususan, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining nutqini o‘stirishda, ularni xalq donishmandligi durdonalari bilan tanishtirishda hamda ularda xalqchil xislatlarni tarbiyalashda katta ahamiyatga egadir. O‘quvchilar boshlang‘ich sinflardan boshlab xalq og‘zaki ijodi namunlari bilan tanishadilar. O‘qituvchi ularga xalq og‘zaki ijodi asarlaridagi teran falsafiy mazmunni tanishtiradi. Keyinroq, ularning o‘zlari ham sinfda o‘rgangan maqollariga yaqin maqol va hikmatlarni ota-onalaridan, o‘qigan kitoblaridan to‘plashga intiladilar. O‘quvchilardagi mazkur xatti-harakatlar zamirida ularning xalq maqollari mazmuniga nisbatan teran hurmatni, ularning ahamiyati borasida chuqur mushohada qilayotganini tushunishimiz mumkin.

Boshlang‘ich sinflarda ta’lim mazmunining salmoqli qismi sanalgan xalq og‘zaki ijodi namunalarining har bir turi ma’lum ta’limiy va tarbiyaviy vazifani hal etishga qaratilgandir. Bu vazifalarning muvaffaqiyatli hal etilishi o‘qituvchining mahoratiga, bilimdonligi va fidoyiligiga ko‘p jihatdan bog‘liqdir. Boshlang‘ich sinflarda o‘qitiladigan, darsdan tashqari mashg‘ulotlarda eshitiladigan, OAV orqali namoyish etiladigan xalq og‘zaki ijodi namunalari shubhasiz, o‘quvchi yoshlarni tarbiyalashning vositasi bo‘lib xizmat qilib kelmoqda. SHuningdek, ota-oanalr ham o‘z farzandlarini tarbiyalashda xalq og‘zaki ijodining olqishlar, tanbehlar, kinoyalar, qochiriqlar va boshqa xalq donoligining namunalaridan unumli foydalanishda xizmat qiladi.

Bugungi kunda barkamol shaxsni tarbiyalash tizimi, shakl va mazmunini xalq og‘zaki ijodi namunalarisiz tasavvur qilib bo‘lmaydi. Qadim ajdodlarimiz tomonidan ulug‘langan axloqiy fazilatlar: bilimlilik, adolat, xushxulqlik, sadoqat va insoniylik kishilarda o‘z-o‘zidan shakllanmaydi. Bu fazilatlarga ega bo‘lishning zarurati bo‘lgani kabi, ularni qaror toptirish, avvalo, tizimli tarbiya jarayonini yo‘lga qo‘yishni taqozo qiladi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Ruzikulovna, S. D. (2021). The Importance of Personal Value Approach Methodology in Primary School Literacy Classes. JournalNX, 7(11), 78-82.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4(1)

2. Shabbazova, D. (2023). PSYCHOLOGICAL-PEDAGOGICAL FACTORS OF IMPROVING THE LITERACY OF ELEMENTARY SCHOOL STUDENTS BASED ON A PERSONAL VALUE APPROACH. Academia Science Repository, 4(05), 12-19.
3. Ruzikulovna, S. D. (2023). Analysis of the Level of Valuable Approach to Primary Class Students. Web of Semantic: Universal Journal on Innovative Education, 2(4), 227-230.
4. Ruzikulovna, S. D. (2021). PRIMARY EDUCATION TEACHER AND STUDENT TEACHING ACTIVITIES AND SYSTEM OF PERSONAL VALUES. European Scholar Journal, 2 (7), 32-33.
5. Roziklovna, P. D. S. D. (2023). Systematics of Primary Education Content on the Base of Axiological Paradigm. Journal of Pedagogical Inventions and Practices, 25, 55-57.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Shabbazova Dilfuza Ruzikulovna**, dotsent, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), [**Шаббасова Дилфуза Рузикуловна**, доктор философии педагогических наук (PhD), доцент], [**Dilfuza R. Shabbazova**, Doctor of Philosophy of Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor]; [адрес: Узбекистан, 117036, Город Термез, ул. Barkamol avlod 43], [address: Uzbekistan, 117036, Surkhandarya, Termez, Barkamol avlod at street, 43]; E-mail: Email: dilruz-73@mail.ru

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Original paper

PEDAGOGIK TA'LIM JARAYONIDA TALABALAR DIDAKTIK TAYYORLIGINI FUNKSIONAL MODELLASHTIRISH YO'LLARI

© Y.N. Abduhalimova[1]✉

[1]Termiz davlat pedagogika instituti, Termiz, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: pedagogik ta'lim jarayonida talabalar didaktik tayyorligini funksional modellashtirish yo'llarini muhokama qilingan. Maqolada o'qituvchilarning o'quv materiallari va darslarni qanday rejalashtirishi va tashkil etishi kerakligi yoritilgan, bu jarayonning asosiy bosqichlari tahlil qilingan va ularning amaliyotdagi ahamiyati ko'rsatililgan. Talabalarning bilim darajasi va o'quv ehtiyojlarini aniqlash, o'quv maqsadlari va natijalarni belgilash, strategiyalar ishlab chiqish, resurslarni taqsimlash, baho berish va jarayonni optimallashtirish kabi muhim masalalar asosiy masala sifatida qaralgan.

MAQSAD: ta'lim jarayonida talabalar didaktik tayyorligini funksional modellashtirish, pedagogik samaradorlikni oshirishda kalit omil hisoblanadi. Ushbu maqola, pedagogik ta'lim jarayonida talabalar didaktik tayyorligini yaxshilash uchun zarur bo'lgan modellashtirish usullarini muhokama qilishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot jarayonida suhbat, ijtimoiy-psixologik so'rovnoma, kuzatish kabi metodlaridan foydalanildi va olingan natijalarning statistik ishonchlilik darajasi faktorli tahlil orqali tasdiqlandi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: interaktiv o'qitish usuli, talabalarning o'quv materiallariga bo'lgan qiziqishini oshirishda va bilimlarini chuqurroq o'zlashtirishda muhim rol o'ynadi. Guruh bo'yicha ishlar esa, jamoaviy ishlash ko'nikmalarini rivojlantirishda va turli nuqtai nazarlardan fikr almashish imkonini yaratishda samarali bo'ldi. Bularning barchasi talabalar tajribasini yaxshilash va o'quv jarayonidan maksimal darajada foydalanishlarini ta`minladi.

XULOSA: ushbu tadqiqot pedagogik ta'lim jarayonida talabalar didaktik tayyorligini funksional modellashtirish yo'llarini chuqur o'rganishga bag'ishlangan edi. Tadqiqot natijalari turli o'qitish usullarining talabalar o'zlashtirish darajasi va didaktik tayyorligiga ta`sirini yoritib berdi. Tahlil va kuzatuvlar orqali, interaktiv o'qitish va guruh bo'yicha ishlar kabi faol o'qitish metodlarining talabalar ishtirok darajasini va o'zlashtirish darajasini sezilarli darajada oshirishi aniqlandi.

Kalit so'zlar: didaktik tayyorgarlik, pedagogik modellashtirish, o'qitish strategiyalari, talabalar bilimi, o'quv materiallari, baho, ta'lim sifati, rejalashtirish.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Iqtibos uchun: Abduhalimova Y.N. Pedagogik ta'lim jarayonida talabalar didaktik tayyorligini funksional modellashtirish yo'llari. // Inter education & global study. 2024. №4(1). B.72–78.

ПУТИ ФУНКЦИОНАЛЬНОГО МОДЕЛИРОВАНИЯ ДИДАКТИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ ОБУЧАЮЩИХСЯ В ПРОЦЕССЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ

© Ю.Н. Абдухалимова[1]✉
[1]Термезский государственный педагогический институт, Термез, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье рассматриваются способы функционального моделирования дидактической готовности студентов в процессе педагогического образования. В статье описывается, как преподавателю следует планировать и организовывать учебные материалы и занятия, анализируются основные этапы этого процесса и показывается их значение на практике. Также в качестве основных вопросов были рассмотрены такие важные вопросы, как определение уровня знаний и образовательных потребностей обучающихся, постановка образовательных целей и результатов, разработка стратегий, распределение ресурсов, оценка и оптимизация процесса.

ЦЕЛЬ: эффективность обучения сегодня измеряется взаимодействием учителя и учащихся. Функциональное моделирование дидактической готовности учащихся в образовательном процессе является ключевым фактором повышения педагогической эффективности. Данная статья представляет собой обсуждение методов моделирования, необходимых для повышения дидактической готовности учащихся в процессе педагогического обучения.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в процессе исследования использовались такие методы, как беседа, социально-психологический опрос, наблюдение, а степень статистической достоверности полученных результатов подтверждалась факторным анализом.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: интерактивный метод обучения сыграл важную роль в повышении интереса учащихся к учебным материалам и более глубоком усвоении их знаний. С другой стороны, групповая работа была эффективной для развития навыков командной работы и предоставления возможности обмениваться идеями с разных точек зрения. Все это позволило студентам улучшить свой опыт и получить максимальную отдачу от учебного процесса.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: данное исследование было посвящено углубленному изучению путей функционального моделирования дидактической готовности учащихся в процессе педагогического образования. Результаты исследования проливают свет на влияние различных методов обучения на уровень усвоения и дидактическую готовность учащихся. Посредством анализа и наблюдений было обнаружено, что

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

активные методы обучения, такие как интерактивное обучение и групповая работа, значительно повышают уровень вовлеченности и усвоения учащимися.

Ключевые слова: дидактическая подготовка, педагогическое моделирование, стратегии обучения, знания учащихся, учебные материалы, оценка, качество образования, планирование.

Для цитирования: Абдухалимова Ю.Н. Пути функционального моделирования дидактической подготовки обучающихся в процессе педагогического образования. // Inter education & global study. 2024. №4(1). С 72–78.

WAYS OF FUNCTIONAL MODELING OF DIDACTIC PREPARATION OF STUDENTS IN THE PROCESS OF PEDAGOGICAL EDUCATION

© Yulduz N. Abduhalimova[1]✉
[1]Termez State Pedagogical Institute, Termez, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article discusses ways of functional modeling of didactic readiness of students in the process of pedagogical education. The article describes how teachers should plan and organize teaching materials and lessons, analyzes the main stages of this process and shows their importance in practice. Also, important issues such as determining the level of knowledge and educational needs of students, setting educational goals and results, developing strategies, allocating resources, evaluating and optimizing the process were considered as the main issues.

AIM: the effectiveness of learning today is measured by the interaction of teachers and students. Functional modeling of students' didactic readiness in the educational process is a key factor in improving pedagogical effectiveness.

MATERIALS AND METHODS: in the course of the study, such methods as conversation, socio-psychological survey, observation were used, and the degree of statistical reliability of the results obtained was confirmed by factor analysis.

DISCUSSION AND RESULTS: the interactive teaching method has played an important role in increasing students' interest in learning materials and deeper assimilation of their knowledge. On the other hand, group work was effective in developing teamwork skills and providing an opportunity to exchange ideas from different perspectives. All this allowed student to improve their experience and get the most out of the learning process.

CONCLUSION: this study was devoted to an in-depth study of the ways of functional modeling of didactic readiness of students in the process of pedagogical education. The results of the study shed light on the influence of various teaching methods on the level of assimilation and didactic readiness of students. Through analysis and observation, it has been found that active learning methods, such as interactive learning and group work, significantly increase the level of student engagement and learning.

Key words: didactic preparation, pedagogical modeling, teaching strategies, student knowledge, educational materials, assessment, quality of education, planning.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

For citation: Yulduz N. Abduhalimova. (2024) 'Ways of functional modeling of didactic preparation of students in the process of pedagogical education', Inter education & global study, (4(1)), pp. 72–78. (In Uzbek).

Zamonaviy ta'lim muassasalari o'z ta'lim jarayonlarini doimiy ravishda takomillashtirib borishga intiladi. Bu jarayonning muhim qismi sifatida, talabalar didaktik tayyorligini yaxshilash va ularning bilim olish imkoniyatlarini kengaytirish paydo bo'ladi. Pedagogik ta'lim jarayonida talabalar didaktik tayyorligini funksional modellashtirish, o'qituvchilarga talabalarning o'quv ehtiyojlarini chuqurroq tushunish va ular uchun eng mos o'quv rejalarini ishlab chiqish imkonini beradi. Bunday yondashuv, ta'lim jarayonini yanada samarali va natijali qilish maqsadida, talabalarning shaxsiy xususiyatlarini va o'quv faoliyatidagi o'zgarishlarni hisobga oladi.

Pedagogik modellashtirishning nazariy asoslari - Pedagogik modellashtirish, o'qituvchi va talabalar o'rtasidagi ta'lim jarayonini optimallashtirishga qaratilgan usullardan biridir. Bu jarayon, talabalarning shaxsiy xususiyatlari, bilim darajasi va o'quv materiallariga bo'lgan qiziqishlarini tahlil qilish orqali amalga oshiriladi. Modellashtirish, o'qituvchilarga har bir talaba uchun eng mos keladigan o'quv yondashuvlarini tanlash imkonini beradi, bu esa o'quv materiallarini yanada samarali o'zlashtirishini ta`minlaydi.

Resurslarni taqsimlash va texnologiyalardan foydalanish - Zamonaviy o'qitish amaliyotida resurslarni to'g'ri taqsimlash va texnologiyalardan foydalanish muhim ahamiyatga ega. Elektron o'quv resurslari, interaktiv dasturlar va o'qitish platformalari kabi texnologiyalar, talabalar tayyorligini yaxshilashda katta yordam beradi. Shuningdek, bu texnologiyalar o'qituvchilarga o'quv materiallarini yanada qiziqarli va tushunarli qilish imkonini beradi.

Baho berish va jarayonni kuzatib borish - Talabalar didaktik tayyorligini modellashtirish jarayonida baho berish, talabalarning o'zlashtirish darajasini aniqlash uchun zarurdir. Baho berish orqali o'qituvchilar talabalarning bilim darajasini kuzatib borishi va zarur bo'lganda o'qitish yondashuvlarini o'zgartirishi mumkin. Baho berish tizimi, shuningdek, o'qituvchilarga dars rejalarini yanada takomillashtirish uchun qimmatli ma`lumotlar taqdim etadi.

Tadqiqotimizning mavzusiga oid ilmiy adabiyotlar va o'tkazilgan tadqiqotlarni ko'rib chiqish, mavzuni yanada chuqurroq tushunish va tadqiqotning amaliy ahamiyatini ko'rsatishda muhimdir. Quyida pedagogik ta'lim jarayonida talabalar didaktik tayyorligini funksional modellashtirish yo'llariga oid ba`zi muhim tadqiqotlar keltirilgan:

Piaget va Vygotskiy Nazariyalari: Jean Piaget va Lev Vygotskiyning ta'lim nazariyalari, o'qitish metodlarining rivojlanishiga katta ta`sir ko'rsatgan. Piagetning kognitiv rivojlanish nazariyasi va Vygotskiyning ijtimoiy madaniy nazariyasi, talabalar didaktik tayyorligini qanday qilib yaxshilash mumkinligi haqida chuqur tushunchalar beradi.

Bloomning ta'lim maqsadlari taksonomiyasi: Benjamin Bloom va uning hamkasblari tomonidan ishlab chiqilgan ta'lim maqsadlari taksonomiyasi, o'qituvchilarga talabalar bilimini qanday baholash va ularning tayyorligini qanday oshirish mumkinligini aniq ko'rsatib beradi.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Bu model, bilim, ko‘nikma va munosabatlar darajasiga qarab talabalar tayyorligini tahlil qilishda foydalaniladi.

Kolbning tajribaviy o‘rganish nazariyasi: David A. Kolbning tajribaviy o‘rganish nazariyasi, talabalar tajribalar orqali qanday qilib bilim olishi mumkinligini tushuntiradi. Ushbu nazariya, amaliy mashg‘ulotlar va interaktiv o‘qitish usullarining ahamiyatini ta`kidlaydi. Schönning reflektiv amaliyoti: - Donald Schönning reflektiv amaliyotiga oid ishlari, o‘qituvchilarning o‘z faoliyatlarini tahlil qilish va uni takomillashtirish orqali qanday qilib talabalar tayyorligini yaxshilashi mumkinligini ko‘rsatadi. Bu yondashuv, o‘qituvchilarni o‘z darslarini doimiy ravishda qayta ko‘rib chiqishga undaydi.

Konstruktivist o‘qitish usullari: Konstruktivist o‘qitish usullarining tadqiqotlari, talabalar o‘z bilimlarini qurishida o‘qituvchilar qanday yordam berishi mumkinligini o‘rganadi. Bu yondashuv, talabalarning mustaqil fikrlashini va mavzularni chuqurroq tushunishini rag‘batlantiradi.

Ushbu ilmiy manbalar va nazariyalar, pedagogik ta’lim jarayonida talabalar didaktik tayyorligini yaxshilashga qaratilgan strategiyalarni ishlab chiqishda asosiy yo‘nalishlar sifatida xizmat qiladi. Har bir manba, o‘ziga xos metod va yondashuvlar bilan talabalarning o‘zlashtirish darajasini oshirishga qaratilgan bo‘lib, bu usullar o‘qituvchilar va ta’lim muassasalari uchun qimmatli yo‘l-yo‘riqlar taqdim etadi.

An’anaviy darslar: An`anaviy darslar mavzuni chuqur tushunish, mustaqillik va o‘z-o‘zini baho berishda nisbatan past ko‘rsatkichlarga ega. Bu usul asosan ma`ruzalar orqali bilim uzatishga qaratilgan bo‘lib, talabalar faolligini va qiziqishini cheklashi mumkin.

Amaliy mashg‘ulotlar: Amaliy mashg‘ulotlar yuqori darajada tushunish va mustaqillikni ta`minlaydi. Bu metod talabalarga nazariy bilimlarni amalda qo‘llash imkonini beradi, bu esa mavzuni yanada chuqurroq o‘zlashtirishga yordam beradi. Interaktiv o‘qitish: Interaktiv o‘qitish usuli talabalarning eng yuqori qiziqish darajasini va o‘quv materiallarini tushunishni ta`minlaydi. Shuningdek, bu usul o‘qituvchi bilan aloqani mustahkamlash va o‘z bilimlarini kuchli baho berish imkonini yaratadi.

Masofaviy ta’lim: Masofaviy ta’lim, qulaylik va moslashuvchanlikni ta`minlaydi, ammo mavzuni tushunish va o‘qituvchi bilan muloqotda ba`zi cheklovlar keltirib chiqaradi. Biroq, bu usul talabalarga vaqt va joydan mustaqil ravishda o‘qitish imkoniyatini beradi. Guruh bo‘yicha ishlar: Guruh bo‘yicha ishlar, o‘quv materiallarini tushunish, mavzu bo‘yicha mustaqillik, va o‘z-o‘zini baho berishda eng yuqori ko‘rsatkichlarni ta`minlaydi. Bu usul, jamoaviy ishlash ko‘nikmalarini rivojlantirishga va turli nuqtai nazarlardan fikr almashish imkonini beradi. Natijalar: Yuqoridagi tahlil natijalari shuni ko‘rsatadiki, interaktiv o‘qitish va guruh bo‘yicha ishlar kabi faol o‘qitish metodlari, talabalar ishtirokini va o‘zlashtirish darajasini sezilarli darajada oshiradi. Ushbu metodlar, talabalarning mavzuni chuqurroq tushunishlarini va o‘qituvchi bilan muloqot qilishlarini yaxshilaydi.

Bu ma`lumotlar asosida, pedagogik ta’lim jarayonini yanada samarali va natijali qilish uchun quyidagi tavsiyalar beriladi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Interaktiv va amaliy metodlarni qo‘llash: O‘qituvchilar, o‘quv jarayonini yanada interaktiv va amaliy qilish orqali talabalar bilimlarini mustahkamlash va o‘quv jarayonidan maksimal darajada foydalanishlarini ta`minlashi kerak.

Guruh bo‘yicha ishlarni rag‘batlantirish: Jamoaviy ishlash ko‘nikmalarini rivojlantirish va turli nuqtai nazarlardan fikr almashishni ta`minlash uchun guruh bo‘yicha ishlarni ko‘proq qo‘llash tavsiya etiladi. O‘qituvchi bilan aloqani mustahkamlash: O‘qituvchilar va talabalar o‘rtasidagi muloqot va hamkorlikni yaxshilash orqali, talabalar o‘z bilim darajasini oshirishda yanada samarali bo‘lishi mumkin.

Metodologiya. Ushbu tadqiqotda pedagogik ta’lim jarayonida talabalar didaktik tayyorligini funksional modellashtirish yo‘llarini o‘rganish maqsadida bir qator metodologik yondashuvlar qo‘llanildi. Tadqiqotning asosiy maqsadi turli o‘qitish usullarining talabalar o‘zlashtirish darajasi va didaktik tayyorligiga ta`sirini tahlil qilishdan iborat edi.

Ma’lumot yig‘ish usullari

So‘rovnoma - Talabalar va o‘qituvchilardan ma`lumot yig‘ish uchun so‘rovnoma usuli qo‘llanildi. So‘rovnoma, talabalar va o‘qituvchilarning fikrlarini, o‘quv materiallarini qanday qabul qilishlarini va turli o‘qitish usullariga munosabatlarini aniqlashga yordam berdi.

Kuzatuv - Dars jarayonlari davomida bevosita kuzatuvlar olib borildi. Bu kuzatuvlar orqali o‘qituvchilar va talabalar o‘rtasidagi o‘zaro ta`sir, o‘quv materiallarini o‘zlashtirish darajasi va sinf ichidagi faollik kuzatildi.

Olingan ma`lumotlar quyidagi usullar orqali tahlil qilindi: statistik tahlil - Ma`lumotlar SPSS kabi statistik dasturlar yordamida tahlil qilindi. O‘zlashtirish darajasi, talabalar ishtiroki va boshqa o‘lchovlar bo‘yicha o‘rtacha ko‘rsatkichlar hisoblandi va turli o‘qitish usullarining samaradorligi baholandi. Mazmun tahlili - O‘qituvchilar va talabalar tomonidan berilgan javoblarni mazmun tahlili orqali tushunish imkoniyati yaratildi. Bu tahlil, fokus guruhlar va so‘rovnoma natijalaridan olingan ma`lumotlarning chuqurroq tahlilini ta`minladi.

Korrelatsion tahlil - Turli o‘qitish usullari va talabalar o‘zlashtirish darajasi o‘rtasidagi bog‘liqlikni o‘rganish uchun korrelatsion tahlil qo‘llanildi. Bu orqali, eng samarali o‘qitish metodlarini aniqlashga yordam beradigan statistik dalillar topildi. Ushbu metodologiya yordamida olingan natijalar, pedagogik ta’lim jarayonida talabalar didaktik tayyorligini yaxshilash bo‘yicha qaror qabul qilishda asosiy ma`lumotlar sifatida xizmat qiladi. Tadqiqot davomida o‘rganilgan ma`lumotlar va tahlillar, kelgusida ta’lim jarayonlarini yanada samarali va maqsadga muvofiq tashkil etish imkoniyatini beradi.

Shu bilan birga, tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, an`anaviy darslar va masofaviy ta’lim usullari ham o‘z o‘rinlariga ega bo‘lib, ular ma`lum sharoitlarda qo‘llanilganda talabalar uchun qulayliklar yaratishi mumkin. Biroq, bu usullarning ta’limiy ta`siri faol metodlarga qaraganda ancha pastroq bo‘lishi aniqlandi.Tadqiqotdan olingan asosiy tavsiyalar quyidagilardan iborat: faol o‘qitish metodlarini kengroq qo‘llash: O‘qituvchilar, o‘quv jarayonini yanada interaktiv va amaliy qilish orqali talabalar bilimlarini mustahkamlash va o‘quv jarayonidan maksimal darajada foydalanishlarini ta`minlashlari kerak.Guruh bo‘yicha ishlarni faollashtirish: Jamoaviy ishlash ko‘nikmalarini rivojlantirish va turli nuqtai

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

nazarlardan fikr almashishni ta`minlash uchun guruh bo‘yicha ishlarni ko‘proq qo‘llash tavsiya etiladi.O‘qituvchi va talaba aloqasini kuchaytirish: O‘qituvchilar va talabalar o‘rtasidagi muloqot va hamkorlikni yaxshilash, talabalar o‘z bilim darajasini oshirishda yanada samarali bo‘lishlarini ta`minlaydi. Pedagogik ta’lim jarayonida talabalar didaktik tayyorligini yaxshilash, ta’lim sifatini oshirishda muhim qadamdir. Ushbu jarayon orqali o‘qituvchilar talabalarning bilim olish jarayonini samarali boshqarishi va ularning o‘quv ehtiyojlarini qondirishi mumkin. Natijada, talabalar o‘z bilimlarini yanada chuqurroq o‘zlashtiradi va o‘quv jarayonidan ko‘proq foyda oladi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Piaget, J. (1952). The Origins of Intelligence in Children. New York: International Universities Press.
2. Vygotsky, L. S. (1978). Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Cambridge, MA: Harvard University Press.
3. Bloom, B. S., Engelhart, M. D., Furst, E. J., Hill, W. H., & Krathwohl, D. R. (1956). Taxonomy of Educational Objectives: The Classification of Educational Goals. Handbook I: Cognitive Domain. New York: Longmans, Green.
4. Kolb, D. A. (1984). Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
5. Schön, D. A. (1983). The Reflective Practitioner: How Professionals Think in Action. New York: Basic Books.
6. Jonassen, D. H. (1999). Designing Constructivist Learning Environments. In C. M. Reigeluth (Ed.), Instructional-design theories and models: A new paradigm of instructional theory, Volume II (pp. 215-239). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates
7. Mayer, R. E. (2004). Should There Be a Three-Strikes Rule Against Pure Discovery Learning? The Case for Guided Methods of Instruction. American Psychologist, 59(1), 14-19.
8. Biggs, J., & Tang, C. (2011). Teaching for Quality Learning at University. Maidenhead: McGraw-Hill Education.
9. Bransford, J. D., Brown, A. L., & Cocking, R. R. (2000). How People Learn: Brain, Mind, Experience, and School: Expanded Edition. Washington, DC: National Academy Press.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Abduhalimova Yulduz Normurod qizi**, o‘qituvchisi [**Абдуҳалимова Юлдуз Нормуродовна,** преподаватель], [**Yulduz N. Abduhalimova**, teacher; manzil: O‘zbekiston, Surxondaryo viloyati Termiz shahar Ibn Sino ko‘chasi 53-uy [адрес: Узбекистан, 117036, Узбекистан, Сурхандарьинская область, город Термез, улица Ибн Сины, дом 53], [address: Uzbekistan, Surkhandarya region, Termez city, 53 Ibn Sina Street]; E-mail: abduhalimova95@gmail.com

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Original paper

OLIY O‘QUV YURTLARIDA SPORT MASHG‘ULOTLARIG QO‘YILADIGAN TALABLAR

© K.H. Hukimayev[1]✉
[1]Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti, Denov, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqolada sport mashg‘ulotlari jarayonida sportni takomillashtirish mashg‘ulotlardan foydalanishni o‘z ichiga oladi, bu esa sportchining rivojlanishiga maqsadli ta’sir ko‘rsatishga imkon beradi va pirovardida uning mehnat qobiliyati darajasini oshiradi.

MAQSAD: har qanday faoliyatning maqsadi uning natijalari va oqibatlari ustida quriladi. Oliy o‘quv yurtlarida sport mashg‘ulotlari o‘tkazishning amaliyoti ko‘p variantlarda amalga oshirilishi mumkin. Bu maqsadlar sport mashg‘ulotlarining boshqarilishi va amaliyotlari bo‘yicha dastlabki belgilangan maqsadlardir.

MATERIALLAR VA METODLAR: oliy o‘quv yurtlarida sport mashg‘ulotlarini o‘tkazish uchun kerak bo‘lgan materiallar va metodlar quyidagilardir:

Sport inventarlari va jihozlari: Oliy o‘quv yurtlarida sport mashg‘ulotlarini o‘tkazish uchun kerak bo‘lgan sport inventarlari, jihozlar va vositalar ta’minlanishi zarur. Misol uchun, futbol o‘ynash uchun futbol to‘pi, futbol maydoni jihozlari, basketbol o‘ynash uchun basketbol to‘pi va ko‘rsatkichlari, voleybol maydoni jihozlari, tennis raketi va to‘pi, va boshqalar. Sport maydonlari: Oliy o‘quv yurtlarida sport mashg‘ulotlari uchun kerak bo‘lgan katta maydonlar ta’minlanishi muhimdir. Bu maydonlar futbol, basketbol, voleybol, tennis va boshqa sportlar uchun mo‘ljallangan maydonlar bo‘lishi mumkin.

Murabbiylar va mutaxassislar: Sport mashg‘ulotlarini tashkil etish va o‘tkazishda murabbiylar va sport mutaxassislarining qatnashishi juda muhimdir. Ular mashg‘ulotlarni tashkillashtirish, o‘quvchilarga yo‘l qo‘yish, tekshirish va yordam berishlari mumkin.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: sport mashg‘ulotlarining oliy o‘quv yurtlarida o‘tkazilishi haqida muhokama va natijalar, o‘quvchilar, o‘qituvchilar va boshqa qatnashuvchilar uchun o‘quv jarayonini baholash va mustahkamlashda juda muhimdir. Muhokama va natijalar oliy o‘quv yurtlarida sport mashg‘ulotlarining muhimligini va o‘quv jarayonini yaxshi tashkil etishga yordam beradi. Bu jarayonlar o‘quvchilarning rivojlanishi va o‘zlashtirishini ta’minlash uchun kritik ahamiyatga ega.

XULOSA. maxsus tayyorgarlik mashqlarini tanlash tanlangan sportning o‘ziga xos xususiyatlari bilan belgilanadi va shuning uchun bu mashqlar doirasi odatda nisbatan cheklangan. Shuni yodda tutish kerakki, maxsus tayyorgarlik mashqlari tanlangan sport turi bilan bir xil emas - aks holda ularni ishlatishdan foyda bo‘lmaydi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Kalit so‘zlar: sport, mashg‘ulot, rivojlanish, qobiliyat, rejalashtirish, natija.

Iqtibos uchun: Hukimayev K.H**.** Oliy o‘quv yurtlarida sport mashg‘ulotlarig qo‘yiladigan talablar. // Inter education & global study. 2024. № 4(1). B. 79–85.

ТРЕБОВАНИЯ К СПОРТИВНОЙ ПОДГОТОВКЕ В СТРАНАХ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

© К.Х. Хукимаев[1]✉

[1]Денова Предпринимательско-педагогического института, Денова, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье спортивное совершенствование в процессе спортивной тренировки включает использование упражнений, позволяющих целенаправленно воздействовать на развитие спортсмена и в конечном итоге повысить его уровень работоспособности.

ЦЕЛЬ: определение цели очень важно, поскольку цель любой деятельности строится на ее результатах и последствиях. Практика проведения спортивной подготовки в высших учебных заведениях может реализовываться по-разному. Эти цели являются исходными целями управления и практики спортивной подготовки.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ. материалами и методами, необходимыми для спортивной тренировки в высших учебных заведениях, являются:

Спортивный инвентарь и оборудование: необходимо обеспечить спортивный инвентарь, оборудование и инструменты, необходимые для проведения спортивных занятий в высших учебных заведениях. Например, футбольный мяч для игры в футбол, оборудование для футбольного поля, баскетбольный мяч и табло для игры в баскетбол, оборудование для волейбольной площадки, теннисные ракетки и мяч и т. д. Спортивные площадки: важно предусмотреть большие площадки для спортивных тренировок в высших учебных заведениях. Эти поля могут быть полями для футбола, баскетбола, волейбола, тенниса и других видов спорта.

Тренеры и специалисты: Участие тренеров и спортивных специалистов в организации и проведении спортивных мероприятий очень важно. Они могут организовать занятия, принять студентов, проверить и помочь.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: обсуждение и результаты спортивной деятельности в высших учебных заведениях очень важны для оценки и укрепления процесса обучения студентов, преподавателей и других участников. Обсуждение и результаты помогут установить значимость спортивной подготовки в высших учебных заведениях и лучшую организацию образовательного процесса. Эти процессы имеют решающее значение для обеспечения развития и мастерства учащихся.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: выбор специальных тренировочных упражнений определяется особенностями выбранного вида спорта, в связи с чем сфера применения этих упражнений обычно сравнительно ограничена. Следует помнить, что специальные

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

тренировочные упражнения – это не то же самое, что выбранный вид спорта – иначе нет смысла их использовать.

Ключевые слова: спорт, тренировка, развитие, способности, планирование, результат.

Для цитаты: Хукимаев К.Х. Требования к спортивной подготовке в странах высшего образования. // Inter education & global study. 2024. №4(1). В. 79–85.

REQUIREMENTS FOR SPORTS TRAINING IN HIGHER EDUCATION COUNTRIES

© Kamoliddin H. Hukimayev[1]✉

[1]Denov Entrepreneurship and Pedagogical Institute , Denov, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: in this article, sports improvement in the process of sports training includes the use of exercises that allow a targeted impact on the development of the athlete and ultimately increase his level of performance.

AIM: defining a goal is very important because the purpose of any activity is built on its results and consequences. The practice of sports training in higher educational institutions can be implemented in different ways. These goals are the original goals of athletic training management and practice.

MATERIALS AND METHODS: the materials and methods necessary for sports training in higher educational institutions are:

Sports equipment and equipment: It is necessary to provide sports equipment, equipment and tools necessary for conducting sports activities in higher educational institutions. For example, soccer ball for playing football, equipment for football field, basketball ball and scoreboard for playing basketball, equipment for volleyball court, tennis rackets and ball, etc. Sports grounds: It is important to provide large areas for sports training in higher education establishments. These fields can be fields for football, basketball, volleyball, tennis and other sports.

Coaches and specialists: The participation of coaches and sports specialists in the organization and conduct of sports events is very important. They can organize classes, admit students, check and help.

DISCUSSION AND RESULTS: discussion and results of sports activities in higher education institutions are very important for assessing and strengthening the learning process of students, teachers and other participants. The discussion and results will help establish the importance of sports training in higher education institutions and the best organization of the educational process. These processes are critical to ensuring student development and mastery.

CONCLUSION: the choice of special training exercises is determined by the characteristics of the chosen sport, and therefore the scope of application of these exercises is usually relatively limited. It should be remembered that specific training exercises are not the same as the chosen sport - otherwise there is no point in using them.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Key words: sport, training, development, ability, planning, result.

For citation: Kamoliddin H. Hukimayev. (2024) 'The content of the improvement of natural science teaching mechanisms', Inter education & global study, (4(1)), pp. 79–85. (In Uzbek).

Barchamizga ma`lumki, sport mashg'ulotlari jarayonida sportni takomillashtirish mashg'ulotlar va mashg'ulotdan tashqari omillarning butun majmuidan foydalanishni o'z ichiga oladi, bu esa sportchining rivojlanishiga maqsadli ta'sir ko'rsatishga imkon beradi va pirovardida uning mehnat qobiliyati darajasini oshiradi.

Sport mashg'ulotlarining maqsadi - raqobatbardosh faoliyatning o'ziga xos xususiyatlari va muhim musobaqalarda rejalashtirilgan sport natijalarini namoyish qilish kafolati tufayli ma'lum bir sportchiga tayyorgarlikning eng yuqori darajasiga erishish.

Mashg'ulotlar jarayonida ushbu maqsadga erishish uchun quyidagi asosiy vazifalar hal etiladi:

a) Tanlangan sport intizomi texnikasi va taktikasini o'zlashtirish. b) Jismoniy qobiliyatlarni rivojlantirish va tanadagi funktsional tizimlarning imkoniyatlarini oshirish, raqobatbardosh mashqni muvaffaqiyatli bajarilishini va rejalashtirilgan natijalarga erishishni ta'minlash. c) Sportchilar shaxsining ruhiy jarayonlari, funksiyalari, axloqiy-axloqiy, emotsional-irodaviy, estetik, intellektual va boshqa psixik fazilatlarini takomillashtirish, mashg'ulotlar va musobaqalar paytida sportchining kuchlarini maksimal darajada jamlash va safarbar qilishni ta'minlaydi. d) Mashg'ulotni rejalashtirish, uni boshqarish, sportchi, murabbiy, olim va shifokorning yaqin hamkorligini ta'minlashga imkon beradigan nazariy va amaliy bilimlarni olish. e) Mavsumning muhim startlari va musobaqalarida erishilgan tayyorgarlik darajasini anglash qobiliyatini kompleks ravishda takomillashtirish. Yuqoridagi vazifalarning umumiyligi sport mashg'ulotlarining mazmunini belgilaydi. Vazifalarning har bir guruhi mashg'ulot jarayonida sportchi mashg'ulotining asosiy turlari (tomonlari) bilan chambarchas bog'liq - texnik, taktik, jismoniy, psixologik, nazariy (intellektual) va ajralmas. Ushbu muammolarni hal qilish natijasida, umuman, sportchining tanlangan sport turi bo'yicha sport yutuqlariga tayyorligini tavsiflovchi tegishli darajadagi jismoniy, texnik va boshqa turdagi tayyorgarlik turlari ta'minlanadi.

Sport mashg'ulotlari quyidagi o'ziga xos xususiyatlarga ega: bitta sport yoki sport intizomida individual ravishda mumkin bo'lgan eng yuqori natijaga erishishga yo'naltirilganligi; sportchini tanlangan sport turi yoki uning o'ziga xos intizomiga erta va chuqur ixtisoslashtirish; ma'lum bir sport turi bo'yicha tizimli mashg'ulotlar uchun sportchilarni sinchkovlik bilan tanlash; maksimal sport natijalariga erishish uchun zarur bo'lgan mashg'ulotlarning uzoq davomiyligi va ularni namoyish yetishning nisbatan cheklangan davri; sportchilarning sog'lig'iga, ularning psixofizik imkoniyatlariga yuqoritalablar qo'yadigan juda yuqori tayyorgarlik darajasi va raqobatbardosh yuk; sportchilarni tayyorlash jarayonining yuqori darajadagi individualizatsiyasi; sportchining ahvolini tizimli va chuqur kompleks nazorat qilish zarurligi. O'quv mashg'ulotlari va

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

musobaqalari jarayoni; mashg‘ulotlar jarayonida sportchining tanasining funksional zaxiralarini to‘liqroq ochib berishga imkon beradigan mashg‘ulotlarning o‘ziga xos bo‘lmagan mashg‘ulotlar jarayonida sportchining tanasining funksional zaxiralarini vositalari va usullaridan keng foydalanish sportchining o‘zi mashg‘ulot jarayoniga yetarlicha yuqori mustaqillik va ijodiy munosabat bilan murabbiyning yetakchi roli vositalarining butun majmuini shartli ravishda ikki guruhga bo‘lish mumkin.

Haqiqiy mashqlar asosiy vositadir, chunki ularni qo‘llash sport tayyorgarligining asosiy vazifalarini hal qilishga imkon beradi. Ixtisoslashuv predmeti sifatida tanlangan sport turi bilan o‘xshashlik va farqlarga qarab, barcha jismoniy mashqlar raqobatbardosh va tayyorgarlik mashg‘ulotlariga, ikkinchisi esa o‘z navbatida maxsus tayyorgarlik va umumiy tayyorgarlik mashqlariga bo‘linadi.

Musobaqa mashqlari - bu tanlangan sport turi bo‘yicha musobaqa sharoitida bo‘lgani kabi bir xil tarkibdagi raqobatdosh kurashni o‘tkazish vositasi bo‘lib xizmat qiladigan ajralmas harakatlar yoki harakatlar majmui. Masalan, yengil atletikada bularga uloqtirishning har xil turlari kiradi: nayza, disk, bolg‘a; eshkak eshishda:

eshkak eshish, eshkak eshish va ma’lum masofalarga kanoeda eshkak eshish, slalomda eshkak eshish; og‘ir atletikada: og‘ir atletikachining biatlonning alohida mashqlari -tortib olish, tortishish va tortish.

Ushbu ma’noda "raqobatbardosh mashq" tushunchasi "sport" tushunchasi bilan bir xildir.

Uslubiy jihatdan quyidagilar mavjud:

sport musobaqalarining haqiqiy sharoitida, ushbu sport turi uchun belgilangan musobaqa qoidalariga to‘liq mos ravishda bajariladigan haqiqiy raqobatbardosh mashqlar;

harakatlarning tarkibi va umumiy yo‘nalishi jihatidan raqobatbardosh mashqlarga to‘g‘ri keladigan, ammo rejimning xususiyatlari va harakatlar shakli bilan ulardan farq qiladigan musobaqa mashqlarining mashg‘ulot shakllari. Bu musobaqa mashqlarining namunaviy shakllari. Maxsus tayyorgarlik mashqlari - bu harakatlarning koordinatsion tuzilishi, fazoviy, fazoviyvaqtinchalik, ritmik va energetik xususiyatlari, nerv-mushak tarangligi va jismoniy qobiliyatlarning ustun namoyon bo‘lishi jihatidan raqobatbardosh mashq bilan sezilarli o‘xshashlikka ega harakatlar.

Masalan, yuguruvchining maxsus tayyorgarlik mashqlari tanlangan masofa segmentlari bo‘ylab yugurishni o‘z ichiga oladi:

gimnastikachilar uchun - raqobatdosh kombinatsiyalar elementlari va ligamentlarining ishlashi;

og‘ir atletikachilar uchun shtanga bilan o‘lik ko‘tarish yoki egilish kabi mashqlar;

futbolchilar uchun - to‘p bilan va to‘psiz individual, guruhiy va jamoaviy harakatlar va kombinatsiyalar.

Talabalarning ijtimoiy faolligi bilan jismoniy tarbiyani o‘zaro bog‘liqligini tatqiq qilish, jismoniy tarbiya va sport bilan shug‘ullanadigan talabalar, professoro‘qituvchilar, qoidaga

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

binoan, har qanday yoshda ham ishlab chiqarish va jamoatchilik ishlarida ancha faol ekanliklarini ko‘rsatadi.

Adabiyotlardagi ko‘p sonli ma’lumotlar shuni ko‘rsatadiki, muntazam ravishda jismoniy mashg‘ulotlar qilish – kasbiy ishchanlik qobiliyatlari darajasini oshirishning mustahkam usuli hisoblanadi.

Jismoniy mashqlar jarayonida unumdor mehnat qilish qobiliyatini ta’minlovchi fiziologik tizimlarning funksiya qilishini yuqori darajada bo‘lishiga erishiladi, ularning funksiya qilish imkoniyatlari ortadi. Jismoniy mashqlar organizmda bir qator ijobiy o‘zgarishlarga olib keladi, ya’ni:

markaziy asab tizimida qo‘zg‘alish va tormozlanish jarayonlarini o‘zaro harakati, vegetativ funksiyalarni boshqarish takomillashadi;

qonning tarkibi va funksiyasi, yurakning ishlashi, qonni tomirlar bo‘ylab harakatlanishi (gemodinamika), bosh miyani qon bilan ta’minlanishi yaxshilanadi, bularning barchasi talabalarning kuchli aqliy mehnat qilishi paytida juda muhimdir;

tashqi nafas biomexanikasi, o‘pkada gazlar almashinuvi, mushak faoliyatini energiya bilan ta’minlanishi yaxshilanadi. Jismoniy tarbiya va sport bilan shug‘ullanuvchilarda, shug‘ullanmaydiganlarga nisbatan kasbiy ishchanlik qobiliyatlari ko‘rsatkichlarining ancha yuqori ekanligi kuzatiladi.

Jismoniy tarbiya va sport bilan ratsional shug‘ullanish, odam organizmining har xil tizimlarini funksiya qilish darajasi va mustahkamligini oshirish bilan birga talabalar salomatligi holatini yaxshilaydi, noqulay ishlab chiqarish omillarining ta’siri ostida yuzaga kelgan turli kasalliklarga nisbatan chidamlilikni oshiradi.

Jismoniy mashg‘ulot, ilmiy pedagogik faoliyati jarayonida eng katta yuklamaga uchraydigan yurak-tomir tizimining mustahkamligini oshirishga ko‘maklashadi. Ertalaki badantarbiya va muntazam jismoniy tarbiya va sport bilan shug‘ullanuvchining yuragi qon bilan yaxshi ta’minlanadi, oziqa moddalarini ko‘proq oladi, sekin-asta ortib boradigan jismoniy yuklama uni kuchliroq, chidamliroq bo‘lishiga olib keladi. Bunday yurak yaxshi va mustahkam ishlashga qobiliyatli, stress-omillarga nisbatan ko‘proq chidamli bo‘ladi. Mavjud ma’lumotlarni umumlashtirgan holda quyidagi hulosaga kelish mumkin:

jismoniy tarbiya va sport – muhandislar uchun xos bo‘lgan ateroskleroz, gipertoniya, yurakning ishemik xastaligi kabi kasalliklarni birlamchi va ikkilamchi profilaktikasining muhim vositasi hisoblanadi. Jismoniy tarbiya va sport bilan shug‘ullanish, shug‘ullanuvchining shaxsiga har tomonlama ta’sir ko‘rsatish bilan birga, muhandis uchun kasbiy jihatdan muhim bo‘lgan alohida jismoniy va psixik sifatlarni ham yetarlicha samarali shakllantirishga olib keladi.

Maxsus tayyorgarlik mashqlarini tanlash tanlangan sportning o‘ziga xos xususiyatlari bilan belgilanadi va shuning uchun bu mashqlar doirasi odatda nisbatan cheklangan.

Shuni yodda tutish kerakki, maxsus tayyorgarlik mashqlari tanlangan sport turi bilan bir xil emas - aks holda ularni ishlatishdan foyda bo‘lmaydi. Ularni tanlash sportchiga zarur

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

bo‘lgan maxsus jismoniy qobiliyatlar va harakatlar texnikasini rivojlantirishga yo‘naltirilgan va tabaqalashtirilgan ta’sir ko‘rsatadigan tarzda aniq amalga oshiriladi.

Maqsadiga qarab maxsus tayyorgarlik mashqlari quyidagilarga bo‘linadi: yetakchi mashqlar - asosan harakatlar texnikasini o‘zlashtirishga qaratilgan; rivojlantiruvchi - asosan jismoniy va aqliy qobiliyatlarni rivojlantirishga aratilgan; birlashtirilgan - bir vaqtning o‘zida harakatlarning fazilatlari va texnikasini rivojlantirishga qaratilgan.

Bunday bo‘linish, albatta, asosan shartli, chunki vosita harakatlarining shakli va mazmuni bir xil faqat yetakchi mashqlar tanlangan sport uslubiga yaqinroq bo‘lsa va rivojlanish mashqlari, qoida tariqasida, muhimroq mashqlar yuklari bilan bog‘liq bo‘ladi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Goncharova O.V. Yosh sportchilarning jismoniy qobiliyatlarini rivojlantirish. T.: 2004-y.
2. Salomov R.S. Sport mashg‘ulot nazariy asoslari. T.: 2005.
3. Usmonxodjayev T.S. Bolalar va o‘smirlar sporti mashg‘ulotlari nazariyasi va uslubiyatlari. T.: 2005.
4. Vaynbaum Ya. S. Gigiena fizicheskogo vospitaniya i sporta. Moskva 2002.
5. Koshbaxtiyev I. A. Valeologiya asoslari. T.:2001 y.
6. Baxriddin o‘g‘li, F. O., Abdunabiyevich, F. A., & Norbo‘Tayevna, N. D.(2022). IMPROVING VOCATIONAL EDUCATION IN PRIMARY SCHOOL STUDENTS BY DEVELOPING PRIMARY MECHANISMS OF NATIONAL CRAFTS. Web of Scientist: International Scientific Research Journal, 3(02), 577-580.
7. Абдуразақов, Ф. (2022). ЎҚУВ МАШҒУЛОТЛАРИДА УҚУВЧИЛАРНИНГ НОТИҚЛИК МАДАНИЯТИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ. Conferencea, 78-84.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАТSIЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Hukimayev Kamoliddin Husniddinovich**, o‘qituvchi [**Хукимаев Камолиддин Хусниддинович,** преподаватель], [**Kamoliddin Kh. Khukimaev,** teacher]; manzil: manzil: O‘zbekiston, Surxondaryo viloyati Termiz shahar Ibn Sino ko‘chasi 53-uy [адрес: Узбекистан, 117036, Узбекистан, Сурхандарьинская область, город Термез, улица Ибн Сины, дом 53], [address: Uzbekistan, Surkhandarya region, Termez city, 53 Ibn Sina Street]; e-mail: kamolhukmayev789@gmail

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Original paper

UMUMIY O‘RTA TA’LIM MUASSASALARI DIREKTORLARI BOSHQARUV FAOLIYATIDA RAHBARLIK USLUBLARI

© G‘.S. Qo‘ziyev[1]✉
[1]A. Avloniy nomidagi milliy-tadqiqot instituti magistranti, Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: maqolada boshqaruv va boshqaruv jarayoni tushunchalariga tarif hamda rahbarlik faoliyatini rivojlantirish uchun ilmiy amaliy taklif va tavsiyalar berilgan.

MAQSAD: boshqaruv samaradorligi yo‘nalishida olib borilgan tadqiqotlar asosan rahbarlik faoliyatining samaradorligini oshirishga yo‘naltirilgan bo‘lib, ularning ko‘pchiligi rahbarlik uslublarini tahlil qilishga qaratilgan. Bular o‘z navbatida rahbarlik uslublarini o‘rganishga bo‘lgan taktik, strategik va turli xil yondashuvlarni tahlil qilish zaruriyatini belgilaydi.

MATERIALLAR VA METODLAR: boshqaruvda rahbarlik uslubi - bu rahbarning bo‘ysunuvchilarga nisbatan ta’sir ko‘rsatishi va ko‘zlangan maqsadga erishishga undashida bo‘ysunuvchilar bilan bo‘lgan o‘zaro munosabatlardagi odatiy harakatlaridir.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: bu “ajratib tashla va hukmronlik qil” prinsipiga asoslangan shavqatsizlarcha uslubdir. Bunday uslub garchi bir muncha samarali bo‘lsa ham aslida, jamoada muxoliflik, norozilik kayfiyatini shakplantiradi. Bunday uslub ta’sirida inson o‘z mehnatidan qoniqmaydi, uning natijalaridan begonalashib qoladi, mehnat unumdorligi pasayadi, ish sifati yomonlashadi, rasmiyatchilik avj oladi, ta’qib kabi illatlarning kuchayishiga yakkahokimlikka intilish sabab bo‘ladi.

XULOSA: umumiy holatda boshqaruv faoliyatining uslubi ko‘p darajali asoslarni qamrab oluvchi murakkab tizim hisoblanadi. Rahbarlik uslublarini zamonaviy tez o‘zgaruvchan sharoitlarda o‘zgarishi jamiyatda ijtimoiy-iqgisodiy sharoitlarni o‘zgarishi bilan, shuningdek, rahbarning shaxsiy xususiyatlarini yoshiga bog‘liq holda o‘zgarishi, professional boshqaruv faoliyati ko‘nikma va malakalari, shaxsiy rivojlanishining ijtimoiy vaziyati, oilaviy holati, ma’lumoti va boshqa sabablar bilan belgilanadi.

Kalit so‘zlar: boshqaruv, rahbar, natija, personal, prinsip, identifikatsiya, ijtimoiy, faoliyat, mas’uliyat.

Iqtibos uchun: Qo‘ziyev G‘.S. Umumiy o‘rta ta’lim muassasalari direktorlari boshqaruv faoliyatida rahbarlik uslublari. // Inter education & global study. 2024. №4(1). B. 86–94.

СТИЛИ РУКОВОДСТВА В УПРАВЛЕНЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ДИРЕКТОРОВ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ

© Г.С. Кузиев[1]✉
[1]Национальный исследовательского институт А.Авлони, Ташкент, Узбекистан

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Аннотаця

ВВЕДЕНИЕ: в статье даны научно-практические предложения и рекомендаци по разработке концепций менеджмента и процессов управления.

ЦЕЛЬ: иследования, проводимые в области эффективности управления, в основном ориентированы на повышение эффективности управленческой деятельности, и большая часть из них ориентирована на анализ стилей лидерства. это, в свою очередь, определяет необходимость анализа тактических, стратегических и различных подходов к изучению стилей лидерства.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: стиль лидерства в управлении – это обычные действия руководителя во взаимодействии с подчиненными по воздействию на подчиненных и мотивированию их на достижение намеченной цели.

ОБСУЖДЕНИЕ И ВЫВОДЫ: это агрессивный стиль, основанный на принципе «разделяй и властвуй». хотя этот метод в некоторой степени эффективен, он создает в коллективе настроение противостояния и недовольства. под воздействием такого метода человек не удовлетворен своей работой, отчуждается от ее результатов, снижается производительность труда, ухудшается качество труда, возрастает формализм, стремление к монополии вызывает увеличение таких пороков, как притеснения.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: в целом стиль управленческой деятельности представляет собой сложную систему, охватывающую многоуровневые основы. изменение стилей лидерства в современных быстро меняющихся условиях с изменением социально-экономических условий в обществе, а также изменение личностных характеристик лидера в зависимости от возраста, профессиональных управленческих навыков и квалификаци, социальной ситуаци развития личности, семьи, детерминированной статусом, образование и другие причины.

Ключевые слова: управление, лидер, результат, персонал, принцип, идентификаця, социальный, активность, ответственность.

Для цитирования: Кузийев Г.С. Стили руководства в управленческой деятельности директоров общеобразовательных учреждений. // Inter education & global study. 2024. №4(1). В. 86–94.

MANAGEMENT STYLES OF PRINCIPALS OF GENERAL SECONDARY EDUCATIONAL INSTITUTIONS

©Gayrat S. Kuziyev[1]✉

[1]A. Avloni National Research Institute, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the article provides scientific and practical suggestions and recommendations for the development of management and management process concepts.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

AIM: researches conducted in the field of management effectiveness are mainly focused on increasing the effectiveness of management activities, and most of them are focused on the analysis of leadership styles. These, in turn, determine the need to analyze tactical, strategic and different approaches to learning leadership styles.

MATERIALS AND METHODS: leadership style in management is the leader's usual actions in interactions with subordinates in influencing subordinates and motivating them to achieve the intended goal.

DISCUSSION AND CONCLUSIONS: this is an aggressive style based on the principle of "divide and rule". Although this method is somewhat effective, it creates a mood of opposition and discontent in the team. Under the influence of such a method, a person is not satisfied with his work, becomes alienated from its results, labor productivity decreases, the quality of work deteriorates, formalism increases, the pursuit of monopolies causes the increase of evils such as harassment, bullying, groupism.

CONCLUSION: in general, the style of management activity is a complex system covering multi-level foundations. The change of leadership styles in modern rapidly changing conditions with changes in socio-economic conditions in society, as well as changes in personal characteristics of the leader depending on age, professional management skills and qualifications, social situation of personal development, family determined by status, education and other reasons.

Key words: management, leader, result, personnel, principle, identification, social, activity, responsibility.

For citation: Gayrat S. Kuziyev. (2024) 'Management styles of principals of general secondary educational institutions', Inter education & global study, (4(1)), pp. 86–94. (In Uzbek).

Boshqaruv samaradorligi yo'nalishida olib borilgan tadqiqotlar asosan rahbarlik faoliyatining samaradorligini oshirishga yo'naltirilgan bo'lib, ularning ko'pchiligi rahbarlik uslublarini tahlil qilishga qaratilgan. Bular o'z navbatida rahbarlik uslublarini o'rganishga bo'lgan taktik, strategik va turli xil yondashuvlarni tahlil qilish zaruriyatini belgilaydi.

R.X.Shakurov rahbarlik uslubini "ma'lum bir sharoitda boshqaruv funksiyalarini amalga oshirish uchun ishlab chiqilgan, ichki o'zgaruvchan xususiyatlargi ega bo'lgan (motivlar, maqsadlar, mazmun, usullar), rahbar faoliyatining mustahkam takrorlab turuvchi o'ziga xos yaxlit tizim, ya'ni uslub - bu faoliyat usullarining o'ziga xos tizimi" deb belgilaydi.

M.Sharifxujayev va Y.Abdullayevlarning ta'rifiga kura, "boshqaruv uslubi - bu boshqaruv jarayonida yuzaga chiqadigan muammolarni hal qilish usullari, yo'llari majmuidir", "boshqaruv usullari - bu xodimlarga va umuman ishlab chiqarish jamoalariga ta'sir ko'rsatish usullari bulib, bu usullar quyilgan maqsadlarga erishish jarayonida mazkur xodimlar va jamoalarning faoliyatini uyg'unlashtirishni nazarda tutadi".

S.S.G'ulomov boshqaruv uslubining aniqlanishi va mazmuni haqida fikr bildirib, uni rahbar faoliyati kabi tavsiflash mumkin, deb quyidagicha asoslaydi: "Boshqaruv uslubi - bu

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

ish uslublarining tuplami bo‘lib, u o‘zining faoliyatida ushbu boshqaruv apparatini qo‘llaydi. Menejment uslubi - bu rahbarni shaxsiy sifatlarining tuplami, rahbarni qo‘l ostidagilar bilan munosabati, rahbarning o‘z faoliyatida ishlatadigan uslubi va yo‘llari, rahbarning o‘ziga bo‘ysunuvchilarni amalda bilishidir. Boshqaruv uslubi boshqaruv usulidan kelib chiqadi. Boshqaruv usuli - bu boshqaruv faoliyatini amalga oshiruvchi usul va yullarning tuplamidir”.

Boshqaruvda rahbarlik uslubi - bu rahbarning bo‘ysunuvchilarga nisbatan ta’sir ko‘rsatishi va ko‘zlangan maqsadga erishishga undashida bo‘ysunuvchilar bilan bo‘lgan o‘zaro munosabatlardagi odatiy harakatlaridir.

Rahbarlik uslublari quyidagilarga asosan aniqlanadi: qarorlar qabul qilish jarayonida bo‘ysunuvchilarning ishtirok etish darajasi; bo‘ysunuvchilarning ma’lumotlar va axborotlar bilan ta’minlanishi; rahbar tomonidan qo‘llanilayotgan ish uslublari, ya’ni u yoki bu masalani hal qilishda uning o‘ziga xos yondashishi.

Qoidaga ko‘ra, tadqiqotchilar boshqaruv uslublarini ajratishda uch xil yondashuvga asoslanishadi: rahbarning individual xususiyatlari bilan faoliyatini bog‘liqligini ta’minlovchi shaxsiy yondashuvlar; rahbar faoliyatining samaradorlik darajasini belgilovchi harakatlar; faoliyat vaziyatlarini, bo‘ysunuvchilar (jamoa), rahbar xususiyatlarini muvofiqlashtiruvchi tizimli yoki vaziyatli yondashuv.

Avtoritar uslub. Avtoritar (direktiv) uslubda rahbar o‘z irodasini qo‘l ostidagilarga ma’muriy kuch vositasida utkazishga intiladi, ya’ni majburlash, qurqitish, rag‘batlantirish va boshqa chora-tadbirlardan foydalanadi. Bu xil boshqaruvchilik bevosita buyruq va farmoyishlar berishga asoslanib, boshliqqa so‘zsiz bo‘ysunishni taqozo qiladi. Jamoa a’zolarini bevosita muloqotda bo‘lishini chegaralab qo‘yadi. O‘zining nourin harakatlarini tanqid qilinishiga chiday olmaydi. Bunday vaziyatda xodimlarning mehnat jarayoniga munosabatlari, ayrim shaxsning manfaatlari psixologik jihatdan e’tiborga olinmaydi. U o‘z xodimlariga ishonmaydi, barcha mavjud axborotlarni o‘zi orqali utkazishga harakat qiladi. Bu “ajratib tashla va hukmronlik qil” prinsipiga asoslangan shavqatsizlarcha uslubdir. Bunday uslub garchi bir muncha samarali bo‘lsa ham aslida, jamoada muxoliflik, norozilik kayfiyatini shakplantiradi. Bunday uslub ta’sirida inson o‘z mehnatidan qoniqmaydi, uning natijalaridan begonalashib qoladi, mehnat unumdorligi pasayadi, ish sifati yomonlashadi, rasmiyatchilik avj oladi, ta’qib, chaqimchilik, guruhbozlik kabi illatlarning kuchayishiga yakkahokimlikka intilish sabab bo‘ladi.

Bunda mazkur uslubning turli xil shakli va usullari vujudga keladi: mutloq-diktatorlik shaklida - rahbarning qaror qabul qilishida bo‘ysunuvchilar ishtirok etmaydi va u muttasil buyruq berishga, majburlash, qurqitish orqali xodimlarni o‘z istaklariga so‘zsiz bo‘ysundirishga intiladi; avtokratik usul - yakkahokimlik tushunchasini bildiradi, ya’ni xukmronlikni amalga oshiruvchi rahbarning ixtiyorida keng imkoniyat va vakolatlar bo‘lishini ko‘zda tutib, bu ma’muriy buyruqbozlikka asoslangan boshqaruvning byurokratik turi; bunda rahbar lavozimlarga kura bo‘ysunish tartibini norasmiy belgilaydi; rahbar va xodimlar aniq bir o‘rnatilgan qoidalar tizimiga bo‘ysunadilar; patriarxal yoki matriarxal shaklida rahbar “oila boshlig‘i” mavqeidan foydalanish yordamida qarorlar qabul qiladi, qo‘l ostidagilarning faoliyati uchun javobgarlikni o‘z zimmasiga tuliq olgan holda qabul qilgan

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

qarorlarini tushuntiradi va buyruq beradi; xodimlar unga nisbatan juda katta ishonch bildirishadi va shunga asosan bo‘ysunishadi; iltifotli-xarizmatik shakli, bunda rahbar shaxsning o‘ziga xos takrorlanmas donolik, xayrixohlik, qahramonlik, mardlik kabi xususiyatlariga asoslangan yuqori darajadagi mavqeidan foydalanadi; xodimlar uning xati-harakatlarini, maqsadlari yo‘nalishini o‘zaro munosabatlar jarayonida kuzatishadi, shuningdek, uning ijobiy sifatlariga, ichki dunyoqarashiga e’tiqod qilishadi.

Liberal uslub. Liberal (erkin ish yuritish) uslubi rahbarning o‘z qarorlarini tavsiyalar ko‘rinishida berishi, xodimlarning ishiga kamroq aralashishi bilan tavsiflanadi. Bunda rahbar vositachi sifatida faoliyat ko‘rsatadi, xodimlariga keng doirada mustaqillik, to‘la erkinlik berish bilan bir qatorda, ularning harakatlariga kam e’tibor beradi va nazoratni sustlik bilan amalga oshiradi. Liberal-rahbar turli xil nizolarni kelib chiqishidan chuchiydi, shuning uchun muassasa faoliyatini, asosiy ishlarni o‘z oqimiga tashlab qo‘yadi, shuningdek, o‘z zimmasiga mas’uliyat olishni yoqtirmaydi. Suiste’molliklarga bevosita yo‘l qo‘ymasa ham o‘zini bilmaslikka soladi, irodasiz, tashabbussiz bo‘lib, tashqaridan ko‘rsatiladigan ta’sirlarga moyylligi kuchli bo‘lganligi sababli yuqoridan yoki quyidan ko‘rsatilgan tazyiqlar uni harakatga keltirishi mumkin. Tanqidlarni qabul qiladi, lekin undan xulosa chiqarmaydi, kelishuvchanlik asosida faoliyat ko‘rsatadi, ya’ni xodimlar bilan o‘zaro munosabatlarni buzmaslik uchun ularning barcha talablarini bajaradi.

Yuqoridagilardan kelib chiqib ushbu rahbarlik uslubining quyidagi usul va shakllarini ajratib ko‘rsatish mumkin: kommunikatsion moyillik - bunda rahbar o‘zi qaror qabul qilishga qiynaladi va shunga asosan xodimlarni xabardor qilgandan keyin qaror qabul qiladi. Xodimlar turli xil savollarni berishi, o‘z fikrlarini bildirishi mumkin, lekin belgilangan tartib va ko‘rsatmalarga amal qilishadi, bu boshqaruvning maslahatli usuli bo‘lib, xodimlar o‘rtasida aniq axborotlar almashinuvi hamda o‘tkazilgan suhbatlardan keyin rahbar qaror qabul qiladi, shuningdek, qabul qilinadigan qaror to‘g‘risida va muammoning ijobiy echimi bo‘yicha xodimlar tomonidan berilgan takliflar asosida qabul qishgagan qarorlar ular tomonidan bajariladi; hamkorlikda qabul qilingan qarorlar asosida boshqaruv - rahbar muammoning echimini topish uchun barcha xodimlarni jalb etadi va bunda muammoni echish tartibini o‘zi belgilaydi, shuningdek, o‘zining barcha huquqlari va vakolatlarini saqlab qolgan holda xodimlar tomonidan muammoni echimi bo‘yicha qaror qabul qilinishiga ruxsat beradi.

Demokratik uslub. Demokratik (kollegial) uslubda rahbar o‘z faoliyatini o‘zining jamoasi a’zolariga tayangan holda, jamoa fikrini inobatga olib amalga oshiradi. Boshqaruv vakolatlari, faoliyat uchun javobgarlik bo‘ysunuvchilar o‘rtasida taqsimlanadi. Xodimlarning o‘zaro munosabatlarini rag‘batlantirish bilan birgalikda ularning bildirgan fikriga quloq soladi, ular bilan maslahatlashadi, ijobiy tomonlarini inobatga olib rag‘batlantirib boradi.

Tarbiyaviy munosabatlar - insonlar o‘rtasidagi doimiy munosabat (aloqalar) bo‘lib, ular inson shaxsini rivojlantirishga, ya’ni mustaqil ma’lumot, mustaqil ta’lim olish va o‘zini-o‘zi tarbiyalashni shakllantirishga xizmat qiladi, shuningdek, bu boshqaruv jarayonida rahbarlar bilan xodimlar o‘rtasidagi munosabatlarda turli shakllarda namoyon bo‘ladi, ya’ni rahbarlarning bilimi, muomala va muloqot madaniyati, kiyinishi, gavda harakatlari,

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

boshqaruvchilik qobiliyati, fan-texnika, san'at va tabiatga bo'lgan munosabati hamda qiziqishi xodimlarning faoliyatiga o'z ta'sirini ko'rsatadi.

Rahbar yaratgan yangiliklar, uning ilmiy-ijodiy mehnati, yozgan kitoblari, qo'llanma yoki ilmiy-uslubiy maqolalari o'z jamoasidagi tarbiyaviy munosabatlarni tartibga solib borishda asosiy vositalardan biri sifatada xizmat qilishi mumkin. Ya'ni, ta'lim muassasasi rahbari shaxsan o'zi turli mavzulardagi ilmiy-amaliy konferensiyalarda o'z maqolalari bilan ishtirok etib borsa, maktab kutubxonasini yangi adabiyotlar bilan boyitsa, fan va texnika yangiliklari buyicha o'quv seminarlarini tashkil etib borsagina, jamoaning ilmiy ijodiy faoliyat bilan shug'ullanishlari uchun zaruriy sharoit yaratadi, shu bilan bir qatorda ukituvchilarning o'z ustida ishlashi, bilim, tajriba va kunikmalarni rivojlantirib borishlarini talab qiladigan ijodiy muhitning vujudga kelishiga zamin yaratgan bo'ladi.

Mazkur uslubda faoliyat ko'rsatuvchi rahbar tashabbuskorlikni rag'batlantiradi, barcha bilan samimiy munosabatda bo'ladi, o'z mavqei ustunligini bildirmaydi, hamkorlik uchun qulay vaziyatni yaratadi, qo'l ostidagilarga qarorlar qabul qilishda ishtirok etish imkonini beradi, ular tomonidan bildirilgan tanqidga tug'ri munosabatda bo'ladi hamda turli xil vaziyatlarni inobatta olgan holda yondashuvlarni amalga oshiradi.

Bunday rahbarlik uslubini takomillattirish yo'nalishida quyidagi bir necha usul va shakllarni ajratib ko'rsatish mumkin: a) innovatsiya orqali boshqaruv, bu faoliyat yo'nalishida xilma-xil tashabbuslar va yangiliklarni o'z ichiga oluvchi, ta'limni rivojlanishiga xizmat qiluvchi innovatsiyalarni ishlab chiqish talablarini belgilaydi; b) maqsad yo'nalishidagi topshiriqlar orqali boshqaruv - bu usuldagi boshqaruv birinchi o'rinda barcha bo'g'inlar bo'yicha pog'onaviylik asosida maqsadga erishish yo'nalishida vazifalar belgilaydi, ma'lum bir belgilangan tartib va rejaga hamda tekshiruvlar tahliliga, erishilgan yutuqlarga asoslangan holda maqsadga erishish metodlari va yo'llarini belgilashda erkinlik beradi; v) xodimlarning aloqadorligi orqali boshqaruv - maqsadni shakllantirish, shuningdek, uni amalga oshirish va ta'minlash jarayonida xodimlarni ishtirokini ta'minlash; g) kelishilgan maqsad orqali boshqaruv - bu boshqaruv maqsad yo'nalishidagi oshpiriqlar va xodimlarning aloqadorligi orqali boshqaruvlarning o'zaro birikkan shakli bo'lib, erishish zarur bo'lgan maqsadlarni belgilashda xodimlar ishtirok etishadi va joriy maqsadlarga erishish yo'nalishlari kelishiladi; d) tizim orqali boshqaruv - muassasani ko'pgina vertikal va gorizontal tuzilgan boshqarish shakllariga ega ekanligidan kelib chiqib, boshqaruv amalga oshirilayotgan jarayonlarni umumiy nazorat qilishga e'tibor qaratadi. Muassasa tashqi tuzilishiga ko'ra ochiq, dinamik, alohida kompleks va bir butun tizim hisoblanadi.

Bu tushunchalar quyidagi belgilarga asosan farqlanadi: boshqaruv maqsadlari; moslashtirilgan boshqaruv axboroti; nazorat standarti; tez va aniq teskari aloqa; nazorat axboroti (yaxlit tizimga kiritilgan alohida aniqlangan axborotlar tizimi bilan chekli chetga chiqishlar tug'risidagi axborot; ta'lim-tarbiya jarayoni, egiluvchan va tizimlashtirilgan fikr); natija muljali orqali boshqaruv-bunda natijaga erishishning aniq yo'llarini belgilash birinchi o'ringa qo'yiladi. Bu loyiha aniq reja asosida vazifalar belgilash, nazorat tizimi, rag'bat va topshiriqlarni talab qiladi; topshiriqlarni taqsimlash orqali boshqaruv - mustaqil ishlash imkoniyatiga, qobiliyatiga, huquqlariga ega bo'lgan hamda mas'uliyatni his qiladigan va

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

javobgarlikni o‘z zimmasiga oladigan xodimlar va shaxslar o‘rtasida topshiriqlarning taqsimlanishi; muammoni hal qilish qoidalari orqali boshqaruv - bunda toptshiriqlarni taqsimlash bilan birgalikda turli xil masalalarni hal etish usullarini, umumiy maqsadga erishish yo‘nalishlarini o‘z ichiga oladi; motivlashtirish orqali boshqaruv - xodimlarning individual talablariga, ehtiyojlariga mos keladigan rag‘batlarni tashkil etish orqali boshqarishni ko‘zda tutadi; muvofiqlashtirish orqali boshqaruv tizimning turli bug‘inlari bilan kelishuvlar asosida nizolarni kelib chiqishini kamaytirish; jarayonni o‘zlashtirish orqali boshqaruvda rahbarning harakatlari aniq bevosita ta’sir ko‘rsatish va nazorat qilishlari orqali ajralib turadi; shaxsiy rivojlanish orqali boshqaruv - bu boshqaruv turida shaxsning rivojlanishiga alohida ahamiyat beriladi, rahbar va xodimlarni o‘z ustida ishlashi, shug‘ullanipga faoliyatni yuqori darajada tashkil etishga xizmat qiladi.

A.Tuxtaboyev rahbarlik uslubi - ma’muriy boshqaruv jarayonida rahbar tomonidan foydalaniladigan xatti-harakatlar, yo‘l-yo‘riqlar va alohida harakatlarning xususiyatli tomonlaridir, deb ta’riflaydi va uning fikricha, rahbar shaxsi orqali aniqlanadigan turli uslublar quyidagi omillar asosida shakllanishi mumkin: rahbarning ishga bo‘lgan jonkuyarligi asosida: rahbarning odamlarga bo‘lgan g‘amxo‘rligi asosida.

Boshqaruv faoliyati asosan innovatsion jarayonlar natijasida rivojlanadi. Adabiyotlarda innovatsiya bo‘yicha juda ko‘p tushunchalar keltirilgan. Masalan, uning mazmun va mohiyati, ichki tuzilishiga ko‘ra texnikaviy, iqtisodiy, tashkiliy, boshqaruv va boshqa innovatsiya turlariga ajratilgan. Innovatsiyaning belgilari sifatida, uning ko‘lami (global va lokal ko‘lami), hayotiy davrining o‘lchamlari (bosqichlarga ajratish va taxlil qilish), amaliyotga tatbiq etish jarayoni qonuniyatlari ajratib ko‘rsatilgan.

B.Santoning fikricha, innovatsiya - bu g‘oyalarni amaliyotga tatbiq etish orqali tarkibiy tuzilishiga ko‘ra yangi mahsulotlar, texnologiyalar ixtiro qilish bo‘lib, ijtimoiy (texnik-iqtisodiy) jarayon hisoblanadi.

Innovatsiya tushunchasiga berilgan turli xil ta’riflarning tahliliga ko‘ra, innovatsiyaning o‘ziga xos mazmuni o‘zgarishlarni tashkil etadi, innovatsion faoliyatning asosiy funksiyasi o‘zgartirishdan iborat degan xulosa kelib chiqadi. Ba’zida innovatsiya jarayon sifatida ko‘rib chiqiladi. Bunda yangiliklar kiritishning rivojlanishi vaqtga bog‘liq bo‘lib, u aniq ifodalangan bosqichlarga ega deb ko‘rsatiladi.

Mamlakatimiz olimlari Sh.Qurbonov, E.Seytxalilov, M.Quronov, R.Ahlidinov va I.Majidovlar ta’lim makonidagi xilma-xil tashabbuslar va yangiliklarning to‘planishi va shaklini o‘zgartirishi tamoyillarida o‘z ifodasini topuvchi, ta’limni rivojlantirishning muhim unsuri sifatida quyidagicha ta’riflaydi.

Innovatsiyalar - xilma-xil tashabbuslar va yangiliklar asosida vujudga keladigan ta’lim evolyusiyasi uchun istiqbolli bo‘ladi hamda uning rivojlanishiga, shuningdek, ancha keng multimadaniy ta’lim makonining rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadigan aktual ahamiyatli va o‘zi tizim hosil qiladigan yangi narsalardir. Ta’limni rivojlantirishning innovatsion mexanizmlari quyidagilarni o‘z ichiga oladi: barcha ta’lim muassasalari va tuzilmalarida ijodiy muhit yaratish, ilmiy va pedagogik hamjamiyatda tashabbuslar va yangiliklarga qiziqish paydo qilish; turli yangi narsalarni qabul qilinishi va amal qilishi uchun ijtimoiy-

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

madaniy va moddiy (iqtisodiy) sharoitlar yaratish; izlanuvchan ta'lim tizimlarini hamda ularni har tomonlama qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini yaratish; eng istiqbolli yangiliklar va mahsuldor loyihalarni real amal qilib turgan ta'lim tizimlariga integratsiyalash hamda to'plangan innovatsiyalarni doimiy amal qiladigan izlanuvchan va eksperimental ta'lim tizimlari rejimiga o'tkazish.

Biz boshqaruvni sub'ektning maqsadlariga taxminan mos keluvchi tashkiliy tizimning o'zgarishi, ya'ni murakkab, ko'p darajali jarayon sifatida izohlashda quyidagi bir qator xususiyatlarni innovatsiyalarga xos xususiyatlar deb hisoblaymiz: dialektiklik, davriylik, asoslanganlik darajasi, ixtiloflilik, ahamiyatlilik, tavakkalchilik, rahbarlik uslublarini tavsiflash qobiliyati, vaziyatga aloqadorlilik, tarkibiy tuzilishga egaligi (strukturaviylik), innovatsion harakatlar strategiyasini shakllantirish imkoniyati, boshqaruvchanlik, ijtimoiy mo'ljallanganlik, insonlarning qiziqishi bo'yicha tabaqalashtirish qobiliyati, innovatsiyalarni sub'ekt tomonidan qabul qilinishi.

Dialektiklik - bu innovatsiyalarning rivojlanish jarayoni bo'lib, uning me'yoriy asoslarini sekin-asta, bosqichma-bosqich yangilanib borish jarayoni bilan tavsiflanadi. Innovatsiyalar mavjud urf-odat, an'analar bilan ijodiy ziddiyatlarni vujudga keltiradi va ular asosida amalga oshiriladi hamda rivojlantiriladi. Bu tizimning uzluksizligi muassasaning innovatsion rivojlanish ko'rsatkichini belgilaydi.

Innovatsiyaning davriyligi insonlar ongida muhim ahamiyatga ega bo'lgan madaniy an'analarni kasbiy bilim va tushunchalarni maqsadga muvofiq holda, sekin-asta almashinib borishida tasdiqlanadi. Chunki, mustahkam o'rnashib kolgan tushunchalar, fikrlar, idrok va xulq-atvorning birdaniga o'zgarishi insonning shaxsiy xislatlariga salbiy ta'sir ko'rsatishi va uning ma'naviy-axloqiy, o'zini-o'zi anglash asoslarini buzilrshgiga olib kelishi mumkin.

Innovatsiyalarning boshqaruvchanligi yangiliklarni tatbiq etishda tashkiliy vaziyatlarni rivojlantirishning dasturlashtirish imkoniyatlariga bog'liq bo'ladi.

Innovatsiyalarning ijtimoiy mo'ljallanganligi individual maqsadlarni va vazifalarni tashkiliy tizimning maqsadi va vazifalari bilan muvofiqlashtirish asosida innovatsion jarayon sub'ektlarining o'zini-o'zi rivojlantirishi, shaxsiy rivojlanish istiqbollarini belgilaydi.

Innovatsiyalarning insonni qiziqishi bo'yicha tabaqalashtirish qobiliyati - alohida individ va guruhlar uchun innovatsiyaning turli xil munosabatlari mavjud. Ma'lum bir xodimlar tomonidan qo'shimcha imkoniyatlarni olinishi boshqa xodimlarning imkoniyatlarini kamayishiga olib keladi va bu o'z navbatida yangiliklarni qabul qilish uchun aniq tartib o'rnatishga o'z ta'sirini ko'rsatadi.

Innovatsiyalarni sub'ekt tomonidan qabul qilinishi - shaxs tomonidan ma'lum bir yangiliklarni qabul qilinishi mavjud harakatdagi tizimning o'ziga xos xususiyatlariga qay darajada mos kelishiga hamda imkoniyatlarni shakllantirishda sub'ektning holatini yaxshi yoki yomon tomonga o'zgartirishiga bog'liq bo'ladi.

Yuqorida sanab utilgan sifatlarning ahamiyati boshqaruv yangiliklarini ijtimoiy-madaniy va ijtimoiy-psixologik tizimlarning bir butunligi sifatida yangi ishlab chiqarish hayotiga mos- lashuvchan, o'zini- o'zi yangilovchi mexanizm ekanligini tavsiflaydi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Shunday qilib, boshqaruv faoliyati yo‘nalishida amalga oshirilgan tahlillar va uning mazmun va mohiyatiga asoslanib quyidagi xulosalarga kelish mumkin.

Boshqaruv faoliyatining samarali uslublarini shakllantirishda rahbarning shaxsiy xususiyatlari, uning ma’lumoti, kasbiy malakasi, yoshi, sog‘ligi muhim ahamiyat kasb etadi. Bunda muhim ahamiyatga ega bo‘lgan o‘zaro bog‘liqliklar mavjud: boshqaruv faoliyatining uslubiy xususiyatlari bilan rahbarning boshqaruv faoliyatining asosini tashkil etuvchi tushunchalarning komponentlari, uning boshqaruv faoliyatining sub’ektiv modeli, xodimlarning shaxsiy xususiyatlari, samarali boshqaruv modellari o‘rtasidagi bog‘liqlik; samarali boshqaruv faoliyatining sub’ektiv modeli bilan rahbarlar boshqaruvning maqsadi va vazifalarini tushunishi, ularning boshqaruv faoliyati holatlarini o‘zgartirishga ta’sir ko‘rsatuvchi muhitni o‘zaro bog‘liqligi; rahbar shaxsining individual-psixologik xususiyatlari bilan boshqaruv faoliyatining sub’ektiv modeli, boshqaruv vaziyatlarini belgilash, rahbar amalga oshirayotgan boshqaruv uslublari o‘rtasidagi bog‘liqlik.

Umumiy holatda boshqaruv faoliyatining uslubi ko‘p darajali asoslarni qamrab oluvchi murakkab tizim hisoblanadi. Rahbarlik uslublarini zamonaviy tez o‘zgaruvchan sharoitlarda o‘zgarishi jamiyatda ijtimoiy-iqgisodiy sharoitlarni o‘zgarishi bilan, shuningdek, rahbarning shaxsiy xususiyatlarini yoshiga bog‘liq holda o‘zgarishi, professional boshqaruv faoliyati ko‘nikma va malakalari, shaxsiy rivojlanishining ijtimoiy vaziyati, oilaviy holati, ma’lumoti va boshqa sabablar bilan belgilanadi. Bunda boshqaruv faoliyatining maqsadi, mazmun va mohiyatini rahbar tomonidan o‘ziga xos tushunishi hamda o‘zining va muassasaning maqsad va vazifalariga munosabatlari o‘z ifodasini topadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Turg‘unov S.T. Umumiy o‘rta ta’lim muassasalari direktorlari boshqaruv faoliyatining nazariy asoslari 2006.
2. Xojiyev E. Davlat va jamiyat boshqaruvining huquqiy asoslari. // Toshkent. –“Yangi kitob”, 2017.
3. Xolov A. Boshqaruv qarorlari ijrosini ta’minlashda rahbar mas’uliyati. // -Toshkent: “Akademiya”, 2014.
4. Boymurodov N. Rahbar psixologiyasi. - Toshkent, -“Yangi asr avlod” 2016.
5. Salimov O., Quronboyev Q., Bekmurodov M., Tangriyev L. Boshqaruv hikmati.// -Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, “Ta’lim” nashriyoti, 2018.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАТSIЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Qo‘ziyev G‘ayrat Sobitovich,** o‘qituvchi [**Кузийев Гайрат Собитович,** педагог.], [**Gayrat S. Kuziyev** teacher]; manzil: O‘zbekiston, 190111, Toshkent shahar, Olmazor tumani, Ziyo ko‘chasi 6-uy [адрес: Узбекистан, 190111, улица Зия, 6, Алмазарский район, город Ташкент], [address: Uzbekistan, 117036, Ziya street 6, Almazor district, Tashkent city]; rustamkhurramov@mail.ru

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Original paper

TALABALARDA SO‘FI OLLOYOR IJODIDA MA’NAVIY-MA’RIFIY G‘OYALAR TALQINI

© U.J. Safarova[1]✉
[1]Termiz davlat universiteti, Termiz, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: So‘fi Olloyor hayoti va ijod faoliyati, So‘fi Olloyor ijodida ma’naviy-ma’rifiy g‘oyalar talqini va XVIII asrda yashab ijod etgan ma’rifatparvarlar va ular orasida Sufi Ollayor ijodi va tarbiyaviy qarashlari va So‘fi Olloyor ta’limiy ahloqiy qarashlarining asosiy yo‘nalishlari haqida so‘z yuritilgan.

MAQSAD: talabalarda so‘fi olloyor ijodida ma’naviy-ma’rifiy g‘oyalar talqin qilish malakasini shakllantirishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot jarayonida suhbat, ijtimoiy-psixologik so'rovnoma, kuzatish kabi metodlaridan foydalanildi va olingan natijalarning statistik ishonchlilik darajasi faktorli tahlil orqali tasdiqlandi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: So‘fi Olloyor ijodi o‘z davrida ham ma’lum va mashhur edi. Mustaqillikdan so‘ng adib asarlari yana keng aholi qatlamlari orasida chuqur o‘rganilmoqda. So‘fi Olloyor ijodiyoti bilan tanishib, ushbu bitiruv-malakaviy ishda adibning axloqiy-ta`limiy qarashlari tahlil doirasiga tortildi.

XULOSA: So‘fi Olloyor o‘zbek mumtoz adabiyoti tarixidagi diniy-tasavvufiy qarashlarni badiiy-tashviqiy yo`sinda davom ettirgan, bu haqda bir necha masnaviy asarlar yaratgan ilohiyotchi mutafakkirdir.

Kalit so'zlar: ijod, faoliyat, ma’naviy, ma’rifiy, g‘oya, tarbiya, ahloq.

Iqtibos uchun: Safarova U.J. Talabalarda so‘fi olloyor ijodida ma’naviy-ma’rifiy g‘oyalar talqini. // Inter education & global study. 2024. №4(1). B.95–101.

ИНТЕРПРЕТАЦИЯ ДУХОВНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ИДЕЙ В ТВОРЧЕСТВЕ СУФИЙСКОГО ОЛЛОЯРА У СТУДЕНТОВ

© У.Ж. Сафарова[1]✉
[1]Термизский государственный университет, Термез, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: жизнь и творческая деятельность Суфи оллояра, толкование духовно-просветительских идей в творчестве Суфи оллояра и просветителей, живших

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

и творивших в XVIII веке, а среди них творчество и воспитательные взгляды Суфи Оллояра и основные направления воспитательных нравственных взглядов Суфи Оллояра.

ЦЕЛЬ: состоит в формировании у учащихся навыков толкования духовно-просветительских идей в творчестве Суфия Оллоя.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в процессе исследования использовались такие методы, как беседа, социально-психологический опрос, наблюдение, а степень статистической достоверности полученных результатов подтверждалась факторным анализом.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: творчество суфия Оллояра было известно и популярно в свое время. После обретения независимости произведения писателя снова глубоко изучаются среди широких слоев населения. Познакомившись с творчеством Суфи Оллояра, в этой работе морально-воспитательные взгляды Адиба были сведены к области анализа.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: Суфи Оллояр-мыслитель-богослов, продолживший религиозно-мистические взгляды в истории узбекской классической литературы на художественно-пропагандистском поприще, создавший о ней несколько массовых произведений.

Ключевые слова: творчество, деятельность, духовное, воспитательное, идея, воспитание, нравственность.

Для цитирования: Уктамова М.А. Интерпретация духовно-педагогических идей в творчестве Суфийского Оллояра у студентов. // Inter education & global study. 2024. №4(1). С 95–101.

THE INTERPRETATION OF SPIRITUAL AND EDUCATIONAL IDEAS IN THE CREATION OF SUFI OLLOYAR IN STUDENTS

© Umeda J. Safarova[1]✉
[1]Termiz State University, Termiz, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the life and creative activity of Sufi Oloyar, the interpretation of spiritual and educational ideas in the works of Sufi Oloyar and the enlighteners who lived and worked in the XVIII century, and among them the creativity and educational views of Sufi Oloyar and the main directions of the educational moral views of Sufi Oloyar.

AIM: is to develop students' skills in interpreting spiritual and educational ideas in the work of Sufi Oloy.

MATERIALS AND METHODS: in the course of the study, such methods as conversation, socio-psychological survey, observation were used, and the degree of statistical reliability of the results obtained was confirmed by factor analysis.

DISCUSSION AND RESULTS: the work of Sufi Oloyar was known and popular at the time. After gaining independence, the writer's works are again deeply studied among

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

the general population. Having got acquainted with the work of Sufi Oloyar, in this Thesis and qualification work, Adib's moral and educational views were reduced to the field of analysis.

Conclusion: Sufi Oloyar is a theologian thinker who continued religious and mystical views in the history of Uzbek classical literature in the artistic and propaganda field, who created several mass works about it.

Keywords: creativity, activity, spiritual, educational, idea, education, morality.

For citation: Umeda J. Safarova. (2024) 'The interpretation of spiritual and educational ideas in the creation of sufi olloyar in students', Inter education & global study, (4(1)), pp. 95–101. (In Uzbek).

Shunday ulamolar borki, ularning nomlari aytilishi bilanoq, aytgan hikmatli so‘zi yoki so‘zi aytilishi bilanoq nomlari jaranglaydigandek tuyuladi. Shu ma’noda So‘fi Ollohyor deganda avomu xos barcha zavq bilan

“Aqida bilmagan shaytona eldir
Agar ming yil amal deb qilsa yeldir”

Degan baytlarini yodga olishlari deyarli odatiy holga aylangan. Ha, So‘fi Ollohyor bobomiz dinimiz ravnaqi yo‘lida fidokorona mehnat qilib, qimmatli asarlari bilan moturidiya ta’limotining Movarounnahr va undan boshqa o‘lkalarga keng tarqalishiga xizmat qilgan zotlardan biridir.

So‘fi Ollohyor bobomiz ko‘plab ilmlar bo‘yicha yetuk olim hamda fors tilida ham, turkiy tilda ham mahorat bilan ijod etgan adiblardan hisoblanadi. Asarlarida bayon qilingan ma’lumotlarga ko‘ra bu zot Shayx Habibulloh, So‘fi Navro‘z Buxoriy va Xo‘ja Mo‘min singari ustozlardan ta’lim olgan. So‘fi Ollohyor bobomizning ilm darajasi juda yuqori bo‘lgani yozgan asarlaridan ham bilinib turadi.

So‘fi Ollohyor bobomizning turli mavzularga oid mashhur asarlari quyidagilardir:

1. “Maslakul muttaqiyn” “Taqvodorlarning tutgan yo‘li” ma’nosini anglatuvchi bu asar fors tilida bitilgan. Asarda Ahli sunna val jamoa aqidasi va fiqhiy masalalar hanafiya mazhabiga ko‘ra bayon etilgan. Ulamolar “Maslakul muttaqiyn”ni So‘fi Ollohyor rahmatullohi alayhning eng salmoqli asari sifatida e’tirof etganlar. She’riy uslubda yozilgan ushbu asar yuzdan ortiq mo‘‘tabar kitoblar asosida ta’lif etilgan bo‘lib, hajmi o‘n ikki ming baytdan ortiqdir. Tahqiqlarga ko‘ra bu asar milodiy 1700-1701 yillar atrofida yozib tugallangan. “Maslakul muttaqiyn”ning toshbosma va qo‘lyozma nusxalari O‘rta Osiyo, Afg‘oniston, Pokiston, Hindiston va boshqa joylarga keng yoyilgan. “Maslakul muttaqiyn” asari o‘n to‘qqizinchi asrning ikkinchi yarimida Qo‘zixo‘ja Hafizxo‘ja o‘g‘li Turkistoniy tomonidan o‘zbek tiliga o‘girilgan. Bu kitob 2007-yilda Sayfiddin Sayfulloh va Akrom Dehqonlar tomonidan nashrga tayorlanib chop etilgan.

2. “Murodul orifiyn” “Oriflar murodi” ma’nosini anglatuvchi bu asar ham fors tilida ta’lif etilgan. Asar o‘n besh fasldan iborat bo‘lib, o‘ttizga yaqin risolalar asosida yozilgan. Asarda tasavvuf ilmiga taalluqli masalalar bayon qilingan. “Murodul orifiyn” asarining ko‘plab

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

nusxalari bo‘lib, qo‘lyozma nusxalaridan biri O‘zbekiston musulmonlari idorasining kutubxonasida 1716-raqam ostida saqlanmoqda.

3. “Maxzanul mutein”. “Itoatkorlar zaxirasi” ma’nosini anglatuvchi ushbu asar ham fors tilida yozilgan. Bu asar ikki bo‘limdan iborat bo‘lib, birinchi bo‘limda aqidaviy masalalar, ikkinchi bo‘limda fiqhiy masalalar bayon qilingan.

4. “Sabotul ojiziyn”. “Ojizlar matonati” ma’nosini anglatuvchi ushbu asar aqoid ilmiga bag‘ishlangan bo‘lib, o‘zbek tilida she’riy uslubda yozilgan. Muallif bu asarni “Maslakul muttaqiyn”dan keyin yozgan. Fors tilida yozilgan “Maslakul muttaqiyn” asari yaxshi qabul qilinib, xalq orasida mashhur bo‘lib ketgach muallifning yaqin kishilari uni o‘zbek tiliga o‘girib berishini so‘rashadi. Bu haqida So‘fi Ollohyor bobomizning o‘zi shunday yozgan:

Yozildi forsiy til birla maktub,
Aqiydatu furu’ qurbi mahbub.

Ya’ni mahbub zotga suyukli bo‘lish majmuasi bo‘lgan aqida va undan kelib chiquvchi amaliy hukmlar avvvalda fors tilida yozilgan edi.

Anikim ko‘rdilar turkiy yoronlar,
Dedilar: “Gar duo qilsa eranlar.
Bitilsa turki til birla aqiyda,
Ko‘ngullar bo‘lsa andin oramiyda”.

So‘fi Olloyor o‘zbek mumtoz adabiyoti tarixida diniy-tasavvufiy qarashlarini falsafiy badiiy – tashviqiy yo‘sinda davom ettirib, bir qancha salmoqli masnaviy asarlar yaratdi. So‘fi Olloyorning diniy ma’rifiv shoir, deb baholash mumkin. Uning asabiy merosi va o‘zbek adabiyotidagi an’analari bo‘yicha ist’edodli adabiyotshunos olim va muddaris Inoyatullo Suvonqulov 1997 yili doktorlik dissertasiyasi yoqladi, o‘nlab ilmiy maqolalar, risolalar nashr ettirdi. Professor Sh.Sirojiddinovning 2001 yili nashr qilingan “So‘fi Olloyor ilohiyoti” asari ham bu mutafakkir shaxsning diniy-islomiy asarlaridagi axloqiy ma’rifiv qarashlari haqidadir. Keyingi yillar taniqli adabiyotshunos olimlardan akademik B.Valixo‘jaev, I.Haqqulov, R.Sayfiddinov, Zohid Rashid, Nilufar Olloyorova, Nodira Baratovaning maqola va tadqiqotlarida mutaffakir shoir merosining turli jihatlari yoritildi.

So‘fi Olloyor o‘zbek mumtoz adabiyotida islomiy irfoniy adabiyot ana’nalarini davom ettirib, o‘ziga xos adabiy maktab yaratgan ite’dodli shoir, adib va ilohiyotchi mutafakkirdir. So‘fi Olloyorning “Sabot ul ojizin” asaridagi diniy-islomiy qarashlar ikki jihati bilan amaliy ahamiyat kasb etishi lozimligi ko‘zga tashlanadi. Birinchidan, u diniy ta’limotni targ‘ib, tashviq qiladi; xudojo‘y kishilarning Ollohga bo‘lgan e’tiqodini kuchaytiradi, dinu sharoitning amaliy shartlarini o‘rganishga ko‘mak beradi.

Ya’ni fors tilida yozilgan mazkur kitobni ko‘rgan turkiy do‘stlar: “Ulug‘larning duolarini olib harakat qilsangiz va aqiyda kitobini turkiy tilda yozib bersangiz. Turkiy xalqlar ham undan bahra olib ko‘ngillari taskin topsa”, – dedilar. Mazkur so‘rovlar qattiq iltimoslar bilan bo‘lgani shunday bayon qilingan:

Tamalluq qildilar chun bir necha yor
Qalam tortay Xudo bo‘lsun madadkor.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Ya’ni bir qancha do‘slarim qattiq turib iltimos qildilar va men ularning iltimoslarini qabul qilib Allohdan madad so‘rab qalam tortdim.

“Sabotul ojiziyn” asari o‘quvchilar tomonidan juda ham yaxshi qabul qilingan. Bu asarning hatto oddiy xalq tillarida yoddan o‘qib yurilishining o‘zi uning manzur bo‘lganiga va xalq ko‘nglidan joy olgan muhim asar ekaniga yaqqol dalildir. Bu asar o‘tgan uch yuz yildan ortiq vaqt mobaynida maktab madrasalarda darslik, qo‘llanma sifatida o‘qitib kelingan. “Sabotul ojiziyn” asari Pokiston, Hindiston, Eron, Iroq, Afg‘oniston, Tatariston, Saudiya Arabistoni, Misr, Turkiya, Xitoy, Vengriya va Rossiya davlatlarida nashr etilgan. Shunga ko‘ra ushbu asarni moturidiya mazhabining mazkur yurtlarga ham keng tarqalishiga xizmat qilgan, deyish mumkin.

So‘fi Olloyor islom dini qonun –qoidalarini, tasavvuf ta’limoti mohiyatini, go‘zal insoniy axloq mezonlarini yorituvchi bir qancha asarlar yaratgan. “Sabot ul -ojizin”, “Maslak ul - muttaqin”, “Murod ul -orifin” kabi asarlari jular jumlasidandir.

So‘fi Olloyorning eng mashhur asari “Sabot ul ojizin”dir. U Saudiya Arabistoni, Pokiston, Turkiya kabi ko‘p chet mamlakatlarda ham chop etilgan. Ikki marta sharh yozilgan. Bu asar dunyo xalqlarida katta qiziqish uyg‘otgan. “Sabot ul ojizin” madaniy merosimizda muhim o‘rin tutgan diniy-axloqiy va didaktik asar. U uzoq yillar XX asr boshlarigacha O‘rta Osiyo maktab, madrasalarida darslik sifatida qo‘llanib kelingan.[1]

So‘fi Olloyorning ma’naviy ilohiynoma asarlari ichida avval forsiy keyin o‘zi tomonidan turkiy tilda ham nazm silkiga tushgan “Sabot ul ojizin” masnaviysi alohida ahamiyatga egadir. Dastlab fors-tojik tilida yaratilgan bu asarni turkiygo‘y qavmlar ehtiyoji va iltimosiga binoan shoirning o‘zi tomonidan turkiy tilga she’riy uslubda tarjima qilinishi asarga bo‘lgan qiziqish va talab qanchalik ko‘p bo‘lganligini ko‘rsatadi. Asar hajmi 12000 baytdan ortiq. U katta –kichik bir qancha boblarga ajratilgan. “Sabot ul ojizin” asarining tuzilishi ham o‘ziga xos. Unda yaxlit sujet chizig‘i yo‘q. Ammo, fikr–g‘oyalarni umumlashtirib, birlashtirib turuvchi resha bor. U komil inson masalasidir.

Asardagi barcha hikoyatlar, mavizalar, fikrlar kamolotoning mohiyati, shartlari, belgilarini yoritishga qaratilgan. Shuning uchun ham bu asarni chanqoq ma’naviyatimizga axloqiy qobusnoma, axloqiy qobus deb baholashimiz mumkin. Bu asarda mutafakkir shoir Qur’oni Karim oyatlarini, Hadisi sharif hikmatlarini musulmon ummati uchun farz va sunnat bo‘lgan axloq normalarini masnaviy shaklda ifodalagan. Shu tariqa, sabotga muhtoj ojizlarga to‘g‘ri yo‘lni-najot yo‘lini ko‘rsatib bergan. Asarda insofu adolat, tinchlik ulug‘lanadi, zulm va shafqatsizlik, xudbinlik, nopoklik, nafs - havoga berilish shariat nomidan qoralanadi, mehr va muruvvat, pokko‘ngillilik, hikmat va saxovat, xilvat va uzlat gashti, shirintillik, kamtarlik fazilatlari madh etiladi. Ularning ta’rif va tavsiflari uchun diniy muqaddas kitoblardan, qanchadan–qancha hikoyalar, rivoyatlar, naqllar, mav’izalari, talab va nasihatlari, pir va shogird munosabatlari asar kompozitsion qurilishini tashkil qiladi. “Sabot ul ojizin”asari shoir yashagan zamondan boshlaboq, musulmon mamlakatlarida keng tarqalgan, maktab va

[1]Adizova Iqboloy. O’zbek mutoz adabiyoti tarixi.Toshkent: Fan.2009.B-95

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

madrasalarda o‘qitilgan. O‘quvchilar savodxonlikning ma’lum darajasidan keyin ushbu kitob mutoalasiga kirishishgan.

XX asarning 1-choragigacha esa o‘rta maktabning boshlang‘ich sinf o‘quvchilari “Sabot ul ojizin”dan dars olishgan. Fikrimizning tasdig‘i sifatida “Sho‘ro” jurnalining 1917 yil 7-sonida bosilgan quyidagi xabarni keltiramiz: Usuli qadim ila o‘qigan maktabalarda ham o‘quvchi bolalarning hech biri “Sabot ul ojizin” o‘qimay qolmagan, desam mubolag‘a bo‘lmaydi. Ul vaqtda devorga osib qo‘yilgan “programma” degan narsa bo‘lmasa-da, “Fazoilush shuhur” o‘qigach, “Sabot ul ojizin”ni o‘qimay o‘tish mumkin emasdek edi. “ Sabot ul ojizin”ning sharhi “Risolai Aziza o‘qitilar edi. Lekin o‘qish bilan anglash orasida juda katta farq bo‘lganidek, kitobning adabiy foydasi yashirin qolgan.” [2]

Haqiqatan ham, ifoda uslubi sodda, ohangi turkona, badiiy saviyasi yuksak “Sabot ul ojizin”ni to‘la angalsh nafaqat arab, fors va qadim turkiy tildan xabardor bo‘lish, balki aqida fiqh, tafsir, hadis, tarix, siyrat va adab ilmlari bo‘yicha ham muayyan tayyorgarlikka ega bo‘lishni taqozo etadi. “Sabot ul ojizin” o‘ziga xos ilohiynoma, din sharoit ahkomlaridan bahs etuvchi axloq va pand-nasihat kitobi deyish mumkin. U inson ma’naviy ruhiy Sabotini ulug‘lovchi, inson aql va Sabotga tayanganda har qanday oshiqlik kuch va matonatga aylanishini tasdiqlovchi asardir.

Bu asarga bir necha sharhlar bitilgan. Biri Rossiyaning bulg‘or qavmidan bo‘lgan Tojiddin Yo‘lchig‘il qalamiga mansubdir. 1796-1797 yili yozilgan bu risola XIX asrdayoq Qozon va Istambulda nashr qilingan. Unda “Sabot ul ojizin” dagi har bir masnaviy baytning mazmuni, sodda sharhi berilgan. Risolada islom dunyosining ba’zi buyuk kishilari haqida lavhalar, hikoyalar, qissalar ham keltiriladi. Shunday sharhlardan yana biri Ubaydullo ibn Islomquli qalamiga mansub “Sharhi sufiya” kitobidir. Unda ham “So‘fi Olloyor” merosiga oid ilohiy jihatlarning mag‘zini, mohiyatini anglab olishga taalluqli jihatlari mavjud. Demak, tatar olimi Tojiddin Yolchiqul “Sabot ul ojizin”ga “Risolai Aziza” degan sharq bitsa, Said Habibulloh ibn Yahyoxon tomonidan Pokistonda chop etilgan “Hidoyatut–tolibin sharhi, “Sabot ul ojizin” nomli kitob ham e’tiborga molikdir.

So‘fi Olloyor “Sabot ul ojizin”ni yaratishda ikki buyuk chashmadan oziq oldi. Birinchisi, islom ta’limoti va uning muqaddas kitobi Qur’ondagi ezgulik, hadislar, payg‘ambarimiz Muhammad Alayhissalom, boshqa din tasavvuf nomoyondalarining ibratli hayot yo‘li. Ikkinchisi, adabiy ana’nalar bo‘lib, islom ta’limoti va uning maqsad- mohiyatini targ‘ib qilgan badiiy asarlar .Bu o‘rinda, ayniqsa, sulton ul orifin shayx Ahmad Yassaviy, sulaymon Baqirg‘oniy, Nosiriddin Rabg‘uziy, Navoiy, Bobur asarlarining ta’siri sezilarlidir. Muallifning o‘zi ham “Sabot ul ojizin” islom dini asoslarini o‘rganuvchi eng muhim fan bo‘lgan aqida masalalarining turkiydagi sharhi ekanlingini ta’kidlaydi.

Yozildi forsiy til birla maktub,
Aqidotu furu’ qurbi mahbub.
Anikim ko‘rdilar turkiy yoronlar,
Dedilar: “Gar duo qilsa eranlar

[2] Mahbub Jamol Oqchurun “Sabot ul-ojizin” kitobi. //Sho’ro//.1917.7-son.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Bitilsa turki til birla aqiyda,
Ko`ngillar bo‘lsa andin oramiyda.”[3]

“Sabot ul ojizin” aqida (e’tiqod, ixlos, ishonch) haqidagi kitob ekanligini asarining boshqa o‘rinlarida ham eslatib o‘tadi va o‘z muxlislarini, toliblarini unga sidqidildan rioya qilishiga da’vat etadi:

Aqiyda so‘zlarini qildim isbot,
Anga qo‘ydim “Sabot ul -ojizin”ot
O‘zimdan xastalar bo‘lg‘aymu deb shod,
Nasoyihdin ham andak ayladim yod.
Nasihat tinglamas dil saxta mahjub,
Ko‘karmas tosha yomg‘ur yog‘sa ham ko‘p.
Aqiyda bilmagan shaytona elddur.
Agar ming yil amal deb qilsa, eldur.
Uyalma ma’rifatni o‘rganurdin,
Tonur joying bo‘lur, qolsang tanurdin.[4]

So‘fi Olloyorning diniy ma’rifiv mazmundagi “Sabot ul ojizin ” asari avliyo hamda payg‘ambarlar haqidagi hikoyai va rivoyatlar, kamtarlik, rostgo‘ylik, halollik, adolat, saxovat, ma’rifat, musulmonchilik, e’tiqod, imonga bag‘ishlagan alohida-alohida masnaviy bandlar, munojat va ruboyilar asar qurilmasini tashkil etadi. Shoir asarda kibr-havoga berilishni, manmanlikni keskin qoralab, riyokorlik, pastkashlik ana shulardan kelib chiqishini eslatadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Adizova Iqboloy. O‘zbek mutoz adabiyoti tarixi.Toshkent: Fan.2009.B-95
2. Mahbub Jamol Oqchurun “Sabot ul-ojizin” kitobi. //Sho‘ro//.1917.7-son.
3. So‘fi Olloyor. Sabot ul-ojizin. Toshkent: Sa’nat jurnali.2007. B-14
4. Adizova Iqboloy. O‘zbek mumtoz adabiyoti tarixi. Toshkent: Fan. 2009. B-96.
5. So‘fi Olloyor. Maslak ul-muttaqin. Toshkent. Mavarounnahr 2007. Dar miyoni viloyati islom. B-7
6. Orzibekov R. O‘zbek adabiyoti tarixi. Toshkent. O‘zbekiston. 2006. B-81.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Safarova Umeda Jo‘raevna**, o‘qituvchi [**Сафарова Умеда Джураевна,** преподаватель, [**Umeda J. Safarova**, teacher]; manzil: O‘zbekiston, Surxondaryo viloyati Termiz shahar Ibn Sino ko‘chasi 53-uy [адрес: Узбекистан, 117036, Узбекистан, Сурхандарьинская область, город Термез, улица Ибн Сины, дом 53], [address: Uzbekistan, Surkhandarya region, Termez city, 53 Ibn Sina Street]; E-mail: rustamkhurramov@mail.ru

[3] So’fi Olloyor. Sabot ul-ojizin. Toshkent: Sa’nat jurnali.2007. B-14
[4] So’fi Olloyor. Sabot ul-ojizin. Toshkent: Sa’nat jurnali.2007. B-14

CC BY NC ND

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Original paper

BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARIGA EKOLOGIK TARBIYA BERISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI

© E.A. Tangirqulov[1]✉
[1]Termiz davlat universiteti, Termiz, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqola boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga ekologik tarbiya berishning pedagogik asoslari haqida yozilgan. Aytish lozimki, uzluksiz ekologik tarbiya jarayonida nazarda tutilgan yuqoridagi natijalarga erishish uchun bu jarayonning faqat dars mashg‘ulotlarining takomillashtirilishiga, tabiatshunoslik fanlarining eng yangi texnologiyalar, zamonaviy metod, shakl va vositalar asosida o‘qitilishiga, boshlang‘ich sinf o‘quv dasturiga kiritilgan asosiy o‘quv fanlari mundarijasining ekologik tarbiya bilan uyg‘unlashtirilishiga tayanishi yetarli emas.

MAQSAD: boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga ekologik tarbiya berishning pedagogik asoslari haqida gaplashaylik. Ekologik tarbiya, o‘quvchilarga tabiatni ehtiramli va muhofaza qilishni o‘rgatish, ularning ekologik xotirjamliklarini rivojlantirish, uning qadr-qimmatini tushuntirish va o‘zaro hamkorlikni kuchaytirishga qaratilgan tadbirlar va darsliklardan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: ekologik tarbiya berishda foydalaniladigan materiallar va metodlar ko‘proq to‘xtatilgan bo‘lishi lozim. Bu, o‘quvchilarning tabiatni o‘rganish va uning ehtirosini oshirishga yordam beradigan qulay, amaliy, vaqtinchalik va samarali vositalar o‘rniga keltiriladi. Ekologik tarbiyada foydalaniladigan materiallar va metodlar o‘quvchilarning tabiatni tushunish va uning ehtirosini oshirishiga oid muhim vositalar sifatida xizmat qiladi. Raqamli texnologiyalarning ham shu jarayonda muhim o‘rinlari bor, masalan, interaktiv darsliklar va virtual sayohatlar. Bu vositalar o‘quvchilarga tabiatni o‘rganish va uning ehtirosini oshirishda qulay va qiziqarli texnologik imkoniyatlar yaratishda yordam beradi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: demak, bizning oldimizda boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining ekologik tarbiyasini tashkil etish masalasini hal etish vazifasi turganligini inobatga olgan holda, “ekologik tarbiya” tushunchasining pedagogik, ijtimoiy-psixologik aspektlariga batafsil to‘xtalib o‘tamiz.

XULOSA. ekologik tarbiya pedagogik asoslari va ularni amaliyotda qo'llash uchun materiallar va metodlar, o‘quvchilarni tabiatni ehtiramli qilish va uning ehtirosini oshirishda juda muhimdir. Tabiatni o‘rganish va uning muhofazasi haqida ma’lumotlar o‘quvchilarga dunyoning ekologik muammolari bilan bog‘liq bo‘lgan muhim savollarga javob qidirish uchun zarurdir. Bu bilimlar o‘quvchilarga tabiatning qadriyatini tushuntirish, ularning

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

insonning tabiat bilan munosabatini o‘zgartirish, ekologik fikrlashni va harakatlanishni rivojlantirish uchun kerakli asoslar bo‘lib keladi. Agar qiziqishlar yoki boshqa savollar bo‘lsa, menga so‘rashingizni so‘ray olasiz. Har qanday vaqtda yordam bera olishim katta mamnuniyat bo‘ladi.

Kalit so‘zlar: tabiat, jamiyat, o‘quvchi, atrof-muhit, ekologik tarbiya, pedagog.

Iqtibos uchun: Tangirqulov E.A. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga ekologik tarbiya berishning pedagogik asoslari. // Inter education & global study. 2024.№4(1). B.102–109.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ПРИНЦИПЫ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

© Э.А.Тангиркулов[1]✉

[1]Термезский государственный университет, Термез, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье написаны педагогические основы экологического воспитания учащихся младших классов. Следует сказать, что для достижения вышеуказанных результатов, предусмотренных в процессе непрерывного экологического образования, этот процесс требует лишь совершенствования уроков, преподавания естественных наук на основе новейших технологий, современных методов, форм и средств, а также базовое образование, включенное в программу начальной школы. Недостаточно полагаться на гармонизацию содержания учебных предметов с экологическим образованием.

ЦЕЛЬ: поговорим о педагогических основах экологического воспитания учащихся младших классов. Экологическое образование состоит из мероприятий и учебников, направленных на то, чтобы научить студентов уважать и защищать природу, развивать свое экологическое спокойствие, объяснять ее ценность и укреплять взаимное сотрудничество.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: материалы и методы, используемые в экологическом образовании, должны быть более ограниченными. Он предоставляет удобные, практичные, временные и эффективные инструменты, которые помогут учащимся учиться и развивать свою страсть к природе. Материалы и методы, используемые в экологическом образовании, служат важными инструментами для понимания учащимися природы и повышения их интереса к ней. Важную роль в этом процессе также играют цифровые технологии, такие как интерактивные учебники и виртуальные туры. Эти инструменты помогают создать удобные и интересные технологические возможности для обучения учащихся и развития их страсти к природе.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: итак, учитывая, что перед нами стоит задача по организации экологического воспитания учащихся младших классов,

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

остановимся подробно на педагогических, социально-психологических аспектах понятия «экологическое образование».

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: педагогические основы экологического образования, материалы и методы их практического применения имеют большое значение в воспитании у учащихся уважения к природе и повышении увлечения ею. Информация об изучении природы и ее охране необходима студентам для поиска ответов на важные вопросы, связанные с экологическими проблемами мира. Эти знания являются необходимой основой для объяснения учащимся ценности природы, изменения их отношений с природой, развития экологического мышления и движения. Если у вас есть интерес или другие вопросы, не стесняйтесь спрашивать меня. Буду рад помочь в любое время.

Ключевые слова: природа, общество, учащийся, окружающая среда, экологическое образование, педагог.

Для цитаты: Тангиркулов Э.А. Педагогические принципы экологического образования учащихся начальных классов. // Inter education & global study. 2024. №4(1). В. 102–109.

PEDAGOGICAL PRINCIPLES OF ENVIRONMENTAL EDUCATION FOR PRIMARY CLASS STUDENTS

© Elmurad A. Tangirkulov[1]✉

[1]Termiz State University, Termiz, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article describes the pedagogical foundations of environmental education for primary school students. It should be said that in order to achieve the above results provided for in the process of continuous environmental education, this process only requires improving lessons, teaching natural sciences based on the latest technologies, modern methods, forms and means, as well as basic education included in the primary school curriculum. It is not enough to rely on the harmonization of the content of educational subjects with environmental education.

AIM: let's talk about the pedagogical foundations of environmental education for primary school students. Environmental education consists of activities and textbooks aimed at teaching students to respect and protect nature, develop their environmental awareness, explain its value and strengthen mutual cooperation.

MATERIALS AND METHODS: the materials and methods used in environmental education should be more limited. It provides convenient, practical, temporary and effective tools to help students learn and develop their passion for nature. The materials and methods used in environmental education serve as important tools for students' understanding of and interest in nature. Digital technologies, such as interactive textbooks and virtual tours, also play an important role in this process. These tools help create

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

convenient and engaging technology experiences for students to learn and develop their passion for the outdoors.

DISCUSSION AND RESULTS: so, given that we are faced with the task of organizing environmental education for primary school students, let us dwell in detail on the pedagogical, socio-psychological aspects of the concept of “environmental education”.

CONCLUSION: the pedagogical foundations of environmental education, materials and methods of their practical application are of great importance in instilling in students respect for nature and increasing passion for it. Information about the study of nature and its conservation is necessary for students to find answers to important questions related to environmental problems of the world. This knowledge is a necessary basis for explaining to students the value of nature, changing their relationship with nature, and developing environmental thinking and movement. If you have interest or other questions, feel free to ask me. I'll be happy to help at any time.

Key words: nature, society, student, environment, environmental education, teacher.

For citation: Elmurad A. Tangirkulov. (2024) ‘Pedagogical principles of environmental education for primary class students’, Inter education & global study, (4(1)), pp. 102–109. (In Uzbek).

Tarbiya jarayoni bola shaxsini rivojlantirishga qaratilgan bir qator yo‘nalishlarni o‘z ichiga oladi va ular o‘rtasida izchil bog‘liqlikni ta’minlash orqali barcha yo‘nalishlarni yaxlit bir tarbiya mexanizmiga aylantirish mumkin. Ekologik tarbiya tarbiyaviy jarayonning muhim yo‘nalishlaridan biri bo‘lib, bolaning atrof muhitga ijobiy munosabatini shakllantirish, uning tabiat elementlarining inson hayotidagi o‘rnini ongli ravishda anglashi hamda olam manzaralari haqida keng va yorqin tasavvurga ega bo‘lishi kabi maqsadlarga erishish orqali unda fanlar o‘rtasidagi integratsiyalarni tushunishi, real tasavvurlarining rivojlanishi, o‘quv-bilish faolligining ortishi kabi didaktik natijalar ko‘zda tutiladi.

Ekologik muammolarni ekologik tarbiyani takomillashtirish orqali hal etishning ayrim jihatlari o‘zbek olimlaridan Sh.Avezov, N.Ashurova, I.X.Ayubova, N.Bozorova kabi olimlarning tadqiqotlarida o‘z aksini topgan bo‘lsa, boshlang‘ich ta’limda o‘quvchilarga ekologik tarbiya berish muammolari ushbu ishlarida o‘rganilgan.

Tabiatda hodisalarini o‘rganish, sodir bo‘ladigan tabiiy o‘zgarishlarning inson hayotiga ma’lum darajadagi ta’siri, umuman, ijtimoiy turmushdagi tabiat faktorini o‘rganish sohasida yurtimiz mutafakkir va olimlari Al-Xorazmiy, Abu Nasr Forobiy, Abu Rayxon Beruniy, Abu Ali ibn Sino, Abdurazzoq Samarqandiy, Mirzo Ulug‘bek, Zahiriddin Muhammad Bobur, Sulton Balxiy, Maxsud ibn Vali va boshqa buyuk bobolarimizning salmoqli ishlar olib borganliklari tarixdan ma’lum.

Demak, bizning oldimizda boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining ekologik tarbiyasini tashkil etish masalasini hal etish vazifasi turganligini inobatga olgan holda, “ekologik tarbiya” tushunchasining pedagogik, ijtimoiy-psixologik aspektlariga batafsil to‘xtalib o‘tamiz.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

A.N.Ilina fikriga ko‘ra, “ekologik tarbiya – bu shaxsning jamiyatda joriy etilgan va omma tomonidan umume’tirof etilgan ekologik madaniyatni egallashga intilishidir, bundan kelib chiqib aytish mumkinki, ekologik tarbiyaning pirovard maqsadi muayyan shaxsda shaxsiy ekologik madaniyatni shakllantirishdan iborat” [1, C.64-75.]. Yig‘ilgan tajribalarga ko‘ra, ekologik madaniyatning tub negizi hisoblangan ekologik tarbiyaning ilk ildizlari inson hayotining dastlabki o‘n yilligida shakllana boshlaydi. Biroq bolaning oila bag‘rida oladigan ekologik tarbiyasi aksar hollarda stixiyaviy xususiyatga ega bo‘lib, tizimli ko‘rinishga ega bo‘lmaydi va unda izchillik, uzviylik, onglilik kabi tamoyillarga amal qilinishi kuzatilmaydi. “Oilaviy muhitda ekologik tarbiya umumiy tarbiyaning tarkibiy qismi sifatida qaraladi va ko‘proq milliy an’ananalar, qadriyatlar negizidagi olib boriladi. Shuning uchun ham biz ekologik tarbiyaning boshlang‘ich bosqichi – boshlang‘ich ta’lim davriga to‘g‘ri keladi” [2, C.77-83.], degan fikrni to‘g‘ri deb hisoblaymiz.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining ekologik tarbiyasi ularning o‘z mahallalari, o‘z yashab turgan geografik hududlariga xos ekologik bilimlar, tabiatshunoslik, geografiya, boshlang‘ich o‘lkashunoslik kabi fan sohalari bo‘yicha bilimlariga, tabiatga nisbatan ijobiy-emotsional munosabatlariga, oilaviy qadriyatlariga, ekologik qadriyatlar bilan milliy qadriyatlarning uyg‘unlashtirilganligiga asoslanadi. Ekologik tarbiya tushunchasining pedagogik aspektida uning konseptual komponentlari quyidagilardan iborat bo‘ladi:

-zarur darajada boshlang‘ich ekologik bilimlar;

-mavjud ekologik bilimlarni amaliy vaziyatlarda qo‘llay bilish, ya’ni ekologik xatti-harakatlar ko‘nikmasiga ega bo‘lganlik;

-lokal va mahalliy ekologik muammolar haqida tasavvurga ega bo‘lish;

-mahalliy ekologik muammolar bilan ijtimoiy turmush tarzi o‘rtasidagi bog‘liqliklarni tavsiflay bilish;

-ekologik ta’lim-tarbiyani milliy va mahalliy qadriyatlar bilan uyg‘unlashtirish [3, C.25-27].

Shundan kelib chiqib, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining ekologik tarbiyasini jarayon sifatida tashkil etishda darsdan tashqari, sinfdan tashqari mexanizmlarini takomillashtirish ilmiy-pedagogik muammoga aylanadiki, bizning nazarimizda bu mexanizmlar bola ekologik madaniyatining axloqiy, emotsional va me’yoriy-faoliyatli komponentlarining zarur darajada shakllanishini ta’minlovchi, shuningdek, uning ekologik dunyoqarashini kengaytiruvchi pedagogik ta’sir vositasiga aylananadi.

Shu tariqa, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining ekologik tarbiyasini tashkil etishning quyidagi aspektlari muhim tarbiya mexanizmlari sifatida muhimlik kasb etadi:

-bolada oilaviy tarbiya va olam manzaralariga oid bilimlarni uyg‘unlashtirish orqali tabiatga nisbatan ijobiy munosabatni shakllantirish;

-atrof muhit komponentlari, tabiat vakillari bilan bevosita tanishish asnosida bolada hissiy-emotsional axloqiy-ekologik qarashlarni shakllantirish va davomli rivojlantirish;

-lokal ekologik muammolar, mahalliy ahamiyatga bo‘lgan ekologik omillarni bartaraf etishga oid boshlang‘ich ekologik bilimlarni shakllantirish orqali bolada ekologik madaniyatning dastlabki komponentlarini shakllantirish;

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

-darsdan tashqari vaqtlarda tabiat ob'ektlariga, tarixiy obidalarga o'lkashunoslik ekskursiyalari uyushtirish orqali boshlang'ich sinf o'quvchisining tabiat va atrof muhit bilan bevosita muloqotga kirishishi uchun sharoit yaratish;

-xalq pedagogikasi, oilaviy pedagogika vositalari orqali bola shaxsining shakllanishida tabiat va atrof muhitga ijobiy munosabatning ustivorligiga erishish;

-boshlang'ich ta'lim mazmunini hosil qiluvchi o'quv fanlari mundarijasini ekologik va atrof-muhit muhofazasiga oid mavzular bilan boyitish;

-tabiatshunoslik mavzulariga bag'ishlangan sinfdan tashqari mashg'ulotlar va tarbiyaviy soatlar mundarijasini ishlab chiqishda atrof muhitga bo'lgan ijobiy munosabatni shakllantirishga qaratilgan mavzularning ustivorligini ta'minlash [4, C. 57-59.].

Biroq hozirgi kunda boshlang'ich sinf o'quvchilarining ekologik tarbiyasi sohasidagi jarayonlar va voqeliklar o'rtasida bir qator qarama-qarshiliklarni kuzatish mumkin. Xususan:

-maktab darsliklaridagi ekomadaniy tartiblarning deklarativ tarzda o'rnatilishi va atrof muhitga nisbatan sodir etilayotgan salbiy xatti-harakatlar o'rtasidagi nomuvofiqliklar (ya'ni bolaning darsdan tashqari vaqtida tabiatga nisbatan kattalar tomonidan sodir etiladigan tajovuzlar);

-olamning boshlang'ich sinf o'quvchisiga taqdim etiladigan ko'rgazmali manzarasining mukammallik kasb etishi uchun sinfda tashkil etiladigan dars mashg'ulotlarining o'quvchining tashqi muhit bilan munosabatga kirishi borasidagi imkoniyatlarning cheklanganligi;

-bola shaxsini rivojlantirish jarayonining uzluksizligini to'laqonli ta'minlanishi uchun unda ekologik dunyoqarashning shakllanishiga turli tarbiya institutlari tomonidan ta'sir etish tuzilmalari mavjud emasligi;

-kichik yoshli o'quvchilarning atrof muhit va tabiatni emotsional-timsolli idrok etishlari uchun tarbiyaviy ishlarning ratsional tafakkur asosida yo'lga qo'yilishidagi ayrim kamchiliklar [5, C.7].

Ekologik dunyoqarash shakllanishi – uzluksiz va davomli jarayondir. Mutaxassislarning (B.M.Mirkin, L.G.Naumova,) fikricha, eng avval insonda tabiatni asrash ko'nikmasi shakllantiriladi: buning uchun unga tabiat boyliklari, tabiat hodisalari, tabiat bag'ridagi turfa jonzotlar haqida qiziqarli bilimlar berib boriladi. Bizning fikrimizcha, maktabgacha ta'lim tashkilotlaridagi tarbiyaviy mashg'ulotlar, boshlang'ich sinflarda o'tiladigan tabiatshunoslik darslari o'simliklar, eng kichik hasharotlar, tabiat hodisalari haqidagi qiziqarli, ta'sirli, mulohazaga da'vat etuvchi voqealar, hikoyalar bilan yanada boyitilishi lozim. Bu hikoyalarning mahalliy ekologik muammolarga qaratilganligi yanada ko'proq samara beradi. Masalan, Surxondaryo viloyatining Angor, Sherobod, Qiziriq tumanlarining ayrim hududlarida yerosti suvlarining to'planishi natijasida tuproq eroziyasi sodir bo'lish hollari kuzatilgan davrlar ham bo'lib turadi. Ma'lumki, yerosti suvlarini bitta o'zanga to'plash va umumiy oqimga yo'naltirish ma'lum tizim va texnologiya asosida olib boriladi. Biroq, maxsus qazilgan zovurlar bo'yida o'sgan yulg'un, yantoq, qamish kabi yovvoyi o'simliklarning mahalliy aholi tomonidan betartib yo'q qilinishi, sug'orishni noto'g'ri

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

tashkil etish natijasida tuproqning zovurga tomon “og‘ishi”, ya’ni eroziyasi sodir bo‘ladi. Xuddi shu hodisa asosida o‘qituvchi kichik hikoya tuzishi va mahalladagi zovurbo‘yi ko‘chalardagi xonadonlar misolida ta’sirli tarzda so‘zlab berishi, yakunida esa bolalarning bu boradagi xulosalarini so‘rashi mumkin bo‘ladi. Demak, ekologik dunyoqarashni shakllantirishning birinchi bosqichi bolada tabiatga mehr uyg‘otish, tabiat bilan bog‘liq muammolarga hamdardlik tuyg‘ularini rivojlantirish asnosida birlamchi ekologik bilimlar, ko‘nikmalar berib borishdan iboratdir.

Ekologik ta’lim va tarbiyaning bosh maqsadi hisoblangan ekologik dunyoqarashni shakllantirishning navbatdagi bosqichini ham ta’limning eng boshlang‘ich bo‘g‘inlarida amalga oshirish mumkin, deb hisoblaymiz.

Biz yuqorida atrof-muhit, jonli va jonsiz tabiat bilan tirik organizmlar o‘rtasida kechadigan doimiy munosabatlarni barqarorlashtirish, ekotizimlar holatini saqlash, umumiy tarzda esa tabiatni asrash, muhofaza qilish uchun shaxsning zarur darajada ekologik ko‘nikmalar, ekologik bilim va tafakkur, ekologik ongga, pirovardida esa ekologik madaniyatga ega bo‘lishi lozimligini, bu natijaga erishish o‘quv muassasalarida ekologik ta’lim va tarbiyaning zamonaviy usul, metod, shakl va vositalar orqali olib borilishini taqozo etishiga oid mulohazalarni keltirib o‘tdik. Shuningdek, ushbu faslning dastlabki qismlarida jamiyat taraqqiyoti bilan ekologik muammolar o‘rtasidagi to‘g‘ri mutanosiblik mavjudligi, ya’ni jamiyat moddiy va iqtisodiy jihatdan rivojlana borgani sari ekologik muammolar ko‘lami kengaya borishini, bu esa insonning moddiy ehtiyojlari ortib borishi bilan bog‘liq ekanligini mutaxassislar va tadqiqotchilarning fikrlariga tayangan holda asoslab bergan edik.

Ekologik dunyoqarash shakllanganligining navbatdagi bosqichi shaxsning ekologik madaniyatga ega bo‘lishidek pirovard natija hisoblanadi. Bunday sharoitlarda o‘qituvchining asosiy vazifasi – boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining yoshga oid, individual va psixologik imkoniyatlaridan kelib chiqib, ularda boshlang‘ich ekologik madaniyatni shakllantirishning mundarijasini belgilab olishdan iborat bo‘lmog‘i lozim. Shu o‘rinda ekologik madaniyat tushunchasi va uni shakllantirish mexanizmlariga to‘xtalib o‘tish zarurati tug‘iladi.

Xo‘sh, biz “ekologik madaniyat” deganda nimani tushunimiz lozim? Ekologik madaniyat va ekologik tarbiya, ekologik tafakkur va ekologik ong tushunchalari o‘rtasida qanday strukturaviy, konseptual aloqadorliklar va umumiyliklar mavjud? Umumiy tarzda qaraydigan bo‘lsak, ekologik madaniyat – bu tabiat va atrof-muhit bilan kechadigan munosabatlarda hal etiladigan masalalarni ekologiyaga oid bilim, malaka, ko‘nikma va eng muhimi qat’iy javobgarlik hissi bilan hal etish zaruratini ongli ravishda his etishdir.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Бобылев Л.Д, Бобылева О.Д. Экологическое воспитание младших школьников. Начальная школа. – 2003. - № 5. – С.64-75.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

2. Бобылева Л.Д. Практическая направленность экологического образования младших школьников / Межвуз. сб. науч. тр. – 1989. – С.77-83.
3. Кириллова З.Л. Экологическое образование и воспитание школьников в процессе изучения природы / З.Л. Кириллова// Начальная школа. – 1989. – № 5. –С.25-27.
4. Бобылева, Л.Д. Повышение эффективности экологического воспитания. - Биология в школе. – 2008. - №3. – С. 57-59.
5. Цветкова И.В. Теоретические и методические основы экологического воспитания младших школьников во внеурочное время, автореферат дисс. кан.пед. наук. Москва-1999, С.-7.
6. Новиков Ю.И. Охрана окружающей среды. М.Высшая школа, 1987.
7. Tilovov T. Ekologiyaning dolzarb muammolari. –Qarshi: Nasaf, 2003.
8. А.Ю. Винокуров. Актуальные вопросы прокурорского надзора и обеспечения законности в сфере экологии. М.2008.с-218.
9. Б.М. Миркин, Л.Г. Наумова. Проблема формирования экологического менталитета. Экология и жизнь.-2011.-№ 7, с.49.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАТSIЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Elmurod Tangirqulov Aliyarovich**, o‘qituvchi [**Элмурад Тангиркулов Алиярович,** преподаватель], [**Elmurad A. Tangirkulov,** teacher]; manzil: O‘zbekiston, 117036, Surxandaryo, Termiz, 4 mkr 5/2 uy [адрес: Узбекистан, 117036, Сурхандарьинская, Термез, 4 мкр 5/2], [address: Uzbekistan, 117036, Surkhandarya, Termez, 4 mkr 5/2 House]; e-mail: kamolhukmayev789@gmail

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Original paper

TEXNIK IJODKORLIK TUSHUNCHASINING TA'RIFLANISHI, SHAKLLANISH DAVRLARI

© S.Z. Xudaykulova[1]✉

[1]Termiz davlat pedagogika instituti, Termiz, O'zbekiston

Annotatsiya.

KIRISH: maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarining bilim, ko'nikma va uquvlari darajasi to'g'risidagi masalalarni hal qilishda shu vaqtgacha olib borilgan ilmiy, pedagogik tadqiqotlar asosida boshlang'ich sinf o'quvchilariga sifatli ta'lim berish muhokama qilingan.

MAQSAD: shuningdek, sifatli ta'lim berishga yo'naltirilgan modulli-texnik eksperiment, morfologik tahlil, aqliy hujum, muammoli vaziyat metodlardan foydalanish orqali o'quvchilarning ilmiy, texnikaviy, badiiy ijodkorlik qobiliyatlarini rivojlantirish usullarining ahamiyati yoritib berilgan. Shuningdek texnik ijodkorlik tushunchasining ta'rifi, amaliy funksiyalari, shakllanish davri haqida ilmiy ma'lumotlar keltirib o'tiladi.

MATERIALLAR VA METODLAR: qo'yilgan muammo ilmiy asoslangan echimni topadi – maqsadli yo'naltirilgan ijodkorlik faoliyati uchun ijodkorlik metodlarini egallash etarli emas, balki o'zida ijodkor shaxs xislatlarini ham tarbiyalash va ijodkorlik faoliyati hayotiy strategiyasi qonuniyatlarini ham hisobga olish zarur.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: XX asrning 40-yillari oxirlarida rossiyalik olim Genrix Saulovich Altshuller o'z olidiga texnikada yangi ixtirolarni qanday qilib maqsadli yaratish mumkin, degan muammoni qo'ydi. Ta'kidlash kerakki, u paytgacha texnikadagi mutlaq hamma ixtirolar, shu bilan birga fan va sanhatdagi kashfiyotlar amal va xatolar yo'li bilan qilinar edi. Ijodkorlik faoliyatining ilmiy asoslangan texnologiyalari yo'q edi.

XULOSA: bizning fikrimizga ko'ra, o'quvchilarning tanqidiy fikrlashini rivojlantirishda darsda turli qiziqarli masalalarning o'rinli qo'llanilishi muhim ahamiyat kasb etadi.

Kalit so'zlar: tadqiqot, uzluksiz ta'lim, ijodiy qobiliyat, texnika, model, detal, konstruktor, texnologik, tashkiliy-texnik topshiriqlar.

Iqtibos uchun: Xudaykulova S.Z. Texnik ijodkorlik tushunchasining ta'riflanishi, shakllanish davrlari. // Inter education & global study. 2024. №4(1). B. 110–116.

ОПРЕДЕЛЕНИЕ ПОНЯТИЯ ТЕХНИЧЕСКОГО ТВОРЧЕСТВА, ПЕРИОДЫ СТАНОВЛЕНИЯ

© З.С. Худайкулова[1]✉

[1]Термезский государственный педагогический институт, Термиз, Узбекистан

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье рассматривается обеспечение качественного образования учащихся начальных классов на основе научно-педагогических исследований, проводимых до сих пор при решении вопросов уровня знаний, умений и обучаемости учащихся начальных классов.

ЦЕЛЬ: подчеркнута значимость методов развития научно-технических и художественных способностей учащихся посредством использования модульно-технического эксперимента, морфологического анализа, мозгового штурма, методов проблемных ситуацій, направленных на обеспечение качественного образования. Также представлены научные сведения об определении понятия технического творчества, его практических функциях и периоде его становления.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: поставленная проблема находит научно обоснованное решение - недостаточно овладеть творческими методами целенаправленной творческой деятельности, необходимо также воспитывать качества творческой личности и учитывать законы жизни. стратегия творческой деятельности.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: В конце 40-х годов XX века русский учёный Генрих Саулович Альтшуллер поставил проблему целенаправленного создания новых изобретений в технике. Следует отметить, что до тех пор абсолютно все изобретения в технике, а также открытия в науке и искусстве были сделаны практикой и ошибками. Не существовало научно обоснованных технологий творческой деятельности.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: на наш взгляд, правильное использование на уроке различных интересных вопросов важно для развития критического мышления учащихся.

Ключевые слова: исследование, непрерывное образование, творческая способность, методика, модель, деталь, конструктор, технологические, организационно-технические задачи.

Для цитирования: Худайкулова З.С. Определение понятия технического творчества, периоды становления. // Inter education & global study. 2024. №4(1). С. 110–116

DEFINITION OF THE CONCEPT OF TECHNICAL CREATIVITY, PERIODS OF FORMATION

© Saida Z. Xudaykulova[1]✉

[1]Termiz State Pedagogical Institute, Termez, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the article discusses providing quality education to primary school students on the basis of the scientific and pedagogical research conducted until

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

now in solving the issues of the level of knowledge, skills and learning of primary school students.

AIM: the importance of methods of developing students' scientific, technical and artistic abilities through the use of modular-technical experiment, morphological analysis, brainstorming, problem situation methods aimed at providing quality education has been highlighted. Also, scientific information about the definition of the concept of technical creativity, its practical functions, and the period of its formation are presented.

MATERIALS AND METHODS: the posed problem finds a scientifically based solution - it is not enough to acquire creative methods for goal-oriented creative activity, but it is also necessary to educate the qualities of a creative person and take into account the laws of the life strategy of creative activity.

DISCUSSION AND RESULTS: at the end of the 40s of the 20th century, the Russian scientist Henrikh Saulovich Altshuller posed the problem of how to purposefully create new inventions in technology. It should be noted that until then absolutely all inventions in technology, as well as discoveries in science and art, were made by practice and mistakes. There were no scientifically based technologies of creative activity.

CONCLUSION: in our opinion, the appropriate use of various interesting issues in the lesson is important for the development of students' critical thinking.

Key words: research, continuous education, creative ability, technique, model, detail, designer, technological, organizational-technical tasks.

For citation: Saida Z. Xudaykulova. (2024) ‘Definition of the concept of technical creativity, periods of formation’, Inter education & global study, (4(1)), pp. 110–116 (In Uzbek).

Globallashuv jarayoni jadal sur’atlar bilan hayotimizga kirib kelayotgan bir davrda, o‘z bilimi, kuchi, imkoniyatlariga tayanadigan, har sohada ijodkorlik qobiliyatlarini namoyon eta oladigan, jamiyat, davlat manfaatlarini o‘z manfaatlari bilan uyg‘un holda ko‘radigan etuk mutaxassis kadrlarni tayyorlash zarurligi, mamlakatda demokratik o‘zgarishlarni yanada chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyati asoslari konsepsiyasini amalga oshirish sharoitida mustaqil, ijodiy fikrlovchi, zamonaviy fan-texnika va uning ishlash texnologiyasini mukammal egallagan, tadbirkor mutaxassislarni tayyorlash xalq ta’limi muassasalari oldida turgan muhim vazifalardan biriga aylandi.

XX asrning 40-yillari oxirlarida rossiyalik olim Genrix Saulovich Altshuller o‘z olidiga texnikada yangi ixtirolarni qanday qilib maqsadli yaratish mumkin, degan muammoni qo‘ydi. Ta’kidlash kerakki, u paytgacha texnikadagi mutlaq hamma ixtirolar, shu bilan birga fan va sanhatdagi kashfiyotlar amal va xatolar yo‘li bilan qilinar edi. Ijodkorlik faoliyatining ilmiy asoslangan texnologiyalari yo‘q edi. Bu muammoni echish uchun Altshuller texnik ixtirolarning patent fondini tahlil qildi, bu jarayonda texnikaning

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

rivojlanish qonuniyatlarini ochdi va 60-yillarning boshlarida u ixtirochilik masalalarini echish algoritmining birinchi modifikatsiyasini yaratdi. Shu paytdan boshlab Genrix Saulovich injenerlar va hamma xohlovchilar uchun tinglovchilarni texnik masalalarni echish uchun algoritmni qo‘llashga o‘rgatadigan o‘quv seminarlari o‘tkaza boshladi, parallel holda uni mukammallashtirish ishlarini davom ettirdi. Bu tadqiqotlar natijasida Altshuller texnikaning rivojlanish qonunlarini shakllantiradi. Shu tarzda ixtirochilik masalalarini echish nazariyasi (TRIZ) tug‘iladi.

Seminarlarda tinglovchilarni o‘qitish Altshuller oldiga yangi muammoni qo‘ydi – nimaga tinglovchilarning katta qismi ixtirochilik masalalarini echish nazariyasi (TRIZ)ni o‘zlashtirgandan keyin ham yangi texnik ixtirolarini yaratmaydilar. Bu muammoni echish uchun Alg‘tshuller ijodkorlik faoliyati umumiy qonuniyatlarini ochish maqsadida etuk yaratuvchilarning biografiyalari to‘g‘risida adabiyotlarni tahlil qildi, ularni bilish ixtirochilik masalalarini echish nazariyasi (TRIZ)ni o‘qitish samaradorligini oshirish imkonini beradi. Uning omadi keladi va natijada ijodkor shaxs xislatlari va hayotiy strategiyalari to‘g‘risida ta’limot yaratadi. G.S.Altshuller qilgan xulosa o‘zining oddiyligi va shu bilan birga murakkabligi: huddi sanhat, matematika va fizika qonunlari kabi ijodkorlik texnologiyalarini har kim egallashi mumkin, butun hayoti davomida ijodkor shaxs xislatlarini ozchilik o‘zida tarbiyalashi mumkin va faqat ayrimlarigina o‘z hayotini ijodkor shaxs hayotiy strategiyasi qonuniyatlariga muvofiq yashashlari mumkin. 80-yillar o‘rtalarida Altshullerning izdoshlari ixtirochilik masalalarini echish nazariyasi (TRIZ) elementlarini sanhatda, fanda, pedagogikada, psixologiyada, meditsina va boshqa yo‘nalishlarda qo‘llay boshladilar. Natijada kasbiy faoliyatning yangi yo‘nalishlari: TRIZ + PEDAGOGIKA, TRIZ + BIZNES, TRIZ + SANHAT, TRIZ + TIBBIYoT yuzaga keldi. Bu yo‘nalishlardagi ishlar ko‘p sonli nashrlarda aks ettirilgan jiddiy ilmiy natijalar olib keldi. Hozirgi vaqtda TRIZ muvaffaqiyatli rivojlanayapti, Xalqaro ixtirochilik masalalarini echish nazariyasi (TRIZ) assotsiatsiyasi yaratildi, G.S.Altshuller uning prezidenti hisoblanadi. MDHning ko‘pgina yirik shaharlarida va qator boshqa davlatlarda ixtirochilik masalalarini echish nazariyasi (TRIZ) markazlari va maktablari faoliyat olib bormoqda.

Shu bilan birga ijodkorlik asosida ta’lim berish ham rivojlanayapti. Ijodkorlik jarayonida mantiq va intuitsiyaning har xil ahamiyatga ega bo‘lishini frantsuz olimi A.Puankare ko‘rsatib o‘tgan edi. Xususan, u “Fanning o‘zida intuitsiya, agar bir qancha ustunliklarga ega bo‘lganligini hisobga olinmasa, analiz doimo isbotning yakkayu yagona qonuniy quroli bo‘lishiga intilib borayotgan bir davrda ham u ixtiro qilishda asosiy qurol bo‘lib qolaveradi” - deb yozadi. Ijodkorlikni amalga oshirish davrlari va uning bosqichlari to‘g‘risida boshqa olimlar ham bir necha bor o‘z fikrlarini bildirganlar. Xususan, bu haqda mashhur fizik M. Born quyidagilarni yozadi: “… men fandagi analitik holda oldindan aytilgan fikrlarni kundalik ishlarimizdan keskin farq qilishini ko‘rmayapman. Ayrim kriteriyalar bo‘yicha ko‘rsatilgan obraz to‘liq hisoblanib, unga xarakterli bo‘lgan barcha xususiyatlarga egaligini biz kundalik hayotimizda hisobga olib boramiz. Biroq sintetik jihatdan oldindan aytish qisman ma’lum bo‘lgan hodisaning real

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

obrazi o‘zining haqiqiyligidan farq qiladi, degan gipotetik taxminga asoslanadi. Agar u tajribada tasdiqlansa, uning asosida qonuniy hisoblangan gipoteza yotgan bo‘lsa-da, oldindan aytish yangi bilim beradi. Lekin uning muvaffaqiyati intuitsiyaga juda bog‘liqdir…”. M.Born o‘z fikrini ikki tipdagi ixtiroga oid tarixiy misollar bilan: ulardan biri mavjud nazariyani mantiqiy analiz qilish bilan amalga oshiradi, boshqasi esa, shu kunga qadar aloqasiz bo‘lgan tajribalarning o‘zaro bog‘liqligi mavjud ekanligi haqidagi muammolarni yangi nazariya yaratish bilan tushuntiradi.

Birinchisiga, Adams va unga aloqasiz holda Lever’elarning boshqa planetalar harakatida yuz bergan bir oz o‘zgarishlar asosida aytilgan nazariyasiga muvofiq, Galiley tomonidan Neptun planetasining ochilishi kiradi. M.Bornning aytishicha, bu erda nazariya rivojlanmadi: “Bu matematika san’ati va toqatining ulkan siljishi, shuningdek, natijalarga bo‘lgan ishonch edi. Biroq ularni e’tirof etmaganda ham, bu hol nazariyaning dunyoqarashini kengaytirgani yo‘q; bu ma’lum bo‘lgan Nyuton mexanikasining qo‘llanilishini analitik jihatdan oldindan aytish edi”.

Ikkinchi tip ixtiroga A.Eynshteyn tomonidan aytilgan “Quyosh yaqinida yorug‘likning chetlanishi” kiradi. Bu inert va gravitatsion massaning praporsionalligi haqidagi muhim faktni sezish va M.Bornning ta’biricha, «tajriba natijalarining uzun zanjiridagi gigant sintez», deb atalgan yangi nazariyaning yaratilishini talab qiladi.

Dalil va raqamlardan kelib chiqib, ilmiy farazlar qurishga yoki topishga o‘tishda, shuningdek, nazariy xulosalardan amaliy sinov ishlariga o‘tishda ilmiy intuitsiya hal qiluvchi ahamiyatga ega bo‘ladi. Intuitsiya, uning mantiq bilan bog‘liqligi, ixtirochilik g‘oyalarining kelib chiqishida tutgan o‘rnini belgilashdagi muammolar murakkab bo‘lib, uni hozirgacha to‘la hal qilinmagan deyish mumkin. Lug‘atlarda intuitsiya – “paydo bo‘lish yo‘llari va shartlari anglanmagan holda hosil bo‘luvchi bilimlar sifatida yuzaga keladi, shunga ko‘ra sub’ekt unga “bevosita yuzaga” kelgan natija sifatida ega bo‘ladi”, deb ta’riflanadi. Ushbu va boshqa adabiyotlarda keltirilgan ta’riflar intuitsiya tabiatini, uning hosil bo‘luvchi asosini o‘zida aks ettirmaydi va shu sababli uni to‘liq deb bo‘lmaydi. Bizning fikrimizga ko‘ra intuitsiya - bu sub’ekt tomonidan o‘ziga fikran qo‘yiladigan savol va muammolarga anglanmagan holatda yuzaga keluvchi javoblar bo‘lib, u to‘plangan tajriba va bilimlar asosida amalga oshadi.

Ilmiy texnika ijodkorlikni rivojlantirishda fundamental tadqiqotlar asosiy o‘rinni egallaydi. Aynan ular orqali istiqbolli ilmiy echimlarni ishlab chiqish uchun asos bo‘luvchi ilmiy potensialni yuzaga keltiradi. Ko‘p holatlarda fundamental tadqiqotlar, uning yakuniy natijalari ilmiy kashfiyot bilan yakunlanadi.

Bilimlarni to‘g‘ri idrok etishlari, anglashlari, eslab qolishlari va amalda ijodiy qo‘llashlari, zarur ko‘nikma va malakalarni egallashlari uchun didaktik prinsiplar va o‘rganiladigan materialning xarakteriga muvofiq eng samarali metodlaridan foydalanishi kerak. Ma’lumki, ta’lim metodining turli klassifikatsiyasi mavjuddir. Boshlang‘ich sinflarda “Texnologiya” fani unumli mehnat va o‘quvchilarning texnik ijodkorligi amaliyoti uchun eng ma’quli o‘zaro bog‘liq ikkita jarayon - pedagogning rahbarlik faoliyati va o‘quvchilarning mustaqil ijodiy faoliyati yaqqol namoyon bo‘ladigan

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

- pedagog va o‘quvchilar ishining usullari bo‘yicha beriladigan metodlar klassifikatsiyasidir. Bu klassifikatsiya o‘quvchilarning mehnatga tayyorlanishi va unumli mehnatida asosiy o‘rinni egallaydi.

Ijodiy faoliyat metodlarining ana shunday klassifikatsiyasi sifatida quyidagilar qabul qilinishi mumkin: muammoli ta’lim metodlari - o‘quv materialini muammoli bayon etish, izlanish suhbatlari, tadqiqot metodi; og‘zaki metodlar - ijodiy suhbat; ko‘rsatmalilik metodlari - ratsionalizatorlik faoliyatini kuzatish, turli ijodiy ishlarni namoyish qilish; amaliy ish metodlari - o‘quvchilarning mustaqil ijodiy ishlari, texnik adabiyotlar va spravochniklar bilan ishlash; nazorat qilish metodlari - ijodiy topshiriqlarni tekshirish, texnik masalalarni hal etish va ularni nazorat qilish. Bunda pedagogning vazifasi har bir amaliy mashg‘ulotda texnik ijodkorlikning turli metodlarini uyg‘unlashtirib, o‘quvchilar o‘quv materialini chuqur o‘zlashtirishini ta’minlashdan iboratdir. Texnik ijodkorlikning turli metodlari va didaktik usullari o‘quv materialining mazmuniga va mashg‘ulotda hal qilinadigan didaktik hamda tarbiyaviy vazifalarga qarab har xil yo‘sinda qo‘shib va o‘zaro bog‘lab qo‘llanadi. O‘quvchilarni ijodiy faoliyatga jalb etish bo‘yicha asosiy psixologik pedagogik talablarni bajarish bilan birga bunday faoliyatning mazmuniga qo‘yilgan maqsadga va o‘quvchilarning yoshiga muvofiq metodlarni tanlash ham katta ahamiyatga ega. Hozir qator samarador metodlar aniqlangan, ularga quyidagilar kiradi: buyumlarni konstruktsiyalash (modellashtirish); manipulyativ konstruktsiyalash; ma’lumotlari qisqartirilgan texnik xujjatlarni qo‘llash; ijodiy masalalarni hal qilish; ijodiy topshiriqlarni bajarish; ilgari tayyorlangan konstruktsiyalarni o‘zlashtirib, ishlarni qayta bajarish hayoliy eksperiment, texnik vositalar (shu jumladan trenajerlar)dan foydalanib kam-ko‘stlarini tuzatish kabilar.Ana shu metodlardan muayyan tartibda foydalanish o‘quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini o‘stirish ularda texnik sohadagi mehnatga qiziqish uyg‘otish imkonini beradi.

Intuitiv fikrlashga asoslangan ijodkorlik masalalarini tadqiq qilish metodi evristik metodlar guruhi deb ataladi. Ixtirochilik masalalarini echish metodlari G.S.Altshuller, L.V.Aleksandrov va boshqalar tomonidan o‘rganilgan bo‘lib, ular o‘z tadqiqotlarida evristik hamda tahliliy metodlar guruhini ajratib ko‘rsatadilar. Evristik metod vositasida ijodkorlik masalalarini echishga an’anaviy yondashish quyidagi tartibda amalga oshiriladi: muammodan kelib chiquvchi masala shartlarini aniqlash; xususiy hol uchun muammoni tahlil qilish va maqsadni shakllantirish; masalani hal qilish rejasini tuzish; rejani amalga oshirish va masalani qisman hal qilish; topilgan echimlarni maqsadga muvofiqligini tadqiq qilish va maqbulini tanlash.

Ijodkorlik masalalarini echishning tahliliy metodida muammo echimini topish uchun uning matematik modelini qurish ko‘zda tutiladi. Bu metodda echim aniqligi ob’ekt yoki jarayon ko‘rsatkichlarining o‘rganish uchun ishlab chiqilgan model ko‘rsatkichlariga mutanosiblik darajasi bilan belgilanadi, ijodkorlik masalalarini tadqiq qilishning keltirilgan metodlarini o‘quvchilar faoliyatiga moslash uchun ularni amalga oshirish qadamlarini birmuncha soddalashtirish hamda subektiv ixtirolardan

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

foydalanish uchun qo‘llashda ikkala guruhga tegishli metodlardan iborat umumiy majmua ishlab chiqish talab etiladi.

Bizning fikrimizga ko‘ra, o‘quvchilarning tanqidiy fikrlashini rivojlantirishda darsda turli qiziqarli masalalarning o‘rinli qo‘llanilishi muhim ahamiyat kasb etadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. O‘zbekiston Respublikasining 2020-yil 23-sentabrdagi O‘RQ-637-sonli “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni
2. Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O‘zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining lavozimiga kirishish tantanali marosimiga bag‘ishlangan Oliy Majlis palatalarining qo‘shma majlisidagi nutqi. – Toshkent: “O‘zbekiston” NMIU, 2016. – 56 b.
3. Mirziyoyev Sh.M. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta’minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi // O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi qabul qilinganining 24 yilligiga bag‘ishlangan tantanali marosimdagi ma’ruza. 2016 yil 7 dekabr. – Toshkent: “O‘zbekiston” NMIU, 2016. – 48 b.
4. Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz // – Toshkent: “O‘zbekiston” NMIU, 2017. – 488 b.
5. Ibragimova G.N. O‘qitishning interfaol metod va texnologiyalari asosida o‘quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish. / Monografiya. -T .; “Fan va texnologiya”, 2016. –77 b.
6. Tolipov O‘.Q., Sharipov Sh.S., Islamov I. O‘quvchilar dizaynerlik ijodkorligi. Monografiya. –Toshkent: «FAN», 2006. 98 b.
7. Sharipov Sh.S. Kasb-hunar ta’limi tizimida o‘quvchilar ijodkorlik qobiliyatlarini rivojlantirishning uzluksizligi. Monografiya. –Toshkent: «Fan», 2005. -130 b.
8. Sharipov Sh.S. Ijodiy guruhlarni tanlash uslubi. // "Xalq ta'limi" jurnali, 1998 № 2 . 116-119 b.
9. Sharipov Sh.S. Ixtirochilik masalalarining qo‘yilishi va ularni echish uslubi. // "Xalq ta’limi" jurnali, 1998 yil №5 .117-119 b.
10. Qodirov B.R. Sinf zukkolarini tanlash metodikasi. Yosh iste’dodlarni izlaymiz. Metodik qo‘llanma. Respublika iste’dod markazi.-T., 1998.26 b.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАТSIЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Xudaykulova Saida Zakirovna,** o‘qituvchi [**Худайкулова Саида Закировна,** педагог], [**Saida Z. Xudaykulova** teacher]; manzil: O‘zbekiston, 190111, Surxandaryo, Termiz, I.Karimov ko‘chasi 288B uy [адрес: Узбекистан, 117036, Сурхандарьинская, Термез, Гулистон/ И.Каримов 288B дом], [address: Uzbekistan, 117036, Surkhandarya, Termez, Gulisto/ I.Karimov 288B House]; hudaykulova.sz@gmail.com

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Original paper

TA’LIM SOHASIDA RAQOBATBARDOSHLIKKA ERISHISH UCHUN TA’LIM MUASSASASINING STRATEGIYALARI

© H.X. Botirov[1]✉

[1]A. Avloniy nomidagi milliy-tadqiqot instituti magistranti, Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ta’lim sohasida raqobat muhitini yaratishda globallashuv jarayonlarining ahamiyati, inson kapitaliga kiritiladigan investitsiyaning roli bilan bog‘liq masalalar tahlil etilgan. Bundan tashqari oliy ta’lim muassasalariga akademik mustaqilikning berilishi, ta’lim bozoriga nodavlat ta’lim muassasalarining kirib kelishi bo‘yicha raqobat muhitini rivojlantirishning turli xususiyatlari o‘rganilgan.

MAQSAD: ta’lim sohasida raqobatbardoshlikka erishish uchun ta’lim muassasasining strategiyalarini tadqiq qilishdan iborar.

MATERIALLAR VA METODLAR: ta’lim muassasasi uchun strategiyani shakllantirish maqsad bilan belgilanadi, ya’ni qanday qilib bozorning boshqa ishtirokchilaridan yaxshiroq bo‘lish mumkin. Xususan, sifatli ta’lim, ta’limdagi qo‘shimcha xizmatlar, qo‘shimcha o‘qitish va boshqa maqsadli xizmatlar ko‘rsatishda raqobatbardosh natijalarini ifodalaydi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: raqobat kurashida har doim yo‘qotish bu kuchsiz ta’lim tashkilotlariga tegishli bo‘lib, ular qobiliyati har tomonlama zaif tashkilot hisoblanadi va ta’lim xizmati klassik ko‘rinishda bo‘ladi.

XULOSA: raqobatbardosh ustunlikka ega bo‘lish uchun ta’lim muassasasi iste’molchilarga raqobatchilar bilan bir xil yoki undan ham yuqori xizmatlarni taqdim etishi kerak. Lekin bu asosiy narsa emas, asosiysi uning obro‘si haqida jamoatchilikda fikr paydo bo‘lishi lozim.

Kalit so'zlar: globallashuv, inson kapitali, akademik mustaqillik, nodavlat ta’lim muassasalari, ta’lim bozori.

Iqtibos uchun: Botirov H.X. Ta’lim sohasida raqobatbardoshlikka erishish uchun ta’lim muassasasining strategiyalari. // Inter education & global study. 2024. №4(1). B. 117–122.

СТРАТЕГИИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ ПО ДОСТИЖЕНИЮ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ В СФЕРЕ ОБРАЗОВАНИЯ

© Х.Х. Ботиров[1]✉

[1]Национальный исследовательский институт им. А. Авлони, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

ВВЕДЕНИЕ: анализируются вопросы, связанные с важностью процессов глобализации в создании конкурентной среды в сфере образования, ролью инвестиций в человеческий капитал. Кроме того, изучены различные особенности развития конкурентной среды относительно предоставления академической самостоятельности высшим учебным заведениям и выхода негосударственных образовательных учреждений на образовательный рынок.

ЦЕЛЬ: состоит в исследовании стратегий образовательного учреждения по достижению конкурентоспособности в сфере образования.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: формирование стратегии образовательного учреждения определяется целью, то есть тем, как стать лучше других участников рынка. В частности, качественное образование представляет собой конкурентные результаты в предоставлении дополнительных услуг в сфере образования, дополнительного обучения и других целевых услуг.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: всегда проигрывать в конкурентной борьбе это относится к слабым образовательным организациям, которые являются слабыми организациями во всех аспектах своих возможностей, и образовательная служба имеет классический вид.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: чтобы иметь конкурентное преимущество, образовательное учреждение должно предоставлять потребителям те же услуги, что и у конкурентов, или даже выше. Но это не главное, главное, чтобы у общественности сложилось мнение о его репутации.

Ключевые слова: глобализация, человеческий капитал, академическая независимость, негосударственные образовательные учреждения, образовательный рынок.

Для цитирования: Ботиров Х.Х. Стратегии образовательной организации по достижению конкурентоспособности в сфере образования. // Inter education & global study. 2024. №4(1). С 117–122.

STRATEGIES OF AN EDUCATIONAL ORGANIZATION TO ACHIEVE COMPETITIVENESS IN THE FIELD OF EDUCATION

© Hamid Kh. Botirov[1]✉
[1]A. Avloni National Research Institute, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: issues related to the importance of globalization processes in creating a competitive environment in the field of education, the role of investment in human capital are analyzed. In addition, various features of the development of a competitive environment regarding the provision of academic independence to higher educational institutions and the entry of non-state educational institutions into the educational market have been studied.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

AIM: to study the strategies of an educational institution to achieve competitiveness in the field of education.

DISCUSSION AND RESULTS: the formation of the strategy of an educational institution is determined by the goal, that is, how to become better than other market participants. In particular, quality education represents competitive results in the provision of additional services in the field of education, additional training and other targeted services.

CONCLUSION: in order to have a competitive advantage, an educational institution must provide consumers with the same services as competitors, or even higher. But this is not the main thing, the main thing is that the public has an opinion about his reputation.

Key words: globalization, human capital, academic independence, non-state educational institutions, educational market.

For citation: Hamid Kh. Botirov. (2024) 'Strategies of an educational organization to achieve competitiveness in the field of education', Inter education & global study, (4(1)), pp. 117–122. (In Uzbek).

Ta'lim tashkilotlari ta'lim bozorida qanday xatti-harakatlarini raqobatda amalga oshirishlari kerak?

Birinchidan, iste'molchilarni boshqa hududdan yoki boshqa ta'lim tashkilotlaridan yaxshiroq ekanligiga ishontira olishi lozim.

Ikkinchidan, mutaxassislarni tayyorlash uchun qilinadigan xarajatlarning maqbul bo'lishi kerak.

Uchinchidan, ta'lim bozorga kirish boshqalarga qaraganda ancha arzon bo'lishi lozim.

To'rtinchidan, eng yaxshi pedagoglarni jalb qila olishlari zarur, chunki ular bir xil moliyaviy imkoniyatlar doirasida ko'proq pul to'laydilar.

Strategiya va raqobatbardoshlik kabi tushunchalar o'rtasidagi munosabat o'zaro bog'liqdir[1]. Raqobatbardoshlikni "qobiliyat va qobiliyatdan foydalanish" sifatida ifodalash mumkin.

Raqobat kurashida har doim yo'qotish bu kuchsiz ta'lim tashkilotlariga tegishli bo'lib, ular qobiliyati har tomonlama zaif tashkilot hisoblanadi va ta'lim xizmati klassik ko'rinishda bo'ladi. Shuning uchun sifatsiz xizmat ko'rsatish, sifatsiz darajadagi ta'lim texnologiya bilan natijalar yuqori bo'lmaydi. Shuning uchun raqobat muhitida ta'lim muassasasining maqsadi ikkita xususiyatga ega bo'lishi kerak.

Birinchidan, tashqi muhit nuqtai nazardan raqobat sharoitida maqsadlarga erishish jarayonini tashkil qilish uchun zarur bo'lgan narsa bu ta'limga xizmat qiluvchi vositalaridir. Bu vositalar ta'lim muassasasining raqobatbardoshligini ta'minlashga bevosita xizmat qiladi. Bu talab ta'lim muassasasi rahbariyati faoliyat ko'rsatadigan barcha manbalarga

[1] Бурда М. Институты рынка труда и экономические реформы в Центральной и Восточной Европе. // Безработица, структурная перестройка экономики и рынок труда в Восточной Европе и России. М.: Инфра-М. 1995. С. 240.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

taalluqlidir: o‘quvchilarlar, kadrlar, kerakli manbalar, zamonaviy texnika va texnologiyalar, bino va inshootlar.

Ikkinchidan, ta’lim muassasasi faoliyatining maqsadlariga erishish uchun raqobatbardoshlikka asoslangan aniq boshqaruv tizimi muhim ahamiyatga ega[2]. Zamonaviy bozor sharoitida, boshqaruv tizimi tashqi muhitdagi o‘zgarishlarga ko‘plab boshqaruv samaradorligini yaratish xususiyatiga ega bo‘ladi. Maqsadlarga erishishni ta’minlaydigan yechimlarni tanlashning bu usuli ta’lim muassasasining ishlashi uchun maqsadlar ko‘pligi sharoitida ob’ektga ta’sir qiladi.

Demak raqobatdagi muvaffaqiyat bu ta’lim muassasasining xususiyatlari va uning boshqaruv tizimining rivojlanish darajasi bilan belgilanadigan qobiliyatdan foydalanish o‘lchovidir. Raqobatbardoshlik xususiyati ikkita asosiy qismdan iborat: moslashuvchanlik va innovatsiya. Ta’lim tashkilotning tashqi muhit munosabatlarga moslashuvi tushuniladi. Innovatsion qobiliyat sifatida, tezlik, yangiliklarni yaratish yoki qo‘llash mezonlariga muvofiq doimiy o‘zgarish va qayta tashkil etish jarayonlari sifatida namoyon bo‘ladi. Boshqacha aytganda, maqsadga erishish uchun izchil va nostandart jarayonlar bilan minimal xarakatlar amalga oshiriladi.

Agar moslashuvchanlik ta’lim muassasasining tashqi muhiti o‘zgarishiga olib kelsa, innovatsiya - bunday ta’sirning energiyasi bo‘lib, uning faoliyati davomida yangi elementlarni ishlab chiqishga asoslangan faoliyatni o‘zgartirishga qaratilgan yechimlarni ishlab chiqadi. Moslashuvchanlik aniq xususiyatlarga ega bo‘lgan muhitda bo‘lishiga mos keladi. Innovatsiya tizim tuzilishining barcha faoliyatida yangilik kirib keladi va to‘liq o‘zgarishga olib keladi.

Shunday qilib, moslashuvchanlik va innovatsiya xususiyatlari ta’lim muassasasining raqobatbardoshlik xususiyatini shakllantirish uchun zarur va yetarli shartlarni belgilaydi.

Moslashuvchanlik ta’lim muassasasining o‘ziga xos fundamental o‘zgarishiga asoslanadi. Xususan, ta’lim muassasasining mavjud moddiy-texnik bazasi, o‘quv jarayonida qo‘llaniladigan texnologik vositalarsiz moslashuvchanlikni shakllantirish mumkin emas. Shu bilan birga, o‘quvchilarning qobiliyati xilma-xilligi, ehtiyojlari ta’lim muassasasining texnologik bazasining moslashuvchanligini belgilaydi. Innovatsiya ikki turdagi xususiyatni o‘zlashtiradi. Bu ta’limning texnologik komponentini yangilash bilan bog‘liq texnik yangiliklar kiradi. Bunga o‘qitishning texnik vositalari sohasidagi yangiliklarni o‘zlashtirish, boshqarishni tashkil etish va o‘quv faoliyat uchun texnik jihozlar bilan ta’minlash, bilimlarni o‘zlashtirishning turli xillarini qo‘llash usullari o‘z ichiga oladi. Shuni ta’kidlash kerakki, texnik yangiliklarning muhim tarkibiy qismi bu o‘quv jarayoniga texnik shart-sharoitlar, ya’ni o‘quvchi va pedagogning ish joyidagi qulayligiga, o‘quvchining zamonaviy bilimlarni o‘zlashtirishiga ko‘proq mos keladigan yangiliklar hisoblanadi[3].

[2] Н.В.Голубятникова. Управление конкурентоспособностью учреждений среднего общего образования: дисс. на соискание ученой степени к.э.н. - М., 2011.-С.35.

[3] Бурда М. Институты рынка труда и экономические реформы в Центральной и Восточной Европе. // Безработица, структурная перестройка экономики и рынок труда в Восточной Европе и России. М.: Инфра-М. 1995.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Ta’limini boshqarishda raqobatga oid muammolar yetarlicha o‘rganilmagan va e’tibordan chetga qolgan.

Birinchidan, ta’limni boshqarishda haddan tashqari davlatning ishtiroki yuqori va davlat tomonidan raqobatbardosh munosabatlarning shakllanishiga xizmat qiladigan mexanizmlar ishlab chiqilmagan, bu mustaqil faoliyat ko‘rsatishga, faoliyatini rivojlantirishda davlatning aralashuvida namoyon bo‘ldi.

Ikkinchidan, bozor iqtisodiyotiga o‘tish mahsulot va xizmatlar narxining sezilarli darajada oshishiga va sifatining pasayishiga olib keldi. Xali-hanuzgacha ta’limda davlat monopolyasining bo‘lishi, u yuqori darajada markazlashishda namoyon bo‘ldi.

Ta’limda raqobat muhitini yaratish va rivojlantirishni tartibga solish maqsadida bir qancha normativ huquqiy hujjatlar qabul qilinmoqda va bu esa raqobat munosabatlarining me’yoriy-huquqiy bazasini shakllanishiga imkon berdi.

Zamonaviy iqtisodiyot sharoitida professional kadrlarga bo‘lgan ehtiyoj keskin oshadi. Biroq ta’lim bozori har doim ham bunday kadrlarni yetkazib berish bora olmaydi. Shuning uchun, deyarli hamma o‘qishga qabul qilinadi. Mutaxassislar tayyorlashning kengayishi va kadrlarning tayyorgarlik darajasining pastligi ta’lim muassasalari faoliyati sifatining pasayishiga olib keladi. Pedagoglarning professional salohiyati yetarli emasligi, ularni o‘quv va tarbiyaviy ishlar bilan bir paytda band qilinganligi ta’lim tizimidagi ayrim mexanizlarning qulashiga olib keladi. Ta’lim muassasalari sifatining pasayishining asosiy omillaridan biri bu - ta’lim standartlarning ish beruvchilar birga ishlab chiqilmaganligi bilan izohlanadi. Har bir ta’lim muassasasi o‘z xizmatlarining monopolisti va ayni paytda raqobatchilarga ham ega. Agar ta’lim muassasasida boshqalarga nisbatan barcha imkoniyatlar berilgan bo‘lsa, u monopolga aylanadi[4].

Ta’lim muassasasi mehnat bozori talablariga javob bermaydigan davlat talablari standartlarga muvofiq xizmatlardan voz kechishi kerak. Ta’lim muassasasi faoliyatining institutsional chegaralarini belgilash uchun davlat standarti zarurligini hech kim inkor etmaydi. Ammo deyarli hech qanday o‘zgarish bo‘lmasa, iste’molchining ehtiyojlari qondirilmasa, demak bunday xizmatlardan voz kechish lozim[5].

Barcha ta’lim muassasalari ta’lim xizmatlarining umumiy bozorining ishtirokchilari bo‘lib, har bir shaxsning narxga ta’siri yoki yagona narxga ta’siri respublika darajasida hammaga sotishi kerak. Sotuvchilar sonining ko‘payishi bilan asta-sekin raqobat holatiga aylanadi. Va nihoyat, o‘sib ulg‘aygan ta’lim xizmatlari raqobat bozoriga ega bo‘ladi. Iste’molchi uchun kurash ta’lim sifatni yaxshilash, ta’lim muassasasining siyosiy mavqeini oshirish, ish beruvchilarini ta’lim muassasalari bilan hamkorlikka birlashtirish va o‘quv-ishlab chiqarish majmualarini yaratish, innovatsion salohiyatini oshirish bilan hal qilinadi. Ta’lim muassasasining eng kuchli pozitsiyalarini aniqlab, uni rivojlantirishning ilmiy-texnik

[4] Mukhamedov, G. I., Khodjamkulov, U. N., Shofkorov, A. M., & Makhmudov, K. S. (2020). Pedagogical education cluster: content and form. ISJ Theoretical & Applied Science, 01 (81), 250-257.

[5] Н.В.Голубятникова. Управление конкурентоспособностью учреждений среднего общего образования: дисс. на соискание ученой степени к.э.н. - М., 2011.-С.35.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

dasturini ishlab chiqish lozim[6]. Ammo hozirda hal qilinishi kerak bo‘lgan ko‘plab taktik muammolar mavjud. Ta’lim muassasasining rivojlanish strategiyani amalga oshirishda jamiyatdagi manfaatdor va ta’lim faoliyatiga ta’sir o‘tkazish huquqiga ega bo‘lgan tashkilotlar bilan muzokaralar orqali aniqlanadi. Shuning uchun muzokaralar jarayonida eng nufuzli mutaxassislar, amaliyotchilar, olimlar tomonidan qo‘yiladigan maqsadlarni yetkazish va baholash kerak. Muzokaralarning eng qiyin nuqtasi bu ta’lim muassasasining faoliyatining hozirgi zamon talablarga javob bermasligi, resurslar bilan ta’minlashning beqarorligi, va raqobatbardosh kadrlarni tayyorlash mexanizmining yo‘qligi boshqa muhim masalalarni muhokama qilish hisoblanadi. Rivojlanish strategiyasini tahlil qilishda ta’lim muassasasining eng kuchli pozitsiyalarini aniqlab, uni rivojlanishi uchun ilmiy-texnik dastur ishlab chiqish lozim. Bu borada davlatimiz rahbarining bir qancha qaror va farmoyishlari bilan mamlakatda ta’limni rivojlantirish bo‘yicha konsepsiyalari ishlab chiqildi.

Ta’lim muassasasi ishlab chiqarish sifatida standartlashtirilgan, izchil ta’lim xizmatlari to‘plamini taklif qilsa, eng yaxshisi, iste’molchining individual ehtiyojlari va xususiyatlaridan kelib chiqib, iste’molchi talabi asosida standartni shakllantirish, ushbu xizmatlarning individual yondashuv bilan takomillashtirish mijozga o‘zi xohlaganini tanlashga imkon beradi. Bunda ta’lim muassasasi o‘z mavqei va maqomini belgilaydi va raqobatbardoshligini ta’minlaydi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Бурда М. Институты рынка труда и экономические реформы в Центральной и Восточной Европе. // Безработица, структурная перестройка экономики и рынок труда в Восточной Европе и России. М.: Инфра-М. 1995. С. 240.
2. Mukhamedov, G. I., Khodjamkulov, U. N., Shofkorov, A. M., & Makhmudov, K. S. (2020). Pedagogical education cluster: content and form. ISJ Theoretical & Applied Science, 01 (81), 250-257.
3. Н.В.Голубятникова. Управление конкурентоспособностью учреждений среднего общего образования: дисс. на соискание ученой степени к.э.н. - М., 2011.-С.35.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉ **Botirov Hamid Xakimovich**, (PhD) [**Хамид Хакимович Ботиров,** (PhD)], [**Hamid Kh. Botirov**, (PhD)]; manzil: O‘zbekiston, 190111, Toshkent shahar, Olmazor tumani, Ziyo ko‘chasi 6-uy [адрес: Узбекистан, 190111, улица Зия, 6, Алмазарский район, город Ташкент], [address: Uzbekistan, 117036, Ziya street 6, Almazor district, Tashkent city]; E-mail: hamidbotirov@inbox.ru

[6] Mukhamedov, G. I., Khodjamkulov, U. N., Shofkorov, A. M., & Makhmudov, K. S. (2020). Pedagogical education cluster: content and form. ISJ Theoretical & Applied Science, 01 (81), 250-257.

CC BY NC ND

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Original paper

MOLEKULYAR BIOLOGIYA FANINI O‘QITISHDA MASALALARDAN KREATIV FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISHDA FOYDALANISH

© S.Z. Jumayev[1]✉

[1]Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: molekulyar biologiya fanini o‘qitishning o‘ziga xos jihati talabalarning biologik obektlarni tanishi, ularda boradigan jarayonlarni tushuntirishi va izohlash qobilyatini shakllantishdan iborat bo‘ladi. Molekulyar biologiya fanini o‘qitishda talabalarda kreativ fikrlashni shakllantirish biologik obektlarni o‘rganishga yangicha yondashuvni vujudga keltirishiga, individual o‘rganish usullarini amalda qo‘llashiga sabab bo‘ladi. Ushbu maqolada talabalarning kreativ fikrlashga o‘rgatishda masalalardan foydalanishning metodik xususiyatlari bayon etilgan.

MAQSAD: molekulyar biologiya fanini o‘qitishda masalalardan kreativ fikrlashni rivojlantirishda foydalanish usullsrini tadqiq qilishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: Muammoni tahlil qilish, tegishli empirik faktlarni o‘rganish, sotsiologik kuzatish natijalari, shuningdek me’yoriy hujjatlarni tahliliy ko‘rib chiqish asosida amalga oshiriladi. Shuningdek, o‘rganish davomida pedagogikaning umume’tirof etilgan qonuniyatlari, prinsiplariga asoslanganligi bilan ta’minlangan.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: sodda va murakkab masalalar talabalarning fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish, jarayonlarni rejalashtirishni o‘rgatishda foydali vositasi bo‘lib, odatda, o‘z ichiga “yashirin informatsiyani” oladi. Bu informatsiyani qidirish, masala yechuvchidan analiz va sintezga mustaqil murojaat qilish, faktlarni taqqoslash, umumlashtirish va hokazolarni talab qiladi. Bilishning bu usullaridan foydalanish talabalarga kreativ fikrlashga o‘rgatishning muhim yondashuvlardan biri hisoblanadi.

XULOSA: talabalarga Molekulyar biologiyani o‘rgatishda masalalardan foydalanish, egallagan bilimlarini mustaxkamlashda, takrorlashda hamda olgan bilimlarini baholashda, kreativ fikrlashni rivojlantirishda masala va mashqlardan foydalanish muhim ahamiyatga ega bo‘ladi.

Kalit so'zlar: O‘qitish, tushuntirish, izohlash, hodisa, jarayon, biologic obyekt, kreativ fikrlash, tahlil qilish, idrok, tasavvur, masala, obyekt, biologik tushuncha, masala, hisob-kitob.

Iqtibos uchun: Jumayev S.Z. Molekulyar biologiya fanini o‘qitishda masalalardan kreativ fikrlashni rivojlantirishda foydalanish. // Inter education & global study. 2024. №4(1). B.123–130.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ВОПРОСОВ В ПРЕПОДАВАНИИ МОЛЕКУЛЯРНОЙ БИОЛОГИИ ДЛЯ РАЗВИТИЯ ТВОРЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ

© С.З. Жумаев[1]✉

[1]Ташкентский государственный педагогический университет имени Низами, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: специфический аспект преподавания молекулярной биологии будет заключаться в формировании у учащихся способности распознавать биологические объекты, объяснять происходящие в них процессы и интерпретировать их. При преподавании молекулярной биологии формирование творческого мышления у студентов приводит к появлению нового подхода к изучению биологических объектов, практическому применению индивидуальных методов обучения. В данной статье описаны методические особенности использования вопросов при обучении студентов творческому мышлению.

ЦЕЛЬ: изучение методов использования проблем в развитии творческого мышления при преподавании молекулярной биологии.

Материалы и методы: анализ проблемы проводится на основе изучения соответствующих эмпирических фактов, результатов социологических наблюдений, а также аналитического рассмотрения нормативных актов. Это также обеспечивается тем фактом, что в ходе исследования опираются на общепринятые законы, принципы педагогики.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: простые и сложные вопросы являются полезными инструментами для развития навыков мышления учащихся, обучения планированию процессов и обычно включают в себя “скрытую информацию”. Это требует поиска информации, самостоятельного обращения от решателя задач к анализу и синтезу, сопоставлению фактов, обобщению и т.д. Использование этих методов познания является одним из важных подходов к обучению студентов творческому мышлению.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: использование проблем в обучении студентов молекулярной биологии будет иметь важное значение для закрепления приобретенных знаний, повторения и оценки полученных знаний, а также для развития творческого мышления.

Ключевые слова: обучение, объяснение, интерпретация, явление, процесс, биологический объект, творческое мышление, анализ, восприятие, воображение, материя, биологическая концепция, вещество, расчет.

Для цитирования: Жумаев С.З. Использование вопросов в преподавании молекулярной биологии для развития творческого мышления. // Inter education & global study. 2024. №4(1). С 123–130.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

USING QUESTIONS IN TEACHING MOLECULAR BIOLOGY TO DEVELOP CREATIVE THINKING

© Sirojiddin Z. Jumayev[1]✉
[1]Tashkent State Pedagogical University named after Nizami, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: a specific aspect of teaching molecular biology will be the formation of students' ability to recognize biological objects, explain the processes occurring in them and interpret them. When teaching molecular biology, the formation of creative thinking among students leads to the emergence of a new approach to the study of biological objects, the practical application of individual teaching methods. This article describes the methodological features of using questions in teaching students creative thinking.

AIM: to study methods of using problems in the development of creative thinking in teaching molecular biology.

MATERIALS AND METHODS: the analysis of the problem is based on the study of relevant empirical facts, the results of sociological observations, as well as an analytical review of normative acts. This is also ensured by the fact that the research is based on generally accepted laws and principles of pedagogy.

DISCUSSION AND RESULTS: Simple and complex questions are useful tools for developing students' thinking skills, learning process planning, and usually include “hidden information". This requires searching for information, independent reference from the problem solver to analysis and synthesis, comparison of facts, generalization, etc. The use of these cognitive methods is one of the important approaches to teaching students creative thinking.

CONCLUSION: The use of problems in teaching students of molecular biology will be important for consolidating acquired knowledge, repeating and evaluating acquired knowledge, as well as for developing creative thinking.

Key words: teaching, explanation, annotation, phenomenon, process, biological object, creative thinking, analysis, perception, imagination, matter, object, biological concept, matter, calculus.

For citation: Sirojiddin Z. Jumayev. (2024) ‘Using questions in teaching molecular biology to develop creative thinking’, Inter education & global study, (4(1)), pp. 123–130. (In Uzbek).

O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 31-dekabrdagi 824-sonli “Oliy ta’lim muassasalarida ta’lim jarayonini tashkil etish bilan bog‘liq tizimni takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarorida O‘zbekiston Respublikasida oliy ta’limni tizimli isloh qilishning ustuvor yo‘nalishlarini belgilash, zamonaviy bilim va yuksak ma’naviy-axloqiy fazilatlarga ega, mustaqil fikrlaydigan yuqori malakali kadrlar tayyorlash

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

jarayonini sifat jihatidan yangi bosqichga ko‘tarish, oliy ta’limni modernizatsiya qilish, ilg‘or ta’lim texnologiyalariga asoslangan holda ijtimoiy soha va iqtisodiyot tarmoqlarini rivojlantirish maqsadida - oliy ta’lim bilan qamrov darajasini oshirish, xalqaro standartlar asosida yuqori malakali, kreativ va tizimli fikrlaydigan, mustaqil qaror qabul qila oladigan kadrlar tayyorlash, ularning intellektual qobiliyatlarini namoyon etishi va ma’naviy barkamol shaxs sifatida shakllanishi uchun zarur shart-sharoit yaratish belgilangan.

Ma’lumki, pedagogika oliy ta’lim muasasalarining Biologiya ta’lim yo‘nalihi talabalarga molekulyar biologiya fanini o‘rgatish jarayonida o‘quv bilish faoliyatini to‘g‘ri tashkil qilish ta’lim sifatining oshishiga, talabalarda kreativ fikrlashni rivojlantirishga sabab bo‘ladi. O‘quv bilish faoliyatiga masalalardan foydalanishni joriy qilish bilim berish jarayonida o‘qitish vositalarini, o‘qitish metodlarini uygunlashtirishga, integratsiyaga sabab bo‘ladi.

Molekulyar biologiya fanini o‘qitish jarayoniga masalalar yechishning qo‘llaniliashi talabalarda aniq fikrlarini ajrata olish, xulosalar yasash, ma’lumotlar, ilmiy faktlarni aniqlash, ma’lumotlarni mos keltirish va qarama-qarshi qo‘yish imkoniyatlariga ega bo‘ladi. Masala yechish bo‘yicha A.Ya.Xinchin quyidagi fikrlarni bayon etgan. Masala yechishda talabalar to‘g‘ri fikrlashni, eng muximi talabalar to‘liq argumentlarni egallashga o‘rganadilar. Masala yechishda fikrlar aniq ma’lumotlarga yo‘naltirilgan, noqununiy umumlashtirishlarga yo‘l qo‘yilmagan xolda, masalada berilgan faktlarni to‘liq qamrab olishni talab etilishi, klassifikatsiyalashga to‘liq e’tibor berish talab etiladi. Biologik masalalarni yechish davomida talabalarda o‘ziga xos fikrlash qobiliyati: ana’naviy fikrlash sxemasidan farq qiladigan fikrlar bayoni, fikrlarni sharxlash, belgilar aniqligi, fikrlash davomida fikrlarni aniq bo‘laklarga bo‘lib fikrlash shakllanadi.

Masala - muayyan bilim va tafakkur asosida yechimi topilishi shart bo‘lgan muammo bo‘lib, ta’lim oluvchilarga muayyan fanlardan ko‘nikma va malakalarni hosil qilish hamda egallangan bilimlarni tekshirishda qo‘llaniladi. Masala ishlash talabalarni kreativ fikrlashga, mavjud muammoga individual yangicha yondashuv asosida yo‘naltiradi.

Kreativlik inglizcha “create”dan olingan bo‘lib, yaratish ma’nosini bildiradi. Kreativlik deganda insonning yangilik yaratish, muammolarni yechishga qaratilgan ijodiy qobiliyati tushuniladi. Uning tag zamirida originallik, amaliylik, noodatiylik va erkinlik yotadi. Shuningdek, kreativ fikrlash muayyan masala yuzasidan har tomonlama fikrlash, bir nuqtaga turli rakursdan yondashishni anglatadi. Kreativlik asosida biologiya o‘qitishda shaxsni rivojlantiruvchi kategoriya sifatida inson tafakkuri, ma’naviyatining ajralmas qismiga aylanib, u shaxs ega bo‘lgan bilimlarning ko‘pqirrali ekanligida emas, balki yangi g‘oyalarga intilish, o‘rnatilgan stereotiplarni isloh qilish va o‘zgartirishda, hayotiy muammolarni yechish jarayonida kutilmagan va noodatiy qarorlar chiqarishda namoyon bo‘ladi. Ya’ni, berilgan o‘zlashtirilgan bilimlarni takrorlash orqali kreativlikka erishib bo‘lmaydi, ijodiy fikrlash jarayonida yangi fikr, yangi g‘oyaning paydo bo‘lishi asosiy shartdir. Masalan, biologik obyekt haqida ma’lumotlarni yodlab, biologik obyekt haqida ma’lumotlarni “suv qilib ichib yuborgan” bo‘lsangiz ham, nomalum vaziyatlarda qo‘llay olmasangiz, barchasi bekor. Shuning uchun kreativ fikrlash jarayonida tasavvur muhim rol

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

o‘ynaydi. Albert Eynshteyn “Tasavvur — bilimdan muhim” deganida aynan mana shu jihatni nazarda tutgan.

O‘quv faoliyatida tanqidiy fikr yuritish ijodiy fikr yuritishga asoslanadi. Tanqidiy fikrlash orqali shaxs o‘rganayotgan biologik jarayonga munosabati natijasida fikrlash jarayoni vujudga keltiriladi: o‘rganishning asosini mantiqiy ketma ketlikda bajarilishini talab qiladigan o‘quv topshiriqlariga yechim topish orqali bajariladigan mustaqil faoliyatni tashkil etish; topshiriqlarni bajarish talabalarning yangi bilimlarni egallashini ta’minlab, o‘quv faoliyatida tanqidiy fikr yuritish ijodiy fikr yuritishga asos bo‘ladi. Fikrlashning ikki turi bir-biri bilan bo‘g‘liqlikni keltirib chiqaradi va to‘ldiradi.

Tanqidiy fikrlash orqali shaxs o‘rganayotgan biologik jarayonga munosabati natijasida fikrlash jarayoni vujudga keltiriladi, jarayon quyidagicha : ma’lumotlarni tahlil qilish jarayoni (obyektlarni tahlil qilish, kerakli dalillarni tanlash, faktlar va hodisalarni taqqoslash); talabalarning tahliliy fikrlash ko‘nikmalarini shakllantirish uchun avval o‘rganilgan obyektlari bilan o‘rganilayotgan obyekt yoki jarayon o‘rtasidagi bog‘liqliklarni aniqlashga qaratilgan topshiriqlarni talabalarga berishi kerak; bog‘lanishnili fikrlash jarayoni. Talaba tomonidan o‘rganilgan bilimlarni, dalillar bilan bog‘lanishini aniqlash, obyektni tanib olish va jarayonlarning yangi xususiyatini topib o‘rganish; bog‘lanishli fikrlash jarayonida talab oldindan o‘zlashtirgan bilimlarini, ko‘nikmalarini va malakalarini kutilmagan, tasodifiy vaziyatlarda qo‘llay olishi yangi bilimlarni hamda ko‘nimalarni o‘rganadi.

Mustaqil fikrlash jarayonida talaba muammoli vaziyatni tahlil qiladi, farazlarini asoslaydi, egallagan bilim, ko‘nikma va malakalarni yangi tasodifiy vaziyatlarda qo‘llash jarayonida, yangi bilimlarni o‘zlashtiradi, fikrini faktlar bilan isbotlashga o‘rgatadi.

Talabalarning mustaqil ishlarini tashkillashtirish uchun biologik tushunchalarni, biologik jarayonlarni o‘rganish yuzasidan topshiriqlar ishlab chiqish;

• Talabalarning qiziqish darajalarini hisobga olib, ularning mustaqil ta'limi tashkil etishda qo‘shimcha ma'lumot manbalaridan o‘quv adabiyotlari, multimedia vositalaridan foydalanish.

Talabalarning jarayonlarni o‘rganishlarda o‘quv ijodiy faoliyatini tashkil etishda mantiqiy amallardan tashkil topgan topshiriqlardan foydalanish .

•talabalarning bilim olishida bilish faoliyatining subyektiga aylantirilib, fikrlash jarayonida ularni bilimga ega bo‘lishga yo‘naltirish.

•talabalarning bilish faoliyatini emperik bilish va nazariy bilishni yaxlitligini taminlashda o‘qitishning deduktiv tarzda o‘rganish jarayonida ustuvorligini ta'minlash.

o‘rganishning asosini mantiqiy ketma ketlikda bajarilishini talab qiladigan o‘quv topshiriqlariga yechim topish orqali bajariladigan mustaqil faoliyatni tashkil etish.

• talabalar topshiriqlarni bajargandan keyin yangi bilim va ko‘nikmalarni egallaydi.

Molekulyar biologiya fanini o‘qitishda masala va mashqlardan foydalanish hisob-kitob qilishni taqozo qiladi. Bu esa talabalardan aniq miqdorlarni, raqamlar asosida bilishga, raqamlar yordamida biologik qonun va jarayonlarni tushunishni osonlashtirishga imkon beradi. Buning uchun Molekulyar biologiya fanining nazariy ma’lumotlarini

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

o‘rganishda ilmiy abstraksiya qo‘llaniladi. Ilmiy abstraksiyadan foydalanilganda matematik ifodalar yordamida Molekulyar biologiyaga oid jarayonlarning o‘zaro bog‘liqliklarini tushunish osonlashadi. Talaba mavzuga oid masala va mashqlarni mustaqil bajarishi orqali oldinga qo‘ygan mavzuni o‘rganish maqsadiga erishadi.

Ilmiy abstraksiyalash – obektni mavhumlashtirish, uning ichki jarayonlarini hisobga olmay moddiy nuqta yoki sodda shaklda o‘rganishdir. Bu usulning mohiyati shundaki, tadqiq yetilayotgan obekt ahamiyatsiz tomonlari, qismlaridan ajratib olishdan iboratdir, bu uning mohiyatini ochib beruvchi xossalarini ajratish maqsadida qilinadi. Abstraksiyalash yordamida boshqa hodisa kontekstidan fikran ajratilgan fikrlashning umumlashtirilgan natijalari shakllanadi, bu ular o‘zaro bog‘liqligini kuzatishga imkon beradi. Abstrakt fikrlash ijodiy yondashishning zaruriy shartlaridandir.[3]

Matematik abstraktlash ilmiy-tadqiqot – formallashtirish usulining asosi hisoblanadi. Formalizatsiyalash – tadqiqot olib borilayotgan (o‘rganilayotgan) obektni, jarayonni, voqelikni matematik ifodalar bilan tasvirlash yoki matematik abstraksiyalashdir. Mazkur holda obektning e’tiborli tomonlari (xossasi, belgisi, bog‘liqligi) matematik termin va tenglamalarda ifodalanadi, bular bilan keyinchalik ma’lum qoida bo‘yicha amallar bajariladi.[3]

Molekulyar biologiyani o‘rganishda foydalaniladigan masalalarda formalizatsiya-lashdan foydalaniladi. Bunda o‘rganilayotgan obyektdagi mavjud miqdorlar asos qilib olinadi.

Masala. Ma’lum bir oqsil bo‘lagida 41 ta peptid bog‘ mavjud. Shu oqsil haqida axborot saqlovchi DNK dagi 3-, 6-, 7- juft nukleotidlar duplikatsiyaga uchradi. Shundan so‘ng hosil bo‘lgan oqsildagi aminokislotalar sonini toping.

Masalaning yechimi:

1) Oqsilda peptid bog‘lar aminokislotalar sonidan har doim 1 taga kam bo‘ladi ya’ni 41+1 = 42 ta aminokislota.

2) 1 ta aminokislotani 3 ta nukleotid kodlaydi.

42 × 3 = 126 ta nukleotid (RNK)

3) 126 × 2 = 252 ta nukleotid esa DNK molekulasida

4) 252 + 6 (3 jufti duplikatsiya bo‘lgan) = 258 ta nukleotid

5) DNK 258 : 2=129 nukletid 1 ta zanjirida, chunki DNK bitta zanjiridan oqsil sintezlanadi.

6) 129 : 3 = 43 ta aminokislota

Javob: 43 ta aminokislota

Mazkur masalaning yechimini topish uchun oqsil molekulalari tarkibidagi aminokislotlar orasida peptid bog‘lar mavjudligini, DNK da oqsil haqidagi ma’lumotlarning saqlanishini, DNK duplikatsiyasi haqida tushunchani, peptid bog‘lar sonini hamda aminokislotalar soni hisoblab topishni bilishni talab qiladi. Masala tarkibidagi mavhum tushuncha talabani masalaning yechimini topishga kreativ yondashuvni joriy etishga, masalaning tushunarli va soddaligi esa talabadagi motivatsiyasining oshishiga olib keladi. Masala tarkibidagi tushunchalarning ayrimlarini bilmaslik, masalaning javobini topa

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

olmaslikka masalaning yechimini topishda kerakli bo‘lgan tushunchani qayta o‘zlashtirishga, takroran o‘rganishga sabab bo‘ladi.

Masala. Gen eukariot hujayraning A oqsilini kodlagan. Bu genda beshta ekzondan, (140 juft nukleotiddan iborat) va uchta introndan (720 juft nukleotiddan iborat). Shakllangan i-RNK va shakllanmagan pro-iRNK tarkibidagi nukleotidlar sonini toping.

Masalaning yechimi:

1) Ekzon oqsil sintezi to‘g‘risidagi axborotni o‘zida saqlaydigan qism. Intron-kodlamaydigan uchastkasi.

2) Shakllanmagan pro-i-RNK barcha DNK uchastkasidagi informatsiyani o‘zida saqlaydi. Ya’ni 5 ta ekzon va 3 ta intronni, Shakllanmagan pro-i-RNK dagi nukleotidlar soni:

5 x 140 + 3 x 720 = 2860 nukleotiddan iborat.

3) pro-i-RNK ning shakllanish davrida undan intronlar uzilib qoladi shu sababli pro-i-RNK faqat 5 ta ekzondan iborat bo‘lib qoladi. Bundan ko‘rinib turibdiki, shakllangan pro-i-RNK nukleotidlar soni,

5 x 140 = 700 taga teng.

Javob: Shakllangan i-RNK tarkibidagi nukleotidlar soni – 2860 ta, shakllanmagan pro-iRNK tarkibidagi nukleotidlar soni – 700 ta

Mazkur masala tarkibida Gen eukariot hujayraning oqsilini kodlashi, genlarning ekzon va intronlardan iboratligi, i-RNK va pro-iRNK ning tuzilishi haqidagi tushunchalarni bilish talab qilinadi. Tushunchalardan ayrimlarini bilib ayrimlarini bilmaslik, masalaning javobini topa olmaslikka sabab bo‘ladi. Masalaning yechimi va javobini topa olmasa, bu tushunchalarni takroran qayta o‘zlashtiradi. Mavzuning mazmuni va beriladigan savollarning tarkibiga ko‘ra talabalarning mavzularni o‘qib o‘rgangan bilimlarini amalda qo‘llashga, mavjud bilimlar o‘rtasida integratsiya aniqlik kiritishga, o‘rganilgan bilimlarni tahlil qilishga, kreativ fikr yuritishga sabab bo‘ladi. Masalaning yechimini topish uchun yangicha fikrlash amalga oshiriladi.

Biologik jarayonlarni o‘rgatishda masalalarning darajalariga ajratib o‘rgatish talabalarga bilim berish jarayonini sifatli tashkil etishga, talabalarni differensiallashgan ta’limga qamrab olishga, talabalarni mustaqil talim olish jarayoni samarali tashkil etishga, mavzuni mustaqil o‘rganishlarini tashkil etish va nazorat qilish kabi bir qancha didaktik vazifalarni amalga oshirish imkonini beradi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Maxsus fanlarni o‘qitish metodikasi: darslik/ Z.K Ismailova, P.M Maxsudov., O.K Ergashev, O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi. – O‘.: «Yangiyo‘l poligraf servis », Toshkent – 2020. – 262 b.
2. Ilmiy tadqiqot asoslari: o‘quv qo‘llanma /A.Radjabov; O‘zbekiston Respublikàsi Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi. – O‘.: «Tafakkur-Bo‘stoni», 2012. – 208 b.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

3. M.N.Valixonov, S.N.Dolimova, G.B.Umarova, P.Mirhamidova. Biologik kimyo va molekulyar biologiya (2-qism): / O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi. - T.: “NAVRO‘Z” nashriyoti 2015, 204-bet.
4. Biologiyani o‘qitishda pedagogik texnologiyalar: oliy o‘quv yurtlari talabalari uchun darslik/J.O.Tolipova; mas’ul muharrir A.T.G‘ofurov; O‘zR oliy va o‘rta-maxsus ta’lim vazirligi. — T.: Cho‘lpon nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2011. — 160 b.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Jumayev Sirojiddin Zafarovich**, o'qituvchi, [**Жумаев Сирожиддин Зафарович** преподаватель], [**Sirojiddin Z. Jumayev**, teacher]; manzil: O‘zbekiston, Toshkent shaxar Chilonzor tumani Bunyodkor ko'chasi 27- uy [адрес: Узбекистан, город Ташкент Чиланзарский район улица Бунедкор дом 27], [address: Uzbekistan, Tashkent city Chilanzar district Bunyodkor street 27]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Original paper

BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARINING IJODIY FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISH SHART –SHAROITLARI VA SAMARALI OMILLARI

© A.U. Jo’rayev[1]✉

[1]Termiz davlat pedagogika instituti, Termiz, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqolada bugungi kunda ta’lim-tarbiya jarayonida bolalardagi yashirin iste’dodlarni yuzaga chiqarish, kichik maktab yoshidan boshlab o‘z faoliyatini namoyon qilishi uchun imkoniyat yaratish, ulardagi ijodkorlik qobiliyatini rivojlantirish kelajakda yuksak salohiyatli, ijtimoiy faol, o‘tkir zehnli, kashfiyotchilik qobiliyatini namoyon eta oladigan raqobatbardosh kadrlarni voyaga etkazish garovi bo‘lib hisoblanishi bugungi kunning dolzarb vazifasi ekanligi masalasi keng yoritib berilgan.

MAQSAD: boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining ijodiy faoliyatini rivojlantirish shart –sharoitlari va samarali omillarini o‘rganissdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining ijodiy faoliyatini rivojlantirish shart –sharoitlari va samarali omillari muammosini tadqiq qilish jarayonida suhbat, ijtimoiy-psixologik so'rovnoma, kuzatish kabi metodlaridan foydalanildi va olingan natijalarning statistik ishonchlilik darajasi tahlil orqali tasdiqlandi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: o‘quvchilarning ijodiy komretentligini shakllantirish omillaridan yana biri sifatida o‘quvchilarning kongnitiv funksiyalariga ta’siri, turli ta’lim muassasalarida o‘quvchi bolalarda fikrlash turlari va miyaning rivojlanish ko‘rsatkichlari o‘rtasidagi farqlarni keltirish mumkin

XULOSA: o‘rganishlar va tahlillar natijasi shuni ko‘rsatadiki, texnologiyatufayli atrofdagi dunyo haqidagi ma’lumotlar inson miyasini barcha jihatlari faollashuvini, ularning tasviriy va majoziy fikrlashlarini ham rivojlantirar ekan.

Kalit so'zlar: ijodiy ,rivojlantirish,shaxs ,psixologik xususiyat ,ijodiy qobilyat.

Iqtibos uchun: Jo’rayev A.U. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining ijodiy faoliyatini rivojlantirish shart –sharoitlari va samarali omillari. // Inter education & global study. 2024. №4(1). B.131–134.

УСЛОВИЯ И ЭФФЕКТИВНЫЕ ФАКТОРЫ РАЗВИТИЯ ТВОРЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

© А.У. Жураев[1]✉

[1]Термезский государственный педагогический институт, Термез, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье рассматривается актуальная задача сегодняшнего дня-выявление скрытых талантов у детей в учебно-воспитательном процессе, предоставление им возможности для проявления своей деятельности, начиная с младшего школьного возраста, развитие у них творческих способностей как залог воспитания конкурентоспособных кадров, способных в будущем проявить высокий потенциал, общественную активность, острый ум, исследовательские способности широко освещается.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

ЦЕЛЬ: изучение условий и продуктивных факторов развития творческой деятельности младших школьников.

Материалы и методы: в процессе исследования проблемы условий и продуктивных факторов развития творческой деятельности младших школьников использовались такие методы, как беседа, социально –психологическая анкета, наблюдение, а степень статистической достоверности полученных результатов подтверждалась анализом.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: в качестве еще одного фактора формирования творческой компетентности учащихся можно привести влияние на познавательные функции учащихся, различия между типами мышления и показателями развития мозга у детей, обучающихся в различных образовательных учреждениях

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: результаты исследований и анализа показывают, что благодаря технологиям информация об окружающем мире способствует активизации всех аспектов человеческого мозга, как их образного, так и образного мышления.

Ключевые слова: творчество, развитие, личность, психологическая характеристика, творческие способности.

Для цитирования:Жураев А.У. Условия и эффективные факторы развития творческой деятельности младших школьников. // Inter education & global study. 2024. №4(1). С. 131–134.

CONDITIONS AND EFFECTIVE FACTORS FOR THE DEVELOPMENT OF CREATIVE ACTIVITY OF PRIMARY SCHOOL CHILDREN

© Avazbek U. Juraev[1]✉
[1]Termiz State Pedagogical Institute, Termiz, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article discusses the urgent task of today-identifying hidden talents in children in the educational process, providing them with opportunities to manifest their activities, starting from primary school age, developing their creative abilities as a guarantee of educating competitive personnel capable of showing high potential, social activity, sharp mind in the future, research abilities are widely publicized.

AIM: to study the conditions and productive factors of the development of creative activity of younger schoolchildren.

MATERIALS AND METHODS: in the process of studying the problem of conditions and productive factors of the development of creative activity of younger schoolchildren, such methods as conversation, socio–psychological questionnaire, observation were used, and the degree of statistical reliability of the results obtained was confirmed by analysis.

DISCUSSION AND RESULTS: as another factor in the formation of students' creative competence, one can cite the influence on students' cognitive functions, differences between types of thinking and indicators of brain development in children studying in various educational institutions

CONCLUSIONS: the results of research and analysis show that thanks to technology, information about the world around us contributes to the activation of all aspects of the human brain, both their imaginative and imaginative thinking.

Key words: creativity, development, personality, psychological characteristics, creative abilities.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

For citation: Avazbek U. Juraev. (2024) 'Conditions and effective factors for the development of creative activity of primary school children', Inter education & global study, (4(1)), pp. 131–134. (In Uzbek).

Bugungi kunda boshlang'ich sinf o'quvchilarini ta'lim-tarbiyasi, ularning munosib kasb-hunarga tayyorlashni zamon talabi darajasiga ko'tarish masalasiga har doimgidanda ahamiyatlidir. Bu ayni paytda umumta'lim maktablarining boshlang'ich sinflarida ta'limni zamonaviy talablar asosida tashkil etish va mazmunan yangilash, uzluksiz ta'lim tizimining fan va ishlab chiqarish bilan integrasiyalashuvi, raqobatbardosh o'qituvchining kasbiy faoliyatida metodik tayyorgarlikni kuchaytirish jamiyat talablarining asosiy yo'nalishlaridan biriga aylanishini taqoza etadi .

Resrublikamizda "uzluksiz ta'lim tizimini yanada takomillashtirish yo'lini davom ettirish, sifatli ta'lim xizmatlariga imkoniyatlarni oshirish, pedagog va mutaxassislarning malaka darajasini yuksaltirish; umumiy o'rta ta'lim sifatini tubdan oshirish, informatika, matematika kabi talab yuqori bo'lgan fanlarni chuqurlashtirilgan tarzda o'rgatish; ish beruvchilarning ehtiyojlariga javob beradigan mutaxassisliklar bo'yicha tayyorlash hamda oliy ta'lim tizimida faoliyatning sifati va samaradorligini oshirish" ustuvor vazifa sifatida keng ko'lamli ishlar olib borilmoqda.

Amerikalik tadqiqotchilar D.Bush va S.Xitlar tadqiqot ishlarida maktab o'qituvchilar, o'quvchilar psixologlar hamda ota-onalar bilan hamkorligiga e'tiborni kuchaytirish bolalarning sog'lig'ini saqlash va mustahkamlashga xizmat qilishi ham asosiy omillardan hisoblanadi. Shuningdek, o'quvchilarni shaxs sifatida shakllanishi, ijtimoiy faolligi, o'z ustida ishlashi, aniq reja va maqsad bilan harakatlanishi, o'qish va o'rganishga bo'lgan qiziqish motivini oshirishda, ilmiy-nazariy izlanishlardan tashqari, davlat va jamiyat hayotida muhim o'rin tutgan, fan va ta'lim, san'at va sport sohalarida yuksak yutuqlarga erishgan shaxslar timsolida, "ibrat" maktabini yaratish, taqlid qilish ko'nikma va malakasini shakllantirish ta'lim tarbiya-jarayonida samarali natija beradi. Masalan, o'quvchilarni vatanrarvarlik ruhida tarbiyalashda ilmiy, faktik ma'lumotlar bilan cheklanib qolmasdan, buyuk ajdodlarimizning badiiy obrazlari yaratiladi, ularga hurmat, muhabbat, ixlos, taqlid orqali yoshlarni jasoratga chorlovchi srektakllar, qo'shiqlar orqali ijodiy yondashuv, ijoiy tafakkurni shakllanirishda samaraga erishiladi. Bu guruh o'quvchilarning ijodiy yo'nalishga yo'nalitiruvchi ta'lim metodlari bo'lib, ularga tushuntirish, ko'rsatish, mashq, interfaol o'yinlar, aqliy hujum, turli hayotiy proektiv vaziyatlarni tuzish va o'quvchilarni mantiqiy fikrlash, hamda ijodiy faoliyatga taklif etish kiradi. Bunda boshlang'ich sinf o'quvchilari istiqbolda real vaziyatlarga nisbatan amaliy faoliyatni tashkil etgan holda, zaruriy bilimlarni egallab, kundalik turmush-tarzida foydalanadi. Shuningdek, ularda umumta'lim fanlarni o'qish va o'rganish, hamda zaruriy individual ko'nikma va malaka qaror oradi. Bu ayni paytda o'quvchilarning uquv motivi, fanga qiziqishi hamda maktabda o'tiladigan fanlarning hayotga tayyorlash mazmunini berishini tushunishlariga, bshlang'ich sinf o'quvchilarining kreativ qobiliyatlarining rivojlanishiga asos bo'ladi.

Boshlang'ich sinf o'quvchining ruhiy taraqqiyoti uning ijodiy faoliyatini va intellektual rivojlanishini ta'minlaydi. Bunda o'quvchilarning izchil tarzda bir bosqichdan keyingisiga o'tishi, ularning ijtimoiy moslashuv shakli bo'lib, uning komrononti sifatida o'quvchilarning o'zlashtirgan bilimlari mujassamlashgani va olgan bilimlarini hayotiy tarjibalao misolia o'zaro mutanosib tarzda ifodalay olishlari ko'zda tutiladi. Erishilgan natijada esa, o'quvchining ijodiy qobiliyati hamda ta'lim metodikasining o'zaro ichki aloqador qonuniyatlari, sinergetikasi asosida rivojlanadi. Bu o'quv-bilish, kichik amaliy loyihalar jarayoni yordamida amalga oshiriladi.

Agar o'quvchining aqliy va ilmiy taraqqiyoti uning yoshiga mos bo'lmasa, u holda bunday o'quvchilar maxsus ta'lim jarayoniga jalb etiladilar va ixtisoslashtirilgan dasturlar asosida o'qitiladilar.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Umumta'lim jarayoni samaradorligi, uning o'quvchi ijodiy faoliyati shakllanganligini ta'minlay olishi bilan belgilanadi.

O'quv faoliyatini ijodiy tashkil etish g'oyasi o'quvchilarning mantiqiy tafakkuri, dunyoqarashi hamda ijtimoiylashuvini rivojlantirishga yo'naltirilganligi bilan alohida ahamiyatga ega. O'quv materialini bayon etishning induktiv usuli, o'quvchilar ijodiy fikrlash jarayonining alohida bir jihatini shakllantirishga xizmat qiladi. Bu mantiqiy jihatdan aniqlikdan uzoqlashish omillariga olib keladigan mavhum tushunchalarni shakllantiradi. Bunda o'quvchi mantiqiy fikrlash jarayoni ma'lum nuqson va kamchiliklar negizida shakllanib, ijodiy faoliyatida noaniqlik kuzatiladi. Buning oqibatida o'quvchi zaruriy qonuniyat va tushuncha o'rtasidagi bog'liqlikni chiqara olmaydi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarda mantiqiy tafakkur va ijodiy faoliyatni rivojlantirishning nazariy omillarini qaror ortirish uchun, umumiylikdan xususiylikga, mavhumlikdan aniqlikka, xususiylikdan umumiylikga va aniqlikdan mavhumlikka oid fikrlash ko'nikmasini shakllantirish lozim. Buning uchun darsliklar va o'quv qo'llanmalarida o'quv materiallarini induktiv-deduktiv usulda bayon etishga erishish talab etiladi. Bunday torshiriqlar umumta'lim maktablari boshlang'ich sinflar o'quvchilarining Texnologiya fani darsliklarida yetarlicha berilgan. Bu esa, o'quvchilarning fikrlash qobiliyatini rivojlantirishning asosiy bosqichlari aynan boshlang'ich maktab davrlariga to'g'ri keladi, chunki aynan shu davr mobaynida bolanining miyasi nisbatan qayishqoq va katta hajmdagi axborotni qayta ishlashga moyil bo'ladi. Shu bilan birgalikda bolalarda kechayotgan o'yinqaroqlik davrini hisobga olgan holda ular bilan noodatiy uslublar orqali ishlash yanada ko'rroq samaradorlikni oshiradi.

Bolalar faqat aqliy matematikani o'rgana boshlaganlarida, murabbiylar ularga texnika va abakusning kelib chiqish tarixini aytib berishadi. Ota-onalar va bolalar nima uchun bu oddiy, ammo juda samarali og'zaki hisob vositasi matematik misollarni hal qilishni emas, balki o'z-o'ziga ishonchni va ko'r vazifalarni bajarish qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradi. Ko'rchilik olimlar daholar aynan daho bo'lib tug'iladi, deb hisoblaydi. Amaliyot esa aksini ko'rsatadi. Yangi dasturlarda aqliy salohiyati yuqori bo'lgan bolalar haqidagi xabarlar tez-tez raydo bo'lmoqda.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Mo'minov, I., & Eshmatov, I. (2023). BOSHLANG'INCH SINFLARDA INTERFAOL METODLAR. *Академические исследования в современной науке*, *2*(15), 70-75.
2. Eshmatov I., Mo'minov I. UMUMIY O 'RTA TA'LIM MAKTABLARI BOSHLANG'ICH SINF O 'QUVCHILARIDA MA'NAVIY-AXLOQIY FAZILATLARINI SHAKLLANTIRISH //Международная конференция академических наук. – 2023. – Т. 2. – №. 5. – С. 28-31.
3. Khudoyshukur's son Muminov I. THE USE OF MODERN INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN THE EDUCATION OF ELEMENTARY STUDENTS //World of Scientific news in Science. – 2024. – Т. 2. – №. 3. – С. 316-322.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Jo'rayev Avazbek Umar o'g'li**, o'qituvchi [**Жураев Авазбек Умар угли**, преподаватель], [**Avazbek U. Juraev**, teacher]; [адрес: Узбекистан, 117036, Город Термез, ул. Barkamol avlod 43], [address: Uzbekistan, 117036, Surkhandarya, Termez, Barkamol avlod at street, 43].

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Original paper

A1 DARAJADAGI LEKSIK KOMPETENSIYANI RIVOJLANTIRISHNING ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARI

© S.S.Tog'ayeva[1]✉

[1]Termiz iqtisodiyot va servis Universiteti, Termiz, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarining A1 darajadagi leksik kompetensiyani rivojlantirish jarayonida uchraydigan ayrim qiyinchiliklar, boshlang'ich sinf o'quvchilarining so'z boyligini innovatsion texnologik mashqlar yordamida rivojlanish tamoyillari va o'ziga xos xususiyatlari o'rin olgan. A1 darajadagi o'quvchilarning ichki motivatsuyalarini uyg'otishning asosiy individual xususiyatlari juda ahamiyatlidir. Mazkur maqolada yuqoridagi xususiyatlar xususida so'z borib, keng auditoriya uchun mo'ljallanganligi bilan ahamiyatlidir.

MAQSAD: A1 darajadagi leksik kompetensiyani rivojlantirishning zamonaviy pedagogik texnologiyalarga oid muammolarni tadqiq qilishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot jarayonida falsafiy, tarixiy, pedagogik, metodik, psixologik va adolat va adolatparvarlik g'oyalari va uning mohiyatini yoritib berishda sintez, kompleks yondashuv, tizimli yondashuv, kontent analiz, qiyosiy tahlil, dialektik, usullari asos sifatida qabul qilindi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: chet til, xususan, ingliz tilini kichik yoshdan o'rganish va o'rgatish dastlab yuqori tabaqa oilalarda tajriba qilingan bo'lsa (Anna-and-the-King-of-Siam),1950-yillarda AQSH va YEVROPA mamlakatlarida ommaviy tus oldiva o'n yil ichida «Foreign Language in elementary School»dasturi asosida ta'lim oluvchi o'quvchilar soni bir millionga yetdi.Fransiya,Shvetsiya va gollandiyada esa 1950-yillar o'rtalarida «English without a book» dasturi asosida ingliz tili 3-sinfdan o'qitilia boshlandi. Yoshlarning chet tilini yaxshi o'rganishi, jamiyatning rivojida muhim ahamiyatga ega. Til bu – muloqat vositasi bo'lib, uni yaxshi o'rganish orqali, turli mamlakatlar bilan hamkorlik o'rnatishda xizmat qiladi.

XULOSA: jahonda globallashuv jarayonlarini tezlashtirish, erkin bozor munosabatlariga o'tishi va ishlab chiqarishga yuqori texnologiyalarning joriy etishining rag'batlantirilishi "lingvistik kapitalga" ya'ni chet tillarini (ayniqsa ingliz tili) ni mukammal egallashni talab etmoqda.

Kalit so'zlar: A1 daraja, ichki motivatsiya, leksik kompetensiya, tamoyil, innovatsion texnologiyalar.

Iqtibos uchun: Tog'ayeva S.S. A1 darajadagi leksik kompetensiyani rivojlantirishning zamonaviy pedagogik texnologiyalari. // Inter education & global study. 2024. №4(1). B.135–140.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

СОВРЕМЕННЫЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ТЕХНОЛОГИИ ДЛЯ РАЗВИТИЯ ЛЕКСИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНЦИИ НА УРОВНЕ А1

© С.С. Тогаева[1]✉
[1]Термезский университет экономики и сервиса, Термез, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье рассмотрены некоторые трудности, встречающиеся в процессе развития лексической компетентности младших школьников уровня А1, принципы и особенности развития словарного запаса младших школьников с помощью инновационных технологических упражнений. Очень значимы основные индивидуальные особенности пробуждения внутренней мотивации учащихся уровня А1. Данная статья примечательна тем, что она предназначена для широкой аудитории с учетом вышеуказанных особенностей.

ЦЕЛЬ: исследование проблем развития лексической компетентности уровня А1 по современным педагогическим технологиям.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в процессе исследования за основу были приняты методы синтеза, комплексного подхода, системного подхода, контент-анализа, сравнительного анализа, диалектики, осветления философских, исторических, педагогических, методологических, психологических идей справедливости и справедливости и их сущность.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: хотя изучение и преподавание иностранного языка,особенно английского, с раннего возраста изначально практиковалось в семьях высшего класса (Анна и король Сиама), в 1950-х годах он стал популярным в США и странах Европы., а через десять лет обучение по программе «иностранный язык в начальной школе число читателей-получателей достигло миллиона.Во Франции, Швеции и Нидерландах английский язык начали преподавать с 3-го класса в середине 1950-х годов по программе «English without a book». Хорошее изучение иностранного языка молодыми людьми имеет важное значение для развития общества. Язык — это средство общения, которое через хорошее его изучение служит установлению сотрудничества с разными странами.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: ускорение процессов глобализации в мире, переход к свободным рыночным отношениям и стимулирование внедрения высоких технологий в производство требует “языкового капитала”, то есть совершенного владения иностранными языками (особенно английским).

Ключевые слова: А1 уровень, внутренняя мотивация, лексическая компетентность, принцип, инновационные технологии.

Для цитирования: Тогаева С.С. Современные педагогические технологии для развития лексической компетенции на уровне а1. // Inter education & global study. 2024. №4(1). С. 135–140.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

MODERN PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES FOR THE DEVELOPMENT OF LEXICAL COMPETENCE AT THE A1 LEVEL

© Sabohat S. Tog'ayeva[1]✉
[1]Termiz University of Economics and Service, Termiz, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article covers some of the difficulties faced by elementary students in the process of developing lexical competence at A1 level, principles and specific features of the development of vocabulary of elementary students using innovative technological exercises. The main individual characteristics of awakening the internal motivations of students at A1 level are very significant. In this article, the above features are relevant in that the word is intended for a wide audience.

AIM: to study the problems of the development of lexical competence at A1 level using modern pedagogical technologies.

MATERIALS AND METHODS: in the course of the research, the methods of synthesis, an integrated approach, a systematic approach, content analysis, comparative analysis, dialectics, clarification of philosophical, historical, pedagogical, methodological, psychological ideas of justice and justice and their essence were adopted as the basis.

DISCUSSION AND RESULTS: although the study and teaching of a foreign language, especially English, was initially practiced from an early age in upper-class families (Anna and the King of Siam), in the 1950s it became popular in the United States and European countries., and ten years later, the study program "foreign language in elementary school the number of readers- the number of recipients has reached one million.In France, Sweden and the Netherlands, English began to be taught from the 3rd grade in the mid-1950s under the program "English without a book". Good learning of a foreign language by young people is important for the development of society. Language is a means of communication, which, through good study, serves to establish cooperation with different countries.

CONCLUSION: accelerating the processes of globalization in the world, the transition to free market relations and stimulating the introduction of high technologies into production requires "language capital", that is, perfect command of foreign languages (especially English).

Key words: A1 level, internal motivation, lexical competence, principle, innovative technologies.

For citation: Sabohat S. Tog'ayeva. (2024) 'Modern pedagogical technologies for the development of lexical competence at the a1 level', Inter education & global study, (4(1)), pp. 135–140. (In Uzbek).

Jahonda turli tillar mavjud bo'lib, ularning barchasi o'zining alohida xususiyatlariga ega. Ma'lumki, til muayyan tuzilishga ega bo'lgan aloqa vositasi, uning asosini esa leksik birlik tashkil etadi. Har bir davlat o'zining yosh avlodini bilimli va salohiyatli bo'lishi

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

maqsadida ko'p imkoniyatlar yaratib berishga harakat qiladi. Shu o'rinda, bizning mamlakatimizda ham yosh avlodga ko'plab imkoniyatlar yaratilgan va yaratilmoqda.

Mana shunday imkoniyatlardan biri, 1. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2017-yil 11- avgustdagi "Ta'lim muassasalarida chet tillarni o'qitish sifatini yanada oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 610-son qarori va O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 10-dekabrdagi "Chet tillarini o'rganish tizimini yanada takomillashtirish chora tadbirlari tog'risidagi"gi PQ-1875-sonli qarorini misol ketirishimiz mumkin . Bu qarorga asosan boshlang'ich sinf o'quvchilarga birinchi sinfdan ingliz tili fani kiritildi. Qarorga muvofiq zamonaviy darsliklar, metodlar va texnologiyalar ishlab chiqarildi.

Umumta'lim maktablarida 1-sinfdan boshlab ingliz tili darslarini turli qiziqarli o'yinlar tarzida o'qitish va shu bilan birga o'quvchilarning og'zaki nutqini ham rivojlantirish, 2-sinfdan boshlab esa, alifbo,o'qish va grammatikani o'qitishni zamonaviy, innavatsion usullar orqali o'tish bosqichma-bosqich amalga oshirilmoqda. Kichik yoshdagi bolalar yaxshiroq va osonroq o'rganishadi.Uzoqroq o'rganish davrimaktab ta'limi yakuniga qadar malakalarning yuqoriroq darajada egallanishiga olib keladi

Bolalarda til o'rganishga bo'lgan tabiiy moyillik va taqlid qilish xususiyati kuchli, shu sababli ular o'rganayotgan tilni yaxshi, tez o'zlashtiradi. Xitoy ixtirochilaridan biri Masaru Ibuka o'zining mashhur " Urushdan keyin juda kech" nomli kitobida, quyidagi fikrlarni aytib o'tgan: ".....bolaning miyasi cheksiz miqdordagi malumotlarga ega bo'lishi mumkin. ...". Shu sababli 6-7yoshdagi bolalar malumotlar manosini tushunmaydi,uni mexanik tarzda yodlaydi.Shunung uchun boshlang'ich sinf o'quvchilariga ingliz tilini o'rgatishda gramatik qoidalardan boshlamasligimiz zarur. Aks holda til o'rganishning dastlabki bosqichida o'quvchilarni qiynab qo'yishimiz va qiziqishini so'ndirishimiz mukin.Shuning uchun boshlang'ich sinf o'quvchilariga ingliz tilini mazmunli va qiziqarli o'rgatishda turli innovatsion metodlardan foydalanishimiz kerak. O'raganilayotgan har bir til yangi so'zlarni o'rganish orqali rivojlanadi.Yangi so'zlarni turli xil ko'rgazmali qurollar,plakatlar orqali o'rgatishimiz mumkin.Boshlang'ich sinf o'quvchilariga yangi so'zlarni rasmlari bilan o'ragatish foydali bo'lib,ularning ko'rish orqali eslab qolish qobiliyati kuchli. Kundalik hayotda ko'p ishlatiladigan narsa buyumlar ko'zga doimo tushib turishi va doimo qo'llanishi boiz,yosh til o'rganuvchilar bundan so'zlarni ixtiyorsiz tarzda o'rganadi.

Chet tillarini o'rgatish va o'rganishni yanada yaxshilash maqsadida unga ajratilgan shart sharoitlar kundan-kunga, yildan-yilga yaxshilanib borilmoqda.Akademik L.V.Sherba o'z asarlarida chet tillarini o'qitishdan qator maqsadlarni amalga oshirish haqida yozadi.Jumladan, tilning o'zini amaliy bilishni emas balki uning tuzilishini o'rganishini maqsad qilib qo'yish ham mumkin. Filologlar ana shu maqsadda tillarni o'rganishadi.

I.V.Raxmomov chet tilini o'qitishda ilmiy, tarbiyaviy hamda kommunikativ maqsadlar nazarda tutilishini uqtiradi. Mamlakatimiz maktablarida chet tillarini o'qitish amaliy, ta'limiy va tarbiyaviy maqsadlarini nazarda tutadi. O'qitish maqsadi deyilganda amalda bajarilishi zarur bo'lgan o'qitishning rejalashtirilgan natijasi tushuniladi. O'qitishning maqsadini

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

jamiyatimizning talabi aniqlab beradi va bu hukumatimiz tomonidan chiqarilgan har xil qarorlar va ko'rsatmalar asosida amalga oshiriladi.

N.Galskova va Z.Nikitenkolar boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun darsliklar yaratishda tillararo interferensiyaga ko'p e'tibor qaratilishi natijasida o'quvchilarning yosh xususiyatlari inobatga olinmayotganligi ta'kidlanmoqda . Chet tili ta'limida sifat va samaradorlikni ta'minlash maqsadida chet tillarini o'rganish, o'rgatish, yoshini qisqartirish tajribasi ommalashib bormoqda.Bunga «the younger the better / early is better» mazmunidagi tushunchaning keng tarqalganligi sabab bo'ldi.

Yosh til o'rganuvchilarga ingliz tili leksikasini o'rgatishda quyidagi ilmiy nazariy qarashlar muhim hisoblanadi: asosiy so'zlar: boshlang'ich sifatida, o'quvchilarni asosiy so'zlarni o'rganishga yondashish kerak, masalan, kasb, uy, ovqat, meva, vaqt kabi; ranglar va sonlar: ranglar va sonlar bilan bo'lgan bog'liq so'zlarni o'rganishga e'tibor berish zarur. misol uchun, oq, yashil, to'qqiz, ikki kabi; salomatlik so'zlari: yaqinlik va salomatlik so'zlarini o'rganishga e'tibor berish kerak, masalan, salom, rahmat, yordam, yaxshimisiz kabi; ko'p ishlatiladigan so'zlar: bu so'zlar o'quvchilarning o'zaro munosabatlarda foydalanishi mumkin bo'lgan so'zlar, masalan, tilak, rahbar, talaba, kitob kabi; sovg'alar va takliflarga oid so'zlar: o'quvchilarni bir necha sovg'alar va takliflar bilan tanishtirish kerak, masalan, iltimos, rahmat, endi, yordam bermoqchiman kabi; sun'iy so'zlar: o'quvchilarni sun'iy so'zlar bilan tanishtirish va o'rgatishga e'tibor berish kerak, masalan, telefon, kompyuter, internet kabi; haftalik va oylik kuni so'zlari: o'quvchilarga haftalik va oylik kuni so'zlari haqida ma'lumot berish zarur, masalan, dushanba, seshanba, yanvar, fevral kabi; ko'p ishlatiladigan so'zlar: ko'p ishlatiladigan so'zlar orqali o'quvchilarning so'z zaxiralari oshiriladi, masalan, ish, hayot, kitob, maktab kabi.

O'rganish jarayonida o'quvchilarni qiziqishlarni o'zgartirish va amaliyotga asoslangan darslar, o'yinlar va harakatli o'quv vositalari ishlatish juda muhimdir. O'rganish jarayonida ishtirok etuvchi va o'zini joriy qiluvchi darsliklar ham yordam berishi mumkin. Shuningdek, o'quvchilarga ingliz tili so'zlarini amaliy ravishda qo'llash imkonini beruvchi mashqlar va so'z o'yinlari ham foydalidir.

Yosh til o'rganuvchilarga ingliz tili leksikasini o'rgatishda quyidagi usullar samarali hisoblanadi: o'rganilgan so'zni ko'proq so'z yozish va o'qish: o'quvchilarga ruchanli kitoblar va yozma asarlar yordamida ko'proq so'z yozish va o'qish imkoniyati berish; tematik to'plamlar: asosiy mavzular bo'yicha so'zlarni to'plamlar shaklida o'rgatish, masalan, uy hayvonlari, meva va sabzavotlar, kasb-hunarlar, transport vositalari kabi; so'z yig'ish o'yinlari: so'z yig'ish o'yinlari orqali o'quvchilarning so'zlar va ularning ma'nolari bilan o'ylab kelishini rag'batlantirish; tahlil qilish, tanqidiy fikrlashga yonaltirish: maqolalar yoki she'rlar orqali so'zlar va ularning ma'nolarini tahlil qilish va tushunchalarini kuchaytirish; so'zlar bilan gaplashish: o'quvchilarni so'zlar bilan gaplashishni o'rgatish uchun darslar va qo'llanmalar tayyorlash; o'quv o'yinlari: o'yinlar yordamida o'quvchilarni motivatsiyalash va o'rganishning ko'nikmalari boyicha yordam berish; so'zlar asosida kichik nutqlar yaratish: o'quvchilarga o'zlashtirilgan so'zlar asosida kichik nutqlar yaratish va uni mustaqil ravishda ishlatishga yo'l qo'yish; audio va video darslar: audio va video darslar orqali o'quvchilarni

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

so'zlar va ong yoki yomon ma'nolar bilan e'tibor qaratishga o'rgatish; haftalik so'zlar: har hafta yangi so'zlar belgilab, o'quvchilarga yangi leksikani o'rganish imkoniyatini berish.

Ushbu usullarga e'tibor qilish, boshlang'ich sinf o'quvchilarini ingliz tilining leksikasini o'rganish jarayonida rag'batlantirishga yordam beradi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining til o'rganish ko'nikmalarininig muvaffaqiyatli bo'lishi uchun darsda ishning o'yin turlaridan foydalanish kerak, chunki kichik yoshdagi o'quvchilar uchun o'yin atrofida dunyoni o'rganish juda ham qiziq hisoblanadi. O'quvchilar bir-biri bilan bellashib, yangi so'zlarni takrorlab, yangi materiallarni yaxshi o'zlashtiradilar. Ta'lim tizimida boshqa fanlardan ingliz tilining farqi, bir paytning o'zida uning ham ta'lim maqsadi, ham ta'lim vositasi ekankigida namoyon bo'ladi. Ingliz tilida nutqiy malakalar (tinglab tushunish,gapirish, o'qish, yozuv)ni egallasa ta'limdan ko'zlangan maqsad bo'lishi bilan birga, o'rganilayotgan til yangi va foydali axborotlarni yetkazish vositasi maqomini ham oladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2017-yil 11- avgustdagi "Ta'lim muassasalarida chet tillarni o'qitish sifatini yanada oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 610-son qarori // Lex.UZ. – URL manzili: https://www.lex.uz/docs/3304917 (kirish sanasi: 23.09.2022).
2. Гальскова Н.Д. Современная методика обучения иностранным языкам: Пособие для учителя. – М.: АРКТИ-ГЛОССА, 2000. – С. 332.
3. Зимняя И.А. Педагогическая психология. Учебник для вузов. Изд. второе, доп., испр. и перераб. – М.: Издательская корпорация «Логос», 2000. – С 312.
4. Пассов Е.И., Кузовлев В.П., Царькова В. Б. Современный преподаватель иностранного языка. – М.: Мысль, 2013. – С. 425.
5. Сафонова В.В. Культуроведение в системе современного языкового образования // Иностранные языки в школе. 2001. № 3. – С. 17–24.
6. Игнатова М.Н. Основные принципы преодоления трудностей в обучении англоязычной устной речи студентов на основе рационального подхода // Преподаватель XXI век. 2014. №4. – С.154-159.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉ **Tog'ayeva Sabohat Safar qizi**, xorijiy til va adabiyoti (ingliz tili) II kurs magistatura bosqich talabasi, [**Тогаева Сабохат Сафар кизи** иностранный язык и литература (английский язык) студент II курса магистратуры], [**Sabohat S. Tog'ayeva**, foreign language and literature (English) second year graduate student]; manzil: O'zbekiston, Termiz shahar, Bog'i shamol MFY, Farovon 1-chi mavze, 4-b uy [адрес: Узбекистан, город Термез, махалля Боғишамол, улица Фаровон, массив 1, дом 4-б], [address: Uzbekistan, Termez, Farovon street 4-b] E-mail: rustamkhurramov@mail.ru

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Original paper

BOSHLANG‘ICH TA’LIMDA VARIATIV O‘QITISHNING TARIXIY AHAMIYATI JIHATIDAN TAHLILI

© H.B. Tojiyev[1]✉
[1]Termiz iqtisodiyot va servis universiteti, Termiz, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: maqolada boshlang‘ich ta’limda variativ o‘qitishning tarixiy jihatdan ahamiyati va bu borada bugungi kunda amalga oshirilishi lozim bo‘lgan jihatlar yoritilgan.

MAQSAD: boshlang‘ich ta’limda variativ o‘qitishning tarixiy ahamiyati jihatidan tahlil qilish usullaridan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: an’anaviy ta’lim tizimida boshlang‘ich ta’limning variativ zamonaviy modellarini ajratib ko‘rsatish so‘nggi o‘n yillikda sodir bo‘ldi. Shuning uchun mantiqiy-tarixiy tahlilga amal qilib, birinchi navbatda Zankov L.V, Elkonin D.B. va Davidov V.V. rivojlantiruvchi ta’lim tizimlarini ko‘rib chiqish maqsadga muvofiq bo‘ladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: asosan o‘qitishning an’anaviy rivojlanish tavsifini o‘z ichiga olgan kichik sinf talabalarini o‘qitishning variativ modellarini ishlab chiqish boshqa maqsadlarni hal qilib, jamiyatning maktabga bo‘lgan talabiga ham, mualliflar o‘z loyihalarida qo‘ygan ideal natijaga ham bog‘liq bo‘ladi.

XULOSA: boshlang‘ich sinflarda ta’lim tizimini rivojlantirishning mantiqiy-tarixiy tahlili shuni ko‘rsatadiki, metodik tizimning komponenti sifatida maqsadlar o‘zgartirishlar va tuzatishlarga eng kam uchradi.

Kalit so'zlar: variativlik, boshlang‘ich ta’lim, tarixiylik, ta’limot, nazariya.

Iqtibos uchun: Tojiyev H.B. Boshlang‘ich ta’limda variativ o‘qitishning tarixiy ahamiyati jihatidan tahlili. // Inter education & global study. 2024. №4(1). B.141–148.

АНАЛИЗ ВАРИАТИВНОГО ОБУЧЕНИЯ В НАЧАЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ С ТОЧКИ ЗРЕНИЯ ЕГО ИСТОРИЧЕСКОГО ЗНАЧЕНИЯ

© Х.Б. Тожиев[1]✉
[1]Термезский университет экономики и сервиса, Термез, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье освещено историческое значение вариативного обучения в начальном образовании и аспекты, которые следует реализовать в этом отношении сегодня.

ЦЕЛЬ: состоит из методов анализа вариативного обучения в начальном образовании с точки зрения его исторической значимости.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: выделение вариативных современных моделей начального образования в традиционной системе образования произошло в последнее десятилетие. Поэтому, следуя логико-историческому анализу, в первую очередь Занков л.В, Эльконин Д.В. а Давидов В.V. целесообразно будет рассмотреть системы развивающего обучения.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: разработка вариативных моделей обучения младших школьников, включающих в основном традиционное описание развития обучения, будет зависеть как от спроса общества на школу, так и от идеального результата, который авторы ставят в своих проектах, решая другие задачи.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: логико-исторический анализ развития системы образования в начальных классах показывает, что цели как компонент методической системы претерпевали изменения и коррекцию реже всего.

Ключевые слова: вариативность, начальное образование, историчность, преподавание, теория.

Для цитирования: Тожиев Х.Б. Анализ вариативного обучения в начальном образовании с точки зрения его исторического значения. // Inter education & global study. 2024. №4(1). С. 141–148.

ANALYSIS OF VARIABLE LEARNING IN PRIMARY EDUCATION FROM THE POINT OF VIEW OF ITS HISTORICAL SIGNIFICANCE

© Husniddin B. Tojiyev[1]✉
[1]Termiz University of Economics and Service, Termiz, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the historical importance of varied teaching in primary education and aspects that should be implemented in this regard today are highlighted in the article.

AIM: it consists of methods for analyzing variable learning in primary education from the point of view of its historical significance.

MATERIALS AND METHODS: the identification of variable modern models of primary education in the traditional education system has occurred in the last decade. Therefore, following the logical and historical analysis, first of all Zankov L.V., Elkonin D.B. and Davydov V.V. it would be advisable to consider systems of developmental education.

DISCUSSION AND RESULTS: the development of variable models of primary school education, including mainly the traditional description of the development of learning, will depend both on the demand of society for school and on the ideal result that the authors set in their projects, solving other tasks.

CONCLUSION: a logical and historical analysis of the development of the education system in primary grades shows that goals as a component of the methodological system underwent changes and correction less often.

Key words: variation, primary education, historicity, teaching, theory.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

For citation: Husniddin B. Tojiyev. (2024) 'Analysis of variable learning in primary education from the point of view of its historical significance', Inter education & global study, (4(1)), pp. 141–148. (In Uzbek).

Bugungi kunda boshlang'ich ta'limning an'anaviy tizimi yangilanishi kuzatilmoqda. Hozirgi bosqichdagi an'anaviy ta'lim tizimi dastlab rivojlantiruvchi sifatida ishlab chiqilgan boshqa tizimlar bilan bir qatorda turib, amalda rivojlantiruvchi sifatida tan olingan. Bu fikrga rozi bo'lmaslik mumkin, chunki hozirgi vaqtda o'z pedagogik tajribasi davomida ishlashga ko'nikib qolgan faoliyat olib boruvchi o'qituvchilar ham bor.

Talabalarning jismoniy, bilish va axloqiy qobiliyatlarini ularnnig potensial imkoniyatlaridan foydalanish orqali rivojlantirishga qaratilgan yo'nalish rivojlantiruvchi ta'lim deb ataladi.

Rivojlantiruvchi ta'lim nazariyasi asoslari L.S. Vigotskiy tomonidan o'tgan asrning o'ttizinchi yillarida ta'lim va rivojlanish o'rtasidagi munosabatlar masalasini ko'rib chiqqanida qo'yilgan. L.S. Vigotskiy fanda shakllangan fikrlarni "Ta'lim va rivojlanish o'rtasidagi bog'liqlik haqidagi birinchi va eng keng tarqalgan nuqtai nazarimiz shundan iboratki, o'rganish va rivojlanish bir-biridan mustaqil ikkita jarayon sifatida tafakkur qilinadi. Bolaning rivojlanishi tabiiy qonuniyatlarga bo'ysunadigan va kamolot turiga qarab davom etadigan jarayon sifatida qaraladi, ta'lim esa rivojlanish jarayonida yuzaga keladigan imkoniyatlardan faqat tashqi foydalanish sifatida tushuniladi" [43; 252-b.]. Shu vaqtgacha ta'lim va rivojlanish o'rtasidagi munosabatlarning uchta asosiy nazariyasi ko'rib chiqilgan.

1) Nazariya "...markazida bola rivojlanishi jarayonlarining o'rganish jarayonlaridan mustaqilligi pozitsiyasi turadi" [42; 321-b.]. Ushbu nazariyaga ko'ra, rivojlanish va ta'lim o'rtasidagi munosabatlar "rivojlanish davrlari har doim o'rganish davrlaridan oldin bo'ladi" deb qaraladi. O'rganish rivojlanishning orqasida sudralib boradi, rivojlanish hamisha o'rganishdan oldinda boradi" [42; 323-b.]. Mazkur nazariyaning tarafdorlari – A.Gezell, Z.Freyd, J Piaje. Ushbu nazariya rivojlantiruvchi ta'limni tan olmaydi, chunki u mavjudlikning didaktik tamoyiliga mos keladi, ya'ni bolalarga ularning bilish qobiliyatlari nima uchun yetilganligini o'rgatish mumkin.

2) Nazariya - "...bu masala yechimlari guruhini uning markazi atrofida, "ta'lim – bu aynan rivojlanish" deyilgan qarama-qarshi tezis atrofida birlashtirilishi mumkin [42; 323-b.]. Rivojlanish ta'lim bilan to'liq qo'shilib ketadi. Bu nazariyaning tarafdorlari V.Djems, E. Torndayk va boshq. Bu nazariyaga ko'ra, har qanday ta'lim rivojlantiruvchi bo'ladi. Bu nazariyaning o'ziga xos xususiyati shundaki; "har ikki jarayon bir tekis va parallel ravishda sodir bo'ladi, shuning uchun ta'limning har bir qadami rivojlanish bosqichiga mos keladi" [42; 324-b.].

3) Nazariya - rivojlanish va ta'limni uyg'unlashtirish (tarafdorlari K. Koffk va boshq). Rivojlanish ta'limdan mustaqil jarayon sifatida tushuniladi, bu davrda bola atvorning yangi shakllarini egallaydigan ta'limning o'zi esa rivojlanishga teng deb hisoblanadi. Rivojlanish (kamolot) ta'limga tayyorlaydi va unga imkon yaratadi, ta'lim esa rivojlanishni (kamolotni)

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

rag‘batlantiradi va ilgari suradi. Mazkur nazariya ta’lim va rivojlanish jarayonlarini ajratib turadi va shu orqali ularning o‘zaro bog‘liqligini o‘rnatadi [60; 368-369-b.].

Vigotskiy L.S. mazkur nazariyalarning birortasiga qo‘shilmay, ta’lim va rivojlanish o‘rtasidagi bog‘liqlik haqidagi o‘z farazini shakllantirdi. U “... umuman ta’lim va rivojlanish o‘rtasida mavjud bo‘lgan munosabatni tushunishimiz, ikkinchidan, maktab yoshida ushbu munosabatlarning o‘ziga xos xususiyatlari nimada?” degan savolga javob berishga harakat qiladi [42; 329-b.]. L.S.Vigotskiyning fikricha, ta’lim jarayonlari va ichki rivojlanish jarayonlarining tengligi emas, lekin birligi maqjud; uning ishida ta’lim va rivojlanish hech qachon teng ravishda va bir-biriga parallel ravishda bormasligi ta’kidlangan. O‘z farazini asoslash uchun Vigotskiy L.S. inson ruhiy funksiyalari rivojlanishning asosiy genetik qonuni mazmunini belgilab berdi, bu uning konsepsiyasiga asos bo‘lib xizmat qildi. Vigotskiy L.S. fikriga ko‘ra, bolaning rivojlanishidagi har bir oliy aqliy funksiya ikki marta namoyon bo‘ladi – avval jamoaviy, ijtimoiy faoliyat sifatida, keyin esa individual faoliyat, ya’ni bolaning ichki fikrlash usuli sifatida [42; 333-b.].Uning ishida quyidagi momentga alohida e’tibor qaratilgan: “ta’limning muhim belgisi shundaki, u eng yaqin rivojlanish zonasini yaratadi, ya’ni bolada bir qator ichki rivojlanish jarayonlarini jonlantiradi, uyg‘otadi va harakatga keltiradi” [42; 334-b.].Bundan keyingi xulosa shundan iboratki, ta’lim binobarin rivojlanish emas. Ta’lim, agar to‘g‘ri tashkil etilgan bo‘lsa, rivojlanishga olib keladi. YA’ni ta’lim – bu bolada tabiiy emas, balki tarixiy xususiyatlarning rivojlanishi jarayonida ichki zarur va umumqamrab oluvchi vaziyatdir.

Rivojlantiruvchi ta’lim sharoitlarida o‘qituvchi bolalarning ular oldida paydo bo‘ladigan masalalarning izlanish (ijodiy) usulini qidirishga yo‘naltirilgan faoliyatini tashkil qilishga majbur. Izlanish faoliyatini rivojlantirishning zaruriy boshlang‘ich bosqichi o‘quv vazifasini shakllantirishdir. O‘quv vazifasi an’anaviy o‘quv dasturlari doirasida hal qilinadigan vazifadan farq qiladi. O‘quv vazifasini qo‘yish, uni talabalar bilan birgalikda hal qilish va topilgan harakat usulini baholashni tashkil etish – bu rivojlantiruvchi ta’limning uchta tashkil qiluvchi qismlaridir. Bolaning o‘quv faoliyatiga bo‘lgan ehtiyoji va tegishli motivlarni egallashi o‘rganish istagini kuchaytirishga yordam beradi. O‘quv harakatlarini o‘zlashtirish o‘rganish qobiliyatini shakllantiradi. Aynan o‘rganish istagi va qobiliyati talabani ta’lim faoliyati subyekti sifatida tavsiflaydi. Subyekt sifatida bolaning o‘z-o‘zini o‘zgartirishi ta’lim faoliyatining mohiyatiga aylanadi. Barcha mamlakatlar mutaxassislari ta’lim va rivojlanish o‘rtasidagi bog‘liqlik to‘g‘risidagi barcha nazariyalar orasida L.S. Vigotskiy farazi o‘zining istiqbolli, ilmiy-amaliy ahamiyati darajasi bo‘yicha ustun turishini ta’kidlashadi.

Rivojlantiruvchi ta’limning yakuniy maqsadiga erishishning birinchi va eng muhim sharti (talabani ta’lim subyekti sifatida rivojlanishini ta’minlash) sifatida mualliflar uning mazmunini tubdan o‘zgartirishni hisoblashadi. Mashg‘ulot mazmunining asosini fan bo‘yicha faoliyatning umumiy usullarini belgilovchi ilmiy tushunchalar tizimi tashkil etishi kerak [36].

Rivojlantiruvchi ta’lim muammosini ishlab chiqishda, bizning fikrimizcha, quyidagi qoidalarga tayanish kerak: rivojlantiruvchi ta’limning asosi uning mazmuni bo‘lib, ta’limni tashkil etish usullari (yo‘llari) shundan kelib chiqadi. Bu masaladagi dalillar elementlari

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

insoniyatning tarixiy tajribasi bo‘lgan ta’lim mazmuni orqali ko‘rib chiqiladi. Tajriba ularni qurishning umumiy tamoyillariga ega bo‘lgan harakat usullarini aks ettiradi.

O‘z navbatida, bu tamoyillar ilmiy tushunchalarda mustahkamlangan. Ularni bilish va tushunish hamda ularni egallash yangi muammolarni hal qilishning samarali usullarini topa bilish, binobarin, mavjud tajriba chegarasidan tashqariga chiqish demakdir, shuning uchun o‘qitish mazmunining asosini ilmiy tushunchalar tizimi tashkil qilishi kerak. D.B.Elkonin - V.V Davidov tizimida o‘qitish natijalari aqliy rivojlanishning fenomenal ko‘rsatkichlaridan emas, balki ushbu rivojlanishning umumiy yo‘nalishidan iborat: Izlanish-tadqiqot vazifasi o‘zini o‘rganish subyekti sifatida amalga oshirishga imkon beradi. Talaba mustaqil harakat qilish imkoniyatlarining kengayishini mazmunli baholay boshlagach, unda qaror qabul qilish jarayoniga ham, uning natijasiga ham qiziqish uyg‘onadi. O‘quv faoliyatining usullari va natijalarini mazmunli baholash, kichik maktab yoshi oxirida esa o‘z-o‘zini baholash ham talabalar uchun tobora katta ahamiyatga ega bo‘lib boradi.

2. O‘qitishning rivojlantiruvchi didaktik tizimi hamda o‘qitish tizimining asosiga yetakchi g‘oya sifatida maktab talabalarining umumiy rivojlanishi uchun o‘qitishning eng katta samaradorligi qo‘yilgan. Tizim L.S. Vigotskiyning psixikaning rivojlanishida ta’limning yetakchi roli haqida, dolzarb va eng yaqin rivojlanish zonalari haqidagi konsepsiyasiga asoslanadi. L.V. Zankovning fikriga ko‘ra, rivojlanish o‘zlashtirishga kelib tushmaydi, u bevosita ta’lim bilan berilmagan aqliy hosilalarning paydo bo‘lishi bilan ifodalanadi. Yangi hosilalar bolaga o‘rgatilganlardan oldinroq “o‘tadi”. Bunday asoslar tegishli pedagogik ta’sirlardan kechroq paydo bo‘lishi mumkin va hodisalarni batafsil kuzatish va tushunish, olingan shaxsiy taassurotlarni umumlashtirishda namoyon bo‘lishi mumkin [74; 83-b, 318]. Tizim rivojlanishni tezlashtirish uchun mo‘ljallanmagan, balki bolada yetilib borayotgan kuchlarning uyg‘onishi va ochilishi uchun shart-sharoit yaratadi. Bolaning rivojlanishiga faqat hissiy kechinmalar bilan bog‘liq jadal mustaqil faoliyat ta’sir qiladi.

Muammoning nazariy jihatdan yetarli darajada ishlab chiqilmaganligi va o‘qitishning real voqelikda bolalarning rivojlanishiga ta’sirining past samaradorligini aniqlanib, uni ishonchli ilmiy faktlar asosida tadqiq etish zarurligini, shuningdek, bu tadqiqotning o‘qitish nazariyasi va amaliyotini ilgari surishda ahamiyati ko‘rsatib berilgan [73; 13-b.], aynan shu yondashuv mazkur muammoni hal qilish uchun yangiligi edi.

“Shaxsni shakllantirish”dan farqli ravishda, quyidagi maqsad qo‘yildi: ta’lim-tarbiya tizimi bolada shakllanayotgan ruhiy kuchlarning o‘zini namoyon qilishiga yordam berishi, ularning kamolotga yetishi va rivojlanishi uchun qulay, tabiatiga mos shart-sharoitlarni yaratishi kerak, ularni kuch bilan joylashtirmaslik lozim [126; 4-b]. Tizim tajriba tadqiqotlarni tashkil etish orqali yaratilgan. O‘qitishning ta’siri natijalari doimiy ravishda oddiy sinflardagi bolalarning rivojlanish darajasi bilan taqqoslandi.

Mazkur tizimning quyidagi dastlabki qoidalari ajratib ko‘rsatildi [138; 264-b.]. O‘tkazilgan tadqiqotlar asosida quyidagi natijalar olindi:

1) rivojlanishda o‘qitishning yetakchi roli haqidagi holat isbotlangan, ya’ni ta’lim tuzilishining o‘zgarishi talabalarning aqliy qiyofasining o‘zgarishiga olib keladi;

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

2) ta’lim bolaning ichki dunyosi va xususiyatlari orqali o‘tishi, bu uning rivojlanish bosqichlariga erishishga olib kelishi aniqlandi;

3) boshlang‘ich ta’lim samaradorligining umumiy maqsadi va ko‘rsatkichi sifatida “umumiy rivojlanish” tushunchasi kiritildi; maktab talabalarining umumiy rivojlanishini o‘rganish usullari aniqlandi.

Didaktik tizimdagi rivojlanish uni tashkil qiluvchi komponentlarning butun majmuasini: o‘qitish maqsadlari, vazifalari, tamoyillari, mazmuni, usullari, tashkiliy shakllari va uning samaradorligini hisobga olgan holda amalga oshirish asosida erishiladi. YA’ni mazkur tizim so‘zning keng ma’nosida tizimlarning tavsifiga mos keladi.

Boshlang‘ich ta’limning tajriba didaktik tizimida tizim elementlarining birligi va izchilligi didaktik tamoyillar bilan ta’minlanadi. Tizimning original yangi didaktik tamoyillari ajratib ko‘rsatildi, masalan:

1. Yuqori qiyinchilik darajasida o‘qitish tamoyili. Bu tamoyilni to‘g‘ridan-to‘g‘ri o‘rganish qiyinligini oshirish deb tushunmasligi kerak. Ushbu tamoyilda qiyinchilik o‘lchovi salbiy omilga aylanmasligi uchun kuzatilishi kerak.

2. Dastur materialini tez sur’atda o‘rganish tamoyili: Maktab talabalarini yangi bilimlar bilan doimiy boyitish, bir joyda turib qolishni rad etish ko‘pincha darsdagi ish sur’ati bilan almashtiriladi. Barcha talabalarning rivojlanishi bo‘yicha jadal tabaqalashtirish ishlari olib borilmoqda. Ushbu tamoyil ko‘pincha bitta mavzuni o‘rganishga boshqa mavzulardan bog‘liq bo‘lmagan bo‘limlar kiritiladigan ilg‘or ta’lim bilan chalkashtiriladi.

3. Nazariy bilimning yetakchi roli tamoyili. Maktab talabalarini har tomonlama rivojlantirish uchun kuchli vosita va ko‘nikmalarni haqiqiy egallash uchun ishonchli asos. “Tushunchalarni shakllantirishda zarur atamalarni o‘zlashtirish, bog‘liqlik va qonuniyatlarni o‘zlashtirishga katta e’tibor qaratilishi lozim” [170; 28-b.]. Amaliyotchi o‘qituvchilar ko‘pincha bu tamoyilning tushunchasini noto‘g‘ri talqin qilishadi: nazariyani o‘rganish, ilmiy atamalarni yodlash, qonuniyatlarni shakllantirish va hok. Tamoyil talabalarning materialni kuzatishini, o‘qituvchi esa ularning e’tiborini materialning o‘zida muhim aloqa va bog‘liqliklarni ochishga qaratishini, ya’ni tadqiqot-izlanish ishlari olib borilishini nazarda tutadi.

4. Talabalarning o‘quv jarayonini anglashi tamoyili. Mazkur tamoyil talabaning o‘zida bilish jarayonining borishini anglashiga qaratilgan. U anglanganlik tamoyilini inkor etmaydi yoki unga qarshi chiqmaydi. O‘qitishning anglanganligi va tushunilishi turli xil aqliy faoliyat, ya’ni oddiy yodlash yoki yangi narsalarni kashf qilish bilan bog‘liq: “Men ... gacha bilganlarim”

5. Barcha talabalarni rivojlantirish ustida ishlash tamoyili. Ta’lim tizimining gumanistik yo‘nalishini belgilaydi. Vigotskiy L.S. “rivojlanish turli darajadagi bolalarning hamkorligidan kelib chiqadi” degan nazariyasiga asoslangan turli darajadagi sinflarni yaratishga L.V. Zankov qarshi edi. Rivojlanishning sakrab turuvchi xarakterga ega ekanligiga e’tibor qaratiladi. Asosiy shior: “Bolani qanday bo‘lsa, shunday qabul qiling!”

An’anaviy o‘qitish tizimiga asoslangan o‘qitish modellarini qanday talqin qilish haqida ko‘plab qarashlar mavjud. Ba’zi mualliflar an’anaviy (tushuntirish-illyustrativ) o‘qitish yangi

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

yo‘nalishlar bilan parallel ravishda qo‘llaniladi, boshqalari u umuman qo‘llanilmaydi, deb hisoblaydilar, uchinchilari esa amalda faqat an’anaviy ta’lim borligini ta’kidlaydilar. Biz M.I.Maxmutovning fikriga qo‘shilgan holda, ommaviy amaliyotda sof shaklda an’anaviy o‘qitish yo‘qligini ta’kidlaymiz. U o‘qitishning muammoli-rivojlantiruvchi turiga o‘sib aylandi [112; 13-b].

O‘qitishning zamonaviy variativ tizimlarining tasnifiga o‘tishda, ularni yaxlit pedagogik jarayonning muhim xususiyatlaridan kelib chiqib ko‘rib chiqish maqsadga muvofiq ko‘rinadi. Quyidagi ta’rifga amal qilamiz: “Pedagogik jarayon ta’lim va tarbiyaning birligi va o‘zaro bog‘liqligidagi yaxlit ta’lim-tarbiyaviy jarayon bo‘lib, uning subyektlarining birgalikdagi faoliyati, hamkorligi va birgalikda yaratilishi bilan tavsiflanadi, talaba shaxsining har tomonlama rivojlanishi va o‘z-o‘zini anglashiga yordam beradi. U pedagogik tizimlar sharoitida ta’lim va tarbiya maqsadlarini amalga oshiradigan jarayon bo‘lib, bunda tarbiyachilar va tarbiyalanuvchilar uyushgan holda o‘zaro hamkorlik qiladi” [88; 111-b.].

Pedagogik jarayon yaxlit pedagogik jarayonning asosiy toifasi hisoblanadi. O‘quv maqsadlarini amalga oshiradigan jarayon o‘qitish jarayoni yoki didaktik tizim deb ataladi. Aksariyat pedagog va psixologlar uni turli jihatlar bo‘yicha o‘rganganlar. Ushbu hodisaga qisqa va aniq ta’rif berish qiyin, shuning uchun tadqiqotchilar o‘quv jarayoniga xos bo‘lgan ajratuvchi xususiyatlarni sanab o‘tish yo‘lidan borishdi. I.Y. Lerner fikriga ko‘ra, “o‘qitish jarayoni – o‘qituvchining bilish natijasiga erishishi uchun izchil ta’lim harakatlari va talabaning aqliy rivojlanishidagi tegishli ketma-ket o‘zgarishlari tizimidir” [106; 6-11-b.].

Yaxlitlik pedagogik jarayonning sintetik sifati bo‘lib hisoblanadi. U jarayon rivojlanishining yuqori darajasini, undagi subyektlarning rag‘batlantiruvchi ongli harakatlarini va faoliyatining natijasini tavsiflaydi. Pedagogik jarayonning yaxlitligi quyidagi jihatlarning birligida namoyon bo‘ladi: mazmun (nimani rivojlantirish va o‘qitish, o‘rgatish va tarbiyalash), motivatsion (pedagogik jarayonni motivatsion ta’minotini qanday bajarish), tashkiliy (talabalar faoliyatini tashkil etish uchun qanday shakllarni taqdim etish kerak). Yaxlit pedagogik jarayon uning komponentlarining ichki birligi, ularning uyg‘un o‘zaro ta’siri bilan tavsiflanadi. O‘zaro munosabatlarni tashkil etish usulida ham, ishtirokchilar rivojlanishining tashqi omillarini maqsadli tanlash va ulardan foydalanishda ham namoyon bo‘lgan pedagogik jarayon o‘qituvchi tomonidan yaratiladi va ma’lum bir tuzilishga ega bo‘lib, quyidagi komponentlardan iborat: o‘rganish maqsadi, o‘quv materialining mazmuni, o‘qitish usullari, o‘quv qo‘llanmalari, o‘qitishni tashkil etish shakllari.

Boshlang‘ich sinf talabalari uchun variativ ta’limning ko‘rib chiqilayotgan tizimlarining birinchi komponenti – maqsaddir. Boshlang‘ich ta’lim maqsadlarining ustuvorligini o‘zgartirish butun ta’lim-tarbiya jarayonining mohiyatiga, uning barcha komponentlariga – nafaqat mazmuniga, balki o‘qitish vositalari, usullari va tashkil etish shakllariga ham ta’sir qiladi. Maqsad – falsafiy kategoriya bo‘lib, faoliyat natijasini ideal oldindan ko‘rish, hodisalarning inson ongida oldindan aks etishi sifatida ko‘rib chiqiladi.

Yuqorida aytilganlarning barchasini umumlashtirib, shunday xulosaga kelamiz: maqsad – insonning harakati yo‘naltirilgan kutilayotgan natijaning ongli tasviridir. Ta’lim maqsadlari ta’lim tizimlarining birligini ta’minlaydigan real ijtimoiy ehtiyojlar to‘plamini o‘z

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

ichiga oladi. Maqsadlar funksional xarakterga ega. Ta'lim jarayonining maqsadlari tarixiy jihatdan ikki guruhga bo'lindi: shakllantiruvchi – jamiyat, davlat va ijtimoiy institutlar tomonidan talab qilinadigan talabalarning ijtimoiy va shaxsiy yutuqlarini ta'minlaydigan jamlangan tajribani uzatish va o'zlashtirish vazifasi bilan bog'liq; shaxsning imkoniyatlari va moyilligini, atrof-muhit ehtiyojlari va imkoniyatlarini erkin ochib berish, rivojlantirish va amalga oshirish muammosini hal qilishni nazarda tutgan rivojlantiruvchi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. N.X.Avliyakulov, N.N.Musayeva, Pedagogik texnologiya. Oliy o'quv yurtlari talabalari uchun darslik. Tafakkur bo'stoni. Toshkent – 2012. 210 b.
2. K. Qosimova va boshqalar. Ona tili o'qish metodikasi. "Noshir" nashriyoti. Toshkent – 2009.
3. M.Dinoyatov, N. Muslinov, D. Ro'ziyeva, M. Usmoneva. Pedagogika–T.: – 2016.
4. Baxtiyorovich, T. H. (2023). BOSHLANG 'ICH SINF O'QUVCHILARIDA AXBOROTLARNI TIZIMLI TARKIBLASHTIRISH KO'NIMALARINI SHAKLLANTIRISHDA DIDAKTIK YONDASHUVLARNING AHAMIYATI. Journal of Universal Science Research, 1(10), 153-159.
5. Tojiyev, H. (2023). FORMING THE ABILITY TO STRUCTURE INFORMATION TECHNOLOGY. Conferencea, 105-113.
6. Baxtiyorovich, H. T. (2022). O'QUVCHILARDA AXBOROTLARNI TIZIMLI TARKIBLASHTIRISH TEXNOLOGIYASINING ZAMONAVIY USULLARI VA TAMOYILLARI. Conferencea, 139-147.
7. Baxtiyorovich, T. H. (2021). Ways to Organize Extracurricular Activities in Mathematics and Teaching Methodology. International Journal of Human Computing Studies, 3(10), 7-9.
8. Kamoliddin, B., & Kholiqovna, K. N. (2023). A CONCEPTUAL APPROACH TO THE DEVELOPMENT OF THE DIDACTICMETHODICAL COMPETENCE OF THE FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHER. World Bulletin of Social Sciences, 21, 160-164.
9. BADALOV, K. (2022, April). Tools For Helping To Develop The Logical Skills Of Primary School Students In The Teaching Of Geometric Materials. In E Conference Zone (pp.214-217).

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Tojiyev Husniddin Baxtiyorovich,** o'qituvchi [**Тожиев Хусниддин Бахтиячрович** педагог**.**], [**Husniddin B. Tojiyev**, teacher]; manzil: O'zbekiston, Surxondaryo viloyati Termiz shahar Ibn Sino ko'chasi 53-uy [адрес: Узбекистан, 117036, Узбекистан, Сурхандарьинская область, город Термез, улица Ибн Сины, дом 53], [address: Uzbekistan, Surkhandarya region, Termez city, 53 Ibn Sina Street]; E-mail: husniddin.tojiyev@bk.ru

CC BY NC ND

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Original paper

OILA BIR BUTUN TIZIM SIFATIDA

© R.N. Alimardanova[1]✉
[1]Termiz iqtisodiyot va servis universiteti, Termiz, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: oilada emotsional aloqalar harakteri**.** Hissiy hayot eng ko'p oila doirasida to'plangan. Bolaning hissiy farovonligi, ehtiyoj va ahamiyatlilik hissi va hissiy farovonligi asosan bola va ota-ona munosabatlari bilan belgilanadi. Bolaning tajribasining eng kuchli manbai uning boshqa odamlar, ayniqsa yaqinlari bilan bo'lgan munosabatlaridir.

MAQSAD: bola shaxsini rivojlantirishning maktabgacha davrida juda muhim bo'lgan hissiy qo'llab-quvvatlash. Chunki ota-onalar hamdardlik, mehr va iliqlik bildira olsalar, ularning harakatlari va hissiy munosabati bolalarning jismoniy va ma’naviy rivojlanishiga qaratilgan bo‘ladi.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot jarayonida suhbat, ijtimoiy-psixologik so'rovnoma, kuzatish kabi metodlaridan foydalanildi va olingan natijalarning statistik ishonchlilik darajasi faktorli tahlil orqali tasdiqlandi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: maktabgacha yoshdagi bola uchun xatti-harakatlar me'yorlari sifatida ertak qahramonlari alohida ahamiyatga ega bo'lib, ularda ijobiy va salbiy xarakter xususiyatlari unga ochiq, majoziy shaklda ta'kidlangan bo'lib, bu bolaning shaxsning shaxsiy xususiyatlarining murakkab tuzilishida boshlang'ich yo'nalishini osonlashtiradi. Shaxs bolaning dunyo, shu jumladan ijtimoiy muhit bilan real munosabati jarayonida va uning xatti-harakatlarini tartibga soluvchi axloqiy mezonlarni o'zlashtirishi orqali shakllanadi.

XULOSA: bolaning mustaqilligi, u o'ziga va boshqalarga axloqiy baho qo'llasa va shu asosda uning xatti-harakatlarini tartibga solsa, o'zini namoyon qila boshlaydi. Bu shuni anglatadiki, bu yoshda o'zini o'zi anglash kabi murakkab shaxsiy xususiyat rivojlanadi.

Kalit so'zlar: oila, shaxsiy xususiyat, tarixiylik, ta’limot, nazariya.

Iqtibos uchun: Alimardanova R.N. Oila bir butun tizim sifatida. // Inter education & global study. 2024. №4(1). B.149–156.

СЕМЬЯ КАК ЦЕЛАЯ СИСТЕМА

© Р.Н. Алимарданова[1]✉
[1]Термезский университет экономики и сервиса, Термез, Узбекистан

Аннотация

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

ВВЕДЕНИЕ: характер эмоциональных связей в семье. Эмоциональная жизнь больше всего сконцентрирована в кругу семьи. Эмоциональное благополучие ребенка, чувство потребности и значимости, а также эмоциональное благополучие во многом определяются отношениями ребенка и родителей. Самым мощным источником переживаний ребенка являются его отношения с другими людьми, особенно с близкими.

ЦЕЛЬ: эмоциональная поддержка, которая очень важна в дошкольный период развития личности ребенка. Потому что, когда родители могут выразить сочувствие, привязанность и тепло, их действия и эмоциональный отклик будут направлены на физическое и духовное развитие детей.

состоит из.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в ходе исследования использовались такие методы, как беседа, социально-психологический опрос, наблюдение, а степень статистической достоверности полученных результатов подтверждалась факторным анализом.

ОБСУЖДЕНИЕ И ВЫВОДЫ: особое значение как нормы поведения для дошкольника имеют сказочные герои, в которых положительные и отрицательные черты характера выделяются для него в открытой, образной форме, что облегчает начальную ориентировку ребенка в сложной структуре личностных качеств личности. Личность формируется в процессе реального взаимодействия ребенка с миром, в том числе с социальной средой, и через усвоение им нравственных критериев, регулирующих его поведение.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: самостоятельность ребенка начинает проявляться тогда, когда он применяет моральную оценку к себе и окружающим и на этой основе регулирует свое поведение. Это означает, что в этом возрасте развивается такая сложная черта личности, как самосознание.

Ключевые слова: семья, личность, историчность, учение, теория.

Для цитирования: Алимарданова Р.Н. Семья как целая система. // Inter education & global study. 2024. №4(1). С. 149–156.

THE FAMILY AS A WHOLE SYSTEM

© Ra`no N. Alimardanova[1]✉
[1]Termiz University of Economics and Service, Termiz, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the character of emotional connections in the family. Emotional life is most concentrated within the family. The child's emotional well-being, sense of need and relevance, and emotional well-being are largely determined by the child and parent relationship. The strongest source of a child's experience is his relationship with other people, especially loved ones.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

AIM: emotional support, which is very important in the preschool period of the child's personality development. Because when parents can express sympathy, affection and warmth, their actions and emotional response will be directed at the physical and spiritual development of children.

MATERIALS AND METHODS: in the course of the study, such methods as conversation, socio-psychological survey, observation were used, and the degree of statistical reliability of the results obtained was confirmed by factor analysis.

DISCUSSION AND CONCLUSIONS: fairy-tale characters are of particular importance as norms of behavior for a preschooler, in which positive and negative character traits are highlighted for him in an open, figurative form, which facilitates the child's initial orientation in the complex structure of personal qualities of a personality. Personality is formed in the process of a child's real interaction with the world, including the social environment, and through the assimilation of moral criteria governing his behavior.

CONCLUSION: the child's independence begins to manifest itself when he applies a moral assessment to himself and others and regulates his behavior on this basis. This means that at this age, such a complex personality trait as self-awareness develops.

Keywords: family, personality, historicity, teaching, theory.

For citation: Ra`no N. Alimardanova. (2024) 'The family as a whole system', Inter education & global study, (4(1)), pp. 149–156. (In Uzbek).

Bugungi kunda boshlang‘ich ta’limning an’anaviy tizimi yangilanishi kuzatilmoqda. Hozirgi bosqichdagi an’anaviy ta’lim tizimi dastlab rivojlantiruvchi sifatida ishlab chiqilgan boshqa tizimlar bilan bir qatorda turib, amalda rivojlantiruvchi sifatida tan olingan. Bu fikrga rozi bo‘lmaslik mumkin, chunki hozirgi vaqtda o‘z pedagogik tajribasi davomida ishlashga ko‘nikib qolgan faoliyat olib boruvchi o‘qituvchilar ham bor.

Talabalarning jismoniy, bilish va axloqiy qobiliyatlarini ularnnig potensial imkoniyatlaridan foydalanish orqali rivojlantirishga qaratilgan yo‘nalish rivojlantiruvchi ta’lim deb ataladi.

Rivojlantiruvchi ta’lim nazariyasi asoslari L.S. Vigotskiy tomonidan o‘tgan asrning o‘ttizinchi yillarida ta’lim va rivojlanish o‘rtasidagi munosabatlar masalasini ko‘rib chiqqanida qo‘yilgan. L.S. Vigotskiy fanda shakllangan fikrlarni “Ta’lim va rivojlanish o‘rtasidagi bog‘liqlik haqidagi birinchi va eng keng tarqalgan nuqtai nazarimiz shundan iboratki, o‘rganish va rivojlanish bir-biridan mustaqil ikkita jarayon sifatida tafakkur qilinadi. Bolaning rivojlanishi tabiiy qonuniyatlarga bo‘ysunadigan va kamolot turiga qarab davom etadigan jarayon sifatida qaraladi, ta’lim esa rivojlanish jarayonida yuzaga keladigan imkoniyatlardan faqat tashqi foydalanish sifatida tushuniladi” [43; 252-b.]. Shu vaqtgacha ta’lim va rivojlanish o‘rtasidagi munosabatlarning uchta asosiy nazariyasi ko‘rib chiqilgan.

1) Nazariya “...markazida bola rivojlanishi jarayonlarining o‘rganish jarayonlaridan mustaqilligi pozitsiyasi turadi” [42; 321-b.]. Ushbu nazariyaga ko‘ra, rivojlanish va ta’lim

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

o‘rtasidagi munosabatlar “rivojlanish davrlari har doim o‘rganish davrlaridan oldin bo‘ladi” deb qaraladi. O‘rganish rivojlanishning orqasida sudralib boradi, rivojlanish hamisha o‘rganishdan oldinda boradi” [42; 323-b.]. Mazkur nazariyaning tarafdorlari – A.Gezell, Z.Freyd, J Piaje. Ushbu nazariya rivojlantiruvchi ta’limni tan olmaydi, chunki u mavjudlikning didaktik tamoyiliga mos keladi, ya’ni bolalarga ularning bilish qobiliyatlari nima uchun yetilganligini o‘rgatish mumkin.

2) Nazariya - “...bu masala yechimlari guruhini uning markazi atrofida, “ta’lim – bu aynan rivojlanish” deyilgan qarama-qarshi tezis atrofida birlashtirilishi mumkin [42; 323-b.]. Rivojlanish ta’lim bilan to‘liq qo‘shilib ketadi. Bu nazariyaning tarafdorlari V.Djems, E. Torndayk va boshq. Bu nazariyaga ko‘ra, har qanday ta’lim rivojlantiruvchi bo‘ladi. Bu nazariyaning o‘ziga xos xususiyati shundaki; "har ikki jarayon bir tekis va parallel ravishda sodir bo‘ladi, shuning uchun ta’limning har bir qadami rivojlanish bosqichiga mos keladi” [42; 324-b.].

3) Nazariya - rivojlanish va ta’limni uyg‘unlashtirish (tarafdorlari K. Koffk va boshq). Rivojlanish ta’limdan mustaqil jarayon sifatida tushuniladi, bu davrda bola atvorning yangi shakllarini egallaydigan ta’limning o‘zi esa rivojlanishga teng deb hisoblanadi. Rivojlanish (kamolot) ta’limga tayyorlaydi va unga imkon yaratadi, ta’lim esa rivojlanishni (kamolotni) rag‘batlantiradi va ilgari suradi. Mazkur nazariya ta’lim va rivojlanish jarayonlarini ajratib turadi va shu orqali ularning o‘zaro bog‘liqligini o‘rnatadi.

Vigotskiy L.S. fikriga ko‘ra, bolaning rivojlanishidagi har bir oliy aqliy funksiya ikki marta namoyon bo‘ladi – avval jamoaviy, ijtimoiy faoliyat sifatida, keyin esa individual faoliyat, ya’ni bolaning ichki fikrlash usuli sifatida.Uning ishida quyidagi momentga alohida e’tibor qaratilgan: “ta’limning muhim belgisi shundaki, u eng yaqin rivojlanish zonasini yaratadi, ya’ni bolada bir qator ichki rivojlanish jarayonlarini jonlantiradi, uyg‘otadi va harakatga keltiradi”.Bundan keyingi xulosa shundan iboratki, ta’lim binobarin rivojlanish emas. Ta’lim, agar to‘g‘ri tashkil etilgan bo‘lsa, rivojlanishga olib keladi. YA’ni ta’lim – bu bolada tabiiy emas, balki tarixiy xususiyatlarning rivojlanishi jarayonida ichki zarur va umumqamrab oluvchi vaziyatdir.

Rivojlantiruvchi ta’lim sharoitlarida o‘qituvchi bolalarning ular oldida paydo bo‘ladigan masalalarning izlanish (ijodiy) usulini qidirishga yo‘naltirilgan faoliyatini tashkil qilishga majbur. Izlanish faoliyatini rivojlantirishning zaruriy boshlang‘ich bosqichi o‘quv vazifasini shakllantirishdir. O‘quv vazifasi an’anaviy o‘quv dasturlari doirasida hal qilinadigan vazifadan farq qiladi. O‘quv vazifasini qo‘yish, uni talabalar bilan birgalikda hal qilish va topilgan harakat usulini baholashni tashkil etish – bu rivojlantiruvchi ta’limning uchta tashkil qiluvchi qismlaridir. Bolaning o‘quv faoliyatiga bo‘lgan ehtiyoji va tegishli motivlarni egallashi o‘rganish istagini kuchaytirishga yordam beradi. O‘quv harakatlarini o‘zlashtirish o‘rganish qobiliyatini shakllantiradi. Aynan o‘rganish istagi va qobiliyati talabani ta’lim faoliyati subyekti sifatida tavsiflaydi. Subyekt sifatida bolaning o‘z-o‘zini o‘zgartirishi ta’lim faoliyatining mohiyatiga aylanadi. Barcha mamlakatlar mutaxassislari ta’lim va rivojlanish o‘rtasidagi bog‘liqlik to‘g‘risidagi barcha nazariyalar orasida L.S. Vigotskiy farazi o‘zining istiqbolli, ilmiy-amaliy ahamiyati darajasi bo‘yicha ustun turishini ta’kidlashadi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Rivojlantiruvchi ta'limning yakuniy maqsadiga erishishning birinchi va eng muhim sharti (talabani ta'lim subyekti sifatida rivojlanishini ta'minlash) sifatida mualliflar uning mazmunini tubdan o'zgartirishni hisoblashadi. Mashg'ulot mazmunining asosini fan bo'yicha faoliyatning umumiy usullarini belgilovchi ilmiy tushunchalar tizimi tashkil etishi kerak [36].

Rivojlantiruvchi ta'lim muammosini ishlab chiqishda, bizning fikrimizcha, quyidagi qoidalarga tayanish kerak: rivojlantiruvchi ta'limning asosi uning mazmuni bo'lib, ta'limni tashkil etish usullari (yo'llari) shundan kelib chiqadi. Bu masaladagi dalillar elementlari insoniyatning tarixiy tajribasi bo'lgan ta'lim mazmuni orqali ko'rib chiqiladi. Tajriba ularni qurishning umumiy tamoyillariga ega bo'lgan harakat usullarini aks ettiradi.

O'z navbatida, bu tamoyillar ilmiy tushunchalarda mustahkamlangan. Ularni bilish va tushunish hamda ularni egallash yangi muammolarni hal qilishning samarali usullarini topa bilish, binobarin, mavjud tajriba chegarasidan tashqariga chiqish demakdir, shuning uchun o'qitish mazmunining asosini ilmiy tushunchalar tizimi tashkil qilishi kerak. D.B.Elkonin - V.V Davidov tizimida o'qitish natijalari aqliy rivojlanishning fenomenal ko'rsatkichlaridan emas, balki ushbu rivojlanishning umumiy yo'nalishidan iborat: Izlanish-tadqiqot vazifasi o'zini o'rganish subyekti sifatida amalga oshirishga imkon beradi. Talaba mustaqil harakat qilish imkoniyatlarining kengayishini mazmunli baholay boshlagach, unda qaror qabul qilish jarayoniga ham, uning natijasiga ham qiziqish uyg'onadi. O'quv faoliyatining usullari va natijalarini mazmunli baholash, kichik maktab yoshi oxirida esa o'z-o'zini baholash ham talabalar uchun tobora katta ahamiyatga ega bo'lib boradi.

2. O'qitishning rivojlantiruvchi didaktik tizimi hamda o'qitish tizimining asosiga yetakchi g'oya sifatida maktab talabalarining umumiy rivojlanishi uchun o'qitishning eng katta samaradorligi qo'yilgan. Tizim L.S. Vigotskiyning psixikaning rivojlanishida ta'limning yetakchi roli haqida, dolzarb va eng yaqin rivojlanish zonalari haqidagi konsepsiyasiga asoslanadi. L.V. Zankovning fikriga ko'ra, rivojlanish o'zlashtirishga kelib tushmaydi, u bevosita ta'lim bilan berilmagan aqliy hosilalarning paydo bo'lishi bilan ifodalanadi. Yangi hosilalar bolaga o'rgatilganlardan oldinroq "o'tadi". Bunday asoslar tegishli pedagogik ta'sirlardan kechroq paydo bo'lishi mumkin va hodisalarni batafsil kuzatish va tushunish, olingan shaxsiy taassurotlarni umumlashtirishda namoyon bo'lishi mumkin [74; 83-b, 318]. Tizim rivojlanishni tezlashtirish uchun mo'ljallanmagan, balki bolada yetilib borayotgan kuchlarning uyg'onishi va ochilishi uchun shart-sharoit yaratadi. Bolaning rivojlanishiga faqat hissiy kechinmalar bilan bog'liq jadal mustaqil faoliyat ta'sir qiladi.

Muammoning nazariy jihatdan yetarli darajada ishlab chiqilmaganligi va o'qitishning real voqelikda bolalarning rivojlanishiga ta'sirining past samaradorligini aniqlanib, uni ishonchli ilmiy faktlar asosida tadqiq etish zarurligini, shuningdek, bu tadqiqotning o'qitish nazariyasi va amaliyotini ilgari surishda ahamiyati ko'rsatib berilgan [73; 13-b.], aynan shu yondashuv mazkur muammoni hal qilish uchun yangiligi edi.

"Shaxsni shakllantirish"dan farqli ravishda, quyidagi maqsad qo'yildi: ta'lim-tarbiya tizimi bolada shakllanayotgan ruhiy kuchlarning o'zini namoyon qilishiga yordam berishi, ularning kamolotga yetishi va rivojlanishi uchun qulay, tabiatiga mos shart-sharoitlarni

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

yaratishi kerak, ularni kuch bilan joylashtirmaslik lozim [126; 4-b]. Tizim tajriba tadqiqotlarni tashkil etish orqali yaratilgan. O‘qitishning ta’siri natijalari doimiy ravishda oddiy sinflardagi bolalarning rivojlanish darajasi bilan taqqoslandi.

Mazkur tizimning quyidagi dastlabki qoidalari ajratib ko‘rsatildi [138; 264-b.]. O‘tkazilgan tadqiqotlar asosida quyidagi natijalar olindi: 1) rivojlanishda o‘qitishning yetakchi roli haqidagi holat isbotlangan, ya’ni ta’lim tuzilishining o‘zgarishi talabalarning aqliy qiyofasining o‘zgarishiga olib keladi; 2) ta’lim bolaning ichki dunyosi va xususiyatlari orqali o‘tishi, bu uning rivojlanish bosqichlariga erishishga olib kelishi aniqlandi; 3) boshlang‘ich ta’lim samaradorligining umumiy maqsadi va ko‘rsatkichi sifatida “umumiy rivojlanish” tushunchasi kiritildi; maktab talabalarining umumiy rivojlanishini o‘rganish usullari aniqlandi. Didaktik tizimdagi rivojlanish uni tashkil qiluvchi komponentlarning butun majmuasini: o‘qitish maqsadlari, vazifalari, tamoyillari, mazmuni, usullari, tashkiliy shakllari va uning samaradorligini hisobga olgan holda amalga oshirish asosida erishiladi. YA’ni mazkur tizim so‘zning keng ma’nosida tizimlarning tavsifiga mos keladi.

Boshlang‘ich ta’limning tajriba didaktik tizimida tizim elementlarining birligi va izchilligi didaktik tamoyillar bilan ta’minlanadi. Tizimning original yangi didaktik tamoyillari ajratib ko‘rsatildi, masalan: 1. Yuqori qiyinchilik darajasida o‘qitish tamoyili. Bu tamoyilni to‘g‘ridan-to‘g‘ri o‘rganish qiyinligini oshirish deb tushunmasligi kerak. Ushbu tamoyilda qiyinchilik o‘lchovi salbiy omilga aylanmasligi uchun kuzatilishi kerak. 2. Dastur materialini tez sur’atda o‘rganish tamoyili: Maktab talabalarini yangi bilimlar bilan doimiy boyitish, bir joyda turib qolishni rad etish ko‘pincha darsdagi ish sur’ati bilan almashtiriladi. Barcha talabalarning rivojlanishi bo‘yicha jadal tabaqalashtirish ishlari olib borilmoqda. Ushbu tamoyil ko‘pincha bitta mavzuni o‘rganishga boshqa mavzulardan bog‘liq bo‘lmagan bo‘limlar kiritiladigan ilg‘or ta’lim bilan chalkashtiriladi. 3. Nazariy bilimning yetakchi roli tamoyili. Maktab talabalarini har tomonlama rivojlantirish uchun kuchli vosita va ko‘nikmalarni haqiqiy egallash uchun ishonchli asos. “Tushunchalarni shakllantirishda zarur atamalarni o‘zlashtirish, bog‘liqlik va qonuniyatlarni o‘zlashtirishga katta e’tibor qaratilishi lozim” [170; 28-b.]. Amaliyotchi o‘qituvchilar ko‘pincha bu tamoyilning tushunchasini noto‘g‘ri talqin qilishadi: nazariyani o‘rganish, ilmiy atamalarni yodlash, qonuniyatlarni shakllantirish va hok. Tamoyil talabalarning materialni kuzatishini, o‘qituvchi esa ularning e’tiborini materialning o‘zida muhim aloqa va bog‘liqliklarni ochishga qaratishini, ya’ni tadqiqot-izlanish ishlari olib borilishini nazarda tutadi. 4. Talabalarning o‘quv jarayonini anglashi tamoyili. Mazkur tamoyil talabaning o‘zida bilish jarayonining borishini anglashiga qaratilgan. U anglanganlik tamoyilini inkor etmaydi yoki unga qarshi chiqmaydi. O‘qitishning anglanganligi va tushunilishi turli xil aqliy faoliyat, ya’ni oddiy yodlash yoki yangi narsalarni kashf qilish bilan bog‘liq: “Men ... gacha bilganlarim” 5. Barcha talabalarni rivojlantirish ustida ishlash tamoyili. Ta’lim tizimining gumanistik yo‘nalishini belgilaydi. Vigotskiy L.S. “rivojlanish turli darajadagi bolalarning hamkorligidan kelib chiqadi” degan nazariyasiga asoslangan turli darajadagi sinflarni yaratishga L.V. Zankov qarshi edi. Rivojlanishning sakrab turuvchi xarakterga ega ekanligiga e’tibor qaratiladi. Asosiy shior: “Bolani qanday bo‘lsa, shunday qabul qiling!”

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

An’anaviy o‘qitish tizimiga asoslangan o‘qitish modellarini qanday talqin qilish haqida ko‘plab qarashlar mavjud. Ba’zi mualliflar an’anaviy (tushuntirish-illyustrativ) o‘qitish yangi yo‘nalishlar bilan parallel ravishda qo‘llaniladi, boshqalari u umuman qo‘llanilmaydi, deb hisoblaydilar, uchinchilari esa amalda faqat an’anaviy ta’lim borligini ta’kidlaydilar. Biz M.I.Maxmutovning fikriga qo‘shilgan holda, ommaviy amaliyotda sof shaklda an’anaviy o‘qitish yo‘qligini ta’kidlaymiz. U o‘qitishning muammoli-rivojlantiruvchi turiga o‘sib aylandi.

Pedagogik jarayon yaxlit pedagogik jarayonning asosiy toifasi hisoblanadi. O‘quv maqsadlarini amalga oshiradigan jarayon o‘qitish jarayoni yoki didaktik tizim deb ataladi. Aksariyat pedagog va psixologlar uni turli jihatlar bo‘yicha o‘rganganlar. Ushbu hodisaga qisqa va aniq ta’rif berish qiyin, shuning uchun tadqiqotchilar o‘quv jarayoniga xos bo‘lgan ajratuvchi xususiyatlarni sanab o‘tish yo‘lidan borishdi. I.Y. Lerner fikriga ko‘ra, “o‘qitish jarayoni – o‘qituvchining bilish natijasiga erishishi uchun izchil ta’lim harakatlari va talabaning aqliy rivojlanishidagi tegishli ketma-ket o‘zgarishlari tizimidir”.

Yaxlitlik pedagogik jarayonning sintetik sifati bo‘lib hisoblanadi. U jarayon rivojlanishining yuqori darajasini, undagi subyektlarning rag‘batlantiruvchi ongli harakatlarini va faoliyatining natijasini tavsiflaydi. Pedagogik jarayonning yaxlitligi quyidagi jihatlarning birligida namoyon bo‘ladi: mazmun (nimani rivojlantirish va o‘qitish, o‘rgatish va tarbiyalash), motivatsion (pedagogik jarayonni motivatsion ta’minotini qanday bajarish), tashkiliy (talabalar faoliyatini tashkil etish uchun qanday shakllarni taqdim etish kerak). Yaxlit pedagogik jarayon uning komponentlarining ichki birligi, ularning uyg‘un o‘zaro ta’siri bilan tavsiflanadi. O‘zaro munosabatlarni tashkil etish usulida ham, ishtirokchilar rivojlanishining tashqi omillarini maqsadli tanlash va ulardan foydalanishda ham namoyon bo‘lgan pedagogik jarayon o‘qituvchi tomonidan yaratiladi va ma’lum bir tuzilishga ega bo‘lib, quyidagi komponentlardan iborat: o‘rganish maqsadi, o‘quv materialining mazmuni, o‘qitish usullari, o‘quv qo‘llanmalari, o‘qitishni tashkil etish shakllari.

Boshlang‘ich sinf talabalari uchun variativ ta’limning ko‘rib chiqilayotgan tizimlarining birinchi komponenti – maqsaddir. Boshlang‘ich ta’lim maqsadlarining ustuvorligini o‘zgartirish butun ta’lim-tarbiya jarayonining mohiyatiga, uning barcha komponentlariga – nafaqat mazmuniga, balki o‘qitish vositalari, usullari va tashkil etish shakllariga ham ta’sir qiladi. Maqsad – falsafiy kategoriya bo‘lib, faoliyat natijasini ideal oldindan ko‘rish, hodisalarning inson ongida oldindan aks etishi sifatida ko‘rib chiqiladi.

Yuqorida aytilganlarning barchasini umumlashtirib, shunday xulosaga kelamiz: maqsad – insonning harakati yo‘naltirilgan kutilayotgan natijaning ongli tasviridir. Ta’lim maqsadlari ta’lim tizimlarining birligini ta’minlaydigan real ijtimoiy ehtiyojlar to‘plamini o‘z ichiga oladi. Maqsadlar funksional xarakterga ega. Ta’lim jarayonining maqsadlari tarixiy jihatdan ikki guruhga bo‘lindi: shakllantiruvchi – jamiyat, davlat va ijtimoiy institutlar tomonidan talab qilinadigan talabalarning ijtimoiy va shaxsiy yutuqlarini ta’minlaydigan jamlangan tajribani uzatish va o‘zlashtirish vazifasi bilan bog‘liq; shaxsning imkoniyatlari va moyilligini, atrof-muhit ehtiyojlari va imkoniyatlarini erkin ochib berish, rivojlantirish va amalga oshirish muammosini hal qilishni nazarda tutgan rivojlantiruvchi.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. N.X.Avliyakulov, N.N.Musayeva, Pedagogik texnologiya. Oliy o’quv yurtlari talabalari uchun darslik. Tafakkur bo’stoni. Toshkent – 2012. 210 b.
2. K. Qosimova va boshqalar. Ona tili o’qish metodikasi. “Noshir” nashriyoti. Toshkent – 2009.
3. M.Dinoyatov, N.Muslinov, D.Ro’ziyeva, M.Usmoneva. Pedagogika–T.: – 2016.
4. Baxtiyorovich, T. H. (2023). BOSHLANG ‘ICH SINF O‘QUVCHILARIDA AXBOROTLARNI TIZIMLI TARKIBLASHTIRISH KO‘NIMALARINI SHAKLLANTIRISHDA DIDAKTIK YONDASHUVLARNING AHAMIYATI. Journal of Universal Science Research, 1(10), 153-159.
5. Tojiyev, H. (2023). FORMING THE ABILITY TO STRUCTURE INFORMATION TECHNOLOGY. Conferencea, 105-113.
6. Baxtiyorovich, H. T. (2022). O‘QUVCHILARDA AXBOROTLARNI TIZIMLI TARKIBLASHTIRISH TEXNOLOGIYASINING ZAMONAVIY USULLARI VA TAMOYILLARI. Conferencea, 139-147.
7. Baxtiyorovich, T. H. (2021). Ways to Organize Extracurricular Activities in Mathematics and Teaching Methodology. International Journal of Human Computing Studies, 3(10), 7-9.
8. Kamoliddin, B., & Kholiqovna, K. N. (2023). A CONCEPTUAL APPROACH TO THE DEVELOPMENT OF THE DIDACTICMETHODICAL COMPETENCE OF THE FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHER. World Bulletin of Social Sciences, 21, 160-164.
9. BADALOV, K. (2022, April). Tools For Helping To Develop The Logical Skills Of Primary School Students In The Teaching Of Geometric Materials. In E Conference Zone (pp.214-217).

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉ **Alimardanova Ra`no Narbayevna,** dotsent v.b. [**Алимарданова Раъно Нарбаевна** и.о. доцент], [**Ra`no N. Alimardanova**, associate professors]; manzil: O‘zbekiston, Surxondaryo viloyati Termiz shahar Ibn Sino ko‘chasi 53-uy [адрес: Узбекистан, 117036, Узбекистан, Сурхандарьинская область, город Термез, улица Ибн Сины, дом 53], [address: Uzbekistan, Surkhandarya region, Termez city, 53 Ibn Sina Street].

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Original paper

O’QITUVCHI VA O’QUVCHI MUNOSABATLARINI INSONPARVARLASHTIRISH

© Sh. Tashmetova[1]✉

[1]Nizomiy nomidagi, Toshkent davlat pedagogika unverstiteti, Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ta'limda o'qituvchi va talaba munosabatlarini insonparvarlashtirish o'quv yutuqlari, ijtimoiy-emotsional o'sish va shaxsiy rivojlanishni ta'minlaydigan tarbiyalanuvchi va inklyuziv ta'lim muhitini yaratish uchun muhim ahamiyatga ega. Ushbu maqola insonga yo'naltirilgan o'qitish amaliyotining o'quvchilarning faolligi, motivatsiyasi va farovonligiga o'zgartiruvchi ta'sirini o'rganadi.

MAQSAD: o’qituvchi va o’quvchi munosabatlarini insonparvarlashtirishning imkoniyatlarini tadqiq qilishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: ushbu tadqiqotda ta'lim muassasalarida o'qituvchi va talaba munosabatlarini insonparvarlashtirishni o'rganish uchun aralash usullar tadqiqot loyihasi qo'llanildi. Tadqiqotda o‘qituvchi va talaba munosabatlarini insonparvarlashtirishga ta’sir etuvchi omillarni har tomonlama tushunish uchun miqdoriy va sifat jihatidan ma’lumotlar to‘plash usullaridan foydalanildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: empatiya, muloqot, hamkorlik va o'zaro hurmatni birinchi o'ringa qo'yish orqali o'qituvchilar talabalar bilan haqiqiy aloqalarni o'rnatishlari mumkin, ularning turli xil kelib chiqishi, tajribalari va istiqbollarini tan olishlari mumkin. Empatiya o'qituvchilar va talabalar o'rtasida ishonch, tushunish va munosabatlarni o'rnatish, sinfda g'amxo'rlik va aloqa madaniyatini rivojlantirish uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Samarali muloqot va hamkorlik talabalar ishtirokini, tanqidiy fikrlashni va jamiyatni qurishni yanada kuchaytiradi, o'quvchilarga akademik va shaxslararo munosabatlarda muvaffaqiyat qozonish imkoniyatini beradi.

XULOSA: o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasidagi munosabatlarni insonparvarlashtirish nafaqat ta’lim natijalarini oshiradi, balki umumiy insonparvarlik, mehr-oqibat va hamjihatlik tuyg‘ularini rivojlantiradi, bu esa chegaralardan oshib, yanada inklyuziv va barkamol jamiyatni rivojlantiradi.

Kalit so'zlar: insoniylashtirish, o‘qituvchi va talaba munosabatlari, hamdardlik, muloqot, hamkorlik, o‘quvchilarning faolligi, ilmiy yutuqlar, ijtimoiy-emotsional o‘sish, inklyuziv ta’lim muhiti, transformativ ta’sir

Iqtibos uchun: Tashmetova Sh. O’qituvchi va o’quvchi munosabatlarini insonparvarlashtirish. // Inter education & global study. 2024. №4(1). B.157–165.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

ГУМАНИЗАЦИЯ ОТНОШЕНИЙ УЧИТЕЛЯ И УЧЕНИКА

© Ш.Ташметова[1]✉
[1]Ташкентский государственный педагогический университет имени Низами, Ташкент, Узбекистан.

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: гуманизация отношений учителя и ученика в образовании имеет решающее значение для создания благоприятной и инклюзивной среды обучения, которая способствует академическим достижениям, социально-эмоциональному росту и личностному развитию. В этой статье рассматривается преобразующее влияние личностно-ориентированной практики преподавания на вовлеченность, мотивацию и благополучие учащихся. Отдавая приоритет сочувствию, общению, сотрудничеству и взаимному уважению, учителя могут построить подлинные связи со студентами, признавая их разнообразное происхождение, опыт и точки зрения.

ЦЕЛЬ: заключается в исследовании возможностей гуманизации отношений учителя и ученика.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании был использован исследовательский проект "смешанные методы" для изучения гуманизации отношений учителя и ученика в образовательных учреждениях. В исследовании использовались количественные и качественные методы сбора данных для всестороннего понимания факторов, влияющих на гуманизацию отношений учителя и ученика.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: Эмпатия является основой построения доверия, понимания и отношений между учителями и учениками, а также развития культуры заботы и общения в классе. Эффективное общение и сотрудничество способствуют вовлечению студентов, критическому мышлению и построению сообщества, давая студентам возможность добиться успеха в учебе и межличностном общении.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: гуманизация отношений между учителем и учеником не только улучшает результаты обучения, но и способствует развитию общих чувств человечности, сострадания и солидарности, которые преодолевают границы и способствуют построению более инклюзивного и инклюзивного общества.

Ключевые слова: гуманизация, отношения учитель-ученик, эмпатия, коммуникация, сотрудничество, вовлеченность учащихся, академическая успеваемость, социально-эмоциональный рост, инклюзивная среда обучения, преобразующее воздействие.

Для цитирования: Ташметоват Ш. Гуманизация отношений учителя и ученика. // Inter education & global study. 2024. №4(1). С 157–165.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

HUMANIZATION OF THE TEACHER-STUDENT RELATIONSHIP

© Shahlo Tashmetova[1]✉
[1]Tashkent State Pedagogical University named after Nizami, Tashkent, Uzbekistan.

Annotation

INTRODUCTION: humanizing teacher-student relationships in education is critical to creating a nurturing and inclusive learning environment that promotes academic achievement, social-emotional growth, and personal development. This article examines the transformative effects of person-centered teaching practices on student engagement, motivation, and well-being. By prioritizing empathy, communication, collaboration, and mutual respect, teachers can build authentic connections with students, recognizing their diverse backgrounds, experiences, and perspectives.

AIM: the aim is to explore the possibilities of humanizing the teacher-student relationship.

MATERIALS AND METHODS: the research project "mixed methods" was used in the study to study the humanization of teacher-student relations in educational institutions. The study used quantitative and qualitative data collection methods to comprehensively understand the factors influencing the humanization of teacher-student relationships.

DISCUSSION AND RESULTS: empathy is the basis for building trust, understanding and relationships between teachers and students, and for developing a culture of caring and communication in the classroom. Effective communication and collaboration fosters student engagement, critical thinking, and community building, empowering students to succeed academically and interpersonally.

CONCLUSION: humanizing teacher-student relationships not only increases educational outcomes, but also fosters shared feelings of humanity, compassion, and solidarity that transcend boundaries and foster a more inclusive and inclusive society.

Keywords: humanization, teacher-student relationships, empathy, communication, collaboration, student engagement, academic achievement, social-emotional growth, inclusive learning environment, transformative impact.

For citation: Shahlo Tashmetova. (2024) ‘Humanization of the teacher-student relationship’, Inter education & global study, (4(1)), pp. 157–165. (In Uzbek).

O'qituvchi va talaba o'rtasidagi munosabatlar ta'lim sohasidagi eng muhim dinamikalardan biri bo'lib, talabaning nafaqat akademik muvaffaqiyatini, balki ularning shaxsiy o'sishi va rivojlanishini ham shakllantiradi. So‘nggi yillarda ijobiy ta’lim muhitining asosiy komponentlari sifatida empatiya, tushunish va o‘zaro hurmatni ta’kidlab, o‘qituvchi va talaba munosabatlarini insonparvarlashtirish muhimligi e’tirof etilmoqda. Insonparvarlashtirishga yo'naltirilgan bu yo’l sinfdagi hokimiyat va ierarxiya haqidagi an'anaviy tushunchalardan ustun bo'lib, haqiqiy aloqalar, hissiy qo'llab-quvvatlash va talabalarga yo'naltirilgan yondashuvlar bilan tavsiflangan ta'limning yangi davrini boshlab

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

beradi. Tarixan o‘qituvchi va o‘quvchi munosabatlari ko‘pincha bir o‘lchovli kuch dinamikasi bilan tavsiflanadi, o‘qituvchi hokimiyat lavozimini egallagan va talaba o‘qituvchi tomonidan belgilangan qoidalar va qoidalarga rioya qilishi kutilgan. Hokimiyat va intizomni hurmat qilish har qanday ta'lim muhitida muhim bo'lsa-da, an'anaviy o'qituvchi va talaba munosabatlarining qattiq tuzilishi ba'zan haqiqiy muloqotga to'sqinlik qildi, hamkorlikda o'rganishga to'sqinlik qildi va o'quvchilarning har tomonlama rivojlanishiga to'sqinlik qildi. Ushbu yondashuvning cheklanganligini tan olgan pedagoglar va olimlar tobora o'qituvchi va o'quvchilar o'rtasidagi munosabatlarga yanada insoniy va empatik yondashishni targ'ib qilmoqdalar, ular ishonchni mustahkamlash, o'zaro munosabatlarni rivojlantirish va har bir o'quvchining individualligini tan olishga qaratilgan. O'qituvchi va talaba munosabatlarini insonparvarlashtirish ta'lim nafaqat bilimlarni uzatish, balki empatiya, hissiy aql va ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirishdan iborat, degan ishonchga asoslanadi. O'qituvchilar va o'quvchilar o'rtasidagi insoniy aloqani ta'kidlab, o'qituvchilar qo'llab-quvvatlovchi va inklyuziv ta'lim muhitini yaratishi mumkin, bu erda o'quvchilar o'zlarining qadr-qimmatini, hurmatini his qiladilar va o'z fikrlari, his-tuyg'ulari va g'oyalarini ifoda etishlari mumkin. Shu nuqtai nazardan, o'qituvchilar nafaqat ma'lumotni tarqatuvchilar, balki o'quvchilarning akademik va shaxsiy rivojlanishiga yordam berish uchun hissiy qo'llab-quvvatlash, rag'batlantirish va shaxsiy fikr-mulohazalarni taqdim etuvchi murabbiylar, yo'riqnomalar va namunalardir. Bundan tashqari, o'qituvchi va talaba munosabatlarini insonparvarlashtirish ta'limda tenglik va inklyuzivlikni ta'minlash uchun, ayniqsa, chetda qolgan yoki kam ta'minlangan jamoalar talabalari uchun muhim ahamiyatga ega. O'ziga tegishlilik, tushunish va qabul qilish tuyg'usini tarbiyalash orqali o'qituvchilar barcha o'quvchilar o'zlarini ko'rish, eshitish va qadrlashlarini his qiladigan xavfsiz joy yaratishlari mumkin. Ta'limga insonga yo'naltirilgan bu yondashuv o'quvchilarning turli kelib chiqishi, tajribalari va shaxsiyatlarini tan oladi, madaniy, til va ijtimoiy to'siqlarni chetlab o'tadigan hurmat, empatiya va ochiq muloqot madaniyatini rag'batlantiradi. O‘qituvchi va shogird munosabatlarini insonparvarlashtirishning zamirida empatiya yotadi. Bu boshqa birovning his-tuyg'ularini tushunish va baham ko'rish, dunyoni ularning nuqtai nazaridan ko'rish, sezgirlik va rahm-shafqat bilan javob berish qobiliyatidir. O'qituvchilar o'z o'quvchilariga hamdardlik bilan yondashganda, ular ishonchni kuchaytiradilar, o'zaro munosabatlarni o'rnatadilar va sinf chegarasidan tashqarida mazmunli aloqalarni o'rnatadilar. O'quvchilarning turli xil kelib chiqishi, tajribalari va istiqbollarini tan olish orqali o'qituvchilar ularning farovonligi va muvaffaqiyatiga chinakam qiziqish ko'rsatadilar, ijobiy ta'lim muhitini ta'minlovchi g'amxo'rlik va qo'llab-quvvatlash madaniyatini yaratadilar. Samarali muloqot insonga qaratilgan o'qitish amaliyotining yana bir asosidir. O'qituvchilar va talabalar o'rtasidagi aniq, ochiq va halol muloqot shaffoflik, o'zaro tushunish va konstruktiv fikr-mulohazalarga yordam beradi, hamkorlik va umumiy qarorlar qabul qilish uchun asos yaratadi. Talabalar o‘zlarini eshitganlarini, qadrlanishini va hurmat qilinishini his qilsalar, ular o‘quv jarayonida faol ishtirok etadilar, savollar beradilar, aniqlik izlaydilar, o‘z fikr va g‘oyalari bilan o‘rtoqlashadilar. Ushbu ikki tomonlama ma'lumot almashinuvi nafaqat o'quv samaradorligini oshiradi, balki talabalarda tanqidiy fikrlash, ijodkorlik va muammolarni hal

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi, ularni XXI asr muammolariga tayyorlaydi. Hamkorlik o'qituvchi va talaba munosabatlarini insonparvarlashtirishning asosiy tarkibiy qismidir. Talabalarni o'quv tajribalari, loyihalari va baholashlarini birgalikda yaratishga jalb qilish orqali o'qituvchilar o'quvchilarga o'z ta'limini egallashga, umumiy maqsadlar sari birgalikda ishlashga va ularning akademik va shaxsiy o'sishida bir-birlarini qo'llab-quvvatlashga imkon beradi. Hamkorlik har bir ovoz eshitiladigan, har bir nuqtai nazar qadrlanadigan va har bir hissa nishonlanadigan sinfda hamjamiyat, tegishlilik va umumiy mas'uliyat hissini rivojlantiradi. Ushbu hamkorlik muhitida talabalar bir-biriga bog'langan va xilma-xil dunyoda muvaffaqiyatga erishish uchun zarur bo'lgan jamoada ishlash ko'nikmalarini, muloqot qobiliyatlarini va shaxslararo munosabatlarni rivojlantiradilar.

Ushbu tadqiqot ishtirokchilari orasida turli xil ta'lim darajasidagi o'qituvchilar va talabalar, jumladan, boshlang'ich, o'rta va oliy o'quv yurtlari bo'lgan. Maqsadli tanlab olish usuli o'qituvchi va talaba munosabatlari va insonparvarlashtirish jarayoni bo'yicha o'z tajribalari va tushunchalarini baham ko'rishga tayyor bo'lgan ishtirokchilarni tanlash uchun ishlatilgan. Miqdoriy ma'lumotlarni to'plash: O'qituvchi va talaba munosabatlarining turli jihatlari, jumladan empatiya, muloqot, ishonch va yaqinlik haqida miqdoriy ma'lumotlarni to'plash uchun so'rov anketasi ishlab chiqilgan. So'rovnomalar shaxslararo munosabatlar va ta'lim psixologiyasi bilan bog'liq o'rnatilgan shkalalar va chora-tadbirlar asosida ishlab chiqilgan. So‘rov elektron shaklda o‘qituvchilar va talabalardan iborat tanlovga tarqatildi va javoblar statistik dasturiy ta’minot yordamida yig‘ilib, tahlil qilindi.

Sifatli ma'lumotlarni to'plash: Yarim tuzilgan intervyu va fokus-guruh suhbatlari ishtirokchilarning bir qismi bilan o'qituvchi va talaba munosabatlarini insonparvarlashtirish haqidagi tasavvurlari va tajribalari bo'yicha chuqur sifatli ma'lumotlarni to'plash uchun o'tkazildi. Suhbatlar va fokus-guruhlarda ishtirokchilarning shaxsiy hikoyalari, qiyinchiliklari, muvaffaqiyatlari va o‘qituvchi va talaba munosabatlarini mustahkamlash bo‘yicha tavsiyalar o‘rganilgan ochiq savollar asosida o‘tkazildi.

Ma'lumotlarni tahlil qilish: So'rovnomadan olingan miqdoriy ma'lumotlar tavsiflovchi statistika, korrelyatsiya tahlillari va regressiya modellashtirish yordamida o'qituvchi va talaba munosabatlari va insonparvarlik jarayoni bilan bog'liq o'zgaruvchilar o'rtasidagi munosabatlarni aniqlash uchun tahlil qilindi. Suhbatlar va fokus-guruhlardan olingan sifatli ma'lumotlar transkripsiya qilindi, kodlashtirildi va o'qituvchi va talaba munosabatlarini insonparvarlashtirish bilan bog'liq umumiy mavzular, naqshlar va hikoyalarni aniqlash uchun tematik tahlil qilindi.

Axloqiy mulohazalar: Ishtirokchilarning maxfiyligi, anonimligi va farovonligini ta'minlash uchun tadqiqot jarayonida axloqiy me'yorlar muhim edi. Ma'lumot to'plashdan oldin barcha ishtirokchilardan xabardor qilingan rozilik olindi va ular istalgan vaqtda tadqiqotdan voz kechish huquqiga ishonch hosil qildilar. Tadqiqot institutsional nazorat kengashlari va tegishli tartibga soluvchi organlar tomonidan o'rnatilgan axloqiy ko'rsatmalar va tartiblarga rioya qildi.

Ushbu tadqiqotda qo'llaniladigan qat'iy metodologiyaga qaramay, bir qator cheklovlarni tan olish kerak. Natijalarning umumlashtirilishi o'ziga xos namunaviy

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

xususiyatlar va tadqiqot konteksti tufayli cheklangan bo'lishi mumkin. Bundan tashqari, o'z-o'zidan hisobot berish bo'yicha chora-tadbirlar va ijtimoiy manfaatdorlikka moyillik miqdoriy va sifatli ma'lumotlarni to'plash ishtirokchilarining javoblariga ta'sir qilgan bo'lishi mumkin.

Miqdoriy natijalar: So'rov ma'lumotlarining miqdoriy tahlili o'qituvchi va talaba munosabatlarini insonparvarlashtirishga oid bir qancha muhim xulosalarni aniqladi. Umuman olganda, o'qituvchilar ham, talabalar ham o'zaro munosabatlarda ijobiy tajribalar haqida xabar berishdi va qo'llab-quvvatlovchi ta'lim muhitini yaratishda hamdardlik, muloqot va ishonch muhimligini ta'kidladilar. Empatiya, muloqot samaradorligi va qabul qilingan ishonch uchun o'rtacha ball o'qituvchi va talaba munosabatlaridagi insonparvarlik darajasining yuqori darajasi bilan sezilarli darajada bog'liq edi. Xususan, empatiya ko'rsatkichlari bo'yicha yuqori ball to'plagan o'qituvchilar o'z o'quvchilariga nisbatan tushunish, hamdardlik va sezgirlikni ko'rsatadigan xatti-harakatlar bilan shug'ullanishlari mumkin edi. Xuddi shunday, o'qituvchilariga nisbatan yuqori darajadagi ishonchni bildirgan talabalar o'zlarining munosabatlarini insoniylashgan, o'zaro hurmat, ochiq muloqot va hamkorlik bilan ajralib turadigan deb bilishadi. Bundan tashqari, regressiya tahlili shuni ko'rsatdiki, empatiya va muloqot samaradorligi o'qituvchi va talaba munosabatlarida insonparvarlashuvning muhim prognozi bo'lib, natija o'zgaruvchisidagi farqlarning sezilarli qismini hisobga oladi. Ushbu topilmalar shuni ko'rsatadiki, empatiyani rivojlantirish va muloqot qilish ko'nikmalarini yaxshilash o'qituvchilar va talabalar o'rtasidagi insoniy munosabatlarni rivojlantirish uchun muhim ahamiyatga ega. Bundan tashqari, o'quvchilarning o'qituvchilarning munosabatlar uslublari haqidagi tasavvurlari ularning sinfdagi faolligi, motivatsiyasi va qoniqish darajasi bilan sezilarli darajada bog'liq edi. Issiq, qo'llab-quvvatlovchi va sezgir xulq-atvorni namoyish etgan o'qituvchilar, talabalarning o'rganishi va farovonligini osonlashtiradigan ijobiy hissiy muhitni yaratishi mumkin edi.

Sifatli natijalar: Suhbat stenogrammalarining sifatli tahlili va fokus-guruhlar muhokamasi o‘qituvchi va talaba munosabatlarini insonparvarlashtirish bo‘yicha boy va nozik tushunchalarni berdi. Ishtirokchilar shaxsiy hikoyalari, qiyinchiliklari va o'qituvchilari va tengdoshlari bilan o'zaro munosabatlari bilan bog'liq muvaffaqiyatlar bilan o'rtoqlashdilar, bu ularning ilmiy va shaxsiy rivojlanishiga haqiqiy, g'amxo'r munosabatlarning chuqur ta'sirini ta'kidladi. Sifatli ma'lumotlardan kelib chiqadigan mavzular insoniylashtirilgan o'qituvchi va talaba munosabatlarini rivojlantirishda shaxsiy aloqa, hissiy qo'llab-quvvatlash va samarali muloqotning ahamiyatini o'z ichiga oladi. Ishtirokchilar tinglash, tajribalarini tasdiqlash va ularning farovonligiga chin dildan qiziqish ko'rsatish uchun vaqt ajratgan o'qituvchilar sinfda tegishlilik va xavfsizlik hissini qanday yaratganliklarini tasvirlashdi. Bundan tashqari, talabalar o'qituvchilarning namuna va murabbiy sifatidagi rolini ta'kidladilar, ularni akademik qiyinchiliklar, ijtimoiy dilemmalar va shaxsiy kurashlar orqali boshqaradi. Hamdardlik, kamtarlik va zaiflikni namoyon etgan o'qituvchilar, o'quvchilar bilan bo'lgan munosabatlarida ko'proq ishonch va yaqinlikni rag'batlantirib, ularga qulay va o'zaro munosabatda bo'lishlari mumkin edi. Ishtirokchilar, shuningdek, hurmatli va inklyuziv ta'lim muhitini yaratishda madaniy kompetentsiya, tenglik va inklyuzivlik muhimligini ta'kidlab, kuch dinamikasi, madaniy farqlar va jamiyat

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

kutishlarining o'qituvchi va talaba o'zaro munosabatlariga ta'sirini muhokama qildilar. Insonparvarlashtirishni rag'batlantirish strategiyalari faol tinglash, fikrlash amaliyoti va individual farqlar va ehtiyojlarga sezgirlikni o'z ichiga oladi.

Ushbu tadqiqot natijalari o'qituvchi va talaba munosabatlarining murakkab va ko'p qirrali xususiyatini va ta'lim muassasalarida insonparvarlashtirish jarayonini ta'kidlaydi. Miqdoriy va sifat ma'lumotlarining uyg'unligi o'qituvchilar va talabalar o'rtasidagi o'zaro munosabatlar sifatiga ta'sir etuvchi omillarni har tomonlama tushunish imkonini beradi, ijobiy va mazmunli munosabatlarni shakllantirishda empatiya, muloqot, ishonch va haqiqiylik muhimligini ta'kidlaydi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, o'qituvchi va o'quvchi munosabatlarida insonparvarlikni rag'batlantirish shaxslararo ko'nikmalarni va ta'limning tarkibiy omillarini hisobga olgan holda yaxlit yondashuvni talab qiladi. O'qituvchilar talabalarning ovozi, tajribasi va shaxsiyatini qadrlaydigan qo'llab-quvvatlovchi va inklyuziv ta'lim muhitini yaratishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Empatiyani rivojlantirish, muloqotni yaxshilash va ishonchni mustahkamlash orqali o'qituvchilar o'z o'quvchilari bilan munosabatlar sifatini oshirishi va talabalarning farovonligi, faolligi va akademik muvaffaqiyatiga yordam berishi mumkin. Ushbu tadqiqot natijalari o'qituvchi va talaba munosabatlarini insonparvarlashtirish bo'yicha mavjud adabiyotlarga qimmatli fikrlarni beradi va ta'lim kontekstida mazmunli aloqalarni rivojlantirishda hissiy intellekt, madaniy kompetentsiya va munosabatlar ko'nikmalarining ahamiyatini ta'kidlaydi. Kelajakdagi tadqiqotlar insonparvarlashtirish jarayonlari va o'qituvchi va talaba munosabatlarining talabalar natijalari va farovonligiga ta'sirining mexanizmlarini yanada o'rganishi kerak.

Ta'lim sohasida o'qituvchilar va talabalar o'rtasidagi munosabatlar katta ahamiyatga ega bo'lib, nafaqat o'quv yutuqlarini, balki o'quvchilarning ijtimoiy va hissiy farovonligini ham shakllantiradi. O'qituvchi va talaba munosabatlarini insonparvarlashtirish ko'p qirrali yondashuvni o'z ichiga oladi, bu empatiya, hurmat, muloqot va hamkorlikni birinchi o'ringa qo'yadi, o'quvchilar o'zlarining qadr-qimmatini, qo'llab-quvvatlanayotganini va o'zlarining to'liq potentsiallarini ro'yobga chiqarish uchun kuchga ega ekanligini his qiladigan tarbiyalovchi va inklyuziv ta'lim muhitini ta'minlaydi. Insonga yo'naltirilgan o'qitish amaliyotining o'quvchilarning faolligi, motivatsiyasi va akademik samaradorligiga ta'sirini o'rganish orqali biz o'qituvchilar va talabalar o'rtasida haqiqiy va mazmunli aloqalarni rivojlantirishning o'zgartiruvchi ta'sirini aniqlashimiz mumkin.

O'qituvchi va talaba munosabatlarini insonparvarlashtirishning zamirida empatiya tamoyili yotadi - samarali muloqot, munosabatlarni o'rnatish va o'zaro tushunishni ta'minlaydigan muhim sifat. Talabalarning turli kelib chiqishi, tajribalari va qarashlarini tan olish va ularga hamdardlik bildirish orqali o'qituvchilar o'quvchilar o'zlarini qabul qilingan, hurmatli va eshitilgan his qiladigan xavfsiz va inklyuziv makonni yaratishi mumkin. Empatiyani rivojlantirish o'qituvchilarga o'quvchilarning individual ehtiyojlari, imtiyozlari va ta'lim uslublarini qondirish uchun o'z ta'lim yondashuvlarini moslashtirish imkonini beradi, akademik muvaffaqiyat va shaxsiy o'sish uchun zarur bo'lgan tegishlilik va bog'liqlik tuyg'usini rivojlantiradi. Bundan tashqari, samimiy hamdardlik o'qituvchilarni o'quvchilar duch kelishi mumkin bo'lgan ijtimoiy, hissiy va akademik muammolarni tan olishga va hal

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

qilishga undaydi, qo'llab-quvvatlash, yo'l-yo'riq va to'siqlarni engib o'tish va o'rganishdagi to'siqlarni engib o'tishga undaydi. Faol tinglash, hamdardlik va o‘quvchilar tajribasini tasdiqlash orqali o‘qituvchilar ishonch, rahm-shafqat va o‘zaro hurmatga asoslangan munosabatlarni o‘rnatishi mumkin, bu esa sinf chegarasidan tashqarida mazmunli va boyituvchi o‘qituvchi va talaba munosabatlariga asos solishi mumkin.

Samarali muloqot insonga yo'naltirilgan o'qitish amaliyotining asosi bo'lib, o'qituvchilarga o'quvchilarni mazmunli muloqotga jalb qilish, hamkorlikni rivojlantirish va dinamik va interaktiv o'quv muhitida birgalikda bilim yaratish imkonini beradi. Ochiq, oshkora va inklyuziv muloqot kanallarini targ‘ib qilish orqali o‘qituvchilar ishonchni rivojlantirishi, ishtirok etishni rag‘batlantirishi va o‘quvchilarga o‘z fikrlarini bildirishlari, savollar berishlari va tanqidiy fikrlashni rivojlantirishlari mumkin. Bundan tashqari, sinfda hamkorlik madaniyati va umumiy mas'uliyatni rivojlantirish jamoaviylik, jamoaviy ish va o'quv jarayoniga jamoaviy egalik hissini rivojlantiradi. Talabalarni loyihalarda hamkorlik qilishga, muammolarni birgalikda hal qilishga va tengdoshga o‘rganishga undash nafaqat ularning akademik ko‘nikmalarini oshiribgina qolmay, balki 21-asrda muvaffaqiyatga erishish uchun muhim bo‘lgan jamoaviy ish, muloqot va moslashuvchanlik kabi muhim malakalarni ham rivojlantiradi. tobora o'zaro bog'langan va rang-barang dunyo.

Xulosa qilib aytganda, o'qituvchi va talabalar o'rtasidagi munosabatlarni insonparvarlashtirish ta'limdagi o'zgaruvchan paradigma o'zgarishini ifodalaydi, bu o'qituvchilar va talabalar o'rtasidagi tarbiyaviy, inklyuziv va empatik o'zaro ta'sirlar orqali o'quvchilarning yaxlit rivojlanishi va farovonligini birinchi o'ringa qo'yadi. O'qituvchilar empatiya, muloqot, hamkorlik va o'zaro hurmatni ta'kidlaydigan insonga yo'naltirilgan o'qitish amaliyotini qo'llash orqali o'quvchilar o'z intilishlari va maqsadlariga erishish uchun o'zlarining qadr-qimmatini, qo'llab-quvvatlanayotganini va ilhomlantirilishini his qiladigan ijobiy va kuchli ta'lim muhitini yaratishi mumkin. O'qituvchi va talaba munosabatlarini insonparvarlashtirishning afzalliklari ijtimoiy-emotsional o'sishni, aqliy farovonlikni va shaxsiy qoniqishni o'z ichiga olgan akademik natijalardan ancha kengayadi. Haqiqiy aloqalarni o'rnatish, g'amxo'rlik madaniyatini targ'ib qilish, tegishlilik va jamiyat tuyg'usini rivojlantirish orqali o'qituvchilar talabalarga akademik, ijtimoiy va hissiy jihatdan gullab-yashnashi, ularni zamonaviy murakkabliklarni engish uchun ko'nikma, chidamlilik va ishonch bilan jihozlashi mumkin. dunyo inoyat va rahm-shafqat bilan. Aslini olganda, insonga yo'naltirilgan o'qitish amaliyoti nafaqat ta'lim natijalarini oshiradi, balki madaniy, til va ijtimoiy to'siqlarni engib o'tadigan umumiy insoniylik, rahm-shafqat va hamjihatlik tuyg'usini rivojlantiradi, g'amxo'rlik va aloqa madaniyatini rivojlantiradi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Maxbubaxon, T. (2023). KOLOBOLATIV YONDASHUV ASOSIDA PEDAGOGIK HAMKORLIK TEXNOLOGIYASIGA ASOSLANGAN TA’LIM JARAYONINI TASHKIL ETISH. Innovations in Technology and Science Education, 2(17), 262-270.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

2. Sultanova, S. Y. (2023). TA'LIM MAZMUNINI INSONPARVARLASHTIRISH, O 'QUVCHI SHAXSIDA MA'NAVIY JASORATNI SHAKLLANTIRISH. MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS, 5(5), 9-12.
3. Murodullayevna, M. S., & Abdullayeva, S. (2023). BO'LAJAK O'QITUVCHILARNI YANGI O'ZBEKISTON STRATEGIYASINI TARG'IBOT QILISHGA TAYYORLASHNI TASHKIL ETISH VA UNI BOSHQARISH. IJODKOR O'QITUVCHI, 3(27), 171-173.
4. Qurbonova, B. (2023). HAMKORLIK PEDAGOGIKASI ASOSIDA OLIY TA'LIMDA TA'LIM JARAYONINI SAMARALI TASHKIL ETISH. Farg'ona davlat universiteti, (1), 5-5.
5. Xojiyeva, M. (2021). TA'LIM JARAYONIDA AKSIOLOGIK TARBIYANI TASHKIL ETISHNING O 'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz), 1(1).
6. Qodirov, X., & Abdullajonova, N. (2023). HAMKORLIK PEDAGOGIKASINING INSONPARVARLIK HUSUSIYATLARINI SHAKLLANTIRISHDAGI AHAMIYATI. Farg'ona davlat universiteti, (1), 225-225.
7. Abdumanonovich, B. M. (2022). UMUMIY ORTA TA'LIMDA FANLARNI O 'QITISHNING INNOVATSION USULLARI VA METODIKASI. Journal of new century innovations, 4(1), 569-572.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Tashmetova Shahlo,** umumiy pedagogika kafedrasi katta o'qituvchisi [**Шахло Ташметова,** старший преподаватель кафедры общей педагогики**.**], [**Shahlo Tashmetova,** senior teacher of the Department of General Pedagogy]; manzil: O'zbekiston, 100183, Toshkent, Chilonzor tumani, xiebon BUNYODKOR, 27 [адрес: Узбекистан, 100183, г. Ташкент, Чиланзорский район, просп. БУНЁДКОР, 27], [Uzbekistan, 100183, Tashkent, Chilanzor district, ave. BUNYODKOR, 27]; E-mail: aislom938@gmail.com

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Original paper

BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARINING PIRLS TOPSHIRIQLARI ASOSIDA SAVODXONLIK DARAJASINI OSHIRISH

© S.K. Hasanova[1]✉

[1]Termiz davlat pedagogika instituti, Termiz, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqolani o’qish jarayonida PIRLS dasturining ahamiyati, imkoniyatlari haqida ma’lumotga ega bo’lasiz. Tadqiqot nazariy va amaliy jihatdan yoritib berilgan. Dolarb bo‘lib kelayotgan PIRLS haqida keng tushuncha ilgari surilgan bo‘lib, uni dars jarayonida metodik qo‘llash, tadqiqot doirasida uslubiy qo’llanmalar yaratish, uni amaliyotga tadbiq etib chop etish kabi g‘oyalar ham ilgari surilgan.

MAQSAD: PIRLS tadqiqotlar doirasida turli ta’lim tizimiga ega bo‘lgan davlatlar 4-sinf bituvchilarining o‘qish sifati va o‘qilgan matnni tushunish darajasi o‘rganiladi. Bu tadqiqotlarga 4-sinf o‘quvchilarining tanlanishi shu bilan e’tiborliki, aynan o‘qishning to‘rtinchi yilida o‘quvchilar o‘qishning yuqori darajasiga ega bo‘lishi, ularning keyingi ta’limda bilimni egallash qobiliyatini shakllantirish va shu orqali hozirgi zamonga muvaffaqiyatli moslashuviga yordam berishi nazareda tutilgan.

MATERIALLAR VA METODLAR: darslarga aniq maqsad qo‘yish, o‘quvchilarni turli xil metodlar orqali tashkillashtirish har bir o‘qituvchining kreativligini baholovchi asos hisoblanadi. Bu jarayonda xalqaro baholash dasturi talabiga mos topshiriqlarni bajarish ham o‘rinli. O‘qish darslarida PIRLS hikoyalaridan foydalanish, o‘quvchilarning ilmiy dunyoqarashini shakllantiradi. PIRLS — bu turli mamlakatlarda boshlang‘ich sinfda tahsil oluvchi o‘quvchi yoshlarning matnni o‘qish va tushunish darajalari sifatini baholab beruvchi xalqaro baholash tizimidir. U o'qish ta'limini takomillashtirish uchun dalillarga asoslangan qarorlar qabul qilish imkoniyatini beradi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: tadqiqotda O'zbekistonning boshlang'ich sinf bitiruvchilari boshqa davlatlardagi tengdoshlariga nisbatan qanchalik darajada yaxshi o'qiydi? O'zbekiston o'quvchilarining o'qish savodxonligi qay darajada? O'qish 4-sinf o'quvchilari uchun sevimli mashg'ulotmi? Oila tomonidan savodxonlikni rivojlantirishga qanday hissa qo'shilmoqda? Bugungi kunda bizning mamlakatimizda o'qishni o'rgatish jarayoni qanday tashkil etilgan? O'zbekiston o'qishni o'rgatish jarayonining boshqa davlatlarga nisbatan o'ziga xosligi bormi, agar shunday bo'lsa u nimada namoyon bo'ladi? Boshlang'ich sinflarimizning o'qituvchilari foydalanayotgan metodlar boshqa mamlakat o'qituvchilari foydalanayotgan metodlardan farq qiladimi? kabi asosiy masalalar o'rganiladi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

XULOSA: PIRLS xalqaro dasturi talablaridan kelib chiqib tayyorlangan topshiriqlardan foydalanilganda, o'quvchilarning qiziqishi, kreativligi, sezilarli darajada faollashdi. Tayyorlov jarayonida qo'llanadigan matn va hikoyalar o'quvchiga ta'limiy va tarbiyaviy jihatdan ta'sir etib, ilmiy tafakkurini shakllantirishga qaratilgan bo'lishi lozim. Yosh doirasida esa, ularning prixologik, fiziologik tomonlari ahamiyatga ega. PIRLS topshiriqlari har tomonlama o'quvchini qo'llab-quvvatlab, ta'lim talablariga mos kadrni yetishishiga amaliy yordam bera oladi.

Kalit so'zlari: PIRLS Xalqaro Baholash Dasturi, ona tili va o'qish darsligi, natija, metodika, matn va hikoyalar, boshlang'ich sinf o'quvchi va o'qituvchilari, zamonaviy ta'lim tizimi, tarixi, uslubiy qo'llanmalar, jarayon, ma'lumotlar.

Iqtibos uchun: Hasanova S.K. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining pirls topshiriqlari asosida savodxonlik darajasini oshirish. // Inter education & global study. 2024. №4(1). B.166–177.

ПОВЫШЕНИЕ УРОВНЯ ГРАМОТНОСТИ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ НА ОСНОВЕ ЗАДАНИЙ PIRLS

© С.К. Хасанова[1]✉
[1]Термезский государственный педагогический институт, Термез, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в процессе чтения этой статьи вы узнаете о важности, возможностях программы PIRLS. Исследование освещается как в теоретическом, так и в практическом плане. Выдвигались такие идеи, как методическое применение в процессе урока, создание методических пособий в рамках исследования, внедрение его в практику и публикация.

ЦЕЛЬ: в рамках исследования PIRLS изучается качество чтения и уровень понимания прочитанного текста выпускниками 4-х классов стран с разной системой образования. Отбор учащихся 4-х классов к этим исследованиям примечателен тем, что именно на четвертом году обучения предполагается, что учащиеся будут иметь высокий уровень чтения, формировать у них способность приобретать знания в дальнейшем образовании и тем самым способствовать успешной адаптации к современности.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: четкое целеполагание уроков, организация учащихся с помощью различных методов-основа оценки креативности каждого учителя. В этом процессе также уместно выполнять задания, соответствующие требованиям международной программы оценки. Использование рассказов ПИРЛСА на уроках чтения формирует научное мировоззрение учащихся. PIRLS-это международная система оценки, которая оценивает качество чтения и понимания текста учащейся молодежью начальной школы в разных странах. Он предоставляет

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

возможность принимать решения, основанные на фактических данных, для улучшения обучения чтению.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: насколько хорошо в исследовании учатся выпускники начальных классов Узбекистана по сравнению со сверстниками из других стран? Каков уровень читательской грамотности учащихся Узбекистана? Чтение-хобби для учеников 4 класса? Как семья способствует развитию грамотности? Как сегодня организован процесс обучения чтению в нашей стране? Есть ли уникальность процесса обучения чтению в Узбекистане по сравнению с другими странами, если да, то в чем он проявляется? Отличаются ли методы, используемые учителями наших начальных классов, от тех, которые используют учителя из других стран? будут изучены основные вопросы, такие как

ВЫВОД: при использовании заданий, подготовленных в соответствии с требованиями международной программы PIRLS, значительно активизировался интерес, креативность учащихся. Тексты и рассказы, используемые в процессе подготовки, должны быть направлены на формирование научного мышления, оказывая образовательно-воспитательное воздействие на читателя. Однако в возрастных рамках важны их психологические, физиологические аспекты. Задания PIRLS могут оказать всестороннюю поддержку учащемуся и оказать практическую помощь в обучении персонала, соответствующего образовательным требованиям.

Ключевые слова: международная программа оценки PIRLS, учебник родного языка и чтения, результат, методика, тексты и рассказы, учащиеся и учителя начальных классов, современная система образования, история, методические руководства, процесс, данные.

Для цитирования: Хасанова С.К. Повышение уровня грамотности учащихся начальной школы на основе заданий PIRLS. // Inter education & global study. 2024. №4(1). С 166–177.

IMPROVING THE LITERACY LEVEL OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS BASED ON PIRLS ASSIGNMENTS

© Sabohat K. Hasanova[1]✉
[1]Termez State Pedagogical Institute, Termez, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: as you read this article, you will learn about the importance and capabilities of the PIRLS program. The research is covered both theoretically and practically. Ideas such as methodological application in the course of the lesson, the creation of methodological manuals within the framework of the study, its implementation in practice and publication were put forward.

AIM: the PIRLS study examines the quality of reading and the level of comprehension of the text read by graduates of the 4th grades of countries with different

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

educational systems. The selection of 4th grade students for these studies is noteworthy in that it is in the fourth year of study that it is assumed that students will have a high level of reading, form their ability to acquire knowledge in further education and thereby contribute to successful adaptation to modernity.

MATERIALS AND METHODS: clear goal-setting of lessons, the organization of students using various methods is the basis for evaluating the creativity of each teacher. In this process, it is also appropriate to perform tasks that meet the requirements of the international assessment program. The use of PEARLS' stories in reading lessons shapes the scientific worldview of students. PIRLS is an international assessment system that evaluates the quality of reading and comprehension of text by primary school students in different countries. It provides an opportunity to make evidence-based decisions to improve reading learning.

DISCUSSION AND RESULTS: how well do the primary school graduates of Uzbekistan study in comparison with their peers from other countries? What is the level of reading literacy of Uzbek students? Is reading a hobby for 4th grade students? How does the family contribute to the development of literacy? How is the process of learning to read organized in our country today? Is there a uniqueness in the process of learning to read in Uzbekistan compared to other countries, if so, how does it manifest itself? Are the methods used by our primary school teachers different from those used by teachers from other countries? The main issues will be studied, such as

CONCLUSION: when using tasks prepared in accordance with the requirements of the international PIRLS program, the interest and creativity of students significantly intensified. The texts and stories used in the preparation process should be aimed at the formation of scientific thinking, having an educational and educational impact on the reader. However, within the age framework, their psychological and physiological aspects are important. PIRLS assignments can provide comprehensive student support and practical assistance in training staff who meet educational requirements.

Key words: PIRLS International Assessment Program, mother tongue and reading textbook, result, methodology, text and stories, primary school students and teachers, modern education system, history, methodological guides, process, data

For citation: Sabohat K. Hasanova. (2024) ‘Improving the literacy level of primary school students based on pirls assignments’, Inter education & global study, (4(1)), pp. 166–177. (In Uzbek).

Hozirgi tezkor davrga kelib har qanday sohadagi globallashuv jarayoni jamiyat hayotining muhim omillaridan biri bo’lmoqda va o’z navbatida, fan-texnikaning rivojlanishiga, iqtisodiyotning yuqori darajada o’sishiga, shuningdek, ta’lim sohasidagi integratsiya jarayoning yanada chuqurlashishiga olib kelmoqda. Ta’limning sifati, kadrlar kompetentligi, mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishining muhim omili sifatida

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

raqobatbardosh malakali mutaxassislarni tayyorlash vazifasi globallashuv davrining muhim xususiyatlariga aylanib ulgurgan.

So‘nggi yillarda mamlakatimizda amalga oshirilayotgan islohotlar natijasida ulkan iqtisodiy o‘sish ko‘rsatkichlariga erishilayotganligi barcha sohalarda malakali kadrlar va yetuk mutaxassislarga bo‘lgan talabni yanada oshirmoqda. Bu o‘z-o‘zidan o‘quvchilarning ta’lim-tarbiyasi har tomonlama e’tiborni kuchaytiradi. Mamlakatimiz innovatsion taraqqiyot yo‘lida shiddat bilan rivojlanib borayotgan bir davrda kelajagimiz davomchilari bo‘lmish yoshlarni ijodiy g‘oyalari va ijodkorligini har tomonlama qo‘llab-quvvatlash, ularning bilim, ko‘nikma va malakalarini shakllantirish hamda ilg‘or xorijiy tajribalar, xalqaro mezon va talablar asosida baholash tizimini takomillashtirish, shu yo‘lda xalqaro tajribalarni o‘rganish, mavjud tizimni har tomonlama qiyosiy tahlil qilish, tegishli yo‘nalishdagi xalqaro va xorijiy tashkilotlar, agentliklar, ilmiy-tadqiqot muassasalari bilan yaqindan hamkorlik qilish muhim ahamiyatga egadir.

Shuning uchun ta’lim sifati, ta’lim sifatini baholash kabi masalalar bilan ko’pgina xalqaro tashkilotlar ma’lum bir talabgor davlatlarda ta’lim sohasini baholashning PIRLS, TIMSS, PISA, TALIS, PIAAC, ICCS, SITES, IALS, ALL kabi xalqaro baholash dasturlarini amaliyotga tatbiq etishgan. Jumladan, PISA va PIRLS tadqiqotlarida O’zbekistonning ham ishtirok etishi to’g’risida kelishuv imzolanganligi O’zbekiston Respublikasi ta’lim tizimini tubdan isloh qilishga zamin yaratadi va yosh avlodning intelektual faolligini oshirish, ularning ta’limdagi kompetentligini va kreativligining rivojlanishiga hissa qo’shadi.

Bu esa o’z navbatida bizning oldimizga ta’lim samaradorligini oshirishga yo’naltirilgan va shu kungacha dunyoning yetakchi mamlakatlari qatnashib kelayotgan xalqaro tadqiqotlar bilan ishlashni va Jahonning Ta’lim sohasida rivojlangan mamlakatlari qatorida bo’lishga undaydi. PIRLS mazkur xalqaro tadqiqotning maqsadi turli xil ta’lim tizimidan iborat bo‘lgan davlatlarda Boshlang‘ich maktab o‘quvchilarining matnni o‘qish va qabul qilish bo‘yicha tayyorgarligi hamda o‘quvchilarning har xil yutuqlarga erishishiga sabab bo‘luvchi ta’lim tizimidagi o‘ziga xos xususiyatlarni aniqlash va baholashdan iborat. Albatta, bunday tadqiqot xalq talimi sohasidagi ishchilar, olimlar, metodistlar, o‘qituvchilar, ota - onalar va jamoat vakillari uchun katta ahamiyatga egadir. PIRLS xalqaro tadqiqoti har 5 yilda bir marotaba o‘tkaziladi. PIRLS tadqiqotlari xalqaro ta’lim institutlari assotsiatsiyasi [IEA] tomonidan muvofiqlashtiriladi. PIRLS dasturi 2001 yilda ta’lim sohasidagi yutuqlarni baholash xalqaro assotsiatsiyasi tomonidan tashkil etilgan bo‘lib Boshlang‘ich 4 - sinf o‘quvchilarining o‘qish savodxonligini xalqaro darajada baholaydi.

PIRLS xalqaro tadqiqoti boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'qib tushunish ko'nikmalarini qay darajada rivojlanganligi haqidagi ma'lumotlarni xalqaro miqyosda taqqoslash imkonini beradigan, o'qish va o'qitishni yaxshilashda ta'lim sohasidagi davlat siyosatiga xizmat qilishi mumkin bo'lgan tahlillarni taqdim etadi. Ko‘p imkoniyatlarni rivojlantirishga hizmat qilayotgan bu baholash dasturi O‘zbekiston ta’lim tizimida ham ahamiyatli deb topilgan va amalda qo‘llash joriy etildi. Shunga binoan, hozirgi vaqtda PIRLS ta'rifiga ko'ra, o'qish savodxonligi jamiyat tomonidan talab qilinadigan va inson

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

tomonidan qadrlanadigan yozma til shakllarini tushunish va ulardan foydalanish, shuningdek, matnlardan turli shakllarda ma'no hosil qila olish qobiliyati hamdir. O'quvchi bu jarayonning faol qatnashuvchisi bo'lib, ma'no yaratadi, matn ustida mushohada yuritadi va samarali o'qish strategiyalarini ongli ravishda tanlab qo'llaydi. Har bir matn turi odatiy shakl va qoidalarga amal qilgan holda o'quvchiga matnni sharhlashga yordam beradi.

PIRLS xalqaro tadqiqoti boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'qib tushunish ko'nikmalarini qay darajada rivojlanganligi haqidagi ma'lumotlarni xalqaro miqyosda taqqoslash imkonini beradigan, o'qish va o'qitishni yaxshilashda ta'lim sohasidagi davlat siyosatiga xizmat qilishi mumkin bo'lgan tahlillarni taqdim etadi. Koʻp imkoniyatlarni rivojlantirishga hizmat qilayotgan bu baholash dasturi Oʻzbekiston ta'lim tizimida ham ahamiyatli deb topilgan va amalda qoʻllash joriy etildi.

Shunga binoan, hozirgi vaqtda PIRLS ta'rifiga ko'ra, o'qish savodxonligi jamiyat tomonidan talab qilinadigan va inson tomonidan qadrlanadigan yozma til shakllarini tushunish va ulardan foydalanish, shuningdek, matnlardan turli shakllarda ma'no hosil qila olish qobiliyati hamdir. O'quvchi bu jarayonning faol qatnashuvchisi bo'lib, ma'no yaratadi, matn ustida mushohada yuritadi va samarali o'qish strategiyalarini ongli ravishda tanlab qo'llaydi. Har bir matn turi odatiy shakl va qoidalarga amal qilgan holda o'quvchiga matnni sharhlashga yordam beradi. PIRLS xalqaro tadqiqoti boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'qib tushunish ko'nikmalarini qay darajada rivojlanganligi haqidagi ma'lumotlarni xalqaro miqyosda taqqoslash imkonini beradigan, o'qish va o'qitishni yaxshilashda ta'lim sohasidagi davlat siyosatiga xizmat qilishi mumkin bo'lgan tahlillarni taqdim etadigan yirik xalqaro baholash dasturi hisoblanadi.

Hozirgi vaqtda PIRLS ta'rifiga ko'ra, o'qish savodxonligi jamiyat tomonidan talab qilinadigan va inson tomonidan qadrlanadigan yozma til shakllarini tushunish va ulardan foydalanish, shuningdek, matnlardan turli shakllarda ma'no hosil qila olish qobiliyati hamdir.

Oʻquvchilar matnda aniq bayon qilingan ma'lumotlarga turlicha diqqat-e'tibor bilan qaraydilar. Matnda bildirilgan ayrim fikr-mulohazalar oʻquvchilarning diqqat-e'tiborlarini jalb etadi, ba'zilari esa ularda hech qanday qiziqish uygʻotmaydi. Masalan, agar matndagi fikr-mulohazalar oʻquvchilar matn mazmuni yoki oʻqishdan koʻzlagan umumiy maqsadiga oid fikr-mulohazalariga zid yoki ularni tasdiqlasa, oʻquvchilar ayni shunday fikrlarga koʻproq e'tibor qaratadi. Bundan tashqari, oʻquvchilar odatda oʻqish boʻyicha berilgan savolga javob berish yoki matnning ayrim jihatlari qay daraja tushunganliklarini tekshirish uchun undagi ma'lumotlarni qidirib topishga harakat qiladi.

O'quvchi bu jarayonning faol qatnashuvchisi bo'lib, ma'no yaratadi, matn ustida mushohada yuritadi va samarali o'qish strategiyalarini ongli ravishda tanlab qo'llaydi. Har bir matn turi odatiy shakl va qoidalarga amal qilgan holda o'quvchiga matnni sharhlashga yordam beradi. Har qanday matn turli shaklga ega bo'lishi mumkin. Bular an'anaviy kitoblar, jurnallar, hujjatlar va gazetalar, shuningdek, raqamli ko'rinishdagi yozma shakllarni ham o'z ichiga oladi.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

PIRLS boshlang'ich sinf o'quvchilarining sinf va sinfdan tashqari o'qishini baholashda ikkita keng qamrovli maqsadga, ya'ni “badiiy tajriba orttirish”, “axborotni olish va undan foydalanish”ga qaratiladi. O'z navbatida, ushbu maqsadlarning har biri to'rtta keng tushunish jarayonini birlashtiradi. Bular: diqqatni jamlash va aniq ko'rsatilgan ma'lumotlarni topish; to'g'ridan-to'g'ri xulosalar chiqarish; kontent va matn elementlarini baholash va tanqid qilish; g'oyalar va axborotni talqin qilish va uyg'unlashtirish.

O'zbekiston o'qishni o'rgatish jarayonining boshqa davlatlarga nisbatan o'ziga xosligi bormi, agar shunday bo'lsa u nimada namoyon bo'ladi? Boshlang'ich sinflarimizning o'qituvchilari foydalanayotgan metodlar boshqa mamlakat o'qituvchilari foydalanayotgan metodlardan farq qiladimi? kabi asosiy masalalar o'rganiladi.

Shuningdek, tadqiqotda ta'lim sifatiga ta'sir etuvchi omillarni o'rganish va tahlil qilish maqsadida anketa so'rovnomalari ham o'tkaziladi. Jumladan, o'quvchilar so'rovnomasi orqali ishtirokchi haqida ma'lumotlar, oiladagi ta'limiy resurslar, maktabga, o'qituvchiga, o'quv faniga munosabat, o'quvchilar o'rtasidagi munosabat, o'quv fanlari bo'yicha o'zini baholash, sinfdan tashqari mashg'ulotlar to'g'risida ma'lumotlar to'planadi.

PIRLS tadqiqotida O'zbekiston Respublikasining ishtirok etishi ta'lim sifatini oshirish, xalqaro miqyosda mamlakat nufuzini mustahkamlash bilan birga, o'quvchilar bilimini xalqaro talablar darajasiga olib chiqishga xizmat qiladi. PIRLS xalqaro tadqiqoti boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'qib tushunish ko'nikmalarini qay darajada rivojlanganligi haqidagi ma'lumotlarni xalqaro miqyosda taqqoslash imkonini beradigan, o'qish va o'qitishni yaxshilashda ta'lim sohasidagi davlat siyosatiga xizmat qilishi mumkin bo'lgan tahlillarni taqdim etadigan yirik xalqaro baholash dasturi hisoblanadi.

Hozirgi vaqtda PIRLS ta'rifiga ko'ra, o'qish savodxonligi jamiyat tomonidan talab qilinadigan va inson tomonidan qadrlanadigan yozma til shakllarini tushunish va ulardan foydalanish, shuningdek, matnlardan turli shakllarda ma'no hosil qila olish qobiliyati hamdir. Tadqiqot doirasida asosiy e'tibor tushunishni namoyon qilishdan o'zlashtirilgan ma'lumotlarni qanday qilib yangi loyihalar va vaziyatlarda qo'llay olish qobiliyatlarini namoyon qilishga qaratilmoqda.

PIRLS xalqaro baholash dasturini ommalashib borayotgan so’zi bilan qo’lllash bugungi kunda noo’rin bo’ladi desam, mubolag’a bo’lmaydi. Negaki, tadqiqot doirasida keng ko’lamli ishlar olib borilmoqda. O’qituvchilar va o’quvchilar dasturga moslashish jarayonida, o’zlari ham tadqiqot ustida amaliy ishlar olib borilmoqda. Yangi darsliklar zamon talabiga binoan, xalqaro baholash dasturining talablariga xos tarzda yaratilmoqda. Ularning metodikasi 4K modeliga asoslangan bo’lib, an’anaviy ta’lim o’qitish tizimidan tubdan farq qiladi

Yosh o‘quvchi uchun o‘qish savodxonligining har ikki maqsadi ham muhim hisoblanadi. Shuning uchun PIRLS har bir o‘qish turini baholashda matnlarni teng bo‘lishni asosiy maqsad qilib olgan.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining imkoniyatlari muallif tomonidan ishlab chiqilgan uslubiy qo'llanma vositasida tahlil qilindi. Erishilgan natijalardan ma’lum bo‘ldiki, PIRLS xalqaro baholash dasturida berilgan topshiriqlarda asosiy obyekt o’quvchi hisoblanadi,

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

ushbu toshiriqlarini bajarish orqali o'quvchilarning kreativ fiklashi, tanqidiy tahlili, hamkorlik qobiliyati va ijtimoiy munosabatlari shakllantiriladi.

PIRLS hikoyalari zamonaviy ta'lim uchun ahamiyatlidir. Hikoyalarning mazmun-mohiyatini xulosalash orqali boshlang'ich sinf o'quvchilari bilan birgalikda tarbiyaviy jarayonni ham tashkillashtirish mumkin. Bu jarayonni amalga oshirish uchun o'qituvchilardan ijodiy fikrlash talab etiladi. Ko'pgina yosh o'quvchilarning dastlabki mutolaasi aksariyat hollarda hikoya (masalan, hikoya to'plamlari yoki rasmli kitoblar) yoki o'quvchilarga atrofidagi dunyo haqida ma'lumot beradigan va savollarga javob beradigan ma'lumotli matnlardan iborat bo'ladi. Yosh o'quvchi uchun o'qish savodxonligining har ikki maqsadi ham muhim hisoblanadi. Shuning uchun PIRLS har bir o'qish turini baholashda matnlarni teng bo'lishni asosiy maqsad qilib olgan. Kitobni o'qiyotganda hissiy holatiga ko'ra, inson muammolarga ijodiy yondashishni o'rganadi. Bu odamlarga boshqa chiqish yo'llari borligini ko'rsatadi. Odam kitobda o'zini asarda berilgan qahramonlar bilan solishtirishga kirishadi. Masalan, o'xshashlik va farqlarini, voqea-hodisalarga yondashish yo'nalishlarini ajratib ko'rsatish va shunga ko'ra u qahramonning ba'zi xususiyatlari va mahoratini o'ziga xos tarzda qo'llay boshlaydi. Bu o'z-o'zini rivojlantirish yo'lining boshlanishi demakdir.

Biblioterapiyaning eng muhim afzalliklaridan biri kitobni o'qigan inson o'zini to'liq qabul qila boshlaydi. Vaqt ortgan sayin o'ziga ishonchi ortadi. Aynan shuning uchun ham boshlang'ich sinflarda biblioterapiyani qo'llash, òquvchilarga kitobxonlik madaniyatini shakllantirishning samarali usuli hisoblanadi. Hikoya yoki muayyan ma'lumot o'qishni o'z ichiga olgan ijodiy san'at terapiyasi bo'lmish biblioterapiya insonning kitoblar, she'rlar va boshqa yozma so'zlarning mazmuni, munosabatidan terapiya sifatida foydalanadi. O'qilayotgan har bir kitobni o'quvchilar bilan qayta tahlil qilish, ushbu asarning tag ma'no mazmuni nimalardan iborat ekanligini suhbat metodi orqali aniqlashimiz, ularning fikrini to'g'ri yo'naltirib, kelajak hayotida qay darajada ahamiyat kasb etishi haqidagi tasavvurlarini anglatishimiz kerak. O'quvchilarning biblioterapiyaga bo'lgan qiziqishini ortirish faqat òqituvchining yelkasiga yuklatilmaydi, bu jarayonda ota-onalar ham faol ishtirok etishi lozim. Birgalikda kitob o'qish ota-onalar va bolalarning o'zaro munosabatlarini yaxshilaydi. Inson o'z farzandini kitob mutolaasiga o'rgatar ekan, avvalo o'zi ham bu ishda o'rnak bo'lishi kerak.

Tadqiqotda O'zbekistonning boshlang'ich sinf bitiruvchilari boshqa davlatlardagi tengdoshlariga nisbatan qanchalik darajada yaxshi o'qiydi? O'zbekiston o'quvchilarining o'qish savodxonligi qay darajada? O'qish 4-sinf o'quvchilari uchun sevimli mashg'ulotmi? Oila tomonidan savodxonlikni rivojlantirishga qanday hissa qo'shilmoqda? Bugungi kunda bizning mamlakatimizda o'qishni o'rgatish jarayoni qanday tashkil etilgan? O'zbekiston o'qishni o'rgatish jarayonining boshqa davlatlarga nisbatan o'ziga xosligi bormi, agar shunday bo'lsa u nimada namoyon bo'ladi? Boshlang'ich sinflarimizning o'qituvchilari foydalanayotgan metodlar boshqa mamlakat o'qituvchilari foydalanayotgan metodlardan farq qiladimi? kabi asosiy masalalar o'rganiladi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Tadqiqotning 2016 yil natijalariga ko'ra, 50 ta mamlakat ichida, Rossiya, Singapur, Gonkong, Irlandiya va Finlyandiya mamlakatlari yuqori natijalarni qayd etgan bo'lsa, shular orasida rossiyalik va singapurlik o'quvchilar matnni o'qish va tushunish bo'yicha eng yuqori natijalarni ko'rsatdi. Shuningdek, Rossiyaning boshlang'ich sinf o'quvchilari ushbu mezon bo'yicha dunyoda yetakchilik qildi.

RLS xalqaro tadqiqoti boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'qib tushunish ko'nikmalarini qay darajada rivojlanganligi haqidagi ma'lumotlarni xalqaro miqyosda taqqoslash imkonini beradigan, o'qish va o'qitishni yaxshilashda ta'lim sohasidagi davlat siyosatiga xizmat qilishi mumkin bo'lgan tahlillarni taqdim etadi. Hozirgi vaqtda PIRLS ta'rifiga ko'ra, o'qish savodxonligi jamiyat tomonidan talab qilinadigan va inson tomonidan qadrlanadigan yozma til shakllarini tushunish va ulardn foydalanish, shuningdek, matnlardan turli shakllarda ma'no hosil qila olish qobiliyati hamdir.

Tadqiqot doirasida asosiy e'tibor tushunishni namoyon qilishdan o'zlashtirilgan ma'lumotlarni qanday qilib yangi loyihalar va vaziyatlarda qo'llay olish qobiliyatlarini namoyon qilishga qaratilgan. O'quvchi bu jarayonning faol qatnashuvchisi bo'lib, ma'no yaratadi, matn ustida mushohada yuritadi va samarali o'qish strategiyalarini ongli ravishda tanlab qo'llaydi. Har bir matn turi odatiy shakl va qoidalarga amal qilgan holda o'quvchiga matnni sharhlashga yordam beradi. Har qanday matn turli shaklga ega bo'lishi mumkin. Bular an'anaviy kitoblar, jurnallar, hujjatlar va gazetalar, shuningdek, raqamli ko'rinishdagi yozma shakllarni ham o'z ichiga oladi.

PIRLS tadqiqotida o'quvchilarning dars vaqtida va maktabdan tashqari vaqtlarida o'qishini ikki turi baholanadi: o'quvchining adabiy tajribasini baholash maqsadida o'qish; Ma'lumotni o'zlashtirish va undan foydalanish maqsadida o'qish.

Mazkur davlatlarda o'qish savodxonligi bo'yicha yuqori natijalar quyidagi omillar bilan bog'liq: uydagi kitoblar va raqamli qurilmalarning mavjudligi, ziyoli ota-onalar va ularning kitobga bo'lgan muhabbati, bola maktabga borgunga qadar o'qish-yozishni o'rganganligi hamda maktabgacha ta'lim muassasalariga qamrab olish ko'rsatkichining yuqoriligi.

O'qituvchilar so'rovnomasi o'qituvchilar haqidagi ma'lumotlar, maktabning jihozlanishi, xavfsizlik, maktab muhiti, o'qitish usuli, malaka oshirish masalalarini o'z ichiga oladi. Ota-onalar so'rovnomasida ota-onalar haqidagi ma'lumotlar, oiladagi ta'limiy resurslar, farzandini maktabga tayyorlash, maktabga qabul qilinishidan avvalgi ko'nikma va malakalari, ota-onalarning maktabga va o'qishga munosabati o'rganiladi. Maktab ma'muriyati so'rovnomasi orqali maktab quvvati, joylashuvi, jihozlanishi, ta'limiy resurslar, maktabda o'quv jarayonining tashkil etilishi, maktab muhiti o'rganilib, tahlil etiladi.

So‘zlarimizga isbot-namuna sifatida quyidagi hikoyaning tahlili bilan tanishib chiqamiz:

“KICHIK YONG‘OQ DARAXTI”

Kichik yong‘oq daraxti bahaybat yong‘oq soyasida o‘sib unardi. Bahaybat yong‘oq daraxti shu qadar viqorli ediki, uning soyasida kichik yong‘oq daraxti bor yoki yo‘qligi bilinmas edi. Shuning uchun ham atrof-muhitni endi o‘rganib anglayotgan kichik yong‘oq

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

daraxtiga viqorli yong‘oq daraxti judayam qiziqarli va havas qilsa arzigulik bir daraxt edi. U ham tezroq o‘sib unib, huddi shunday bahaybat yong‘oq bo‘lishni istar edi. Bolalar qiy-chuv qilib, daraxt ortiga berkinishi, shoxlariga chiqib mevalar terishi, kichik yong‘oq daraxtining g‘ashini keltirar edi. Chunki u e’tiborsizlikdan qiynalar, qachondir men ham kerakli bo‘larman deya, umid ko‘zlari bilan bolalarga ma’yus boqar edi. Yillar o‘tib, viqorli yong‘oq daraxti keksa yong‘oq daraxtiga aylandi. Meva tugmay qolgan keksa yong‘oqqa e’tibor susayib, unga faqat o‘tin sifatida qaray boshlashdi. O‘sha kun ham keldi...

Kichik yong‘oq daraxti esa viqorli yong‘oqning o‘rnini egallagan, tabiiyki, u bu holatdan behad xursand edi. Quvonchi ko‘pga bormasligini bilmagan yong‘oq bolalar bilan o‘ynar, o‘yinda yutqazib qo‘ymasin deb ortiga berkitar, samimiyligi uni bolalik sari yetaklagan edi. Bolalar esa, daraxtning shoxlariga osilishar, mevalaridan bahramand bo‘lishar edi.Vaholanki, bu holatdan zerikkan katta yong‘oq daraxti, viqorli yong‘oq daraxtiga havas ila boqqanini, orzular qilganini, kichiklik paytini qumsar edi. Insonlar tomonidan berilgan har bir azobni his qilar ekan, viqorli yong‘oq daraxtiga oson bo‘lmaganlini tushunib yetdi. Shu vaqtda uning nigohi soyasida o‘sayotgan kichik yong‘oq daraxtiga tushdi. Kichik yong‘oq daraxti katta yong‘oq daraxtiga hayrat ila boqar edi...

Savollar

1. Kichik yong’oq daraxti qayerda o’sar edi? a) bahaybat yong’oq soyasida, b) devorning soyasida, c) yolg’iz o’sar edi, d) olma daraxti yonida.

2.Kichik yong’oq daraxti nimaga havas qilar edi? a) bolalarning qiy-chuviga, b) olma daraxtiga, c) bahaybat yong’oqqa, d) musaffo osmonga

3.Hikoyadagi voqealarni to‘g‘ri ketma-ketlikda joylashtiring. Birinchisi siz uchun bajarilgan.

_1_ Bolalar viqorli yong‘oq daraxti bilan o‘ynar edi.

___ Yong‘oqqa e‘tibor susaygandi.

___ Kichik yong‘oq daraxti katta yong‘oq daraxtiga hayrat ila boqar edi.

___ Katta yong‘oq daraxti kichiklik paytini qumsar edi.

4.Kichik yong’oq daraxti nimadan qiynalar edi? a) suvsizlikdan, b) quyosh nuridan, c) e’tiborsizlikdan, d) tushgan soyadan

5.Nima uchun bahaybat yong’oq daraxtiga o’tin sifatida qaray boshlashdi?

6.Kichik yong’oq daraxti nimadan behad xursand edi?

7.Kichik yong’oq daraxti qachon viqorli yong’oq daraxtiga oson bo’lmaganini anglab yetdi?

8.Hikoya qay tarzda tugadi?

9.Viqorli yong’oq daraxti qanday his-tuyg’ularni boshidan o’tkazdi?

10. Viqorli yong’oq daraxtiga hayrat ila boqqan kichik yong’oq daraxtiga qanday maslahat berar edingiz?

Ushbu qòllanmada PIRLS dasturi asosida yaratilgan hikoyalar va topshiriqlar keltirilgan bòlib, qo'llanma doirasida òquvchilarning tanqidiy va ijodiy fikrlash, axborotni mustaqil izlash, tahlil qilish jarayonlari va malakalarini rivojlantirishga alohida urg'u berishni hisobga olgan holda, jamoa tarzda muammoli vaziyatlarni mustaqil ravishda hal qilish

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

kompetensiyalarni shakllantirish masalalariga qaratilgan.O‘quvchilar matndan ma’no hosil qilar ekan, ular aniq tushuntirilmagan g‘oyalar yoki ma’lumotlarga nisbatan tushuntirishlar beradi. Xulosalash o‘quvchilarga matndan tashqariga chiqishga imkon beradi. Ko‘pgina hollarda muallif matnni o‘quvchining aniq yoki bevosita xulosa chiqarishi uchun yaratadi. O‘quvchilar oddiy xulosalar bilan bir qatorda, matndagi g‘oyalar va axborotlarni talqin qilishda va uyg‘unlashtirishda konkret yoki umumiy ma’nolarga e’tibor berishlari yoki tafsilotlarni umumiy mavzular va g‘oyalar bilan bog‘lashlari mumkin. Dars jarayonida 4K modeli va PIRLS tadqiqotlari integratsiyasi talab doirasida natija berishiga ishonaman va qo’llab-quvvatlayman. Yana shuni aytish mumkinki, ushbu dastur zamon bilan hamnafas qadam tashlaydi hamda o‘zining baholash mezonlarini zamonaviy talablarga muvofiq ravishda takomillashtirib boradi. Topshiriqlarda o’quvchilarning ijodiy fikrlashi nazarda tutiladi. Aynan, 4K modelidan foydalanib, PIRLS topshiriqlarini tashkillashtirsak o’rinli bo’ladi, deb hisoblayman. Bu jarayonda sinf rahbari va fan o’qituvchilardan pedagogik mahoratini ishga solib, dars jarayonini tashkillashtirish talab etiladi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Hasanova Sabohat Komil qizi “Ona tili va o’qish savodxonligi darslarida PIRLS xalqaro baholash dasturini takomillashtirish” Zamonaviy Boshlang’ich ta’lim innovatsiyalar, muammolar va rivojlantirish istiqbollari xalqaro ilmiy- amaliy konferensiyada 2023
2. Hasanova Sabohat Komil qizi “O’qish savodxonligi darslarida pirls hikoyalarini qo’llash metodikasi” “integrational conference on interdiscinlinary science” 2024
3. Kichik yong‘oq daraxti |Mat|: / Hasanova Sabohat Komil qizi "KITOB NASHR" - 2024-yil. 105 b.
4. WHAT IS THE IMPORTANCE OF THE PEARLS INTERNATIONAL ASSESSMENT PROGRAM? International Journal Of Scientific Researchs Jurnal IMPACT FACTORI: 7,293 Volume 5, issue 1, 2024 Hasanova Sabohat Komil qizi https://worldlyjournals.com/index.php/IJSR/article/view/1519
5. Shamsiddinova, M., & Xaydarova, M. (2023). INNOVATSION PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARGA ASOSLANGAN INTERFAOL METODLAR. Interpretation and Researches, 1(1). извлечено от http://interpretationandresearches.uz/index.php/iar/article/view/868
6. Turayev, A. (2023). TIMSS 2023 TADQIQOTIDA RAQAMLI TEST TOPSHIRIQLARINING TURLARI VA JAVOB FORMATLARI. Interpretation and Researches, 1(1). извлечено от http://interpretationandresearches.uz/index.php/iar/article/view/859
7. “MECHANISMS FOR USING THE NEW TEXTBOOKS IN THE PLANNING OF PEARLS ASSIGNMENTS” Hasanova daughter of Sabohat Kamil 24th - International Conference on Research in Humanities, Applied Sciences and Education Hosted from Berlin,Germany https://conferencea.org April 27th 2024
8. “METHODOLOGY OF USING NEW TEXTBOOKS IN ORGANIZING PEARLS TASKS (AS AN EXAMPLE FROM NATURAL SCIENCE)” Hasanova Sabohat International Conference

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

on Advance Research in Humanities, Sciences and Education https://confrencea.org Hosted from London, The UK March 30th 2024
9. O‘QISH SAVODXONLIGI DARSLARIDA PIRLS HIKOYALARINI QO‘LLASH METODIKASI. International conference on interdisciplinary science Volume 01, Issue 02, 2024 USA-2024 Hasanova Sabohat Komil qizi
10. PIRLS TADQIQOTLARIGA TAYYORLOV JARAYONIDA INTERFAOL METODLARDAN FOYDALANISH for patriciation in the scientific-online conference "INTERNATIONAL CONFERENCE ON MEDICINE, SCIENCE AND EDUCATION" with an article entitled 26.03.2024 Hasanova Sabohat Komil qizi
11. A.A.Ismailov va boshqalar. Xalqaro tadqiqotlarda o‘quvchilarning matematik savodxonligini baholash (Matematika fani o‘qituvchilari, metodistlari va soha mutaxassislari uchun metodik qo‘llanma).Ta’lim inspeksiyasi huzuridagi Ta’lim sifatini baholash bo‘yicha xalqaro tadqiqotlarni amalga oshirish milliy markazi. - Toshkent, 2019-yil.
12. A.A.Ismailov va b. O‘quvchilarni xalqaro tadqiqotlarga tayyorlashga mo‘ljallangan axborotnomalar (Matematikafani, tabiiy yo‘nalishidagi fanlar, ona tili va adabiyot fani o‘qituvchilari, metodistlari va mazkur sohalar mutaxassislari uchun mo‘ljallangan axborotnoma). Ta’lim inspeksiyasi huzuridagi Ta’lim sifatinibaholash bo‘yicha xalqaro tadqiqotlarni amalga oshirish milliy markazi. - Toshkent, 2020-yil
13. A.B.Radjiev va boshq. O‘quvchilarning savodxonligini baholash bo‘yicha xalqaro tadqiqot dasturi. Qo‘llanma. Toshkent, Ta'lim sifatini baholash bo'yicha xalqaro tadqiqotlarni amalga oshirish milliy markazi -2019.
14. Mullis, I.V.S., & Martin, M.O.(Eds.). (2017). TIMSS 2019 Assessment Frameworks. Retrieved from Boston College, TIMSS & PIRLS International Study Center
15. OECD (2013), PISA 2012 Assessment and Analytical Framework: Mathematics, Reading, Science, Problem Solving and Financial Literacy, OECD Publishing.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Hasanova Sabohat Komil qizi**, 3-bosqich talabasi [**Хасанова Сабохат Камил кизи,** студент 3 курса], [**Sabohat K. Hasanova**, 3rd year student]; manzil: O‘zbekiston, Termiz shahar, Islom Karimov ko`chasi, 288b-uy [адрес: Узбекистан, город Термез, улица Ислама Каримова, дом 288б], [address: Uzbekistan, 288 b Islam Karimov Street, Termez city]; E-mail: Hasanovasabohat915@gmail.com

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Original paper

SHARQ VA G‘ARB MUTAFAKKIRLARI IJODIDA ADOLATPARVARLIK TO‘G‘RISIDAGI QARASHLAR TAHLILI

© S.S. Hamroyev[1]✉

[1]Buxoro davlat pedagogika instituti, Buxoro, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqolada Sharq va G‘arb mutafakkirlari ijodida adolatparvarlik to‘g‘risidagi qarashlar tarixiy manbalar asosida ilmiy-nazariy tahlil qilingan.

MAQSAD: sharq va g‘arb mutafakkirlari ijodida adolatparvarlik to‘g‘risidagi qarashlar tahlil qilishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot jarayonida falsafiy, tarixiy, pedagogik, metodik, psixologik va adolat va adolatparvarlik g‘oyalari va uning mohiyatini yoritib berishda sintez, kompleks yondashuv, tizimli yondashuv, kontent analiz, qiyosiy tahlil, dialektik, usullaridan foydalanildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: Sharq va G‘arb falsafasining ijtimoiy muammolari orasida axloq mavzusi yetakchilik qiladi. O‘sha davrda yaratilgan hikmatli so‘z, iboralar bugungi kunda ham insonni mulohaza yuritishga majbur qiladi. Sharqda nafaqat din sifatida, balki yaxlit madaniyat, ma’naviyatning shakllanishida ham katta ahamiyatga ega bo‘ldi. U madaniyatning ilm-fan, san’at, axloq, siyosat kabi sohalarining rivojiga ham ijobiy ta’sir ko‘rsatdi. Bu davrda diniy ilmlar sohalarida mintaqa shuhratini olamga tanitgan imom Buxoriy, imom Termiziy, Nizomulmulk, Dunyoviy ilmlar sohasida esa Forobiy, Beruniy, Ibn Sino, hamda tasavvuf ma’naviy-ma’rifiy ta’limoti sohasida Ahmad Yugnakiy, Yusuf Xos Hojib, Najmiddin Kubro, Bahouddin Naqshband va boshqa buyuk alloma va mutafakkirlarning jamiyat taraqqiyoti rivojida ma’naviyat hodisasining beqiyos o‘rni haqidagi qarashlari butun jahon ilmiy va falsafiy tafakkurining ravnaqiga hayotbaxsh hissa qo‘shdi.

XULOSA: Yangi O‘zbekistonda taraqqiyot strategiyasini amalga oshirish jarayonida adolat tamoyillarini “Inson qadri uchun” tamoyili asosida rivojlantirish, ta’minlash hamda shakllantirishga qaratilgan islohotlarning falsafiy ahamiyati muhim o‘rin tutadi.

Kalit so'zlar: Sharq, G‘arb, sivilizatsiya, uzoq o‘tmish, mutafakkirlar, zardushtiylik, haqiqat, adolat, g‘oya,qadimgi fors tili, Konfutsiy ta’limoti, adolat konsepsiyasi, Abu Rayhon al-Beruniy, Avesto, Nizomulmulk, aql, farosat va hokazo.

Iqtibos uchun: Hamroyev S.S. Sharq va g‘arb mutafakkirlari ijodida adolatparvarlik to‘g‘risidagi qarashlar tahlili. // Inter education & global study. 2024. №4(1). B.178–187.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

АНАЛИЗ ПРЕДСТАВЛЕНИЙ О СПРАВЕДЛИВОСТИ В ТРУДАХ МЫСЛИТЕЛЕЙ ВОСТОКА И ЗАПАДА

© С.С. Хамраев[1]✉
[1]Бухарский государственный педагогический институт, Бухара, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье проведен научно-теоретический анализ взглядов на справедливость в творчестве восточных и западных мыслителей на основе исторических источников.

ЦЕЛЬ: анализ взглядов на справедливость в творчестве восточных и западных мыслителей.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в процессе исследования были использованы методы синтеза, комплексного подхода, системного подхода, контент-анализа, сравнительного анализа, диалектики, осветления философских, исторических, педагогических, методологических, психологических идей справедливости и справедливости и ее сущности.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: среди социальных проблем Восточной и западной философии тема морали является ведущей. Мудрое слово, фразы, созданные в ту эпоху, и сегодня заставляют человека размышлять. На востоке он приобрел большое значение не только как религия, но и в становлении целостной культуры, духовности. Он также оказал положительное влияние на развитие таких отраслей культуры, как наука, искусство, мораль, политика. В этот период в области религиозных наук прославились Имам Бухари, Имам Термизи, Низамульмульк, а в области светских наук-Фараби, Беруни, Ибн Сина, а также в области духовно-просветительского учения суфизма-Ахмад Югнаки, Юсуф Хос Хадж, Наджмиддин Кубро, Бахауддин Накшбанд и другие великие ученые и мыслители. непревзойденная роль феномена духовности в развитии его взгляды на мировоззрение внесли жизненно важный вклад в развитие мировой научной и философской мысли.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: в процессе реализации Стратегии развития в новом Узбекистане важное место будет занимать философская значимость реформ, направленных на развитие, обеспечение и формирование принципов справедливости на основе принципа “для человеческого достоинства”.

Ключевые слова: Восток, Запад, цивилизация, далекое прошлое, мыслители, зороастризм, истина, справедливость, идея, древнеперсидский язык, учение Конфуция, концепция справедливости, Абу Райхан Аль-Беруни, Авеста, Низамульмульк, разум, проницательность и т. д.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Для цитирования: Хамраев С.С. Анализ представлений о справедливости в трудах мыслителей востока и запада. // Inter education & global study. 2024. №4(1). С 178–187.

ANALYSIS OF IDEAS ABOUT JUSTICE IN THE WORKS OF THINKERS OF THE EAST AND WEST

© Saidjon S. Hamroyev[1]✉
[1]Bukhara State Pedagogical Institute, Bukhara, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article provides a scientific and theoretical analysis of views on justice in the works of Eastern and Western thinkers based on historical sources.

AIM: to analyze the views on justice in the works of Eastern and Western thinkers.

MATERIALS AND METHODS: in the course of the research, methods of synthesis, an integrated approach, a systematic approach, content analysis, comparative analysis, dialectics, clarification of philosophical, historical, pedagogical, methodological, psychological ideas of justice and justice and its essence were used.

DISCUSSION AND RESULTS: among the social problems of Eastern and Western philosophy, the topic of morality is the leading one. A wise word, phrases created in that era, and today make a person reflect. In the east, it has acquired great importance not only as a religion, but also in the formation of an integral culture and spirituality. He also had a positive impact on the development of such cultural sectors as science, art, morality, and politics. During this period, Imam Bukhari, Imam Termizi, Nizamulmulk became famous in the field of religious sciences, and in the field of secular sciences - Farabi, Beruni, Ibn Sina, as well as in the field of spiritual and educational teachings of Sufism -Ahmad Yugnaki, Yusuf Khos Hajj, Najmiddin Kubro, Bahauddin Naqshband and other great scientists and thinkers. The unsurpassed role of the phenomenon of spirituality in the development of his views on the worldview has made a vital contribution to the development of world scientific and philosophical thought.

CONCLUSION: in the process of implementing the Development Strategy in the new Uzbekistan, the philosophical significance of reforms aimed at developing, ensuring and shaping the principles of justice based on the principle of “for human dignity” will occupy an important place.

Keywords: East, West, civilization, the distant past, thinkers, Zoroastrianism, truth, justice, idea, ancient Persian language, the teachings of Confucius, the concept of justice, Abu Rayhan Al-Beruni, Avesta, Nizamulmulk, reason, insight, etc.

For citation: Saidjon S. Hamroyev. (2024) ‘Analysis of ideas about justice in the works of thinkers of the east and west’, Inter education & global study, (4(1)), pp. 178–187. (In Uzbek).

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Adolat bu insoniyat tomonidan doim qadrlanib, intiladigan ideal sifatida o‘zida haqiqat, tenglik, odillik singari ezgu g‘oyalarni mujassam etadi. U inson va jamiyat hayotidagi ijtimoiy munosabatlar, yurish-turish qoidalari, tartib-intizom, axloqiy normalarning haqiqat mezonlariga qay darajada muvofiq kelishini aniqlashda barcha tarixiy davrlar uchun ma’naviy va axloqiy o‘lchov mezoni bo‘lib xizmat qilgan.

Adolat haqidagi bahslar Sharq va G‘arb sivilizatsiyasida uzoq o‘tmishga borib taqalib, mutafakkirlar tomonidan turlicha talqin etilgan. Jumladan, zardushtiylikning muqaddas kitobi “Avesto”ning Yasht qismida adolat va haqiqat tushunchalari “Adolat madhiyasi” orqali keng yoritib berilgan. Zardushtiylikda “asha” qonuni haqiqat va adolat ramzi sifatida tasvirlangan[1]. Shuningdek, zardushtiylikda “haqiqat” va “adolat” g‘oyasi qadimgi fors tilidagi “arta” tushunchasi orqali ifodalangan. Zardushtiylikning axloq kodeksida adolatparvar va haqiqatparvar bo‘lish va jamiyatda bu fazilatlarni hayotda qo‘llashga da’vat etilgan.[2]

Konfutsiy ta’limotidagi adolat konsepsiyasi qadimgi Sharq falsafasidagi axloqiy va huquqiy an’analarining bir qismidir. Konfutsiy qarashlari birinchi navbatda siyosiy mazmunga ega bo‘lib, jamiyatni uyg‘un ravishda tashkil etish va isloh qilish yo‘llarini izlashga qaratilgan[3]. Faylasuf fikricha, bunda adolat ham boshqaruv prinsipi, ham ijtimoiy xulq-atvor prinsipi va muhim fazilatlardan biri yoki har bir kishi ega bo‘lishi kerak bo‘lgan “axloqiy tuyg‘u” sifatida ta’riflanadi[4].

Konfutsiy ta’limotida ikkita tushunchaga ega bo‘lgan mukammal adolat konsepsiyasi ilgari surilgan: “ren” (insonparvarlik) va “li” (marosimning to‘g‘riligi). Mutafakkir adolatni “ren”ning asosiga ichki, universal, ammo differensial g‘amxo‘rlik tamoyili orqali asoslab, uning amalga oshirilishini “li” qoidalari va me’yorlarida aks etishini ta’kidlab o‘tadi. Konfutsiy ta’limotida adolat axloqqa asoslanadi va uning yakuniy maqsadi uyg‘unlikka yetish hisoblanadi[5].

Yuqoridagilardan ko‘rinib turibdiki, Konfutsiy o‘zining konsepsiyasida adolatparvarlikni insonlarning ijtimoiy munosabatlar, o‘zaro majburiyatlar va bir-biriga g‘amxo‘rlik qilishida deb biladi va bu munosabatda huquqiy majburlashni bekor qilishni va odamlarni axloqiy normalar bilan boshqarish kerakligini taklif etadi[6].

Sharq falsafasi tarixida muhim o‘rin tutgan alloma Abu Nasr Forobiy (873- 959 yy.) ilmiy merosida adolat, haqiqat, tenglik va to‘g‘rilik masalasiga alohida e’tibor qaratilgan. Allomaning odil inson va jamiyat haqidagi qarashlari “Fozil odamlar shahri” asarida o‘z ifodasini topgan[7].

[1] Ўзбекистон Республикаси фанлар академияси. “Авесто яшт китоби”. –Тошкент: “Шарқ”. 2011. –Б. 43
[2] Ўзбекистон Республикаси фанлар академияси. “Авесто яшт китоби”. –Тошкент: “Шарқ”. 2011. –Б. 54
[3] Lebow, Richard Ned, and Feng Zhang. Justice in Confucianism. //Justice and International Order: east and West, -New york, 2022.p.p. 34-38.
O’sha joyda-78-86
[5]O’sha joyda-. 78-76
[6] Конфуций Суждения и беседы / Конфуций - «АСТ», 2016 - (Мудрость веков) ISBN 978-5-17-097902-8
[7] Абу Наср Фаробий. Фозил одамлар шаҳри. –Тошкент: “Янги аср авлоди”. 2022, -б. 318

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Forobiy fozil jamiyat to‘g‘risidagi qarashlarida yuksak g‘oyalar, adolatli ijtimoiy munosabatlar qaror topgan davrda vujudga keladigan ma’naviy-axloqiy xususiyatlarning umumiy tizimini izohlab bergan. U adolatni ijtimoiy ierarxiya va tartibning mavjud bo‘lishi uchun poydevor yaratuvchi huquqiy kategoriya deb ta’riflagan. Alloma merosi keyingi davr adolat haqidagi nazariyalari asos bo‘lib xizmat qildi. Jumladan, XVIII asrga kelib adolat ijtimoiy tenglik bilan bog‘liq holda kun tartibiga qo‘yila boshlandi. Hozirgi zamon falsafiy adabiyotlarida adolat jamiyatdagi barcha ijtimoiy munosabatlarni ifoda etuvchi kategoriya sifatida ta’riflanmoqda. Adolat jamiyatda oltita asosiy vazifani bajarishi alohida ta’kidlanib kelmoqda:

1. Jamiyatdagi ijtimoiy munosabatlarni maqsadga muvofiq tashkil etish;
2. Turli ijtimoiy guruh va sinflar manfaatlarining himoya qilinishini ta’minlashi, ular orasidagi muvozanatni saqlab turish;
3. Jamiyatdagi mulkchilik munosabatlarini tartibga solish, ishlab chiqarish faolligini oshirish;
4. Fuqarolarning huquq va erkinliklarini himoyalovchi vosita sifatida xizmat qilish;
5. Voqelikda keng ildiz otgan, lekin ijtimoiy taraqqiyotga to‘siq bo‘layotgan munosabatlarni bartaraf etish;
6. Odamlarda kelajakka ishonch tuyg‘usini uyg‘otish[8].

Alloma adolatlilikni mehribonlik bilan chambarchas holda talqin qilarkan, shahar aholisi bir-biri bilan mehribonliklari tufayli birlashishlarini “adolatlilik ham mehribonlik bilan bog‘liqdir, fazilatli shahardagi mehribonlik avvalo fazilatli ishlarda va fikrlarda ko‘rinmog‘i kerakligini”[9], – alohida qayd etadi.

Buyuk alloma Ibn Sino (980-1037 yy.) “ijtimoiy adolat – jamiyat a’zolarini zo‘rma-zo‘raki teng holatda saqlashdan iborat emas. Barcha kishilarning shoh va sultonlarga aylanishi yoki hammaning qashshoqlardan iborat bo‘lishi adolatdan emas. Bunday vaziyatda tabiiy va ijtimoiy qonun qoidalarga tubdan ziddir. Jamiyatdan tengsizlik hukmronlik qiladi. Sohiblar va g‘ulomlarning mavjudligi qonuniy bir holdir. Uni hech qanday kuch-qudrat, istak hohish o‘zgartira olmaydi, chunki har bir kimsa o‘z mehnatiga faolligiga sa’y-harakatiga qarab orzu umidiga maqsadiga erishadi”[10], – deb qayd etadi. Olimning e’tiqodiga ko‘ra, hamma uchun umumiy hisoblangan qonun saltanatining tantanasi adolatsizlikka chek qo‘yadi.

Abu Rayhon al-Beruniy (973-1048 yy) buyuk faylasuf va qomusiy olim sifatida 1030-yilda “Tarix al-Hind” (Hindiston tarixi) nomli risolasida adolat haqidagi konsepsiyani ilgari suradi. Beruniy fikricha, jamiyatda adolatni tan olish uchun madaniy va ijtimoiy qadriyatlarni hisobga olish kerak. Beruniy jamiyatda adolat barqaror emas, shuning uchun uni adolatli podshoh himoya qilishi kerak, deb hisoblaydi[11].

[8] Каримов Б., Зияев Ф.З. Маънавият асослари. -Т.: “Иқтисод-Молия”, 2013. –Б.317.
[9] Форобий. Буюк кишиларнинг нақлларидан. Рисолалар. –Б.115.
[10] Ўзбек фалсафаси тарихи (3-жилд). Қ.Назаров (ва бошқалар).-Тошкент: Муҳаррир нашриёти, 2020.-504 б. 52-б.
[11] Абу Райхон ал-Беруний. Танланган асарлар. –Тошкент. “Фан”, 1965. –б. 468

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Beruniy jamiyatda, ijtimoiy turmushda adolat masalasiga katta e'tibor qaratadi. Jamiyatdagi muassasa, tashkilotlar zaruriy ehtiyojlardan kelib chiqqan bo'lib, odamlarning o'zaro kelishuvlarining hosilasi sifatida tavsiflaydi.

Yusuf Xos Hojib (1020/21-? yy.) ning adolat, baxt va aqlning jamiyat va davlat hayotidagi rolini "Qutadg'u bilig" ("Baxtga eltuvchi bilim") dostonida obrazlar asosida ochib bergan: Kuntug'di – elig (hukmdor) – Adolat timsoli; Oyto'ldi – vazir – Davlat timsoli; O'gdulmish – vazirning o'g'li (otasining vafotidan keyin vazir) – Aql timsoli; O'zg'urmish – Oyto'ldining uzoq qarindoshi, zohid – Qanoat (ofiyat) timsoli sifatida tasvirlanadi[12].

Alloma "Qutadg'u bilig" dostonida aqlning avvalo, adolatga himoyachi va maslahatchi bo'lishi lozimligi ta'kidlaydi. Dostonda mutafakkir so'fizm qoidalari va normalarini, haqiqiy taqvo sohiblarini yuksak ehtirom bilan tasvirlaydi. Ayniqsa, inson, jamiyat va davlat baxti uchun, adolat tantanasi uchun o'z umrini bag'ishlash dostondagi ustuvor g'oyalardan biri sifatida talqin etiladi[13]. Ya'ni, dostondagi ideal qahramon sifatida O'gdulmish – Aql va Bilim egasi, umrini Adolat xizmatiga bag'ishlagan shaxs ekanligi, yuqoridagi fikrimizning isbotidir.

Nizomulmulk (1017-1092 yy.) ning adolat, adolatli boshqaruv va adolatli hukmdor to'g'risida "Siyosatnoma" asarida ilgari surilgan pand-nasihatlari va axloqiy qarashlari bugungi kunda ham o'z qimmatiga ega. Chunki mutafakkir o'zining falsafiy qarashlarida mamlakatda adolat hukm surishi davlat boshlig'i, ya'ni podshoh faoliyatiga bog'lab ko'rsatadi. Asarda podshohning raiyatni o'z qabuliga chorlashiga oid quyidagi fikrlar adolatli boshqaruv tizimining yorqin misoli bo'la oladi: "Podshoh haftada ikki kun zulm ko'rganlarni qabul qilib, zolimlarning dodini berib, jazolab va raiyat so'zlarini bevosita eshitib borishi kerak. Muhim bo'lgan arizalarim qabul qilib, har biriga javob berishi lozim. Agarda "podshoh dodxohlarni oldiga chaqirib, haftada ikki marotaba ularning so'zlarini eshitadi va zolimlarning jazosini beradi", degan xabar mamlakatga tarqalsa, undan zolimlar qilmishlarining oqibatini o'ylab, qo'rqib bedodlik qilmaydilar"[14].

Bugungi kunda ham ushbu hikmatli nasihatlar xalq bilan muloqotni yo'lga qo'yilishi negizida inson qadrini ulug'lash va inson manfaatlariga xizmat qilish nazarda tutilganligi diqqatga sazovor.

Sharqda ilm-fanning barcha sohalarida olamshumul ahamiyatga ega bo'lgan asarlar yaratgan Imom Buxoriy, Abu Iso Termiziy, Mahmud Zamaxshariy, Hakim Termiziy, Ahmad Farg'oniy, Ahmad Yassaviy, Najmiddin Kubro, Bahouddin Naqshband, Abu Mansur Moturidiy, Abul-Muin Nasafiy, Burhoniddin Marg'inoniy, Abdulholiq G'ijduvoniy kabi allomalarning ibratlarga to'la ilmiy meroslari adolat va haqiqat sarchashmalari sifatida bejizga e'tirof etilmayapti, albatta.

Jumladan, Imom Buxoriy asarlari orasida eng mashhur bo'lgani "Al-jome' as-Sahih" hadislar to'plami va Abu Iso Muhammad ibn Iso Termiziyning "Sunnani Termiziy" asari

[12] Юсуф Хос Ҳожиб. "Қутадғу билиг" .-Тошкент. Ғафур Ғулом. 1991, -б. 42
[13] Юсуф Хос Ҳожиб. "Қутадғу билиг" .-Тошкент. Ғафур Ғулом. 1991, -б. 48
[14] Низомулкмулк. Сиёсатнома.-Тошкент.: "Янги аср авлоди", 2015. –Б.312.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

musulmon dunyosida asrlar davomida olimu fuzalolarni, jamiyat ahlini to‘g‘ri yo‘lga yetaklovchi dasturilamal bo‘lib kelgan. Ushbu asarlarda muhaddis allomalarimiz tomonidan ilgari surilgan adolat va insof, insonparvarlikni targ‘ib etuvchi ezgu g‘oyalari hozirgi murakkab davrimizning ko‘plab axloqiy-ma’naviy masalalarini hal etishda ham muhim ahamiyat kasb etib kelmoqda.

Xoja Abduxoliq G‘ijduvoniydan keyin Xojagon tariqati buyuk so‘fiylar, mutasavviflar tomonidan munosib davom ettirilgan va takomillashtirib, “Dast ba koru, dil ba Yor” shiori halol mehnat haqidagi g‘oyalar taraqqiyotiga asos bo‘lib xizmat qildi.

Xoja Muhammad Porso tasavvufiy merosi ham tasavvuf va tariqatlar to‘g‘risidagi bilimlarimizni oshirishga xizmat qiladi. U ilgari surgan g‘oyalarga ergashgan, uning ezgulikka xizmat qilishini anglagan odam o‘z-o‘zidan xalq dardu tashvishlarini yengillashtirishga bel bog‘laydi, fikrni fikrsizlikka, ilm-ma’rifatni-nodonlikka va jaholatga qarshi qurol sifatida ishlatadi. Adolat iymon va e’tiqod kuchiga ishonadi[15].

Xo‘ja Ahrori Valiy “Risolai Havariya”, Risolai Volidiya, Fuqarot al orifiyn, “Ansori nafisa”, “Javomi’ul – karim”, “Rashhalar” asarlarida me’yor, adolat, halollik, nafs, insof, iymon, e’tiqodning axloqiy qadriyatlariga oid; odob, ahloq, tarbiya, saxiylik, o‘zaro hurmat, sabr, hasad, vafodorlik, yaxshilik va yomonlik masalalarini, umuminsoniy qadriyatlariga oid; tinchlik, do‘stlik, ogohlik, hushyorlik, hamjihatlik, diniy bag‘rikenglikka oid falsafiy qarashlarni ta’kidlab o‘tgan[16].

Ijodiy merosi ijtimoiy-siyosiy, ayniqsa, axloqiy va insonparvarlik mazmuniga nihoyatda boy bo‘lgan Alisher Navoiy (1441-1501 yy.) qarashlarida adolat g‘oyasi markaziy o‘rinni egallaydi. Navoiy ta’limotiga ko‘ra davlat idealining asosiy tamoyillari, ya’ni axloqiy tamoyillar - adolat, donolik, vijdon va insoniylik qonunlaridir. Lekin shoir barcha ezguliklardan bosh va belgilovchi fazilat sifatida adolatni ajratib ko‘rsatadi. “Odamlarda ko‘p yaxshi belgilar va farqlar bor, lekin adolatdan yaxshiroq farq yo‘q”[17] - deb yozgan edi.

Hazrati Navoiy adolatni nafaqat butun jamiyatni xarakterlash, balki shaxslararo munosabatlarni xarakterlash uchun ham zarur bo‘lgan milliy fazilat sifatida talqin etadi. Adolat shohning axloqiy xarakterini ham, ijtimoiy tuzumning xarakterini ham belgilaydi.

Adolat tushunchasining mohiyatini belgilashda ikkita xususiyat mavjud. Birinchidan, inson adolati qandaydir “tabiiy”, to‘g‘rirog‘i “ilohiy” adolatni tan olishdan kelib chiqadi. U “mukammal”, “to‘liqsiz” sifatida mutlaq, ilohiy adolatdan kelib chiqishi kerak. Ikkinchidan, u adolatda rahm-shafqat komponentining ajralmas mavjudligini tan oladi[18].

Shahekim, adolatdur oning ishi,
Teng ermas anga shohlardan kishi.

[15] Аҳмад ибн Ҳафс Кабир ал-Бухорий мероси ва унинг илк Шарқ ренессанси ва Ислом фалсафаси илмий-назарий асослари яратишдаги ўрни ва аҳамияти / халқаро илмий-анжуман тўплами. 16-17 июнь 2022 йил. 200-б
[16] Аҳмад ибн Ҳафс Кабир ал-Бухорий мероси ва унинг илк Шарқ ренессанси ва Ислом фалсафаси илмий-назарий асослари яратишдаги ўрни ва аҳамияти / халқаро илмий-анжуман тўплами. 16-17 июнь 2022 йил. 192-б
[17] Султон Иззат, Навоийнинг қалб дафтари. –Тошкент. Ғафур Ғулом, 1969, -Б.131.
[18] Алишер Навоий.”Хамса”.“Садди Искандарий”. –Тошкент: Янги аср авлоди. 2014, 302-бет

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Huquqiy jihatdan Navoiyda adolat qonun-tartibot va qonuniylikka rioya etilishini ifodalaydi, bu esa jamiyat a'zosining huquqlarini amalga oshirish va xavfsizligini himoya qilish kafolati hisoblanadi. Mamlakatda adolat va qonuniylikka rioya etilishi ustidan nazoratni amalga oshirish hukmdor zimmasiga yuklangan. Shunday qilib, adolat qonun bilan bir xil bo'lib, unga rioya qilish yomonlik (yomon ishlar) jazosini va yaxshilikni (yaxshi ishlarni) rag'batlantirishni talab qiladi, ya'ni, adolat bu ma'noda davlatga to'liq mos keladigan shaxsga shunday munosabatni ifodalaydi. Qonun va yaxshilik uchun mukofotlash va yomonlik uchun jazoni nazarda tutadi[19].

Sohibqiron Amir Temur faoliyatining bosh tamoyili adolatga asoslanganligi - uning benazir aql-zakovati va yuksak tafakkuri, o'z xalqining axloq-odob haqidagi qarashlarini mukammal bilgan inson bo'lganligini ko'rsatadi.

O'tmishda yashab o'tgan yana bir Temuriyzoda, vatanimiz va jahon tarixida muhim o'rin tutgan buyuk shoh va shoir Zahiriddin Muhammad Boburdir (1483-1530 yy.). Boburning boy ilmiy merosini o'rganishda, uning davlat arbobi va mutafakkir ekanligiga alohida e'tibor qaratish talab etiladi. Bobur asarlarida adabiyot, san'at, geografiya va tarix fanlari yo'nalishlari bilan bir qatorda, "Boburnoma" va "Mubayyin" kabi asarlarida siyosatshunoslik va huquqshunoslik fanlariga oid g'oyalarning ham salmoqli o'rni borligini ko'rishimiz mumkin. Bobur buyuk davlat arbobi va ilg'or ma'rifatparvar mutafakkir sifatida o'ziga xos siyosiy qarashlarni ilgari surilgan. Uning siyosiy qarashlarida markaziy o'rinni davlat va uni adolatli boshqarish masalalari egallaydi.

Bobur davlatlar haqida fikr yuritar ekan, ularni ikki turga ajratgan:

1. Adolatli, markazlashgan davlat.
2. Adolatsiz, tarqoq davlat[20].

Hamisha adolatli, markazlashgan davlat tarafdori bo'lgan Bobur, davlatni adolatparvar, ma'rifatparvar podshoh boshqarishi lozim deb hisoblagan[21].

Boburning davlat to'g'risidagi qarashlarida adolatli, markazlashgan davlatning namunasi - bu Amir Temur saltanati, boshqaruvning eng maqbuli – bu Sohibqironning davlat boshqaruvi edi.

Boburning siyosiy qarashlarida adolat tamoyili quyidagilarni qamrab oladi: 1) har qanday vaziyatda ham oqilona ish tutish; 2) imkon qadar o'z yaqinlariga zarar yetkazmaslik; 3) qo'l ostidagilarning kimligidan qat'iy nazar, ularning fe'l-atvoriga, qilgan xizmatlariga qarab teng ko'rish va g'amxo'rlik qilish; 4) kuch ishlatish lozim bo'lgan joyda adolat qilib, boshqa usullar orqali muammolarni hal etish; 5) barcha insonlarga, hatto dushmanlariga ham imkon bo'lsa, yaxshilik, adolat qilish[22].

[19] O'shajoyda- 324-бет
[20] Давлат ва ҳуқуқ ривожининг тарихий негизлари. Республика илмий семинар материаллари тўплами. – Т.: ТДЮУ, 2018. – б. 25
[21] O'sha joyda – б. 24
[22] O'sha joyda- б. 24-б

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Yangi O‘zbekistonda ijtimoiy davlatni barpo etishda adolatparvarlik tamoyillarining funksional xususiyatlari, uni amalga oshirish mexanizmlari hamda ustuvor yo‘nalishlari asoslab berish ko‘zda tutilgan.

Bunda adolatparvarlikka oid konsepsiyalarning ijtimoiy-falsafiy xususiyatlari, amal qilish mexanizmlari, zamonaviy jamiyatda namoyon bo‘lish shakllari ochib berish;

Sharq va G‘arb ijtimoiy-ma’naviy merosida adolat va adolatparvarlikka oid g‘oya va qarashlarning nazariy-metodologik ahamiyati, inson hayotida namoyon bo‘lish xususiyatlari hamda rivojlanish bosqichlarining xususiyatlari aniqlash;

ijtimoiy davlat va fuqarolik jamiyati sharoitida adolatparvarlikni ta’minlashning ustuvor yo‘nalishlari, ijtimoiy-iqtisodiy islohotlarni bu tamoyil bilan hamohanglikda olib borish dolzarbligi, ijtimoiy himoya siyosatini amalga oshirish;

barqaror rivojlanish maqsadlarining yo‘nalishlari, ko‘rsatkichlari hamda bu maqsadlarga erishishning mexanizmlarining adolatparvarlikka oid ijtimoiy-falsafiy xususiyatlari ochib berish;

Shuni ta’kidlash kerakki, yangi davr faylasuflari ijtimoiy tizim barqarorlashtirishda adolatparvarlikning roli va vazifalarini konkretlashtirishga harakat qilganlar. Zamonaviy davrda xususiy mulk g‘oyasi bir qator G‘arb mamlakatlari iqtisodiy tuzilishining asosiy xarakteristikasi sifatida shakllandi va ijtimoiy munosabatlarning yangi modelini iqtisodiy asoslarga tayanib qurishga intilishdi, bunda adolat tamoyillari alohida o‘rin egalladi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Ўзбекистон Республикаси фанлар академияси. “Авесто яшт китоби”. –Тошкент: “Шарқ”. 2011. –Б. 43
2. Lebow, Richard Ned, and Feng Zhang. Justice in Confucianism. //Justice and International Order: east and West, -New york, 2022.p.p. 34-38.
3. Конфуций Суждения и беседы / Конфуций - «АСТ», 2016 - (Мудрость веков) ISBN 978-5-17-097902-8
4. Абу Наср Фаробий. Фозил одамлар шаҳри. –Тошкент: “Янги аср авлоди”. 2022, -б. 318
5. Каримов Б., Зияев Ф.З. Маънавият асослари. -Т.: “Иқтисод-Молия”, 2013. –Б.317.
6. Форобий. Буюк кишиларнинг нақлларидан. Рисолалар. –Б.115.
7. Ўзбек фалсафаси тарихи (3-жилд). Қ.Назаров (ва бошқалар).-Тошкент: Муҳаррир нашриёти, 2020.-504 б. 52-б.
8. Абу Райхон ал-Беруний. Танланган асарлар. –Тошкент. “Фан”, 1965. –б. 468
9. Юсуф Хос Ҳожиб. “Қутадғу билиг” .-Тошкент. Ғафур Ғулом. 1991, -б. 42
10. Низомулкмулк. Сиёсатнома.-Тошкент.: “Янги аср авлоди”, 2015. –Б.312.
11. Султон Иззат, Навоийнинг қалб дафтари. –Тошкент. Ғафур Ғулом, 1969, -Б.131.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

12. Аҳмад ибн Ҳафс Кабир ал-Бухорий мероси ва унинг илк Шарқ ренессанси ва Ислом фалсафаси илмий-назарий асослари яратишдаги ўрни ва аҳамияти / халқаро илмий-анжуман тўплами. 16-17 июнь 2022 йил. 200-б
13. Алишер Навоий.”Хамса”.“Садди Искандарий”. –Тошкент: Янги аср авлоди. 2014, 324-бет
14. Давлат ва ҳуқуқ ривожининг тарихий негизлари. Республика илмий семинар материаллари тўплами. – Т.: ТДЮУ, 2018. – б. 25
15. Давлат ва ҳуқуқ ривожининг тарихий негизлари. Республика илмий семинар материаллари тўплами. – Т.: ТДЮУ, 2018. – б. 24

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Hamroyev Saidjon Sanoyevich**, falsafa fanlari bo’yicha falsafa doktori (PhD). [**Хамраев Саиджон Саноевич,** доктор философских наук (PhD)], [**Saidjon S. Hamroyev**, Doctor of Philosophy (PhD)]; manzil: O‘zbekiston, 00060, Buxoro shahri, Q.Murtazoyev ko‘chasi 1-uy; E-mail: ss9337@mail.ru

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Original paper

O‘QUVCHI TAFAKKURINI RIVOJLANTIRISHDA INTERFAOL METODLAR (O‘YINLAR)DAN FOYDALANISH (1-MODUL)

© Sh.O.Xolmurodov[1]✉

[1]Termiz davlat pedagogika instituti , Termiz, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: mazkur maqolada o‘quvchi tafakkurini o‘stirishda interfaol metodlar (o‘yinlar)dan foydalanish yo‘l-yo‘riqlari mantiqan ketma-ket bayon qilingan.

MAQSAD: dars paytida yaxshi tashkil etiladigan o‘yin usullari mavzuning maqsad va mazmunini kengroq ochishga, materiallarning puxta o‘zlashtirilishiga, eng muhimi, o‘quvchilarning uzoqroq vaqt yodida qolishiga ko‘maklashish.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot olib borilayotgan fanni o‘quvchilar qay darajada o‘zlashtira olishlari va ularni bu fanni o‘zlashtirishdagi qulayliklar va qiyinchiliklarni o‘rganish uchun o‘quvchi faoliyatida o‘yin asosiy sanaladi. Shu bois “o‘yin” bu voqelikni bilishning ichki kuchlar yo‘lga solib turadigan va o‘quvchiga qisqa muddatda insoniyat tafakkurining dastlabki, lekin juda keng asoslarini o‘rganib olish imkonini beradigan metodi desa, bo‘ladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: ma’lumki, modul – bu o‘quv materialining mantiqiy yakunlangan bir bo‘lagi hisoblanadi. Shuni hisobga olib, informatika fanining har bir bo‘limini tugatgandan so‘ng yuqoridagi kabi modulli darslarni tashkil qilish, loyihalash mumkin. Uning afzalligi shundaki, o‘quvchilar muammoni o‘z qiziqishlari asosida hal qiladilar. Qiziqsh natijasida, albatta, tafakkurda rivojlanish sodir bo‘ladi.

XULOSA: test savollari yangi o‘tilgan yoki avval o‘tilgan mvzular bo‘yicha ham beriladi. Yangi mavzu bo‘yicha yoki informatika fanidagi ma’lum bo‘limlar tugagach, mazkur o‘yin o‘ynaladi va o‘tilganmavzular mustahkamlanadi. Bu kabi test o‘tkazish natijasida mavzularni puxta takrorlashga, tezkorlikka, xotirada mavzularning uzoq vaqt esda saqlab qolinishiga erishiladi. Agar o‘quvchi berilgan test savollariga to‘g‘ri javobni ko‘rsata olmasa, u tik holatda qoladi va bilimlarni o‘zlashtirmagan hisoblanadi, o‘z guruhini orqaga tortadi, “zinalardan o‘tolmaydi”.

Kalit so‘zlar: qoida, mashg‘ulot, musobaqa, maqsad, tafakkur, sifat, qobiliyat, faoliyat, uyg‘un, o‘yin, jamiyat.

Iqtibos uchun: Xolmurodov Sh.O. O‘quvchi tafakkurini rivojlantirishda interfaol metodlar (o‘yinlar)dan foydalanish (1-modul). // Inter education & global study. 2024. №4(1). B. 188–196.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНТЕРАКТИВНЫХ МЕТОДОВ (ИГР) В РАЗВИТИИ МЫШЛЕНИЯ СТУДЕНТОВ (МОДУЛЬ1)

© Ш.О. Холмуродов[1]✉

[1]Термизский государственный педагогический институт, Термиз, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье в логической последовательности представлены инструкции по использованию интерактивных методов (игр) в развитии мышления школьника.

ЦЕЛЬ: грамотно организованные игровые методы на уроке помогают шире раскрыть цель и содержание предмета, помочь учащимся тщательно усвоить материал, а главное, помочь учащимся запомнить его на более длительный период времени.

МАТЕРИАЛ И МЕТОДЫ: игра считается основным видом деятельности обучающегося с целью узнать, в какой степени обучающиеся могут освоить изучаемый предмет, легкость и трудности освоения этого предмета. Поэтому «игру» можно назвать методом познания действительности, который направляется внутренними силами и позволяет ученику за короткий период времени усвоить основные, но весьма широкие основы человеческого мышления.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: известно, что модуль – это логически завершенный фрагмент учебного материала. Учитывая это, после завершения каждого факультета информатики можно организовать и спроектировать модульные уроки, как указано выше. Его преимущество в том, что учащиеся решают задачу исходя из своих интересов. В результате интереса, конечно, происходит развитие мышления.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: тестовые вопросы будут даны по вновь пройденным или ранее пройденным темам. После завершения определенных разделов по новой теме или по информатике проводится эта игра и закрепляются изученные темы. В результате проведения такого теста удается тщательно, быстро повторять темы и надолго удерживать их в памяти. Если студент не может показать правильный ответ на заданные вопросы теста, он остается стоять и считается не усвоившим знания, тянет свою группу назад, «не может пройти по лестнице».

Ключевые слова: правило, обучение, соревнование, цель, мышление, качество, способность, деятельность, гармония, игра, общество.

Для цитаты: Холмуродов Ш.О. Использование интерактивных методов (игр) в развитии мышления студентов (модуль 1). // Inter education & global study. 2024. №4(1). В. 188–196.

USING INTERACTIVE METHODS (GAMES) IN DEVELOPING STUDENT THINKING (MODULE 1)

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

© Shukhrat O. Kholmurodov[1]✉
[1]Termez State Pedagogical Institute, Termez, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: in this article, the instructions for using interactive methods (games) in developing the student's thinking are presented in a logical sequence.

AIM: well-organized game methods in the lesson help to more widely reveal the purpose and content of the subject, help students thoroughly master the material, and most importantly, help students remember it for a longer period of time.

MATERIAL AND METHODS: the game is considered the main activity of the student in order to find out to what extent students can master the subject being studied, the ease and difficulty of mastering this subject. Therefore, “game” can be called a method of understanding reality, which is guided by internal forces and allows the student to master the basic, but very broad foundations of human thinking in a short period of time.

DISCUSSION AND RESULTS: it is known that a module is a logically completed fragment of educational material. Keeping this in mind, after completion of each computer science department, unit lessons can be organized and designed as mentioned above. Its advantage is that students solve the problem based on their interests. As a result of interest, of course, thinking develops.

CONCLUSION: test questions will be given on newly covered or previously covered topics. After completing certain sections on a new topic or computer science, this game is played and the topics learned are reinforced. As a result of such a test, it is possible to thoroughly and quickly repeat topics and retain them in memory for a long time. If a student cannot show the correct answer to the given test questions, he remains standing and is considered not to have mastered the knowledge, pulls his group back, “cannot walk up the stairs”

Key words: rule, training, competition, goal, thinking, quality, ability, activity, harmony, game, community.

For citation: Shukhrat O. Kholmurodov**.** (2024) ‘Using interactive methods (games) in developing student thinking (module 1)’, Inter education & global study, (4(1)), pp. 188–196. (In Uzbek).

“**O**‘zbek tilining izohli lug‘ati”da o‘yinga quyidagicha ta’rif berilgan:

1. Ko‘ngil ochish, dam olish maqsadida qilinadigan erkin harakat yoki mashg‘ulot. 2. Boshqalar bilan musobaqa qilish uchun ma’lum qoidalar asosida o‘tkaziladigan mashg‘ulot. 3. Ritmik harakatlar va mimikalar uyg‘unligidan iborat san’at, raqs [7].

Biz tadqiqot ishimizda “o‘yin” so‘zining ikkinchi ma’nosi asosida tafakkur o‘stirishni, ya’ni o‘yinning ta’lim berish metodi vositasi sifatida qoidalar asosida o‘tkaziladigan mashg‘ulot ekanligini ko‘rsatib berishni maqsad qilib oldik.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Psixologlar uqtirishicha, o‘yin shunday faoliyat turiki, u bevosita biror moddiy yoki ma’naviy ne’matlar yaratishni nazarda tutmaydi, lekin jamiyatdagi murakkab va xilma-xil faoliyat me’yorlari, harakatlarning simvolik andozalari o‘quvchi tomonidan o‘zlashtiriladi. O‘quvchi toki o‘ynamaguncha, kattalar xatti-harakatlarining ma’lum va mohiyatini anglab yetolmaydi [3].

E.I.Imomov, K.Shodiyevalarning “Darsda qo‘llaniladigan o‘yinlar” maqolasida, “dars paytida yaxshi tashkil etiladigan o‘yin usullari mavzuning maqsad va mazmunini kengroq ochishga, materiallarning puxta o‘zlashtirilishiga, eng muhimi, o‘quvchilarning uzoqroq vaqt yodida qolishiga ko‘maklashadi [1], deb aytilgan. Metodist o‘qituvchi N.Yo‘ldosheva ona tili darslarida turli xil topishmoqli o‘yin va boshqotirmalardan foydalanish yaxshi samara berishini, shuningdek, ma’nodosh so‘zlar mavzusini mustahkamlashda harakatli o‘yinlardan ham foydalanish o‘quvchilarni topqirlikka, hozirjavoblikka va fikrlashga o‘rgatishini misollar bilan isbotlangan [2]. E.Madolimov esa o‘quvchilar savodxonligini oshirish, nutqini o‘stirish, aqliy qobiliyatini rivojlantirish, mantiqiy fikrini takomillashtirish hamda ta’lim tizimlari orasidagi uzviylikni ta’minlash taqqoslash usulidan foydalanish uchun zamin bo‘lishini uqtiradi. Yo.To‘yicheva “Xatosini toping” [6] o‘yin usulida kimyo fanida o‘quvchilarga o‘yin orqali formula tuzishni o‘rgatadi. M.Qo‘ldosheva, X.Aminjonova, F.Najmiddinov va A.Xalilov tadqiqotlarida ham boshlang‘ich sinfda matematika darslarida o‘yin usulidan foydalanishni tashkil qilish, olib borish, uning afzal tomonlari haqida fikr yuritiladi.

O‘yin usulidan foydalanish ona tili darslarida ham qo‘l keluvchi metod ekanini R.Tolipovaning rus guruhlarida o‘zbek tili o‘qitish borasidagi tajribalari, umumlashmalari va xulosalaridan ham ko‘rish mumkin [5].

A.Bobomurodova o‘z tadqiqot ishida ta’limda noan’anaviy o‘yin-topshiriqlarni amalga oshirishi tufayli o‘quvchilarda kreativlik, mustaqil fikrlash, fikr mahsulini nutq sharoitiga mos ravishda to‘g‘ri, ravon ifodalash ko‘nikmalarini shakllantirish va rivojlantirishga bo‘ysundirish yo‘l-yo‘riqlarini asoslab bergan. Tadqiqot ishida bir qancha o‘yin-topshiriq namunalari berilgan bo‘lib, ularning asosiy qismi o‘quvchilarning kompyuter savodxonligini oshirishga qaratilgan. O‘quvchi faoliyatida o‘yin asosiy sanaladi. Shu bois “o‘yin” bu voqelikni bilishning ichki kuchlar yo‘lga solib turadigan va o‘quvchiga qisqa muddatda insoniyat tafakkurining dastlabki, lekin juda keng asoslarini o‘rganib olish imkonini beradigan metodi desa, bo‘ladi.

Keyingi yillarda ko‘plab o‘yin darslarni turli usullardan foydalanib o‘tkazilishining boisi shundanki, bunda o‘quvchi o‘zi sevgan faoliyat turi orqali bilim oladi. Prof. A.G‘ulomovning tadqiqot ishida o‘yin – topshiriqlarga ta’lim mazmunining ajralmas qismi, o‘qitish metodi sifatida qaraladi. Haqiqatan ham, o‘yin – topshiriqlar o‘quvchilarga beriladigan ma’lumotlar asosida tuzilgan bo‘lsa, unga ta’lim mazmunining bir bo‘lagi sifatida qarash mumkin. Agar o‘yin – topshiriqlarning bilim berishga qaratilganligi hisobga olinadigan bo‘lsa, ish u holda ularga ta’lim metodi sifatida qarash to‘g‘ri bo‘ladi.

Mustaqillik natijasida odamlarning fikrlashida, tafakkur yuritishida ham o‘zgarishlar bo‘lyapti. Mustaqil fikrlashga o‘rgatish esa amaliyt orqali amalga oshsa, samaradorlik

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

ortadi. Myetodika bo‘yicha tadqiqotlar olib borishda zamonaviy texnologiya talabiga rioya etish, ya’ni bilim olishning pedagogik – psixologik xususiyatlarini amalga oshirish shart. Ana shu usullardan biri B.Ziyomuhammedov va Sh.Abdullayevalar ta’riflashganidek, “har bir narsa va hodisaga bir butunlik sifatida yondashish zarur ekanligi.

Barkamol shaxsni shakllantirish uchun o‘quvchi faoliyatda o‘zi bevosita ishtirok etishi bilim olishga ongli ehtiyoj va qiziqishni uyg‘otadi.

Modul darsining nazariyaga asoslangan (b) qismida “informatika” darsligining (xohlagan matnni) o‘qituvchi talaffuz me’yorlariga rioya qilgan holda yod aytishi yoki ifodali o‘qib boishi yoxud kompyuterga kiritilgan variantini tavsiya etishi mumkin. Masalan:

Suvning tomchisi ham suv.

Biz hamma vaqt, hamma joyda: “Nonni uvol qilmang. Non aziz, nonning ushog‘i ham non”, – deymiz. To‘ylarda, yig‘inlarda, hatto uyda, dasturxon atrofida nonushtaga o‘tirganimizda ham keragidan ortiqcha non sindirilsa: “Qo‘ying, ushatmang, nonning ortiqchasini uvol qilmang”, – deymiz.

Ammo suvni bemalol isrof qilish – oqizish mumkinmi? Suv o‘tkazgich jo‘mraklaridan suv to‘xtamay oqib yotsa ham: “Hoy suvni bekordan – bekorga sarflama. Uvol qilma, to‘ztatib qo‘y!” – deb aytmaymiz. Vaholanki, ana shu suv bo‘lmasa bug‘doy qayda, u qayda, non qayda?! Tejashni suvdan, suv qatrasidan boshlamoq, kerak. Uvolni, savobni izlamoq kerak. “Qatra-qatra yig‘ilib daryo bo‘lur” yoki “Toma-toma ko‘l bo‘lur”, - deb dono xalqimiz bejiz aytmagan. Nonning uvog‘i ham non bo‘lganidek, suvning tomchisi ham suv. Gohida suv uvolini o‘ylab hayron qolaman. Agar bizni uvol tutsa, faqat suvning uvoli tutadi.

Ko‘pincha – ko‘yni to‘ldirib ibodat uchun masjidga o‘tib ketayotgan mahalladoshlarimizni ko‘rib xayolga cho‘maman. Ha, ular savob uchun namoz o‘qishni ibodat. Zakot berishi ibodat. Odamlarning joniga oro kirib og‘ir yumushini yengil qilish ham ibodat, savob hisoblanadi. Lekin ibodatning kattasi, savoblarning ulug‘i ham bor. Suvni tejash, poligini, sofligini, tozaligini, sifatini saqlash, uvol qilmaslik savoblarning eng kattasi, ibodatlarning eng ulug‘i, amallarnirng eng chiroylisi.

Faxriddin Turg‘oniy o‘z davridayoq suvni iflos qilmaslik haqida o‘ta ta’sirli, foydali fikrlar bildirib, shunday she’rlarni yozib qoldirgan edi:

Butun chashma suvin qilsang, agar xor,
Boshqa icholmassan bu suvdan zinhor.

Hurmatli o‘quvchilar! Ona – Vatanga, o‘zimizga, avlodlarimizga zarar keltirayotganimizni, iste’mol qilinadigan oziq-ovqatlarga og‘u-zahar solayotganimizni, qolaversa, o‘zimizni o‘zimiz zaharlayotganimizni bilyapmizmi? Sezyapmizmi? O‘z rizq-ro‘zimizni qismaylik, o‘z umrimizga bola-chaqalarimiz umriga o‘zimiz zomin bo‘lmaylik.

Oqibatda, biz oqar suvlarga tashlab yuborgan oqovalar, axlat va kimyoviy chiqindilar Orol dengiziga yetibborguncha achib-sasib, qurib, zahar-zaqqumga aylanib, havoga ko‘tarilib, shamollar bilan qaytib yana boshimizga yog‘ilyapti. “Qaytar dunyo”, deb shuni aytsalar kerak.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Falsafiy mushohada qilishga asoslangan bu matnni tinglagan o‘quvchilardan so‘ng o‘qituvchi: o‘quvchilarga matnning qayerlari yoqdi va nima uchun? – deb so‘raydi, so‘ng shu asosda bahs-munozara tashkil qilinadi.

O‘quvchilar matndagi yoqqan joylarni birma-bir aytib beradilar va nima uchun shu jumlalar ta’sirli ekanligini tushuntirib beradilar.

1 – o‘quvchi. Menga suv bo‘lmasa, bug‘doy qayda, un qayda, non qayda? – degan jumlalar yoqdi. Chunki haqiqatan ham, rizqimiz bo‘lmish nonning dasturxonimizga kelishi ana shu suvga bog‘liq ekanligini xayoliga keltirmvydi. (Rostan, men ham bu haqda o‘ylamagan ekanman).

2-o‘quvchi. Suvni tejash, pokligini, sofligini, tozaligini sifatini saqlash, uvol qilmaslik savoblarning eng kattasi. Ibodatlarning eng ulug‘i, amallarning eng chiroylisi, - degan jumlalar meni lol qoldirdi. Chunki suv – Alloh tomonidan berilgan ulug‘ ne’mat, shu ne’matni pokiza saqlamoq bizning milliy urf-odatlarimizdan biri...

Shunday qilib, darsda bir necha nafar o‘quvchi o‘z fikrilarini, matndagi yoqqan joylarni aytib, izohlabberdilar.

Har bir o‘quvchi fikr bildirishlari uchun imkoniyat yaratildi. Matn ichidagi ibratli so‘zlarni eslab qolish qobiliyatlari sinab ko‘rildi, fikrlar charxlanadi.

Fikrlash bilan birgalikda so‘zlash qobiliyati rivojlantiriladi, chunki ob’yektiv borliqni idrok etish, his qilish samaradorligi voqealarni topish, tahlil qilish, o‘rganib olishga bog‘liq.

Ma’lumki, modul – bu o‘quv materialining mantiqiy yakunlangan bir bo‘lagi hisoblanadi. Shuni hisobga olib, informatika fanining har bir bo‘limini tugatgandan so‘ng yuqoridagi kabi modulli darslarni tashkil qilish, loyihalash mumkin. Uning afzalligi shundaki, o‘quvchilar muammoni o‘z qiziqishlari asosida hal qiladilar. Qiziqsh natijasida, albatta, tafakkurda rivojlanish sodir bo‘ladi. O‘quvchilar tinglaydilar, tinglayotgan vaqtda nazariy bilimini xotiraga oladi, uning natijasida bahs – munozara va tortishuvlar uchun imkoniyat yaratiladi, mustaqil javob, mustaqil fikr ifodalanadi. O‘quvchilar o‘z qobiliyatlarini, iqtidorlarini ko‘rsata oladilar, qiziqishlar muhim zaruriyatga aylanadi.

“Modul”li darsimizning (g) qismi “zinama-zina” deb ataladi. O‘quvchilar tafakkurini rivojlantirish, o‘ziga xos usullar bilan shakllantirish uchun ta’limiy o‘yinlardan foydalanish, ayniqsa, testlarning samaradorligini oshirishda har xil usullarni amaliyotga qo‘llash (bir xillikdan voz kechish) dars sifati va samaradorligini oshiradi.

Ma’lumki, ta’lim jarayoni qonuniyatlarini, uning tamoyillarini ishlab chiqish nazariy asosga ega. Demak, modul darsining navbatdagi qismida qanday tamoyillarga asoslanishimizni aniqlab olishimiz lozim.

Informatika fanida qiziqtirish, optimallashtirish, tizimlilik, ketma-ketlik, ko‘rsatmalilik, ta’lim va tarbiya tafakkurni rivojlantirish kabi tamoyillarga asoslanildi. Quyida berilgan “Zinama-zina” ta’limiy o‘yin metodi fikrimizning to‘g‘riligini tasdiqlaydi. Bunda testlar o‘tkazish yangicha talqin etildi va u “Zinama-zina” deb ataldi.

Ma’lumki, test ta’limi tizimiga boshlang‘ich sinfdan tortib, oliy ta’lim o‘qitish jarayonigacha kirib kelgan bo‘lib, hozirda hayotning boshqa sohlarida ham foydalanmoqda. M.Muhiddinov, D.Nabiyevlar tomonidan yozilgan “Ko‘p variantli testlarni

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

o‘tkazish tizimi” kitobi [4]da test o‘tkazish jarayonini mukammallashtirish, test o‘tkazishni avtomatlashtirish, dasturlar tayyorlash haqida talay ma’lumotlar berib o‘tganlar.

Biz test o‘tkazish jarayonini ko‘rgazmalilik asosida quyidagicha tashkil etdik: o‘quvchilar uch guruhga bo‘linadilar. Har bir guruhning oxiridagi o‘quvchiga A, V, S harflari yozilgan javob varaqalari beriladi. O‘qituvchi test savolini va uning uch variantda javoblarini o‘qiydi. Oxirgi o‘rindagi o‘quvchi berilgan testdagi uchta javobdan qo‘lidagi shartli belgilar asosidako‘rsatadi: A yoki V yoxud S.

Test savollari va javoblari o‘qituvchi tomonidan o‘qilgach, o‘quvchilar zudlik bilan uch javobdan to‘g‘ri deb hisoblagan javobni anglatuvchi harfning tasviri tushirilgan varaqni ko‘rsatadilar. Agar javob to‘g‘ri bo‘lsa, javob varaqalari navbatdagi (oldindagi) o‘quvchi o‘tadi. To‘g‘ri javobni ko‘rsata olmagan o‘quvchi yonidagi sherigiga – oldingi qatordagi o‘quvchiga javoblar varag‘ini bermaydi. Yana yuqoridagi holat takrorlanadi. Birinchi savolga to‘g‘ri javob ko‘rsata olmagan o‘quvchi bu safar javobni to‘g‘ri ko‘rsatsagina yonidagi sherigiga beradi. O‘quvchilardagi faollik, tezkorlik guruhdagi o‘rtoqlariga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Agar o‘quvchilar to‘g‘ri javobni ko‘rsata olmasalar, guruh zinaning quyi pog‘onalarida qolib ketadi. Javoblar varag‘i o‘quvchilar qo‘lida bir-biriga o‘tib, oldingi qatordagi o‘quvchilarga yetib keladi va o‘sha guruh g‘olib bo‘ladi.

Bu ta’limiy o‘yinda o‘quvchi faqat to‘g‘ri javobni ko‘rsatsagina o‘z o‘rniga o‘tirishi va javoblar varag‘ini sherigiga berishi mumkin. Test savoliga zudlik bilan javobni ko‘rsata olmagan o‘quvchining bahosi pasayadi. Qolaversa, eng asosiysi, o‘quvchi har bir javobni ko‘rsatish orqali o‘z bilimiga baho qo‘yib boradi.

“Zinama – zina” ta’limiy o‘yin usuli o‘quvchilarning bilimini, topqirligini, xotirasini mustahkamlash uchun ahamiyatli. O‘quvchilarda o‘yinga bo‘lgan qiziqish natijasida diqqat, e’tibor, idrok ortadi. Bu esa o‘quvchilarning his-tuyg‘ulariga ta’sir qtiladi, esda qoldirish jarayoni rivojlanadi. Testlarni bajartirishdagi tezkorlik xotirani o‘tkirlashga imkoniyat beradi, xotira o‘tkirlashsa, tafakkurda o‘sish, rivojlanish hodisasi yuz beradi.

O‘yinning yana bir ahamiyatli jihati shundaki, o‘quvchilar savollarga javobni og‘zaki emas, balki shartli belgilar orqali ko‘rsatadi. Bu esa ularni fikrlash va mushohada qilishga chorlaydi.Takrorlash natijasida o‘quvchilarning nazariy va amaliy bilimlari mustahkamlanadi. Ma’lum mavzu o‘tilgach, o‘sha mavzu atrofida bir necha (50-100 ta) savolga javob topish uchun o‘quvchi uni to‘la idrok qilishi kerak.

Test savollari yangi o‘tilgan yoki avval o‘tilgan mvzular bo‘yicha ham beriladi. Yangi mavzu bo‘yicha yoki informatika fanidagi ma’lum bo‘limlar tugagach, mazkur o‘yin o‘ynaladi va o‘tilganmavzular mustahkamlanadi. Bu kabi test o‘tkazish natijasida mavzularni puxta takrorlashga, tezkorlikka, xotirada mavzularning uzoq vaqt esda saqlab qolinishiga erishiladi. Agar o‘quvchi berilgan test savollariga to‘g‘ri javobni ko‘rsata olmasa, u tik holatda qoladi va bilimlarni o‘zlashtirmagan hisoblanadi, o‘z guruhini orqaga tortadi, “zinalardan o‘tolmaydi”.

Informatika darsida “Zinama - zina” interfaol o‘yinini tashkil etish natijasida o‘quvchilarda quyidagi ta’limiy – intellektual xususiyatlarning rivojlanganligi kuzatiladi:

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

1. O‘quvchilarda tezkor fikrlash amalga oshadi. 2. Barcha o‘quvchilar birdaniga baholanadi. 3. Ularda tafakkur rivoji kuzatiladi. 4. Ilmiy – nazariy bilimga ega bo‘ladi. 5. Ularning psixologiyasiga o‘yin usuli ijobiy ta’sir etadi. 6. Bilimlarni puxta o‘zlashtirganliklari sinaladi, chunki mustahkam o‘zlashtirilgan bilimlar o‘quvchining amaliy faoliyatida namoyon bo‘ladi. 7. O‘quvchilardan bir xil me’yor talab qilinadi.

“Zinama - zina” usulidan nafaqat informatika darslarida, balki har qanday fanni o‘qitishda foydalanish mumkin.

Bu o‘yinning metodik ahamiyati shundan iboratki, o‘qituvchi dars o‘tishdagi bu metodi bilan o‘quvchini o‘z faniga qiziqtira oladi, dars jarayoni qiziqarli tashkil etiladi.

O‘tkazilgan tajribalarga asoslanib, quyidagi xulosalarga kelindi:

1. Modulli ta’lim texnologiyasidan foydalanish mustaqil va kreativ fikrlashga imkon beradi. Zamonaviy ta’lim texnologiyalarini darsda qo‘llash o‘quvchilarda ijod qilish, fikrlash kabi qobiliyatlarini o‘stirish uchun ijtimoiy va psixologik muhit yaratadi. Undan o‘z o‘rnidla foydalanish o‘quvchilarning bilim olishga bo‘lgan qiziqshlarini orttiradi.

2. Tafakkur rivojlanishi uchun har bir fanni o‘qitishda alohida motiv va motivatsiyalash faoliyatlarini o‘rganib chiqish, aniqlash va ta’lim jarayonida motivlarni shakllantirishning interfaol metodidagi boshqarish tizimni ishlab chiqish muhim hisoblanadi.

3. Faollik bilan onglilik bir-biri bilan uzviy bog‘liq. Inson ongi va tafakkurini rivojlantirish uchun bilim oluvchilarda zehn o‘tkirligi, faraz qilish, fantaziya hosil qilish, iqtidorlilik kabilarni tarbiyalashimiz lozim.

4. Epigraf asosida dars o‘tganda xayol va fantaziya qilish qobiliyati rivojlanadi; ong va tafakkurda mavjud bo‘lmagan narsalarni o‘quvchi xayolan tiklay oladi, buning natijasida atroflicha fikrlash ro‘y beradi.

5. Olamdagi voqea – hodisalar ma’lum guruhlarga birlashishi hamda xususiy jihatlariga ko‘ra, alohida guruhlarga ajratlishini innovasion texnologiyalar asosida o‘rganish o‘quvchilardagi fikrlash tafakurini rivojlantirishga xizmat qiladi, shuningdek, ularda topqirlik xislatlarining o‘sishiga imkon beradi.

6. Informatika darslarining boshqa fanlar bilan aloqasini kuchaytirish natijasida o‘quvchilarda tafakkurni rivojlantirish, dunyoqarashni kengaytirish mumkin bo‘ldi. O‘quv fanlari va mavzularini integratsiyalashning ilmiy, pedagogik asoslarini ishlab chiqish natijasida ta’lim sifati va samaradorligi oshadi.

7. Didaktik o‘yinli darslar tashkil qilishda o‘quvchilar muammoni o‘z qiziqish natijasida tafakkurda rivojlanish sodir bo‘ladi, bular esa tafakkurni o‘stirishning samarali yo‘li hisoblanadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Imomova E., Shodiyeva K. Darsda qo‘llaniladigan o‘yinlar. //Sovet maktabi. -1990. -2-son. -B. 46.
2. Yo‘ldosheva N. Ona tili darslarida o‘yin va boshqotirmalardan foydalanish. //Sovet maktabi. -1991. -3-son. -B. 35-36, 42-45.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

3. Karimova V. Psixologiya. -T., 2002. – 76 b.
4. Muhitdinov M.M., Nabiyev D. Ko‘p variantli testlarni o‘tkazish tizimi. -T.: “O‘qituvchi”, 2001.
5. Tolipova R. O‘zbek tilini o‘rganishda o‘yin usullari. //Til va adabiyot ta’limi. -1993. -1-son. -B. 28-29.
6. To‘ychiyeva R. O‘zbek tilini o‘rganishda o‘yin usullari. //Til va adabiyot ta’limi. -1993. -1-son. -B. 34-35.
7. O‘zbek tilining izohli lug‘ati. -M., 1981. -B. 498.
8. Xolmurodov S. O. METHODOLOGICAL ASPECTS, CONTENT AND ORGANIZATIONAL FORMS OF TEACHING A COMPUTER SCIENCE COURSE AT HUMANITARIAN FACULTIES OF PEDAGOGICAL UNIVERSITIES //Theoretical & Applied Science. – 2020. – №. 4. – С. 239-241.
9. Xolmurodov Sh. O. SISTEMA INFORMATSIONNYX TEXNOLOGIY V OBRAZOVANII STUDENTOV INFORMATIKOV // Digital. 2021. №1. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/sistema-informatsionnyh-tehnologiy-v-obrazovanii-studentov-informatikov (ma'lumotlar manzili: 20.05.2023).
10. Холмуродов Шухрат Окбоевич РОЛЬ ИННОВАЦИИ В ТЕХНОЛОГИИ ВОСПИТАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ И ТВОРЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ ИНФОРМАТИКИ // Вопросы науки и образования. 2021. №18 (143). URL: https://cyberleninka.ru/article/n/rol-innovatsii-v-tehnologii-vospitaniya-professionalnoy-i-tvorcheskoy-deyatelnosti-buduschego-uchitelya-informatiki

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАТSIЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Xolmurodov Shuxrat Okboyevich**, o‘qituvchi [**Холмуродов Шухрат Окбоевич –** преподователь], [**Shukhrat O. Kholmurodov** teacher]; manzil: O‘zbekiston, 117036, Surxandaryo, Termiz, Tuproqqurg’on/Dilnavo 14/18 uy [адрес: Узбекистан, 117036, Сурхандарьинская, Термез, Тупроққурғон/ Дилнаво 14/18 дом], [address: Uzbekistan, 117036, Surkhandarya, Termez, Tuproqqurg‘on/ Dilnavo 14/18 House]; shxolmurodov@gmail.com xshuxrat@terdupi.uz

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Original peper

UMUMTA'LIM MAKTABLARIDA CHIZMACHILIK FANINI CHUQURLASHTIRIB O'RGANISH

© F.U.Toshpulatov[1]✉
[1]Termiz davlat pedagogika instituti, Termiz, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqolada talabalarning umumiytalim maktablarida chizmachilik fanini sifatli o'zlashtirishini ta'minlash uchun chizmachilik fani chuqurlashtirib o'rganish yoritib berilgan.

MAQSAD: chizmachilik fanini chuqurlashtirib o'rganishning maqsadi, o'quvchilarga chizmachilik sohasida asosiy ko'nikmalar, malakalar va amaliyotlarni o'rgatish orqali ularni chizmachilikning har xil sohalarida muvaffaqiyatli bo'lishiga yordam berishdir. Bu maqsadlarni quyidagi yo'llarda amalga oshirish mumkin.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot olib borilayotgan fanni o'quvchilar qay darajada o'zlashtira olishlari va ularni bu fanni o'zlashtirishdagi qulayliklar va qiyinchiliklarni o'rganish uchun fanlarni chuqur o'rganadigan sinflardagi o'quvchilar soni 8-sinflarda 30, 9-sinflarda 25 nafar o'quvchidan ortiq bo'lmasligi tavsiya qilinadi. Chizmachilik chuqur o'rganiladigan sinflarda ta'limni ikki bosqichda tashkil qilish mumkin. Chizmachilikning asosiy prinsiplarini o'rganish: O'quvchilar chizmachilik fanini chuqurlashtirib o'rganish orqali, chizmachilikning asosiy prinsiplarini tushunishadi. Bu prinsiplar masalan, materiallar xossalari, qurilish vositalari va ularning ishlash prinsiplari, model qilish va dizayn qilish prinsiplari kabi ko'nikmalar hisoblanadi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: yig'ilgan materiallar o'rganilish natijasida ishtirok etish belgilaridan foydalanishga ta'sirini aniqlandi. Chizmachilik fani bilan bir qatorda o'rgatishning afzalliklari bo'yicha tahlil qilingan ilmiy maqolalar tasvirlar yasashda yo'l qo'yiladigan kamchiliklariga qaratilgan maqolalarga qaraganda ko'proq jalb qilish kontingentiga tayanadi. Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llagan holda chizmachilik qonuniyatlar bilan o'quvchiga chizmachilik fanlari haqida bilim berish ularda ko'proq tassavvurni kengayishi va bilimni to'laqonli egallashga ko'maklashgan.

XULOSA: chizmachilik fani uzoq tarixdan hozirgi kungacha rivojlanib keldi va bundan keyin ham rivojlanib boradi. Ob'ektlarni tekislikda perspektiv qonuniyatlar asosida tasvirlashning ishlab chiqilgan quyida keltirilgan ma'lumotlar ularning xususiyatlarini, afzalliklari va kamchiliklaridan kelib chiqqan holda, ulardan birini tanlash imkonini beradi, bu bizga qog'oz varag'ida, devor, shift tekisligida borliqni, muallif o'z asarida e'tiborga olgan holda mashg'ulot mavzusi va mazmuni yoritadi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Kalit so‘zlar: chizmachilik,qoida, mashg‘ulot, musobaqa, maqsad, tafakkur, sifat, qobiliyat, faoliyat, uyg‘un, o‘yin.

Iqtibos uchun: Toshpulatov F.U. Umumta’lim maktablarida chizmachilik fanini chuqurlashtirib o‘rganish // Inter education & global study. 2024. №4(1). B. 197–205.

УГЛУБЛЕННОЕ ИЗУЧЕНИЕ ЧЕРЧЕНИЯ В СРЕДНЕЙ ШКОЛЕ

© Ф.У. Тошпулатов[1]✉

[1]Термизский государственный педагогический институт, Термиз, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье освещено углубленное изучение рисунка для обеспечения качественного овладения рисунком учащимися общеобразовательных школ.

ЦЕЛЬ: цель углубленного изучения рисования — помочь учащимся добиться успеха в различных областях рисования, обучая их базовым навыкам рисования, компетенциям и практикам. Эти цели могут быть достигнуты следующими способами.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: количество учащихся в классах с углубленным изучением предметов - 30 в 8 классе, 25 в 9 классе с целью изучения степени освоения учащимися изучаемого предмета, легкости и трудностей в освоении изучаемого предмета. при освоении данного предмета рекомендуется иметь не более одного ученика. В классах, где рисование изучается углубленно, обучение может быть организовано в два этапа. Изучение основных принципов рисования: учащиеся поймут основные принципы рисования, углубленно изучая науку рисования. Этими принципами являются такие навыки, как свойства материалов, строительные инструменты и принципы их работы, принципы моделирования и проектирования.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: в результате исследования определено влияние собранных материалов на использование знаков участия. Исследовательские статьи, анализирующие преимущества обучения наряду с рисованием, рассчитаны на более высокий контингент вовлеченности, чем статьи, посвященные недостаткам рисования.

Использование современных педагогических технологий, предоставление учащимся знаний о рисовальных дисциплинах с правилами рисования помогло им расширить воображение и в полной мере усвоить знания.

ВЫВОД: наука рисования развивалась на протяжении долгой истории до наших дней и будет развиваться дальше. Представленная ниже информация, разработанная на основе перспективных законов, позволяет выбрать один из них, исходя из их характеристик, преимуществ и недостатков с учетом темы и

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

содержания обучения.

Ключевые слова: черчения, правило, тренировка, соревнование, цель, мышление, качество, умение, активность, гармония, игра.

Для цитаты: Тошпулатов Ф. У. Углубленное изучение черчения в средней школе. // Inter education & global study. 2024. №4(1). С. 197–205.

IN-DEPTH STUDY OF DRAWING IN SECONDARY SCHOOL

© Fakhriddin U. Toshpulatov[1]✉

[1]Termez State Pedagogical Institute, Termez, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article covers an in-depth study of drawing to ensure high-quality mastery of drawing by students of secondary schools.

AIM: The goal of Advanced Drawing is to help students achieve success in a variety of areas of drawing by teaching them basic drawing skills, competencies, and practices. These goals can be achieved in the following ways.

MATERIALS AND METHODS: the number of students in classes with in-depth study of subjects is 30 in the 8th grade, 25 in the 9th grade in order to study the degree of students' mastery of the subject being studied, the ease and difficulty in mastering the subject being studied. When mastering this subject, it is recommended to have no more than one student. In classes where drawing is studied in depth, training can be organized in two stages. Exploring the Basic Principles of Drawing: Students will understand the basic principles of drawing through an in-depth study of the science of drawing. These principles include skills such as properties of materials, construction tools and how they work, and principles of modeling and design.

DISCUSSION AND RESULTS: as a result of the study, the influence of the collected materials on the use of participation signs was determined. Research articles examining the benefits of learning alongside drawing tend to attract higher engagement rates than articles examining the disadvantages of drawing.

The use of modern pedagogical technologies, providing students with knowledge about drawing disciplines with drawing rules helped them expand their imagination and fully assimilate knowledge.

CONCLUSION: The science of drawing has developed over a long history to the present day and will continue to develop. The information presented below, developed on the basis of promising laws, allows you to choose one of them based on their characteristics, advantages and disadvantages, taking into account the topic and content of training.

Key words: drawings, rule, training, competition, goal, thinking, quality, skill, activity, harmony, game.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

For citation: Fakhriddin U. Toshpulatov. (2024) ‘In-depth study of drawing in secondary school, (4(1)), pp. 197–205. (In Uzbek).

Hozirgi kunda Respublikamizdagi umumta’lim maktablarining ko‘pchiligida chizmachilik fanini o‘rganish asosan fan dasturida ko‘rsatilgan materiallarni o‘rganish bilan chegaralanib qolmoqda. Chizmachilikni o‘quvchilarga chuqur o‘rgatishning eng maqbul yo‘li, bu chizmachilik chuqur o‘rganiladigan maxsus sinflarning tashkil qilinishi hisoblanadi. Bunday maxsus sinflardagi o‘qishlar o‘quvchilarni biror tor mutaxassislik yo‘nalishiga tayyorlashni ko‘zlamaydi. Bunda ta’lim qobiliyatli va grafika fanlariga qiziqish bildirgan o‘quvchilarni grafik tasvirlar nazariyasi bilan chuqurroq tanishtirish, ularning chizma bajarish va o‘qish malakalarini rivojlantirishga yo‘naltiriladi. Bunday tayyorgarlik keyinchalik o‘quvchilarning kasb tanlashlarida ham yordam berishi mumkin.

Fanlarni chuqur o‘rganadigan sinflardagi o‘quvchilar soni 8-sinflarda 30, 9-sinflarda 25 nafar o‘quvchidan ortiq bo‘lmasligi tavsiya qilinadi.

Chizmachilik chuqur o‘rganiladigan sinflarda ta’limni ikki bosqichda tashkil qilish mumkin. Birinchi bosqichda kursning asosiy mazmuni chuqurlashtirib o‘rganiladi va uning amaliy qo‘llanilish sohalariga ko‘proq e’tibor qaratiladi. Ikkinchi bosqichda o‘quv materialida o‘rganiladigan nazariy yo‘nalishlarni birmuncha kengaytirish, amaliy qo‘llash sohalari bilan keng tanishish, murakkab grafik topshiriqlar bajarish va olingan bilimlarni amaliyotda mustaqil qo‘llash bilan bog‘liq bo‘lgan ijodiy xarakterdagi topshiriqlarni bajarish ko‘zda tutiladi.

Bunday sinf (maktab)lardagi tarbiyaviy ishlar shaxsni har tomonlama rivojlantirish va kashga yo‘naltirishni hisobga olib tashkil qilinishi zarur. Tarbiyaviy ishlar tarkibiga to‘garak mashg‘ulotlari, olimpiadalar, tanlovlar, fan va texnika namoyondalari, madaniyat xodimlari, ishlab chiqarish ilg‘orlari bilan uchrashuvlarni o‘tkazishlar ham kirishi kerak.

Bunday sinflardagi chizmachilik kursida proeksion, mashinasozlik, arxitektura-qurilish va texnik rasm bo‘limlarini chuqurlashtirib o‘rganish maqsadga muvofiq.

«Proeksion chizmachilik» bo‘limi geometrik yasashlar va «Chizma geometriya elementlari»da o‘rganiladigan qator mavzular: proyeksiyalash usullari, geometrik elementlarning proyeksiyalari, sirtlarning tekislik va to‘g‘ri chiziq bilan kesishishlari, sirtlarning o‘zaro kesishishlarini o‘rganishni hamda texnik detal chizmalarini bajarishni o‘z ichiga oladi.

«Mashinasozlik chizmachiligi» bo‘limi konstruktorlik hujjatlarini o‘rganish, detal va yig‘ish birligining chizmalarini bajarish, aksonometrik proyeksiyalarni o‘rganish, eskiz va texnik rasmlarni bajarish, sxemalarni o‘qish, texnologiya va konstruksiyalash hamda kompyuter grafikasi elernentlarini ko‘rib chiqishni nazarda tutadi.

«Arxitektura-qurilish chizmachiligi» bo‘limida o‘rganiladigan materiallarga arxitektura va o‘zbek milliy amaliy san’ati buyumlarida uchraydigan geometrik yasashlarni bajarish, arxitektura- qurilish chizmalarini bajarish, arxitekturaviy

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

kompozitsiya chizmalarini bajarish, arxitektura grafikasi va soyalar nazariyasi elernentlarini o‘rganish, amaliy va grafik ishlarni bajarishlarni kiritish mumkin.

«Texnik rasm» bo‘limida qalamda ishlash texnikasi, aksonometrik proyeksiya va perspektiva nazariyalarini chuqurlashtirib o‘rganish, turli buyumlar shakllarini hisobga olgan holda texnik rasmlarini bajarish, buyumlarning shakliga ko‘ra hajrnini tasvirda ko‘rsatish, obyekt texnik rasmini konstruksiyalash elementlari bilan bajarish hamda kinematik sxemalar rasmlarini yasashlarni o‘rganish mumkin.

Chizmachilik chuqur o‘rganiladigan sinflardagi ta’lim jarayoni va mazmuni bo‘yicha keltirilgan yuqoridagi metodik tavsiyalar maslahat xarakterida bo‘lib, fan o‘qituvchisi unga mahalliy sharoitlar va xususiyatlarni hisobga olib qo‘shimcha va o‘zgarishlar kiritishi ham mumkin.

Keltirilgan har bir bo‘limning mavzularini o‘rganishning o‘ziga xos tashkiliy-metodik talablarini shu fanlarning dasturlaridan olib mahalliy sharoitga moslashtirish mumkin.

Fakultativ mashg‘ulotlar va ularni o‘tkazish metodikasi.

Fakultativ mashg‘ulotlar o‘quv-tarbiya jarayonining bir shakli bo‘lib, ular maktabda umumta’lim bilimlarini chuqurlashtirishga, o‘quvchilarning politexnik tayyorgarliklarini oshirishga xizmat qiladi. Maktablarda o‘rganiladigan chizmachilik kursi o‘quvchilarda grafik faoliyatning eng zarur minimumi bilim, ko‘nikma va malakalarni shakllantirishga mo‘ljallangan.

Chizmachilik o‘rganishga qiziquvchi o‘quvchilarning grafik bilim, ko‘nikma va malakalarini yanada chuqurlashtirish uchun maktablarda fakultativ mashg‘ulotlarni tashkil qilish rejalashtirilgan. Chizmachilikdan fakultativ mashg‘ulotlar sifatida quyidagi bo‘limlarni o‘rganish mumkin:

1)chizma geometriya elementlari;
2)mashinasozlik chizmachiligi;
3)qurilish va topografik chizmachilik.

Fakultativ kurs yuqoridagi bo‘limlarining har biri 70 soatga (haftasiga 2 soatdan) mo‘ljallangan. Mashg‘ulotlarni o‘quvchilarning faolligini oshiradigan turli xil metodlardan foydalanib tashkil qilish zarur. Fakultativ mashg‘ulotlar uchun guruhlarga qatnash istagini bildirgan o‘quvchilar ixtiyoriy ravishda tanlanib olinadi.

«Chizma geometriya elementlari» fakultativ kursini o‘qitish metodikasi. Umumta’lim maktablarining chizmachilik fani dasturida to‘g‘ri burchakli proyeksiyalar va aksonometrik proyeksiyalar to‘g‘risida eng asosiy boshlang‘ich ma’lumotlargina keltirilgan. Ushbu fakultativ kurs ularni kengaytirib, chuqur o‘rganishga mo‘ljallangan. Fakultativ kursda qo‘shimcha pozitsion va metrik masalalarni yechish orqali o‘quvchilarni chizmani qayta tuzish usullaridan foydalanib, geometrik jismlar bilan bog‘liq tasvirlarni bajarishga o‘rgatiladi.

Maktabda chizma geometriya elernentlarini o‘rganish o‘quvchilarning fazoviy tasavvurlari, kuzatuvchanligi va mantiqiy fikrlashlarining o‘sishiga yordamlashadi, bundan tashqari katta tarbiyaviy ahamiyatga ham ega.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Chizma geometriya elementlari fakultativ kursida «Kirish», «Metrik masalalar» va «Pozitsion masalalar» bo‘limlari o‘rganiladi,

«Mashinasozlik chizmachiligi» fakultativ kursini o‘qitish metodikasi. Bu fakultativ kurs yordamida o‘quvchilarga ko‘pchilik ishlab chiqarish kasblari uchun zarur bo‘lgan qo‘shimcha texnik va grafik bilimlarni o‘rgatish ko‘zda tutilgan. «Mashinasozlik chizmachiligi» fakultativ kursi o‘quvchilarning politexnik bilimlari va ilmiy dunyo qarashlarini kengaytiradi. Bu kursda yangi mavzular yetarlicha ko‘p bo‘lsa ham, ularning ayrimlari o‘quvchilarga ma’lum darajada avvaldan tanish. Shuning uchun ham o‘qituvchi dastur materialini hamisha yangi materiallar bilan to‘ldirib borishga harakat qilishi kerak.

Fakultativ kurslarni o‘rganishda kasb-hunar kollejlarining o‘quv qo‘llanmalari va topshiriqlar to‘plamlaridan foydalanish mumkin.

«Qurilish va topografik chizmachilik» fakultativ kursini o‘qitish metodikasi. Bu kurs arxitektor, quruvchi va topograf kasblariga qiziquvchi hamda chizmachilikning ushbu bo‘limlarini chuqur o‘rganishga harakat qiladigan o‘quvchilarga mo‘ljallangan. Mashg‘ulotlarda qurilish chizmalarining mashinasozlik chizmalaridan farqlari o‘rganilib, o‘quvchilarning qurilish chizmalari bo‘yicha bilimlari umumlashtiriladi.

Chizmachilikdan sinfdan tashqari ishlar. O‘qituvchining maktabdagi ishi faqat dars o‘tish bilan chegaralanib qolmasligi kerak. O‘quv jarayonining asosiy shakli bo‘lgan eng mukammal dars ham, sinfdan tashqari ishlar bilan to‘ldirilishi kerak. O‘qituvchi agar dars bilan chegaralanib qolsa, fan bo‘yicha o‘quvchilar bilishi zarur bo‘lgan hamma materiallarni o‘rgatishga ulgurmaydi. Ayniqsa, chizmachilikning ba’zi mavzulariga o‘quv dasturida juda kam vaqt ajratilgani vaqt tanqisligini yanada keskinlashtiriladi. Sinfdan tashqari mashg‘ulotlar o‘quvchi shaxsining va imkoniyatlarining to‘laroq ochilishiga imkoniyat yaratadi.

Chizmachilik bo‘yicha sinfdan va maktabdan tashqari ishlarning hamma shakllari ixtiyoriylik prinsiplari asosida tashkil qilinishi kerak. Sinfdan tashqari tadbirlar paytida o‘quvchilarda mehnat ko‘nikmalari va nazariy bilimlarining shakllantirishga harakat qilish kerak. Bunda o‘quvchilarning yosh xususiyatlari va bilim saviyalarini e’tiborga olgan holda mashg‘ulot mavzusi va mazmuni tanlaniladi.

Chizmachilikdan sinfdan tashqari ishlarning shakl va metodlari. Buning asosiy shakllari sifatida o‘quvchilar bilimlarini chuqurlashtirilishga mo‘ljallangan to‘garak va fakultativ mashg‘ulotlar, olimpiadalar, Chizmachilikdan qiziqarli o‘yin va tanlovlar, dasturning ayrim mavzulariga bag‘ishlangan ekskursiyalar, devoriy gazeta va byulletenlar chiqarish, korxona va konstruktorlik byurolari xodimlarini taklif qilib ma’ruza va suhbatlar o‘tkazish, chizmachilik yoki boshqa fanlardan ham ko‘rgazmali qurollar tayyorlash kabilarni ko‘rsatish mumkin.

Agar yuqorida aytilgan sinfdan tashqari ishlar qisman bo‘lsa-da amalga oshirilsa, ishonch bilan aytish mumkinki, o‘qituvchi faoliyati o‘quvchilar jamoasining shakllanishi, ularning fanga bo‘lgan qiziqishlarini ortishi va natijada o‘quvchilar grafik tayyorgarligi sifati yaxshilanishiga olib keladi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Ayrim o‘qituvchilar Chizmachilikdan sinfdan tashqari ish deb faqat past o‘zlashtiruvchi o‘quvchilar bilan ishlashni tushunadilar. Bu xato tushunchadir. O‘quv dasturidagi asosiy mavzular mazmunini sinfdan tashqari ishlarga o‘tkazish mumkin emas. Chunki, bu holda dars ahamiyati pasayib, ayrim o‘quvchilarning darsga mas’uliyatsiz yondashuvi rag‘batlantirilganga o‘xshab qoladi. Shuning uchun fanga qiziqishi bo‘lmagan va darsda faol qatnashmaydigan o‘quvchilarni to‘garak ishiga jalb qilish ham maqsadga muvofiq emas. Sunday o‘quvchilarga faqat zarur hollarda dars paytida individual yordam ko‘rsatish zarur. Individual mashg‘ulotlar o‘qituvchi uchun ham foydali bo‘lib, u o‘quvchining o‘zlashtirmaslik sabablarini aniqlashga yordamlashadi.

Mashg‘ulotlarning xilma-xil bo‘lishi o‘quvchilar qiziqishini orttiradi. Sxema, plan, grafik, texnik rasm, shrift kabilarni bajarish bo‘yicha o‘quvchilarning amaliy ko‘nikmalarini rivojlantirishga alohida e’tibor qilish kerak. To‘garak mashg‘ulotlarida haddan tashqari qiyin topshiriqlarni berish, o‘quvchilarni fanga bo‘lgan qiziqishlarini pasaytiradi. Psixolog N.D. Dobrinin bu haqda «juda oson narsa, qiziqarli emas, haddan ortiq qiyin ham ... qiziqarli emas, lekin qiyin bo‘la turib, bajarish mumkin bo‘lgani qiyinchilikni yengish imkoniyati borligi sababli zavqlidir» deb yozgan. Chizmachilik bo‘yicha qiziqarli misol va topshiriqlar V.A.Rassoxinning «Zanimatelnbie zadachi po proyeksionnomu chercheniyu», I.Volkovning «Zanimatelnoye chercheniye», A.Pugachevning «200 golovolomog po yayeryayeniyu», I.Rahmonovning «Chizmachilikdan didaktik o‘yinlar» kitoblarida berilgan.

To‘garak mashg‘ulotlarida darslar uchun topshiriq namunalarini tuzish, ko‘rgazmali qurollar tayyorlash, maktab xonalari va maydoni interyerini jihozlash, turli stendlar tayyorlashni ham bajarish mumkin. Modellashtirish va konstruksiyalashtirish bo‘yicha topshiriqlar ham o‘quvchilar uchun qiziqarli hisoblanadi.

Tematik kechalar. Maktabda doimiy faoliyat ko‘rsatadigan chizmachilik to‘garagi bo‘lsa, sinfdan tashqari hamma ishlarni jonli va qiziqarli qilib o‘tkazish mumkin. Bu kechalarda uning tashkilotchilari to‘garak faollaridan tashqari boshqa o‘quvchilar ham ishtirok qilishlari mumkin.

Masalan, to‘garak qatnashchilarining kuchi bilan o‘quv yili davomida bir nechta tematik kechalar tayyorlab o‘tkazish mumkin.

Bu kechalarda fanga qiziquvchi boshqa o‘quvchilarni ko‘plab jalb qilish bilan ommaviylikni ta’minlash mumkin. Tematik kechalarda «O‘zbekistonda grafikaning rivojlanish tarixi», «Grafikaning turmushda va mehnat faoliyatida ishlatish sohalari» kabi mavzular o‘quvchilar uchun qiziqarli bo‘ladi. Kechaga bag‘ishlab chizmachilik to‘garagi faoliyati bo‘yicha stend chiqarish mumkin. Ayniqsa kechalarga kashfiyotchi yoki ratsionalizator ishchilar, injener- texnik xodimlar taklif qilinsa yanada yaxshi bo‘ladi.

Ekskursiya (sayohat)lar. O‘quvchilarni politexnik tayyorlashda chizmachilik bo‘yicha sayohatlarning ahamiyati karta. Sayohat vaqtida o‘quvchi nazariya va amaliyot o‘rtasida bog‘lanishlarni amalda ko‘radi. Bunday sayohatlarni chizmachilikning ma’lum bo‘limlari yoki mavzularini o‘rganishdan keyin doimiy ravishda

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

o‘tkazib borish kerak. Bundan tashqari obzor (umumlashtiruvchi) sayohatni uyushtirish ham mumkin.

Sayohatlar tashkilotchisi sifatida chizmachilik to‘garagi a’zolari qatnashishi ham mumkin. Buning uchun ular avval o‘qituvchi rahbarligida sayohat rejalashtirilgan joy bilan tanishib, o‘rganadilar va sayohat rejasini tuzadilar. Sayohatlarni oliy o‘quv yurtlari, loyihalash institutlari va texnik byurolarda o‘tkazish maqsadga muvofiq.

Olimpiada. O‘quvchilarni chizmachilikdan fan olimpiadalariga jalb qilish o‘zining samarali ekanligini amalda ko‘rsatgan. Olimpiadaga qatnashish o‘quvchilar o‘rtasida musobaqa kayfiyatini uyg‘otib, ularni fanga bo‘lgan qiziqishini oshiradi. Olimpiada masalalari maktab turi uchun fan o‘qituvchisi tomonidan o‘quvchilarning bilim darajasi va qiziqishlarini hisobga olgan holda tuziladi. Bunda oldingi yillarda tuman va viloyat turlari masalalaridan ham foydalanish tavsiya qilinadi.

Masalalarni tuzishda bitta topshiriq konstruksiyalash yoki loyihalash xarakterida bo‘lib unga ko‘proq ball ajratilishi va g‘olib o‘quvchining shu topshiriqni bajarishiga alohida e’tibor qilish tavsiya etiladi. Masalalarning ko‘pchiligi o‘quvchilar yechishi (bajarishi) mumkin darajada bo‘lishi maqsadga muvofiq.

Buning bilan olimpiada qatnashchilarning hammasi ma’lum ballar to‘plashi mumkin bo‘ladi. Aks holda o‘quvchilarda o‘z kuchiga ishonchsizlik hissi paydo bo‘lib, fanga bo‘lgan qiziqishlari pasayishi mumkin.

Qiziqarli o‘yinlar. Har xil to‘garak mashg‘ulotlari bilan bir qatorda chizmachilikdan qiziqarli o‘yinlarni o‘tkazib borish ham o‘quvchilarda fanga qiziqishlarini orttiradi. Qiziqarli o‘yinlarni tashkil qilishda I.Rahmonovning «Chizmachilikdan didaktik o‘yinlar» kitobidan foydalanish mumkin. Undagi turli xil o‘yinlar o‘quvchilar uchun qiziqarli tuzilgan. Sinfdan tashqari mashg‘ulotlar paytida o‘quvchilar har xil rebuslar, topshiriqlardan iborat stend tayyorlashlari ham mumkin.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Uralovich T. F. Conducting classes on fine arts based on information and communication technologies //International Engineering Journal For Research & Development. – 2021. – T. 6. – C. 3-3.
2. Toshpo’Latov F. U. et al. Bolalarni o ‘yin texnologiyalari asosida kasb-hunarga qiziqishlarini shakllantirishda rivojlantiruvchi o ‘yinlar //Science and Education. – 2021. – T. 2. – №. 4. – C. 487-491.
3. Toshpulatov F. Use of geometric patterns and their types from eliminations of drawing and applied art in architectural facilities //Физико-технологического образование. – 2022. – T. 1. – №. 1.
4. Tashimov N. E., Toshpulatov F. U. Activating Students in Building Intersection Line by Quadratic Transformations Method //www. auris-verlag. de.–2018.–2018. – 2018.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

✉**Toshpulatov Faxriddin Urolovich**, dotsent v.v.b [**Тошпулатов Фахриддин Уролович,** доцент в.в.б], [**Fakhriddin U. Toshpulatov,** Associate Professor, t.e.]; manzil: O‘zbekiston, 117036, Surxandaryo, Termiz, Tuproqqurg’on/Umit 2/35 uy [адрес: Узбекистан, 117036, Сурхандарьинская, Термез, Тупроққурғон/ Умит 2/35 дом], [address: Uzbekistan, 117036, Surkhandarya, Termez, Tuproqqurg‘on/umit 2/35 House]; https://orcid.org/0009-0007-2368-9524, Email: toshpulot@terdpi.uz

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Original paper

TALABALARGA MUTAXASSISLIK FANLARINI 4+2 TIZIMIDA KOLLOBORATIV O'RGATISH METODIKASI

© M.Sh. Toxirova[1]✉

[1]Andijon davlat pedagogika Instituti, Andijon, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqola 4+2 tizimida kolloborativ o'qitish metodikasini boshlang'ich ta'lim yo'nalishida qo'llashning samaradorligini o'rganishga bag'ishlangan. Tadqiqot jarayonida adabiyotlar tahlili va kuzatuvlar o'tkazildi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, kolloborativ yondashuv o'quvchilarning o'zlashtirish darajasini oshiradi, mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi va ijtimoiy ko'nikmalarini yaxshilaydi. Shuningdek, o'qituvchilar uchun ham bu metod samarali ekanligi aniqlandi. Maqolada kolloborativ o'qitishni yanada takomillashtirish bo'yicha tavsiyalar berilgan.

MAQSAD: zamonaviy maktabda kollaborativ ta'limni tashkil etish muammosini o'quvchilarni o'qitish va tarbiyalashga yangi yondashuv sifatida ko'rib ciqishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot pedagogik fan qoidalarini nazariy tahlil qilish va umumlashtirish usullari asosida olib boriladi. Shu maqsadda o'quv strategiyalarini ishlab chiqish va hamkorlikdagi ta'limni hamkorlikda o'qitish strategiyasi sifatida tashkil etish bo'yicha nazariy qoidalar dolzarbdir.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: maqolada hamkorlikda o'qitishning asosiy yondashuvlari tahlil qilinadi, uning batafsil tavsifi berilgan, "hamkorlikda o'qitish"tushunchasi asoslantirilgan. Talabani tarbiyalashda hamkorlikda o'qitish imkoniyatlari o'rganildi.

XULOSA: olingan natijalar amalda katta ta'lim salohiyatiga ega bo'lgan maktabda hamkorlik muhitini yaratish uchun ishlatilishi mumkin degan xulosaga keladi

Kalit so'zlar: 4+2 tizimi, kolloborativ o'qitish, boshlang'ich ta'lim, samaradorlik, o'zlashtirish darajasi, mustaqil fikrlash, ijtimoiy ko'nikmalar

Iqtibos uchun: Toxirova M.Sh. Talabalarga mutaxassislik fanlarini 4+2 tizimida kolloborativ o'rgatish metodikasi. // Inter education & global study. 2024. №4(1). B. 206–211.

МЕТОДИКА СОВМЕСТНОГО ОБУЧЕНИЯ СТУДЕНТОВ СПЕЦИАЛЬНЫМ ДИСЦИПЛИНАМ ПО СИСТЕМЕ 4+2

© М.Ш. Тохирова[1]✉

[1]Андижанский государственный педагогический институт, Андижан, Узбекистан

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: данная статья посвящена изучению эффективности применения методики коллоборативного обучения в системе 4+2 в направлении начального образования. В ходе исследования был проведен анализ литературы и наблюдения. Результаты показали, что коллоборативный подход повышает уровень усвоения учащимися, развивает навыки независимого мышления и улучшает социальные навыки. Также было обнаружено, что этот метод эффективен и для учителей. В статье даны рекомендации по дальнейшему совершенствованию коллаборативного обучения.

ЦЕЛЬ: состоит в рассмотрении проблемы организации коллаборативного обучения в современной школе как нового подхода к обучению и воспитанию учащихся.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: исследование проводится на основе методов теоретического анализа и обобщения положений педагогической науки. С этой целью актуальны теоретические положения о разработке стратегий обучения и организации совместного обучения как стратегии совместного обучения.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: в статье анализируются основные подходы к совместному обучению, дается его подробная характеристика, обосновывается понятие "совместное обучение". Были изучены возможности совместного обучения в обучении студента.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: делается вывод о том, что полученные результаты могут быть использованы на практике для создания атмосферы сотрудничества в школе с большим образовательным потенциалом

Ключевые слова: система 4+2, совместное обучение, начальное образование, эффективность, уровень мастерства, независимое мышление, социальные навыки

Для цитирования: Тохирова М.Ш. Методика совместного обучения студентов специальным дисциплинам по системе 4+2. // Inter education & global study. 2024. №4(1). С. 206–211.

METHODOLOGY FOR TEACHING STUDENTS THE SUBJECT OF SPECIALIZATION IN A 4+2 SYSTEM

©Maxbubaxon Sh. Toxirova[1]✉
[1]Andijan State Pedagogical Institute, Andijan, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article is devoted to the study of the effectiveness of the application of the method of colloborative teaching in the 4+2 system in the direction of primary education. In the course of the study, literature analysis and observations were carried out. The results showed that the colloborative approach increases the level of

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

student mastery, develops the ability to think independently and improves social skills. It has also been found to be effective for teachers. The article provides recommendations for further improvement of colloborative teaching.

AIM: to consider the problem of organizing collaborative learning in a modern school as a new approach to teaching and educating students.

MATERIALS AND METHODS: the research is conducted on the basis of methods of theoretical analysis and generalization of the provisions of pedagogical science. To this end, the theoretical provisions on the development of learning strategies and the organization of co-education as a strategy of co-education are relevant.

DISCUSSION AND RESULTS: the article analyzes the main approaches to co-education, gives its detailed characteristics, substantiates the concept of "co-education". The possibilities of co-education in the student's education were explored.

CONCLUSION: it is concluded that the results obtained can be used in practice to create an atmosphere of cooperation in a school with great educational potential

Key words: 4+2 system, colloborative training, primary education, efficiency, level of acquisition, independent thinking, social skills

For citation: Maxbubaxon Sh. Toxirova. (2024) 'Methodology for teaching students the subject of specialization in a 4+2 system', Inter education & global study, (4(1)), pp. 206–211. (In Uzbek).

Zamonaviy ta'lim tizimida o'qitishning yangi metodlarini joriy etish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. 4+2 tizimidagi kolloborativ o'qitish yondashuvi ana shunday innovatsion usullardan biridir [1]. Bu metodika o'quvchilarning birgalikda ishlashi, bilimlarni o'zlashtirishi va amaliyotda qo'llashiga qaratilgan [2]. Xususan, boshlang'ich ta'lim bosqichida kolloborativ o'qitishni qo'llash o'quvchilarning intellektual va ijtimoiy rivojlanishida muhim ahamiyat kasb etadi [3].

Ushbu maqolaning maqsadi 4+2 tizimida kolloborativ o'qitish metodikasining boshlang'ich ta'lim yo'nalishidagi samaradorligini o'rganishdan iborat. Tadqiqot davomida quyidagi vazifalar belgilangan: mavzuga oid adabiyotlar tahlilini o'tkazish; kolloborativ o'qitish metodikasini qo'llash tajribasini o'rganish; metodikaning samaradorlik ko'rsatkichlarini aniqlash; natijalarni tahlil qilish va xulosalar chiqarish.

Tadqiqotni amalga oshirish uchun 4+2 tizimi va kolloborativ o'qitish metodikasi bo'yicha xorijiy va mahalliy manbalar o'rganildi. Scopus, Web of Science, Google Scholar kabi ma'lumotlar bazalaridan qidiruv o'tkazildi.

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatdiki, 4+2 tizimi va kolloborativ o'qitish metodikasi xorijda keng qo'llaniladi va ijobiy natijalarga erishilgan [4][5]. O'zbekistonda ham bu borada tadqiqotlar olib borilgan bo'lib, metodikaning samaradorligi isbotlangan [6][7].

Olib borilgan tadqiqotlar va kuzatuvlar quyidagi asosiy natijalarni ko'rsatdi:

kolloborativ metodika qo'llanilgan darslarda o'quvchilar darsga faol qatnashgani va o'zlashtirish darajasi yuqori bo'lgani qayd etildi;

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

kolloborativ o'qitish natijasida o'quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyati va muloqot ko'nikmalari rivojlangani kuzatildi;

o'qituvchilar uchun kolloborativ o'qitish vaqtni tejash va o'quvchilar bilan samarali hamkorlik qilish imkonini berishi aniqlandi.

Tadqiqot natijalari kolloborativ o'qitish metodikasining boshlang'ich ta'lim uchun samarali ekanligini ko'rsatdi. Bu metodika o'quvchilarga ham akademik, ham ijtimoiy jihatdan ijobiy ta'sir ko'rsatishi aniqlandi.

Kolloborativ yondashuv o'quvchilarni dars jarayoniga faol jalb etadi, ularda mustaqil va tanqidiy fikrlashni rivojlantiradi [8]. Shuningdek, kichik guruhlarda ishlash orqali o'quvchilarning muloqot va hamkorlik ko'nikmalari shakllanadi [9]. Bu esa kelajakda ularga jamiyatga moslashish va samarali faoliyat yuritishda yordam beradi.

Kuzatuvlar davomida o'qituvchilarning aksariyati kolloborativ metodikaga ijobiy munosabat bildirdi. Ular bu yondashuv o'quvchilarni boshqarishni osonlashtirishi va vaqtni tejashga yordam berishini ta'kidlashdi. Ayniqsa, 4+2 tizimi o'qituvchilarga darslarni samarali tashkil etish imkonini yaratadi.

Kolloborativ o'qitishning yana bir muhim jihati shundaki, u o'quvchilarning o'zaro munosabatlarini yaxshilashga yordam beradi. Birgalikda ishlash jarayonida o'quvchilar bir-birlarining fikrlarini hurmat qilishni, kelishmovchiliklarni hal etishni va kompromissga kelishni o'rganadi [11]. Bu esa sinfda sog'lom psixologik muhitni shakllantiradi va o'quvchilarning o'zaro munosabatlarini mustahkamlaydi.

Bundan tashqari, kolloborativ o'qitish o'quvchilarning kreativligini rivojlantirishga ham yordam beradi. Guruhlarda ishlash davomida o'quvchilar yangi g'oyalar yaratadi, muammolarga ijodiy yondashadi va bir-birlarining fikrlarini boyitadi [12]. Bu esa nafaqat ta'lim jarayonida, balki kelajakdagi kasbiy faoliyatda ham muhim ahamiyatga ega.

Shu bilan birga, kolloborativ o'qitishni qo'llashda ayrim qiyinchiliklar ham mavjud. Guruhlarda ishlash jarayonida ba'zi o'quvchilar passiv bo'lishi yoki dominantlik qilishi mumkin [13]. Bunday hollarda o'qituvchi har bir o'quvchining faol ishtirokini ta'minlash uchun guruhdagi rollarni to'g'ri taqsimlashi va nazorat qilishi lozim.

Yana bir e'tiborga molik jihati shundaki, kolloborativ o'qitish turli xil o'quv uslublariga ega bo'lgan o'quvchilar uchun ham samarali bo'lishi kerak. Ba'zi o'quvchilar mustaqil ishlashni afzal ko'rsa, boshqalari guruhlarda ishlashdan ko'proq foyda oladi [14]. Shuning uchun o'qituvchilar darslarni shunday tashkil etishi kerakki, har bir o'quvchi o'ziga mos uslubda ta'lim olish imkoniyatiga ega bo'lsin.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, kolloborativ o'qitish nafaqat akademik ko'rsatkichlarga, balki o'quvchilarning motivatsiyasi va o'z-o'zini baholashiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi [15]. Boshqalar bilan hamkorlik qilish va umumiy maqsad sari intilish o'quvchilarda o'z-o'ziga ishonch va mas'uliyat hissini oshiradi. Bu esa ularning yangi bilimlarni o'zlashtirishga bo'lgan qiziqishini yanada kuchaytiradi.

Kolloborativ o'qitishni samarali qo'llash uchun o'qituvchilarning o'zlari ham yetarli bilim va ko'nikmalarga ega bo'lishi kerak. Ular guruhlarda ishlash metodlarini puxta egallagan bo'lishi, o'quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olishi va darslarni

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

moslashuvchan tarzda olib borishi lozim [16]. Bu esa o'qituvchilarni muntazam ravishda malakasini oshirib borishni taqozo etadi.

Shunday qilib, kolloborativ o'qitish metodikasi boshlang'ich ta'limda o'quvchilarning intellektual, ijtimoiy va shaxsiy rivojlanishida muhim ahamiyat kasb etadi. Uning samaradorligi tadqiqotlar va kuzatuvlar orqali tasdiqlangan bo'lib, keng miqyosda qo'llanilishi ta'lim sifatini yanada oshiradi. Shu bilan birga, bu metodikani yanada takomillashtirish va o'qituvchilarni unga puxta tayyorlash borasidagi ishlarni davom ettirish zarur.

4+2 tizimida kolloborativ o'qitish metodikasi boshlang'ich ta'lim yo'nalishida samarali natijalar beradi. U o'quvchilarning akademik ko'rsatkichlarini yaxshilaydi, mustaqil fikrlash va ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Kolloborativ yondashuv o'qituvchilar uchun ham qator afzalliklarga ega. U darslarni samarali tashkil etish, vaqtni tejash va o'quvchilar bilan hamkorlikni yaxshilashga yordam beradi.

Kolloborativ o'qitish metodikasini yanada takomillashtirish uchun o'qituvchilarni o'qitish, o'quv resurslarini tayyorlash va o'quvchilarning individual ehtiyojlarini hisobga olish zarur.

Xulosa qilib aytganda, 4+2 tizimida kolloborativ o'qitish boshlang'ich ta'limda katta istiqbolga ega. Uni keng joriy etish ta'lim sifati va samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Kelgusida bu borada yanada chuqur tadqiqotlar olib borish va amaliyotga tatbiq etish maqsadga muvofiqdir.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Johnson, D. W., & Johnson, R. T. (2009). An educational psychology success story: Social interdependence theory and cooperative learning. Educational Researcher, 38(5), 365-379.
2. Gillies, R. M. (2016). Cooperative learning: Review of research and practice. Australian Journal of Teacher Education, 41(3), 39-54.
3. Slavin, R. E. (2014). Cooperative learning and academic achievement: Why does groupwork work? Anales de Psicología/Annals of Psychology, 30(3), 785-791.
4. Herrmann, K. J. (2013). The impact of cooperative learning on student engagement: Results from an intervention. Active Learning in Higher Education, 14(3), 175-187.
5. Capar, G., & Tarim, K. (2015). Efficacy of the cooperative learning method on mathematics achievement and attitude: A meta-analysis research. Educational Sciences: Theory and Practice, 15(2), 553-559.
6. Qo'chqorov, R. (2021). Boshlang'ich sinflarda kollaborativ ta'lim texnologiyasidan foydalanishning o'ziga xos xususiyatlari. Academic research in educational sciences, 2(2), 555-562.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

7. Мадиярова, Д. (2022). Бошланғич таълимда муаммоли ўқитиш технологиясини тадбиқ этишнинг дидактик имкониятлари. Международная научно-практическая конференция, 1(2), 297-301.
8. Faust, J. L., & Paulson, D. R. (1998). Active learning in the college classroom. Journal on Excellence in College Teaching, 9(2), 3-24.
9. Laal, M., & Ghodsi, S. M. (2012). Benefits of collaborative learning. Procedia-Social and Behavioral Sciences, 31, 486-490.
10. Kaendler, C., Wiedmann, M., Rummel, N., & Spada, H. (2015). Teacher competencies for the implementation of collaborative learning in the classroom: A framework and research review. Educational Psychology Review, 27, 505-536.
11. Gillies, R. M. (2003). Structuring cooperative group work in classrooms. International Journal of Educational Research, 39(1-2), 35-49.
12. Leeuwen, A., & Janssen, J. (2019). A systematic review of teacher guidance during collaborative learning in primary and secondary education. Educational Research Review, 27, 71-89.
13. Cohen, E. G. (1994). Restructuring the classroom: Conditions for productive small groups. Review of educational research, 64(1), 1-35.
14. Pham, T., & Renshaw, P. (2015). Adapting evidence-based pedagogy to local cultural contexts: A design research study of policy borrowing in Vietnam. Pedagogies: An International Journal, 10(3), 256-274.
15. Roseth, C. J., Johnson, D. W., & Johnson, R. T. (2008). Promoting early adolescents' achievement and peer relationships: The effects of cooperative, competitive, and individualistic goal structures. Psychological Bulletin, 134(2), 223-246.
16. Buchs, C., Filippou, D., Pulfrey, C., & Volpe, Y. (2017). Challenges for cooperative learning implementation: reports from elementary school teachers. Journal of Education for Teaching, 43(3), 296-306.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ][AUTHORS INFO]

✉**Toxirova Maxbubaxon Shuxrat qizi** , doktorant [**Тохирова Махбубахон Шухрат кизи,** докторант], [**Maxbubaxon Sh. Toxirova**, graduate student]; manzil: 170100, O'zbekiston Respublikasi, Andijon shahar, Universitet ko'chasi 129-uy [адрес: 170100, Республика Узбекистан, г. Андижан, улица Университетская, дом 129], [address: 129 st.Universitet, Andijan city, Republic of Uzbekistan, 170100,]; E-mail: mahbubatohirova3@gmail.com

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Original peper

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ БИОСТИМУЛЯЦИИ ЗАСОЛЕННЫХ ПОЧВ ДЛЯ ПОВЫШЕНИЯ ПРОДУКТИВНОСТИ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА

© Д.Р. Разокова[1]✉, Д.И.Буриева[2]✉, З.А.Атаева[3]✉
[1,2,3]Бухарский государственный книверситет, Бухара, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: засоление почв является одной из серьезных проблем современного сельского хозяйства, которая ограничивает урожайность и качество сельскохозяйственных культур. Однако современные технологии предлагают эффективные методы борьбы с этой проблемой, в том числе и с помощью биостимуляции засоленных почв. В статье рассматриваются свойства биостимуляторов почвы «Триходермин» и «Микроустиргич». Получены результаты применения данных биостимуляторов на контрольных засолённых участках почвы фермерского хозяйства «Махмуд Барака» Бухарской области, которые показывают эффективность применения данных биостимуляторов.

ЦЕЛЬ: создание условий для улучшения почвообразовательного процесса, обеспечивающих возможность расширенного воспроизводства плодородия почв в процессе геоэкосистем

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: изучение почвенных процессов позволяет получить более полное представление о свойствах самой почвы. С одной стороны свойства почвы определяют собой почвенный процесс, с другой – почвенные процессы образуют новые свойства почвы.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: на современном этапе актуальность приобретают более экономичные технологии управления массопереносом, воды и солей на орошаемых почвах при мелиоративных и эксплуатационных режимах. Для решения этой проблемы целесообразна разработка комплекса физико-математических задач, которые дадут описание законов их движения и распределения в корнеобитаемом слое почвогрунтов, количественную оценку содержания солей в почве.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: эффективность промывок засоленных почв находится в прямой зависимости от подготовки почвы и особенно от глубины и способа вспашки. Промывная норма засоленных почв является одним из основных почвенноэкологических и агротехнических мероприятий, обеспечивающих повышение урожайности сельскохозяйственных культур. Поэтому, оптимальное установление нормы, тактности промывных поливов и способы подготовки почвы к проведению промывных поливов на засоленных землях имеют большое

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

практическое значение в повышении урожайности сельскохозяйственных культур и улучшении экологического состояния орошаемых геосистем.

Ключевые слова: биостимуляторы, засолённость почвы, биофунгицид, урожайность, болезни растений.

Для цитирования: Разокова Д.Р., Буриева Д.И., Атаева З.А. Некоторые аспекты биостимуляции засоленных почв для повышения продуктивности сельского хозяйства. // Inter education & global study. 2024. №4(1). С. 212–220.

QISHLOQ XO'JALIGI MAHSULDORLIGINI OSHIRISH UCHUN SHO'RLANGAN TUPROQLARNING BIOSTIMULYATSIYASINING BA'ZI JIHATLARI

© D.R. Razokova[1]✉, D.I. Buriyeva[2]✉, Z.A. Atayeva[3]✉
[1,2,3]Buxoro davlat universiteti, Buxoro, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: tuproqning sho‘rlanishi zamonaviy qishloq xo'jaligining asosiy muammolaridan biri bo‘lib, ekinlar hosildorligi va sifatini cheklaydi. Biroq, zamonaviy texnologiyalar ushbu muammoni hal qilishning samarali usullarini, shu jumladan sho‘rlangan tuproqlarning biostimulyatsiyasini taklif etadi. Maqolada Trichodermin va Microustirgich tuproq biostimulyatorlarining xususiyatlari ko‘rib chiqilgan. Eksperiment Buxoro viloyati “Mahmud baraka” fermer xo‘jaligi sho‘rlangan nazorat uchastkalarida o‘tkazilgan, eksperiment davomida tuproq biostimulyatorlarni qo‘llash natijalari olingan, ushbu natijalar biostimulyatorlardan foydalanish samaradorligini ko‘rsatadi.

MAQSAD: geoekotizimlar jarayonida tuproq unumdorligini oshirish imkoniyatini ta'minlaydigan tuproq hosil qilish jarayonini yaxshilash uchun sharoit yaratish

MATERIALLAR VA USULLAR: tuproq jarayonlarini o'rganish tuproqning o'ziga xos xususiyatlari haqida to'liqroq tasavvurga ega bo'lishga imkon beradi. Bir tomondan, tuproqning xususiyatlari tuproq jarayonini belgilaydi, boshqa tomondan, tuproq jarayonlari tuproqning yangi xususiyatlarini hosil qiladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: hozirgi bosqichda meliorativ va ekspluatatsion rejimlarda sug'oriladigan tuproqlarda massa uzatish, suv va tuzlarni boshqarishning tejamkor texnologiyalari dolzarb bo'lib qolmoqda. Ushbu muammoni hal qilish uchun fizik-matematik muammolar majmuasini ishlab chiqish maqsadga muvofiqdir, bu ularning harakati va tuproqning ildiz qatlamidagi tarqalish qonuniyatlarini tavsiflaydi, tuproqdagi tuzlarning miqdorini aniqlaydi.

XULOSA: sho'rlangan tuproqlarni yuvish samaradorligi to'g'ridan-to'g'ri tuproqni tayyorlashga va ayniqsa chuqurlik va shudgorlash usuliga bog'liq. Sho'rlangan tuproqlarning yuvish darajasi qishloq xo'jaligi ekinlarining hosildorligini oshirishni ta'minlaydigan asosiy tuproq-ekologik va agrotexnik tadbirlardan biridir. Shu sababli, sho'rlangan erlarda yuvish uchun sug'orish me'yorini, taktikasini va tuproqni tayyorlash usullarini maqbul belgilash ekinlar hosildorligini oshirish va sug'oriladigan geosistemalarning ekologik holatini yaxshilashda katta amaliy ahamiyatga ega.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Kalit so'zlar: biostimulyatorlar, tuproqning sho'rlanishi, biofungitsid, hosildorlik, o'simlik kasalliklari.

Iqtibos uchun: D.R. Razokova, D.I. Buriyeva, Z.A. Atayeva Qishloq xo'jaligi mahsuldorligini oshirish uchun sho'rlangan tuproqlarning biostimulyatsiyasining ba'zi jihatlari. // Inter education & global study. 2024. №4(1). B. 212–220.

SOME ASPECTS OF BIOSTIMULATION OF SALINE SOILS TO INCREASE AGRICULTURAL PRODUCTIVITY

© Durdona R. Razokova[1]✉, Dilorom I. Burieva[2]✉, Zamira A. Ataeva[3]✉
[1,2,3]Bukhara State University, Bukhara, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: soil salinization is one of the serious problems of modern agriculture, which limits the yield and quality of crops. However, modern technologies offer effective methods to combat this problem, including through biostimulation of saline soils. The article discusses the properties of soil biostimulants "Trichodermin" and "Mikroustirgich". The results of the application of these biostimulators on the control saline soil plots of the Mahmud Baraka farm in the Bukhara region have been obtained, which show the effectiveness of the use of these biostimulators.

AIM: to create conditions for improving the soil formation process, providing the possibility of extended reproduction of soil fertility in the process of geoecosystems

MATERIALS AND METHODS: the study of soil processes allows you to get a more complete understanding of the properties of the soil itself. On the one hand, soil properties determine the soil process, on the other hand, soil processes form new soil properties.

DISCUSSION AND RESULTS: at the present stage, more economical technologies for managing mass transfer, water and salts on irrigated soils under reclamation and operational conditions are becoming relevant. To solve this problem, it is advisable to develop a set of physical and mathematical problems that will describe the laws of their movement and distribution in the root layer of soils, a quantitative assessment of the salt content in the soil.

CONCLUSION: the effectiveness of washing saline soils is directly dependent on soil preparation and especially on the depth and method of plowing. The washing rate of saline soils is one of the main soil-ecological and agrotechnical measures that ensure an increase in crop yields. Therefore, the optimal establishment of the norm, the timing of washing irrigation and methods of preparing the soil for washing irrigation on saline lands are of great practical importance in increasing crop yields and improving the ecological condition of irrigated geosystems.

Key words: biostimulants, soil salinity, biofungicide, yield, plant diseases.

For citation: Durdona R. Razokova, Dilorom I. Burieva, Zamira A. Ataeva. (2024) 'Some aspects of biostimulation of saline soils to increase agricultural productivity', Inter education & global study, (4(1)), pp. 212–220. (In Russ).

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Биостимуляция – это процесс стимуляции роста и развития растений с помощью биологически активных веществ или микроорганизмов. В контексте засоленных почв биостимуляция играет важную роль в восстановлении баланса питательных веществ и стимуляции иммунной системы растений. Основные методы биостимуляции засоленных почв включают в себя использование биопрепаратов, адаптированных к условиям засоления, а также внесение органических удобрений и микроэлементов.

Улучшение продуктивности и урожайности сельскохозяйственных культур является постоянной заботой аграрного сектора, в связи с ростом населения Земли и изменением климата. Абиотические стрессы представляют собой одно из главных ограничений в производстве ряда экономически значимых садовых культур, и являются причиной около 70% потерь урожайности. Один из них - солевой стресс, который в последние годы стал постоянной проблемой для сельского хозяйства. Засоленность вызывает ионный, осмотический и окислительный стрессы, которые приводят ко многим метаболическим нарушениям, включая образование активных форм кислорода, снижению водного потенциала, искажению мембранного потенциала и повреждению мембран. Это приводит к резкому снижению роста сельскохозяйственных культур и их урожайности [1].

Солевой стресс может произойти по следующим причинам:

1. Засоленность почвы: повышенное содержание соли. Избыточное количество соли в почве может привести к солевому стрессу у растений. Это может быть вызвано излишним использованием минеральных удобрений или поливом водой с высоким содержанием солей; увядание и замедление роста. Растения, подверженные солевому стрессу, могут начать увядать, желтеют листья, их рост замедляется, что отрицательно сказывается на их общем состоянии и урожайности.

2. Повышенное содержание соли в воде для полива: негативное воздействие на корни. Полив растений водой с высоким содержанием солей может вызвать повреждения корней, нарушение поглощения воды и питательных веществ; ограничение роста и развития; растения могут испытывать ограничение в росте и развитии из-за снижения доступности воды и питательных веществ из почвы.

3. Стресс из-за экстремальных условий среды: засуха и высокая температура. Повышенная температура и недостаток влаги могут привести к усилению солевого стресса у растений из-за ухудшения условий водного баланса и обмена веществ; загрязнение почвы; наличие тяжелых металлов или других загрязнений в почве также может способствовать развитию солевого стресса у растений, воздействуя на их жизненные процессы и здоровье.

4. Проблемы с осмотическим давлением: снижение осмотического давления. Избыточное содержание солей может вызвать снижение осмотического давления в клетках растений, что приводит к деформации клеточных структур и нарушению их функционирования; отек и некроз. В результате солевого стресса у растений могут

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

возникать отеки тканей, некрозы и другие патологические изменения, которые негативно влияют на их жизнеспособность.

Эти примеры демонстрируют различные аспекты солевого стресса, с которыми могут столкнуться растения из-за неблагоприятных условий окружающей среды или неправильного ухода.

Одна из стратегий для смягчения солевого стресса заключается в использовании натуральных растительных экстрактов вместо химических удобрений. Это помогает уменьшить загрязнение воды, почвы и окружающего мира. Эти экстракты, как правило, состоят из концентрированных семян, корней, стеблей, плодов, цветков и листьев различных растений.

Примером засолённых почв является Бухарский оазис. Природные характеристики Бухарского оазиса уникальны и отличаются от остальных областей Узбекистана. Здесь преобладает засушливый климат, низкое содержание растительных остатков, высокая минерализация почвы, а также близкое расположение грунтовых вод к поверхности. Оазис также имеет особые геоморфологические и литологические условия, которые влияют на формирование почвы и её свойства, включая морфогенез, агрохимию, физико-химические процессы, химический состав и биологическую активность [2]. Все эти факторы подвержены изменениям под воздействием человеческой деятельности. Учитывая выше сказанное, работники сельского хозяйства для повышения урожайности применяют биостимуляторы.

Одним из наиболее эффективных способов биостимуляции является использование биопрепаратов на основе полезных микроорганизмов, таких как азотфиксирующие бактерии, микоризные грибы и другие биологически активные вещества. Эти микроорганизмы способны улучшать структуру почвы, повышать ее водоудерживающие свойства, а также активировать обмен веществ в растениях, что способствует их более эффективному росту и развитию [5].

Эффективным методом борьбы с засолённостью почвы является промывка почвы с целью вымывания вредных солей. Однако, в Узбекистане остро стоит проблема с водными ресурсами, поэтому эксперимент по повышению плодородия засолённых земель проводился с применением биостимуляторов, повышающих урожайность земель.

Одним из биопрепаратов, оказывающих положительное влияние на плодородие почвы является биофунгицид - «Триходермин», представляет собой эффективное средство для защиты растений от различных заболеваний и корневых гнилей.

Основные особенности применения включают угнетение возбудителей заболеваний прямым паразитированием, конкуренцией за питание, выделением ферментов, антибиотиков и других биологически активных веществ. Его состав включает споры и мицелий гриба Trichoderma, а также продукты его метаболизма. Обработка почвы раствором триходермина может проводить осенью и весной.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Осенняя обработка: для ускорения процесса гумификации и минерализации растительных остатков, оздоровление почвы. Весенняя обработка: с целью подавления развития патогенов и обогащения почвы полезной микрофлорой.

«Триходермин» совместим с большим количеством биопрепаратов, за исключением Микосана, и эффективность его действия увеличивается при смешивании с Фитодоктором, Фитоспорином, Гаупсином, Липосамом и Адюмаксом. Не рекомендуется использовать его с химическими фунгицидами, протравителями и минеральными удобрениями.

Ещё на одном исследовательском участке проводилась работа с биопрепаратом «Микроустиргич» — это экологически безопасный биопрепарат, предназначенный для применения на различных сельскохозяйственных культурах, основан на уникальных местных штаммах микроорганизмов. Эти штаммы способны вырабатывать гиббереллины, ИУК (Индолилуксусная кислота) и антибиотики, которые защищают растения от болезней. Препарат применяется путем обработки семян перед посевом и опрыскивания растений во время их роста. Разработан этот биопрепарат учеными Института микробиологии Академии наук Республики Узбекистан.

«Микроустиргич» может использоваться для обработки семян хлопчатника, огурцов и томатов при выращивании в закрытом грунте.

Применение препарата: стимулирует прорастание и всхожесть семян; улучшает внешний вид растений; повышает урожайность; уменьшает потребление минеральных удобрений на 30-50%; защищает растения от болезней и вредителей.

Биопрепарат включен в список пестицидов и агрохимикатов, разрешенных к применению в сельском хозяйстве Республики Узбекистан для использования на различных сельскохозяйственных культурах с целью стимуляции роста и увеличения урожайности, а также для защиты от фитопатогенов в условиях закрытого и открытого грунта.

Внесение органических удобрений, таких как компосты, перегной, зеленые удобрения и др., также является важным шагом в борьбе с засолением почвы. Органические удобрения способствуют увеличению содержания гумуса в почве, улучшению ее структуры и плодородия, что в свою очередь положительно сказывается на росте и развитии сельскохозяйственных культур [4].

В целях эксперимента были проведены полевые эксперименты на лугово-аллювиальных почвах фермерского хозяйства «Махмуд Барака» Бухарской области. В экспериментах использовались биологические удобрения «Триходермин» и «Микроустиргич» с сортом хлопчатника «Бухара-8». (табл. 1).

Обеззараживание почвы Триходермином проводилось осенью. Чтобы распространить микроорганизмы по всей почве, в грунте проделывались глубокие щелеобразные углубления, куда засыпались биостимуляторы, а затем поливались небольшим количеством воды с помощью опрыскивателя. Таким образом,

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

микроорганизмы проводили осенне-зимний период под слоем земли и весной активировались по всей площади посевов.

Использование препарата Микроустиргич осуществлялось весной следующим образом: семена посевного хлопчатника опрыскивались перед посевом, что привело к быстрому прорастанию семян хлопчатника.

Данный эксперимент доказывает, что можно повысить урожайность засолённых земель методом без промывки почвы засолённых земель.

Таблица 1. Сравнение показателей роста урожайности хлопчатника сорта «Бухара-8» при применении биостимуляторов

№	Биостимулятор	Число коробочек шт/раст	Средняя масса коробочек хлопчатника, гр	Урожайность ц/га	Рост урожайности	
					ц/га	%
1	Нет биостимуляторов	9,2	4,9	36,6	-	-
2	«Триходермин»	11,3	6,1	39,8	+3,2	9,2
3	«Микроустиргич»	11,7	6,4	40,1	+3,5	9,1

Урожайность хлопчатника на участке без удобрений составила 36,6 ц/га, на участке с применением биоудобрения «Триходермин» 39,8 ц/га и на участке с применением биоудобрения «Микроустиргич» - 40,1 ц/га, в результате получен дополнительный урожай в сравнении с участком без применения удобрений, соответственно +3,2 ц/га, +3,5 ц/га.

Таким образом, из приведённых в таблице 1 показателей видно, что применение биостимуляторов на контрольных засолённых участках почвы даёт значительный рост урожайности, почти на 10% в сравнении с урожайностью на засолённом участке без применения биоудобрений.

Содержание солей и их соотношение в естественных растворах (таких как почвенный раствор и грунтовые воды) зависят от их растворимости в воде. Растворимость солей определяет их перемещение в почве как вертикально, так и горизонтально. При медленном движении растворов в почве увеличивается расход воды на испарение, что приводит к увеличению концентрации растворов и выпадению токсичных солей в осадок.

Рост и развитие растений зависят не только от концентрации солей, но и от типа засоления. Существуют различные типы засоления, такие как карбонатное, хлоридное, сульфатное и смешанное. В почвах с карбонатным засолением преимущественно накапливаются углекислые соли натрия, в то время как хлоридное и сульфатное засоление вызывается накоплением соответствующих хлористых и сернокислых солей [3].

Мелиорация засоленных почв путём промывки для удаления избытка легкорастворимых солей является основным и эффективным способом повышения плодородия почвы. Однако даже после мелиорации негативное воздействие солей

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

на растения не всегда полностью исчезает. Это привлекает внимание исследователей и практиков к вопросам улучшения плодородия засоленных земель. В процессе засоления в почве накапливаются различные соли, представляющие собой соединения различных катионов (Na, Mg, Ca) и анионов (Cl, SO_4, CO_3, HCO_3).

Поскольку регион Бухарской области имеет засолённые почвы и является маловодным, проблема повышения урожайности почвы путём промывки земель наносит большой ущерб водным ресурсам области и именно поэтому агрономы данного региона стараются применять биостимуляторы, которые можно внедрять в почву с меньшим количеством воды.

Таким образом, биостимуляция засоленных почв является эффективным инструментом для повышения продуктивности сельского хозяйства в условиях засоления. Современные технологии и научные разработки позволяют создавать комплексные программы по борьбе с этой проблемой, что способствует увеличению урожайности и улучшению качества сельскохозяйственной продукции. Необходимо также отметить, что биостимуляция засоленных почв должна быть комплексным подходом, включающим в себя не только внесение биопрепаратов и органических удобрений, но и оптимизацию системы орошения, контроль качества воды, а также использование сортов растений, устойчивых к засолению.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Атаева Г.И., Атаева З.А. Современные методы контроля засоления сельскохозяйственных земель // Вестник науки и образования. 2022. №2-2 (122).
2. Bo’riyeva D. et al. Dependence of microbiological activity of alluvial soils of irrigated meadow of Bukhara oasis on salinity levels //E3S Web of Conferences. – EDP Sciences, 2023. – Т. 420. – С. 03013. https://doi.org/10.1051/e3sconf/202342003013
3. Джумаев Ф.Х, Атаева З.А. Выращивание растения «Indigofera Tinctorial» и его роль в повышении плодородия почв в условиях бухарской области // Вестник науки и образования. 2021. №3-2 (106).
4. Шарипов О., Махкамова Д., Гафурова Л. Гидроморфные почвы пустынной зоны и биологические основы повышения их плодородия //Биоразнообразие: глобальные и региональные процессы. – 2016. – С. 263-264.
5. Яхин О.И., Лубянов А.А., Яхин И.А. Биостимуляторы в агротехнологиях: проблемы, решения, перспективы // Агрохимический вестник. 2016. №1. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/biostimulyatory-v-agrotehnologiyah-problemy-resheniya-perspektivy

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Razokova Durdona Ramazon qizi**, agronomiya va tuproqshunoslik kafedrasi o'qituvchisi [**Разокова Дурдона Рамазон кизи,** преподаватель кафедры агрономии и почвоведения], [**Durdona R. Razokova**, lecturer of the Department of Agronomy and Soil Science]; manzil: O'zbekiston, 100200, Buxoro shahri, M. Iqbol ko'chasi, 11 [адрес: Узбекистан, 100200, г. Бухара, ул. М. Икбол, 11], [address: Uzbekistan, 11 M. Iqbol str., Bukhara, 100200]; E-mail: d.r.razoqova@buxdu.uz

✉**Buriyeva Dilorom Isroilovna**, agronomiya va tuproqshunoslik kafedrasi o'qituvchisi [**Буриева Дилором Исроиловна,** преподаватель кафедры агрономии и почвоведения], [**Dilorom I. Burieva**, lecturer of the Department of Agronomy and Soil Science]; manzil: O'zbekiston, 100200, Buxoro shahri, M. Iqbol ko'chasi, 11 [адрес: Узбекистан, 100200, г. Бухара, ул. М. Икбол, 11], [address: Uzbekistan, 11 M. Iqbol str., Bukhara, 100200]

✉**Atayeva Zamira Alimovna**, agronomiya va tuproqshunoslik kafedrasi o'qituvchisi [**Атаева Замира Алимовна,** преподаватель кафедры агрономии и почвоведения], [**Zamira A. Ataeva**, lecturer of the Department of Agronomy and Soil Science]; manzil: O'zbekiston, 100200, Buxoro shahri, M. Iqbol ko'chasi, 11 [адрес: Узбекистан, 100200, г. Бухара, ул. М. Икбол, 11], [address: Uzbekistan, 11 M. Iqbol str., Bukhara, 100200]; E-mail: z.a.ataeva@buxdu.uz

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Original paper

TA'LIMNI RAQAMLASHTIRISH: AFZALLIKLARI VA YOQIMSIZ OQIBATLARI

© H.U. Sultonov[1]✉

[1]Buxoro davlat universiteti, Buxoro, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqola ta‘limni raqamlashtirish mavzusi ko'rib chiqilgan, uning afzalliklari va istalmagan oqibatlarini ta‘kidlfngan. Tez rivojlanayotgan texnologiyalar va onlayn ta‘lim formatlariga o‘tish kontekstida muallif raqamlashtirishning ijobiy tomonlarini muhokama qiladi, masalan, ta’lim olish imkoniyatini oshirish, ta’lim sifatini yaxshilash va innovatsion o‘qitish usullari. Shu bilan birga, talabalarning ijtimoiy moslashuvining yomonlashishi, ma’lumotlar xavfsizligi muammolari va sog‘liqqa noaniq ta’sir kabi salbiy jihatlar ham ko’rib chiqilgan.

MAQSAD: ta’limni raqamlashtirishning asosiy tarkibiy qismlariga nafaqat texnik vositalardan foydalanish, balki raqamli o‘quv materiallarini ishlab chiqish, elektron platformalar va ta’lim dasturlarini ishlab chiqish, shuningdek, o‘qituvchilarni o‘z faoliyatida raqamli texnologiyalardan foydalanishga o‘rgatishni daqiq qilissdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: ta’limni raqamlashtirish konsepsiyasi ta’lim jarayonida axborotkommunikatsiya texnologiyalari va raqamli vositalardan foydalanishga strategik yondashuv hisoblanadi. U ta’limning qulayligi, sifati va samaradorligini oshirish, shuningdek, talabalar o‘rtasida raqamli ko‘nikmalarni rivojlantirishga qaratilgan. Ta’limni raqamlashtirish o’quv jarayoniga texnologiyalarni integratsiyalash, raqamli ta‟lim resurslarini yaratish va ulardan foydalanish, o’qitish va baholashning yangi modellarini ishlab chiqish, o’qituvchilarni raqamli vositalardan foydalanishga tayyorlash kabi turli jihatlarni o’z ichiga oladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: ta'lim sohasidagi o‘zgarishlar bir qator omillar ta'sirida yuzaga keladi: texnologik yangiliklar, ijtimoiy-iqtisodiy tartibdagi o‘zgarishlar, siyosiy institutlarning o‘zgarishi. Ta'lim tizimining raqamli ko‘rinishda rivojlanishi yangi texnologik tartibdagi iqtisodiyot ehtiyojlarini qondirish uchun mo‘ljallangan. Raqamli ta'lim vositalari ta'lim jarayoni samaradorligini oshirishga, uning mazmunini diversifikatsiyalashga va o‘qituvchilar va ta'lim muassasalari administratorlarining muntazam ishlarini optimallashtirishga imkon beradi.

XULOSA: ta'limni raqamlashtirish dinamik jarayon bo'lib, u rivojlanishda davom etadi va o'zgaruvchan ehtiyojlar va texnologik imkoniyatlarga moslashadi. Bu zamonaviy ta‟limning yangi istiqbollarini ochib, innovatsiyalar, yangi ta‟lim modellarini ishlab chiqish va umuman ta‟lim sifatini oshirish uchun zamin yaratadi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Kalit so'zlar: raqamlashtirish, ta'lim tizimi, ijtimoiy moslashuv, raqamli transformatsiya.

Iqtibos uchun: Sultonov H.U. Ta'limni raqamlashtirish: afzalliklari va yoqimsiz oqibatlari. // Inter education & global study. 2024. №4(1). B. 221-228.

ЦИФРОВИЗАЦИЯ ОБРАЗОВАНИЯ: ПРЕИМУЩЕСТВА И НЕЖЕЛАТЕЛЬНЫЕ ПОСЛЕДСТВИЯ

© Х.У. Султонов[1]✉
[1]Бухарский государственный университет, Бухара, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: данная статья рассматривает тему цифровизации образования, освещая как её преимущества, так и нежелательные последствия. В контексте быстро развивающихся технологий и перехода к онлайн-форматам обучения, автор обсуждает положительные аспекты цифровизации, такие как повышение доступности образования, улучшение качества обучения и инновационные методы преподавания. Одновременно рассматриваются и негативные аспекты, такие как возможное ухудшение социальной адаптации студентов, проблемы безопасности данных и неоднозначное влияние на здоровье.

ЦЕЛЬ: к основным компонентам цифровизации образования относится не только использование технических средств, но и разработка цифровых учебных материалов, электронных платформ и образовательных программ, а также обучение учителей использованию цифровых технологий в своей деятельности.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: концепция оцифровки образования представляет собой стратегический подход к использованию информационных технологий и цифровых инструментов в образовательном процессе. Он направлен на повышение удобства, качества и эффективности обучения, а также на развитие цифровых навыков среди студентов. Цифровизация образования включает в себя различные аспекты, такие как интеграция технологий в учебный процесс, создание и использование ресурсов цифрового образования, разработка новых моделей обучения и оценки, а также подготовка учителей к использованию цифровых инструментов.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: изменения в образовании происходят под влиянием ряда факторов: технологических инноваций, изменений социально-экономического порядка, изменения политических институтов. Развитие системы образования в цифровом виде призвано удовлетворить потребности экономики нового технологического порядка. Цифровые образовательные инструменты позволяют повысить эффективность образовательного процесса, разнообразить его содержание и оптимизировать рутинную работу педагогов и администраторов образовательных учреждений.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: оцифровка образования-это динамичный процесс, который будет продолжать развиваться и адаптироваться к меняющимся потребностям и технологическим возможностям. Это открывает новые перспективы для современного предложения, создавая основу для инноваций, разработки новых моделей предложения и повышения качества предложения в целом.

Ключевые слова: цифровизация, образовательная система, социальная адаптация, цифровая трансформация.

Для цитирования: Султонов Х.У. Цифровизация образования: преимущества и нежелательные последствия. // Inter education & global study. 2024. №4(1). С. 221-228.

DIGITALIZATION OF EDUCATION: ADVANTAGES AND UNDESIRABLE CONSEQUENCES

© Humoyun U. Sultonov[1]✉
[1]Bukhara State University, Bukhara, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article examines the topic of digitalization of education, highlighting both its advantages and undesirable consequences. In the context of rapidly developing technologies and the transition to online learning formats, the author discusses the positive aspects of digitalization, such as increasing access to education, improving the quality of learning, and innovative teaching methods. At the same time, negative aspects are also considered, such as the possible deterioration of students' social adaptation, data security problems, and ambiguous health effects.

AIM: the main components of digitalization of education include not only the use of technical means, but also the development of digital educational materials, electronic platforms and educational programs, as well as training teachers to use digital technologies in their activities.

MATERIALS AND METHODS: the concept of digitization of education is a strategic approach to the use of information technologies and digital tools in the educational process. It aims to improve the convenience, quality and effectiveness of learning, as well as the development of digital skills among students. Digitalization of education includes various aspects such as the integration of technology into the learning process, the creation and use of digital education resources, the development of new learning and assessment models, as well as the training of teachers to use digital tools.

DISCUSSION AND RESULTS: changes in education are influenced by a number of factors: technological innovations, changes in the socio-economic order, changes in political institutions. The development of the digital education system is designed to meet the needs of the economy of the new technological order. Digital educational tools make it possible to increase the efficiency of the educational process, diversify its content and optimize the routine work of teachers and administrators of educational institutions.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

CONCLUSION: Digitization of education is a dynamic process that will continue to evolve and adapt to changing needs and technological opportunities. This opens up new perspectives for the modern offer, creating the basis for innovation, the development of new supply models and improving the quality of the offer as a whole.

Key words: digitalization, educational system, social adaptation, digital transformation.

For citation: Humoyun U. Sultonov. (2024) 'Digitalization of education: advantages and undesirable consequences', Inter education & global study, (4(1)), pp. 221-228. (In Uzbek).

Digitalization of education is the use of applications, programs and other digital learning tools in schools, universities, and distance learning courses. For example, when students, complete tasks not in a notebook, but using a platform on the Internet. Digital technologies also relate to the organization of education.

The digital approach to learning leads to increased learning opportunities for both students and teachers. If something was impossible or difficult to implement in traditional learning, then digitalization "frees the hands" of a creative approach.

These technologies make it possible to introduce new teaching methods and focus on the preferences of schoolchildren, which helps to attract lagging students and increases their educational results. Adaptive and interactive learning allows you to achieve the highest level of material development.

The spread of digital technologies (CT) leads to qualitative changes not only in the field of production and in global markets. Changes are also taking over the social sphere and education. Natural resources and cheap labor, although important, are becoming secondary factors of socio-economic development. The transition from mass production of standardized products to the production of publicly available individualized products has begun [1].

Attention to the widespread use of information and communication technologies, or digital technologies (ICT, or CT) in education increases and decreases in our country in waves and is associated with a change in attitudes in the field of socio-economic development. The task here is to form each person's ability to manage their own teaching. In the Educational Standard, this is a requirement.

It is formulated as a task of mastering educational activities. However, there is no clear evidence that this requirement is actually fulfilled for each of the trainees [2].

The spread of global information systems and AI methods promises to help make the necessary changes for this. Currently, the main focus of academic work is on studying data, familiarizing with information, obtaining and mastering knowledge. The formation of the ability to solve non-standard tasks, transfer what has been mastered to atypical situations, independently master new things, evaluate one's own achievements remains outside the framework of the traditionally organized educational process. The spread of

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

intelligent information retrieval and information processing tools leads to changing traditional approaches to the content of education.

Today, the development of CT has led to the transition in developed countries from mass production of standardized products to flexible production of publicly available individualized products.

The digital transformation of education is a departure from "passing the material", a transition to the formation of the required competencies for each student.

The main components of the digital transformation of the work of an educational organization: the transition from "passing the material" to the formation of competencies; changing the roles of participants in the educational process; transition to personal study plans; changing the space and methods of conducting educational work; digital educational environment for the support of the educational system; updating the regulations of the educational organization.

Transition to the personalized organization of the educational process requires a special an organized digital educational environment that helps to differentiate the educational work of each student in each cycle of academic work.

Moreover, there are several advantages and disadvantages of digitalization in education.

First of all, the process expands access to education. To be clear, digitalization of education overcomes geographical and social barriers, allowing students to receive education regardless of their location. Virtual classes and online courses make knowledge accessible to everyone, even for those who previously had no opportunity to receive a high-quality education.

Individualization of learning is one of the benefits of digitalization. Digital technologies make it possible to create personalized educational programs, taking into account the specific needs and learning speed of each student.

Digital technologies play an important role in the formation of competencies such as IT literacy, critical thinking, collaboration and communication [4].

Expanding access to specialized knowledge is another advantage of digitaliation. Students can communicate with teachers and students from different regions, share experiences and interact in the global educational community. It promotes intercultural understanding, broadens horizons and helps students develop interpersonal skills.

Next plus is saving the family budget. Digitalization of education frees parents from the annual purchase of notebooks, textbooks, diaries and other stationery. The student receives all educational materials and manuals from the Internet. Of course, for successful work you will need constant access to the world wide web, a laptop or tablet of good quality.

Furthemore, with the aid of this process, students learn to be independent. The transition to online learning assumes that the student will study independently most of the time. This is certainly a big plus in the development of a young person who consciously receives an education. Independence is one of the important skills that will help you achieve and follow your goals in later life.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

As for every strength there is a weekness, the digitalization process has some pros and cons. And some disadvantages will be mentioned.

Firstly, Low socialization. When, a student comes to an educational institution, he receives not only knowledge and skills, but also finds friends, learns to work in a team and build relationships. The electronic learning system significantly reduces the level of live communication. Besides, digitalization assumes that most of the time the student is in a sitting position and constantly looks at the screen. This primarily affects posture, vision, and fine motor skills.

Nevertheless, digitalization is the reality of today. And whether we want it or not, we and our children will have to live with it. Progress cannot be stopped.

And we are already so used to digitalization in all spheres of life that we hardly want to return to our former lives [5].

One of the highest risks of digitalization is the risk of campaigning, that is, the lack of planning and systematization in this work. What is happening with digitalization now is reminiscent of the restructuring and acceleration of the 80s, when they said that now they would run and accelerate everything. Now they say that they will run and digitalize everything. Digitalization is often for the sake of digitalization itself. Digitalization should be done wisely. And when we talk about fast campaigning, there are two effects that many do not think about.

Undesirable effects of digitalization in campaigning.

Ready–made solutions are taken from the market very quickly, as a rule, foreign–made. And instead of getting a new technological breakthrough, we are further deepening digital colonization, that is, our existing dependence on technologies from other countries, from foreign suppliers.

If we talk about law, unfortunately, legislation is now dramatically lagging behind digitalization. If we lawlessly introduce different technologies, won't this lead to some irreversible consequences? The third point about the risks of digitalization that I want to note is that modern information security tools that are on the market are almost hopelessly lagging behind. If earlier, with the advent of a new technology, a means of protecting it appeared on the market almost immediately (a new operating system – antiviruses for it; the new corporate security system is a whole range of information security solutions for it), now information security tools are lagging dramatically due to such rapid and global digitalization. We implement something that basically has no protection, then there are attacks on the so-called Internet of Things and the number of these attacks is growing year by year. Because they implement solutions that, in principle, have no protection.

If we turn to the threats of digitalization, then with these words, everyone immediately imagines theft, extortion, computer viruses, etc. But this is only a small part of them.

I would divide these threats into several large categories at once, which I will describe below.

Everything related to fraud, theft of funds, data, so-called credentials (credentials of users of computer systems and other human-identifying data, in particular biometric data).

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

It is necessary to combat this by legislative methods, law enforcement officers must be involved, and electronic means of struggle must be used, which, as I said, are lagging behind.

Working with an ever–growing amount of data - leaks of this data. The more leaks there are, the more. For example, in 2020, only in the financial and banking sector of Russia there were 36.5% more leaks of personal data and payment information than in 2019. Digitalization is underway, very large databases are being created (for example, a database of covid patients becomes publicly available, databases of medical clinics with very sensitive data), confidential data leaks from them occur regularly. This problem has not been solved yet. The "leaked" data is then used for a variety of fraudulent purposes. For sure, over the past year, everyone present here at the round table has received calls from Sberbank's security services and other scammers on their mobile phones. They said that someone was trying to withdraw funds from your account or they were trying to give you a loan, and for this you need to perform such and such actions. You start communicating with scammers and then you are bred in some way for money. This is an entire industry for data theft and further use.

Possible failures in the maintenance of IT systems, errors, failures. And in the case of artificial intelligence (AI), it is also the making of wrong decisions by the system itself. This also needs to be given a lot of attention at the stage of implementation of any new system, because it must have a certain level of reliability. For example, for government information systems (GIS), the level of reliability should be expressed in several decimal places, that is, it should be very high. After all, there is absolutely sensitive data [6].

Dependence on foreign suppliers. The vast majority of the equipment being introduced in our country is foreign–made. This means that we depend on the fact that it can be remotely disabled at any time, its operation can be remotely influenced, data can be removed from this equipment, leaks of this data, espionage, etc. are possible. Sanctions are also important, despite the fact that the possibility of banning the supply of high technologies to Russia and China is now being considered, then this is a very significant risk for us, to remain without high–tech solutions in general, if we do not develop our own domestic software. An issue that affects our digital sovereignty.

I consider the violation of citizens' rights to be humanitarian risks, which happen all the time, and the loss of jobs due to their replacement by robots or other technologies. What the country will do with people who used to be engaged in routine work, whom digitalization will drive out of agriculture, taxi services, transport and other areas, is also little said, and this is a very important question.

No less important, according to the opinion, is the aspect of the emergence of the so-called "new digital power", which people (system administrators, technical managers, programmers, etc.) actually get access to digital technologies. No one appointed this class, it gets power in fact. Upon hiring, admission, and gaining access to other people's data. And these people do not have ethical or legislative restrictions on the use of this power. And almost no one thinks about it either.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

In conclusion, it can be emphasized that the process of digitalization of education has both positive and negative aspects. Undoubtedly, digital technologies bring innovations, make learning more accessible and effective, and also contribute to the development of the educational environment. However, it is important not to forget about possible risks, such as the deterioration of students' social adaptation, data privacy issues, and uneven use of technology. Solving these problems requires an integrated approach, including the development of ethical standards, training teachers in new working methods, and ensuring information security. It is important to continue research in the field of digital education and find optimal ways to combine the benefits of digitalization with minimizing negative consequences for the educational system and students.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Alenezi A. The role of e-learning materials in enhancing teaching and learning behaviors //International Journal of Information and Education Technology. – 2020. – T. 10. – №. 1. – C. 48-56.
2. Deng Z. et al. Rapid internationalization and exit of exporters: The role of digital platforms //International Business Review. – 2022. – T. 31. – №. 1. – C. 101896.
3. Lettner N. et al. The double-edged sword pattern of leadership behaviors in digital transformation: Identifying positive and negative outcomes for leaders and employees using a group Delphi study //Die Unternehmung. – 2023. – T. 77. – №. 3. – C. 248-270.
4. Kozyreva A., Lewandowsky S., Hertwig R. Citizens versus the internet: Confronting digital challenges with cognitive tools //Psychological Science in the Public Interest. – 2020. – T. 21. – №. 3. – C. 103-156.
5. Abbas A. et al. Investigating the Impact of Technostress on Perceived Hybrid Learning Environment and Academic Performance //Electronic Journal of e-Learning. – 2023. – T. 21. – №. 4. – C. 382-393.
6. Yuskovych-Zhukovska V. et al. Application of artificial intelligence in education. Problems and opportunities for sustainable development //BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience. – 2022. – T. 13. – №. 1Sup1. – C. 339-356.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Sultonov Humoyun Ulug'murodovich**, Raqamli va axborot texnologiyalari kafedrasi o’qituvchisi [**Султонов Ҳумоюн Улугмуродович,** преподаватель кафедры цифровых и информационных технологий], [**Humoyun U. Sultonov**, Lecturer at the Department of Digital and Information Technologies]; manzil: O‘zbekiston, 100200, Buxoro shahri, M. Iqbol ko‘chasi, 11 [адрес: Узбекистан, 100200, г. Бухара, ул. М. Икбол, 11], [address: Uzbekistan, 11 M. Iqbol str., Bukxara, 100200]; E-mail: h.u.sultonov@buxdu.uz ORCID 0009-0009-0220-1065

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Original paper

ПЛЕНЭР НА ОБЪЕКТАХ ИСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО НАСЛЕДИЯ – КАК СРЕДСТВА РАЗВИТИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ТВОРЧЕСКИЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ И ПАТРИОТИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ СТУДЕНТОВ

© Ф.Э. Очилов[1]✉

[1]Каршинский государственный университет, Карши, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье речь идет о значение и результате проведенного пленэра на объектах историко-культурного наследия региона будущими художниками-педагогами, по проекту финансируемые местным хокимиятом, в целях развития профессионально-творческий деятельности, профессиональный мастерство и качества профессиональный подготовки, а также, патриотическое воспитание по отношению к родине, к наследиям предков.

ЦЕЛЬ: воспитания будущих педагогов в духе патриотизма, развития профессионально-творческий деятельности и повышения их профессиональные мастерство средствами проведения пленэра на объектах историко-культурного наследия.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: проведения пленэров для студентов художественный направление бакалавриата на объектах историко-культурного наследия региона, позволяет оттачивать профессиональные мастерство, развывает профессионально-творческий деятельности и углубляет патриотическое воспитание будущих педагогов-художников. При проведение исследование были использованы такие практические методы как беседа, наблюдение, сравнение, моделирование, эксперимент, опрос и анкетирование. Также были использованы методы анализ и синтез теоретического характера.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: одним из главных преимуществ пленэра является возможность непосредственного взаимодействия художника с природой. Художник погружается в окружающую среду, впитывает атмосферу, освещение, цвета. Это позволяет лучше понять формы, текстуры и особенности объектов, которые он изображает. Наблюдение за природой и работа на нем помогает будущим художникам развить зрительное восприятие, улучшить навыки наблюдения и внимательности к отдельным деталям воспроизводимого объекта. Проведение пленэра на объектах историко-культурного наследия, устные и письменные ознакомление с историей этих сооружении дает возможность поглубже погружаться с ту среду которое имеет непосредственное отношение при написание картины, что позволяет выполнение их на высоком уровне.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: пленэр играет ключевую роль в развитии профессионально-творческий деятельности будущего художника-педагога, что способствует улучшению навыков художника, развитию его творческого мышления, вдохновляет и мотивирует на новые достижения, обогащает художественный опыт, но и становится незабываемым приключением, оставляя яркие впечатления и вдохновение на долгое время. Участие с выполненными творческими работами в конкурсах и выставках позволяет получить опыт и профессионализм профессионально-творческий деятельности. Пленэр также способствует формированию у студентов гордости за свою страну и ее культурное наследие. В рамках пленэра студенты могут изучать исторические факты, связанные с каждым сооружением, что расширяет их кругозор и помогает им лучше понять и ценить наследие своей страны. Предлагаемый практический подход к обучению способствует более глубокому усвоению материала и рзавитию патриотического мировоззрения у студентов

Ключевые слова: пленэр, историко-культовые объекты, творческий деятельность, творческий процесс, профессионально-творческий деятельности, мастерство, ценность, наследия, взаимодействия с природой, цвет, выставка, мастер класс, профессиональные качества, патриотизм, любовь к родине.

Для цитирования: Очилов Ф.Э. Пленэр на историко-культурных объектах – как средства развития художественной деятельности и патриотическое воспитание студентов. // Inter education & global study. 2024. №4(1). С. 229-240.

TARIXIY-MADANIY MEROS OB'EKTLARDAGI PLENER – IJODIY-KASBIY FAOLIYATNI RIVOJLANTIRISH VA TALABALARNI VATANPARVARLIK RUHIDA TARBIYALASH VOSITASI SIFATIDA

© F.E.Ochilov[1]✉
[1]Qarshi davlat universiteti, Qarshi, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: mazkur maqolada oliy maktab tasviriy san`at ta`limida bo’lajak o’qituvchi-rassomlarni kasbiy-ijodiy faolitatlarini, kasbiy mahoratlarini rivojlantirishda, ularning kasbiy fazilatlarini o’stirishda, ajdodlarimiz meroslariga, vatanimizga nisbatan vatanparvarlik tuyg’ulari asosida tarbiyalashda mahalliy hokimiyat tomonidan moliyalashtirilgan loyiha asosida hududdagi tarixiy-madaniy meros ob’ektladida o’tkazilgan plener mashg`ulotlarining ahamiyati va uning natijalari to’g’risida so’z yuritildi.

MAQSAD: tarixiy-madaniy meros ob'ektlarda amalga oshiriladigan plener vositasida bo’lajak o’qituvchi-rassomlarning kasbiy-ijodiy faoliyatini rivojlantirish, ularning kasbiy mahoratlarini oshirish va vatanparvarlik ruhida tarbiyalash.

MATERIALLAR VA USULLAR: tasviriy san'at bakalavriat ta’lim yo’nalishi talabalariga tarixiy-madaniy meros ob’ektladida plener mashg’ulotlarini o’tkazish orqali

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

ularning kasbiy mahoratlari silliqlanadi, kasbiy ijodiy faoliyati rivojlanadi, bo'lajak o`qituvchi-rassomlarning vatanparvarlik tarbiyasi chuqurlashadi. Tadqiqotlarni o'tkazishda suhbat, kuzatish, taqqoslash, modellashtirish, eksperiment, so'rov va anketalashtirish kabi amaliy tadqiqot usullaridan, shuningdek analiz va sintez kabi nazariy tadqiqot usullaridan foydalanildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: plenerning asosiy yutuqlaridan biri bu rassomning tabiat bilan bevosita aloqada bo'lish imkoniyatidir. Rassom atrof-muhitga sho'ng'iydi, atmosferani, yorug'likni, ranglarni o'zlashtiradi. Bu u tasvirlaydigan ob'ektlarning shakllari, ko'rinishlari va xususiyatlarini yaxshiroq tushunishga imkon beradi. Tabiatni kuzatish va unda ishlash rassomlarga kelgusida vizual idroklarini rivojlantirishga, tasviri bajariladigan ob'ektning alohida elementlarini kuzatish va ularga e'tibor qaratish ko'nikmalarini oshirishga yordam beradi. Plener ishlarini tarixiy-madaniy meros ob'ektlarida amalga oshirish, ular to'g'risida og'zaki va yozma manbalar bilan tanishish shu davr ruhiyatiga to`liqroq sho'ng'ish imkoniyatini yaratib, bajarilayotgan ijodiy ishning sifatli va yuqori darajada bo'lishiga imkoniyat yaratadi.

XULOSA: bo'lajak o'qituvchi-rassomlarning kasbiy-ijodiy faoliyatlarini rijolantirishda plener muhim rol o'ynaydi va bu rassom tajribasning boyishiga, ijodiy tafakkurning rivojlanishiga, yangi muvaffaqiyatlarga ilhomlantirishga va motivatsiya berishga xizmat qiladi. Bundan tashqari unutilmas sarguzashtlarga boy bo'lib, uzoq muddatga ilhomlantirib, yorqin taassurotlar qoldiradi. Plener davomida bajarilgan ijodiy ishlar bilan ko'rgazma va ko'rik tanlovlarda ishtirok etish kasbiy ijodiy faoliyatda tajriba va mahoratga ega bo'lishga imkoniyat yaratadi. Shuningdek plener talabalarda o'z mamlakati, uning madaniy qadriyatlariga nisbatan iftixor tuyg'usining shakllanishiga imkoniyat yaratib beradi. Plener doirasida talabalar har bir ob'ektga tegishli bo`lgan tarixiy faktlarni o'rganadi va bu ularning dunyoqarashlarini kengaytirib o'z mamlakati qadriyatlarini qadrlash va uni baholashga imkoniyat yaratadi. Ta'limga taklif qilinayotgan bunday amaliy yondoshuv talabalarning materiallarni chuqur o'zlashtirishiga va ularda vatanparvarlik dunyoqarashlarining rivojlanishiga imkoniyat yaratadi.

.**Kalit so'zlar**: plener, tarixiy-madaniy ob'ektlar, ijodiy faoliyat, ijodiy jarayon, kasbiy-ijodiy faoliyat, mahorat, qadriyat, meros, tabiat bilan o'zaro munosabatlar, rang, ko'rgazma, master-klass, kasbiy fazilatlar, vatanparvarlik, vatanga muhabbat.

Iqtibos uchun: Ochilov F.E. Tarixiy-madaniy meros ob'ektlardagi plener - badiiy faoliyatni rivojlantirish va talabalarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash vositasi sifatida. // Inter education & global study. 2024. №4(1). B. 229-240.

PLEIN AIR AT HISTORICAL AND CULTURAL HERITAGE SITES - AS A MEANS OF DEVELOPING PROFESSIONAL AND CREATIVE ACTIVITIES AND PATRIOTIC EDUCATION OF STUDENTS

© Farxod E. Ochilov[1]✉
[1]Karshi State University, Karshi, Uzbekistan

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Annotation

INTRODUCTION: this article deals with the significance and result of the open-air held at the objects of the historical and cultural heritage of the region by future artists-teachers, funded by the local khokimiyat, in order to develop professional and creative activities, professional skills and quality of professional training, as well as patriotic education in relation to the motherland, to the heritage of ancestors.

AIM: To educate future teachers in the spirit of patriotism, develop professional and creative activities and improve their professional skills by means of conducting an open-air at historical and cultural heritage sites.

MATERIALS AND METHODS: conducting plein-airs for undergraduate students in the art direction of the historical and cultural heritage of the region, allows them to hone their professional skills, develops professional and creative activities and deepens the patriotic education of future art teachers. During the research, practical methods such as conversation, observation, comparison, modeling, experiment, survey and questionnaire were used. The methods of analysis and synthesis of a theoretical nature were also used.

DISCUSSION AND RESULTS: one of the main advantages of the plein air is the possibility of direct interaction between the artist and nature. The artist immerses himself in the environment, absorbs the atmosphere, lighting, colors. This allows you to better understand the shapes, textures and features of the objects it depicts. Observing nature and working on it helps future artists to develop visual perception, improve observation skills and attentiveness to individual details of the reproduced object. Conducting an open-air at historical and cultural heritage sites, oral and written acquaintance with the history of these structures makes it possible to dive deeper into the environment that is directly relevant when painting a picture, which allows them to be performed at a high level.

CONCLUSION: Plein air plays a key role in the development of the professional and creative activity of the future artist-teacher, which contributes to the improvement of the artist's skills, the development of his creative thinking, inspires and motivates new achievements, enriches the artistic experience, but also becomes an unforgettable adventure, leaving vivid impressions and inspiration for a long time. Participation in competitions and exhibitions with completed creative works allows you to gain experience and professionalism in professional and creative activities. The open-air also contributes to the formation of students' pride in their country and its cultural heritage. During the open-air, students can study historical facts related to each building, which broadens their horizons and helps them better understand and appreciate the heritage of their country. The proposed practical approach to learning contributes to a deeper assimilation of the material and the development of a patriotic worldview among students

Key words: plein air, historical and religious objects, creative activity, creative process, professional and creative activity, skill, value, heritage, interaction with nature, color, exhibition, master class, professional qualities, patriotism, love for the motherland.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

For citation: Farxod E. Ochilov (2024) Plein air historical and cultural heritage sites – as a means of developing artistic activity and patriotic education of students, Inter education & global study, (4(1)), pp. 229-240. (In Russ).

Пленэр, или художественная практика, проводимая на открытом воздухе, является мощным инструментом для художников всех уровней. Это не только возможность создать красивое произведение искусства, но и уникальный опыт, способствующий развитию художественных навыков и вдохновению. Влияние пленэра на развитие изобразительной деятельности неоценимо как для начинающего, так и для опытного мастера-художника.

Пленэр также способствует активному обмену опытом и идеями между участниками. Участники, как преподаватели, так и студенты могут обсуждать свои методы работы, демонстрировать техники, делятся вдохновением и опытом. Этот обмен стимулирует творческий процесс студентов, помогает открыть новые подходы к работе и обогащает их художественное мышление.

Пленэр требует быстрого реагирования на изменяющиеся условия: свет, погоду, атмосферу. Участники вынуждены работать очень быстро и концентрированно, зачастую приходится принимать быстрые решения относительно композиции, цветового решения и техники исполнения. Это способствует развитию и усвоению навыков работы на открытом воздухе, а также обучает адаптироваться к различным условиям, что важно для профессионального художника.

Нет ничего более вдохновляющего, чем окружающая природа. Пленэр позволяет студенту приходиться окунуться в ее красоту и создать произведение искусства прямо на месте. Этот процесс не только приносит удовлетворение от творчества, но и мотивирует художника искать новые идеи и подходы к работе.

На пленэре даже дети художественных школ осваивают художественные особенности в работе над пейзажем, решают поставленную педагогом задачу, учатся выбору мотива, грамотной компоновке и последовательности при выполнении упражнения, с учетом осваиваемых материалов и дополнительных технических средств, применяемых в изобразительном искусстве.

Учитывая специфические особенности живописи на пленэре, как живописи на открытом воздухе, К.В. Филатовой подчеркнуты, что основные цели занятий направлены на приобретение и развитие у учащихся следующих знаний и навыков [1]:

- умение воспринимать натуру в крупномасштабном, трехмерном пространстве, а ее изображение — в двухмерном пространстве на плоскости;

- умение воспринимать тепло-холодные отношения и оттенки в зависимости от освещения, среды, пространственного удаления планов, применяя на практике законы цветоведения, линейной и воздушной перспективы, так нами тоже подчеркнута о важности различие цветов [2];

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

- умение сравнивать цвета натуры в их сочетаниях по цветовому фону, светлоте, насыщенности, исходя из особенностей пейзажной живописи;

- применение при исполнении этюдов метода работы большими цветовыми и тональными отношениями, выдерживая общий тонально-цветовой масштаб, воспринимая натуру целостно;

- использование этюдов пленэра наряду с набросками и зарисовками в графике и в цвете, как основной, подготовительный материал к текущим учебным заданиям, в том числе по композиции, умение создавать выразительные композиционно-цветовые решения в этюдах с натуры и по памяти, а так же, создавать художественные образы в самостоятельных работах, выполняемых на основе глубокого изучения явлений природы или объектов.

По мнению К.В. Филатовой существуют следующие условия эффективности пленэра [1]:

- под руководством преподавателя осуществлять приведение программных требований и специальных знаний в единую структуру связей между явлениями в процессе выполнения учебно-творческих этюдов;

- уметь представить образ предстоящих действий в рисунке, живописи и композиции;

- применять методы индивидуальных заданий по живописи на пленэре и самостоятельной творческой деятельности по мотивам учебных занятий; сочетать разнообразные организационные формы практики (базовая, экспедиционная, тематическая, музейно-экскурсионная);

- должна быть идейно-художественная направленность практической подготовки участника, ориентация ее на творческий характер изобразительной деятельности, при этом художественное творчество рассматривается на основе многовариантности выполнения эскиза и этюда, в процессе чего развиваются изобразительные навыки, формируется личностное отношение к изображаемому, воспитывается потребность в правдивой передаче чувств.

Развитие способности к творчеству и активизацию самостоятельности студентов в условиях пленэрной практики с точки зрения теории деятельности изучались Л.С.Выготским, С.Л.Рубинштейном, А.Н. Леонтьевым, А.Р. Лурией, А.В. Запорожцем, П.Я. Гальпериным и М.С.Каганом.

Вопросами раскрытию творческого потенциала занимались В.В. Абрамовой, Ш.А. Амонашвили, В.И. Андреева, Д.Б. Богоявленской, И.П. Волкова, Н.Н. Волкова, В.В. Давыдова, О.А. Казанского, А.В. Мудрика, В.В. Полукарова, Л.А. Пономарева, В.А. Сухомлинского, В.Ф. Шаталова, Б.Д. Эльконина, Е.И. Щеблановой и другие.

На наш взгляд, одним из наиболее важных аспектов в организации пленэрной работы в вузе может стать целенаправленное формирование педагогических умений у студентов, как важного фактора в решении проблемы подготовки учителя изобразительного искусства. Решение данной проблемы связано с поиском

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

наиболее эффективных способов и средств обучения, форм организации пленарных занятий в вузе.

Вопросами пленэрный работы студентов занимались такие ученые педагоги как Р.Ш. Халилов [3, стр. 828], О.Р. Кадикова, К.Ж. Амиргазин [4], И.В. Амелина [5], А.Г. Парамонов, И.А. Башкатов, С.О. Алексеева [6] и другие.

Помимо обучающей функции пленэра, важным является его воспитательное значение. Изобразительное искусство, даже учебный его аспект, имеет эмоциональную действие. Поэтому так важно наполнять определённым смыслом занятия, проводить воспитательные беседы, разрабатывать пленэрные маршруты. Знакомство с знаковыми и памятными местами города и области, в которых проходит пленэр, существенно расширит кругозор студентов, будет способствовать формированию гармонично развитой личности. Пленэр выступает средой, определяющей отношение к истории страны, её культурному наследию, морально-нравственные и патриотические ориентиры студента. Особенно ознакомление с историей строительство объекта, с умением возведение таких культовых объектов при существующих в те времени строительный технологий и техники наводят на мысль о том, какими они были мастерами, какие наследия нам оставили наши предки, которого нам предстоит изучать.

Патриотизм – это одно из основных качеств, формирующих гражданскую идентичность и ответственное отношение к своей стране. В современном мире, на фоне глобализации и быстрых изменений, патриотическое воспитание студентов в области изобразительного искусства приобретает особую актуальность.

Патриотическое воспитание студентов в области изобразительного искусства – это не просто знакомство с историей и культурой своей страны, это формирование осознанного и глубокого отношения к архитектурным наследиям, культурным ценностям и идентичности. В рамках обучения в искусственных школах и художественных факультетах, студенты имеют возможность не только развивать свой творческий потенциал, но и осознавать себя как часть культурного наследия своей страны.

Патриотическое воспитание в области изобразительного искусства играет ключевую роль в формировании личности молодого человека. Оно помогает студентам раскрыть свой творческий потенциал, вдохновляет на создание произведений искусства, отражающих красоту и многообразие своей страны, области и города. Кроме того, через изображение исторических событий, природы, культурных памятников студенты учатся ценить и уважать свою родину и своих предков.

По мнению Н.М. Ахмедова, Н.У. Хамидова, С.Х. Алланазарова и М.Х. Бухорова в воспитании патриотизма, любви к Родине, социальной ответственности ключевую роль играет духовное богатство народов, проживающих на территории Узбекистана, их обычаи и традиции, знание истории, художественных произведений, памятников, письменности - всего, что обогатило мировую культурную

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

сокровищницу, а также является свидетельством обширного духовного наследия нашего народа. Благодаря этим ценностям возникает любовь к родному краю, его историческому и художественному наследию [7].

Патриотическое воспитание студентов в области изобразительного искусства имеет прямое отношение к изучению и сохранению культурного наследия родного края. Молодые художники являются наследниками многовековой культурной традиции своей страны, и их работы становятся не только проявлением современного творчества, но и способом сохранения и передачи культурного наследия будущим поколениям.

Через свои произведения студенты-художники могут создавать гармоничный образ своей родины, отражая ее красоту, уникальность и многообразие. Они могут стать настоящими посредниками между культурой своей страны и миром, показывая через искусство уникальность своего народа и его вклад в мировую культуру.

Патриотическое воспитание студентов в области изобразительного искусства играет важную роль в формировании гражданской идентичности, развитии творческого потенциала и сохранении культурного наследия. Оно помогает молодым художникам осознать свою принадлежность к своей стране и стать активными участниками ее культурной жизни, создавая произведения искусства, которые будут вдохновлять и восхищать людей не только в настоящем, но и в будущем.

Вопрос развития творческих способностей студентов является весьма актуальным в воспитание гормоничного молодого поколения. А творческие способности можно развит у студентов и у учеников благодаря работе на природе.

Пленэр исторического наследия в виде архитектурных сооружений представляет собой отличную возможность для патриотического воспитания студентов в области изобразительного искусства. Во-первых, такой опыт помогает студентам глубже ознакомиться, изучить, понять и оценить историческое значение архитектуры, связанной с культурой и традициями своей страны. Работа на месте, наблюдение за архитектурными деталями и особенностями позволяют студентам лучше усвоить характерные черты национального стиля [8].

Проведенными нами исследованиями изучен вопрос история развития ландшафтного дизайна в период Амир Тимура и Тимуридов, ознакомление которого сопутствует у студентов таких профессиональных качеств, как патриотизм, любовь к Родине и воспитание в духе любви героическим поступкам отцов [9].

Сохраняя традиции развития художественного образования, нынешний день вносит свои новые требования к организации образовательного процесса, что вполне естественно и характерно для любого периода развития системы образования. На основе большого педагогического опыта ведется инновационная работа творческим коллективом Каршинского государственного университета в области методики развития профессиональных качеств будущего художника-педагога в процессе пленэрной практике. В процессе пленэрных работ по гранту,

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

полученные нами по линии местной власти нашего региона с целью повышение качество образовательных процессов у студентов художественных направлении, выполнены этюды, далее картины таких достопримечательности как, святыни «Хазрати Башир», «Султон Мир Хайдар ота», «Абу Муйин Насафий», «Кусам шайх ота», архитектурно-культовые объекты «Дворец Ак сарай», «Мечет Кукгумбаз» в городе Карши, «Мечет Кукгумбаз» в городе Шахрисабзе, «Медресе Бекмир Козок», «Мечет Одина» и другие. На пленэре участвовали как студенты, образовательных направлении «Изобразительное искусства и инженерная графика» и «Живопись», так и преподаватели соответствующих направлении Каршинского государственного университета. Необходимо отметить, что работа выполненный на пленэре, на природе, сопутствует студентам более свободно, чувственно, ответственно отнестись к творческой деятельности и при этом, почти все эти работы выполнены на профессиональном уровне. Во время проведения пленэрных работ, студенты на природе почувствовали себя творческий личностью, «художником» с большой буквой. Наблюдалось, что, во время пленэра создаётся сплоченная команда из студентов и преподавателей. Это позволяет студентам, сблизиться мастерами своих работ и поучиться у них прямо в процессе, при этом, необходимо отметить, что студенты многому научились у своих сверстников, так как, среди студентов ест те, кто лучше освоил мастерство [10, 11].

Стоит также отметить, цветовая палитра пейзажа осени и весны, разнообразие цветов живой природы, удивил своей красотой студентов и наталкивал их более глубоко работать над картиной и над собой тоже. Кроме того, в процессе выполнение работ у святыни и историко-культурного объекта, студенты, заинтересовались историей создания и архитектурным стилем выполнение данных объектов наследия. Им было интересно рассказ, гидов, ответственных лиц этих учреждений и местных сопровождающих, о создания, о созидателей-меценатов и о том, кот из правителей, и кто из великих ученых-мудрецов, в различные периоды, внес свой вклад, в дальнейшем, в развитие этих достопримечательностей. Думаем, что полученные студентами ценнейшие знании найдут свои отражении, не только выполненных ими картинах, но и в дальнейшем в образовательном процессе, где они продолжать свою трудовую деятельность. Представление выполненных творческих работ на конкурсах и выставках стимулирует учебную работу, открывая дополнительные силы к росту ее качества, однако, в то же время, это достаточно большая ответственность, поскольку это всегда серьезный экзамен, как для самих студентов, так и для их преподавателей, которые вместе могут свежим взглядом оценить результаты своего труда в обстановке выставочного зала, в экспозиции, сделанной профессиональным искусствоведом, зрителем и получить объективные оценки посетителей выставки.

Говоря о воспитательном потенциале художественно-выставочной деятельности студентов, нельзя не отметить роль непосредственного открытия и обсуждения выставки, а также мотивация участников за участие в таких

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

мероприятиях. Выставка – это, показ творческих работ, оценка работ независимым экспертом - зрителем, искусствоведом, профессиональным художником, художником-педагогом, высказывание и пожелания в адрес студентов – авторов, по поводу представленных ими на экспозиции работ. Это, также, возможность на самооценку и самоанализ творческой деятельности автором, перспектива дальнейшего профессионального роста. Помимо этого, проведение в этих выставках и конкурсах мастер классов профессиональными художниками, работниками культуры и искусства и народными мастерами - умельцами, также сопутствует развитию творческого активизации студентов [12,13, 14].

Таким образом, работа на пленэре служит повышающим фактором уровень и качество образование у студентов художественно-педагогических направлении, а влияние конкурсной и выставочной деятельности на качество работы творческого человека, на его активности – это, влияние на внутренний, духовной мир личности.

Также необходимо отметить, знаний полученные по архитектуре и истории объектов наследия, в процессе проведение пленэрных работ, развивают у студентов такие профессиональные качества, как, патриотизм, верность делам предков, уважении национальным традициям и ценностям, что сугубо необходимо в воспитание молодой поколении педагогами-художниками.

Исходя из вышесказанного можно сделать следующие выводы:

- отмечено, что пленэр играет ключевую роль в развитии изобразительной деятельности будущего художника-педагога, что способствует улучшению навыков художника, развитию его творческого мышления, вдохновляет и мотивирует на новые достижения, обогащает художественный опыт, но и становится незабываемым приключением, оставляя яркие впечатления и вдохновение на долгое время;
- подчеркнуто, что участие в конкурсах и выставках позволяет получить опыт и профессионализм самостоятельной творческой деятельности, позволяет критически оценит представленных на выставке работ;
- отмечено, пленэр также способствует формированию у студентов гордости за свою страну и ее культурное наследие, работая над созданием изображений и композиций на основе архитектурных сооружений, студенты вкладывают свое творчество и эмоции, что может усилить их эмоциональную связь с историко-культурными памятниками;
- кроме того, в рамках пленэра студенты могут изучать исторические факты, связанные с каждым сооружением, что расширяет их кругозор и помогает им лучше понять и ценить наследие своей страны, такой практический подход к обучению способствует более глубокому усвоению материала и формированию патриотического мировоззрения у студентов;
- итак, пленэр на объектах историко-культурного наследия в виде архитектурных сооружений, либо святыни является эффективным инструментом для патриотического воспитания студентов в области изобразительного искусства,

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

поскольку он сочетает в себе практическую работу, исследование истории и эмоциональное вовлечение;

- дальнейшими направлениями исследований может служить нахождения пути, возможности и средства для мотиваций студентов, участвовавших выставках и конкурсах и получивших призовые места, также, работа по восстановление и донесение до студентов национальные традиции и обычаи предков, что позволяет развитию у них таких качеств, как патриотизм, верность делам предков, уважении национальным традициям и ценностям, которое необходимо в воспитание молодой поколении педагогами-художниками.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. http://polenovchtenia.org.ru/?page_id=371
2. Ф.Э. Очилов, Д. Абдусаломова. Развитие пространственно го воображения у школьников через различия цветов. // Journal of new century innovations. – 2023. – Т. 30. – №. 3. – С. 165-167
3. Халилов, Р. Ш. Б. Баркашева. Роль полевой практики в формировании будущих учителей изобразительного искусства // Молодой ученый. — 2016. — № 6 (110). — С. 827-829.)
4. Р.Ш. Халилов, Бустаной Баркашева. Роль полевой практики в формировании будущих учителей изобразительного искусства // Молодой ученый. — 2016. — № 6 (110). — С. 827-829.
5. https://cyberleninka.ru/article/n/vliyanie-plenernyh-vyezdov-studentov-na-formirovanie-zhivopisnyh-navykov/viewer
6. Амелина И.В. РОЛЬ ПЛЕНЭРА В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ СТУДЕНТОВ // Поволжский педагогический вестник. 2014. № 3 (4). – 66-69 стр.
7. Парамонов А.Г., Башкатов И.А., Алексеева С.О. ПЕЙЗАЖНЫЙ ЖАНР В СИСТЕМЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ХУДОЖЕСТВЕННО-ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ // Russian Journal of Education and Psychology 2018, Volume 9, Number 9. – 123-135 стр. http://ej.soc-journal.ru
8. Ахмедова Н.М., Хамидова Н.У., Алланазарова С.Х., Бухорова М.Х. Культурологический фактор в современном образовании // Проблемы современной науки и образования, 2018. № 5 (125). С. 90-93.
9. Ф.Э. Очилов, А.П. Даниленко. Пленэр как развывающий фактор профессионлаьных качеств будущих педагогов-художников. // O‘zbekistonning yangi taraqqiyot davrida ta`lim-tarbiya va ilm-fan sohalarini takomillashtirish muammolari. Xalqaro onlayn ilmiy-amaliy konferensiya materiallari. - 284-288 бетлар. 2022 yil 17-18 may. Qarshi-2022.
10. Очилов Ф.Э., Эгамбердиев М.Ф. ИСКУССТВО СОЗДАНИЯ И ВОЗДЕЛЫВАНИЯ САДОВ В СРЕДНЕВЕКОВЬЕ В МАВЕРАННАХРЕ // - Культура, наука, образование: проблемы и перспективы: материалы VI международной научно-практической

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

конференции (г. Нижневартовск, 13–15 февраля 2017 года) / Изд-во Нижневарт. гос. ун-та, 2017. Ч. II. стр. 289-292.
11. Очилов Ф.Э., Эгамбердиев М.Ф. // Внеаудиторная работа как форма творческого развития студентов. Материалы международного научного форума «Образование. Наука. Культура.». (21 ноября 2018 года) [Электронный ресурс]: сборник научных статей. – Гжель: ГГУ, 2019, - 251-254 с, // ГГУ. 248-251 стр. http://www.art-gzhel.ru
12. Ф.Э. Очилов. Изучение объектов наследия как фактор развития профессиональных качеств будущих педагогов-художников // Современные социальные процессы в контексте глобализации: сборник материалов III Международной научно-практической конференции, 13 мая 2022 г. – Краснодар: ФГБОУ ВО «КубГТУ», 2022. – 38-46 с. ISBN 978-5-8333-1144-8.
13. Ф.Э. Очилов, С. Ибодуллаева. Развитие изобретательности и творчества у детей средствами изобразительного искусства // Journal of new century innovations. – 2023. – Т. 30. – №. 4. – С. 56-58.
14. Ф.Э. Очилов. Изучения объектов наследия как метод развития профессиональных качеств студентов. // Inter educatoin & global stady. Научно-теоретический и методический журнал, №1, 2023. 14-19 стр

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Ochilov Farxod Egamberdiyevich**, texnika fanlari nomzodi [**Очилов Фарход Эгамбердиевич,** кандидат технических наук], [**Farkhod E. Ochilov**, Candidate of Technical Sciences]; manzil: O'zbekiston, 180101, Qarshi shahri, Balandchinor ko'chasi 27 [адрес: Узбекистан, 180101, г. Карши, ул. Баландчинор 27], [address: Uzbekistan, 27 Balandchinor str., Qarshi, 180101]; E-mail: ochilov-farkhod@mail.ru ORCID 0000-0002-8292-1561

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Original paper

O‘QUV ANIMATSIYASI VA UNDAN FOYDALANISHNING ZAMONAVIY TA’LIMI USULLARI

© R.Q. Ibragimov[1]✉
[1]Qarshi davlat universiteti, Qarshi, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqola ta’lim animatsiyasi va uni zamonaviy ta’lim tizimida qo‘llash usullari haqida.

MAQSAD: shu nuqtai nazardan, animatsion film turli xil ta’lim muammolarini hal qilish imkonini beruvchi universal pedagogik vosita sifatida qaraladi.

MATERIALLAR VA METODLAR: ta’limda animatsiyadan foydalanish bir vaqtning o‘zida bir necha yo‘nalishda bo‘lishi mumkin. Birinchisi: animatsiya faqat o‘quv multfilmi ko‘rinishida mavjud bo‘lishi mumkin. O‘quv animatsion filmi ichki va tashqi narsalarni ko‘rsatishi mumkin bo‘lgan to‘liq tayyor o‘quv materiali bo‘lishi mumkin. Ta’lim animatsiyasi uchun variant ham interfaol multfilm bo‘lib, unda talabalar animatsion kontent bilan o‘zaro aloqada bo‘lishlari mumkin. Animatsiyani ta’limda qo‘llashning ikkinchi sohasi - bu o‘quv animatsiyalarini bevosita yaratish, masalan, pedagogika universitetlari talabalari uchun.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: bu, birinchi navbatda, animatsiyaning pedagogik va didaktik imkoniyatlarini bilmaslik bilan bog‘liq. Ikkinchidan, animatsion filmlar yaratish uchun o‘qitish usullarining etishmasligi bilan shuni ham ta’kidlash kerakki, o‘qituvchilarda animatsiya va o‘qitilayotgan fan o‘rtasida fanlararo aloqalarni o‘rnatish ko‘nikmalari etishmaydi.

XULOSA: yuqoridagilar talabalarni o‘quv animatsion filmlar yaratish va ulardan professional pedagogik faoliyatda foydalanishga o‘rgatish zarur degan xulosaga kelish imkonini beradi.

Kalit so‘zlar: animatsiyasi, masofaviy ta’lim, ssenariy, didaktik, kognitiv.

Iqtibos uchun: O‘ktamova M.A. O‘quv animatsiyasi va undan foydalanishning zamonaviy ta’limi usullari. // Inter education & global study. 2024. №4(1). B. 241–245.

ИЗУЧЕНИЕ АНИМАЦИИ И ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ЕГО МЕТОДЫ СОВРЕМЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ

© Р.К. Ибрагимов[1]✉
[1]Каршинский государственный университет, Карши, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: эта статья посвящена образовательной анимации и ее применению в современной системе образования.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

ЦЕЛЬ: с этой точки зрения анимационный фильм рассматривается как универсальный педагогический инструмент, позволяющий решать различные образовательные задачи.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: использование анимации в образовании может осуществляться одновременно в нескольких направлениях. Во-первых, анимация может существовать только в виде обучающего мультфильма. Развивающий мультфильм может представлять собой полноценный обучающий материал, который можно показывать как внутри, так и снаружи. Вариантом образовательной анимации является интерактивный мультфильм, в котором учащиеся могут взаимодействовать с анимационным контентом. Вторая область применения анимации в образовании – непосредственно создание обучающих анимаций, например, для студентов педагогических вузов.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: это связано, прежде всего, с незнанием педагогических и дидактических возможностей анимации. Во-вторых, при отсутствии методик обучения созданию анимационных фильмов следует также отметить отсутствие у учителей навыков установления междисциплинарных связей между анимацией и преподаваемым предметом.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: вышеизложенное позволяет сделать вывод о необходимости учить студентов создавать учебные анимационные фильмы и использовать их в профессиональной педагогической деятельности.

Ключевые слова: анимация, дистанционное обучение, сценарий, дидактик, когнитив.

Для цитирования: Ибрагимов Р.К**.** Изучение анимации и использование его методы современного образования. // Inter education & global study. 2024. №4(1). С. 241–245.

STUDYING AND USING ANIMATION METHODS OF MODERN EDUCATION

© Rustam Q. Ibragimov[1]✉
[1]Karshi State University, Karshi, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article is devoted to educational animation and its application in the modern education system.

AIM: c from this point of view, the animated film is considered as a universal pedagogical tool that allows solving various educational problems.

MATERIALS AND METHODS: the use of animation in education can be carried out simultaneously in several directions. Firstly, animation can only exist in the form of an educational cartoon. An educational cartoon can be a full-fledged educational material that can be shown both inside and outside. An option for educational animation is interactive cartooning, in which students can interact with animated content. The second area of application of animation in education is the direct creation of educational animations, for example, for students of pedagogical universities.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

DISCUSSION AND CONCLUSIONS: this is due, first of all, to ignorance of the pedagogical and didactic possibilities of animation. Secondly, in the absence of teaching methods for creating animated films, it should also be noted that teachers lack the skills to establish interdisciplinary connections between animation and the taught subject.

CONCLUSION: the above allows us to conclude that it is necessary to teach students to create educational animated films and use them in professional teaching activities.

Key words: animation, distance learning, script, didactic, cognitive.

For citation: Rustam Q. Ibragimov. (2024) 'Studying and using animation methods of modern education', Inter education & global study, (4(1)), pp. 241–245. (In Uzbek).

San'at va madaniyat tarixida animatsiyaning yaratilishi alohida o'rin tutadi. "Tasvir jonlanadi" tomoshabinni lol qoldirishi mumkin bo'lgan o'yin-kulgi sifatida o'ylab topilgan animatsiya, vaqt o'tishi bilan mutlaqo noyob, betakror san'at turiga aylandi. Animatsiyaning madaniy va ijtimoiy vazifalari uning rivojlanishi bilan o'zgarib bordi va vaqt o'tishi bilan animatsiya tomoshabin bilan muloqot qilish uchun barcha zarur imkoniyatlarga ega ekanligini isbotlay oldi. San'atning bu turi juda katta ta'lim, kognitiv[1], didaktik salohiyatga ega va animatsiya imkoniyatlari nafaqat ko'ngilochar, balki ta'lim sohasida ham imkonoyatlari katta.

Hozirgi vaqtda ta'lim sohasida animatsiya san'atidan foydalanish juda dolzarbdir. Bu, birinchi navbatda, animatsiya sohasiga talabani qiziqtirishi va shu bilan uni o'quv jarayoniga jalb qilishi mumkinligi bilan izohlanadi. Psixologik va kognitiv komponentlarni o'z ichiga olgan animatsiya zamonaviy madaniyat rivojida ham alohida o'rin tutadi. Animatsiya axloqiy qadriyatlar tashuvchisi sifatida harakat qilib, go'zallik kabi tushunchalarni shakllantirishi mumkin va xunuk, yuksak va asos, hajviy va fojia, dahshatli, ideal va hokazo. Animatsiya insonning qiziqishlari, afzalliklari va ehtiyojlarini aniqlashda muhim rol o'ynaydigan badiiy did kabi estetika toifasiga katta ta'sir ko'rsatadi. Animatsiya bolalarni harakatlar, so'zlar, musiqa va tasvirlar yordamida o'qitish, tarbiyalash va rivojlantirishning muhim vositasi sifatida ko'plab pedagogik muassasalarning o'quv jarayoniga faol kiritila boshlandi.

Ta'limda animatsiyadan foydalanish bir vaqtning o'zida bir necha yo'nalishda mumkin. Birinchisi: animatsion film faqat ta'lim sifatida mavjud bo'lishi mumkin. O'z navbatida, bunday tarbiyaviy animatsion filmlarni qo'llanilishiga qarab bir necha sohalarga bo'lish mumkin.

Birinchidan, o'quv animatsion filmi shunchaki o'quv materialining bir qismi bo'lishi mumkin, ya'ni o'qituvchi vaqti-vaqti bilan darslarni o'tkazishda foydalanadigan ko'rgazmali vositadir. Qoida tariqasida, bunday animatsion filmlar kichik bo'lishi kerak va faqat materialga qo'shimcha sifatida ishlatilishi kerak.

[1] Lotincha: **cognitio** „idrok, tasavvur qilish, ishning tahlili"— xarakter, tarbiya, tarbiya, kuzatish va atrofdagi dunyoni aks ettirish natijasida ongda rivojlangan bilimlar tizimi

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Ikkinchidan, o‘quv Animatsion filmi ichki va tashqi narsalarni ko‘rsatishi mumkin bo‘lgan to‘liq tayyor o‘quv materiali bo‘lishi mumkin. Bugungi kunda masofaviy ta’limning faol rivojlanishi tufayli o‘qituvchi va talaba o‘rtasidagi to‘g‘ridan-to‘g‘ri muloqotning etishmasligi to‘siqlarini bartaraf eta oladigan usul va vositalarni izlash bo‘yicha tadqiqotlar jadal rivojlanmoqda. Masofaviy o‘qitishda kompyuter dasturlari va animatsiya o‘quvchiga ma'lumotni eng to‘liq va aniq etkazish imkonini beruvchi alohida muhim vositadir. Masofaviy ta’limning o‘ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda, ikki o‘lchovli animatsiyadan, xususan, vektor animatsiyasidan foydalanish eng oqilona hisoblanadi, chunki u eng ixcham va avtomatik animatsiya yaratish uchun keng imkoniyatlarni beradi. Shuning uchun o‘quv animatsiyasining uchinchi varianti interfaol multfilm bo‘lib, unda talabalar animatsion kontent bilan o‘zaro aloqada bo‘lishlari mumkin. Bunday animatsion filmlar masofaviy ta’limni o‘tkazish va rivojlantirish uchun katta yordam beradi. Animatsion film - ko‘p hollarda bu materialni taqdim etishning yagona usuli. Har qanday o‘quv jarayonida animatsiyadan foydalanish mumkin.

Bu animatsiyaning ijobiy tomonlaridan biri bo‘lib, u o‘quv materialini taqdim etish uchun universal vosita sifatida gapiradi, bu esa ushbu materialni idrok etish va o‘zlashtirish uchun yanada tushunarli va yaxshiroq qiladi.

Animatsiya tomoshabinlarda katta qiziqish uyg‘otadi, buning sabablari uning ekran olamining ko‘p qirraliligida, uning chegaralari rassom tasavvurining chegaralariga to‘g‘ri keladi.

Animatsiya kuzatish qiyin bo‘lgan yoki real dunyoda mavjud bo‘lmagan hodisalar, jarayonlar va ob’ektlardagi o‘zgarishlar dinamikasini tasavvur qilish imkonini beradi, qurilmalarning harakatlanuvchi elementlarini, o‘qishlarini tasavvur qilish imkonini beradi.

Animatsion modellardan foydalanish o‘qituvchi va talabaning faoliyatini faollashtirish, fanni o‘qitish sifatini oshirish, ob’ektlarning muhim tomonlarini aks ettirish, o‘rganilayotgan ob’ektlar va jarayonlarning eng muhim xususiyatlarini ajratib ko‘rsatish imkonini beradi. Ta’lim maqsadlari va vazifalari o‘qituvchiga o‘rganilayotgan materialni yanada aniqroq taqdim etish va uning yangi va kutilmagan tomonlarini ilgari noma’lum tarzda ko‘rsatishga imkon beradi.

Shuni ham ta’kidlash kerakki, darslarda animatsiyalardan foydalanish pedagogik jarayonning hissiy-psixologik fon kabi muhim tarkibiy qismiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Animatsiyani ta’limda qo‘llashning ikkinchi sohasi - bu o‘quv animatsiyalarini bevosita yaratish, masalan, pedagogika universitetlari talabalari. Ushbu noyob jarayon yangi o‘qituvchiga ikkita muhim muammoni hal qilishga yordam beradi:

1. Kasbiy faoliyatingiz uchun ko‘rgazmali yordam tayyorlang.
2. O‘z materialingizni chuqurroq tushuning.

O‘z animatsion filmingizni yaratish sizga materialni chuqurroq o‘rganish va ijodkorning ham, tomoshabinning ham qiziqishini kuchaytirish imkonini beradi. Ma’lumot to‘plash, eskizlar va hikoyalar taxtasini yaratish, asl nusxalarni o‘rganish har bir yosh o‘qituvchi uchun qimmatli uslubiy fonddir: uning asosida keyinchalik o‘zlarining animatsion ishlari ishlab chiqiladi. O‘quv animatsion filmining yaratilishi o‘quvchilarning estetik va

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

kasbiy rivojlanishiga foydali ta’sir ko‘rsatadi, bu esa har xil turdagi bilimlarni o‘zlashtirishda dastlabki amaliy tajribaga ega bo‘lish imkonini beradi.

Animatsiya ularga adabiyotda (ssenariy yozish), rasm chizishda va amaliy san’atning boshqa turlarida (qahramonlar yaratish), musiqada (ovozli aktyorlik), nutqni rivojlantirishda (ovozli rollarda), texnologiyada (ssenariy yozishda) o‘z qobiliyatlarini namoyish etish imkoniyatini beradi, turli jihozlar bilan ishlash).

Animatsiyadan foydalanish pedagogika oliy o‘quv yurtlari talabalari, shuningdek, o‘qituvchilar maxsus axborot tayyorgarligiga ega bo‘lishlari, animatsiya yaratish uchun resurslarni qidirish, tahlil qilish, to‘plash va ulardan foydalanish mexanizmlarini erkin bilishlarini nazarda tutadi. Kino, bu turli xil ma’lumotlardan foydalanish orqali g‘oyalar, tushunchalar, jarayonlar ifodasini vizual tarzda etkazish va o‘z fikrlarini ifoda eta olish.

Adabiyotlar va axborot manbalari tahlili, shuningdek, ushbu masala bo‘yicha o‘tkazilgan so‘rovlar shuni ko‘rsatdiki, hozirgi vaqtda mamlakatimizda mustaqil ravishda yaratilgan o‘quv materiallaridan o‘z amaliyotida foydalanayotgan o‘qituvchilar juda kam.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Ибрагимов Р. Анимация санъатининг тарбиявий ва психологияси муаммолари //international scientific and practical conference on the topic:“Priority areas for ensuring the continuity of fine art education: problems and solutions”. – 2023. – Т. 1. – №. 01.
2. Ibragimov R.Q, “Possibilities of Computer Graphics and Functions”. International Journal of Trend in Scientific Research and Development (IJTSRD), (2022). 1\2.
3. Ibragimov R. Scope and specificity of technological expression tools in the art of multiplication //Science and Education in Karakalpakstan. – 2023.
4. Ибрагимов Р. Анимация санъатининг тарбиявий ва психологияси муаммолари //international scientific and practical conference on the topic:“Priority areas for ensuring the continuity of fine art education: problems and solutions”. – 2023. – Т. 1. – №. 01.
5. Ibragimov R.Q, “The role of genres in animation” //Academicia Globe: Inderscience Research. – 2022. – Т. 3. – №. 4. – С. 1-8.
6. E.Jabborov. Tasviriy san’atdagi shakl va mazmun birligining shaxs ma’naviyatiga ta’siri // Xalq ta’limi. - Toshkent, 2023. №4 –B. 47-50.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Ibragimov Rustam Qudratovich**, tadqiqotchi [**Ибрагимов Рустам Қудратович**, соискатель], [**Rustam Q. Ibragimov**, teacher]; manzil: O‘zbekiston, 180119, Qarshi shahri, Ko‘chabog‘ ko‘chasi, 17-uy[адрес: Узбекистан, 180119, г. Карши, ул. Кучабаг, дом 17], [address: Uzbekistan, 180119, Kochabog, 17 house]; [ORCID 0009-0003-5678-8538]; E-mail: ibragimov.rustam.qudratovich@mail.ru

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Original paper

PEDAGOGIKADA CHIZMACHILIK FANINI, KOMPYUTER GRAFIKASI ORQALI FOYDALANISHNING AHAMIYATI

© Z.L. Muhammadieva[1]✉

[1]Qarshi davlat universiteti, Qarshi, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: pedagogikada chizmachilik fanini kompyuter grafikasi orqali foydalanishning ahamiyati juda yuqori. Bu, o‘quvchilarga o‘rganish jarayonini osonlashtirish, tushunchalarni o‘rganishni oshirish va kreativlikni rivojlantirishga imkon beradi.

MAQSAD: pedagogikada chizmachilik fanini kompyuter grafikasi orqali foydalanishning asosiy maqsadi, o‘quvchilarning o‘rganish jarayonini osonlashtirish, ularga murakkab tushunchalarni vizual ko‘rinishda yetkazish va ularni kreativlik va ijodiylikni rivojlantirishdir. Quyidagi maqsadlar kompyuter grafikasi yordamida chizmachilik fanini o‘rganishning ustuvor maqsadlari hisoblanadi.

MATERIALLAR VA METODLAR: pedagogikada chizmachilik fanini kompyuter grafikasi orqali foydalanishning ahamiyati materiallar va metodlar orqali tushuntirish mumkin. Bu, o‘quvchilarga o‘rganish jarayonini vizual va interaktiv ko‘rinishda osonlashtirish, tushunchalarni yetkazish va ma’lumotlarni o‘rganishni oshirishga yordam beradi. Quyidagi materiallar va metodlar bu maqsadlarga erishishda muhim rol o‘ynayadi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: pedagogikada chizmachilik fanini kompyuter grafikasi orqali o‘rganishning ahamiyati va natijalari haqida gapirmoqchi bo‘lsangiz, biz boshlang‘ich ravishda bu usulni o‘qitishning o‘qituvchilar va talabalar uchun katta imkoniyatlar ochilishiga e'tibor bera olamiz.

XULOSA: pedagogikada chizmachilik fanini kompyuter grafikasi orqali o‘rganishning xulosasi, o‘quvchilarga vizual tajriba va tushunish o‘zgarishini osonlashtiradi. Bu usul, o‘quvchilarga ko‘nikmalarini rivojlantirish, ijodiy ifodalash va texnologik bilimliliklarini oshirishga imkoniyat beradi. Shuningdek, chizmachilik orqali o‘rganish, boshqa fanlar bilan integratsiyani kengaytiradi va o‘quvchilarni kasbiy rivojlanish va kariyera imkoniyatlari yo‘nalishida tayyorlashga yordam beradi.

Kalit so`zlar: grafika, animatsiya, Adobe Flash, 3D model, Adobe Spark, Blender, After Effects, **platforma**.

Iqtibos uchun: Muhammadieva Z.L. Pedagogikada chizmachilik fanini, kompyuter grafikasi orqali foydalanishning ahamiyati. // Inter education & global study. 2024. №4(1). B. 246-251.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

ЗНАЧИМОСТЬ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ НАУКИ РИСОВАНИЯ И КОМПЬЮТЕРНОЙ ГРАФИКИ В ПЕДАГОГИКЕ

© З.Л. Мухаммадиева[1]✉
[1]Каршинский государственный университет, Карши, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: важность использования черчение посредством компьютерной графики в педагогике очень высока. Это позволяет учащимся облегчить процесс обучения, улучшить усвоение концепций и развить творческие способности.

ЦЕЛЬ: Основная цель использования науки рисования посредством компьютерной графики в педагогике – облегчить процесс обучения учащихся, донести до них сложные понятия наглядно, развить их творческие способности и творческие способности. Следующие цели являются приоритетными целями изучения науки рисования с помощью компьютерной графики.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: важность использования рисования в педагогике посредством компьютерной графики можно объяснить с помощью материалов и методов. Он облегчает обучение учащихся визуальным и интерактивным способом, помогая передавать концепции и улучшать усвоение информации. Следующие материалы и методы играют важную роль в достижении этих целей.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: если говорить о важности и результатах изучения науки рисования посредством компьютерной графики в педагогике, то изначально можно отметить, что данный метод обучения открывает большие возможности перед учителями и учениками.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: в педагогике вывод о изучении науки рисования с помощью компьютерной графики заключается в том, что оно помогает учащимся изменить свой визуальный опыт и понимание. Этот метод позволяет студентам развивать свои навыки, творчески проявлять себя и расширять свои технологические знания. Кроме того, обучение посредством рисования улучшает интеграцию с другими предметами и помогает подготовить учащихся к профессиональному развитию и возможностям карьерного роста.

Ключевые слова: grafika, анимация, Adobe Flash, 3D model, Adobe Spark, Blender, After Effects, платформа**.**

Для цитирования: Мухаммадиева З.Л. Значимость использования науки рисования и компьютерной графики в педагогике. // Inter education & global study. 2024. №4(1). С. 246-251.

THE IMPORTANCE OF USING THE SCIENCE OF DRAWING AND COMPUTER GRAPHICS IN PEDAGOGY

© Zarifa L. Muhammadieva[1]✉
[1]Karshi State University, Karshi, Uzbekistan

Annotation

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

INTRODUCTION: the importance of using drawing through computer graphics in pedagogy is very high. This makes it easier for students to learn, improve their understanding of concepts, and enhance their creativity.

AIM: the main purpose of using the science of drawing through computer graphics in pedagogy is to facilitate the learning process of students, convey complex concepts to them visually, and develop their creativity and creativity. The following are the priority goals for learning the science of drawing using computer graphics.

MATERIALS AND METHODS: the importance of using drawing in pedagogy through computer graphics can be explained through materials and methods. It facilitates student learning in a visual and interactive way, helping to convey concepts and improve retention of information. The following materials and methods play an important role in achieving these goals.

DISCUSSION AND CONCLUSIONS: if we talk about the importance and results of studying the science of drawing through computer graphics in pedagogy, then initially it can be noted that this teaching method opens up great opportunities for teachers and students.

CONCLUSION: in pedagogy, the takeaway from learning the science of drawing through computer graphics is that it helps students change their visual experience and understanding. This method allows students to develop their skills, express themselves creatively and expand their technological knowledge. In addition, learning through art improves integration with other subjects and helps prepare students for professional development and career opportunities.

Key words: grafika, animation, Adobe Flash, 3D model, Adobe Spark, Blender, After Effects, platform.

For citation: Zarifa L. Muhammadieva. (2024) 'The importance of using the science of drawing and computer graphics in pedagogy', Inter education & global study, (4(1)), pp. 246-251. (In Uzbek).

Pedagogikada chizmachilik fanini kompyuter grafikasi orqali foydalanishning ahamiyati juda yuqori. Bu, o'quvchilarga o'rganish jarayonini osonlashtirish, tushunchalarni o'rganishni oshirish va kreativlikni rivojlantirishga imkon beradi. Kompyuter grafikasi, tushunchalar va ma'lumotlar bilan ishlashda vizual ko'rinishni qo'llab-quvvatlaydi va o'quvchilarga interaktiv darslar taqdim etish imkonini beradi. Bu esa, o'quvchilarning qiziqtirishini oshiradi va ularni o'rganish jarayonini qiziqarliroq qiladi. Kompyuter grafikasi orqali o'rganishning keyinchalik o'quvchilar uchun ko'p ma'no ko'rish va tushunishga olib kelishi, ularning ijodiylik va o'zlashtirish qobiliyatlarini rivojlantirishi va ularga global o'quvchilik platformalarida ishtirok etish imkonini berishi mumkin. Bu esa, ularning dunyo muammosiga integratsiya qilish va yangi texnologiyalar bilan tanishishlari uchun ularni tayyorlashda muhim rol o'ynaydi. To'g'ri darslar va o'quv materiallarining grafik qo'llanilishi, o'quvchilarning murakkab tushunchalarni o'rganishni osonlashtiradi va ularni o'rganish motivatsiyasini oshiradi. Barcha qismlarini birlashda, kompyuter grafikasi pedagogikada

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

chizmachilik fanini o‘rganishda katta ahamiyatga ega va o‘quvchilarning ilmiy va ijodiy rivojlanishlarini ta’minlashda muhim vosita sifatida xizmat qiladi.

Pedagogikada chizmachilik fanini kompyuter grafikasi orqali foydalanishning asosiy maqsadi, o‘quvchilarning o‘rganish jarayonini osonlashtirish, ularga murakkab tushunchalarni vizual ko‘rinishda yetkazish va ularni kreativlik va ijodiylikni rivojlantirishdir. Quyidagi maqsadlar kompyuter grafikasi yordamida chizmachilik fanini o‘rganishning ustuvor maqsadi bir qator tushunchalardan iborat.

Tushunchalarni vizual ko‘rinishda yetkazish: Kompyuter grafikasi, murakkab tushunchalarni tushuntirishda vizual ko‘rinishni taqdim etish orqali o‘quvchilarga yordam beradi. Bu, abstrakt konseptlarni o‘rganishda va tushunchalarni o‘rganishda ko‘p o‘quvchilar uchun osonlik yaratadi.

O‘rganish motivatsiyasini oshirish: Grafika va animatsiya, o‘quvchilarning qiziqtirishini oshiradi va ularga o‘rganish jarayonini qiziqarliroq qiladi. Bu, ularning masalalarga oid fikrini qo‘llab-quvvatlash va tushunchalarini tushuntirish uchun ko‘rsatma va animatsiyalardan foydalanishga rag‘batlantiradi.

Kreativlik va ijodiylikni rivojlantirish: Kompyuter grafikasi o‘quvchilarga ijodiylik va kreativlikni rivojlantirishga imkon beradi. Ular o‘zlarining fikrlarini visual ko‘rinishda ifodalay oladilar va yangi ma'lumotlar yaratish uchun animatsiyalar, infografikalar va interaktiv materiallar yaratishadi.

Harakat o‘qlari orqali o‘rganish: Animatsiyalar va interaktiv materiallar o‘quvchilarga harakat o‘qlari orqali o‘rganish imkonini beradi. Bu, ularning kontseptlarni oson tushunishiga yordam beradi va o‘rganish motivatsiyasini oshiradi.

Yangi texnologiyalar bilan tanishish: Grafika va kompyuter animatsiyalari yordamida o‘quvchilar yangi texnologiyalar bilan tanishish imkonini beradi va ularni zamonaviy soha bo‘yicha tayyorlash imkonini yaratadi.

O‘zlashtirish va o‘zlashtirishni rivojlantirish: Kompyuter grafikasi o‘quvchilarning o‘zlarining fikrini ifodalash, ko‘nikmalarini rivojlantirish va o‘zlashtirishni oshirishga yordam beradi. Bu, ularning o‘z fikrlarini vizual ko‘rinishda ifodalay oladilar va o‘zlarining kasb etishlari va rivojlantirishlari uchun ularni tayyorlash imkonini beradi.

Ular birgalikda, kompyuter grafikasi orqali chizmachilik fanini o‘rganishning maqsadlari hisoblanadi va o‘quvchilarning o‘rganish jarayonini osonlashtirish, tushunchalarni tushuntirish va kreativlik va ijodiylikni rivojlantirish uchun muhimdir.

Pedagogikada chizmachilik fanini kompyuter grafikasi orqali foydalanish uchun muhim materiallar va metodlar quyidagilardan iborat bo‘lishi mumkin:

Animatsiyalar: Animatsiyalar, tushunchalarni vizual ko‘rinishda yetkazish uchun katta ahamiyatga ega bo‘lib, o‘quvchilarga murakkab tushunchalarni oson tushunish imkonini beradi. Bu animatsiyalar, Adobe Animate, Blender yoki After Effects kabi dasturlar orqali yaratilishi mumkin.

Infografikalar: Infografikalar, ma'lumotlarni ko‘rsatma va tushunchalarni tushuntirishda juda samarali bo‘lib, o‘quvchilar uchun ko‘plab tushunchalarni oson

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

tushunish imkonini beradi. Adobe Illustrator, Canva yoki Piktochart kabi dasturlar orqali infografikalar yaratish mumkin.

Interaktiv materiallar: Interaktiv materiallar, o‘quvchilarning o‘rganish motivatsiyasini oshirish va o‘quvchilarning o‘zlashtirishni rivojlantirish uchun juda samarali bo‘lib, ular bilan o‘quvchilar boshqa ma'lumotlar va savollar bilan ishlashlari mumkin. Bu materiallar, Adobe Flash, Articulate Storyline yoki HTML5 orqali yaratilishi mumkin.

Visual dars materiallari: Visual dars materiallari, o‘quvchilarga tushunchalarni vizual ko‘rinishda yetkazish uchun juda muhimdir. Bu, PowerPoint slaydlari, Keynote prezentalari, Prezi yoki Adobe Spark kabi vositalar orqali tuzilishi mumkin.

Virtual darslar va laboratoriyalar: Virtual darslar va laboratoriyalar, o‘quvchilarga amaliy mashg‘ulotlar va tajriba olishlari uchun virtual muhitlarda yordam beradi. Bu, online simulyatorlar, virtual laboratoriyalar va 3D model yaratish dasturlari orqali tuzilishi mumkin.

Proyektlar va loyihalar: O‘quvchilar uchun grafik proyektlar va loyihalar tayyorlash, ularning kreativlik va ijodiylikni rivojlantirish uchun katta imkoniyatlar yaratadi. Bu, o‘quvchilarning o‘zlarining fikrlarini amaliyotga o‘tkazish va tajribalar olishlari uchun muhimdir. Internet resurslari: Internetdagi ko‘plab grafik dars materiallari, darsliklar, video darslar va onlayn darslar o‘quvchilarga yordam beradi. Bu materiallar, qulay va samarali o‘rganish uchun katta ahamiyatga ega.

O‘quv dasturlari: O‘quv dasturlari, o‘quvchilarga kompyuter grafikasi darslarini tuzish va ularga amaliy mashg‘ulotlar yaratishda yordam beradi. Bu dasturlar, ma'lumotlar bazasiga, amaliy mashg‘ulotlarga va o‘quv jarayonining tizimli o‘tkazilishiga yordam beradi. Bu materiallar va metodlar, pedagogikada chizmachilik fanini kompyuter grafikasi orqali foydalanish uchun muhimdir. Ularning yaxshi tuzilishi va o‘quvchilarga samarali ta’lim berishda yordam berish, ularning tushunchalarni o‘rganish va o‘zlashtirishni rivojlantirish uchun juda muhimdir.

Pedagogikada chizmachilik fanini kompyuter grafikasi orqali o‘rganishning ahamiyati va natijalari haqida gapirmoqchi bo‘lsangiz, biz boshlang‘ich ravishda bu usulni o‘qitishning o‘qituvchilar va talabalar uchun katta imkoniyatlar ochildirishiga e’tibor bera olamiz. Ko‘rsatuvchi o‘rganishni oshirish: Kompyuter grafikasi va chizmachilik, o‘quvchilar uchun abstrakt konseptlarni o‘rganishni ko‘rishni osonlashtiradi. Ko‘rsatuvchi chizmachilik darslarida grafik vositalar, animatsiyalar va interaktiv tajriba elementlari o‘rganish jarayonini osonlashtirish uchun ishlatiladi. Bu, o‘quvchilarning o‘rganishni oshirish, tushunish va o‘rganishni saqlashga yordam beradi.

Ijodiy ifodalash: Kompyuter grafikasi talabalar uchun ijodiy ifodalashda o‘zining so‘nggi san’atni yaratishga imkoniyat beradi. Bu, ularning fikrlarini va tajribalarini vizual tashqi ifodalash orqali bayon etishlariga imkoniyat yaratadi. Shuningdek, bu, ularning o‘zlarini ifodalash va shaxsiy shakllantirish uchun mahoratni rivojlantirishiga yordam beradi.

Kasbiy imkoniyatlar: Kompyuter grafikasi o‘qitish, o‘quvchilarga kasbiy rivojlanish yo‘nalishida muhlatli imkoniyatlar yaratadi. Bu soha, reklama, animatsiya, kinematografiya,

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

video o‘yinlar, dizayn va ko‘p qator boshqa sohalarda ish topish uchun o‘quvchilarga boy fursatlar taqdim etadi.

Ko‘nikmalararo o‘rganish: Chizmachilik va kompyuter grafikasi darslari, matematika, injinerlik, dizayn, rassomlik, psixologiya va boshqa sohalarga ko‘nikmalararo integratsiyani kengaytirishda yordam beradi. Bu, o‘quvchilarga bir qadamda ko‘p fazilatli bo‘lish imkonini beradi va ularni murakkab muammolarga yechish va ishlab chiqish jarayonlarida ko‘nikmalararo ravishda ishlashga tayyorlaydi.

Texnologik bilimlilik: Kompyuter grafikasi o‘qitish, o‘quvchilarga texnologik rivojlanish va ularning eng so‘nggi texnologiyalardan foydalanish qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi. Bu, ularni bugungi soha talablari va rivojlanishlari bilan aloqador qiladi.

Umuman olganda, kompyuter grafikasi va chizmachilikning pedagogikada o‘rganilishi, o‘quvchilarning o‘zlarini ifodalash, o‘rganish jarayonini osonlashtirish, kasbiy rivojlanishlarini ta’minlash, ko‘nikmalararo o‘rganishni kengaytirish va texnologik bilimliliklarini oshirish jarayonlarida ahamiyatini ko‘rsatadi. Bu esa, ularning ilg‘or rivojlanishida katta ahamiyatga ega bo‘lgan faoliyatlar va yondashuvlar yaratishga imkoniyat beradi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Muhammadieva Zarifa Lutfullaevna, Ibragimov R.Q, “The role of genres in animation” //Academicia Globe: Inderscience Research. – 2022. – T. 3. – №. 4. – C. 1-8.
2. Muhammadieva Zarifa Lutfullaevna, Ibragimov R.Q, “Possibilities of Computer Graphics and Functions”. International Journal of Trend in Scientific Research and Development (IJTSRD), (2022). 1\2.
3. Ibragimov R. Scope and specificity of technological expression tools in the art of multiplication //Science and Education in Karakalpakstan. – 2023.
4. Ибрагимов Р. АНИМАЦИЯ САНЪАТИНИНГ ТАРБИЯВИЙ ВА ПСИХОЛОГИЯСИ МУАММОЛАРИ //INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE on the topic:“Priority areas for ensuring the continuity of fine art education: problems and solutions”. – 2023. – T. 1. – №. 01.
5. Ibragimov R. Q. Scope and specificity of technological expression tools in the art of multiplication //International Engineering Journal For Research & Development. – T. 5.
6. Mirzayev O.N. Mustaqillik davri o‘zbek haykaltaroshligi va uning xalqaro madaniy munosabatlarda istiqboli.//Inter education & global study.2024.№ 3(2).B.8–15.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Muhammadieva Zarifa Lutfullaevna**, *tadqiqotchi* [**Муҳаммадиэва Зарифа Лутфуллаевна**, соискатель], [**Zarifa. L. Muhammadieva**, teacher]; manzil: O‘zbekiston, 180119, Qarshi shahri, Ko‘chabog‘ ko‘chasi, 17-uy[адрес: Узбекистан, 180119, г. Карши, ул. Кучабаг, дом 17], [address: Uzbekistan, 180119, Kochabog, 17 house]; E-mail: Muhammadieva_Zarifa_Lutfullaevna @mail.ru

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Original paper

XALQARO TADQIQOTLARGA TAYYORLANISHDA AMALIY TOPSHIRIQLARNING TIL TA'LIMIDAGI O'RNI

© N.I. Ismadiyorova[1]✉
[1]Andijon davlat pedagogika instituti, Andijon, O'zbekiston,

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqolada til ta'limida xalqaro tadqiqotlarning sinovlariga tayyorgarlik uchun e'tibor berilishi muhim bo'lgan amaliy topshiriqlar haqida so'z boradi. Shuningdek, matn turlari, ushbu matn turlaridan kelib chiqib, topshiriqlarga javob izlash va topish, belgilangan javoblarning darajalari bo'yicha tavsiyalarni ham ko'rish mumkin.

MAQSAD: PISA xalqaro tadqiqotlarida ishtirok etish yoshidagi maktab o'quvchilarda tadqiqot talablari doirasidagi topshiriqlarni bajarish ko'nikmasini rivojlantirish va baholash dasturlarida yuqori o'rinlarni egallashga poydevor yaratish.

MATERIALLAR VA METODLAR: PISA xalqaro baholash dasturiga muvofiq til ta'limida xalqaro tadqiqotlarning sinovlariga tayyorgarlik uchun amaliy topshiriqlar muhim o'rin tutadi. "Ta'lim sifatini baholash bo'yicha xalqaro tadqiqotlarni amalga oshirish milliy markazi" hamda bir qator tadqiqotchilar tomonidan o'qib tushunish malakasini baholashda foydalaniladigan topshiriqlar metodikasi va topshiriqlarning bir qator turlari ishlab chiqilgan. Shuningdek, o'quvchilarda o'qish savodxonligini xalqaro baholashda matnlarning ahamiyatiga doir tavsiyalar ham ishlab chiqilgan.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: PISA tadqiqoti yoshidagi maktab o'quvchilarini hayotiy ko'nikmalarga tayyorlash, o'qish savodxonligini rivojlantirish bugungi zamonaviy ta'limning asosiy talabi bo'lib qolmoqda. Ushbu boradagi tadqiqotlar tahlili mazkur maqolada yoritib berildi, shuningdek, hozirgi ta'lim jarayonidagi zaruriyati o'rganildi. Tadqiqot doirasida 15 yoshli o'quvchilarning o'qish savodxonligini oshirishga mo'ljallangan amaliy topshiriqlarning turlari va ahamiyati o'rganildi.

XULOSA: bugungi zamonaviy ta'limning maqsadi aniq bo'ldi. Ya'ni maqsad faqat o'quvchilarga tushuncha va bilimlarni berish emas, balki sanalganlarni o'rgatish barobarida ulardan o'sib chiquvchi ko'nikmalarni shakllantirishdir. Mamlakatimizni ta'lim sifati yuqori davlatlar qatorida ko'rishni niyat qilgan ekanmiz o'quvchilarni hayotga va amaliy ko'nikmalarga tayyorlashimiz kerak. PISA topshiriqlari o'quvchi qaysi fanni yaxshi o'zlashtirganligini emas, balki fanlarni o'zlashtirish orqali hosil bo'luvchi ko'nikmalarni baholashga qaratilgan. Darhaqiqat, hayot fanlarning umumiyligi, ular birgalikdagina o'quvchilarni kelajakda muvaffaqiyatga erishishi uchun xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: xalqaro tadqiqotlar, PISA, matn turlari, topshiriq darajasi, test turlari.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Iqtibos uchun: Ismadiyorova N.I. Xalqaro tadqiqotlarga tayyorlanishda amaliy topshiriqlarning til ta'limidagi o'rni. // Inter education & global study. 2024. №4(1). B. 252-260.

РОЛЬ ПРАКТИЧЕСКИХ ЗАДАЧ В ЯЗЫКОВОМ ОБРАЗОВАНИИ ПРИ ПОДГОТОВКЕ К МЕЖДУНАРОДНОМУ ОБУЧЕНИЮ

© Н.И. Исмадиерова[1]✉
[1]Андижанский государственный педагогический институт, Андижан, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье рассматриваются практические задачи, на которые важно обратить внимание при подготовке к тестам международных исследований по языковому образованию. Также вы можете просмотреть рекомендации по типам текста, выполнить поиск и найти ответы на задания по этим типам текста и уровням заданных ответов.

ЦЕЛЬ: развивать способности школьников возраста участия в международных исследованиях PISA выполнять задания в рамках исследовательских требований и создать основу для занятия высоких мест в оценочных программах.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: важную роль играют практические задания по подготовке к тестам международных исследований по языковому образованию в соответствии с программой международной оценки PISA. «Национальный центр внедрения международных исследований по оценке качества образования» и ряд исследователей разработали методику заданий и ряд типов заданий, используемых при оценке навыков понимания прочитанного. Также разработаны рекомендации по значимости текстов в международной оценке читательской грамотности учащихся.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: подготовка школьников учебного возраста PISA к жизненным навыкам, развитие читательской грамотности остается основным требованием современного образования. В данной статье освещен анализ исследований по этому поводу, а также изучена его необходимость в современном образовательном процессе. В рамках исследования были изучены виды и значение практических заданий, направленных на повышение читательской грамотности школьников 15 лет.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: цель сегодняшнего современного образования стала ясна. То есть цель состоит не только в том, чтобы дать учащимся понятия и знания, но и сформировать у них навыки, которые вырастают в процессе обучения. Поскольку мы намерены видеть нашу страну в числе стран с высоким качеством образования, мы должны готовить студентов к жизненным и практическим навыкам. Задания PISA направлены не на оценку того, какой предмет ученик хорошо освоил, а на навыки, которые формируются в результате освоения предметов. По сути, жизнь – это

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

совокупность наук, которые в совокупности служат для того, чтобы помочь ученикам добиться успеха в будущем.

Ключевые слова: Международные исследования, PISA, типы текстов, уровень заданий, типы тестов.

Для цитирования: Исмадиерова Н.И. Роль практических задач в языковом образовании при подготовке к международному обучению. // Inter education & global study. 2024. №4(1). С. 252-260.

THE ROLE OF PRACTICAL TASKS IN LANGUAGE EDUCATION IN PREPARING FOR INTERNATIONAL STUDIES

© Nafisa I. Ismadiyorova[1]✉
[1]Andijan State Pedagogical Institute, Andijan, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article deals with practical tasks that are important to pay attention to in preparation for tests of international studies in language education. You can also see recommendations for text types, search and find answers to tasks based on these text types, and levels of specified answers.

AIM: To develop the ability of schoolchildren of the age of participation in PISA international studies to perform tasks within the framework of research requirements and to create a foundation for taking high places in assessment programs.

MATERIALS AND METHODS: practical assignments for preparation for tests of international studies in language education in accordance with the PISA international assessment program play an important role. The "National Center for the Implementation of International Research on the Evaluation of the Quality of Education" and a number of researchers have developed a methodology of assignments and a number of types of assignments used in the assessment of reading comprehension skills. Recommendations on the importance of texts in the international assessment of reading literacy among students have also been developed.

DISCUSSION AND RESULTS: preparing schoolchildren of PISA research age for life skills, development of reading literacy remains the main requirement of today's modern education. The analysis of research in this regard was highlighted in this article, as well as its necessity in the current educational process was studied. Within the framework of the research, the types and importance of practical tasks designed to improve the reading literacy of 15-year-old students were studied.

CONCLUSION: the goal of today's modern education has become clear. That is, the goal is not only to give students concepts and knowledge, but also to form skills that grow from them while teaching them. As we intend to see our country among the countries with high quality of education, we must prepare students for life and practical skills. PISA tasks are not aimed at assessing which subject the student has mastered well, but rather

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

the skills that are formed by mastering the subjects. In fact, life is a combination of sciences, which together serve to help students achieve success in the future.

Key words: International studies, PISA, text types, task level, test types.

For citation: Nafisa I. Ismadiyorova. (2024) 'The role of practical tasks in language education in preparing for international studies', Inter education & global study, (4(1)), pp. 252-260. (In Uzbek).

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. Mirziyoyevning 2019-yil 29-apreldagi "O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi tizimini 2030- yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5712- sonli [1] farmonida O'zbekiston Respublikasining 2030-yilga kelib "PISA" Xalqaro miqyosda o'quvchilarni baholash dasturi reytingi bo'yicha jahonning birinchi 30 ta ilg'or mamlakatlari qatoriga kirishiga erishish belgilab qo'yilgan [1]. Ushbu qarorlarning ijrosini ta'minlash uchun PISA xalqaro baholash dasturi talabidan kelib chiqib, dars usullari, test va topshiriqlar ishlab chiqish dolzarb masaladir.

Til ta'limida xalqaro tadqiqotlarning sinovlariga tayyorgarlik uchun amaliy topshiriqlar muhim o'rin tutadi. Yurtimiz olimlaridan A.B.Radjievning "O'quvchilar savodxonligini baholash bo'yicha xalqaro tadqiqotlar dasturi" [2] nomli qo'llanmasida xalqaro baholash dasturlarining mohiyati ochib berilgan. A.Matkarimov "PISA" xalqaro o'quvchilarning savodxonligini baholash tadqiqotining rivojlanish bosqichlari, maqsad va vazifalari" [3] nomli maqolasida o'quvchilarning savodxonligini xalqaro baholash tadqiqoti "PISA" ning rivojlanish bosqichlari xususida, S.Usmonov "Boshlang'ich sinf o'quvchilarini xorijiy tajribalardan foydalanib o'qish savodxonligini oshirish" [4] nomli maqolasida xorijiy tajribalar asosida o'qish savodxonligini oshirish yuzasidan muloxaza yuritadi. N.Turanazarova, M.Jazoirovlar "PISA xalqaro baholash dasturida topshiriqlar tayyorlashda matnlarning o'rni" [5] nomli maqolasida o'quvchilarda o'qish savodxonligini xalqaro baholashda matnlarning ahamiyatiga doir takliflarini ilgari suradilar.

Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) Sh.S.Abdiraimov "Ona tili ta'limida o'qib tushunish ko'nikmasini baholashning nazariy va metodik asoslari" [6, 27] nomli maqolasida o'qib tushunish malakasini baholashda foydalaniladigan topshiriqlar metodikasini quyidagi turlarini tavsiya etadi: binar test topshirig'i; bitta to'g'ri javobga ega muqobil javobli test topshirig'i; bir nechta to'g'ri javobga ega muqobil javobli test topshirig'i; moslashtirishni talab qiladigan test topshirig'i; qisqa javobni talab qiladigan test topshirig'i; ochiq qoldirilgan o'rinlarni to'ldirishni talab etadigan test topshirig'i; kengaytirilgan javobni talab qiladigan test topshirig'i; rasmli test topshirig'i; chizmali test topshirig'i; xatoni to'g'rilash testlari" [6, 27].

Aynan topshiriqlarning qiyinlik darajasiga ko'ra PISAda ko'nikmalarni baholashning 6 darajasi bo'lib, ushbu darajalar topshiriqqa beriladigan ballarga ham ta'sir qiladi. 1-daraja ikki toifaga: 1 a va 1 b toifaga ajratilgan, ya'ni bunda 1 a darajali topshiriqlar o'quvchidan yaqqol ko'rsatib berilgan alohida ma'lumotlarni topishi, muayyan mavzuga oid matnda keltirilgan muallif maqsadi, shuningdek, matnning g'oyasini tushunishi yoki matndagi

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

ma’lumot va hayotiy, umumiy bilimlarni bir-birga bog‘lashi talab etiladi. Xususan, matnda topshiriq uchun kerakli ma’lumot ajralib turadi va ba’zan bir-biriga zid ma’lumotlar keltiriladi. O‘quvchilar topshiriqdagi shart va matndagi uning javobini osongina moslashtiradi. 1 b darajada esa o‘quvchilar hikoya yoki sodda bo‘lgan ma’lum matndagi sintaktik jihatdan oddiy va hajman qisqa tuzilgan matnda yaqqol ko‘rinib turgan alohida ma’lumotlarni topa oladi. Bu darajaga mansub matnlarda odatda o‘quvchilarga yordam beradigan ko‘rsatmalar beriladi. Bu yordamni ma’lumotni takror kelishidan, chizma va tasvirlardan bilib olish mumkin. Matnlarda munozarali ma’lumotlar kam uchraydi. 1-b-darajaga mansub o‘quvchilar bir-biriga mazmunan yaqin ma’lumotlarni bir-biriga sodda tarzda bog‘lash orqali matnlarni talqin qila oladi. 2-darajaga kiruvchi o‘quvchilar bir qancha talablarga javob bera olishi mumkin. Matndan past ko‘rsatkichli xulosa chiqarsa-da, osonroq anglashiladigan ma’lumotlarni topadi. Ular orasidagi bog‘lanishni his qiladi. Topshiriqni chuqur bo‘lmasa ham qiyoslab, zidlay oladi, shuningdek, ular orasidagi bog‘lanishni tushunadi. Ushbu darajadagi topshiriqlar mulohaza yuritishga o‘quvchidan shaxsiy tajriba va munosanbatlariga tayanib, matnga oid yoki unga oid bo‘lmagan bilimlar orasidagi o‘xshashliklarni yoki tafovutlarni aniqlaydi. 3-daraja guruhiga mansub o‘quvchilar bir qator tamoyillarga asosan tuzilgan bir necha ma’lumotlar orasidagi bog‘lanishni topadi va ularning ma’nosiga tushunishga harakat qiladi. Shuningdek, ular matnning asosiy g‘oyasini aniqlash, so‘z yoki iboraning ma’nosini talqin qilish yoki bog‘lanishni tushunish uchun matnning ayrim qismlarini umumlashtiradi. O‘quvchilardan matndagi ma’lumotlarni qiyoslash, zidlash yoki tasniflashda qatnashadigan qator jihatlarga e’tibor qaratadi. Aksar hollarda talab etilgan ma’lumot ilg‘ab olish oson emas, bundan tashqari matnda bir necha zid ma’noli ma’lumotlar mavjud bo‘ladi yoki mazmunga nisbatan noto‘g‘ri talqin etilgan yoki mavjud g‘oyalarga zid bo‘lgan g‘oyalar kabi boshqa qarama-qarshiliklar keltiriladi. 3-darajali o‘quvchilar yuqorida keltirilgan shartlarni aniqlay oladilar. 4-darajaga mansub o‘quvchilar berilgan ma’lumotni topib, tartibga soladi. Shuningdek, ular butun bir matn bilan ishlash orqali uning alohida qismining tilga oid nozik jihatlarini talqin qiladi. Boshqa ta’riflashga oid topshiriqlarda o‘quvchi noma’lum matnda berilgan kategoriyalarning tushunish va qo‘llash ko‘nikmasini namoyon qiladi. Bundan tashqari, bu darajadagi o‘quvchi matnni tanqidiy baholash yoki u haqida mulohaza yuritish uchun rasmiy va ba’zan umumiy bilimlaridan foydalanadi. O‘quvchi shakli yoki mazmuni noma’lum bo‘lgan murakkab yoki katta hajmdagi matnlarni to‘g‘ri tushunish ko‘nikmasini ko‘rsatishi lozim. 5-darajaga mansub o‘quvchi matndagi qaysi ma’lumot tegishli ekanini inobatga olib, murakkab tarzda berilgan ma’lumotni topib, tartibga sola oladi. Mazkur topshiriqlar o‘quvchidan muayyan bilim va tajribalarga tayanib, tanqidiy baholash yoki mulohaza yuritishni talab etadi. Talqin etish va ta’riflashga qaratilgan topshiriqlar shakli yoki mazmuni noma’lum bo‘lgan matnni to‘liq va batafsil tushunishni talab etadi. O‘qish savodxonligining barcha jihatlaridan kelib chiqib, ushbu darajada berilgan topshiriqlar odatda mavjud tushunchalarga qarama-qarshi bo‘lgan tushunchalar bilan ishlashni taqozo etadi. 6-darajaga mansub o‘quvchilar odatda batafsil va qisqacha xulosa chiqaradi, qiyoslay va zidlay oladi. Bunday o‘quvchilar bir yoki bir necha matnlarni to‘liq va batafsil tushunishini

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

namoyish qiladi va matnlarda berilgan ma'lumotlarni umumlashtiradi. Topshiriqlarda o'quvchidan mavhum tushunchalarni umumlashtirish va bir-birga zid ma'noli ma'lumotlardan iborat notanish g'oyalar bilan ishlashni talab etadi. O'quvchi turli mezonlar yoki dunyoqarashlarini hisobga olib, matn chegarasidan tashqarida murakkab tarzda idrok etish ko'nikmasidan foydalanib, notanish mavzudagi murakkab matnni tanqidiy baholaydi. Mazkur darajada topshiriqlarni baholash va ajratib olish uchun kerakli shart matndan anglashilmagan ma'lumotlarga e'tibor qaratish va tahlil qilishdan iborat [7, 63]. O'quvchilarning ko'nikmasidan kelib chiqib, aytish mumkinki, 5-va 6-darajadagi topshiriqlarni bajara olgan o'quvchilar foizda nihoyatda kam va bu o'quvchilar ta'lim sifati yuqori bo'lgan mamlakatlarda tahsil oladilar.

Andreas Shlyaxer "O'qituvchilarga hurmatsizlik ularning qanday ishlashini bilmaslik sabab paydo bo'ladi" [8] deganlarida naqadar haqli edi. Darhaqiqat fanni o'zlashtirish, avvalo, o'quvchida hosil qilingan qiziqish orqali namoyon bo'ladi. Xalqaro tadqiqotlar uchun o'quvchilarni tayyorlashda bosim bilan emas, balki ta'limning yangi usullardan foydalanish samarali. Shuningdek, ushbu baholash tizimi bilimni emas, bilimdan keyingi amaliy ko'nikmalarni tekshirishga qaratilgan. Uzoq muddat davomida mamlakatimiz ta'lim tizimida e'tibor ma'lumotlarni egallashga qaratilgan, uni amaliy jarayonlarda qo'llash bo'yicha ko'rsatmalar yo'q edi. Ayni davrda esa ushbu keyingi bosqich ahamiyatli bo'lib bormoqda. Albatta, ushbu jarayon mexanizmi ishlashi uchun birinchi bosqich puxta egallangan bo'lishi kerak. Xalqaro tadqiqotlarda keltirilgan sinov topshiriqlari baholash jarayonida o'quvchidan hamma fanni o'zaro muvofiq o'zlashtirgan deb hisoblaydi va imtihon toipshiruvchidan hayotiy ko'nikma bo'yicha baholaydi. Avvalgi ta'lim tizimini inobatga olgan holda bizdan amaliy topshiriqlar ishlab chiqishni taqozo qiladi.

"XVI asrning 80-yillarida Buxoro hukmdori Abdullaxon II qurdirgan qadimiy suv ombori. Bu inshoot qoldiqlari Nurota tumani markazidan 65 km sharqda, Eski Oqchob qishlog'i yaqinidagi Beklarsoy darasida hozirgacha saqlangan… Abdullaxon bandining to'g'oni slanes toshlaridan qurilib, tosh palaxsalari suvga chidamli maxsus ganch qorishmasi – qir bilan biriktirilgan. To'g'onning uzunligi asosida 73 m, yuqorisida 85 m, balandligi 14,5m. bunda suv bosimi hamda uning ag'daruvchi kuchi hisobga olingan holda to'g'on asosining qalinligi 15,3 m, ustki qismi 4,5 m qilinib, zinapoya shaklida qurilgan. To'g'on oldida hosil bo'lgan suv omborining uzunligi1,5 km, eni 75-125 m. Abdullaxon bandiga taxminan 1,2 mln. kubometr suv to'plangan. Inshootdan quyida joylashgan Qamar, Oqchob, O'rganjiy, Ravot, Jilontamgali va Soykechar qishloqlari atrofi sug'orilib ozod etilgan. XVI asrda ana shu qishloqlar hududida taxminan 1,2 ming ga yer maydoni o'zlashtirilgan" [9, 33-34].

Ushbu matn yaxlit matn sirasiga kiradi va bu matn bilan bog'liq bo'lgan topshiriqlarning javobi 3-4-darajali bo'lishi mumkin, ammo 5-6-darajali ballarni taqdim etolmaydi.

Topshiriqlar.

1. Matn mazmunidan kelib chiqib, ushbu matn nima haqida ekanligi aniqlang.
   A. Buxoro amiri Abdullaxon II haqida.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

B. Orol dengizi sathining pastlab borishi sababi haqida.
C. Suv ombori haqida.
D. O‘zlashtirilgan yerlar va dehqonchilik haqida.

2. To‘g‘on asosining qalinligi qaysi omilga asosan belgilangan?
Javob. Suv bosimi va uning ag‘darma kuchi.
3. Matnda “ozod etilgan” birikmasi qanday ma’noni izohlaydi?
Javob. O‘zlashtirilgan.

Ushbu savollar PISA talablarida 1- b va 2-darajadagi topshiriq bo‘lib, bu kabi javoblarga yuqori ball berilmaydi.

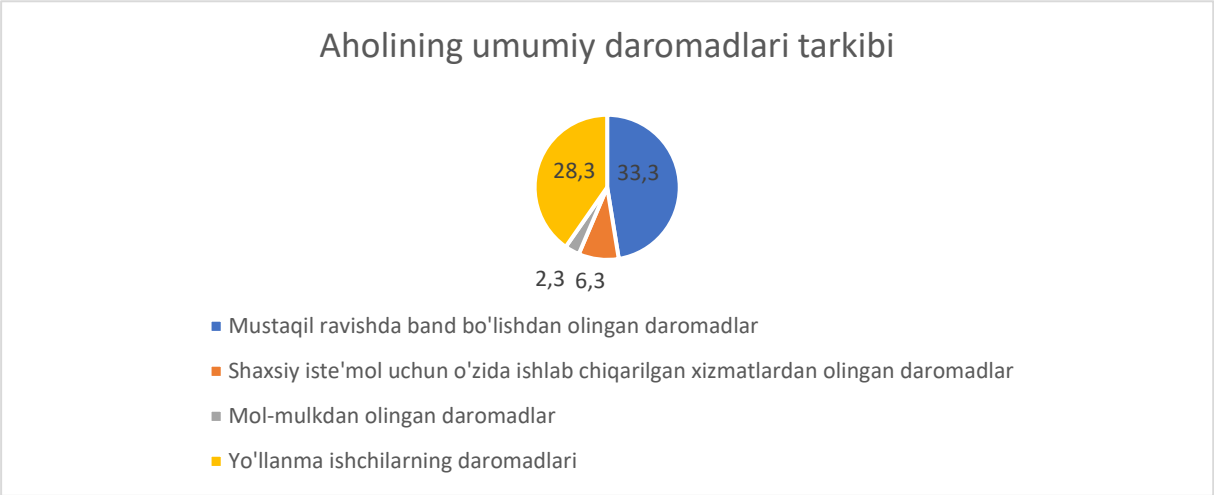
Quyida berilgan matn yaxlit mat emas, chunki unda diagramma mavjud. Ushbu matn PISAning 3-va 4-darajali topshiriqlariga mos kelishi mumkin. PISA davriyligini hisobga olganda bunday ko‘rinishdagi topshiriqlar matematik savodxonlik ostida beriladi. Maqsadimiz o‘quvchilarni xalqaro tadqiqotlarga tayyorlash ekan ko‘nikmalarni umumiylashtirish talab etiladi. Xususan, davriylikdagi tabiiy savodxonlik, matematik va o‘qish savodxonligining oshishi va yuqori natijalarga erishish shu kabi topshiriqlarni bajarib, ko‘nikmaga ega bo‘lgan o‘quvchilarning yutug‘i ekanligini his qilish kerak bo‘ladi.

2022-yil. Birlamchi daromadlar 70,2 % hisobida, transferlardan olingan daromadlar 29,8 % hisobida [10].

2023-yil. Birlamchi daromadlar 73,3 % hisobida, transferlardan olingan daromadlar 26,7 % hisobida [10].

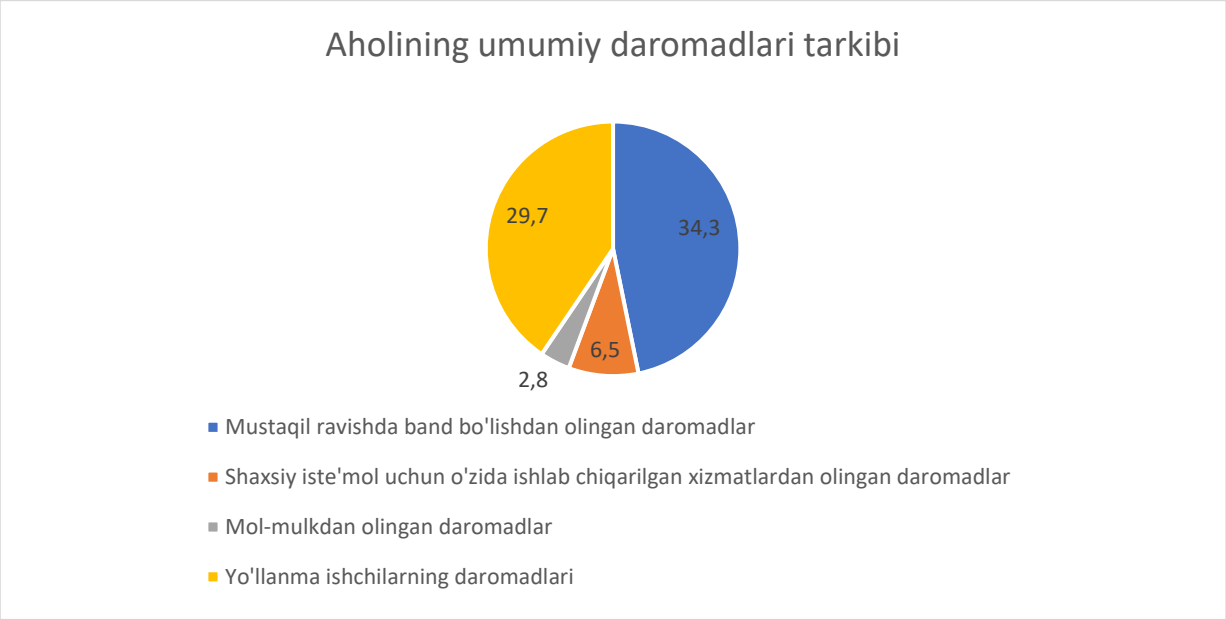
Savollar.

1. Yil davomida transferdan olingan daromadlar oshirildimi?
Javob: Yo‘q.
2. Birlamchi daromadlar orasida bir yil davomida eng ko‘p o‘sishni qayd etgan sohani yozing.
Javob: Yo‘llanma ishchilarning daromadlari.
3. Mustaqil ravishda band bo‘lishdan olingan daromadlarning bir yil davomida o‘sishini aniqlang.
Javob: 1.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | SPISOK LITERATURЫ | REFERENCES

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019- yil 29- apreldagi “O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi tizimini 2030- yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida” gi PF-5712- sonli Farmoni. Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi. https://lex.uz/docs/-4312785
2. Radjiev A.B.va boshqalar. O‘quvchilar savodxonligini baholash bo‘yicha xalqaro tadqiqotlar dasturi. Qo‘llanma. Toshkent – 2019 62 bet
3. Matkarimov M.A. “PISA” xalqaro o’quvchilarining savodxonligini baholash tadqiqotining rivojlanish bosqichlari, maqsad va vazifalari”, “Zamonaviy ta’lim” jurnali, №8 (93) 2020 yil
4. Usmonov S. “Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini xorijiy tajribalardan foydalanib o‘qish savodxonligini oshirish” Fan, ta’lim va amaliyot integratsiyasi jurnali, 2023 yil, 9-13-bet
5. Turanazarova N., Jazoirov M. “PISA xalqaro baholash dasturida topshiriqlar tayyorlashda matnlarning o‘rni” Zamonaviy ta’limda ilm- fan va texnologiya nomli ilmiy-amalaiy konferensiyasi materiallari, 2023 yil
6. Abduraimov Sh. “Ona tili ta’limida o‘qib tushunish ko‘nikmasini baholashning nazariy va metodik asoslari”. Lingvodidaktikaning dolzarb masalalari. Xalqaro konferensiya materiallari. – Toshkent: ToshDO‘TAU, 2022. – 530 b.
7. Tursunov E. PISA- 2018 O‘qish savodxonligi qamrov doirasi, “Ta’lim sifatini baholash bo‘yicha xalqaro tadqiqotlarni amalga oshirish milliy markazining matbaa bo‘limi”, T:.- 2021. 90 b.
8. https://kun.uz/00978934
9. O‘zbekiston Milliy Ensiklopediyasi, I tom. O‘ME davlat ilmiy nashriyoti, 2000. 492 b.
10. https://stat.uz/images/aholi.pdf

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

MUALLIF HAQIDA MA‘LUMOT [INFORMATSIA OB AVTORE] [AUTHORS INFO]

✉**Ismadiyorova Nafisaxon Ibroximjon qizi,** erkin tadqiqotchi [**Исмадиёрова Нафисахон Иброхимжон кизи,** исследователь], [**Ismadiyorova Nafisakhon Ibrakhimjon kizi**, researcher]; Manzil: Andijon viloyati, Marhamat tumani, Ko‘tarma MFY, Yangi hayot 54-uy; [адрес: Андижанская область, Мархаматский район, махалля Котарма, Янги хаёт 54]; [adres: Andijan Region, Marhamat district, Kotarma neighborhood, Yangi hayot 54]; ORCID: https://orcid.org/0009-0005-9037-1052; nafisaismadiyorova@gmail.com

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Original paper

AKADEMIK LITSEY O‘QUVCHILARINING INGLIZ TILIDA LEKSIK KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHNING HOZIRGI XOLATI

© M.M. Ayturayev[1]✉

[1]Namangan davlat chet tillar instituti, Namangan, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ingliz tilida akademik litsey o‘quvchilarining leksik kompetensiyasini rivojlantirish jarayonlarining pedagogik-psixologik va metodik yondashuvlari, leksik materialni metodik tashkil qilish masalalari hamda so‘z va leksika tushunchalariga atriflicha ta’riflar keltirib o‘tilgan. Bundan tashqari akademik litsey o‘quvchilariga chet tillarini, xususan, ingliz tilini qanday tamoyillar asosida tanlash maqsadga muvofiq ekanligi ham ko‘rsatib o‘tilgan.

MAQSAD: ingliz tilida akademik litsey o‘quvchilaring leksik kimpetensiyasini rivojlantirishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: ayni vaqtda inson reaksiyasi sifatida so‘z yana uchinchi - harakatlanish komponenti borligi bilan ham tavsiflanadi. So‘zning ifodalanishi yoki uning yozilishi, har qanday harakatlanish reaksiyasi kabi harakat sezgilari bilan birga sodir bo‘ladi. Shu sababli so‘zni o‘zlashtirish bosh miya yarim sharlari qobig‘ida ko‘ruv, eshituv va harakatlanuv jarayonlari oralig‘ida ancha murakkab muvaqqat nerv aloqalari paydo bo‘lishiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: akademik litsey o‘quvchilariga chet tillarini o‘rgatish ularni atrof-borliqdagi narsa-buyumlarni o‘z ona tilida qanday nom bilan atashi va chet tilda qanday atalishini o‘rganish va kommunikativ nutqda mashq qilish hamda qo‘llash bilan boshlanadi. Albatta, bunda ko‘rgazmalilikning, shu narsa-buyum yoki uning tasvirini ko‘rsatish yoki o‘quvchilarning o‘ziga so‘z bilan ifodalash kabi metodik usullar katta yordam beradi. O‘quvchilarga yangi so‘zni tanishtirish ingliz tili o‘qituvchilarida qiyinchilik tug‘dirmaydi.

XULOSA: akademik litsey o‘quvchilariga chet tillarni o‘rgatishda lug‘at ustida maxsus ishlash katta ahamiyatga ega. Bu jarayonning samarali kechishi ko‘p hollarda o‘quvchilarning o‘z ona tilida qanchalik ko‘p so‘zlarni bilishiga bog‘liq bo‘ladi. Shu bois akademik litsey o‘quvchilarining bilingval yoki polilog komunikativ nutqini rivojlantirish maqsadli va istiqbolli omillardan biridir.

Kalit so‘zlar: pedagogik-psixologik, metodik yondashuvlar, leksika, semantizatsiya, leksikani tanlash, leksikani taqsimlash va qo’llash.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Iqtibos uchun: M.M. Ayturayev. Akademik litsey o‘quvchilarining ingliz tilida leksik kompetensiyasini rivojlantirishning hozirgi xolati. // Inter education & global study. 2024. №4(1). B. 261-266.

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ РАЗВИТИЯ ЛЕКСИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНЦИИ ПО АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ УЧАЩИХСЯ АКАДЕМИЧЕСКОГО ЛИЦЕЯ

© М.М. Айтураев[1]✉
[1]Наманганского государственный институт иностранных языков, Наманган, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье представлены педагогико-психологические и методические подходы к развитию лексической компетентности академических лицеистов по английскому языку, вопросы методической организации лексического материала, а также конкретные определения слов и лексических понятий. Кроме того, академическим лицеестам были продемонстрированы принципы выбора иностранных языков, особенно английского.

ЦЕЛЬ: состоит в развитии лексической компетентности академических лицеистов по английскому языку.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: между тем, как человеческая реакция, слово также характеризуется наличием третьего - двигательного компонента. Выражение слова или его написание происходит вместе с ощущениями движения, как и любая реакция на движение. Таким образом, усвоение слова оказывает прямое влияние на формирование более сложных временных нервных связей между зрительными, слуховыми и двигательными процессами в коре полушарий головного мозга.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: обучение иностранным языкам академических старшеклассников начинается с изучения того, что их окружает-как они называют предметы на своем родном языке и как они называются на иностранном языке-и с практики и применения в коммуникативной речи. Конечно, в этом очень помогают такие методические приемы, как наглядность, демонстрация чего-либо-предмета или его изображения-или выражение словами самих учащихся. Знакомство учащихся с новым словом не вызывает затруднений у учителей английского языка.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: при обучении академических лицеистов иностранным языкам большое значение имеет специальная работа над словарным запасом. Эффективное течение этого процесса во многих случаях будет зависеть от того, сколько слов учащиеся знают на своем родном языке. Поэтому развитие двуязычной или полилогической коммуникативной речи учащихся Академического лицея является одним из целевых и перспективных факторов.

Ключевые слова: педагогико-психологические, методические подходы, лексика, семантизация, выбор лексики, распределение и применение лексики.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Для цитирования: М.М. Айтураев. Современное состояние развития лексической компетенции по английскому языку учащихся академического лицея. // Inter education & global study. 2024. №4(1). С. 261-266.

CURRENT STATE OF DEVELOPMENT OF LEXICAL COMPETENCE IN ENGLISH OF ACADEMIC LYCEUM STUDENTS

© Majidkhon M. Ayturayev[1]✉
[1]Namangan State Institute of Foreign Languages Namangan, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: in the following article, pedagogical-psychological and methodical approaches to the development of lexical competence of academic lyceum students in English, issues of methodical organization of lexical material and specific definitions of words and lexical concepts are given. In addition, academic lyceum students were shown the principles of choosing foreign languages, especially English.

AIM: is to develop the lexical competence of academic lyceum students in English.

MATERIALS AND METHODS: meanwhile, as a human reaction, the word is also characterized by the presence of a third - motor component. The expression of a word or its spelling occurs together with the sensations of movement, as does any reaction to movement. Thus, the assimilation of a word has a direct effect on the formation of more complex temporary neural connections between visual, auditory and motor processes in the cerebral cortex.

DISCUSSION AND RESULTS: Teaching foreign languages to academic high school students begins with studying what surrounds them-how they call subjects in their native language and how they are called in a foreign language-and with practice and application in communicative speech. Of course, such methodological techniques as visibility, demonstration of something-an object or its image-or expression in the words of the students themselves help a lot in this. Introducing students to a new word does not cause difficulties for English language teachers.

CONCLUSION: when teaching academic lyceum students foreign languages, special work on vocabulary is of great importance. The effective course of this process in many cases will depend on how many words students know in their native language. Therefore, the development of bilingual or polylogical communicative speech of students of the Academic Lyceum is one of the targeted and promising factors.

Keywords: pedagogical and psychological, methodological approaches, vocabulary, semantics, vocabulary selection, vocabulary distribution and application.

For citation: Majidkhon M. Ayturayev. (2024) ‘Current state of development of lexical competence in english of academic lyceum students’, Inter education & global study, (4(1)), pp. 261-266. (In Uzbek).

Ingliz tilida akademik litsey o‘quvchilarning leksik kompetensiyasini rivojlantirish

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

jarayoni pedagogik-psixologik va metodik yondashuvlardan foydalangan holda amalga oshiriladi. Pedagogik-psixologik va metodik tadqiqotlarda so‘z nutq orqali insonlarning tushunishga yordam beruvchi va bir-biriga ta’sir ko‘rsatuvchi vositalardir deb ta’rif beriladi. So‘z nutqni mazmun va ma’no bilan to‘ldiradi, hissiyot va istaklarni ifodalashga xizmat qiladi. Shu bois nutqning leksik tomonini egallash pedagogik-psixologik nuqtayi nazardan nihoyatda muhim o‘rin tutadi. Psixologik tadqiqotlarda so‘z, leksika va lug‘at tushunchalari yaxshi tadqiq qilingan sohalardan biri hisoblanadi. Metodik nuqtayi nazardan ham so‘z asosiy nutq birligi bo‘lib, tilda muayyan tushunchani anglatadigan leksemaning ifodasi sifatida namoyon bo‘ladi. So‘z tilning leksik qatlamini tashkil qiluvchi asosiy birlik bo‘lib, tilshunoslikning leksikologiya deb ataluvchi eng katta bo‘limlaridan birining o‘rganish obyektidir.

“O‘zbek tilining izohli lug‘ati”da so‘z va leksika tushunchalariga quyidagicha ta’rif berilgan: ”Leksika yunoncha so‘zdan olingan bo‘lib, lexicos – so‘z va so‘zga oid, lug‘aviy so‘z, ibora degan ma’nolarni bildirib, biror til yoki shevada muayyan paytda mavjud bo‘lgan so‘zlar majmui, muayyan ish, faoliyat, kasb-hunar sohasida qo‘llanadigan so‘z va terminlar, shuningdek, muayyan muallif badiiy asarlarining so‘z boyligi degan ma’nolarni ifodalaydi. Shuningdek, lug‘at – so‘z, tildagi barcha so‘zlar majmui, so‘z boyligi ma’nolarini ifodalaydi [1]. Demak, muayyan tilda mavjud bo‘lgan barcha faol va nofaol so‘zlar yig‘indisi shu tilning lug‘at majmuini tashkil etadi. Har qanday tilni o‘rganish aynan so‘zlarni o‘rganishdan boshlanadi. Akademik litseylarda chet til o‘rganishda leksika ustida ishlash dastlabki va asosiy bosqich hisoblanadi. Mazkur o‘quv yurtlarida chet til o‘qitishda leksika ustida ishlashning eng asosiy vazifasi – o‘quvchilarning o‘rganilayotgan chet tildagi so‘z zahirasini boyitish va kengaytirishdan iboratdir [2].

Mazkur lug‘atda yana so‘z – muayyan tovush shakliga ega bo‘lgan, narsa-hodisalar, jarayonlar, shaxslar, belgi va miqdorlarni, xususiyatlarni, harakat va holatni, aloqa va munosabatlarni nomlash uchun xizmat qiladigan, mustaqil lug‘aviy ma’no, shuningdek, turli grammatik ma’nolarni ifodalay oladigan va sintaktik vazifalarda qo‘lana oladigan eng muhim til birligi, gapning qurilish materialidir [1.2], deya tavsiflanadi. Tilshunoslik nuqtayi nazaridan so‘zga - “so‘z borliqdagi hodisa va narsalarning ma’nosini ifoda etuvchi, grammatik jihatdan shakllangan va jamiyat a’zolari tomonidan bir xil tushuniladigan, tovush formasida ifodalangan mustaqil va markaziy til birligidir”, degan ta’riflar ham berilgan [3].

Akademik litseylarda o‘quvchilarining chet tildagi lug‘atini rivojlantirishda so‘zning ma’nosi (semantizatsiya) ustidagi ishlar dastlabki bosqich sanaladi va aynan so‘zlarni matnga muvofiq holda semantik tanlab olish til va nutq hodisalarini anglab yetishni shakllantiradi. Bunda ingliz tili o‘qituvchilarining vazifasi avval shu so‘zlarni ma’noviy nuqtayi nazardan to‘liq va to‘g‘ri shaklda shakllantirib borish, so‘ng ularni o‘quvchilar xotirasida mustahkamlab borishdan iborat bo‘ladi. Bunga albatta akademik litseylarda ingliz tili darslarida leksika ustida mashqlar bajarish jarayoni katta rol o‘ynaydi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

psixologiya sohasidagi tadqiqotlar natijalarining ko‘rsatishicha, yangi so‘zlarni o‘rgatish mazkur so‘z va leksikaga oid tushunchalarni ko‘z oldiga keltirish, tasavvur etish yo‘li bilan paydo bo‘ladi. Jumladan, V.B.Belyayevning ta’kidlashicha, avvalo, bir qator aniq obrazlar (tasavvurlar) zarur bo‘ladi. Birinchi tasavvur, ya’ni atigi bir buyumni tasavvur etish orqali tushuncha hosil bo‘lmaydi. Mana shu obrazlar yoki tasavvurlarning hammasini bir-biriga ichki, ya’ni tahliliy qiyoslash natijasida o‘xshash jihatlari yoki farqlanishlari yoxud umumiy va o‘ziga xos belgilari aniqlanadi. Tasavvurga keltirilgan belgilar jamlanadi, ya’ni sintezlanadi. Umumiy tasavvurga keltirilgan va jamlangan belgilar yig‘indisi tushunchani hosil qiladi [5].

Akademik litseylarda ingliz tili leksikasi ustida ishlaganda, uni metodik jihatdan to‘g‘ri tashkil qilish muhimdir. Leksik materialni metodik tashkil qilish o‘z ichiga ingliz tili leksikasini tanlashni (selection), taqsimlashni (classification), metodik tipologiya qilishni (distribution), ustida ishlash (presentation) bosqichlarini o‘z ichiga oladi. Yangi materialni tushuntirish bosqichida ta’lim oluvchilarning o‘zbek (ona) tili, rus (ikkinchi) tili va ingliz (chet) tildagi turlicha til hodisalarini qiyoslash bo‘yicha faol harakatlarga jalb etish kerak, mashq qilish hamda ko‘nikmalarni avtomatlashtirishni kerakli darajada ta’minlash darkor [6].

Ingliz tili o‘qituvchilari akademik litsey o‘quvchilarining yosh xususiyatidan kelib chiqadigan shu kabi psixologik jihatlarni bilishi, so‘zning semantik, strukturaviy va funksiyaviy tomonlarini yaxshi bilgan holda o‘quvchilara shu so‘zni singdirishga harakat qilishi kerak bo‘ladi. Lingvopsixologik tadqiqotlar ham so‘zlarning semantik jihatdan umumlashgan tarzda turli guruhlar sifatida xotirada saqlanib qolishini ta’kidlaydi [7].

Shuni qayd etish kerakki, ko‘p hollarda chet tilini o‘rgatish ona tili va ikkinchi tillarda shakllangan nutq ustiga quriladi. Agar o‘quvchilarning ona tili va ikkinchi tillardagi nutqi yaxshi shakllangan bo‘lsa, uning chet tildagi so‘zlarni o‘zlashtirishi nisbatan osonroq kechadi.

M.Choriyevning fikricha, so‘zlarni tematik yo‘nalishlarga ajratish va o‘quvchilarga birinchi navbatda o‘rgatilishi zarur bo‘lgan leksik birliklarni aniqlashda, avvalo, o‘quvchilar dunyoni qanday taniy boshlaydi? - degan savolga javob topish kerak bo‘ladi [8]. Bu o‘rinda ushbu fikrlarga qo‘shilgan holda shuni qayd etish mumkinki, o‘quvchilarga birinchi navbatda o‘rgatilishi kerak bo‘lgan so‘zlar o‘quvchining hayotiy ehtiyojidan kelib chiqadi va bu albatta tabiiy hol hisoblanadi. Dastlabki so‘zlar zahirasiga ega bo‘lmay turib xorijiy tilda so‘zlashish birmuncha murakkablik tug‘diradi. Shu bois, pedagoglar amaliyotda o‘quvchilarning chet tildagi so‘zlarni imkon boricha ko‘proq va tezroq bilib olishlariga erishish uchun astoydil harakat qiladilar. Biroq o‘quvchilarda chet tildagi so‘zlarni o‘zlashtirish va nutqda qo‘llay olish qobiliyati bor-yo‘qligiga ham e’tibor berish zarur.

Ta’kidlash kerakki, bu jarayon tasodifan sodir bo‘lmaydi. Tovushlar bilan so‘zlar til materiyasining o‘zini tashkil etadi. So‘zni o‘zlashtirish uning eshituv-harakatlanuv asosi shakllanishidan boshlanadi. Demak, chet tilda yangi leksika ustida ishlayotgan o‘qituvchi, birinchi navbatda, uning tovushli (yoki grafik) shaklining yorqin va aniq obrazini taqdim

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

etishni ta’minlashi kerak. Avvalo, so‘zni barcha analizatorlar orqali “o‘tkazish” zarur, ya’ni o‘quvchilar ravon, aniq va tiniq ko‘ra olishlari hamda bir necha bor jo‘r ovozda va pedagogning tuzatishiga tayangancha yakka holda aytib berishlariga yordamlashish kerak. Yangi leksik material ustida ishlashni tashkil etishda so‘z tuzilmasini anglash muhim ahamiyatga egadir.

Biz, akademik litsey o‘quvchilariga chet tillarini, xususan, ingliz tilini quyidagi tamoyillar asosida tanlashni maqsadga muvofiq deb hisobladik: 1. Ona tilidagi so‘z boyligiga tayanish, ya’ni o‘quvchi ona tilida qaysi so‘zlarni necha yoshida bilishi doirasi asosida tanlash; 2. Mavzuviylik, ya’ni mavzu asosida tanlash – biror mavzuda suhbatlashganda u so‘zlarni ishlatmaslikni ilojsizligi yuzasidan tanlab olinadi; 3. Qo‘llanilish, ya’ni ko‘p ishlatilishiga ko‘ra tanlash – bu qo‘shiq, she’r, ertak va multfilmlarning kontekstida ko‘p uchraydigan so‘zlar asosida tanlanadi; 4. Vizual muvofiqlik darajasiga ko‘ra tanlash – bu semantik anglashini ta’minlash maqsadida so‘zni ko‘rgazmali ko‘rinishi mavjudligiga asoslanadi.

Xorijiy til leksikasini o‘rgatishdan asosiy maqsad o‘quvchilarga chet til nutqi ko‘nikma va malakalarini singdirishdan iborat bo‘lib, bunda, J. Jalolovning ta’kidlashicha, leksik materialni o‘zlashtirish uch bosqichda ro‘y beradi: 1) birinchi bosqich – yangi so‘z bilan tanishtirishdan boshlanadi; 2) ikkinchi bosqichda tanishilgan leksikani nutq jarayonida qo‘llashga qaratiladi; 3) uchinchi bosqichda o‘rganilayotgan so‘z nutq faoliyati turlarida ko‘nikma hamda malaka tarkibida o‘zlashtiriladi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. O‘zbek tilining izohli lug‘ati, ikkinchi jild. – T.: O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi. 2006. - B.495
2. Qodirova F.R., Qodirova R.M. Maktabgacha yoshdagi bolalarga ikkinchi tilni o‘rgatish metodikasi. – T.: Sano-Standart, 2004. - 152 b. 68- b.
3. Sodiqov A. Abduazizov A. Irisqulov A. Tilshunoslikka kirish. – T.: 1981.-B. 93
4. Пассов Е.И. Основы коммуникативной методики обучения иноязычному общению. - М.: Русский язык, 1989. – С. 135. – 176с.
5. *Беляев, Б.В.* Очерки по психологии обучения иностранному языку [Текст] /Б. В. Беляев. — М.: МПСИ, 2004. — 448 с.
6. *Соловова, Е.Н.* Методика обучения иностранным языкам [Текст] / Е.Н. Соловова. - М.: АСТ, 2008. - 240 с.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Majidkhon Ayturayev Mavlankhanovich**, o‘qituvchi, [**Маджидхон Айтураев Мавланханович**, преподаватель], [**Majidkhon M. Ayturayev**, teacher]; manzil: O‘zbekiston, Namangan sh., Yangiobod ko'chasi, 5-uy [адрес: Узбекистан, ул. Янгиабадская, 5, г. Наманган], [address: Uzbekistan, 5, Yangiabad st., Namangan city]; Email: majidkhonaituraev@gmail.com

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Original paper

BULUTLI PLATFORMALARDAN FOYDALANISHDA XAVFSIZLIK MUAMMOLARI: XAVFLAR VA TAHDIDLAR

© G.S. Turdieva[1]✉

[1]Buxoro davlat universiteti, Buxoro, O`zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: bulutli platformalar ma'lumotlarni saqlash, ma'lumotlarni qayta ishlash va ilovalarni ishga tushirish uchun Internet orqali infratuzilma va xizmatlarni taklif qiladi. Ular foydalanuvchilarga jismoniy serverlar yoki infratuzilmaga ega bo‘lmasdan turib hisoblash resurslari va xizmatlaridan foydalanish imkonini beradi.Bulutli platformalar shuningdek, o‘zgaruvchanlik, moslashuvchanlik va iqtisodiy samaradorlikni ta’minlab, korxonalarga o‘zgaruvchan talablarga tezda moslashish va faqat foydalanadigan resurslar uchun haq to‘lash imkonini beradi. Bulutli hisoblash yordamida tashkilotlar osongina yangi ilovalarni o‘rnatishi, jamoalar o‘rtasidagi hamkorlikni yaxshilashi va umumiy samaradorlikni oshirishi mumkin. Bundan tashqari, bulutli platformalar ma'lumotlarni himoya qilish va qoidalarga rioya qilishni ta'minlash uchun ilg'or xavfsizlik choralarini taklif qiladi. Umuman olganda, bulutli platformalar turli sohalarda raqamlashtirishni kirib kelishiga sababchi bo’ldi.

MAQSAD: maqolada bulutli platformalardan foydalanishda bulut xavfsizligi tahdidlari va bulutli saqlash xavfsizligi muammolari, bulut xavfsizligini samarali boshqarish strategiyalari haqidagi ma’lumotlar to’liq ochib berilgan. Ushbu maqola orqali, o'quvchilar bulutga asoslangan fayllarni boshqarish vositalari va xizmatlaridan foydalanish bilan bog'liq asosiy xavfsizlik muammolari haqida to’liq tushunchaga ega bo’ladilar.

MATERIALLAR VA METODLAR: bulutli texnologiyalar zamonaviy ta'limning ajralmas qismiga aylandi. Ular ma'lumotlarga kirishni soddalashtirish, ta'lim samaradorligi va sifatini oshirish, shuningdek, ta'lim jarayonini barcha ishtirokchilar uchun yanada moslashuvchan va qulay qilish imkonini beradi. Amazon Web Services (AWS) platformasidan ta’lim sohasida muvaffaqiyatli foydalanish mumkin. AWS talabalar, o'qituvchilar va ta'lim muassasalari uchun foydali bo'lishi mumkin bo'lgan keng ko'lamli bulut xizmatlarini taqdim etadi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: bulutli platformalarni tahlil qilish jarayonida quyidagi natijalar o`rganib chiqildi, jumladan: Ma'lumotlar xavfsizligini ta`minlash natijasida bulutda saqlangan ma'lumotlarning maxfiyligi, yaxlitligi va mavjudligini ta'minlash, ruxsatsiz kirish, zararli dasturlar, DDoS hujumlari va boshqa xavfsizlik tahdidlarining oldini olish, GDPR, HIPAA va boshqalar kabi turli xil ma'lumotlar xavfsizligi qoidalari va standartlariga muvofiqligini ta'minlash, favqulodda vaziyatlar va ofatlar yuz berganda bulutli platforma xizmatlarining mavjudligini kafolatlash, potentsial xavfsizlik tahdidlari va hodisalarini o'z

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

vaqtida aniqlash va ularga javob berish, bulutdagi ma'lumotlar va resurslarga kirishni nazorat qiladi.

XULOSA: tadqiqot natijalariga asoslanib shuni ta`kidlash kerakki, bugungi kunda bulutli axborot xavfsizligi sanoati faol o'zgarishlarni boshdan kechirmoqda. Bunga quyidagilar ta'sir qiladi: import o'rnini bosish; iqtisodiyotni raqamlashtirish;sun'iy intellektni rivojlantirish.Kiberxavfsizlik bo'yicha mutaxassislar yangi tahdidlarga tezda moslashadi, bozor tendentsiyalarini diqqat bilan kuzatib boradi va bulutda axborot xavfsizligi texnologiyalarini rivojlantirish ustida ishlashni davom ettiradi

Kalit so'zlar: bulutli xizmat, xavflar, tahdidlar, Cloud Platform, Identifikatsiya, autoidentifikatsiya, kiberxavfsizlik.

Iqtibos uchun: Turdieva G.S. Bulutli platformalardan foydalanishda xavfsizlik muammolari: xavflar va tahdidlar. // Inter education & global study. 2024. №4(1). B. 267-277.

ВОПРОСЫ БЕЗОПАСНОСТИ ПРИ ИСПОЛЬЗОВАНИИ ОБЛАЧНЫХ ПЛАТФОРМ: РИСКИ И УГРОЗЫ

© Г.С.Турдиева[1]✉
[1]Бухарский государственный университет, Бухара, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: облачные платформы предоставляют через Интернет инфраструктуру и услуги для хранения данных, обработки информации и запуска приложений. Они дают возможность пользователям пользоваться вычислительными ресурсами и услугами без необходимости владения физическими серверами или инфраструктурой. Также облачные платформы обеспечивают гибкость, масштабируемость и экономическую эффективность, помогая компаниям быстро реагировать на изменяющиеся требования и оплачивать только используемые ресурсы.

ЦЕЛЬ: в статье подробно анализируются угрозы облачной безопасности и проблемы безопасности облачных хранилищ, а также стратегии эффективного управления безопасностью в облаке. Эта статья поможет читателям понять основные аспекты безопасности при использовании облачных инструментов и сервисов управления файлами.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: облачные технологии стали неотъемлемой частью современного образования. Они упрощают доступ к информации, повышают эффективность и качество обучения, делают учебный процесс более гибким и удобным для всех участников. Платформа Amazon Web Services (AWS) может успешно применяться в сфере образования. AWS предлагает широкий спектр облачных сервисов, полезных для студентов, преподавателей и образовательных учреждений.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: при анализе облачных платформ были рассмотрены следующие результаты: обеспечение конфиденциальности, целостности и доступности данных в облаке, защита от несанкционированного доступа, вредоносного ПО, DDoS-атак и других угроз, соответствие правилам и стандартам безопасности данных, таким как GDPR, HIPAA и т. д., обеспечение доступности сервисов в случае чрезвычайных ситуаций, своевременное обнаружение и реагирование на угрозы и инциденты, контроль доступа к информации и ресурсам.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: основываясь на результатах исследования, следует отметить, что сегодня индустрия облачной информационной безопасности переживает активные изменения. На это влияют: импортозамещение; цифровизация экономики; развитие искусственного интеллекта. Специалисты по кибербезопасности быстро адаптируются к новым угрозам, внимательно следят за тенденциями рынка и продолжают работать над развитием технологий информационной безопасности в облаке

Ключевые слова: облачный сервис, риски, угрозы, облачная платформа, идентификация, автоидентификация, кибербезопасность.

Для цитирования: Турдиева Г.С. Вопросы безопасности при использовании облачных платформ: риски и угрозы. // Inter education & global study. 2024. №4(1). С. 267-277.

SECURITY ISSUES WHEN USING CLOUD PLATFORMS: RISKS AND THREATS

© Gavhar S. Turdieva[1]✉
[1]Bukhara State University, Bukhara, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: cloud platforms provide infrastructure and services for data storage, information processing and application launch via the Internet. They enable users to use computing resources and services without having to own physical servers or infrastructure. Cloud platforms also provide flexibility, scalability and cost-effectiveness, helping companies respond quickly to changing requirements and pay only for resources used.

AIM: the article analyzes in detail the threats to cloud security and the security problems of cloud storage, as well as strategies for effective security management in the cloud. This article will help readers understand the basic aspects of security when using cloud-based file management tools and services.

MATERIALS AND METHODS: cloud technologies have become an integral part of modern education. They simplify access to information, increase the efficiency and quality of training, and make the learning process more flexible and convenient for all participants. The Amazon Web Services (AWS) platform can be successfully applied in the field of

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

education. AWS offers a wide range of cloud services that are useful for students, teachers, and educational institutions.

DISCUSSION AND RESULTS: when analyzing cloud platforms, the following results were considered: ensuring confidentiality, integrity and availability of data in the cloud, protection against unauthorized access, malware, DDoS attacks and other threats, compliance with data security rules and standards such as GDPR, HIPAA, etc., ensuring the availability of services in case of emergencies, timely detection and responding to threats and incidents, controlling access to information and resources.

CONCLUSION: based on the results of the study, it should be noted that today the cloud information security industry is undergoing active changes. This is influenced by: import substitution; digitalization of the economy; development of artificial intelligence. Cybersecurity specialists quickly adapt to new threats, closely monitor market trends and continue to work on the development of information security technologies in the cloud

Key words: cloud service, risks, threats, cloud platform, identification, auto-identification, cybersecurity

For citation: Gavhar S. Turdieva. (2024) 'Security issues when using cloud platforms: risks and threats', Inter education & global study, (4(1)), pp. 267-277. (In Uzbek).

Bulutli texnologiyalar turli sohalarda shaxsiy va professional maqsadlarda qo'llanilib kelinmoqda. Bunga quyidagilarni misol qilib olish mumkin.

Ta'lim sohasida: Bulutli texnologiyalar talabalarga masofaviy ta'lim jarayonida o'qituvchilar bilan muloqot qilish imkonini beradi. Ushbu format tobora ommalashib bormoqda va talabga ega bo'lib, bu kurslar va ma'ruzalarni o'tkazishni osonlashtiradi. Ta'limni samaradorligini oshirib, 24 soat ta'lim olish imkoniyatini yaratadi.

Sog'liqni saqlash sohasida: Sog'liqni saqlash tashkilotlarining qariyb 35% hozir kunda ma'lumotlarni bulutda saqlashni afzal ko'radi. Bu jarayonlarni optimallashtiradi, bemorlarga davolanishga individual yondashuvni ta'minlaydi va bemorlar tomonidan kutish vaqtini qisqartiradi. Virtual xotirada saqlanadigan bemorlarning sog'lig'i haqidagi ma'lumotlar har doim mutaxassislar, maslahatlar va boshqalar uchun qulaylik tug'diradi.

Bank xizmatlari sohasida: bulutli texnologiyalar katta hajmdagi ma'lumotlarni qayta ishlash, yangi mahsulotlarni sinab ko'rish va joriy etish va mijozlarga xizmat ko'rsatishga yordam beradi. Bank tranzaksiyalarini amalga oshirishga qulay imkoniyat yaratadi.

Savdo sohasida: bulutli texnologiyalar masshtabni kengaytirish, ma'lumotlar bazalariga tezkor kirish, bozorlarni kuzatish, onlayn bozorlarni tashkil etish, sotish va xaridlarni amalga oshirish uchun ishlatiladi. Sotuvchi va mijoz o'rtasidagi savdo aloqalarini yo'lga qo'yichni osonlashtiradi. Biznes jarayonlarida: bulutli arxitektura biznes operatsiyalarini optimallashtiradi. Hisoblash quvvatini kengaytirish va boshqarish qobiliyati kompaniyaning rivojlanishini tezlashtirish va moslashuvchan narx siyosatini saqlash imkonini beradi. Xodimlar dunyoning istalgan nuqtasidan mijozlarga xizmat ko'rsatishi mumkin va ma'lumotlar 24/7 vaqt davomida mavjud bo'ladi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Logistika: Bulutli texnologiyalar manfaatdor tomonlar bilan tezkor aloqa qilish, aloqalar, tranzaktsiyalar va ta'minotni boshqarish uchun eng mos keladi. Inson resurslarini boshqarish: xodimlarning ish faoliyatini nazorat qilish va tashkiliy muammolarni hal qilishda imkon yaratadi. Xodimlarning ma'lumotlarini onlayn saqlash, onlayn murojaat, hujjatlarni rasmiylashtirishning qulay imkoniyatlaridan biri bo'lib hisoblanadi.

Bulutli platformalar virtual server hosting, ma'lumotlarni saqlash, ilovalarni ishlab chiqish platformalari (PaaS), dasturiy ta'minotni xizmat sifatida (SaaS) va boshqalar kabi turli xizmatlarni taklif qiladi. Foydalanuvchilar o'zlarining hisoblash resurslarini o'zlarining ehtiyojlariga qarab kengaytirishlari mumkin, faqat foydalanilgan resurslar uchun to'lashlari mumkin.

Mashhur bulutli platformalarga misollar Amazon Web Services (AWS), Microsoft Azure, Google Cloud Platform, IBM Cloud va boshqalar kiradi. Bulutli platformalar kompaniyalar va tashkilotlarga axborot texnologiyalarining moslashuvchanligi, kengaytirilishi va mavjudligini oshirish, shuningdek, infratuzilmani saqlash va yangilash xarajatlarini kamaytirish imkonini beradi. Tajriba va kuzatishlar natijasida o'rganilgan adabiyotlardan kelib chiqib, platformalar yordamida bajariladigan ishlar haqida qisqacha ma'lumot berib o'tamiz. AWS dan ta'limda foydalanishning ba'zi usullari qiyudagilar:

Ta'lim va tadqiqot: AWS talabalar va o'qituvchilarni bulutli texnologiyalar bo'yicha o'rgatish uchun bepul kurslar va materiallarni taqdim etadi. Talabalar bulutli xizmatlar bilan amaliy tajribaga ega bo'lishlari mumkin, bu ularning ITdagi kelajakdagi martabalari uchun qimmatlidir. AWS shuningdek, ilmiy muassasalarga grantlar va resurslar taklif qilish orqali tadqiqot tashabbuslarini qo'llab-quvvatlaydi. Bu sun'iy intellekt, mashinani o'rganish va ma'lumotlar tahlili kabi turli sohalarda innovatsiyalar va yutuqlarni rivojlantirishga yordam beradi. Tadqiqotchilar yirik ma'lumotlar to'plamini tahlil qilish va murakkab muammolarni hal qilish uchun AWS'ning kuchli hisoblash imkoniyatlaridan foydalanishi mumkin, bu esa yangi kashfiyotlar va yechimlarga olib keladi.

Loyihalar va laboratoriyalar: Platformalar loyihalar va laboratoriyalarni boshqarish uchun virtual serverlar, ma'lumotlar omborlari, ma'lumotlar bazalari va boshqa infratuzilma resurslarini yaratish imkonini beradi. Bu talabalarga turli xil ilovalar va xizmatlarni yaratish va sozlashni mashq qilish imkonini beradi. Loyihalar va laboratoriyalarni AWS (Amazon Web Services), Azure (Microsoft Azure), Google Cloud Platform, IBM Cloud va Oracle Cloud kabi turli bulutli platformalarda yaratilishi mumkin. Ushbu platformalarning har biri turli maqsadlar uchun loyihalar va laboratoriyalarni yaratish va boshqarish uchun vositalar va xizmatlarni taqdim etadi.

Bu amaliy tajriba talabalarga texnologik yechimlarni qo'llash va boshqarish bo'yicha amaliy ko'nikmalarni rivojlantirishga, ularni real dunyo AT muhitlariga tayyorlashga yordam beradi. Bundan tashqari, platformalar ishlab chiqarish tizimlariga ta'sir qilmasdan tajriba o'tkazish uchun xavfsiz joyni ta'minlaydi. Talabalar turli xil konfiguratsiyalarni sinab ko'rishlari, muammolarni bartaraf etishlari va o'rganish tajribasini yaxshilash uchun tengdoshlari bilan hamkorlik qilishlari mumkin. Umuman olganda, platformalardagi

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

loyihalar va laboratoriyalar talabalarga amaliy tajriba orttirish va murakkab IT tushunchalarini chuqurroq tushunish uchun qimmatli imkoniyat yaratadi.

Tadqiqot loyihalari: Ta’lim muassasalari tadqiqot loyihalarini amalga oshirish, katta ma’lumotlar to‘plamlarini qayta ishlash, ma’lumotlarni tahlil qilish va hisoblash intensiv vazifalarini bajarish uchun AWS’dan foydalanishlari mumkin. Platformalar tadqiqot imkoniyatlarini oshirishga intilayotgan ta’lim muassasalari uchun kengaytiriladigan va tejamkor yechimni taqdim etadi. AWS bulutli infratuzilmasidan foydalanish orqali tadqiqotchilar o‘z loyihalarini qo‘llab-quvvatlash uchun keng ko‘lamli vositalar va xizmatlardan foydalanishlari mumkin. Bundan tashqari, AWS tadqiqot jarayonida maxfiy ma’lumotlarning himoyalanishini ta’minlaydigan xavfsizlik xususiyatlari va muvofiqlik sertifikatlarini taklif etadi. AWS yordamida ta'lim muassasalari tadqiqot ishlarini tezlashtirishi va turli sohalarda yangi kashfiyotlar qilishlari mumkin.

Virtual sinflar va ta'lim platformalari: Platformalar virtual sinflar, onlayn kurslar va ta'lim platformalarini yaratish uchun ishlatilishi mumkin. Bu ta’lim muassasalariga o‘quvchilarni istalgan vaqtda va dunyoning istalgan nuqtasidan o‘quv materiallari va resurslari bilan ta’minlash imkonini beradi. Shunday qilib, bulutli platformalar ta'limda foydalanish uchun keng imkoniyatlarni taqdim etadi, talabalar va o'qituvchilarga o'z malakalarini oshirish, tadqiqot o'tkazish va innovatsion ta'lim loyihalarini yaratishda yordam beradi.

Bulutli platformalardan turli sohalarda qo’llash jarayonida ma'lumotlarni tahlil qilish uchun platforma yoki har qanday bulutli hisoblash xizmatidan foydalanishda ma'lumotlar uchun bir nechta xavflar mavjud. Ushbu xavflarning ba'zilariga quyidagilar kiradi: ma'lumotlarning buzilishi: Agar tegishli xavfsizlik choralari qo'llanilmasa, maxfiy ma'lumotlarga ruxsatsiz kirish xavfi mavjud.

Ma'lumotlar yo'qolishi: Bulutda saqlangan ma'lumotlar apparatdagi nosozliklar, inson xatolari yoki boshqa texnik muammolar tufayli yo'qolishi mumkin. Ma'lumotlarni yo'qotish bulutli hisoblashda duch keladigan muammolardan biridir. Bugungi kunda ko’p maxfiy ma'lumotlar sizib chiqishi sifatida ham tanilgan. Ma'lumki, platformadan foydalanuvchining maxfiy ma'lumotlari boshqa birovning qo'lida tushub qolishi va foydalanuvchi o’z ma'lumotlar bazasi ustidan to'liq nazoratga ega emasligi uning ma’lumotlariga bo’lgan tahdidni bildiradi. Shunday qilib, agar bulut xizmatining xavfsizligi xakerlar tomonidan buzilgan bo'lsa, xakerlar foydalanuvhcining maxfiy ma'lumotlariga yoki shaxsiy fayllariga kirishlari mumkin.

Ma'lumotlarning maxfiyligini yo’qotish: Agar to'g'ri himoyalanmagan bo'lsa, maxfiy ma'lumotlar oshkor etilishi yoki buzilishi xavfi mavjud. Muvofiqlik bilan bog'liq muammolar: Ma'lumotlarni himoya qilish qoidalari va sanoat standartlariga rioya qilmaslik huquqiy oqibatlarga olib kelishi mumkin. Sotuvchini blokirovka qilish: Bitta bulutli provayderga doimiy ishlash kelajakda boshqa provayder yoki platformaga o'tishda qiyinchiliklarga olib kelishi mumkin. Sotuvchini blokirovka qilish ham bulutli hisoblashda muhim xavfsizlik muammosidir. Ko'pgina tashkilotlar bir sotuvchidan boshqasiga o'tishda turli muammolarga duch kelishadi. Masalan, Tashkilot AWS Cloud-dan Google Cloud

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Services-ga o'tmoqchi bo'lsa, ular barcha ma'lumotlarni o'tkazish kabi turli muammolarga duch kelishadi, shuningdek, ikkala bulutli xizmatlar ham turli xil texnika va funktsiyalarga ega, shuning uchun ular bu borada muammolarga duch kelishadi. Bundan tashqari, AWS to'lovlari Google Cloud va boshqalardan farq qilishi mumkin.

Foydalanuvchi hisobini o'g'irlash - Hisobni o'g'irlash bulutli hisoblashdagi eng jiddiy xavfsizlik muammosidir. Agar qandaydir tarzda foydalanuvchi yoki tashkilotning hisobi xaker tomonidan o'g'irlangan bo'lsa, xaker ruxsat etilmagan harakatlarni amalga oshirish uchun to'liq vakolatga ega bo'ladi.

Bulutli hisoblashda xavfsizlik muammolari quyidagilarni o'z ichiga oladi:

Bulutli hisoblashdan foydalanish turli afzalliklarni beradi, ammo bulutli hisoblashda ba'zi xavfsizlik muammolari ham mavjud.

Quyida bulutli hisoblashda quyidagi xavfsizlik muammolari ko'p uchrab turadi:

Hackerlar hujumi va xavfsiz API aralashuvi: Ma'lumki, agar bulut va uning xizmatlaridan foydalanishda bevosita Internetga murojaat qilinadi. Cloud bilan bog'lanishning bugungi kundagi eng oson yo'li API-dan foydalanishdir. Shuning uchun tashqi foydalanuvchi tomonidan ishlatiladigan interfeys va API-larni himoya qilish muhimdir. Biroq, bulutli hisoblashda ham, bulutli hisoblashning zaif qismi bo'lgan jamoat mulki bo'lgan bir nechta xizmatlar mavjud, chunki bu xizmatlarga ba'zi uchinchi tomonlar kirishi mumkin. Bu xizmatlar yordamida xakerlar foydalanuvchining ma'lumotlarini osongina buzishi yoki zarar etkazishi mumkin.

Malakaning etishmasligi: Xizmatlardan foydalanganda, boshqa xizmat ko‘rsatuvchi provayderga o‘tishda, qo‘shimcha funksiya kerakligi, funksiyadan qanday foydalanish kerakli malakali xodimlariga ega bo‘lmagan IT kompaniyalarida yuzaga keladigan asosiy muammolardir. Demak, Cloud Computing bilan ishlash uchun malakali mutaxassislar kerak bo'ladi.

Xizmatni rad etish (DoS) hujumi: Ushbu turdagi hujum tizim juda ko'p trafikni qabul qilganda sodir bo'ladi. Ko'pincha DoS hujumlari bank sektori, davlat sektori va boshqalar kabi yirik tashkilotlarda sodir bo'ladi. DoS hujumi sodir bo'lganda, ma'lumotlar yo'qoladi. Shunday qilib, ma'lumotlarni qayta tiklash uchun uni qayta ishlash uchun katta miqdorda pul va vaqt talab etiladi.

Umumiy manbalar: Bulutli hisoblash umumiy infratuzilmaga tayanadi. Agar bitta mijozning ma'lumotlari yoki ilovalari buzilgan bo'lsa, bu xuddi shu resurslarni baham ko'radigan boshqa mijozlarga ta'sir qilishi mumkin, bu esa maxfiylik yoki yaxlitlikning buzilishiga olib keladi.

Muvofiqlik va huquqiy masalalar: Turli sohalar va hududlarda ma'lumotlarni qayta ishlash va saqlash bo'yicha maxsus tartibga soluvchi talablar mavjud. Ma'lumotlar bir nechta yurisdiktsiyalarni qamrab oladigan bulutli muhitda saqlanganida, ushbu qoidalarga rioya qilishni ta'minlash qiyin bo'lishi mumkin.

Ma'lumotlarni shifrlash: O'tkazilayotgan ma'lumotlar ko'pincha shifrlangan bo'lishiga qaramay, qolgan ma'lumotlar buzilishlarga moyil bo'lishi mumkin. Ruxsatsiz kirishning

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

oldini olish uchun bulutda saqlangan ma'lumotlar to'g'ri shifrlanganligini ta'minlash juda muhimdir.

Insayder tahdidlar: Bulut tizimlariga kirish huquqiga ega bo‘lgan xodimlar yoki xizmat ko‘rsatuvchi provayderlar o‘z imtiyozlaridan noto‘g‘ri foydalanishi, ataylab yoki beixtiyor ma’lumotlar buzilishiga olib kelishi mumkin.

Ma'lumotlarning joylashuvi va suvereniteti: Ma'lumotlar qayerda joylashganligini bilish muvofiqlik va xavfsizlik uchun muhimdir. Ba'zi bulutli provayderlar ma'lumotlarni butun dunyo bo'ylab bir nechta joylarda saqlaydi va bu ma'lumotlar suvereniteti va unga kim kirishi mumkinligi haqida tashvish tug'dirishi mumkin.

Nazoratni yo'qotish: Bulut xizmatidan foydalanganda siz uchinchi tomonga ma'lumotlaringiz va ilovalaringizni ishonib topshirasiz. To'g'ridan-to'g'ri nazoratni yo'qotish ma'lumotlarga egalik qilish, kirish va mavjudligi haqida tashvishlanishga olib kelishi mumkin.

Ma'lumotlarni zaxiralash va tiklash: ma'lumotlarni zaxiralash va tiklash uchun bulutli provayderlarga tayanish xavfli bo'lishi mumkin. Uzilishlar yoki ma'lumotlar yo'qolishi holatlarida ma'lumotlar mavjudligini ta'minlash uchun mustahkam zaxira va tiklash strategiyasiga ega bo'lish juda muhimdir.

Provayderning xavfsizlik amaliyotlari: bulutli xizmat ko'rsatuvchi provayderlarning xavfsizlik amaliyotlari farq qilishi mumkin. Tashkilotingiz talablariga javob berishini ta'minlash uchun tanlangan provayderning xavfsizlik choralari va sertifikatlarini har tomonlama baholash juda muhimdir.

IoT qurilmalari va chekka hisoblash: IoT qurilmalari va chekka hisoblashlarning ko'payishi hujum maydonini oshirishi mumkin. Ushbu qurilmalar ko'pincha cheklangan xavfsizlik nazoratiga ega va ularni bulutli resurslarga kirish uchun mo'ljallangan bo'lishi mumkin.

Bulutli hisoblashda ma'lumotlar xavfsizligini ta'minlash uchun quyidagi choralar qo'llaniladi: ma'lumotlarni shifrlash: bulutda uzatiladigan va saqlanadigan barcha ma'lumotlar shifrlangan bo'lishi kerak. Bu ma'lumotni ruxsatsiz kirishdan himoya qilishga yordam beradi.

Autentifikatsiya va avtorizatsiya: Ma'lumotlarga kirish uchun parollar, ikki faktorli autentifikatsiya yoki biometrik identifikatsiya kabi kuchli autentifikatsiya usullaridan foydalanish kerak. Turli foydalanuvchilar uchun ma'lumotlarga kirishning qat'iy huquqlarini o'rnatish ham muhimdir. Monitoring va audit: foydalanuvchi va tizim faoliyati shubhali faoliyatni aniqlash va xavfsizlik hodisalarining oldini olish uchun choralar ko'rish uchun doimiy ravishda kuzatilishi kerak.

DDoS hujumlaridan himoya: Bulutli xizmatlarning uzluksiz ishlashini ta'minlash uchun DDoS hujumlaridan himoyani qo'llash kerak, bu esa xizmat ko'rsatishni rad etishga olib kelishi mumkin.

Dasturiy ta'minotni muntazam yangilash: zaifliklarni yopish va ma'lumotlar xavfsizligini ta'minlash uchun barcha bulutli infratuzilma komponentlari eng so'nggi versiyalarga yangilanishi kerak.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Xodimlarni o'qitish: Bulut xizmatlaridan foydalanish huquqiga ega bo'lgan xodimlar xavfsizlik qoidalari va ma'lumotlarni himoya qilish tartib-qoidalariga o'qitilishi kerak.

Ma'lumotlarning zaxira nusxasi: Ma'lumotlaringiz yo'qolgan yoki shikastlangan bo'lsa, ma'lumotlarni tezda qayta tiklashingiz uchun ma'lumotlaringizni muntazam ravishda zaxiralash va xavfsiz joyda saqlash muhimdir.

Ushbu chora-tadbirlar bulutli hisoblash ma'lumotlarining xavfsizligini ta'minlash va ularni tahdidlardan himoya qilishga yordam beradi.

Bulutli hisoblashlarda xavfsizlik tizimlarini saqlab qo'lish, ma`lumotlar xavfsizligini to'liq ta`minlash maqsadida 2024 yilda quyidagi ishlar amalga oshirilmoqda.

1.Generativ AI bilan kengaytirilgan xavfsizlikni ta`minlash: RSA 2023 ko‘rgazmasida Google kompaniyasi LLM Sec-PaLM maxsus xavfsizlik asosida qurilgan sanoatdagi birinchi kengaytiriladigan platforma bo‘lgan Google Cloud Security AI Workbench’ni taqdim etishdi. Ushbu yangi xavfsizlik modeli xavfsizlikdan foydalanish holatlari uchun mukammal tarzda sozlangan va Google’ning tahdidlar landshaftining ko‘rinishi va Mandiant’ning zaifliklar, zararli dasturlar, tahdid ko‘rsatkichlari va xatti-harakat tahdidi aktyori profillari kabi tengsiz xavfsizlik tahlillarini o‘z ichiga oladi.[2].

Google Cloud Security AI Workbench yangi takliflarni taqdim etadi, ular endi uchta asosiy xavfsizlik muammosini yagona tarzda hal qila oladi: tahdidlarning haddan tashqari yuklanishi, mehnat talab qiladigan vositalar va iste'dodlar etishmasligi. Shuningdek, u mijozlarga tahdidlar haqida ma'lumot, ish jarayonlari va boshqa muhim xavfsizlik xususiyatlarini taqdim etish uchun hamkor plaginlarini integratsiyalashni o'z ichiga oladi, Accenture Security AI Workbench-dan foydalangan birinchi hamkorga aylanadi. Security AI Workbench Google Cloud’ning Vertex AI infratuzilmasi asosida qurilganligi sababli, mijozlar o‘z ma’lumotlarini ma’lumotlarni izolyatsiya qilish, ma’lumotlarni himoya qilish, suverenitet va muvofiqlikni qo‘llab-quvvatlash kabi korporativ darajadagi imkoniyatlar bilan boshqaradi.

Biroq, tajovuzkorlar yanada qat'iyatli va topqir bo'lib borishi bilan, kiber himoyachilar ularni to'xtatish uchun takomillashtirilgan vositalardan foydalanishlari mumkin bo'ladi. Himoyachilar miqyosda raqiblarni aniqlash, javob berish va identifikatsiyalashni yaxshilash, shuningdek, tahlil va teskari muhandislik kabi vaqt talab qiladigan boshqa vazifalarni tezlashtirish uchun avlod AI va tegishli texnologiyalardan foydalanadilar.

2. Gibrid va ko‘p bulutli texnologiyalar hamma joyda keng tarqalmoqda. Keling, ularning ish tamoyillarini ko'rib chiqaylik.

Gibrid bulut shaxsiy va umumiy bulutlarni birlashtiradi. Shaxsiy bulut bitta tashkilotga tegishli va boshqariladi, ommaviy bulut esa bulutli xizmat ko'rsatuvchi provayderga tegishli va boshqariladi. Gibrid bulut sizga maxfiy ma'lumotlarni shaxsiy bulutda va kamroq sezgir ma'lumotlarni umumiy bulutda saqlashga imkon beradi.

Ko'p bulutli yondashuv - bu bir nechta ommaviy bulutlardan foydalanish. Bu bitta provayderga bog'liqlikni yo'q qiladi, nosozliklarga chidamliligini oshiradi va turli bulutlarning funktsiyalariga kirishni ochadi.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Gibrid va ko'p bulutli yechimlar quyidagi afzalliklarga ega: moslashuvchanlikni oshirish, maxfiy ma'lumotlarni ishonchli himoya qilish, resursdan foydalanishni kengaytirish va optimallashtirish.

2024-yilda gibrid va ko‘p bulutli yechimlarning o`sishi kuzatilmoqda:. Bunga quyidagi omillar sabab bo'ladi: chekka hisoblashni rivojlantirish; Edge computing ma'lumotlarni tez qayta ishlaydi va kamroq trafik sarflaydi. Muhim ma'lumotlar qurilmani tark etmaydi, chunki ma'lumotlar mahalliy sifatida qayta ishlanadi; AI va ML dan tobora ko'proq foydalanish. Sun'iy intellekt va mashinani o'rganish gibrid va ko'p bulutli echimlar taqdim etadigan yuqori hisoblash resurslarini talab qiladi; konteynerlashtirish.

Bu dasturning bitta faylda ishlashi uchun zarur bo'lgan hamma narsani to'plashning oddiy usuli - bu hisoblash resurslarini tejash va ilovalarni bulutli muhitlar o'rtasida osongina uzatish imkonini beruvchi konteyner.

Amazon AWS, Microsoft Azure va Google Cloud kabi yirik bulutli provayderlar allaqachon gibrid va ko‘p bulutli muhitlar uchun yechimlarni taklif qilmoqda.

Bulutli texnologiyalar sanoatida AI va ML dan foydalanish, albatta, o'sib boradi. AI vazifalarni avtomatlashtirish, resurslarni optimallashtirish va talabni prognoz qilish uchun ishlatiladi. ML hisoblashni tarqatish va oxirgi foydalanuvchiga yaqinroq ma'lumotlarni saqlash uchun juda yaxshi.

Bulutli xizmat ko'rsatuvchi provayderlar foydalanuvchilarning nozik ma'lumotlari, tuzilishi va yaxlitligini himoya qilish uchun xavfsizlikni yaxshilash sohalariga o'tamiz: avtorizatsiya, identifikatsiya va autentifikatsiya. Kuchli parol siyosatini keng joriy etish, eski parollardan foydalanishni taqiqlash hamda ko‘p faktorli autentifikatsiya va biometrikani kiritish tajovuzkorlarning maxfiy ma’lumotlarga kirishini oldini oladi; ishni belgilash va muntazam tekshiruvlar. Tizimlarni ajratilgan segmentlarga bo'lish va AT infratuzilmasini zaifliklar uchun skanerlash DDoS hujumlaridan zararni minimallashtiradi; fishing hujumlaridan himoya qilish. Xodimlar xabarlarda bog'langan veb-saytlar manzillarini diqqat bilan tekshirishlari kerak. Masalan: maxfiy manbalarga kirish uchun xatcho'plardan foydalaning yoki to'g'ridan-to'g'ri manzilni kiriting, yangi tahdidlardan himoya qilish uchun brauzerlarni yangilab turing; dasturiy ta'minotni zaxiralash va yangilash. Bulutli xizmat ko'rsatuvchi provayderlar xatolik yuz berganda ma'lumotlarni qayta tiklash uchun muntazam ravishda ma'lumotlarning zaxira nusxasini yaratadilar. Eng so'nggi xavfsizlik yangilanishlari va xatoliklar tuzatildi; shaxsiy qurilmalarda masofaviy ishlash siyosati. Shaxsiy qurilmalardan ish tizimlariga kirish uchun qo'shimcha tekshirish usullari qo'llaniladi: ko'p faktorli autentifikatsiya, USB tokenlari, raqamli sertifikatlar va xavfsiz VPN, RDP, veb-protokollar; ma'lumotlarni shifrlash. Buzg'unchilar doimiy ravishda ma'lumotlarni shifrlashni chetlab o'tish usullarini ishlab chiqmoqdalar. Tizimni himoya qilish uchun shifrlash algoritmlari va protokollari takomillashtirilmoqda; mikrosegmentatsiya. Tarmoqlarni kichik segmentlarga bo'lish, ularning har biri o'z xavfsizlik qoidalariga ega. Bu muhim manbalar va ilovalarni potentsial tahdidlardan ajratish imkonini beradi; sun'iy intellekt. AI foydalanuvchi xatti-harakatlarini, tarmoq trafigini, tahdid ma'lumotlarini tahlil qiladi va hatto hodisalarga javob beradi; talablarga muvofiqligi. Kompaniyalar Evropa

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Ittifoqi bozorida ishlash uchun majburiy bo'lgan GDPR kabi qoidalarga ko'proq e'tibor berishadi; axloqiy me'yorlarni ishlab chiqish. Tashkilotlar sun'iy intellekt va mashinani o'rganishdan axloqiy foydalanishni ta'minlash uchun siyosat va tartiblarni amalga oshiradi; shaffoflik. Bulutli xizmat ko'rsatuvchi provayderlar mijozlarga ma'lumotlarni himoya qilish haqida batafsil ma'lumot berishga qaratilgan; xodimlarni o'qitish. Tashkilotlar xodimlarning kiberxavfsizlik bo'yicha xabardorligini oshirmoqda va bulutda xavfsiz ishlashga o'rgatmoqda.

Bulutli xavfsizlik va maxfiylik 2024 yilda sezilarli yaxshilanishlarni ko'radi. Ammo bulutdagi xavfsizlik keng qamrovli bo'lishi kerakligini unutmaslik kerak. Siz to'g'ri bulutli xizmat ko'rsatuvchi provayderni tanlashingiz, kuchli parollar va autentifikatsiya usullaridan foydalanishingiz, nozik ma'lumotlarni shifrlashingiz, muntazam zaxira nusxalarini yaratishingiz va ma'lumotlarga kirishni nazorat qilishingiz kerak. Faqatgina ushbu tavsiyalarga amal qilish orqali siz bulutdagi ma'lumotlar xavfsizligini ta'minlay olasiz.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Threats: Concepts, Methodologies, Tools, and Applications: IGI Global, 2018, pp. 268-285
2. C.Vidal and K.K. Choo, “Situatsional Crime Prevention and the Mitigation of Cloud Computing threats”, in International conference on Security and privacy in Communication Systems, 2017: Springer, pp. 218-233
3. Турдиева Г. С. Сетевые атаки и использование защиты от них //Universum: технические науки. – 2022. – №. 2-1 (95). – С. 60-62.
4. Йулдашева, Г., & Йўлдошева, М. (2022). Использования информационных технологий в организациях. Scientific progress, 3(3), 477-480.
5. https://www.crowdstrike.com/cybersecurity-101/cloud-security/cloud-security-risks-threats-challenges/
6. https://explodingtopics.com/blog/cloud-computing-stats

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉ **Turdieva Gavhar Saidovna,** Amaliy matematika va dasturlash texnologiyalari kafedrasi dotsenti. [**Турдиева Гавхар Саидовна,** доцент кафедры прикладной математики и технологий программирования], [**Gavhar S. Turdieva**, Associate Professor of the Department of Applied Mathematics and Programming Technologies]. Manzil: O‘zbekiston, 100200, Buxoro shahri, M. Iqbol ko‘chasi, 11 [адрес: Узбекистан, 100200, г. Бухара, ул. М. Икбол, 11], [address: Uzbekistan, 11 M. Iqbol str., Bukxara, 100200]; E-mail: g.s.turdieva@buxdu.uz

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Original paper

AJDODLAR MEROSINI O'RGANISH JARAYONIDA BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARINING SAVODXONLIGINI RIVOJLANTIRISH SAMARADORLIGI

© G'.A. Sanoyev[1]✉
[1]Buxoro davlat universiteti, Buxoro, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ayni paytda zamonaviy yondashuvlar asosida o'quvchilarga sifatli bilim berish, ularning o'qish savodxonligi darajasini kollaborativ, kommunikativ, kreativ, tanqidiy ta'lim tamoyillariga yo'naltirilgan innovatsion usullar orqali oshirish, yoshlarda XXI asr ko'nikmalarini tarkib toptirishda ajdodlar merosidan foydalanish bugungi fan taraqqiyotining nazariy asoslaridan biri ekanligini alohida e'tirof etish mumkin. Jumladan, boshlang'ich sinf darslarida xalqaro va milliy o'quv dasturlar mazmunini integratsiyalash natijasida o'quvchilarda ijodkorlik, faollik, moslashuvchanlik, kompetentlilik, savodxonlik kabi ko'nikmalarni tarkib toptirishda ajdodlarning shaxs kamoloti va ma'naviyatiga oid ta'limotlarini bugungi talablar bilan qiyosiy tahlil etgan holda tadbiq etish o'ziga xos dolzarblik xususiyatiga ega.

MAQSAD: ajdodlar merosini o'rganish jarayonida boshlang'ich sinf o'quvchilarining savodxonlik ko'nikmalarini rivojlantirish mexanizmlarini takomillashtirishga yo'naltirilgan tajrba – sinov ishlarining samaradorligini aniqlash asosida tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot jarayonida pedagogik kuzatuv, qiyosiy tahlil, dars va tadbir tahlillari, matn tahlillari, tajriba-sinov, so'rovnoma, test, suhbat, natijalarni matematik-statistik tahlil etish usullaridan foydalanilgan.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: ajdodlar merosini o'rganish jarayonida o'quvchilarning savodxonlik ko'nikmasini rivojlantirish tuzilmasi maqsadga muvofiq ravishda o'z ichiga tanishtiruv-tahliliy, qadriyatli-yo'naltiruvchi, refleksiv-faoliyatga doir komponentlarni qamrab oladi va ma'naviy kompetentlikni rivojlantirish jarayoni uchta o'zaro bir-biri bilan bog'liq bo'lajak o'qituvchilarning ma'naviyatga doir bilimlarni kengaytirish; ma'naviy qadriyatlarga maqsadli yo'nalganlik; shaxsiy ma'naviy qadriyatlar asosida faoliyatni tashkil etish va boshqarish bosqichlarni amalga oshirishni taqozo etadi

XULOSA: boshlang'ich sinflardan boshlab ajdodlar merosini o'rganish orqali o'quvchilar savodxonligini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratish, bunda ta'limning uzviylik va uzluksizlik, insonparvarlik, qadriyatli yondashuv hamda 4K tamoyillariga asoslanish hamda o'quvchi yoshiga mos mazmundagi o'quv materiallari bankini boyitish zarur.

Kalit so'zlar: savodxonlik, bilim, ko'nikma, malaka, meros, 4 K tamoyili, ko'nikma, samaradorlik, natijadorlik, daraja.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Iqtibos uchun: Sanoyev G'.A. Ajdodlar merosini o'rganish jarayonida boshlang'ich sinf o'quvchilarining savodxonligini rivojlantirish samaradorligi. // Inter education & global study. 2024. №4(1). B. 278–285.

МЕХАНИЗМ И ЭФФЕКТИВНОСТЬ РАЗВИТИЯ НАВЫКОВ ГРАМОТНОСТИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ В ПРОЦЕССЕ ИЗУЧЕНИЯ НАСЛЕДСТВЕННОСТИ ПРЕДКОВ

© Г.А.Саноев[1]✉
[1]Бухарский государственный университет, Бухара, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в настоящее время можно особо признать, что предоставление качественного образования учащимся на основе современных подходов, повышение уровня их читательской грамотности методами, ориентированными на принципы коллаборативного, коммуникативного, творческого, критического обучения, использование наследия предков в формировании навыков XXI века у молодежи является одной из теоретических основ развития современной науки. В частности, в результате интеграции содержания международных и национальных учебных программ на уроках начальных классов особую актуальность приобретает применение учения предков о созревании личности и духовности в формировании у учащихся таких навыков, как творчество, активность, гибкость, компетентность, грамотность, со сравнительным анализом с современными требованиями.

ЦЕЛЬ: состоит в разработке научно-методических рекомендаций по совершенствованию механизмов развития навыков грамотности младших школьников в процессе изучения наследственности предков

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в процессе исследования использовались методы педагогического наблюдения, сравнительного анализа, анализа уроков и мероприятий, текстового анализа, эксперимента-теста, анкеты, теста, беседы, математико-статистического анализа результатов.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: структура развития навыков грамотности учащихся в процессе изучения наследия предков целенаправленно включает в себя вводно-аналитический, ценностно-ориентационный, рефлексивно-деятельностный компоненты, а процесс развития духовной компетентности включает три взаимосвязанных процесса расширения знаний будущих педагогов о духовности; целенаправленной ориентации на духовные ценности; реализации личностных духовных ценностей. организация и управление деятельностью на основе требует реализации этапов

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: особое внимание в развитии грамотности учащихся с начальных классов необходимо уделять процессу изучения наследственности предков, учитывать принципы преемственности и преемственности образования,

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

гуманизма, ценностного подхода, обогащать учебный материал научно обоснованным, соответствующим возрасту учащегося содержанием в обучении.

Ключевые слова: грамотность, навыки, умения, коллаборация, наследие

Для цитирования: Саноев Г.А. Механизм и эффективность развития навыков грамотности младших школьников в процессе изучения наследственности предков. // Inter education & global study. 2024. №4(1). С. 278–285.

HE MECHANISM AND EFFECTIVENESS OF THE DEVELOPMENT OF LITERACY SKILLS OF YOUNGER SCHOOLCHILDREN IN THE PROCESS OF STUDYING ANCESTRAL HEREDITY

© G'aybullo A. Sanoyev[1]✉
[1]Bukhara State University, Bukhara, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: currently, it can be especially recognized that providing high-quality education to students based on modern approaches, increasing their reading literacy by methods focused on the principles of collaborative, communicative, creative, critical learning, using ancestral heritage in the formation of skills of the XXI century among young people is one of the theoretical foundations of the development of modern science. In particular, as a result of the integration of the content of international and national curricula in primary school lessons, the application of the ancestral teachings on the maturation of personality and spirituality in the formation of students' skills such as creativity, activity, flexibility, competence, literacy, with a comparative analysis with modern requirements, becomes particularly relevant.

AIM: to develop scientific and methodological recommendations for improving the mechanisms of developing literacy skills of younger schoolchildren in the process of studying ancestral heredity

MATERIALS AND METHODS: in the course of the research, methods of pedagogical observation, comparative analysis, analysis of lessons and activities, text analysis, experiment-test, questionnaire, test, conversation, mathematical and statistical analysis of the results were used.

DISCUSSION AND RESULTS: the structure of the development of students' literacy skills in the process of studying the ancestral heritage purposefully includes introductory-analytical, value-oriented, reflexive-activity components, and the process of developing spiritual competence includes three interrelated processes of expanding the knowledge of future teachers about spirituality; purposeful orientation towards spiritual values; realization of personal spiritual values. The organization and management of activities based on the implementation of the following stages

CONCLUSION: special attention in the development of literacy of students from primary school should be paid to the process of studying ancestral heredity, take into

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

account the principles of continuity and continuity of education, humanism, value approach, enrich the educational material with scientifically sound, age-appropriate content in teaching.

Key words: literacy, skills, skills, collaboration, heritage

For citation: G'aybullo A. Sanoyev. (2024) 'He mechanism and effectiveness of the development of literacy skills of younger schoolchildren in the process of studying ancestral heredity', Inter education & global study, (4(1)), pp. 278–285. (In Uzbek).

Jahonning rivojlangan bir qator davlatlarda o'quvchilarning savodxonlik ko'nikmalarini rivojlantirishga yo'naltirilgan xalqaro tajribalar hamda milliy tarixiy qadriyatlar integratsiyasiga asoslangan ilmiy-amaliy loyiha va tadqiqotlar olib borilmoqda. Jumladan boshlang'ich sinflarda ajdodlar merosini o'rganish asosida o'quvchilarining savodxonlik ko'nikmasini aksiologik yondashuvlar asosida rivojlantirishning pedagogik-psixologik xususiyatlari o'ziga xos imkoniyatlarga ega bo'lib, bu jarayon insonning butun hayot davomida uzluksiz ravishda o'z-o'zini rivojlantirib borishini ta'minlovchi asosiy omillaridan biri hisoblanadi.

Ajdodlar merosini o'rganish jarayonida boshlang'ich sinf o'quvchilarining savodxonlik ko'nikmalarini rivojlantirish mexanizmlarini takomillashtirish, boshlang'ich ta'lim jarayonida ajdodlar merosini o'rganishda o'quvchilarining savodxonlik ko'nikmalarini 4 K tamoyillari asosida rivojlantirish texnologiyasi, shakl, usul, vositalarini takomillashtirish; boshlang'ich sinflarda ajdodlar merosini o'rganish jarayonida o'quvchilarining savodxonlik ko'nikmalarini rivojlantirishga yo'naltirilgan 4 K tamoyillarini ta'minlovchi maqsadli mashqlar va metodik tavsiyalarni takomillashtirish.

Savodxonlik - aholi madaniy saviyasi ko'rsatkichlaridan biri; odamning adabiy til normalariga muvofiq keladigan og'zaki va yozma nutq; oddiy matnlarni o'qiy olish yoki ularni o'qish va yoza olish; muayyan soha bo'yicha mukammal bilimga; shaxsiy va hayotiy sifatlar; jamiyat taraqqiyotining turli bosqichlarida shaxsning ijtimoiy, siyosiy, ilmiy, madaniy hamda ruhiy saviyasini oshirib borish kabi ko'nikmalariga egalik darajasidir. O'quvchining savodxonlik ko'nikmasiga egalik darajasi uning o'quv topshiriqlarni bajara olishi va yozma ishlarining taqdimoti orqali baholanadi. O'quvchining savodxonlik darajasi uch bosqichda, ya'ni rivojlanayotgan savodxonlik, rasmiy ta'lim va savodxonlik kabi bosqichlarda rivojlantiriladi

Mamlakatimiz ta'lim tizimi aholining barcha qatlamini savodxon qilishga qaratilgan bo'lib, bu ma'suliyatli vazifani sifatli amalga oshirish maktab zimmasiga yuklatilgan. Kichik yoshdagi o'quvchining savodxonlik ko'nikmasini rivojlantirish omillaridan biri - ta'lim-tarbiya jarayonida ajdodlar merosini ilmiy va badiiy manbalar asosida puxta o'zlashtirish orqali ularning ongli, ravon o'qish malakalari, og'zaki va yozma nutqi, savodxonlik ko'nikmalarini rivojlantirib, so'z boyliklarini oshirishdan iborat.

Boshlang'ich ta'lim dasturida berilgan ajdodlar merosini o'rganish jarayoni o'quvchilarning savodxonlik ko'nikmasini rivojlantirish bilan birga ularda vatanparvarlik,

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

insonparvarlik, milliy o'zlikni anglash, qadriyatlarni hurmat qilish kabi shaxsiy sifatlarni ham tarkib toptirishi tajriba - sinov jaraynida aniqlandi.

Keltirilgan boshlang'ich sinf o'quvchilarining savodxonlik ko'nikmalarini rivojlantirishga yo'naltirilgan obekt-subekt faoliyati mazmuni aksiologik yondashuvlar bilan boyitilsa, o'quvchilarda ajdodlar merosiga hurmat, ijtimoiy ma'sullik, shaxs sifatida o'z-o'zini rivojlantirish, ijtimoiy munosabatlarga kirisha olish ko'nikmalarini tarkib toptirishga imkoniyat yaratiladi.

Tadqiqotimiz davomida ajdodlar merosini o'rganishda o'quvchilarning individual va ijtimoiy rivojlanish omillari ta'sirida shakllanadigan xususiyatlari, qiziqishlari, mayllari, qobiliyatini hisobga olib, ularning jinsi, yoshi, ijtimoiy kelib chiqishi, qobiliyati, ma'lum fan sohasiga oid qiziqishi, o'quv fanlari mazmuni, o'quvchilarning qobiliyati va manfaatlariga mos keladigan ta'lim darajasini farqlash alohida e'tiborga olinishi zarurligi o'z isbotini topdi.

Ma'lumki, o'qish darslarining maqsad va vazifasi o'quvchilarning og'zaki va yozma nutqini o'stirish, lug'atini boyitish, to'g'ri va ifodali o'qishga o'rgatish bilan birga ularda muloqot madaniyati, ijoqkorlik hamda tadqiqotchilik qobiliyatini tarkib toptirishdan iborat bo'lib, aynan ajdodlar merosini o'rganish jarayoni ularning quyidagi savodxonlik ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi

Boshlang'ich sinflarda ajdodlar merosini o'rganish jarayonida bolalarda go'zallikka muhabbat uyg'otadigan, poklik tuyg'ulariga ozuqa beradigan, hissiyotni o'tkirlashtiradigan, aqlni charxlaydigan, tasavvurlarni boyitadigan, estetik didni o'stiradigan fanlar integratsiyasiga asoslanishi zarur omillardan biridir. Ajdodlar merosini o'rganish jarayonida kichik maktab yoshidagi o'quvchilarning shaxs sifatida ma'naviy qiyofasini shakllantirishga xizmat qiladi (2-jadvalga qarang). Mazkur jarayonda o'quvchi ajdodlarimiz hayoti bilan tanishtiruvchi matnlardan tashqari jadval, diagrammalardagi topshiriqlarni mantiqiy fikrlab, tanqidiy, kreativ yondashsagina o'quvchining savodxonlik ko'nikmasi oshib boradi.

Ajdodlar merosini o'rganish jarayonida o'quvchilar savodxonligini bosqichma-bosqich oshirib borishga qaratilgan davlat talablari asosida hayotiy tajribalarga, kuzatishlarga suyanib hayotga bog'lab o'tilishi uning o'quvchilarga ta'sirchanligi va ongli idrok etishlarini ta'minlaydi. Boshlang'ich sinflarda ajdodlarimiz hayoti va ijodini, ularning bebaho asarlarni 4K tamoyiliga asoslanib o'rganish (rasmga qarang) o'quvchilarda so'z boyligi, savodxonlik va tanqidiy fikrlash darajasining oshishiga, ijodkorlik va tadqiqotchilik qobiliyatlarining namoyon bo'lishiga samarali ta'sir ko'rsatganligi tadqiqotimiz so'ngida aniqlandi.

Demak, o'quvchi savodxonligini rivojlantirishda o'qitishning texnologik, ijodiy – izlanuvchanlik usulidan foydalanish o'quvchining intellektual qobiliyatini rivojlantirish sharoitida o'quv maqsadlariga erishish imkonini kafolatlaydi. Tavsiyamizdagi metodik mexanizm asosida, ajdodlar merosini o'rganish jarayonida o'quvchilarning savodxonlik ko'nikmasini rivojlantirishning pedagogik mazmunini mualliflik yondashuvida tasnif etdik: "4K tamoyili → ajdodlar merosi → o'qituvchi - o'quvchi hamkorligi → ongli, ifodali, tushunib o'qish → matn tahlili → og'zaki va yozma nutq → lug'at → aksiologik yondashuv → ijodiy - izlanuvchanlik texnologiyasi → savodxonlik ko'nikmasi → milliy-ma'naviy

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

qadriyat → shaxsiy sifat va qobiliyat→uzviylik va uzluksizlik”[1]dagi ajdodlar merosini o‘rganishda o‘quvchilarning savodxonlik ko‘nikmasini rivojlantirishni ta’minlovchi ta’lim modelini takomillashtirishga ko‘maklassadi.

Taqdim etilayotgan modelning konseptual komponentida, tizimli, integrativ, innovatsion, strategik yondashuvlar asosida dars va darsdan tashqari mashg‘ulotlar tashkil etildi. Mashg‘ulotlar ilmiylik, nazariya ва amaliyotning bog‘liqligi, izchillik, ko‘rgazmalilik, ta’limda onglilik va faollik tamoyillari orqali o‘qitildi. Modelning tashkiliy texnologik komponetlari o‘quv jarayonini tashkil etishning pedagogik shart-sharoitlarini o‘z ichiga qamrab olgan. Bunda ta’lim mazmunini didaktikaga oid bilimlar tashkil etadi. Ta’limni tashkil etishning individual, guruhli, jamoa shakllaridan foydalanib darsda va darsdan tashqari mashg‘ulotlar jarayonida o‘quvchilar bilan ta’limning nofaol, faol, interfaol metodlari orqali, didaktik vositalardan foydalangan holda mashg‘ulotlar tashkil etiladi.

Natijada, o‘qish darslari mazmunida berilgan ajdodlar merosini o‘rganish jarayonida noan’anaviy tarzda o‘tkazilgan “So‘z ma’nosi”, “Lug‘at ishi”, “So‘zni toping” kabi metodlarni qo‘llash orqali o‘quvchilarning lug‘at boyligi oshib, savodxonlik ko‘nikmasi rivojlanishiga erishildi. Demak, boshlang‘ich ta’limda o‘quvchilarning savodxonlik ko‘nikmasini rivojlantirishda ularning diqqat va e’tiborini, qiziqishini, tashqi va ichki faolliklarini inobatga olish lozim. Bunda tashqi faollik – tashqaridan va o‘z ichki istak-hohish ta’sirida o‘quvchining bevosita ko‘rish, qayd qilish mumkin bo‘lgan harakatlari tushuniladi. Ichki faollik esa –u yoki bu faoliyatni o‘quvchi tomonidan bajarish mobaynidagi pedagogik – psixologik jarayonlarni o‘z ichiga oladigan faoliyat tushuniladi. Faoliyat pedagogikada psixologik qonuniyatlarga tayangan holda o‘ziga o‘quv-biluv jarayonida turli shakl va metodlar orqali, maxsus didaktik tomoyillarni qo‘llash asosida tashkil etiladi. Chunki o‘quvchi faoliyati o‘quv jarayonida bilimlarni o‘rganish, malaka va ko‘nikmalar hosil qilishi asosida bilishga oid, yaratuvchilik, estetik, kommunikativ vazifalarini bajarib, maqsad, faoliyat predmeti, vositalari, bajarish usullari, natijani o’z ichiga oladi.

Ajdodlar merosini o‘rganish jarayonida o‘quvchilarning savodxonlik ko‘nikmasi rivojlantirishda ularning tanqidiy fikrlash qobiliyatlari qiziqarli savol-topshiriqlar bilan, muloqot ko‘nikmalari esa, ijodiy-topshiriqlar va o‘yin mashg‘ulotlar orqali oshirilib, o‘quvchilarining savodxonlik ko‘nikmasini rivojlantirish mexanizmlarini takomillashtirishga oid pedagogik tizimning samaradorlik darajasi statistik tahlillar asosida aniqlandi.

Tajriba sinov jarayonida xalqaro reytinglarda yuqori o‘rinlarni egallagan Singapur, Xitoy, Angliya, Finlandiya, Estoniya kabi ta’limi ilg‘or mamlakatlarning "4K"ni o‘z ichiga olgan muloqot, tadqiqot, yaratuvchanlik kabi ko‘nikmalarni rivojlantirish tajribalari asosida o‘quvchilarning axborotlarni tanqidiy baholash, o‘z fikri va mulohazalarini shakllantirish ko‘nikmalarini rivojlantirishni ta’minlovchi "4K" modeli (kollaboratsiya, kommunikativlik, kreativ fikrlash, kritik (tanqidiy) fikrlash) tamoyillarini ta’minlovchi yondashuvlaridan foydalandik.

[1] Mualliflik yondashuvi

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Ajdodlar merosini o‘rganish jarayonida o‘quvchilarning savodxonlik ko‘nikmasi rivojlantirishda ularning tanqidiy fikrlash qobiliyatlari qiziqarli savol-topshiriqlar bilan, muloqot ko‘nikmalari esa, ijodiy-topshiriqlar va o‘yin mashg‘ulotlar orqali oshirilib, o‘quvchilarining savodxonlik ko‘nikmasini rivojlantirish mexanizmlarini takomillashtirishga oid pedagogik tizimning samaradorlik darajasi statistik tahlillar asosida aniqlandi.

Tadqiqot konsepsiyasining to‘g‘riligi va natijalarni ommalashtirish darajasi shuni ko‘rsatmoqdaki, biz ilgari surgan zamonaviy ta’limga aksiologik yondashuv asosida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining savodxonlik ko‘nikmasini rivojlantirish tizimining samaradorligini ko‘rsatish uchun tajriba-sinov ishlarini tahlil qilish metodidan foydalandik va uni matematik statistik tahlil qildik. Biz o‘qish darslarida ajdodlar merosini o‘rganish jarayonida ta’limning akmeologik, aksiologik, insonparvarlik, shaxsga yo‘naltirilgan tamoyillariga asoslanib boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining savodxonlik ko‘nikmasining rivojlanishini ta’minlashga muvaffaq bo‘ldik.

Bilish darajasini baholash mezoni noldan kattaligini ko‘rish mumkin. Bundan ma’lumki, tajriba guruhidagi tajriba yakunidagi o‘zlashtirish nazorat guruhidagi tajriba yakunidagi o‘zlashtirishdan yuqori ekan.

Bundan shuni aytish mumkinki, tajriba guruhining ko‘rsatkichi nazorat guruhinikiga nisbatan 13,4% ga oshganligini ko‘rish mumkin.

O‘tkazilgan Statistik tahlillardan tajriba guruhida qo‘llanilgan ajdodlar merosini o‘rganish jarayonida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining savodxonlik ko‘nikmalarini rivojlantirish samarali bo‘lib, o‘tkazilgan tajriba-sinov tahlillari uni Respublikamiz miqyosida ommalashtirish mumkinligiga asos yaratadi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun ajdolar merosini o‘rganish jarayonida duch keladigan tarixiy so‘zlar bo‘yicha lug‘at to‘plamlari tayyorlash, mazkur mavzularni o‘rganish va o‘zlashtirish sifatini oshirishga yordam beruvchi, yosh o‘qituvchilarning foydalanishlari uchun dars ishlanmalari, video darslar va metodik tavsiyalar bankini yaratish lozim.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Абдуллаева Ш. История педагогики и образования: Монография. − T.: Fan va texnologiyalar, 2008. – 206 b.;
2. Салиева З.Т. Талабаларда маънавий маданиятни ривожлантириш технологиялари. – Т.: Фан ва технология, 2016. – 172 б.;
3. Ражабов С., Ҳошимов У.К. Ўзбекистонда педагогик фикрлар антологияси. – М., 1986;
4. Sohibov A. Milliy pedagogika taraqqiyoti tarixi. – T.: O‘qituvchi, 2004. – 56 b.;
5. Xayrullayev M. O‘tmish mutafakkirlari ta’lim-tarbiya haqida // Xalq pedagogikasi – inson kamolotining asosi. 1-kitob. – T.: O‘zPFITI, 1992. – 110 b;

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

6. Dilova N.G. The views of oriental thinkers on science and enlightenmet as the the criteria of the contemporary development // International conference on multidimensional research and innovative technological analyses, 2022. – P. 173-176.
7. Dilova N.G. Mamlakat taraqqiyotida oliy ta'limning o'rni // Milliy iqtisodiyotni jadal rivojlantirish va yuqori o'sish sur'atlarini ta'minlash: muammolar va yechimlar: Respublika ilmiy-amaliy konferensiya materiallari. – Buxoro, 2023. – B. 228-231.
8. Dilova N.G. Umumiy pedagogika: Darslik (boshlang'ich ta'lim yo'nalishi talabalari uchun). – B.: "Bukhara Hamd Print" nashriyoti, 2022. – 320 b.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Sanoyev G'aybullo Abduraxmonovich**, Buxoro davlat universiteti tadqiqoqotchisi, [**Саноев Гайбулло Абдурахмонович,** исследователь Бухарского государственного университета], [**G'aybullo A. Sanoyev**, Bukhara State University researcher];]. Manzil: O'zbekiston, 100200, Buxoro shahri, M. Iqbol ko'chasi, 11 [адрес: Узбекистан, 100200, г. Бухара, ул. М. Икбол, 11], [address: Uzbekistan, 11 M. Iqbol str., Bukxara, 100200]; E-mail: g.s.turdieva@buxdu.uz

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Original paper

YOSHLARDA KONSTRUKTIV HAYOTIY POZISIYA SHAKLLANISHIDA OILANING O'RNI

© Sh.A. Rahmonqulov[1]✉
[1]Jizzax davlat pedagogika universiteti, Jizzax, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: jamiyat taraqqiyotida yoshlarning barcha sohalarda faol ishtiroki, faol hayotiy pozitsiyasi muhim ahamiyatga ega. Xususan, jamiyatning faol qatlami bo‘lgan yoshlarda konstruktiv faol hayotiy pozitsiya shakllanishida oilaning o‘rnini alohida ta’kidlash lozim. Oila muqaddas maskan bo‘lish bilan birga jamiyat va davlat tayanchi, mustahkam asosidir.

MAQSAD: yoshlarda konstruktiv faol hayotiy pozitsiyani yanada shakllantirish va takomillashtirishda oilaning ahamiyatini ochib berish.

MATERIALLAR VA METODLAR: qat’iy hayotiy yo‘nalish va o‘z hayotiy strategiyalarini ishlab chiqish - bu hozirgi murakkab zamonaviy dunyoda yoshlar moslashuvining zarur shartlaridir. Yoshlarimiz o‘zidan oldin o‘tgan avlod to‘plagan barcha ijtimoiy yutuqlarni qanchalik tez o‘rganib, o‘z ijodiy faolligida: mehnatda, fanda, siyosiy faoliyatida amalga tatbiq qilishni o‘rgansa, shunchalik tez shaxs sifatida ijtimoiylashadi, ya’ni jamiyatdga moslashadi. Bunda oilaning o‘rni alohida ahamiyat kasb etadi. Maqolada yoshlar konstruktiv faol hayotiy pozitsiyasini shakllantirish muammolari va uning mohiyatini yoritib berishda sintez, analiz, qiyosiy tahlil, kompleks yondashuv, tizimli yondashuv, mantiqiylik kabi usul va tamoyillardan foydalanilgan, shuningdek mahalliy va xorijiy manbalarning tahliliga asoslangan.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: yoshlar hayotiy pozitsiyasini shakllantirishda ta’lim-tarbiyaning bir qator ustuvor hususiyatlari, asosiy tamoyillari bilan bog‘lash mumkin.

Bugungi kunda jamiyatning eng kichik bo‘g‘ini - oila yoshlarning faol hayotiy pozitsiyasini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu yo`nalishda bir qancha ilmiy tadqiqot ishlari olib borilgan bo`lib, ushbu ilmiy ishlar tahlili maqolada yoritib berilgan. Yoshlarning faol hayotiy poztsiyasini shakllantirish jamiyat taraqqiyotining muhim mezoni ekanligi ilmiy manbalar asosida dalillangan.

XULOSA: shaxsda faol hayotiy pozitsiyani shakllantirishda oiladagi ta’lim-tarbiya jarayonining o‘rni va ahamiyati katta. Shuning uchun ham ta’lim va tarbiya jarayonini puxta tashkil etish, undagi kamchilik va muammolarni vaqtida bartaraf etib borish, bu jarayonga zamon talabidan kelib chiqib yondashuvlarni keng joriy qilish nihoyatda muhimdir.

Kalit so‘zlar: oila, shaxs, faol hayotiy pozitsiya, ta’lim, tarbiya, hayotiy strategiya, madaniy qadriyatlar, ma’naviy salohiyat.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Iqtibos uchun: Rahmonqulov Sh.A. Yoshlarda konstruktiv hayotiy pozisiya shakllanishida oilaning o'rni. // Inter education & global study. 2024. №4(1). B. 286–294.

РОЛЬ СЕМЬИ В ФОРМИРОВАНИИ КОНСТРУКТИВНОЙ ЖИЗНЕННОЙ ПОЗИЦИИ У МОЛОДЕЖИ

© Ш.А.Рахмонкулов[1]✉
[1]Джизакский государственный педагогический университет, Джизак, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в развитии общества важно активное участие молодежи во всех сферах, активная жизненная позиция. В частности, следует особо отметить место семьи в формировании конструктивной активной жизненной позиции у молодых людей, являющихся активными слоями общества. Семья-это опора, прочная основа общества и государства, а также священное место.

ЦЕЛЬ: выявить значение семьи в дальнейшем формировании и совершенствовании конструктивной активной жизненной позиции у молодежи.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: строгая жизненная ориентация и выработка собственных жизненных стратегий являются необходимыми условиями адаптации молодежи в современном сложном современном мире. Чем быстрее наша молодежь усвоит все общественные достижения, накопленные предыдущим поколением, и научится реализовывать их в своей творческой деятельности: в труде, науке, политической деятельности, тем быстрее она социализируется как личность, то есть приспосабливается к социуму. Особое значение в этом приобретает роль семьи. В статье использованы такие методы и принципы, как синтез, анализ, сравнительный анализ, комплексный подход, системный подход, логика в освещении проблем формирования конструктивной активной жизненной позиции молодежи и ее сущности, а также на основе анализа отечественных и зарубежных источников.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: формирование жизненной позиции молодежи может быть связано с рядом приоритетных особенностей, основных принципов воспитания.

Сегодня самое маленькое звено общества - семья-приобретает важное значение в формировании активной жизненной позиции молодежи. В этом направлении проведено несколько научно-исследовательских работ, анализ этих научных работ освещен в статье. Научно доказано, что формирование активной жизненной позиции молодежи является важным критерием развития общества.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: роль и значение учебно-воспитательного процесса в семье велики в формировании у личности активной жизненной позиции. Поэтому крайне важно грамотно организовать учебно-воспитательный процесс, своевременно

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

устранять в нем недостатки и проблемы, широко внедрять подходы к этому процессу, исходя из требований времени.

Ключевые слова: семья, личность, активная жизненная позиция, образование, воспитание, жизненная стратегия, культурные ценности, духовный потенциал.

Для цитирования: Рахмонкулов Ш.А. Роль семьи в формировании конструктивной жизненной позиции у молодежи. // Inter education & global study. 2024. №4(1). С. 286–294.

THE ROLE OF THE FAMILY IN THE FORMATION OF A CONSTRUCTIVE LIFE POSITION IN YOUTH

© Shuhrat A. Rahmonqulov[1]✉
[1]Jizzakh State Pedagogical University, Jizzakh, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: in the development of society, the active participation of young people in all areas, the active life position is important. In particular, it is worth noting the place of the family in the formation of a constructive active life position in young people with an active layer of society. Together with being a sacred residence, the family is the backbone of society and the state, a solid foundation.

AIM: to reveal the importance of the family in the further formation and improvement of a constructive active life position in young people.

MATERIALS AND METHODS: a strict life direction and the development of their own life strategies are the necessary conditions for youth adaptation in the now complex modern world. The faster our young people learn all the social achievements accumulated by the generation before them, the faster they learn to apply them to life in their creative activity: in labor, in science, in their political activities, the faster they socialize as individuals, that is, adapt to society. The role of the family plays a special role in this.

The article uses methods and principles such as synthesis, analysis, comparative analysis, complex approach, systematic approach, logic in highlighting the problems of formation of a constructive active life position of young people and its essence, as well as analysis of domestic and foreign sources.

DISCUSSION AND RESULTS: in the formation of the life position of young people, a number of priority peculiarities of education, basic principles can be associated.

Today, the smallest branch of society - the family-is important in the formation of an active life position of young people. Several scientific research works have been carried out in this direction, the analysis of these scientific works is covered in the article. The fact that the formation of an active life pose of young people is an important criterion for the development of society has been proven on the basis of scientific sources.

CONCLUSION: the role and importance of the educational process in the family in the formation of an active life position in a person is great. Therefore, it is extremely

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

important to carefully organize the educational and educational process, to eliminate the shortcomings and problems in it in time, to widely introduce approaches to this process depending on the time requirement.

Key words: family, person, active life position, education, upbringing, life strategy, cultural values, spiritual potential.

For citation: Shuhrat A. Rahmonqulov. (2024) 'The role of the family in the formation of a constructive life position in youth', Inter education & global study, (4(1)), pp. 286–294 (In Uzbek).

Oila jamiyatning asosiy bo‘g‘ini va ijtimoiy munosabatlar tizimining o‘ziga xos yo‘nalishi sifatida yosh avlodni tarbiyalash va ma’naviy-axloqiy asoslarini shakllantirishning muhim vositasidir. Aynan unda inson shaxsi shakllanishining murakkab va muhim jarayoni barcha yo‘nalishlarda: jismoniy, mehnat, ma’naviy, axloqiy, estetik tarzda amalga oshiriladi. Oila shaxsning asosiy poydevorini yaratadi, insonning axloqiy tarbiyasini, uning dunyoqarashini shakllantiradi hamda ichki dunyosinini boyitish imkoniyatlarini kengaytiradi. Aynan shu yerda inson birinchi navbatda ijtimoiy hayotga kiradi, qadriyatlar, xulq-atvor me’yorlari, fikrlash usullari va tilni o‘zlashtiradi. Hayotiy pozisiyasi va qadriyatiy mo‘ljallari qaror topadi.

Boshqacha aytganda, oila tarbiya, hayotiy tajriba, dunyoviy donolik maktabidir. Boshqa ta’lim muassasalaridan farqli o‘laroq, oila butun umri davomida insonning barcha tomonlariga ta’sir o‘tkaza oladi. Shuning uchun mubolag‘asiz aytishimiz mumkin: faqatgina oila e’tibor va g‘amxo‘rlik bilan o‘ralgan, eng muhim qadriyat hisoblangan davlatning kelajagi bo‘ladi. Va aksincha, oilaga e’tibor bo‘lmagan, u boshqa ijtimoiy institutlar orasida ikkinchi darajali rol o‘ynaydigan joyda davlatning kelajagi bo‘lmaydi. Shu sababli, oilaga nisbatan har qanday beparvolik nafaqat uning obro‘-e’tiborining pasayishiga olib keladi, balki buning natijasida ma’naviy va axloqiy urf-odatlarning yo‘qolishi, xudbinlik ongining shakllanishi, dunyoga iste’molchi munosabati va milliy ta’limning gumanitar sohasi yo‘q qilinishiga olib keladi. Shu boisdan ham mamlakatimiz rahbari Sh.M.Mirziyoyev oila borasidagi davlat siyosatining asosiy vazifalariga to‘xtalar ekan shunday ta’kidlaydi: “Birinchi vazifa - biz uchun mukaddas bo‘lgan oila asoslarini yanada mustaxkamlash, xonadonlarda tinchlik-hotirjamlik, ahillik va o‘zaro hurmat muhitini yaratish, ma’naviy-ma’rifiy ishlarni anik mazmun bilan to‘ldirishdan iborat bo‘lmog‘i zarur” [1].

Oila muhim ijtimoiy institut bo‘lib, bolalarni ma’lum darajada madaniy qadriyatlarni, ma’naviy-axloqiy me’yorlarni egallashi va o‘z faoliyatini, o‘z-o‘zini rivojlantirishini amalga oshirishlari uchun sharoit yaratib, bolalarni guruhlarga, yoshlar tashkilotlariga, mehnat va madaniy uyushmalarga birlashtiradi.

Yoshlarning hayotiy tamoyillarini shakllantirishga ta'sir qiluvchi turli omillar mavjud, bo‘lib bularning ichida eng asosiy tayanch bu - oila. Qadim zamonlardan beri asosiy ta'lim instituti oila hisoblanadi. Ota-onalar, bobolar, buvilar, aka-ukalar, opa-singillar va boshqa

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

qarindoshlar bilan yaqin munosabatlar tufayli bola tug'ilishdan boshlab shaxsiyat tuzilishini shakllantira boshlaydi.

Shuni doimo yodda tutish kerakki, oilada bolaning shaxsini shakllantirish bilan bir qatorda uning ota-onasining shaxsiyati ham shakllanadi. Bolalarni tarbiyalashda kattalar o'z shaxsiyatini boyitadi, ta'limning o'zi uning ijtimoiy tajribasini oshiradi. Aksariyat ota-onalar buni ongsiz ravishda qilishadi, ammo so'nggi paytlarda o'zlarini ongli ravishda tarbiyalayotgan yosh ota-onalar ham uchramoqda. Bunday holatlar, afsuski, kamdan-kam uchraydi, garchi ota-onalarni farzandlarini tarbiyalash orqali tarbiyalash jarayoni eng katta e'tiborga loyiqdir. Ota-onalarning roli, ularning mas'uliyati bilan bir qatorda, har bir inson hayotida katta ahamiyatga ega. Ular bolani xatti-harakatlarning yangi shakllari bilan tanishtiradilar, ularning yordami bilan u atrofdagi dunyoni o'rganadi, u barcha harakatlarida ularga taqlid qilishga harakat qiladi. Ota-onalarning bolaga ta'siri, ota-onasi bo'lgan bola o'rtasidagi ijobiy muhit va uning ona va ota kabi bo'lishga intilishi tufayli kuchayadi.

Bolalarning xulq-atvori-bu ularning ota-onalarining xatti-harakatlarining aksidir. Faqat ular bolaning shaxsiyatini shakllantirayotganini anglab yetgach, ota-onalar o'zlarining barcha xatti-harakatlari, umuman olganda, bolada unga yetkazmoqchi bo'lgan insoniy qadriyatlarni tushunishga yordam beradigan tarzda harakat qilishni boshlaydilar. Ushbu ta'lim jarayoni juda ongli deb hisoblanadi, chunki u o'z xatti-harakatlari, boshqa odamlarga bo'lgan munosabati bilan bevosita bog'liq, oilaviy hayotni tashkil etishga e'tibor bolalarni har tomonlama va barkamol rivojlanishiga hissa qo'shadigan eng qulay sharoitlarda tarbiyalashga olib keladi.

Insoniyat rivojlanishining ko‘p asrlik tarixi shuni ko‘rsatadiki, bolani jamiyatning to‘laqonli a’zosi sifatida faqat oilaviy sharoitda shakllantirish mumkin. Muloqot ko‘nikmasi, ijtimoiy-madaniy me’yorlar va qadriyatlarni shaxsning ichki dunyosiga kiritish hamda muayyan hayotiy pozisiyani shakllantirish jarayoni dastlab oilaviy muhitda amalga oshadi.

Oila sharoitida bola shaxsining rivojlanishi va shakllanishini madaniyatni assimilyasiya qilish jarayoni sifatida o‘rganish oilani har xil shaxslararo munosabatlarga asoslangan yaxlit tizim sifatida ko‘rib chiqishni taqozo etadi. Ushbu tizim, bir tomondan, yopiq konservativdir: u oila ichidagi xulq-atvor qoidalariga bo‘ysunadi, o‘z rivojlanish mantig‘iga ko‘ra ishlaydi, oila o‘ziga hos sirlariga ega, munosabatlarning unikal shakllarini uzatadi va odatda muayyan xulq modelini avloddan avlodga o‘tkazadi. Boshqa tomondan, oila ochiq, dinamik tizimdir: uning mavjudligi va rivojlanishi tashqi dunyodagi madaniyat bilan o‘zaro aloqadorligiga bog‘liq. Ushbu bog‘lanish kanallari orqali oila jamiyatning moddiy va ijtimoiy-madaniy xususiyatlarini ichkilashtiradi, shu bilan birga o‘ziga xos jihatlarni ham tashqariga chiqaradi. O‘z navbatida, bola uchun oila unga singdirilgan tashqi tajribaning eng muhim manbalaridan biridir va oilaviy qadriyatlarni o‘zlashtirishning individual usullari uning shakllanishiga ta’sir qiladi. Bolaning dunyo bilan munosabatlarida oilaning vositachilik roli oilaviy munosabatlar tizimini shaxsning qadriyatiy mo‘ljallarini shakllantirishning asosiy manbalaridan biriga aylantiradi [2].

Ota-onalar tomonidan doimiy ravishda bolaning e’tiborini ijtimoiy masalalarga ham qaratish, oilaning umumiy muammolari va tashvishlariga aralashishini ta’kidlab turish ijobiy

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

his-tuyg‘ularni uyg‘otadi, o‘ziga bo‘lgan ishonchni hamda mas’uliyat hissini kuchaytiradi, ijtimoiy zarur shaxsiy xususiyatlarni shakllantiradi. Shaxsning axloqiy asoslarini rivojlantirish uchun sharoit yaratish jarayonida maktabgacha yoshdagi bolalar bilan ishlashning ba’zi xususiyatlari e’tiborga olinishi kerak. Bunda ota-onalar quyidagilarga e’tibor qaratishi zarur: bolada eng yaxshi fazilatlar va his-tuyg‘ularni rivojlantirishda quvonch, o‘ziga ishonch, estetik tajriba va boshqa axloqiy tuyg‘ularning paydo bo‘lishi uchun sharoit yaratishi kerak; mehnat tarbiyasi shaxsning axloqiy fazilatlarida ham iz qoldiradi. Bolalarda biror foydali ishni qilish orqali boshqalarga keraklik ehtiyojini his qilishga o‘rgatish zarur; shaxsni axloqiy tarbiyasida adabiyot orqali bolalarni madaniyat bilan tanishtirish lozi.

Bolaning xatti-harakatlaridagi salbiy jihatlarning oldini olish uchun quyidagilar zarur: uning ehtiyojlarini va tajribasi faol ravishda tinglash; bolani so‘zsiz qabul qilish; birga vaqt o‘tkazish (o‘qish, o‘ynash, mashg‘ulot o‘tkazish), o‘zi shug‘ullanuvchi faoliyatiga aralashmaslik; so‘ralganda yordam berish; muvaffaqiyatni qo‘llab-quvvatlash; his-tuyg‘ularni baham ko‘rish (ishonch tuyg‘ularini uyg‘otadi); nizolarni konstruktiv hal qilish; har kungi muloqotda do‘stona iboralarni qo‘llash.

Bola shaxsini shakllantirishda oilaning eng muhim vazifasi uning shaxsiyatining axloqiy asoslarini: oddiy axloqiy me’yorlarni (yaxshi niyat, rostgo‘ylik, ta’sirchanlik), hissiy va qadriyatli g‘oyalarni o‘zlashtirish, axloqiy tuyg‘ularni shakllantirishdir. Oilada bola yaxshilik va yomonlik, go‘zallik va hunuklik haqidagi ilk g‘oyalarni tushunib yetadi. Aynan oilada u yaqinlari bilan muloqot qilish ko‘nikmalarini egallaydi, qadrlash, hamdardlik, o‘zaro tushunish bo‘yicha saboq oladi, boshqacha aytganda, kishilar bilan munosabatlarda to‘g‘ridan-to‘g‘ri amaliy gumanizm maktabini o‘taydi[3]. Agar shakllanishning dastlabki bosqichlarida oilada bu borada ishlar yetarlicha amalga oshirilmasa, axloqiy qadriyatlarning yetishmovchiligi va his-tuyg‘ularni namoyon eta olmaslik kabi nuqsonlar uning keyingi butun hayoti davomida ta’sir qilishi mumkin. Bu esa unda destruktiv hayotiy pozisiya shakllanishiga va pirovardida jamiyat taraqqiyotiga salbiy ta’sir qilishi mumkin.

Oila muhitining asosiy xususiyati oila a’zolari o‘rtasidagi hissiy munosabatlardir. Bunda yetakchi va hal qiluvchi rol ota-onalarga hamda ular o‘rtasidagi munosabatlarga tegishli. Chunki oilaviy hayotning umumiy tashkil etilishini va oila ta’sirining xususiyatlarini aynan shu shaxslar belgilaydi. Oilaning psixologik iqlimi bolaning insoniy shaxsiyatining o‘ziga xos xususiyatlarini va boshqa kishilar bilan bo‘lgan munosabatlarining ma’lum bir uslubi – hayotiy pozisiyasini shakllantiradi, bu uning kundalik xatti-harakatlarida, do‘stlari bilan aloqada va hokazolarda namoyon bo‘ladi[4]. Oila a’zolari o‘rtasidagi ijobiy hissiy munosabatlar ular o‘rtasidagi hamkorlikning rivojlanishiga hissa qo‘shadi.

Har bir oila bolani erta yoshdan boshlab tarbiyalash uchun asosiy qadriyatlar va ko‘rsatmalarni topishga harakat qiladi. Shubhasiz, har qanday oilada ko‘proq yoki kamroq ta’lim potensiali bor. Bolalarni tarbiyalashning yakuniy natijasi ota-onalar ushbu imkoniyatlardan maqsadli va oqilona foydalanishlariga bog‘liq.

Oilaning tarbiyaviy potensiali nafaqat bolalarda muayyan fazilatlarni shakllantirishga qaratilgan ota-onalarning ma’naviy va amaliy faoliyati sohasidagi imkoniyatlarini, balki oila

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

mikro-muhiti, umuman hayot tarzini shakllantirishni ham o‘z ichiga oladi. Oilaning tarbiyaviy salohiyati hamda uni amalga oshirish samaradorligi ko‘plab ob’yektiv va sub’yektiv omillar bilan belgilanadi. Bularga quyidagilar kiradi: mikro muhit omillari va undagi o‘zgarishlar; oila tarkibi (yadroviy yoki ko‘p avlodli, to‘liq yoki to‘liq bo‘lmagan, katta yoki kichik); uning hayotining moddiy sharoiti (daromad darajasi, uy-joy sharoiti, turmush farovonligi va boshqalar); ota-onalarning shaxsiy xususiyatlari (ijtimoiy holati, ta’lim darajasi, umumiy va psixologik-pedagogik madaniyati, qadriyatiy mo‘ljallari, bolalar tarbiyasi va ta’limiga bo‘lgan munosabat); oiladagi psixologik iqlim, uning a’zolari o‘rtasidagi munosabatlar tizimi va tabiati, ularning birgalikdagi faoliyati; bolalarni o‘qitish va tarbiyalashda, yosh avlodni ijtimoiylashtirishda oilaga jamiyat va davlat tomonidan beriladigan ko‘mak.

Zamonaviy ijtimoiy va gumanitar fanlar oilani shaxsning ijtimoiylashuvi uchun alohida muhit sifatida jamiyat madaniyati bilan belgilanadigan va jamiyat tomonidan talab qilinadigan shaxs xususiyatlarini shakllantiruvchisi sifatida ko‘rib chiqadi. Ijtimoiylashtirish va tarbiyalash natijasida o‘ziga xos shaxs shakllanadi, inson o‘zining “madaniy” ijtimoiy mazmuniga ega bo‘ladi[5].

Yosh avlodni oilaviy hayotga o'rgatishning mazmuni quyidagi asosiy jihatlarni o'z ichiga oladi: nikoh va oilaviy munosabatlar va demografiya, oilaning ahamiyati, mafkuraviy qadriyatlar davlat siyosatini ochib beradigan umumiy va ijtimoiy hodisa sifatida; axloqiy deganda, bu quyidagi axloqiy fazilatlarni tarbiyalashni o'z ichiga oladi: boshqa jins vakillari bilan o'zaro aloqa, do'stlik, onaga, otaga, katta va kichiklarga hurmat, bolalarni tarbiyalash zarurati, mas'uliyat, sadoqat, halollik, mehribonlik, nikohning axloqiy asoslariga rioya qilish va anglash, oiladagi munosabatlar, sevgi kabi nikohning axloqiy asoslari; xotiningiz (eringiz), oilangiz, bolalaringiz oldidagi burch hissi, samimiy his-tuyg'ular madaniyati, ideal er va xotin, ota va onaning to'g'ri munosabati; huquqiy: nikoh to'g'risidagi qonun hujjatlari asoslari, oila to'g'risidagi Qonunning eng muhim qoidalari, er-xotinning bir-biriga, bolalarga, jamiyatga nisbatan majburiyatlari bilan tanishish; psixologik: shaxsiyat konsepsiyasini shakllantirish va yoshlar o'rtasidagi shaxslararo munosabatlar psixologiyasining xususiyatlari, nikoh va oilaviy hayotning psixologik asoslari, boshqa odamlarning psixologiyasini tushunish qobiliyati, nikoh va oilaviy hayot uchun zarur bo'lgan his-tuyg'ularni rivojlantirish, muloqot ko'nikmalarini o'zlashtirish va boshqalar.

Yosh avlod tomonidan oilaga sodiqlikni saqlash boshqa zamonaviy qadriyat – o'z-o'zini anglashning yuqori ahamiyati bilan belgilanadi. Yosh ota-onalarni tobora ortib borayotgan darajada individual o'zini o'zi anglashning yuqori qiymati ularni hayotning turli shakllarini birlashtirish yo'llarini tobora faol ravishda izlashga majbur qilmoqda[6]. Shu munosabat bilan yuzaga keladigan asosiy ijtimoiy muammo yoshlarga oilaga ega bo'lish, o'zlarini bolalarda davom ettirish va hayotning boshqa sohalarida amalga oshirish, ijtimoiy faoliyatning boshqa shakllari orqali o'zini namoyon qilish uchun teng darajada muhim ehtiyojlarni qondirish uchun institutsional sharoitlar bilan bog'liq.

Oila shaxsning jamiyatda ijtimoiylashishi va moslashuvida muhim rol o'ynaydi. Oila tufayli bolalar asosiy me'yorlar va qadriyatlarni, ijtimoiy rollarni va umumiy xulq-atvor qoidalarini o'rganadilar. Ota-onalar, birinchi o'qituvchilar sifatida, ularga oilaning

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

madaniyati, dini, urf-odatlari va ideallari to'g'risida bilim berishadi. Oila, shuningdek, bolaning jamiyat va uning me'yorlariga moslashishiga hissa qo'shadi. Oilada bolalar hissiy qo'llab-quvvatlanadi, o'zlarini sevilgan va muhim his qilishadi. Bu ularga kelajakda muvaffaqiyatli moslashish va shaxslararo munosabatlar uchun asos bo'lgan hissiy barqarorlik va o'ziga ishonchni rivojlantirishga yordam beradi.

Bundan tashqari, oila bola uchun qulay va xavfsiz muhit yaratadi, unda u rivojlanishi va yangi rollar va mas'uliyatni his qilishi mumkin. Bu unga kuchli va zaif tomonlarini bilishga, qaror qabul qilishga va qiyinchiliklarni yengishga yordam beradi. Natijada, oila tufayli bola jamiyatda muvaffaqiyatli ishlashi uchun zarur bo'lgan ko'nikmalarni o'rganadi.

Shunday qilib, bu jamiyatga qo'shilish uchun zarur bo'lgan bilim, qadriyatlar va ko'nikmalarni uzatishni ta'minlaydi va hissiy qo'llab-quvvatlash va rivojlanish uchun sharoit yaratadi. Oilasiz zamonaviy jamiyatda to'laqonli ijtimoiy moslashuv va muvaffaqiyatli ishlashga erishish juda qiyin bo'lar edi. Oilaviy muhitda bolalar gapirish, o'qish va yozish kabi asosiy ko'nikmalarni o'rganadilar, bu ularning keyingi ta'limi va hayotdagi muvaffaqiyati uchun asosdir. Ota-onalar o'z bilimlari va tajribalarini bolalarga yetkazish, ularga intellektual qobiliyatlarni rivojlantirish va yangi narsalarni o'rganishga yordam berish uchun vaqt va kuch sarflashadi[7].

Oila, shuningdek, bolaning shaxsiyatini shakllantirishga yordam beradigan qadriyatlarni yetkazadi. Halollik, mehnatsevarlik, boshqa odamlarga hurmat, ishonch va mas'uliyat kabi qadriyatlar jamiyatda uyg'un va axloqiy xulq-atvorni ta'minlashga yordam beradi. Ota-onalar o'zlarining xatti-harakatlari va xatti-harakatlari orqali ushbu qadriyatlarni namoyish etadigan rollar sifatida harakat qilishadi.

Ta'lim va qadriyatlarni uzatish nafaqat to'g'ridan-to'g'ri o'rganish orqali, balki oila ichidagi aloqa va o'zaro ta'sir orqali ham amalga oshiriladi. Ota-onalar bolalarni tanqidiy fikrlash va tahliliy ko'nikmalarini rivojlantirish orqali birgalikda vazifalarni bajarishga va turli masalalarni muhokama qilishga jalb qilishlari mumkin. Bu shaxsning rivojlanishi va bolaning jamiyatda muvaffaqiyatli moslashishi uchun asos yaratadi, shuningdek uning dunyoqarashi va axloqiy tamoyillarini shakllantiradi[8]. Shu sababli, oilaviy munosabatlarni qo'llab-quvvatlash va rivojlantirish butun jamiyat uchun ustuvor vazifa bo'lishi kerak.

Yoshlarning qadriyatiy mo‘ljallarini shakllantirish ko‘p qirrali jarayondir. Uni makro, mikro va mezofaktorlar sharoitida amalga oshiradigan shaxsiy, oilaviy va ijtimoiy hayot nuqtai nazaridan tayyorlash vazifalari bir-biri bilan chambarchas bog‘liqdir. Fikrimizcha, yosh avlodning qadriyatlarini shakllantirishda oilaning ahamiyatini tan olish mutlaq yetarli emas. Bu vaziyatda eng murakkab zamonaviy jarayonlarni tahlil qilish, zamonaviy ijtimoiy-madaniy sharoitda oilaning rolini aniqlash juda muhimdir.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Мирзиёев Ш. М. Танқидий таҳлил, катъий тартиб-интизом ва шахсий жавобгарлик – ҳар бир раҳбар фаолиятининг кундалик қоидаси бўлиши керак. – Тошкент: Ўзбекистон, 2017. –Б.43.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

2. Батчаева Х.Х. Этнопедагогическое пространство семьи. / Сб. матер. Всерос. науч.-практ. конф. Т. 1. Майкоп, 2004. –С.132-133.
3. Чернилевский Д. В. Духовно-нравственные ценности образовательной системы России XXI века./ Д. В. Чернилевский — М.: РИО МГТА, 2003. –С.35.
4. RAHMANQULOV S. YOSHLARDA FAOL HAYOTIY POZITSIYANI SHAKLLANTIRISH MUAMMOSI //News of UzMU journal. – 2024. – Т. 1. – №. 1.2. 1. – С. 181-184.
5. Фарходжонова Н. Ф., Уринбоев Х. Б. Highly spiritual person-basis of the national spiritual development //Молодой ученый. – 2016. – №. 4. – С. 727-729.
6. Артюхович Ю. В., Виноградова Н. Л. РОЛЬ СЕМЬИ В ФОРМИРОВАНИИ НРАВСТВЕННОЙ И ПОЛИТИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ ЛИЧНОСТИ //Вестник СевКавГТИ. – 2011.
7. Farxodjonova N. F. THE IMPORTANCE OF THE SPIRITUAL HERITAGE OF THE JADIDS IN THE DEVELOPMENT OF SOCIETY //Экономика и социум. – 2022. – №. 10-2 (101). – С. 33-35.
8. Abduhamidovich R. S. O ‘ZBEKISTONDA MILLIY TA’LIM TIZIMINI CHET EL TA’LIM TIZIMI ASOSIDA RIVOJLANTIRISHNING USTUVOR YO ‘NALISHLARI //Conferencea. – 2023. – С. 97-101.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Rahmonqulov Shuhrat Abduhamidovich**, o‘qituvchi, [**Рахмонкулов Шухрат Абдухамидович,** преподаватель], [**Shuhrat A. Rahmonqulov**, teacher]; manzil: O‘zbekiston, Jizzax shahri, Sharof Rashidov ko'chasi, 4-uy. [адрес: Узбекистан, Джизак, улица Шарафа Рашидова, 4.], [address: Uzbekistan, Jizzakh city, Sharof Rashidov street, 4.] uz_science@gmail.com

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Original paper

TURIZM VA SAYOHATDA GPTDAN FOYDALANISH

© A.S. Shoyimov [1]✉

[1]Buxoro davlat universiteti, Buxoro, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: chat GPT-ning sayyohlik agentliklari bilan integratsiyalashuvi nafaqat evolyutsiya, balki mijozlar bilan bog'lanish va operatsiyalarni soddalashtirish yo'lidagi inqilobni ham ifodalaydi. Turizm va sayyoylik sohasida chat GPTdan foydalanish bugungi kunnining dolzarb masalalaridan biridir.

ChatGPT mijozlar so'rovlarini ko'rib chiqish, bron qilish ma'lumotlarini, mahalliy diqqatga sazovor joylarni, marshrut tavsiyalarini taqdim etish uchun ishlatilishi mumkin. Bu mijozlarga xizmat ko'rsatishni yaxshilashi va sayohat tajribasini yanada qulayroq qilish imkoniyatini beradi. ChatGPT sayyohlarga marshrutlar, mehmonxonalar, restoranlar, diqqatga sazovor joylar uchun tavsiyalar va boshqalarni taklif qilish orqali sayohatlarini rejalashtirishga yordam beradi. Bu esa sayohat qilishni rejalashtirayotgan joyni bilmaganlar uchun foydalidir. Bundan tashqari ChatGPT turli tillarda ishlashga qodir, bu esa uni butun dunyo bo'ylab sayyohlar bilan muloqot qilish uchun qulay vositaga aylantiradi. Bu muloqotni osonlashtirishga va ona tilida ma'lumot berishga yordam beradi. Sayohat vaqtida sayyoh biror yordamga muhtoj sezsa, yoki biror savol tug`ilsa, ChatGPT real vaqt rejimida yordam ko'rsatishi mumkin. Turistlar kerakli ma'lumot va yordamni tezda olishlari mumkin.

MAQSAD: o‘rganishlar natijasida mijozlarga yuqori darajada moslashtirilgan xizmatlarni taqdim etish uchun GPTdan foydalanish usullari ko`rib chiqildi. Asosan real vaqt rejimida GPTning imkoniyatlari tahlil qilindi, tavsiyalar ishlab chiqildi. GPT sayohatchilar uchun ularning afzalliklari va qiziqishlari asosida shaxsiy tavsiyalar yaratish uchun ishlatilishi mumkinligi, masalan, har bir sayyohning shaxsiy xohish-istaklarini hisobga olgan holda dam olish maskani, ko'ngilochar va restoranlarni tanlashda yordam berish, GPT turistlarga marshrutlarni rejalashtirish, mehmonxonalarni bron qilish va ob-havo, mahalliy diqqatga sazovor joylar va madaniyat haqida ma'lumot berishda yordam berishi mumkin. GPT dan sayyohlik kompaniyasining chatbotlarida foydalanish mijozlarning savollariga javoblarni avtomatlashtiradi, sayohatchilar uchun 24/7 qo‘llab-quvvatlash va yaxshilangan xizmatni taqdim etadi. Turizm sohasida qo`llaniladigan GPT sohadagi barcha xizmatlarni osonlashtirish usullarini o`rganish va uni imkoniyatlarini yoritib berish ilmiy jarayonning asosiy maqsadi bo`lib hisoblanadi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

MATERIALLAR VA METODLAR: neyron tarmoqlar byudjet va shaxsiy manfaatlardan kelib chiqqan holda sayohatni tashkil qilish, optimal parvozlar, mehmonxonalar va tadbirlarni qidirishga sarflangan vaqtni sezilarli darajada qisqartirishi, turli xizmatlarni taklif qilishi mumkin. Neyron tarmoqlar va plaginlar ushbu jarayonda yordam beradigan turli xil ilovalar va onlayn xizmatlarni taklif qiladi. Katta ma'lumotlar bazasini tez tahlil qilish orqali barcha imkoniyatlardan foydalanib, eng yaxshisini tanlash imkonini beradi. Neyron tarmoqlarning imkoniyatini o`rganish jaroyonida soha bo`yicha turli so`rovlar berilib, aniq natijalar olindi. Sohaning barcha yo`nalishlari bo`yicha GPT dan foydalanish imkoniyati o`rganib chiqlidi.

Xorijiy ilmiy adabiyotlar tahlili asosida turizm va sayohat tizimidagi imkoniyatlar o`rganib chiqildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: turizmda GPT dan foydalanish shaxsiylashtirilgan tavsiyalar berish, marshrutni rejalashtirishda yordam berish va mahalliy diqqatga sazovor joylar haqida ko‘p tillarda ma’lumot berish, turistik tajribani yaxshilash orqali mijozlar tajribasini yaxshilashi mumkin. GPT turizmda sayohatni rejalashtirish bo'yicha shaxsiy tavsiyalarni yaratish, sayyohlar uchun aqlli virtual yordamchilarni ishlab chiqish, avtomatik tarjima va yanada qulayroq va qiziqarli sayohat tajribasiga hissa qo'shadigan boshqa ko'plab ilovalarni yaratish uchun ishlatilishi mumkin.

XULOSA: neyron tarmoqli ilg'or tabiiy tilni qayta ishlash texnologiyasi turizm agentliklarida sayohat tajribasi va operatsion samaradorlikni o'zgartirish uchun taklif qilishi mumkin bo'lgan cheksiz imkoniyatlarni beradi:

ChatGPT sayohatchilarni qo'llab-quvvatlash va jalb qilishni yaxshilash uchun kechayu kunduz yordam taklif qiladi; bron qilish jarayonini soddalashtiradi va uni yanada samaraliroq va foydalanuvchilarga qulay qiladi; umumiy sayohat tajribasini yaxshilagan holda moslashtirilgan sayohat takliflarini taqdim etadi; real vaqt rejimida, aniq ma'lumotni etkazib beradi, sayohatchilarga rejalashtirishda yordam beradi; maqsadli va samarali turizm marketingi strategiyalarini amalga oshirish imkonini beradi; mijozlarning o'zaro aloqalari va so'rovlarini avtomatlashtirish orqali operatsion xarajatlarni kamaytiradi; yaxshiroq xizmat ko'rsatish va tajribani sozlash uchun qimmatli fikrlarni to'playdi; til to'siqlarini yo'q qiladi, xalqaro sayohatchilarga yordam va ma'lumot beradi.

**Kalit so`zlar:** bronlash, sayohatni rejalashtirish, ko`p tilli muloqot, tahlil qilish, chatbot, turist, risk.

Iqtibos uchun: Shoyimov A.S. Turizm va sayohatda gptdan foydalanish. // Inter education & global study. 2024. №4(1). B. 295-304.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ GPT В СФЕРЕ ТУРИЗМА И ПУТЕШЕСТВИЙ

© А.С. Шоймов[1]✉
[1]Бухарский государственный университет, Бухара, Узбекистан

Аннотация

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

ВВЕДЕНИЕ. интеграция Chat GPT с туристическими агентствами является не только эволюцией, но и революцией в привлечении клиентов и оптимизации операций. Использование Chat GPT в индустрии туризма и путешествий является одним из актуальных вопросов.

ChatGPT может быть использован для обработки запросов клиентов, предоставления информации о бронировании, местных достопримечательностях и рекомендациях маршрутов. Это помогает улучшить обслуживание клиентов и обеспечивает более комфортное путешествие. ChatGPT помогает туристам спланировать свои поездки, предлагая рекомендации по маршрутам, отелям, ресторанам, достопримечательностям и прочее. Это полезно для тех, кто не определился с направлением путешествия. Кроме того, ChatGPT поддерживает работу на различных языках, что делает его удобным средством общения с туристами со всего мира. Это способствует улучшению коммуникации и предоставлению информации на родном языке. ChatGPT может оказать помощь в реальном времени, если туристу понадобится поддержка или возникнут вопросы во время поездки. Туристы могут быстро получить необходимую информацию и помощь.

ЦЕЛЬ: в процессе исследования были рассмотрены способы использования GPT для предоставления высокоиндивидуализированных услуг клиентам. Основной упор делался на анализ возможностей GPT в реальном времени и разработку рекомендаций. GPT может быть использован для создания персонализированных рекомендаций для путешественников на основе их интересов и предпочтений, например, помогая выбирать курорты, развлечения и рестораны исходя из их личных предпочтений. Туристы могут использовать GPT для планирования маршрутов, бронирования отелей, получения информации о погоде, местных достопримечательностях и культуре. Интеграция GPT в чат-боты туристических компаний автоматизирует ответы на вопросы клиентов, обеспечивая круглосуточную поддержку и улучшенный сервис для путешественников. Основная цель данного исследования заключается в изучении методов оптимизации всех видов услуг, использующих технологию GPT в туристической сфере, с последующим уточнением их возможностей.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: нейронные сети могут значительно сократить время, затрачиваемое на организацию путешествий, поиск оптимальных рейсов, отелей и мероприятий, предложение различных услуг в зависимости от бюджета и личных интересов. Они предлагают множество приложений и онлайн-сервисов, которые упрощают этот процесс. Быстрый анализ больших объемов данных позволяет выбрать лучшие варианты, используя полный спектр возможностей. Изучив возможности нейронных сетей в данной области, были получены конкретные результаты от различных запросов. Также проанализировано применение GPT в различных сферах промышленности.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

На основе анализа зарубежной научной литературы изучены возможности применения в системах туризма и путешествий.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: использование GPT в сфере туризма способствует улучшению обслуживания клиентов, предоставляя персонализированные рекомендации, помощь в планировании маршрута и многоязычную информацию о местных достопримечательностях, что улучшает общий туристический опыт. GPT может быть использован для создания персонализированных рекомендаций по планированию поездок, разработки интеллектуальных виртуальных ассистентов для туристов, автоматического перевода и других приложений, способствующих более удобному и увлекательному путешествию.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: безграничные возможности, которые передовые технологии обработки естественного языка с помощью нейронных сетей могут предложить для преобразования опыта путешествий и повышения эффективности работы туристических агентств:

ChatGPT предлагает круглосуточную поддержку для улучшения поддержки и вовлеченности путешественников; упрощает процесс бронирования и делает его более эффективным и удобным для пользователя; предоставлять индивидуальные туристические предложения, которые улучшат общее впечатление от путешествия; предоставляет точную информацию в режиме реального времени, помогает путешественникам планировать; позволяет реализовать целевые и эффективные стратегии туристического маркетинга; снижает эксплуатационные расходы за счет автоматизации взаимодействия и запросов клиентов; собирает ценные отзывы, чтобы обеспечить лучшее обслуживание и персонализировать опыт; разрушает языковые барьеры, предоставляет помощь и информацию международным путешественникам.

Ключевые слова: бронирование, планирование путешествия, многоязычное общение, анализ, чат-бот, турист, риск.

Для цитирования: Шоймов А.С. Использование gpt в сфере туризма и путешествий. // Inter education & global study. 2024. №4(1). С. 295-304.

USING GPT IN TOURISM AND TRAVEL

© Adiz S. Shoimov [1]✉
[1]Bukhara State University, Bukhara, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: Chat GPT's integration with travel agencies is not only an evolution but also a revolution in customer acquisition and streamlining operations. The use of Chat GPT in the tourism and travel industry is one of the pressing issues.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

ChatGPT can be used to handle customer queries, providing booking information, local attractions and route recommendations. This helps improve customer service and ensures a more comfortable journey. ChatGPT helps tourists plan their trips by offering recommendations on routes, hotels, restaurants, attractions and more. This is useful for those who have not decided on the direction of travel. In addition, ChatGPT supports multiple languages, making it a convenient way to communicate with tourists from all over the world. This helps to improve communication and provide information in the native language. ChatGPT can provide real-time assistance if a traveler needs support or has questions during their trip. Tourists can quickly obtain the necessary information and assistance.

AIM: the study examined how GPT can be used to provide highly personalized services to clients. The main emphasis was on analyzing GPT capabilities in real time and developing recommendations. GPT can be used to create personalized recommendations for travelers based on their interests and preferences, for example, helping them choose resorts, activities and restaurants based on their personal preferences. Tourists can use GPT to plan routes, book hotels, get weather information, local attractions and culture. Integrating GPT into travel company chatbots automates responses to customer questions, providing 24/7 support and improved service for travelers. The main goal of this study is to study methods for optimizing all types of services using GPT technology in the tourism sector, followed by clarifying their capabilities.

MATERIALS AND METHODS: neural networks can significantly reduce the time spent on organizing travel, finding the best flights, hotels and activities, offering various services depending on the budget and personal interests. They offer many apps and online services that make this process easier. Rapid analysis of large volumes of data allows you to select the best options using a full range of options. Having studied the capabilities of neural networks in this area, specific results were obtained from various queries. The application of GPT in various industrial fields is also analyzed.

Based on the analysis of foreign scientific literature, the possibilities of application in tourism and travel systems were studied.

DISCUSSION AND RESULTS: the use of GPT in tourism improves customer service by providing personalized recommendations, itinerary planning assistance, and multilingual information on local attractions, thereby improving the overall tourism experience. GPT can be used to create personalized travel planning recommendations, develop intelligent virtual assistants for tourists, automatic translation and other applications that contribute to a more convenient and enjoyable travel experience.

CONCLUSION: the limitless possibilities that advanced natural language processing technologies using neural networks can offer to transform the travel experience and improve the efficiency of travel agencies:

ChatGPT offers 24/7 support to improve traveler support and engagement; simplifies the booking process and makes it more efficient and user-friendly; provide customized travel offers that enhance the overall travel experience; provides accurate information in real

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

time, helps travelers plan; allows you to implement targeted and effective tourism marketing strategies; reduces operating costs by automating interactions and customer requests; collects valuable feedback to provide better service and personalize the experience; breaks down language barriers and provides assistance and information to international travelers.

Key words: booking, travel planning, multilingual communication, analysis, chatbot, tourist, risk.

For citation: Shoimov Adiz Sadredinovich. (2024) 'Using gpt in tourism and travel', Inter education & global study, (4(1)), pp. 122–128. (In Uzbek).

ChatGPT is a language model developed by OpenAI based on the GPT (Generative Pre-trained Transformer) architecture. The "GPT" in ChatGPT stands for "generative pretrained transformer". It is a type of artificial intelligence model that excels at understanding and generating human-like text based on a given context.

There are several ways to promote tourism with ChatGPT. For example, you can create a GPT-based chatbot that answers tourists' questions about attractions, places to stay, restaurants, and more.

From ChatGPT, you can create personal travel recommendations, choose routes and even organize virtual tours to different countries and cities. All this helps to attract more tourists and increase interest in various travel destinations.

Typically, chatbots are used to collect information from customers, improve response times to resolve customer service issues, and/or request directions when needed. While some chatbot apps rely on sophisticated AI systems to process content, others work more like automated response sequences. In simple terms, they can scan specific keywords and common phrases from one or more databases to generate responses, usually through a sequence of messages [2,62].

AI is utilized to gather and analyze real-time data on tourist flows, weather conditions, transportation availability, and other pertinent factors. This empowers tourist destinations to make informed and proactive choices to handle visitor flows, prevent congestion, and improve the quality of the tourist experience. Furthermore, AI algorithms can also predict trends and patterns in tourist behavior, allowing destinations to tailor their offerings and marketing strategies accordingly. By harnessing the power of AI, tourist destinations can optimize their resources, enhance sustainability practices, and create personalized experiences that cater to the diverse needs of travelers.

Key features of ChatGPT include:

1. Pre-training: Like its predecessors, ChatGPT is pre-trained on a large dataset containing parts of the Internet. This allows the model to learn grammar, facts, reasoning and understanding of a wide range of topics.

2. Generative nature: ChatGPT is designed to generate coherent and contextual responses. It can be used for a variety of natural language processing tasks, including conversation, writing assistance, and information retrieval.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

3. Transformer Architecture: It is built on the Transformer architecture, which is known for its efficiency in processing sequential data like text. Transformers allow the model to capture long-range correlations in the data.

4. Flexibility: ChatGPT can be fine-tuned for specific tasks or domains, making it versatile for a variety of applications, such as customer support, content creation, or chat-based interfaces.

To organize virtual tours using ChatGPT, you first need to determine the places you want to show virtual tourists. Then the user can develop a script or a list of attractions that he plans to show on the tour.

Next, using GPT, you can create a chatbot that takes a virtual tour and answers questions from attendees. ChatGPT helps create engaging and informative virtual travel content by adding additional facts, stories and analogies.

ChatGPT can also be used to interact with tour participants, ask them questions, and offer polls or games to make the virtual tour more fun and interactive.

To attract more participants and increase interest in the offers, you can promote the virtual tour through social media, website or specialized online travel platforms.

The following types of services can be provided through GPT: Personalized customer service. Using TRAVEL CHAT, Chat GPT can communicate with customers in an intuitive and targeted way, from answering frequently asked questions to providing detailed information about the destination and booking.

Effective booking management. Simplifying the booking process by implementing a booking management system with ChatGPT. Customers can efficiently book tickets, check availability and change routes, improving operational efficiency and customer satisfaction.

Personal recommendations for tourists. Leveraging the power of GPT Chat to analyze preferences and provide personalized recommendations. From destinations to activities and accommodations, customers can be offered itineraries tailored to their personal tastes.

Interactive marketing. Travel AI can be integrated into interactive digital marketing efforts. From communicating on social networks to creating personalized companies, AI can be the user's companion in attracting customers and promoting special offers.

Planning events and groups. GPT TRAVEL CHAT facilitates event and group travel planning with the ability to coordinate logistical details, provide accurate information and manage the unique needs of each group.

Language and accessibility. It is possible to overcome language barriers by using artificial intelligence to travel and communicate in multiple languages. Expand your global reach and offer services to diverse audiences without worrying about language barriers.

Predictive data analysis. Chat GPT can be used to analyze patterns and trends in the collected data. This tool can provide predictive information about customers' travel preferences, allowing the user to anticipate demand and tailor your service offerings.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Interactive website. Website usability can be improved with a virtual assistant powered by ChatGPT. It has the ability to facilitate navigation, answer questions and offer customized options to visitors.

Training of employees. GPT Chat should be used as an employee training tool. From new protocols to detailed address information, Chat GPT can be a valuable source of information for your team.

Constantly flexible. A travel agency should maintain a mindset of constant adaptation by learning new ways to use GPT chat. Technology is evolving and an agency can benefit from being at the forefront of innovation in the travel industry.

What is GPT CHAT TRAVEL and how to implement it in a travel agency?

The integration of Chat GPT into a travel agency represents not only an evolution, but also a revolution in the way to connect with customers and simplify operations. Discover the endless possibilities this advanced natural language processing technology can offer an agency to transform the travel experience and operational efficiency.

By integrating Chat GPT into a travel agency, the user will have increased efficiency, increased customer satisfaction, and a completely transformed travel experience.

ChatGPT can be used in a variety of ways to improve user experience, provide information and offer personalized support in the tourism industry. Here are some applications:

1. Customer Support and Inquiries: Chatbots for FAQs: Implementing chatbots powered by ChatGPT on travel websites or apps can help answer frequently asked questions, provide quick and accurate information about destinations, accommodations and activities. Real-time support: ChatGPT can be integrated into live chat systems to offer real-time support, helping users with travel queries, booking issues or general information.

2. Travel planning: Customized Recommendations: ChatGPT can help users plan their trips by offering personalized recommendations based on their preferences, such as preferred activities, budget constraints, and travel dates. Itinerary Creation: Users can interact with ChatGPT to create detailed itineraries that include recommendations for attractions, restaurants and local experiences.

3. Language translation: Real-time translation: ChatGPT can be integrated with translation services to provide real-time language translation support, helping tourists communicate more effectively in foreign countries.

4. Local information: Local Insights: ChatGPT can inform users about local culture, customs and events, increase their understanding of the destination and encourage cultural appreciation. Emergency information: ChatGPT can provide information about emergency services, health facilities and safety advice for tourists.

5. Creating travel content: Blog and Content Support: Content creators in the tourism industry can use ChatGPT to create interesting and informative articles, blog posts, or social media content about a variety of travel topics.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

6. Availability: Usable information: ChatGPT can help make travel information more accessible to users with different needs by providing information in different formats, such as audio or simplified text.

7. Market research: User Feedback Analysis: ChatGPT helps businesses improve their offerings by analyzing user interactions to gather feedback on tourist experiences, preferences and areas for improvement.

While ChatGPT can greatly improve the tourism industry, it's important to balance automation with the human touch, especially in scenarios where personalization and empathy play a role, such as travel advice and customer support in unexpected situations.

Personalized Recommendations: Discuss how AI algorithms analyze traveler data to provide personalized recommendations.

Examples: Cite cases where AI-based platforms, such as travel websites or apps, suggest accommodation, activities or destinations based on the user's preferences.

Benefits: Emphasize convenience for travelers and the potential for increased customer satisfaction and loyalty for tourism businesses.

Virtual assistants and chatbots: Explain the role of AI-based virtual assistants and chatbots in the tourism industry. Use Cases: Detail how these tools help travelers with booking inquiries, itinerary planning, real-time support and troubleshooting.

Benefits: Discuss how virtual assistants improve customer service. service efficiency, reduced response time and offering 24/7 availability.

Predictive Analytics: Implement predictive analytics as a tool to predict travel trends and behavior. Application: Describe how tourism businesses use AI algorithms to analyze historical data and predict future travel patterns.

Outcomes: Discuss the benefits of data-driven decision making, such as optimizing pricing strategies, marketing campaigns, and resource management.

Augmented Reality (AR) and Virtual Reality (VR): Explain how AI can improve AR and VR in tourism.

Examples: Demonstrate applications such as virtual tours, immersive experiences, and destination previews using AR and VR.

Impact: Discuss how these technologies are impacting travel planning, increasing customer engagement and differentiating the tourism experience.

Language translation and communication: Discuss the importance of input language for travelers and the role of AI translation tools.

Implementation: Describe how AI-based translation apps and devices can facilitate communication between tourists and locals.

Benefit: Emphasize the importance of overcoming language barriers in fostering cultural exchange, customer satisfaction and inclusiveness.

Safety and security: Consider the importance of safety and security in tourism and the role of AI technologies.

Solutions: Explain how AI-based surveillance systems, facial recognition and predictive analytics can enhance security measures.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Ethical Considerations: Privacy, Data Protection, and Responsible Use of Tracking Technology in Tourist Destinations.

Sustainable tourism: Explore the concept of sustainable tourism and the potential of AI to support environmentally friendly practices.

Examples: Highlight applications of artificial intelligence in optimizing energy use, waste management, transportation efficiency, and promoting environmental initiatives.

Benefit: Discuss the positive impact of AI-based sustainability initiatives on conserving natural resources, minimizing environmental footprints, and promoting responsible tourism practices.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1.M. Skjuve, A. Følstad, K.I. Fostervold, P.B. Brandtzaeg. My chatbot companion-a study of human-chatbot relationships. Int. J. Hum. Comput. Stud., 149 (2021), Article 102601, 10.1016/j.ijhcs.2021.102601

2. M.A. Camilleri, C. Troise. Live support by chatbots with artificial intelligence: a future research agenda. Serv. Bus., 17 (2023), pp. 61-80, 10.1007/s11628-022-00513-9

3. Турдиева Г. С., Шоимов А. С. Способы создания дашборда туризма на основе статистики туризма //Academy. – 2021. – №. 2 (65). – С. 22-24.

4. Турдиева Г. С., Шоимов А. С. Использование информационных технологий в сфере туризма //Academy. – 2020. – №. 6 (57). – С. 22-24.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Shoyimov Adiz Sadredinovich,** Buxoro davlat universiteti Turizm va mehmonxona xo`jaligi kafedrasi o‘qituvchisi. [**Шойимов Адиз Садрединович**, преподаватель кафедры туризма и гостиничного менеджмента Бухарского государственного университета.], [**Shoimov Adiz Sadredinovich**, lecturer at the Department of Tourism and Hotel Management, Bukhara State University.]. Manzil: O‘zbekiston, 100200, Buxoro shahri, M. Iqbol ko‘chasi, 11 [адрес: Узбекистан, 100200, г. Бухара, ул. М. Икбол, 11], [address: Uzbekistan, 11 M. Iqbol str., Bukxara, 100200]; E-mail: a.s.shoyimov@buxdu.uz

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Original paper

TEATR SAN'ATINING TARIXI, MA'NAVIY AHAMIYATI VA MAVJUD MUAMMOLAR

© A.F. Xayriddinova[1]✉
[1]O'zbekiston davlat san'at va madaniyat institut, Toshkent, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: mazkur maqolada Yangi O'zbekistonda hududlaridagi teatrlarni rivojlantirishning turli xil muammolari tadqiq etiladi. Unda rivojlanishning o'ziga xos jihatlari muhokama qilinadi.

MAQSAD: teatr san'atining tarixini o'rganish, tadqiq etish, yoshlarni bu sohaga bo'lgan qiziqishlarini oshirish va yuzaga kelayotgan muammolarni bartaraf etish

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot olib borilayotgan fan va texnologiyalarni talabalarda qay darajada o'zlashtira olish va ularni bu fanni o'zlashtirishdagi qulayliklar va qiyinchiliklarni o'rganishdan keyingi ta'sir qilishini tahlil qilish uchun 5 ta ilmiy maqoladan iborat korpus yaratildi. Yig'ilgan maqolalar 2020-2023 yillar oralig'ida xalqaro va milliy akademik jurnallarda chop etilgan. Bu maqolalar tahlil qilindi va qiyosiy tahlil olindi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: hududlardagi teatrlarni rivojlantirish eng birinchi navbatda teatr ishini tashkil etish bilan boradi. [teatr ishini tashkil etish- bu boshqaruv subyektining teatr faoliyatini ta'minlash va uning ishiga maqbul natijalarga erishishga qaratilgan faoliyat] Bu o'rinda, yuqoridagi fikr-mulohazalarimizga xulosa sifatida quyidagilarni tavsiya etishimiz mumkin: birinchisi, teatrning optimal tuzilishini aniqlashga teatr texnologik jarayonlarini qurish; ikkinchisi, teatrni resurslar (kadrlar, moliya, moddiy-texnik baza) bilan ta'minlash; uchinchisi, teatrlar faoliyatida boshqaruvning natijadorlikka olib boradigan usullarini qo'llash maqsadga muvofiq bo'ladi.

XULOSA: davlatimiz tomonidan teatr san'ati rivojiga kata ahamiyat berilmoqda. Va aynan davlatimiz rahbarining "Madaniyat va san'at sohasini yanada rivojlantirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi qarori g'oyat keng qamrovli bo'lib, avvalo milliy musiqa san'atimiz va madaniyatimizni yanada yuksaltirishga chinakam dasturilamal bo'lib xizmat qiladi. Qaror bilan "Inson qadri uchun" ezgu g'oyasi asosida teatrlarda sahnalashtiriladigan kamida 40 ta yangi spektaklga har yili davlat buyurtmasi berilishi biz, soha xodimlarini yanada ruhlantirdi. Va umid qilamanki, teatr sohasi bundanda rivojlanadi.

Kalit so'zlar: madaniyat, teatr, san'at va madaniyat, drama, pyesa, spektakl, tomoshabin, dastur, aktyor, mukofot.

Iqtibos uchun: Xayriddinova A.F. Teatr san'atining tarixi, ma'naviy ahamiyati va mavjud muammolar. // Inter education & global study. 2024. №4(1). B.305–312.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

ИСТОРИЯ ДУХОВНОЕ ЗНАЧЕНИЕ И СУЩЕСТВУЮЩИЕ ПРОБЛЕМЫ ТЕАТРАЛЪНОГО ИСКУССТВА

© А.Ф. Хайриддинова[1]✉
[1]Государственный институт искусств и культуры Узбекистана, Ташкент,Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье изучаются различные проблемы развития театров в регионах Нового Узбекистана В нем обсуждаются конкретные аспекты развития.

ЦЕЛЬ: изучать и исследовать историю театрального искусства, повышать интерес молодежи к этой области и устранять возникающие проблемы.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: с целью анализа того, в какой степени студенты могут освоить изучаемую науку и технику, а также влияние легкости и сложности освоения этой науки после обучения, создан корпус из 5 научных статей.Сборник статей 2020-2023 гг., опубликованный в международных и национальных изданиях. академические журналы между годами. Эти статьи были проанализированы и получен сравнительный анализ.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: развитие театров в регионах идет прежде всего с организацией театральной работы. [организация театральной работы-деятельность, направленная на обеспечение театральной деятельности субъекта управления и достижение оптимальных результатов его работы] Здесь, в качестве вывода к нашим вышеизложенным замечаниям, можно рекомендовать следующее:

во-первых, построить театральные технологические процессы для определения оптимальной структуры театра.

второе – обеспечить театр ресурсами (кадрами, финансами, материально-технической базой)

в-третьих, в театрах уместно использовать методы управления, приводящие к результату.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: наше государство придает большое значение развитию театрального искусства. И именно решение главы нашего государства “О дополнительных мерах по дальнейшему развитию сферы культуры и искусства” носит весьма всеобъемлющий характер и, прежде всего, является реальной программой дальнейшего совершенствования нашего национального музыкального искусства и культуры. Как постановлением ежегодна не менее 40 новых пьес, поставленных в театрах на основе благородной идеи “За достоинство человека”, получают государственный заказ, что воодушевило нас, работников отрасли. И я надеюсь, что театральная индустрия будет развиваться благодаря этому.

Ключевые слова: культура, театр, искусство и культура, драма, спектакль, публика, программа, актер, награда.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Для цитирования: Хайриддинова А.Ф. История духовное значение и существующие проблемы театрального искусства. // Inter education & global study. 2024. №4(1). С. 305–312.

HISTORY, SPIRITUAL SIGNIFICANSE AND EXISTING PROBLEMS OF THEATRE

© Asal F. Xayriddinova[1]✉
[1]State Institute of Arts and Culture of Uzbekistan, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: in this article, various problems of the development of theaters in the regions of New Uzbekistan are studied. It discusses specific aspects of development.

AIM: to study and research the history of theatre, to increase the interest of young people in this field and eliminate the emerging problems.

MATERIALS AND METHODS: in order to analyze the extent to which students can master the science and technology they are studying, as well as the influence of the ease and complexity of mastering this science after training, a corpus of 5 scientific articles was created. A collection of articles 2020-2023, published in international and national publications. academic journals between years. These articles were analyzed and a comparative analysis was obtained.

DISCUSSION AND RESULTS: the development of theaters in the regions goes first of all with the organization of theater work. [the organization of theater work is an activity aimed at ensuring the theatrical activity of the management subject and achieving optimal results for his work]. Here, as a conclusion to our above comments, we can recommend the following: The first is to build theater technological processes to determine the optimal structure of the theater. The second is to provide the theater with resources (personnel, finance, material and technical base). Thirdly, it is appropriate to use management methods that lead to results in theatres.

CONCLUSION: our state attaches great importance to the development of theater art. And it is the decision of the head of our state “On additional measures to further develop the culture and art sphere” that is very comprehensive, and first of all, it is a real program to further improve our national music art and culture, serves as with the decision, at least 40 new plays staged in theatres based on the noble idea of “For the dignity of man” are given a state order every year, which encouraged us, the workers of the industry. And I hope that the theater industry. And, I hope that the teacher industry will develop from this.

Key words: culture, theater, art, drama, play, performance, audience, program, actor, award.

For citation: Asal F. Xayriddinova. (2024) ‘History, spiritual significanse and existing problems of theatre’, Inter education & global study, (4(1)), pp. 305–312. (In Uzbek).

Inson ma’naviy olamini yuksaltirishda, ong va tafakkurini teranlashtirishda teatr (yunoncha “tomoshagoh” cheklangan joyda bir yoki bir nechta aktyorlar ijro etadigan sahna ko‘rinishi orqali tomoshabinga fikr uzatuvchi san’at janridir[1:1] katta ahammiyat kasb etadi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Zero, san’at odamlarni ezgulikka chorlaydi, yaxshilikka undaydi, eng go‘zal his-tuyg‘ularni in’om etadi. Teatr shunchaki oddiy tomoshaxona emas, balki, tarbiya, madaniyat, ma’naviyat va ma’rifat maskanidir.

Teatr– san’atning eng yorqin janrlaridan biri. Tomosha, spektakl ko‘rsatilayotgan joy, spektakl ijro etiladigan, tomoshabinni hayratlantiradigan, o‘ylantiradigan, mushohada etishga undaydigan makon hisoblanadi. San’atning turlari ko‘p: estrada san’ati, kino san’ati, tasviriy san’at, maqom san’ati, baxshichilik san’ati, xalq amaliy san’ati, lekin hech biri teatrning o‘rnini bosolmaydi. Sababi, faqat teatrgina personajlar orqali, iqtidorli aktyorlar orqali tomoshabin bilan muloqot qiladi, so‘zlashadi, fikrlashadi. Dramaturgning g‘oyasini rejissyor kuchlantiradi, tomoshabinga yetkazib beradigan ijrochilar esa bu g‘oyani katta mahorat bilan sahnada jonlantirib berishadi.

Buyuk Shekspirning “Hayot bir sahna, har bir inson unda o‘z rolini o‘ynaydi” degan so‘zi ham bekorga aytilgan emas.

San’atning bu takrorlanmas turi– teatrning ildizlari uzoq tarixga borib taqaladi. Birinchi marta teatrning sof tomosha ko‘rinishi Sharqdan boshlangan. Halol va haromni, savob va uvolni, kun va tunni, oq va qorani, yaxshi va yomonni ajrata olish imkoniyatlarini qahramonlar orqali jonlantirish imkoniyatlari O‘rta Osiyo (Markaziy Osiyo), Xitoy, Indoneziya, Yaponiya, Koreya, Birma, Vyetnam teatr tomoshalarining rang-barangligi keyinroq butun dunyoga teatr san’atini yoyilishiga sabab bo‘lgan. Miloddan oldingi asrda Hindistonda paydo bo‘lgan ushbu nodir san’at turi – teatr katta rivojlanish yo‘lini bosib o‘tdi. [2:173]

Dramaturgiya, aktyorlar ijrochiligi rivojlanib, ochiq maydondagi tomoshalar keyinroq muhtasham, yuzlab kishilarga mo‘ljallangan qulay va shinam binolarga, sahna ko‘rinishi, saxna qulayligiga ega bo‘lgan saroylarga ko‘chirilgan. Eng muhimi teatr sahnasida ijro etilgan ijrolar xalqning ko‘ngliga kirib borgan va shuning uchun ham teatr san’atining yashovchanligini ta’minlagan.

Ijtimoiy hayotni, kechinmalarni, xotiralarni, voqea-hodisalarni, inson ichki kechinmalari-yu, dardu-hasratlarini, ko‘ngil izhorlari-yu cheksiz nafratini dramatik xatti-harakatlar orqali aktyorlar tomoshabinga yetkazadilar, dramaturg yoki yozuvchining tasavvurini muayyan bir davr orqali ifodalab beradilar. Dramaturg asarini rejissyor sahnalashtiradi, har bir ijodkorga – aktyorga mahoratiga qarab rollar taqsimlab beriladi, rollarning qoyilmaqom ijrosini esa aktyorning mahorati ko‘rsatadi. Sahna dekoratsiyasi, liboslar to‘plami, ovoz va chiroq ustalari, rassomlar mehnati, agar asar musiqiy ko‘rinishlarga ega bo‘lsa orkestr, bastakoru-kompozitorlar, xullas ko‘plab ijodkorlar mehnatini yuzaga chiqishi – yangi san’at asarining dunyoga kelishiga sabab bo‘ladi.

Teatr zamon qahramonlarini, elu-yurtga fidoyi insonlarning yashash va mehnat tarzini sahna harakatlari orqali xalqqa tanishtiradigan va bu bilan ana shu qahramonlar orqali xalqni tarbiyalaydigan munavvar dargoh. Bu borada birinchi Prezidentimiz I.Karimov 2010 yil Buxoro shahrida qad ko‘targan ma’rifat maskani- viloyat musiqali drama teatrining ochilish marosimida nutq so‘zlab, “Teatr davr bilan hamnafas yashayotgan, hayot sinovlarida toblangan fidoyi insonlar haqida hikoya qiluvchi asarlarni sahnaga olib chiqishi

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

zarur. Farzandlarimizning ma'naviy dunyosini mustahkamlaydigan, kelajakka ishonchini oshiradigan, oriyatini kuchaytiradigan zamonaviy qahramon obrazini yaratish kerak"– deya ta'kidlagan edi.

Umuman, so'nggi vaqtlarda respublika teatrlari har yili 130 dan ortiq mavzu va janrlarda spektakllar sahnalashtirdi. Hamza (hozirgi Milliy teatr) nomidagi teatrda "Piri koinot", Farg'ona viloyati Y.Shakarjonov nomidagi musiqali drama teatrida "Imom Buxoriy", Andijon viloyati Y.Oxunboboyev nomidagi musiqali drama teatrida "Alpomishning qaytishi", Xorazm viloyati Ogahiy nomidagi musiqali drama teatrida "Jaloliddin Manguberdi" kabi asarlarning sahnalashtirilishi o'zbek milliy sahna san'atining rivojlanishiga ma'lum hissa bo'lib qo'shildi. [3:1]

Poytaxtimizda buyuk dramaturg Vilyam Shekspir asos solgan afsonaviy "Globus"teatri, "Hamlet" fojiasini ingliz tilida namoyish etgani, Buyuk Britaniyaning "Orzu arts", Janubiy Koreyaning "Heboma"teatrlarining Toshkentga tashriflari teatr ixlosmandlarining olqishlariga sazovor bo'ldi.

Shunisi quvonarliki, qisqa fursat ichida bir vaqtlar xalqimiz qalbini zabt etgan mumtoz asarlar yana sahnalarga qaytdi. "Alisher Navoiy" (O'zbek Milliy akademik drama teatri), "Layli va Majnun" (Muqimiy nomidagi o'zbek davlat musiqiy teatri), "Degonimni ulusg'a marg'ub et…" (O'zbekiston Rus akademik drama teatri), "Sab'ai sayyor" (O'zbek davlat drama teatri), "Mirzo Ulug'bek" (H. Olimjon nomidagi Samarqand viloyat musiqali drama teatri) kabi sahna asarlari shular jumlasidan.

Teatr jamiyatimizda yuz berayotgan ulkan o'zgarishlarni zamon qahramonlari timsolida tomoshabinga yetkazib berar ekan, beixtiyor tomoshabin ham o'tmishning ibratli bo'larli voqea-hodisalari, bugunning shiddatli jarayonlari, ertaning nurli maqsadlarini ko'z oldiga keltirishi tayin, zotan bir mashhur rejissyorlardan biri aytganidek, "Sahna uzunasiga o'ttiz, eniga yigirma qadam. Biroq bu makonning pardalari ochilgach, unga o'tmish ham, bugun ham, kelajak ham sig'ishi mumkin".

Teatr san'atining drama, opera, balet, satira, hajviy, musiqali drama, radio, televizion teatr, musiqali komediya, operetta teatri, yosh tomoshabinlar teatri, rus dramatik teatri, teatr-studiya, harbiy teatr, qo'g'irchoq teatri, estrada teatri, maydon teatri, bolalar teatri kabi turlari ko'p.

Teatr asarlarining janrlari asosan drama, tragediya, komediya, musiqiy, tarixiy janrlarga bo'linsa, teatrlarning yo'nalishlari tragekomediya, xronika, myuzikl, tarixiy drama, ertak-pyesa, folklor-etnografik kabi yo'nalishlarni o'z ichiga oladi.

O'zbekistonimizda asrlar osha yashab kelayotgan tomosha-san'ati an'analarini o'rganish, boyitish va targ'ib qilish, teatr san'atini har tomonlama rivojlantirish, moddiy-texnik negizini yanada mustahkamlash, mamlakatimizda amalga oshirilayotgan ma'naviy-ma'rifiy islohotlarda teatr arboblarining faol ishtirokini ta'minlash, milliy va umumbashariy qadriyatlarni tarannum etuvchi badiiy barkamol sahna asarlari yaratish, maxsus ta'lim tizimini zamon talablariga mos holda takomillashtirish, yuqori malakali kadrlarga bo'lgan ehtiyojni to'laroq qondirish maqsadida hukumat tomonidan juda katta ishlar samarali olib borilmoqda.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

O‘zbek xalq tomosha san’atlari (xalq an’anaviy teatri, maydon tomoshalari, bayramlar) sohasidagi boy tarixiy merosni chuqur o‘rganish, tadqiqotlar, o‘quv qo‘llanmalari yaratish uchun shart-sharoit yaratish, ijodkorlarni ijtimoiy muhofaza qilish, teatrlarning moddiy-texnik negizini mustahkamlash, zamonaviy ashyolar bilan ta’minlash, teatrlar jamoalari, rejissyorlar, dramaturglar, bastakorlar, rassomlar va baletmeysterlarga dolzarb mavzularda buyurtmalar berish, respublika va xalqaro miqyosda ko‘rik-tanlovlar, festivallar o‘tkazish, xorijiy mamlakatlarga gastrollar uyushtirish, ilmiy anjuman, simpozium va seminarlar o‘tkazish, turli mukofot va sovrinlar ta’sis etish, iqtidorli yoshlarni izlab topish va malakali mutaxassis kadrlar tayyorlashda oliy va o‘rta-maxsus o‘quv yurtlariga yaqindan yordam berilishi ana shunday san’atga bo‘lgan e’tiborning yaqqol namunasidir.

O‘zbekiston davlat san’at va madaniyat institutining drama, musiqali teatr, qo‘g‘irchoq teatri, kino, teleradio, sahna rassomligi, san’at menejmenti bo‘yicha mutaxassis kadrlar tayyorlash doirasini kengaytirish borasidagi amaliy ishlari ham teatrga, avvalo milliy san’atimiz rivojiga qo‘shilayotgan o‘ziga xos hissadir. O‘zbekistonning Birinchi Prezidenti Islom Karimovning “Yuksak ma’naviyat yengilmas kuch” asarlarida ta’kidlanganidek ”... Bizning milliy teatr san’atimiz tarixan juda katta yo‘lni bosib o‘tgan bo‘lib, uning qadimiy ildizlari xalq o‘yin va tomoshalariga borib bog‘lanadi.[4:52]

Dunyoni go‘zallik qutqaradi deymiz. Go‘zallik orqali inson o‘zini tushunishi, eng inja tuyg‘ularga ega bo‘lishga intilishi rost gap. Dunyoda go‘zal manzaralar, ajoyib tabiat manzaralari va shu manzaralarning go‘zalligini his etish uchun minglab rassomlar-u ijod sohiblari ko‘p. Ammo ana shu go‘zalliklarni bus-butunligichi xalqqa yetkazish uchun tug‘ilgan iste’dod sohiblari ham ko‘p. Negaki, san’at orqali biz tariximizni, bugunimizni, ertamizni qaytadan kashf etib boramiz.

Teatr san’ati inson ruhiyatiga personajlar, dialoglar, kiyimlar va nihoyat mohir ijrolari bilan kirib borayotgan teatr aktyorlari esa zamon qahramonlari obrazlarini tasvirlash orqali yangi dunyo yaratadi. Buyuk fransuz adibi Sartr aytganidek “Nasr-reallik, she’riyat esa tasavvur bilan bog‘liq ijod mahsuli. Dramaturgiya – har ikkisining uyg‘unligidir. Nasrda ijod qilayotganlar personaj xarakteri suratini chizayotgan paytda, shoirlar inson tuyg‘ulari haqida afsonalar yaratadi”.

So‘nggi yillarda, teatr san’atiga, ijodkorlariga e’tibor kuchayib bormoqda. Birgina misol, 2020-yilda 39 teatrning 15 tasiga spektakl sahnalashtirish uchun 2 milliard 400 million so‘m davlat buyurtmasi ajratildi. Ijodkorlarni qo‘llab-quvvatlash maqsadida respublika qo‘g‘irchoq teatrlari, yosh rejissyorlarning “Debyut” ko‘rik festivali, ilmiy-amaliy konferensiya va seminarlar tashkil etildi. Pesalar tanlovi o‘tkazilib g‘olib mualliflar taqdirlandi. Dramaturglarning bir necha yillik qalam haqidan qarzdorlik bartaraf etilib, 41 nafar muallifga qalam haqi to‘llab berildi. Ammo shunga qaramay, teatrlarimizda adabiy tilga bo‘lgan e’tibor susayib bormoqda. Aktyorlarning nutqida sheva alomatlari hanuz mavjudligi, nutq texnikasidagi kamchiliklar, sahnada partnyorlarning bir-birini his etmasligi, quruq emotsional nutqdan nariga o‘tolmayotgani kishini ranjitadi. Shu o‘rinda bir narsani ta’kidlab o‘tmoqchiman, hali biz rejissyorlar yaratgan o‘zbek dramaturgiyasidagi asarlardan unumli foydalanganimzcha yo‘q. Turob To‘la, O‘lmas Umarbekov, Abdulla Qahhor, Said

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Ahmad, Sharof Boshbekov kabi adiblarimiz asarlariga murojaat qilishdan to‘xtamasligimiz zarur. Shu o‘rinda “Globus” teatri rejissyori Maykl Kerrining ushbu gaplarini aytib o‘tish o‘rinli deb o‘ylayman: “Jamiyatni faqat teatrgina haqiqiy tilga o‘rgatadi. Aslida professional sahna nutqi orqali millat tilining xususiyatini aytish aktyordan, eshitib rohatlanish tomoshabindan. Teatr aslida shuning uchun kerak” Ya’ni aynan teatrgina millatning haqiqiy tilini namoyon qiladi, o‘zligini ko‘rsatadi.

Bugun afsuski, insonlarning teatrga boorish madaniyati yo‘qolib bormoqda. Vaholanki, teatr o‘zining jonli xususiyati bilan boshqa san’at turlaridan farqlidir. Hatto ziyolilar ham teatrlarda qo‘yilayotgan yangi spekatkllardan xabardor emas. Bir so‘z bilan aytganda, Teatr san’at sifatida tobora “koma” holatiga tushib bormoqda. Taklif sifatida, rivojlantirish jarayonlarni maktabdan boshlash kerak deb o‘ylayman. Maktabdan o‘quvchilarni har oyda 1 marta teatrlarga olib borish zarur. Shunda bolalarda teatr va uning o‘rni haqida taassurotlar paydo bo‘ladi.

Telekanallar orqali teatr targ‘iboti ham samarali yo‘l deb o‘ylayman. Eng ko‘p ko‘riladigan ko‘rsatuvlarning aksariyatida asosan teatr aktyor va aktrisalari ishtirok etadi, lekin ular faoliyat ko‘rsatadigan teatrlar haqida ko‘rsatuvlar deyarli yo‘q. Teatrlarda kadrlar masalasi ham yildan-yilga katta muammoga aylanib bormoqda. Buning asosiy sababi-bu sohadagi moddiy ahvol qoniqarli emas. Teatrda ishlaydigan insonlar esa, oila boqish, hayot kechirish uchun ishdan tashqari yaxshiroq daromad topsa bo‘ladigan yumushlar bilan shug‘ullanishga majbur bo‘lmoqda. Chunki fidoyilik boshqa, oila yumushlari boshqa.

Shu o‘rinda Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyevning bugungi teatr borasidagi faoliyatimiz haqida aytgan so‘zlarini keltirsak maqsadga muvofiq bo‘ladi: “Hurmatli teatr arboblarimiz o‘zlarining matbuot va televideniyadagi chiqishlarida ko‘pincha ma’rifatparvar bobomiz Mahmudxo‘ja Behbudiyning “Teatr- ibratxonadir” degan hikmatli so‘zlarini keltirishni yaxshi ko‘radilar. Lekin mana shu dono so‘zlarni faqat og‘izda aytmasdan, o‘z faoliyatimizda ularga amal qilsak, ayni muddao bo‘lardi deb o‘ylayman”[5:1]

Davlatimiz rahbarining e’tirozlari to‘g‘ri. Sahnada ijro etilayotgan asar insonni tarbiyalash, ezgulik sari yo‘llashi, o‘sib kelayotgan barkamol avlodni “ommaviy madaniyat”ning turli qing‘ir yo‘llaridan asrashga xizmat qilishi lozim. Agar aksincha faoliyatni targ‘ib qilsa, bunday teatrlarning bizning jamiyatimizda bo‘lishi noo‘rin, albatta.

Shu maqsadda Prezidentimiz dastur ishlab chiqish taklifini berdi. Xususan har oyning bir kunini “teatr kuni” sifatida belgilashni taklif etib, xodimlarni teatrlarga borishini yo‘lga qo‘yish maqsadga muvofiqligini ta’kidladi. Shuningdek, Madaniyat vazirligiga Teatr san’atini rivojlantirish bo‘yicha dastur ishlab chiqish va tasdiqlash uchun kiritish topshirildi. Qo‘shimcha tariqasida, dasturda, tarixiy va zamonaviy mavzular bo‘yicha eng yaxshi pesa uchun ijodiy buyurtma berish, dramaturglarga 50 million so‘mdan qalam haqi to‘lash, ijodiy va yordamchi xodimlarning rivojlangan teatrlarida mahorat oshirishini yo‘lga qo‘yish hamda yosh rejissyorlarni qo‘llab-quvvatlash uchun Mannon Uyg‘ur nomidagi mukofotni ta’sis etish nazarda tutiladi. Bularning bari teatr san’atini rivoji uchun keng imkoniyat yaratadi va umid qilamizki, mavjud bo‘lgan muammolar ham tez orada o‘z yechimini topadi.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. O‘zbekiston Milliy Ensiklopediyasi. 2000-2005-yillar.
2. Madaniyat va san’at sohasini tashkil etish va boshqarish. S.To‘ychiyeva. Toshkent. 2020. 280 B
3. O‘zbekiston Madaniyat vazirligining joriy arxividan.
4. Yuksak ma’naviyat-yengilmas kuch. Islom Karimov. Ma’naviyat nashriyoti. 2008.
5. Prezident Shavkat Mirziyoyevning 2017-yil 3-avgustdagi “Adabiyot va san’at, madaniyatni rivojlantirish– xalqimiz ma’naviy olamini yuksaltirishning mustahkam poydevoridir” mavzusida O‘zbekiston ijodkor ziyolilari vakillari bilan uchrashuvdagi ma’ruzasidan.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Xayriddinova Asal Farhod qizi**, 3-bosqich talabasi [**Хайриддинова Асал Фарходовна,** студент 3-го курса], [**Asal F. Xayriddinova**, 3rd year student]; manzil: O‘zbekiston, Toshkent viloyati, Parkent tumani M.Yusuf mahallasi 59-uy; [адрес: Узбекистан, Ташкент, Паркентский район, микрорайон М.Юсуфа квартира-59]; [address: Uzbekistan, Tashkent city, Parkent district, M.Yusuf neighborhood, 59 apartments]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Original paper

TASVIRIY SAN'ATDA HAYVONLARNING RAMZIY MA'NOLARI

© Sh.Sh. Ayubova[1]✉, R.M. Akbarov[2]✉
[1,2]Namangan davlat pedagogika instituti, Namangan, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: tasviriy san'atda hayvonlarning ramziy ma'nolarini o'rganuvchi animalistika, shuningdek hayvonlar karinalari bilan ishlaydigan mashhurrassomlarning san'at asarlari hamda bir qancha hayvonlarning nomlari alohida keltirilib ularning ramziy ma'nolari haqida qisqacha ma'lumotlar berib o'tilgan.

MAQSAD: tasviriy san'atda hayvonlarning ramziy ma'nolari haqida qisqacha ma'lumotlar berishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot jarayonida falsafiy, tarixiy, pedagogik, metodik, psixologik va pedagogikaga oid adabiyotlarni o'rganish, nazariy tahlil;suhbat,pedagogik kuzatish, so'rovnoma, diagnostika, pedagogic usullardan foydalanildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: hayvonlar qadim zamonlardan beri odamlarga hamroh bo'lib kelgan, ammo XIX asrgacha ular biz uchun sir bo'lib qoldi: O'rta asr odamlari, masalan, hayvonlarning aqli va qalbi bor-yo'qligi haqida bahslashdilar. Shuningdek, ular hayvonlar haqidagi bilimlarni og'izdan og'izga o'tkazdilar, "bestiariylar" deb nomlangan noyob ensiklopediyalarni tarqatdilar va har bir jonzotga allegorik ma'no berdilar.

XULOSA: e'tirof etish joizki har bir millat o'zining ijtimoiy – iqtisodiy, ma'naviy -siyosiy taraqqiyoti, madaniy-marifiy hayoti jarayonida ustuvor g'oyasiz ta'lim va tarbiya tizimsiz rivojlana olmaydi. Zero, tarbiya ijtimoiy-siyosiy hayotining zaruriy hodisasi sifatida mamlakatni yanada rivojlantirish, uning axloqiy, ma'naviy, madaniy-ma'rifiy qiyofasi, jamiyat a'zolarining xulqi, tartib intizomi, sog'lom turmush tarzini yo'lga quyiladi, hamda ularning ma'naviy va jismoniy imkoniyatlarini yanada o'stirishda muhim ijtimoiiy pedagogik malaka hisoblanadi.

Kalit so'zlar: Animalistika, Fleming Frans Snayders, Robert Beytman, "g'oz ruhi", Krilov, "Kiyik ovi", "Arnolfini juftligi portreti".

Iqtibos uchun: Ayubova Sh.Sh., Akbarov R.M. Tasviriy san'atda hayvonlarning ramziy ma'nolari. // Inter education & global study. 2024. №4(1). B.313–319.

СИМВОЛИКА ЖИВОТНЫХ В ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОМ ИСКУССТВЕ

© Ш.Ш. Аюбова[1]✉, Р.М.Акбаров[2]✉
[1,2]Наманганский государственный педагогический институт, Наманган, Узбекистан

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: В этой статье представлены произведения известныхудожников, работающих в области анималистики, изучающих символику животных в изобразительном искусстве, а также Карины животных, а также имена нескольких животных и даны краткие сведения об их символике

ЦЕЛЬ: состоит в том, чтобы дать краткую информацию о символике животных в изобразительном искусстве.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в процессе исследования были использованы философская, историческая, педагогическая, методическая, психолого-педагогическая литература, теоретический анализ; беседа, педагогическое наблюдение, анкетирование, диагностика, педагогические методы.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: животные сопровождали людей с древних времен, но до XIX века они оставались для нас загадкой: средневековые люди, например, спорили о том, есть ли у животных разум и душа. Они также передавали знания о животных из уст в уста, распространяли уникальные энциклопедии под названием “бестиарии” и придавали каждому существу аллегорический смысл.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: следует признать, что каждая нация не может развиваться в процессе своего социально – экономического, духовно-политического развития, культурно-просветительской жизни без системы образования и воспитания без приоритетной идеи. Ведь воспитание как необходимое явление общественно-политической жизни является важным социально-педагогическим навыком, направленным на дальнейшее развитие страны, ее нравственного, духовного, культурно-просветительского образа, поведения членов общества, дисциплины, здорового образа жизни, а также на дальнейшее развитие их духовных и физических возможностей.

Ключевые слова: анималистика, Флеминг Франс Снайдерс, Роберт Бейтман, “гусиная душа”, Крылов, “Охота на оленей”, “портрет пары Арнольфини”.

Для цитирования: Аюбова Ш.Ш., Акбаров Р.М. Символика животных в изобразительном искусстве. // Inter education & global study. 2024. №4(1). С. 313–319.

ANIMAL SYMBOLISM IN FINE ARTS

© Shohsanam Sh. Ayubova[1]✉, R. M. Akbarov[2]✉
[1,2]Namangan State Pedagogical Institute, Namangan, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: in this article, animalistics, which studies the symbolism of animals in the visual arts, as well as works of art by famous artists working with animal carines, as well as the names of several animals are listed separately and provide brief information about their symbolism.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

AIM: to provide brief information about animal symbolism in visual art.

MATERIALS AND METHODS: philosophical, historical, pedagogical, methodological, psychological and pedagogical literature, theoretical analysis; conversation, pedagogical observation, questionnaires, diagnostics, pedagogical methods were used in the research process.

DISCUSSION AND RESULTS: animals have accompanied humans since ancient times, but until the 19th century they remained a mystery to us: medieval people, for example, argued about whether animals have a mind and soul. They also passed on knowledge about animals by word of mouth, distributed unique encyclopedias called “bestiaries” and gave each creature an allegorical meaning.

CONCLUSION: it should be recognized that each nation cannot develop in the process of its socio–economic, spiritual and political development, cultural and educational life without a system of education and upbringing without a priority idea. After all, education as a necessary phenomenon of socio-political life is an important socio-pedagogical skill aimed at the further development of the country, its moral, spiritual, cultural and educational image, behavior of members of society, discipline, healthy lifestyle, as well as the further development of their spiritual and physical capabilities.

Key words: Animalistics, Fleming Frans Snyders, Robert Beitman, “goose spirit”, Krylov, “deer hunt”, “portrait of a pair of Arnolfini”.

For citation: Shohsanam Sh. Ayubova, R. M. Akbarov. (2024) ‘Animal symbolism in fine arts’, Inter education & global study, (4(1)), pp. 313–319. (In Uzbek).

Qadim zamonlardan beri hayot – tabiat bilan, ayniqsa, hayvonlar dunyosi bilan uzviy bog‘liqdir. Tasviriy san’at hayvon janri orqali odamni hayvonga munosabatini ifodalaydi. Tasviriy san’atda hayvonlarni tasvirlash bilan alohida animalistika bo‘limi o‘rganadi. Animalistika – tasviriy san’atda hayvonlarni tasvirlash. Bu sohada ishlovchi rassom va haykaltarosh animalist deb ataladi. Tabiatning ajoyib mahsuli bo‘lgan hayvonot olami – suvda, quruqlikda yashovchilar, qushlar insonni juda qadimdan qiziqtirgan, hayvonot dunyosi umuman inson uchun muhim ahamiyatga ega bo‘lgan. Ibtidoiy inson ibtidoiy san’at namunalarida ov manzaralarini, hayvonlarning turli sharoitda harakat va holatini aks ettirgan[1]. Qadimda ko‘pgina hayvonlarni ilohiy hisoblaganlar (jumladan, turkiy xalqlarda ona bo‘ri va, boshqalar), tasviriy san’at asarlarida inson bilan hayvonni uyg‘unlashtirib ko‘rsatganlar.

Uyg‘onish davri ustalari hayvonlarni hayotdan tasvirlashga harakat qilishdi, bu juda qiyin edi. Siz hech qanday hayvonni muzlatib qo‘yishga majburlay olmaysiz. XVII-XVIII asrlarda Gollandiya, Fransiya, Rossiyada hayvonlar rasmi jadal rivojlandi. Hayvonlarning tasvirlarini Rembrandt, Rubens va Leonardo da Vinchi rasmlarida topish mumkin. Rus ijodida Serov hayvonlar tasvirlariga alohida ma’no berdi - uning Krilov ertaklariga chizgan rasmlari ibratli matnlar g‘oyalarini betakror jonli va satira bilan ifodalaydi. Hayvonlar tasvirining rangtasvirdagi birinchi vakillaridan biri XI asr boshlarida ijod qilgan xitoylik

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

rassom Yi Yuanji edi. U sharq uslubi bilan singib ketgan sahnalarda maymunlarning betakror tasvirlari bilan mashhur bo‘ldi. Min sulolasi imperatori Syuande o‘z g‘oyalarini davom ettirdi. Maymun va itlarni chizish uning sevimli mashg‘uloti edi. Uyg‘onish davrida ishlagan mashhur nemis Albrecht Dyurer hayvonlarning tasvirlarini juda real tarzda aks ettiruvchi ko‘plab akvarel va toshbosma rasmlarni qoldirdi (“Arslon”, “Quyon”, “Laylak” va boshqalar).

Fleming Frans Snayders (XVI-XVII asrlar) haqiqatan ham ajoyib hayvonlar rassomi hisoblanadi[2]. Uning ov kuboklari bilan natyurmortlari Yevropadagi ko‘plab galereyalar va ko‘rgazma zallarini bezab turgan haqiqiy durdona asarlardir. Rassomning eng mashhur rasmlari orasida “Kiyik ovi” va “Tulki va mushuk” bor.

Hayvon rasmlari o‘sha paytda mashhur rasm janri emas edi, lekin burjua otlar va boshqa uy hayvonlari tasvirlari bilan rasmlarga buyurtma berishni yaxshi ko‘rardi. Barokko uslubidagi odamlarning portretlari ko‘pincha qushlar va hayvonlarning tasvirlarini o‘z ichiga oladi. XX asrning eng kuchli hayvon rassomlaridan biri - kanadalik Robert Beytmanni eslamaslik ham mumkin emas. Uning bizonlari, fillari, sherlari, kiyiklari va qoplonlari xo‘jayinning tuvalida bir oz ochilgan yovvoyi tabiat derazasidan tomoshabinga qarashadi[3].

It –Insonning eng yaxshi do‘stlari" san’atda shunchalik uzoq vaqt oldin paydo bo‘lganki, ularning tasvirlarining bitta ma’nosi haqida gapirishning hojati yo‘q. Siz shoqol boshi bilan Misr xudosi Anubisni va yunoncha uch boshli Cerberus itini eslaysiz. Bu yoqimli mavjudotlarning bitta o‘xshashligi bor - ular tiriklar va o‘liklar dunyosi chegarasida joylashgan va bunday chegara holati umuman madaniyatda itlarga bo‘lgan munosabatning mohiyatini juda yaxshi ifodalaydi. O‘rta asrlarda itlar sodiqlik va sadoqat ramzi hisoblangan - shunga o‘xshash uyushma Yevropaga qadimgi Yunoniston shahar-davlatlaridan kirib kelgan, ularning aholisi to‘rt oyoqli do‘stlar orttirishni yaxshi ko‘rar edi. Yevropaliklar bu hayvonlarning suratlarini qabr toshlariga o‘yib, marhumning feodal yoki nikoh vafodorligini ta’kidlab, qo‘lyozma va dastgoh rasmlarida tasvirlagan. San’atshunoslar o‘z nazariyalarida foydalanadigan itning yorqin misolini Yan van Eykning “Arnolfini juftligi portreti” kartinasida ko‘rish mumkin. Keling, ba’zi tadqiqot tushunchalarini sanab o‘tishga harakat qilaylik: ehtimol qora lapdog egalarining uy hayvonlari bo‘lgan va ularning mavqeyini ko‘rsatgan, u ramziy belgi sifatida ham harakat qilishi va nikoh sadoqatini, shuningdek, ehtiros va shahvatni, er-xotinning xohish-istaklarini anglatishi mumkin. bolalari bor. Va agar biz tasvirlangan ayolning o‘lganligi haqidagi nazariyani eslasak, unda zararsiz ko‘rinadigan hayvon Anubisning dahshatli soyasini oladi - boshqa dunyoga yo‘l ko‘rsatuvchidir.

Qo‘y va echki – podadan adashgan, kuchli cho‘ponning bag‘rida ko‘tarilgan begunoh jonivor – ko‘zni quvontiradigan nima bor? Qadimgi yunonlar Germes Kriophoros – ya’ni yelkasida qo‘y bo‘lgan xudoni tasvirlashganda shunday deb o‘ylashgan bo‘lsa kerak. Keyinchalik, bu ikonografiya birinchi masihiylarga ko‘chib o‘tdi, faqat ular Germesni Masih bilan almashtirdilar - va yaxshi Rabbiy tomonidan qutqarilgan gunohkorning allegoriyasini oldilar. Ammo qo‘ylar va Masih o‘rtasida yana bir xushxabar ma'nosi bor: qo‘zichoqning surati Isoning o‘zini anglatishi mumkin, chunki, Yahyo cho‘mdiruvchi uni

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

shunday deb atagan: “Mana, dunyoning gunohlarini yuvadigan Xudoning Qo‘zisi”. Uyg‘onish davri ustalarining rasmlarida so‘yishga mahkum bo‘lgan hayvonni ko‘rish mumkin.

Ot – qadim zamonlardan beri odamlarga hamroh bo‘lgan yana bir artiodaktil hayvon - bu ot. Agar siz hech qachon qoya rasmlarini ko‘rgan bo‘lsangiz, unda kulgili erkaklar va mamontlar bilan bir qatorda, u erda yovvoyi otlarni aniq ko‘rgansiz. Biroz vaqt o‘tgach, ayg‘irlar unumdorlik, erkak kuchi va cheksiz ehtiros bilan bog‘liq bo‘la boshladi. Qadimgi yunon kentavrining atigi yarmi odam ekanligi va imperator Qin Shi Huang (pinyin Qín Shǐ Huang-di) qabrida bo‘lganligi bejiz emas edi. Sakkiz ming terakota askaridan tashqari, 600 hayvondan iborat otliq qo‘shin topildi.

Kiyik – otdan kam bo‘lmagan olijanob va shoxli hayvon, hatto eng qadimgi madaniyatlarda ham ijobiy ma’noga ega edi. Birinchi nasroniylar uchun kiyik inson ruhining ramzi bo‘lib, “Fiziolog”da (birinchi eng zo‘r zotlardan biri) ilon zaharidan davolanish uchun suvga shoshiladi, deb aytilgan. Albatta, ilohiyotshunoslar ushbu tavsifga ko‘p qirrali allegoriyani burishmadi: ularning fikriga ko‘ra, odam suv manbasiga kiyik kabi muqaddas marosimga yugurishi kerak edi. Ushbu talqin tufayli hayvon suvga cho‘mish uchun binolarni - suvga cho‘mish xonalarini bezash uchun tez-tez motifga aylandi.

Slavyan mifologiyasidagi hayvonlar Slavlar barchamiz turli hayvonlarda topilgan turli xil xususiyatlarga ega ekanligimizga ishonishgan. Har bir hayvon, xoh u hayvon, qush yoki baliq, yoki eng kichik chumoli, o‘ziga xos xususiyatga, tarixga va sehrli kuchga ega. Bizning xudolarimiz reenkarnatsiyaga xosdir[4].

Laylak – bir qator urf-odatlarda u mo‘l-ko‘llik, unumdorlik, uzoq umr, onalik tuyg‘ularini (va shu bilan birga farzandlik hurmatini) ramziy qiladi, yaxshi taqdirni, bolalar tug‘ilishini (xuddi cho‘pon kabi) anglatadi.

G‘oz – kosmogonik g‘oyalar va mos keladigan afsonalarda u ko‘pincha betartiblik qushi sifatida namoyon bo‘ladi, lekin ayni paytda oltin tuxum qo‘ygan koinotning yaratuvchisi - quyosh (Misr mifologiyasida buyuk Gogotun obrazi). Bir qator tillarda quyosh va g‘oz tushunchalari o‘xshash lingvistik elementlar orqali uzatiladi. Gnostik an’analarda g‘oz muqaddas ruhning timsolidir, oldindan o‘ylash va hushyorlik ramzidir. O‘rta asrlarda Yevropada ular g‘ozlar jodugarlar uchun tog‘lar ekanligiga ishonishgan. Bir qator Sibir an'analarida shunday deb ataladi taqdirga mas’ul bo‘lgan “g‘oz ruhi”. Ezopning oltin tuxum qo‘yadigan g‘ozning o‘ldirilishi haqidagi ertak mavzusi ma’nosiz ahmoqlik g‘oyasiga ishora qiladi.

Ba’zi an’analarda u yomg‘ir olib, unumdorlik xabarchisi sifatida ishlaydi. Ko‘pgina xalqlar uchun turnalar muqaddas qushlar, xudolarning xabarchilari va boshqalar bo‘lgan. Qadim zamonlardan beri turna uzoq umr, sog‘liq, baxt, kuchli sevgi va unumdorlikning ramzi bo‘lib kelgan. Turna hushyorlik, uzoq umr, donolik, fidoyilik, or-nomus ramzidir. Dindorlik, sadoqat (ular sarson-sargardon, rahbar ortidan uchadi), tanho hayot, ezgulik, xushmuomalalik ramzi. Hushyorlik, sifatli, monastir hayotida yaxshi tartib. Sadoqat, solihlik, yaxshi ishlar va monastir hayoti. Bu fazilatlarning barchasi kranga afsonaviy

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

maqomi tufayli tegishli. Aytishlaricha, har kecha turnalar o‘z podshosi atrofida to‘planishadi. Ba'zi turnalar qo‘riqchi sifatida tanlanadi va ular tun bo‘yi hushyor turishlari, bor kuchlari bilan uyquga qarshi kurashishlari kerak. Shuning uchun, har bir qo‘riqchi krani bir oyog‘ida turadi, ikkinchisini ko‘taradi. U ko‘tarilgan panjasida tosh ushlab turadi. Agar turna uxlab qolsa, uning panjasidan tosh tushadi va u turgan panjaga tushib, uni uyg‘otadi.

Qurbaqa – mokoshning maxluqi qurbaqa (oyoq) uzoq vaqtdan beri suv dunyosi - yomg‘ir oqimlari, daryolar va tez oqimlar, ayniqsa o‘rdak o‘ti bilan qoplangan ma’yus botqoqlar bilan bog‘liq. Qurbaqalarning yupqa terisi quyoshda tez quriydi, shuning uchun ular kunduzi yashirinadi, faqat kechasi va yomg‘irda chiqadi[5]. Aynan ularning majburiy maxfiyligi tufayli qurbaqalar tegishli deb hisoblangan .

Xulosa o‘rnida shuni aytish joizki, Tasviriy san’atning paydo bo‘lishi va tadrijiy rivojini odamlaming his-tuyg‘ulariga, ulaming ongu-tafakkuriga beg‘uborlik bag‘ishlovchi afsona va rivoyatlarsiz tasavvur etish qiyin. Mazkur meros insoniyat tom onidan yaratilgan eng nodir badiiy madaniyat durdonalaridan biridir. Asrlar davomida ongu shuurimizni boyitib kelayotgan mazkur bebaho boyligimiz bizning kunlarimizda ham o‘z qadr-qimmatini yo‘qotmasdan barchani o‘ziga rom etib kelmoqda.

Hayvonlar bilan bog‘liq ramzlardan quyidagi umumiy xulosalarga kelish mumkin: hayvonlar turli xalqlarda turli ramziy ma’nolarni anglatadi; ot hamda bo‘ri turkiylar uchun totem hayvonlardan biri hiosblanib, baxt va boylik, quyosh, jasorat, mehr; botirlik, bo‘ysunmaslik, zo‘ravonlik, hiyla ramzi hisoblanadi; sigir (mol) va it o‘zbeklar uchun salbiy konnotatsiyaga ega, shuning uchun ko‘pincha ijobiy ma’noda kelmaydi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Ватагин В.А. Воспоминания. Записки анималиста. Статьи / Сост. И.В. Ватагина. – М.: Советский художник, 1980. – 213 с.
2. Гордеева Е.В. Творчество А.С. Степанова: от охотничьего к анималистическому жанру / Е.В. Гордеева // Сфера знаний: вопросы взаимодействия наук в современном образовательном процессе. – Казань: СитИвент, 2019 – С. 16-22
3. И.В.Портмова. Аминалиртичеркое иркcрртво в Роррии XVIII – первой половимы XX вв. – М.: Спутник, 2013. – С.511
4. https://milliycha.uz/animalistika/?ysclid=lsr63v0acr20389933

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Ayubova Shohsanam Shukurjon qizi**, tasviriy san’at va muhandislik grafikasi yo‘nalishi 2-bosqich talabasi [**Аюбова, Шохсанам Шукуржон кизи** студент 2-го курса направления изобразительное искусство и инженерная графика], [**Shohsanam Sh. Ayubova**, 2nd year student of Fine arts and Engineering graphics]; manzil: O‘zbekiston,

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Namangan sh., Uychi ko'chasi, 316-uy [адрес: Узбекистан, ул. Уйчи, 316, г. Наманган], [address: Uzbekistan, 316, Uychi st., Namangan city]

✉**Akbarov R.M.**, ilmiy rahbar [**Akbarov R.M.** научный руководитель], [**Akbarov R. M.**, scientific supervisor]; manzil: O‘zbekiston, Namangan sh., Uychi ko'chasi, 316-uy [адрес: Узбекистан, ул. Уйчи, 316, г. Наманган], [address: Uzbekistan, 316, Uychi st., Namangan city]

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4(1)

Original paper

SHARQ MUTAFAKKIRLARI ILMIY MEROSIDA – MUSIQA SAN'ATI

© G.A. Embergenova[1]✉
[1]O‘zbekiston davlat san’at va madaniyat instituti Nukus filiali, Nukus, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: maqolada Sharqda xususan, O‘rta Osiyo zaminidan yetishib chiqqan allomalarning ilmiy merosida musiqa san’ati haqida berilgan ilmiy qarashlar haqida so‘z yuritilgan. Qomusiy allomalarning musiqashunoslik ilmiga qo‘shgan hissasi atroflicha tahlil qilingan. Ulug‘ ajdodlarimiz tomonidan yaratilgan va bugungi kunda butun dunyoni hayratga solib kelayotgan ilmiy musiqiy meros faqat bir millat yoki xalqning emas, balki butun insoniyatning ma’naviy mulkidir. Bu bebaho boylik yangi va yangi avlodlar uchun ham yangi bilim manbai, yangi ijod uchun mustahkam zamin bo‘lib xizmat qilishi kerak.

MAQSAD: "sharq mutafakkirlari ilmiy merosida – musiqa san'ati" mavzusini o'rganish va tadqiq qilish orqali sharqiy davlatlarining musiqa san'ati bo'yicha tarixiy, madaniy, va ilmiy meroslarini o'rganish, yoritish va taqdim etishdir. Bu tadqiqotlar, o'quvchilar va ilmiy jamoat uchun sharqiy musiqa san'ati haqida ko'p to'liq ma'lumotlar taqdim etishni, uning tarixiy rivojlanish jarayonlarini, asosiy shaxsiyliklarni va muhim g'oyalarini tushuntirishni maqsad qiladi.

MATERIALLAR VA METODLAR: "Sharq mutafakkirlari ilmiy merosida – musiqa san'ati" mavzusini o'rganish uchun foydalaniladigan materiallar va metodlar quyidagilardan iborat bo'lishi mumkin: tarixiy manbalardan foydalanish, Ilova va elektron resurslardan foydalanish, tajribali mutaxassislar bilan muloqotlar, tadqiqotlar va ilmiy jurnallar, musiqa eserlarining izlanishi va analizi. Materiallar va metodlar bu mavzuni tushuntirishda yordamchi bo'ladi va o'rganuvchilarga sharqiy musiqa san'ati haqida yuqori darajada ma'lumot olish imkoniyatini beradi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: "Sharq mutafakkirlari ilmiy merosida – musiqa san'ati" mavzusida muhokama va natijalar quyidagicha bo'lishi mumkin: tarixiy yondashuvlar va muhokamalar, ilmiy jurnallar va konferensiyalar, o'quvchilar va tadqiqotchilar to'plamining maqbuliyati, ko'nikma va tavsiyalar, asosiy natijalar va takliflar Bu muhokama va natijalar mavzuni o'rganish va tadqiq etishning muhim qismlarini tashkil etadi va soha bo'yicha o'quvchilar, ilmiy jamaat va soha mutaxassislarining ko'rsatgan ishlarini boshqarishda yordam beradi.

XULOSA: "Sharq mutafakkirlari ilmiy merosida – musiqa san'ati" mavzusining xulosasi quyidagicha bo'lishi mumkin: Bu mavzu, sharqiy davlatlarning musiqa san'ati sohasidagi

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4(1)

tarixiy, madaniy, va ilmiy meroslarini o'rganish, yoritish va taqdim etishga bag'ishlangan. Ushbu tadqiqotlar va muhokamalar, o'quvchilar, tadqiqotchilar va soha mutaxassislar tomonidan amalga oshiriladi va tarixiy asarlar, ilmiy jurnallar, elektron resurslar, tajribali mutaxassislar bilan muloqotlar, ilmiy konferensiyalar va o'quvchilar va tadqiqotchilar to'plami o'rtasidagi murojaatlar yordamida amalga oshiriladi.

Kalit so'zlar: Sharq mutafakkirlari, ilmiy meros, musiqa san'ati, ijrochilik, tarixiy asarlar.

Iqtibos uchun: Embergenova G.A. Sharq mutafakkirlari ilmiy merosida – musiqa san'ati. // Inter education & global study. 2024. №4(1). B.320–326.

В НАУЧНОМ НАСЛЕДИИ ВОСТОЧНЫХ МЫСЛИТЕЛЕЙ – МУЗЫКАЛЬНОЕ ИСКУССТВО

© Г.А. Ембергенова[1]✉

[1]Нукусский филиал Государственного института искусства и культуры Узбекистана, Нукус, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье говорится о научных взглядах на музыкальное искусство в научном наследии ученых Востока, особенно из стран Средней Азии. Подробно анализируется вклад учёных-энциклопедистов в музыковедческую науку. Научное музыкальное наследие, созданное нашими великими предками и продолжающее сегодня удивлять весь мир, является духовным достоянием не только одной нации или народа, но и всего человечества. Это бесценное богатство должно послужить новым источником знаний и прочной основой для нового творчества для новых и новых поколений.

ЦЕЛЬ: изучить, осветить и представить историческое, культурное и научное наследие стран Востока в музыкальном искусстве путем изучения и исследования темы «Музыкальное искусство в научном наследии восточных мыслителей». Эти исследования направлены на предоставление более полной информации об искусстве восточной музыки студентам и академическому сообществу, объясняя процессы его исторического развития, ключевых личностей и важных идей.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: материалы и методы, используемые при изучении темы «В научном наследии мыслителей Востока – музыкальное искусство», могут включать: использование исторических источников, использование приложений и электронных ресурсов, беседы с опытными специалистами, исследования. и научные журналы, исследования и анализ музыкальных произведений. Материалы и методы помогают объяснить эту тему и дают студентам возможность получить высокий уровень знаний об искусстве восточной музыки.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: «Научное наследие мыслителей Востока - Музыкальное искусство» могут включать: исторические подходы и дискуссии,

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4(1)

научные журналы и конференции, приемлемость сборников читателей и исследователей, навыки и рекомендации, основные результаты и предложения. Эти обсуждения и результаты составляют важную часть изучения и исследования темы и помогают направлять работу студентов, академического сообщества и экспертов в этой области.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: краткое содержание темы «В научном наследии восточных мыслителей - музыкальное искусство» может быть следующим: Данная тема посвящена изучению, освещению и презентации исторического, культурного и научного наследия стран Востока в области музыкального искусства. Эти исследования и дискуссии проводятся студентами, исследователями и экспертами в этой области и поддерживаются историческими работами, научными журналами, электронными ресурсами, дискуссиями с опытными экспертами, научными конференциями и рекомендациями между студентами и исследователями.

Ключевые слова: восточные мыслители, научное наследие, музыкальное искусство, исполнительство, исторические произведения.

Для цитирования: Ембергенова Г.А. В научном наследии восточных мыслителей – музыкальное искусство. // Inter education & global study. 2024. №4(1). С. 320–326.

IN THE SCIENTIFIC HERITAGE OF EASTERN THINKERS - THE ART OF MUSIC

© Embergenova A.Gulayda[1]✉
[1]Institute of Art and Culture of Uzbekistan Nukus branch, Nukus, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the article talks about the scientific views on the art of music in the scientific heritage of scholars from the East, especially from the land of Central Asia. The contribution of the encyclopedic scholars to the science of musicology is analyzed in detail. The scientific musical heritage, created by our great ancestors and which continues to amaze the whole world today, is the spiritual property of not only one nation or people, but the entire humanity. This priceless wealth should serve as a new source of knowledge and a solid ground for new creativity for new and new generations.

AIM: to study, highlight and present the historical, cultural and scientific heritage of the countries of the East in the art of music by studying and researching the topic “Musical art in the scientific heritage of Eastern thinkers.” These studies aim to provide more complete information about the art of Eastern music to students and the academic community, explaining its historical development, key personalities and important ideas.

MATERIALS AND METHODS: materials and methods used in studying the topic “Musical art is in the scientific heritage of Eastern thinkers” may include: the use of historical sources, the use of applications and electronic resources, conversations with experienced specialists, research. and scientific journals, research and analysis of musical works. The

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4(1)

materials and methods help explain the topic and provide students with the opportunity to gain a high level of knowledge about the art of Eastern music.

DISCUSSION AND RESULTS: discussion and results of "The Scientific Heritage of Eastern Thinkers - Musical Art" may include: historical approaches and discussions, scientific journals and conferences, acceptability of collections by readers and researchers, skills and recommendations, main results and proposals. These discussions and results form an important part of the study and research of a topic and help guide the work of students, the academic community, and experts in the field.

CONCLUSION: a brief summary of the topic “Musical art is in the scientific heritage of Eastern thinkers” can be as follows: This topic is devoted to the study, coverage and presentation of the historical, cultural and scientific heritage of the countries of the East in the field of musical art. These studies and discussions are conducted by students, researchers and experts in the field and are supported by historical works, scientific journals, electronic resources, discussions with experienced experts, scientific conferences and recommendations between students and researchers.

Key words: Eastern thinkers, scientific heritage, musical art, performance, historical works.

For citation: Embergenova A. Gulayda. (2024) ‘In the scientific heritage of eastern thinkers - the art of music’, Inter education & global study, (4(1)), pp. 320–326. (In Uzbek).

Sharqning qomusiy olimlarimiz asarlarida ta’lim-tarbiya, shaxs kamoloti borasidagi fikrlari bilan birga bilim egallash, ilm olish yo‘llari xususida qator ilmiy ma’lumotlar keltiriladi. Jumladan, Imom al-Buhoriy, Abu Nasr-Farobiy, Abu Ali Ibn Sino, Abu Rayhon Beruniy, Burhoniddin Zarnujiy, Mahmud Qoshqariy, Yusuf Hos Xojib, Umar Xayyom, Abu Hamid Fazzoliy, Alisher Navoiy, Muhammad Rizo Ogahiy, Abdulla Avloniy kabi olim va mutaffakirlarning asarlarida yuqoridagi muammo yuzasidan atroflisha ma’lumotlar keltiriladi.

Sharqning qomusiy olimlari tomonidan shaxs shakllanishi, ta’lim-tarbiya borasidagi qator ilmiy-nazariy masalalar, ayniqsa , shaxs kamolotida bilim, aql, idrok, tafakkur jarayoni shakllanganligi aqliy mezon sifatida ye’tirof yetilgan. Shu bois jahon ilm-u madaniyatiga samarali xissa qo‘shgan Abu Nasr Farobiy, Abu Ali Ibn Sino, AbuRayhon Beruniy, Yusuf Hos Xojib, Umar Xayyom, Alisher Navoiy va boshqa allomalarimiz tomonidan qoldirilgan ilmiy meros aqlan kamolga yetgan, barkamol avlodni tarbiyalashda dasturil-amal bo‘lib xizmat qilmoqda. Markaziy osiyolik mashxur mutaffakirlarning bizga qoldirgan boy ilmiy merosi juda katta tarbiyaviy ahamiyatga ega bo‘lib, quyida biz ularning bilim olishga qiziqish,ilmga intilish kabi ehtiyojlarni tarbiyalash masalasidagi fikrlarini tahliliy asoslar bilan talabalarga orgatishimiz joizdir[1].

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Miromonovish Mirziyoevning 2021 yil 30 iyun O‘zbekiston yoshlar va talabalar forumida so‘zlagan nutqida:“Abu Rayhon Beruniy, Mirzo Ulug‘bek singari ulug‘ allomalar, Alisher Navoiy, Bobur Mirzo kabi shoir va mutafakkirlar, Abdulla Avloniy, Fitrat, Abdulla Qodiriydek ma’rifatparvar adib va olimlar

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4(1)

o‘zlarining mashhur ilmiy kashfiyotlarini, o‘lmas badiiy asarlarini aynan sizlarning yoshingizda yaratganlarini hammamiz yaxshi bilamiz va bu bilan faxrlanamiz. Bizning tomirlarimizda ana shunday ulug‘ bobolarimizning qoni oqar ekan, ularning munosib vorislari bo‘lish, ular kabi yuksak maqsadlar sari intilib yashash barshamizning muqaddas burshimizdir. Endigi muhim vazifamiz – mana shunday farzandlarimiz orasidan yangi avlod Beruniylarini, Ibn Sino va Ulug‘beklarini, Xorazmiy va Farg‘oniylarini tarbiyalab, voyaga yetkazishdan iborat” – degan edi.

Shunonshi, ulug‘ ajdodlarimiz qoldirgan tarixiy merosini chuqur o‘rganishimiz va kelajak avlodga yetkazishimiz zarurligi haqida alohida to‘xtalib, san’at va madaniyat sohalari vakillari, shuningdek, oliy ta’lim muassasalari oldiga ulkan vazifalar yuklatilgan edi. Prezidentimizning “tarixiy merosni asrab-avaylash, o‘rganish va avlodlardan avlodlarga qoldirish ham davlat siyosatining eng muhim ustuvor yo‘nalishlaridan biridir”, degan fikrlari O‘zbekiston davlat san’at va madaniyat institutida ilmiy va ijodiy ishlar ko‘lamini yanada kengaytirishga, uni rivojlantirishga asos bo‘lib xizmat qilmoqda.

Ibn Sino musiqa bobida Forobiyning ilmiy yo‘nalishini davom ettirgan yirik nazariyotshidir. Musiqa haqidagi “Javome ilm ul-musiqiy” (“Musiqa ilmiga oid to‘plam”) asari “Kitob ash-shifo” ning bir qismi bo‘lib, har biri bir nesha bobli 6 bo‘limdan iborat. “An-najot”, “Donishnoma”larda musiqa haqida kichik bo‘limlar mavjud, “Tib qonunlari”, “Risolai ishq” va boshqalarda musiqaning ayrim masalalari haqida fikr yuritgan. O‘z davri musiqasining barsha muammolarini bayon etgan: nag‘ma, bo‘d (interval), lad tizimlari, iyqo, kuy yaratish, musiqa asboblari va h.k. Yevropada keyinshalik “sof tizma (tovushqator)” atalgan musiqaviy tuzilmani birinshi bo‘lib asoslagan. Ibn Sino musiqiy go‘zallik haqida mukammal ta’limotni ilgari surib, musiqani hamohanglikning eng kamolga yetgan turi deb biladi. Ritm masalalariga Sharqning boshqa musiqa nazariyotshilari singari aruz badiiy tizim bilan bog‘liq holda qaraydi. Tabib sifatida u musiqani muhim tibbiy vositalar jumlasiga kiritgan. Inson nutqiy ohanglari rivojlanishi natijasida musiqa paydo bo‘lganligi haqidagi nazariyasi hozirgi zamonaviy musiqa nazariyalariga mos keladi. O‘zining barkamol shaxsni tarbiyalash g‘oyasida musiqani asosiy vositalar sirasiga kiritgan[2].

Musiqa madaniy xayotimizda keng o‘rin tutgan, inson shaxsiyatini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadigan san’at turi. Musiqa tarbiyasi, nafosat tarbiyasining asosiy va murakkab qirralaridan biri bo‘lib, atrofdagi go‘zal narsalarni to‘g‘ri idrok etishga va qadrlashga o‘rgatadi. Musiqa insonni yuksak did bilan qurollantiradi va ma’naviy dunyokarashini shakllantiradi. Musiqa inson hissiyotiga kushli ta’sir ko‘rsatish imkoniyatiga ega bo‘lib, o‘quvshilarni nafosat olamiga olib kirish va g‘oyaviy-ahloqiy tarbiyalashning muhim vositasi hisoblanadi. Milliy madaniyatimiz bobokaloni Abu-Nosir al-Farobiy “Bu fan tanning sog‘ligi ushun foydalidir,” – degan edi.

Sharq mutaffakirlari ham musiqa san’atining inson ma’naviy olamini, badiiy estetik didini oshirishdagi o‘rni haqida o‘z asarlarida alohida ta’kidlab o‘tganlar. Ularning nazdida musiqa san’ati – ahli bashariyatni yaxshilikka da’vat etguvshi ilohiy kush sifatida ham qaralgan. Musiqa – ilohiy kushga ega bo‘lgan san’at turi. U inson qalbining ruhiy

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4(1)

quvvatlanishida, komil inson bo‘lib shakllanishida o‘z ta’sirini sezilarli o‘tkazadi. U bashariyatning hamisha ijodiy yo‘ldoshi bo‘lib, uning quvonshli, shod-u hurram, hattoki, qalbiga hasrat to‘lgan, tushkunlikka tushgan vaqtlarida ham madad beragan, taskin bergan. Musiqa madaniy xayotimizda keng o‘rin tutib, inson shaxsiyatini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Musiqa tarbiyasi, nafosat tarbiyasining asosiy va murakkab qirralaridan biri bo‘lib, atrofdagi go‘zal narsalarni to‘g‘ri idrok etishga va qadrlashga o‘rgatadi. Musiqa insonni yuksak did bilan qurollantiradi va ma’naviy dunyokarashini shakllantiradi.

Musiqa inson hissiyotiga kuchli ta’sir ko‘rsatish imkoniyatiga ega bo‘lib, o‘quvchilarni nafosat olamiga olib kirish va g‘oyaviy-ahloqiy tarbiyalashning muhim vositasidir. Milliy madaniyatimiz bobokaloni Abu-Nosir al-Farobiy “Bu fan tanning sog‘ligi ushun foydalidir” – degan edi.

Navoiy hazratlari o‘zinig boy ijodiy merosida sholg‘ularning ilohiy va falsafiy jihatlaridan kelib shiqib tashbihlar ya’ni o‘xshatishlar asosida badiiy talqin etadi hamda musiqaning o‘ziga hos parda tizimlaridan bohabar holda ifodalaydi yoki cholg‘uning ohang xususiyatlariga alohida ta’rif beradi. Navoiy ijodining ayni cholg‘ushunoslik masalasi to‘g‘risida bir qator fikrlarni biz A. Fitratning “O‘zbek klassik musiqasi va uning tarixi” asarida, I.Rajabovning “Maqomlar” monografiyasida o‘qishimiz mumkin. Navoiy o‘z asarlarida musiqiy sholg‘ularning shaklu shamoyili, ko‘rinishlaridan toki ijro mezoni, ohang tarannumi xususiyatigasha falsafiy qarashlari bilan ifodalaydi. Uning musiqiy iboralar bilan uyg‘unlashgan har bir satrlari chuqur ma’noli, musiqiy atamalarning asar g‘oyasi bilan qorishib ketgani bilan alohida ajralib turadi. U o‘z g‘azallarida cholg‘uga murojaat etsa, cholg‘u tabiati har tomonlama o‘z aksini topadi. Zayniddin Vosifiy qayd etadiki: “Oliyhazrat amir Alisher musiqa ilmida ham shu qadar mahorat hosil qilgan edilarki, agar muallimi soniy Abu Nasr Forobiy hayot bo‘lganlarida unga shogirdlik sirg‘asini qulog‘iga taqib olardi”. Abdurauf Fitrat yozadi: “Navoiyning o‘zi ham musiqiyda bir risola yozg‘on deb so‘ylanmakdir”. Afsuski, Navoiyning musiqiy risolasi hali topilgani yo‘q. Ammo, Navoiyning adabiy-badiiy va adabiy-ilmiy merosini o‘rganar ekanmiz, ko‘z oldimizda ulug‘ shoir, buyuk mutafakkir va ulkan musiqashunos siymosi gavdalanadi. Chunki, uning mazkur asarlarida musiqa nazariyasi va amaliyotiga oid turli masalalar keng, atroflisha yoritilgan, o‘n ikki maqom tizimi davrlari, musiqiy cholg‘ular tasnifi va ta’rifi o‘z aksini topgan[3].

Sharq mutaffakirlari nazdida musiqa san’ati inson tafakkuriga katta tas’ir ko‘rsatuvshi ilohiy kuch deb hisoblangan. Chunonchi, talaba yoshlarda Sharq allomalarining qoldirgan ilmiy merosga qiziqish uyg‘otish va bugungi ta’lim-tarbiya ishlarida ulardan unumli foydalanish har doimgidan ham dolzarb vazifa hisoblanadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Абдуразақова Ф., Аҳмедова Ҳ. Шарқ мутафаккирлари маънавий меросида талабаларнинг илмий дунёқарашини шакллантириш вазифалари. Vol. 40 (2023): Miasto Przyszłości

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4(1)

2. Нарманов Ф. Шарқ алломаларининг илмий мероси фанидан ЎЎМ. – Самарқанд, СамДУ, 2022.
3. Абдумажидова Н. Алишер Навоий ва мусиқа. Жур. Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS). Манба: ALISHER NAVOIY VA MUSIQA – тема научной статьи по искусствоведению читайте бесплатно текст научно-исследовательской работы в электронной библиотеке КиберЛенинка (cyberleninka.ru)

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Embergenova Gulaida Aitbaevna**, o'qituvchi [**Эмбергенова Гулайда Айтбаевна,** учитель [**Embergenova A.Gulayda,** teacher]; manzil: Nukus shahri, Qoraqalpog'iston ko'chasi, raqamsiz uy [адрес: город Нукус, улица Каракалпакстан, дом без номера], [address: Karakalpakstan street, house without number, Nukus,]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4(1)

Original paper

O‘ZBEK MAROSIM FOLKLORI HAQIDA TUSHUNCHA

© N.A. Karimova[1]✉

[1]Madaniyatshunoslik va nomoddiy madaniy meros ilmiy-tadqiqot instituti, Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: maqolada o‘zbek xalqining an’ana va marosimlari bilan bog‘liq, milliy o‘zlikni ifodalovchi turli folklor janrlarining shakllanishi milliy qadriyatlar timsoli bo‘lgan xalq og‘zaki ijodining tarixiy rivojlanishida muhim ahamiyat kasb etgani ta’kidlandi.

MAQSAD: o‘zbek marosimi va folklorining asosiy maqsadlari bo‘lib, ular o‘zbek xalqining identifikatsiyasini saqlash, milliy madaniyatni oshirish va tarqatish, birlik va hamjamiyatni kuchiylatish, qadimiy yodgorliklarni saqlash, o‘zbek tilini va adabiyotini o‘qitish, turizm va xalqaro hamkorlikni rivojlantirish va ko‘p qatlamli maqsadlarga erishishda muhim rol o‘ynaydi

MATERIALLAR VA METODLAR: o‘zbek marosimi va folklorini o‘rganishda ko‘plab materiallar va metodlar mavjud. Bu materiallar va metodlar o‘zbek xalqining tarixiy, madaniy va ijtimoiy kontekstida tushuncha olishga yordam beradi. Quyidagi materiallar va metodlar o‘zbek marosimi va folklorini o‘rganish uchun foydalaniladigan eng ko‘p ishlatiladiganlardan bir qismini bildirish mumkin:

MUHOKAMA VA NATIJALAR: o‘zbek marosimi va folklori bo‘yicha olib borilayotgan muhokamalar va olingan natijalar o‘zbek xalqining milliy madaniyatining va identifikatsiyasining tushuntirilishi, tarixiy yodgorliklarining saqlanishi va o‘zbekiston jamiyatining ijtimoiy hayotining o‘zgarganligi uchun ahamiyatga ega. Quyidagi muhokama va natijalar, o‘zbek marosimi va folklorining tushuntirilishi va qadriyatining yanada rivojlanishi yo‘nida amaliy ko‘rsatgich bo‘ladi

XULOSA: xulosa qilib aytganda, xalq og‘zaki ijodi namunalarini yoshlar ongiga singdirish hamda ular hayotidan o‘rin olishida bir qancha ishlar amalga oshirilmoqda. Bulardan biri – respublikamizda mavjud bo‘lgan folklor-etnografik ansambllari tomonidan amalga oshirilayotgan ishlar bo‘lib, xalqimizning milliy qadriyatlar bo‘lmish mehr-saxovat, komil insonni tarbiyalashda, ajdodlar merosini avlodlarga yetkazishda barakali va xayrli ijod qilib kelmoqdalar.

Kalit so'zlar: o‘zbek marosim folklori, nomoddiy madaniy merosi, xalq og‘zaki ijodi, to‘y marosimi, janr, qo‘shiq, she’riy kontekst, etnofolkloristika, folklor materiallari.

Iqtibos uchun: Karimova N.A. O‘zbek marosim folklori haqida tushuncha. // Inter education & global study. 2024. №4(1). B. 327–332.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4(1)

ПОНИМАНИЕ УЗБЕКСКОГО ОБРАЖДЕННОГО ФОЛЬКЛОР

© Н.А. Каримова[1]✉
[1]Культурология и нематериальные научно-исследовательский институт, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье отмечено, что формирование различных фольклорных жанров, связанных с традициями и обрядами узбекского народа, олицетворяющих национальную самобытность, имело большое значение в историческом развитии народного творчества, которое является символом национального ценности.

ЦЕЛЬ: основными целями узбекской обрядности и фольклора являются сохранение самобытности узбекского народа, приумножение и распространение национальной культуры, укрепление единства и общности, сохранение древних памятников, обучение узбекскому языку и литературе, популяризация туризма и международная игра играет важную роль в развитие сотрудничества и достижение многоплановых целей

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: существует множество материалов и методов изучения узбекской обрядности и фольклора. Эти материалы и методы помогают понять исторический, культурный и социальный контекст узбекского народа. Следующие материалы и методы являются одними из наиболее часто используемых для изучения узбекских ритуалов и фольклора:

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: обсуждения и полученные результаты по узбекским обрядам и фольклору важны для объяснения национальной культуры и самобытности узбекского народа, сохранения исторических памятников и изменений в социальной жизни узбекского общества. Следующее обсуждение и результаты станут практическим руководством для дальнейшего развития объяснения и значения узбекских ритуалов и фольклора.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: подводя итог, проводится ряд работ по внедрению образцов народного творчества в сознание молодежи и их закреплению в их жизни. Одним из них является работа фольклорно-этнографических ансамблей нашей республики, которые ведут благодатную и благодатную работу по воспитанию национальных ценностей нашего народа, таких как доброта, щедрость, совершенный человек, передача наследие предков следующему поколению.

Ключевые слова: узбекский обрядовый фольклор, нематериальное культурное наследие, народное устное искусство, свадебный обряд, жанр, песня, поэтический контекст, этно-фольклористика, фольклорные материалы.

Для цитирования: Каримова Н.А. Понимание узбекского ображденного фольклора. // Inter education & global study. 2024. №4(1). С. 327–332.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4(1)

UNDERSTANDING OF UZBEK CEREMONIAL FOLKLORE

© Karimova A. Nilufar[1]✉
[1]Culturology and intangible research institute, Toshkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: In the article, it was noted that the formation of various folklore genres related to the traditions and rituals of the Uzbek people, representing the national identity, was of great importance in the historical development of folk art, which is a symbol of national values.

AIM: the main goals of Uzbek rituals and folklore are to preserve the identity of the Uzbek people, enhance and disseminate national culture, strengthen unity and community, preserve ancient monuments, teach the Uzbek language and literature, popularize tourism and international play plays an important role in the development of cooperation and the achievement of multifaceted goals

MATERIALS AND METHODS: there are many materials and methods for studying Uzbek rituals and folklore. These materials and methods help to understand the historical, cultural and social context of the Uzbek people. The following materials and methods are among the most commonly used for the study of Uzbek rituals and folklore:

DISCUSSION AND RESULTS: discussions and results obtained on Uzbek rituals and folklore are important for explaining the national culture and identity of the Uzbek people, the preservation of historical monuments and changes in the social life of Uzbek society. The following discussion and results will provide practical guidance for further developing the explanation and meaning of Uzbek rituals and folklore.

CONCLUSION: to summarize, a number of works are being carried out to introduce examples of folk art into the consciousness of young people and consolidate them in their lives. One of them is the work of folklore and ethnographic ensembles of our republic, which carry out beneficial and beneficial work to educate the national values of our people, such as kindness, generosity, a perfect person, and passing on the heritage of our ancestors to the next generation.

Key words: uzbek ritual folklore, intangible cultural heritage, folk oral art, wedding ceremony, genre, song, poetic context, ethno-folklore, folklore materials.

For citation: Karimova A. Nilufar. (2024) 'Understanding of uzbek ceremonial folklore', Inter education & global study, (4(1)), pp. 327–332. (In Uzbek).

O'zbek xalq poetik ijodida turli janrlar negizida marosim folklorining o'rni beqiyos bo'lib, u orqali xalqimizning asrlar mobaynida urf-odat va an'anaga aylanib kelayotgan marosimlarini qo'shiq, alla, lapar, o'lan va aytimlarini saqlab qolishda asosiy vositalardan biri hisoblanadi.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4(1)

Ma’lumki, mamlakatimiz hududida ming yillar davomida shakllangan qadimiy xalq og‘zaki ijodi namunalarining o‘ziga xosligi, avvalo, bu milliy qadriyatlar tizimining har bir hududda mavjud bo‘lgan folklor ijrochiligini o‘zida ifoda etgani bilan belgilanadi. Shu jihatdan olganda, xalq og‘zaki ijodi namunalarining janrlar tarkibi, undagi turli-tuman dostonlar, ertaklar, topishmoqlar, qo‘shiqlar, laparlar, to‘y marosimlardagi aytimlarning rang-barangligi bilan ajralib turadi. O‘ziga xos turmush tarzi va milliy an’analariga ega bo‘lgan xalqimiz qadim zamonlardan buyon xilma-xil janrlardan iborat og‘zaki badiiy ijod namunalarini yaratgan. Ajdodlarimizning badiiy iqtidori va ijodiy salohiyati keng qamrovli bo‘lgani tufayli g‘oyat ulkan folklor merosi yuzaga kelganki, bu bebaho qadriyatlar silsilasi ma’naviyatimizning taraqqiy etishini ta’minlagan muhim omillardan biri vazifasini o‘tagan. Zero, “folklor xalq ommasining maishiy hayoti, ijtimoiy-siyosiy turmushi, kundalik faoliyati bilan mahkam bog‘langan, o‘ziga xos g‘oyaviy-estetik tizimga ega bo‘lgan ijod sifatida yuzaga kelgan va rivojlanishda davom etgan. O‘zbek folklori xalqimiz badiiy faoliyatining tarkibiy qismi, so‘z san’atining og‘zaki turi hisoblanadi. U uzoq tarixga, murakkab taraqqiyot bosqichlariga ega” [1] .

Darhaqiqat, bevosita xalqning kundalik mehnat faoliyati va turmushi bilan bog‘liq holda shakllangan folklor ijrochiligi an’analari uzoq davrlarni o‘z ichiga qamrab olgan izchil tarixiy-folkloriy jarayon natijasida muttasil takomillashib, taraqqiy etib keldi. Natijada, xalq ijodiyotining u yoki bu namunalarini (masalan, qo‘shiq, doston, rivoyat, ertak va boshqa) aytishga, ijro etishga iqtisoslashgan professional ijrochilar tipi yuzaga kelgan. Xalq ijodiyotida voqelikni badiiy idrok etish va talqin qilish usullarining takomillashib borishi jarayonida hayotiy-maishiy funksiyasi va qamrovining o‘ziga xosligi, muayyan poetik tizimga egaligi hamda badiiy ifoda usulining originalligi bilan bir-biridan farqlanib turuvchi folklor janrlari tarkibi ham doimiy ravishda rivojlanib, takomillashib boravergan. Ayniqsa, xalqimizning milliy o‘zligini ifodalovchi urf-odat va marosimlari bilan bog‘liq xilma-xil folklor janrlarining shakllanishi xalq ijodiyotining tarixiy taraqqiyotida muhim rol o‘ynagan.

Chunki marosim folklori benazir nomoddiy madaniy meros namunasi bo‘lishi bilan bir qatorda, yosh avlodning badiiy-estetik didini o‘stirish hamda millatning ma’naviy birligini ta’minlashga xazmat qilishi bilan ham xarakterlanadi [2].

O‘zining shakllanish tarixi va genetik asoslariga ko‘ra marosim folklori janrlari bidiiy tafakkurning eng qadimiy namunalari sirasiga mansub bo‘lib, unda o‘tmishda yashagan ajdodlarimizning mifologik qarashlaridan tortib, turli rasm-rusumlari va iptidoiy rituallarigacha bo‘lgan etnomadaniy qatlamning izlarini uchratish mumkin. Shuning uchun ham xalq og‘zaki janrlaridan biri – marosim folklorini o‘rganish, ayniqsa, tarixan urf-odat va rasm-rusumlarning verbal komponenti sifatida yuzaga kelib, an’anaviy tarzda ijro etib kelingan marosim qo‘shiqlarini turli hududlar materiallari asosida qiyosiy-tarixiy va lokal xususiyalarini e’tiborga olgan holda o‘rganish, o‘zbek xalqi badiiy tafakkurining shakllanishi va taraqqiyoti qonuniyatlarini aniqlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Marosim folklori nima? U qanday holatlarda yuzaga keladi va tashkil etiladi? – degan savollarga aniq va ilmiy tahlil qilgan holda javob berishimiz lozim.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4(1)

Marosim folklori o‘zbek xalq og‘zaki ijodi janrlarini o‘z ichiga qamrab olgan, sahnalashtirilgan, hayotiy voqealarni o‘z ichiga olgan jarayon hisoblanadi. Masalan: beshik to‘yi marosimini tahlil qiladigan bo‘lsak, marosim jarayonida ijro etiladigan alla, lapar, o‘lan, turli aytimlar, erkalamalar kabi xalq og‘zaki janrlarining birgalikda ijro etilish jarayonini ko‘rishimiz mumkin.

Marosim jarayonida beshikni kelin uyiga olib kelish jarayonidan boshlab, beshikni bezatish, turli liboslarni ustiga yopgan holda chaqaloqni qo‘yishga tayyorlanish jarayoni hamda bolani beshikka yotqizish jarayonida aytiladigan aytimlar, uni belash jarayonida aytiladigan iboralar, niyat va tilaklar, olqish va duolar ssinariylashtirilgan tomoshabob holda xalq ichida o‘z-o‘zidan an’anaga aylanib qolgan holda avloddan-avlodga o‘tib kelayotgan marosim hisoblanadi. Shu o‘rinda marosim so‘ziga izoh berib o‘tsak. Marosim – 1) diniy yoki an’anaviy urf-odatlar munosabati bilan o‘tkaziladigan ma’raka, yig‘in: diniy marosimlar, to‘y marosimlari, dafn marosimi va boshqalar; 2) tantanalar bilan o‘tkaziladigan rasmiy yig‘in: yubileylar, mukofot berish marosimi, haykalning ochilish marosimlari va boshqalar kiradi [3]. Yana bir izoh; Xalq ichidagi maishiy hayot tarzidan kelib chiqqan holda ularning hayotida yuz beradigan turli voqea va hodisalarning negizi asosida yuzaga kelayotgan jarayon. Masalan: bola tug‘ilishi bilan unga ism qo‘yish maqsadida, “ism qo‘yish” marosimi yoki uni muborakbod etish maqsadida sog‘-salomat ko‘z va suqlardan asrash uchun “aqiqa” marosimini tashkil qilish. Yuqorida aytganimiz kabi beshik to‘yi marosimini shakllantirish jamoatchilik o‘rtasida insoniyat tug‘ilganidan to o‘limiga qadar o‘nlab marosimlar o‘tkazilab kelinmoqda. Marosimlar jamoaviy, mahalliy va oilaviy turlarda o‘tkazilishi bilan ajralib turadi.

Jamoaviy marosimlarga xalq bilan hamkorlikda o‘tkaziladigan nikoh to‘y, sunnat to‘y, qiz uzatish kabi marosimlar kiradigan bo‘lsa, mahalliy marosimlarga hududga xos bo‘lgan marosimlarni o‘z ichiga qamrab oladi. Ushbu marosim turiga koinot va tabiat bilan bog‘liq mavsumiy marosimlar ya’ni yilning to‘rt fasli bahor, yoz, kuz va qish fasllarida nishonlanadigan marosimlar kiradi. Ushbu jarayonning mahalliy marosimlar tipiga kirishini e’tirof etishimizdan maqsad, har bir hududda turli tarzda o‘tkazilishi yohud ba’zilari keyingi vaqtda o‘tkazilmay qolganligi bilan belgilanadi. Folklor marosimining o‘rganilishi va tadqiq qilinishining o‘ziga xos xususiyatlari quyidagilardan iborat. Bizga ma’lumki folklor asarlarini ijro etish jarayonida unda ijro etilayotgan lapar, o‘lan, alla, yalla , aytishuv, aytimlar, qiqillamalar, erkalamalar asosida ma’lum bir voqea va hodisani yotishi tabiy holat. Undagi misralar, so‘zlarning mazmun va mohiyati voqealarni ifodalib berishi bilan ajralib turadi, bu esa umumlashgan folklor marosim jarayonini tashkil etadi.

O‘zbek xalq og‘zaki badiiy ijodiyoti janrlar tarkibining shakllanish tarixi va tarixiy-tadrijiy rivoji masalalari fundamental asnoda tadqiq etilmagan bo‘lsa-da, u yoki bu janrga oid matnlar qadimiy yozma manbalari namunalarini aniqlash, xalq og‘zaki ijodiyoti namunalarining yozib olinishi, ommalashtirilishi va yoshlar ongiga singdirishga doir bir qator ishlar amalga oshirilgan [4].

Xalq og‘zaki ijodi namunalarini yoshlar ongiga singdirish hamda ular hayotidan o‘rin olishida bir qancha ishlar amalga oshirilmoqda. Bulardan biri – respublikamizda mavjud

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4(1)

bo‘lgan folklor-etnografik ansambllari tomonidan amalga oshirilayotgan ishlar bo‘lib, xalqimizning milliy qadriyatlar bo‘lmish mehr-saxovat, komil insonni tarbiyalashda, ajdodlar merosini avlodlarga yetkazishda barakali va xayrli ijod qilib kelmoqdalar. Masalan, Qashqadaryo viloyati Kasbi tumanidagi “Kulol shodasi” folklor-etnografik havaskorlik jamoasi ham o‘z milliy qadriyat va an’analarimiz tiklanayotgan bugungi kunda xalq ijodiyotini keng ommalashtirish, ma’naviy sarchashmalarini targ‘ib etish, ya’ni ajdodlar badiiy mulkini xalqqa qaytarish kabi xayrli ishlarni amalga oshirmoqdalar. Kelajak avlod ushbu yangi tafakkur xazinasidan bahramand bo‘lib, asrlar davomida tildan tushmagan xalq og‘zaki ijodiyoti namunalarini san’at sifatida sayqallab, keyingi avlodga to‘laligicha yetkazishiga hissa qo‘shmoqda.

Bugungi kungacha xalq ijodiyotining yorqin namunasi bo‘lgan folklor-etnografik ansambl ishtirokchilari va soha mutaxassislarining ijodiy izlanishlari natijasida tarixiy jihatdan shakllangan juda ko‘p marosim qo‘shiqlari tiklanmoqda.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Bahodir Sarimsoqov “Xalq og‘zaki poetik ijodi” Toshkent. G‘.G‘ulom nashriyoti 1992.
2. M.Bekmurodov, A.Umarov, U.Qoraboev, Z.Haydarov “Ijtimoiy-madaniy faoliyat tarixi, nazariyasi va uslubiyati”. Toshkent. “Ma’naviyat”. 2016.
3. T.Mirzayev. Kirish // O‘zbek folklori ocherklari. Uchtomlik. 1-tom. – Toshkent: “Fan”, 1988. 3-b.
4. M.Murodova. Folklor va etnografiya. Toshkent. “Aloqachi” 2008.
5. MMurodava. Xalq ijodiyoti. Toshkent. “O‘zbekiston”. 2015.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Karimova Nilufa Axmatovna**, Kichik ilmiy xodimi [**Каримова Нилуфар Ахматовна,** младший научный сотрудник], [**Karimova Nilufar Akhmatovna**, junior researcher]; manzil: Toshkent shahri, Shayxontohur tumani, Xadra MFY, Navoiy ko'chasi, 30-uy [адрес: Ташкент, Шайхантахурский район, МФЦ "Хадра", ул. Навои, д. 30, [address: Tashkent, Shaikhantakhur district, MFC "Khadra", Navoi str., 30];

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Original paper

VOKAL IJROCHILIGINI TAKOMILLASHTIRISHDA PEDAGOG MAHORATI

© G.U. Munteeva[1]✉

[1]O‘zbekiston davlat san’at va madaniyat instituti Nukus filiali, Nukus, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: maqolada talabalarda vokal ijrochiligini takomillashtirishda pedagogning ta’siri va kasbiy tajribasining ahamiyati haqida haqida so‘z yuritilgan. Shuningdek, vokal san’atining o‘ziga xos xususiyatlari va dars jarayonida mashg‘ulotlarni to‘g‘ri tashkil etish tahlil qilinadi. Vokal fanidan dars beradigan o‘qituvchi eshitish, ijro etish va asarni tahlil qilish qobliyatini professional darajada yaxshi egallashi zarur. Faqatgina, vokal sohasida pedagog o‘zi mahoratli ijrochi bo‘lmasa, professional san’atkorni tarbiyalay olmaydi. Pedagog faoliyatining muvaffaqiyatli kechishi uning dars o‘tishi va talabalar bilan ishlashishiga ko‘p jihatdan bog‘liq bo‘ladi.

MAQSAD: vokal ijrochiligini takomillashtirishda pedagog mahoratining maqsadi o'quvchilarning vokal qobiliyatlarini rivojlantirish, ularni professional darajada qo'shiq aytishga o'rgatish va ularning ijodiy salohiyatini ochishdir. Bu maqsadga erishish uchun pedagog quyidagi vazifalarni amalga oshiradi: 1-Ovoz texnikasini rivojlantirish: O'quvchilarga to'g'ri nafas olish, ovoz chiqarish va artikulyatsiya texnikalarini o'rgatish. 2-Repertuarni kengaytirish- Talabalarga turli uslublar va janrlarda qo'shiqlar ijro etishni o'rgatish, ularning repertuarini boyitish.

MATERIALLAR VA METODLAR: vokal ijrochiligini takomillashtirishda pedagog mahoratining samaradorligini ta’minlash uchun foydalaniladigan materiallar va metodlar muhim ahamiyatga ega. Quyida bu jarayonda qo'llaniladigan asosiy materiallar va metodlar keltirilgan: refleksiya va baholash, Repetitsiyalar va ijro amaliyoti, Sahna amaliyoti, Tinglash va tahlil qilish, Praktik mashg'ulotlar, Individal yondashuv Ushbu materiallar va metodlar pedagogning mahoratini oshirish, talabalarni vokal san’atiga jalb qilish va ularning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan bo'lib, vokal ijrochilikni yuqori darajaga olib chiqishga yordam beradi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: vokal ijrochiligini takomillashtirishda pedagogning mahorati talabalarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish va ularga professional darajada qo'shiq aytishni o'rgatishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Ushbu jarayonning samaradorligi o'qituvchining metodik yondashuvlari, didaktik tamoyillari va shaxsiy mahoratiga bog'liq. Ushbu natijalar pedagog mahoratining vokal ijrochilikni takomillashtirishda qanchalik muhim ekanligini ko'rsatadi. To'g'ri metod va materiallar bilan ta'minlangan o'quv jarayonlari talabalarning professional darajada rivojlanishiga katta hissa qo'shadi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

XULOSA: vokal ijrochiligini takomillashtirishda pedagog mahorati hal qiluvchi rol o'ynaydi. Ushbu mahoratning muvaffaqiyati metodik yondashuvlar, didaktik tamoyillar va shaxsiy mahoratni birlashtirishga asoslanadi. Vokal ijrochilik bo'yicha samarali o'quv jarayonini tashkil etish uchun pedagoglar yo'qoridagilarni inobatga olishlari zarur. Vokal ijrochiligini takomillashtirishda pedagogning metodik va shaxsiy mahorati asosiy omil hisoblanadi. To'g'ri yondashuvlar va samarali o'quv jarayonlari talabalarning professional darajada rivojlanishiga katta hissa qo'shadi. Shu bois, vokal pedagoglari doimiy ravishda o'z mahoratlarini oshirish, yangi usullarni o'rganish va talabalarga individual yondashuv orqali ularga eng samarali ta'lim berishlari zarur. Bu esa, o'z navbatida, vokal san'atining yanada rivojlanishiga olib keladi.

Kalit so'zlar: vokal, vokal pedagogikasi, pedagogik mahorat, talaba, mahorati, ovozni qo'yish, professional ijro.

Iqtibos uchun: Munteeva.G.U. Vokal ijrochiligini takomillashtirishda pedagog mahorati. // Inter education & global study. 2024. №4(1). B. 333–342.

ВОКАЛЬНОЕ ИСПОЛНЕНИЕ В УЛУЧШЕНИИ ПЕДАГОГ НАВЫК

© Г. У. Мунтеева[1]✉
[1]Нукусский филиал Государственного института искусства и культуры Узбекистана, Нукус, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье говорится о влиянии педагога и значении профессионального опыта в совершенствовании вокальных способностей учащихся. Также анализируются специфические особенности вокального искусства и правильная организация занятий на уроке.

Преподавателю вокала необходимо овладеть умением слушать, исполнять и анализировать произведение на профессиональном уровне. Только в вокальной сфере педагог не может воспитать профессионального артиста, если он сам не является искусным исполнителем. Успех работы учителя во многом зависит от его преподавания и работы с учениками.

ЦЕЛЬ: целью педагогических навыков по совершенствованию вокального исполнения является развитие вокальных способностей учащихся, научение их пению на профессиональном уровне, раскрытие их творческого потенциала. Для достижения поставленной цели педагог выполняет следующие задачи: 1-Развитие голосовой техники: обучение учащихся правильному дыханию, вокализации и артикуляционной технике. 2-Расширение репертуара – обучение учащихся исполнению песен разных стилей и жанров, обогащение их репертуара.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: важное значение имеют материалы и методы, используемые для обеспечения эффективности умений педагога по совершенствованию вокальной деятельности. Ниже приведены основные материалы и методы, используемые в этом процессе: Рефлексия и оценка,

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Репетиции и исполнительская практика, Сценическая практика, Слушание и анализ, Практическое занятие, Индивидуальный подход и направлен на развитие творческих способностей, помогая довести вокальное исполнение до совершенства. высший уровень.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: мастерство педагога в совершенствовании вокального исполнения играет решающую роль в развитии творческих способностей учащихся и обучении их пению на профессиональном уровне. Эффективность этого процесса зависит от методических подходов, дидактических принципов и личных качеств педагога. Эти результаты показывают, насколько важны навыки преподавателя в совершенствовании вокальных данных. Учебный процесс, обеспеченный правильными методами и материалами, в значительной степени способствует профессиональному развитию студентов.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: педагогические навыки играют решающую роль в совершенствовании вокальных данных. Успех этого навыка основан на сочетании методических подходов, дидактических принципов и личного мастерства. Чтобы организовать эффективный образовательный процесс по вокальному исполнительству, педагогам необходимо учитывать вышеизложенное. Методическое и личное мастерство педагога является основным фактором улучшения вокального мастерства. Правильные подходы и эффективные процессы обучения во многом способствуют профессиональному развитию студентов. Поэтому педагогам-вокалам необходимо постоянно совершенствовать свою квалификацию, осваивать новые методики и обеспечивать максимально эффективное обучение учащихся посредством индивидуального подхода. Это, в свою очередь, ведет к дальнейшему развитию вокального искусства.

Ключевые слова: вокал, вокальная педагогика, педагогическое мастерство, ученик, мастерство, вокализация, профессиональная деятельность.

Для цитирования: Мунтеева Г. У. Вокальное исполнение в улучшении педагог навык. // Inter education & global study. 2024. №4(1). С. 333–342.

VOCAL PERFORMANCE IMPROVED TEACHER SKILL

© Munteeva U. Gulnara[1]✉
[1]Institute of Art and Culture of Uzbekistan Nukus branch, Nukus, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the article talks about the influence of the pedagogue and the importance of professional experience in improving students' vocal performance. Also, the specific features of vocal art and the proper organization of classes during the lesson are analyzed. It is necessary for a vocal teacher to master the ability to listen, perform and analyze the work at a professional level. Only, in the vocal field, a pedagogue cannot

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

educate a professional artist if he is not a skilled performer himself. The success of a teacher's work depends largely on his teaching and working with students.

AIM: the goal of pedagogical skills to improve vocal performance is to develop the vocal abilities of students, teach them to sing at a professional level, and reveal their creative potential. To achieve this goal, the teacher performs the following tasks: 1-Development of voice technique: teaching students proper breathing, vocalization and articulation technique. 2-Expanding the repertoire - teaching students to perform songs of different styles and genres, enriching their repertoire.

MATERIALS AND METHODS: the materials and methods used to ensure the effectiveness of the teacher's skills in improving vocal activity are important. The following are the main materials and methods used in this process: Reflection and evaluation, Rehearsal and performance practice, Stage practice, Listening and analysis, Practical lesson, Individual approach and is aimed at developing creative abilities, helping to bring vocal performance to perfection. highest level.

DISCUSSION AND RESULTS: the teacher's skill in improving vocal performance plays a decisive role in developing students' creative abilities and teaching them to sing at a professional level. The effectiveness of this process depends on methodological approaches, didactic principles and personal qualities of the teacher. These results show how important teacher skills are in improving vocal performance. The learning process, provided with the right methods and materials, greatly contributes to the professional development of students.

CONCLUSION: pedagogical skills play a decisive role in improving vocal abilities. The success of this skill is based on a combination of methodological approaches, didactic principles and personal skill. To organize an effective educational process in vocal performance, teachers need to take into account the above. The methodological and personal skill of the teacher is the main factor in improving vocal skills. The right approaches and effective learning processes contribute greatly to the professional development of students. Therefore, vocal teachers need to constantly improve their qualifications, master new techniques and ensure the most effective training for students through an individual approach. This, in turn, leads to the further development of vocal art.

Key words: vocal, vocal pedagogy, pedagogical skill, student, skill, voicing, professional performance.

For citation: Munteeva U Gulnara. (2024) Vocal performance improved teacher skill', Inter education & global study, (4(1)), pp. 333–342. (In Uzbek).

Yaqin va O'rta Sharq mintaqalarida, xususan, Markaziy Osiyoda joylashgan ko'hna davrlarda vujudga kelgan professional musiqa san'atida yakkaxonlik va hamnafaslik ijro shakllari qadimdan qo'llanilgan. Ijro shaklining oddiy ko'rinishlari mahalliy mehnatkash aholi orasida folklor musiqasi negizida, kasbiy tus olgani esa saroyning madaniy, ko'ngilochar hamda joriy etilgan zardushtiylik marosimlarida ancha erta paydo bo'lgan. Garbiy Yevropa mamlakatlarida esa xonandalikka kasbiy yondashuv dastavval cherkov

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

musiqasi orqali paydo bo‘lgan. Cherkovdagi xor jamoalarida ishtirok etish uchun xonandalardan faqatgina tovush bilan ohang tiniqligini saqlagan holda,deyarli murakkab bo‘lmagan ritm ravonligiga amal qilib kuylash talab etilgan.

Yevropa vokal san’ati asosan, xalq va kult qo‘shiqlari shaklida rivojlangan. Xalq ijrochilik san’ati, cherkov qo‘shiqchiligi – bularning hammasi o‘zining yuksak vokal madaniyati bilan dunyoviy professional vokal san’ati paydo bo‘lishiga zamin yaratib bergan. Vokal san’atining birinchi tarixiy vakillari – xalq xonandalaridir. Har bir millatning madaniy taraqqiyoti qaysi bir davrga mansub bo‘lishidan qat’iy nazar, mazkur xalqning iqtisodiy, ilm – fan, adabiyot va ma’naviyat sohalarida erishgan yutuqlari bilan chambarchas bog‘liq[1:3].

Vokal ijrochiligi hozirgi kunda keng tarqalgan asl xalq san’ati turlaridan biridir. Vokal ijrochiligi odamlarda chuqur estetik zavq uyg‘otibgina qolmay, insoniy va ma’naviy saviyasini, badiiy didini oshirishga yordam beradi. Vokal janri xonandalik jozibasi bilan hayratga soluvchi o‘ziga xos san’atdir.

U insonning eng yaxshi his-tuyg‘ularini uyg‘otib, hayajonlantirish, qiziqtirish xususiyatiga ega, shu sababdan vokal ijrochilari bilan bir qatorda tinglovchilarning ham badiiy-g‘oyaviy tarbiyalanishidagi roli juda katta. Biz bolaligimizdan o‘zimiz yoqtirib qolgan qo‘shiqlarni vokaliz qilishga odatlanib qolganmiz, professional vokal san’ati ijrochi oldiga yuqori talablarni qo‘yadi. Chinakam professional xonanda bo‘lish uchun tiniq ovoz, musiqiy va aktyorlik qobiliyatlariga ega bo‘lish talab etiladi. Bundan tashqari san’at durdonalarini idrok eta olishi, chuqur nazariy va amaliy bilim, ko‘nikma va malakalarga ega bo‘lishi zarur. Bu fazilatlarning barchasi bir shaxsda mujassam bo‘lishi uchun esa professional ijrochi, yani opera va kamer-konsert xonandasidan badiiy-texnik tayyorgarlik, ya’ni ma’lum diapazonda o‘z ovozini erkin idora eta bilish, ovozning o‘ziga xos xususiyatlarini ochib berish, ohanglarni ifodali ijro etish va hokazolar talab qilinadi. Badiiy-texnik “qurollangan” xonandagina o‘z imkoniyatlarini to‘liq ishga solib ijro etilayotgan asar mazmunini to‘la va ishonarli talqin etishi mumkin[2:9].

Vokal fani talabalarning musiqiy qobiliyatini yanada rivojlantirish va kuylash mahorati san’ati ko‘nikmalarini o‘rgatishga asoslanadi. Vokal fanining asosiy maqsadi – bo‘lajak vokal-xor ijrochiligi va musiqali teatr aktyorlari talabalarini vokal san’ati vositasida ularga ovoz qo‘yish, nafas malakalari, eshitish qobiliyatini rivojlantirish, turli kuylash yo‘llari, ansambl, talaffuz muammolari, turli dinamik nyuanslarda kuylay bilish hamda pedagogik malakalarini amaliy va nazariy asoslari bilan qurollantirish, estetik va badiiy didlarini tarbiyalash hamda badiiy ijrochilik mahoratini o‘rgatish va o‘stirishdir. Talabalarning ovoz imkoniyatlarini vokal-badiiy jihatdan rivojlantirish ularga kuylash texnikasini o‘rgatish ishlari bilan organik tarzda qo‘shib olib boriladi.

Shuningdek, vokal malakalarini egallash, vokal pedagogikasining sistemalilik, izchillik, oddiydan murakkabga, yakka yondoshish kabi qator didaktik prinsiplariga asoslanadi. Vokal fanning asosiy vazifasi talabalar ovozini ilk mashg‘ulotlardan boshlab kuylashga moslashtirirish va ovoz apparatini bosqichma-bosqich ijodiy jarayonga singdirib borishdan iboratdir. Talabalarga vokal darsi jarayonida ta’lim va tarbiya berish, ularni

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

dunyo standartlariga javob beradigan chuqur bilimli, yuqori malakali mutaxassis qilib tayyorlash, badiiy jihatdan rivojlantirish, ularga vokal texnikasini, uning sirlarini o‘rgatishda katta ahamiyat kasb etadi. Ushbu fan darslari jarayonida talabalarning nafaqat vokal ijrochilik, kuylash malakalarini va musiqiy qobiliyatlari rivojlantirib boriladi, balki ularning ma’naviy-ma’rifiy saviyasi, badiiy-estetik didini tarbiyalash borasida ham uzluksiz ishlar olib boriladi.

Vokal fani – musiqa nazariyasi, solfedjio, garmoniya, polifoniya, musiqa asarlari tahlili, musiqa tarixi, fortepiano, dirijyorlik, vokal ansambli kabi fanlar bilan o‘zaro bog‘liq. Vokal fani ilm fan va san’at sohasida muhim o‘ringa ega.

Vokal san’ati vositasida talabalarning estetik va badiiy didini tarbiyalash, ularning ijrochilik qobiliyatini rivojlantirishda uzluksiz talabchanlik bilan ish olib borish, ularni o‘zbek kompozitorlarining asarlari, qardosh xalqlar vokal asarlari, shuningdek, chet el kompozitorlari tomonidan yaratilgan nodir asarlar bilan tanishtirish, professional uslubda kuylash malakalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Ovozni qo‘yish bu talabani professional kuylashga o‘rgatish demakdir. Bu jarayonda ovoz apparati, diapazon, jarang kuchi hamda birqator badiiy vositalar ustida tinmay ish yuritilishi zarur.

Vokal o‘qituvchilari yigit va qizlarning ovoz imkoniyatlari haqida mukammal bilimga ega bo‘lishlari shart. Talabada xonandalik ovozini tarbiyalshda bir qator metodik qo‘llanmalarga amal qilish kerak. Ularga vokal kuylash ko‘nikmalarini o‘zlashtirishda avval ovoz apparati tuzilishi haqida tushuncha berib o‘tish juda muhimdir. Insonning ovoz apparati o‘ziga xos murakkab musiqa asbobi bo‘lib, u o‘zining rang–barang tembr boyligi, nihoyatda nozik musiqa ifodalash xususiyatlariga egaligi bilan hamma musiqa asboblaridan ustun turadi. Tovushni hosil bo‘lishida inson organizmining bir qator organlari: og‘iz, burun bo‘shlig‘i, tovush paychalari, halqum, bronx, o‘pka, nafas mushaklari, diafragmalar ishtirok etadi. Ovoz hosil qilishda yuqorida aytib o‘tilgan a’zolar asab tizimining buyrug‘ini bajaradilar. Qo‘shiq aytish jarayonida ular bir organizmdek birlashadilar. Kuylash holati haqida talabalarga qator ko‘rsatmalar berib o‘tish eng asosiy omillardan hisoblanadi. Bunda talabaning qaddi-qomati erkin holatda, boshi va bo‘yini to‘g‘ri, chakaglari bo‘sh va tabiiy xarakatda bo‘lishi uqtiriladi.Talabani erkin kuylashga o‘rgatish jarayonida ovoz paychalari to‘g‘ri kuchlanishi va bo‘g‘izni siqmaslik talab etiladi. Ovoz organlarining faoliyati natijasida eshitish idroki hosil bo‘ladi. Talabada eshitish qobilyatini rivojlantirish o‘ta muhim masalalardan biri, chunki qo‘shiqni intonatsion tiniq kuylanishi eshitish qobilyatiga juda ham bog‘liqdir[3:8].

Demak, talabalarda vokal ijrochiligini takomillashtirishda pedagog yuqoridagi barcha xususiyatlarni inobotga olishi kerak. Xonandalarni ijro faoliyatining oxirigacha benuqson, saviyasini va imkoniyatini to‘la saqlanib qolishi bir qator ijro va jismoniy holatlar bilan bog‘likdir. Xonandalarning doimiy nazoratda saqlanishi lozim bo‘lgan tomonlari, bu tabiat bergan ovozni saqlash, ya’ni asrash. Ikkinchidan, sihatlik xususiyatlariga katta ahamiyat berish, uchunchidan, talqin qonunlariga rioya qilishdan iboratdir.

Ovoz har bir jonli mavjudotda mavjud, lekin xonandalik yoki hofizlikka xos ovoz, tabiatning in’omi hisoblanadi. Shu bois, uni ehtiyot qilinishi, muntazam tarzda parvarishlab

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

turilishi, undan aql va idrok bilan foydalanilishi maqsadga muvofiqdir. Hofizlikdagi ovozning salomatligi va xastalanmasdan faoliyat olib borishda, bir qator ovozni asrash yoki ovoz gigiyenasiga e'tibor berib unga rioya qilish lozimdir. Avvalo, xonanda ovoz pardalarini xastalanishidan hamda qattiq urinib qolishidan doimo saqlanib nazoratda tutishi lozim. Aslida, bu qanday holatlarda yuz berishi barchaga ayondir. Ya'ni, tomog'ini kuchlantirib qattiq gapirishdan, bo'lar-bo'lmas baqirib kuylashdan, xonandaga noqulay bo'lgan pardalarda (tessiturada) majburan ko'p vaqt davomida kuylash, avj pardalarda beto'xtov va beo'xshov xonish qilishlar turli ovoz xastaligiga olib keladi. Buni oldini olish uchun xonanda, doimo ovoz sozlash mashqlarini tartib bilan olib borishi, past va yuqori ovoz tessituralarida ko'p vaqt kuylashni ma'lum ovoz qizdirib tayyorlangan mashqlardan so'ng amalga oshirishi, doimo ustozining nazoratida bo'lishi maqsadga muvofiq bo'ladi.

Ijrochilik mohiyatini ko'rsatishda xonanda har bir asarni ichki dunyosini tushunib, uning obraziga tayyorlangan holda kira olishi va shu obrazni ijodkor tasavvur qilgandek yarata olishi ovoz talqinida muhimdir. Shu bilan birga ovoz imkoniyatlarini, sifatini ko'rsatishda avvalo o'z ijrosini o'zi tinglashi va o'z bilimi doirasida to'g'ri idroklashi lozim[4:9].

Xonandani tarbiyalash jarayonida o'qituvchi turli usullardan foydalanadi. Birinchi o'rinda vokal eshitishni tarbiyalash va mukammalalshtirib borishg nazorat bilan barcha vokal sifatlarini rivojlantirish turadi. Talabada xonandalik jarangdorligini to'g'ri tashkil etish haqidagi tasavvurni ishlab chiqish zarur. Ta'lim doimo musiqa materiallari mashq, vokal va badiiy asarlar asosida olib boriladi. To'g'ri tanlangan musiqiy manba tovushni tarbiyalaydi. Mashq – bu bilim olishning asosiy vositasi. Ularni qo'llash talabalar tovushida uchraydigan va tuzatishni talab etadigan kamchiliklarni yo'qotish vositasi bo'lib xizmat qilishi kerak. Ovozga sayqal berish mashqlari – mashqdan badiiy asarlarga o'tish uchun foydali manba hisoblanadi. O'qituvchi tomonidan katta odob saqlagan holda badiiy pedagogik manba tayyorlash talab etiladi. Manbalarni musiqiy, vokal-texnik va ijro qiyinchiliklarini e'tiborga olib tahlil etish – o'qituvchining zaruriy sifati hisoblanadi.

Ovoz qo'yish metodlari (vokal maktablari) turlicha, biroq ularning hammasi umumiy tamoyillar va bosqichlarga tayanadi: nafas olishni rivojlantirish va takomillashtirish; rezonatrlar, pozitsiya, tovushni hujum qilish tushuncha va ko'nlikmalarini egallash; texnika vokal usullarini o'zlashtirish; talaffuz apparati bilan ishlash kabidir[5:37].

Keng ko'lamli musiqiy pedagogik manbalarni egallash va ularni qo'llay bilish – pedagogik faoliyat muvaffaqiyati talablaridan biri. Asarni muvaffaqiyatli ijrosi uchun o'rganish va ashula aytish usuli katta ahamiyat kasb etadi. O'quvchi asarlar ustida ishlash uslubini keng ko'lamli va turli-tuman repertuarlarni tezrok o'zlashtirib olishi uchun o'rganishi kerak. Tovush sifatini ko'zlangan natijada tarbiyalashda ovozni ko'rsata bilish katta ahamiyat kasb etadi. Ko'rgazmali qurollar ko'ra oladigan va sodda bo'lgani uchun ham kerakli ko'nikmalarni shaxsan topishga majbur etadi. Buning uchun o'qituvchining o'zi ham yaxshi ovozga ega bo'lishi lozim, o'quvchi esa – tahlid qobiliyatiga ega. Biroq, tahlid kuylashni o'rganishda majburiy hisoblanmaydi. Masalan, Lamperti xonanda bo'lmagan, biroq buyuk xonandalarni tarbiyalagan. Muskul usullarini ko'rsatish va tushuntirish

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

o‘qituvchi amaliyotida katta o‘rin egallaydi. Muskul usuli doim muayyan narsalarni qamrab oladi, doim to‘xtata oladi yoki tovush apparatidagi ishlarning qaysidir qismini o‘zgarttiradi.

O‘quvchi avval nima qilishini tushunib oladi, keyin esa bu harakatlarni ashula aytish paytida tushungan holda qo‘llashga harakat qiladi. Muskul usulining qimmatligi ham mana shundadir. Nutq orqali tushuntirish, so‘z ahamiyati – ovoz tuzilishi haqidagi ishonchli tushunchani tarbiyalashda o‘ta muhim omil sanaladi. Ashula aytishni o‘rganishda nutq orqali tushuntirish juda muhim, negaki tovush apparati ichida sababli – kuzatuvli o‘zaro hamkorlikni tushuntiradi va uning ishini bir muncha aniq tushunib yetishga imkon beradi. Tovush va muskullarni his etishni nutqiy tushuntirish har doim ham o‘zini oqlayvermaydi, o‘qituvchi ko‘pincha qiyoslashga, obrazli ifodalashga harakat qiladi. Agar ular o‘quvchilarga tushunarli bo‘lsa qo‘llaniladi va kerakli javob harakatlarini keltirib chiqaradi. Yangi talabalar bilan tanishishda uning imkoniyat va qobiliyatini (nimaga qodirligini) tushunib olish o‘qituvchining birinchi darajali vazifalaridan biri hisoblanadi. Talabaning ashula aytishi uchun unga ma’lum bo‘lgan mashqlardan berish kerak[6:23].

Har qanday musiqa yoki musiqiy jumla o‘z ifodali mazmuniga ega. Asar va uning obrazi ustida ishlash uch bosqichga taqsimlanadi. Birinchi – asar musiqasi va so‘zlarini o‘rganish, ikkinchi – vokal texnikasi ustida ishlash, uchinchi – badiiy ishlov berish. Professional xonanda – g‘azab, rahm-shafqat, hazil, masxara, erkalash, bo‘sa, ayyorlik, og‘riq, jasorat kabi his-tuyg‘ular hammasini kuylash mahoratiga ega bo‘lishi kerak. Ijrochining asosiy maqsadi tinglovchilar qalbiga insonlar dunyosining ehtiroslarini kirita bilishdan iborat bo‘ladi. Bundan tashqari musiqachi sozandalar bilan hamkorlikda improvizatsiya qilish ham maqsaddan holi emas. Xonanda vokal texnikasiga ega bo‘lishi kerak, ya’ni ovozini erkin boshqara olishi kerak. Estrada vokali akademik vokaldan tovushning tabiiyligi va ochiqroqligi bilan farq qiladi. Biroq, akademik yo‘nalish kabi, estrada janrida ham kuylash ko‘nikmalari, tovushning pozitsiyasi va tirgakligi muhim o‘ringa ega[7:15]. Mahoratli pedagog talabalarda vokal ijrochiligini takomillashtirishda mashqlarni to‘g‘ri tashkil etishni bilishi kerak. Talabalar bilan vokaldan mashg‘ulotlar o‘tkazishda quyidagilarni inobatga olish zarur: talabalarning psixo-fiziologik xususiyatlarini hisobga olish; ovoz tembri va diapazoni o‘zgarishini kuzatish; tezlatilgan va davomiy ijroga yo‘l qo‘ymaslik; talabalarga o‘z ovoziga nisbatan ehtiyotkorona munosabatda bo‘lishni o‘rgatish[8:8]. Vokal xonandasi avvalo, ovozini yo‘qotmaslikka harakat qilishi kerak. Ovoz yo‘qolgan taqdirda uning qayta tiklanguniga qadar vokal mashg‘ulotlarini ya’ni qo‘shiq aytishni to‘xtatib turishi lozim. Bo‘g‘ilgan ovoz o‘z tabiiy holatiga qaytishi murakkab jarayon bo‘lganligi bois, mahoratli qo‘shiqchi intonatsion xatolardan qochishi, buning uchun ovozini taranglashtirishga (tomoqqa kuch berishga) majbur bo‘ladi. Ovoz yaxshilanmaguncha, bunday yo‘lni qo‘llamaslik lozim. Musiqiy asar ijrosini o‘rganish paytida diqqatni jamlab, ko‘p xatolarga yo‘l qo‘ymaslikka intilish lozim. Umuman olganda, murakkab mashqlarni xato bilan bajargandan ko‘ra, osonroq mashqlarni bexato bajarish afzalroqdir. Agar berilgan ovoz mashqi 3 martada ham xato bilan bajarilsa, talaba qo‘rquvdan ijodiy nazoratni yo‘qotib, mashqni davom ettira olmaydi. Talaba vokal mashqlarini tartib bilan, yengil bajarashi kerak. Bu jarayondagi muhim qoida kuylash chog‘ida hech qachon qisiq

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

va noqulaylik holatda bo‘lmaslik kerak. Agar birorta tovush noto‘g‘ri kuylansa, yoki noqulaylik sezilsa ovozingizning o‘zidan biror jihatni noto‘g‘ri bajarayotganingizni his qilasiz. Har doim hissiyotlaringizga ishoning[9:285].

Shuni alohida ta’kidlash kerakki, vokal ijrochiligi o‘qituvchisi nafaqat pedagog, psixolog ham bo‘lishi talab etiladi. Chunki xarakteri jihatidan turli xil bo‘lgan talabalarga asar tanlashda, ularga asar mazmun mohiyatini tushuntirishda, ularni ijrosidagi nuqsonlarni aniqlash va uni tushuntirish jarayonlarida psixologik jihatdan yondashgan holda amalga oshiriladi. Insonning ovoz apparati o‘ziga xos murakkab musiqa asbobi bo‘lib, u o‘zining rang-barangligi, tembrga boyligi, musiqani nihoyatda nozik ifodalash xususiyatlarga egaligi bilan ham musiqa asboblardan ustun turadi. Dastlab xonandaning eshitish qobiliyati aniqlanadi, azaldan ozmi-ko‘pmi qo‘shiq aytib yurgan, lekin eshitish qobiliyati rivojlanmagan xonandaning ovoz va musiqa qobiliyatini aniqlashda ularga notanish bo‘lgan musiqa asboblaridan foydalanish mumkin.

Musiqa eshitish qobiliyati rivojlanmagan xonandalar musiqa asbobida chalingan kuy bo‘lagini darhol ilg‘ab olmasliklari mumkin. Shu paytda ustoz notani yoki kuy bo‘lakchasini o‘z ovozida kuylab eshittirsa, xonanda uni to‘g‘ri takrorlash mumkin, Ayrim xonandalarning eshitilgan tovushlardan bittasini to‘g‘ri takrorlab, ikkinchisiga tusha olmaslik hollari ham uchraydi. Chunki, ular birin-ketin eshittirilayotgan tovushlarni eshitish a’zolari va ovoz pardalarini darhol boshqara olmaydilar. Shuningdek, xonandaning eshitish qobiliyati va xotirasining sustligi yoki nafasni to‘g‘ri olish kabi sabablarga ko‘ra xonanda eshittirgan tovush yoki kuy bo‘lakchasini aniq takrorlay olmasligi mumkin. Bunga sabab, eshitish a’zolari bilan ovoz a’zolarining xonanda tomonidan mushtarak boshqara olmasligidandir. Ba’zi bir xonandalar fortapiano ovoziga moslanmaganliklari tufayli eshittirilgan tovushga tusha olmaydilar. Bunday xonandalar sinovdan o‘tkazilganda ularga tanish qo‘shiqlaring kichik bo‘laklarini ayttirish yo‘li bilan ovoz qobiliyatlaririi aniqlash mumkin. Xonandaning eshitish qobiliyati aniqlangach, uning usul tuyg‘usi aniqlanadi. Agar u berilgan usulni bir marta qaytarsa unga oldingidan murakkabroq ritmlik shakllar bilan sinab ko‘riladi. Xonandaning ovozi, tembri va diapazoniga qarab aniqlanadi. Agar, ustoz shu ishda xatoga yo‘l qo‘ysa u o‘z ovozida kuylamaydi, balki zo‘riqib kuylaydi, bu esa uning ovoziga salbiy ta’sir qiladi. Xonandani bir asar bilan har tomonlama tanishtirish muhim ahamiyatga ega[10:168].

Vokal ko‘nikmalarini shakllantirish jarayoni talabalarni ovoz apparati va uning xususiyatlari borasidagi nazariy va amaliy tushuncha va bilimlarni singdirish bilan chambarchas bog‘liq. Vokal san’atini mutaxassislik tarzida o‘rganuvchilar uchun bu amaliyot odatiy holdir. Boshlang‘ich musiqiy bazasi bo‘lmagan talabalar uchun mashg‘ulotlar sharoitida shunday vaziyat yuzaga keladiki, ba’zi talabalar o‘zlariga berilgan vokal va texnik vazifalarni har doim ham tushunmaydilar, ko‘p hollarda o‘z ta’limning pirovard maqsadini ko‘ra olmaydilar. Natijada, talabalarga to‘g‘ri ijrochilik vokal san’ati yetishib bo‘lmaydigan murakkab jarayonday tushuncha hosil qiladi. Bunda o‘qituvchining mashaqqatli mehnati ta’limning dastlabki bosqichidayoq to‘g‘ri pedagogik ta’lim berish mahoratida o‘z ifodasini topadi. Murakkab texnik muammolarni bartaraf etish jarayonida

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

o‘qituvchi va talaba kommunikativ o‘zaro ta’sirning yangi usullarini topishi zarur. Bundan tashqari, ko‘pchilik talabalar kuylash texnikasini imkon qadar tezroq o‘zlashtirishni xohlaydilar. Biroq, xonandalik ovozini tarbiyalash usullariga bag‘ishlangan zamonaviy tadqiqotlar, qoida tariqasida, ehtiyotkorlik bilan tovush hosil qilish tartibini, kuylash san’ati texnikasining bosqichma-bosqich murakkablashuvini izohlaydi.

Vokal ko‘nikmalarini shakllantirish jarayoni ovoz apparatini da to‘g‘ri foydalanish usullarini topish, hamda ovozni shakllantirish jarayonida ishtirok etadigan mushaklarning rivojlanishi bilan tavsiflanadi. Bir so‘z bilan aytganda, vokal ko‘nikmalarini shakllantirish – bu to‘g‘ri yo‘lga qo‘yilgan qo‘shiq kuylash xolatini yo‘lga qo‘yish, keyinchalik reflektsiya holatiga keltirilishi va xonandaning e’tiborini to‘liq o‘zgartirishga imkon beradigan to‘g‘ri ko‘nikmalarini rivojlantirish bilan bog‘liq bo‘lgan “ovozni topish” jarayonining texnik tomonidan badiiy topshiriqlarni bajarishgacha bo‘lgan bosqichma-bosqich o‘zlashtirilib borilishi kerak bo‘lgan amaliy bilimlar majmuasidir[11:833]. Talabalarning vokal ijrochiligini takomillashtirish avvalo ta’lim va tarbiya metodlariga bog‘liq. Pedagog nafaqat vokal ijrochiligini takomillashtiradi shu bilan birga talabada professional kasbiy san’atkorlik bilim, ko‘nikma, malakni shakllantirishi kerak.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Malikova D. Vokal. Toshkent.: “Lesson press” 2019. 210 b.
2. Jalilov I. Akademik xonandalik ijrochiligi. – Toshkent.: O‘zDK. 2021. 240 b.
3. Malikova D. Vokal. Toshkent.: “Lesson press” 2019. 210 b.
4. Nurullayev F. Vokal va zamonaviy musiqa. – Buxoro.: BuxDU, 2020. 172 b.
5. Pirmatov Sh. Professional aktyorlar tayyorlashda vocal maktabining o‘rni// jur. Teatr №3. Toshkent.: 2014. “Paper Max” – 48. (36-37)
6. Jalilov I. Akademik xonandalik ijrochiligi. – Toshkent.: O‘zDK. 2021. 240 b.
7. Yuldasheva A. Vokal. Toshkent.: 2020. Fan va jamiyat. 160 b.
8. Alimbekova O. Vokal ansambli. Toshkent.: 2020. Fan va ta’lim poligraf. 156 b.
9. Saidumarov I. Talabalarda vokal asarlarini ijro etish ko’nikmasini rivojlantirish// jur. Oriental Art and Culture. № 3/4. – Farg‘ona, 2022.
10. Rahimov E. Vokal. – Toshkent.: Barkamol fayz media, 2017,188 b.
11. Muzafarova S. Vokal darslarıda talaba bilan muloqotda yuzaga keladigan muammolarni bartaraf etish usullari//konf. “O‘zbekistonda ilm-fanning rıvojlanish istiqbollari” xalqaro ilmiy-amaliy anjumani. 2022-yil 30 noyabr. www.scientists.uz (832-835 b).

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Munteeva Gulnara Uzaqbaevna**, professor [**Мунтеева Гулнара Узақбаевна,** профессор], [**Munteeva U. Gulnara,** teacher]; manzil: Qoraqalpog‘iston Respublikasi, Nukus shahri, Qoraqalpog‘iston ko‘chasi raqamsiz uy [адрес: Город Нукус, Республика Каракалпакстан., ул. Каракалпакстан, дом без номера], [address: Karakalpakstan, house without number, Karakalpakstan street, Nukus]; E-mail: munteevagulnara@gmail.com ORCID 0000-0002-9131-9695

CC BY NC ND

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Original peper

BO‘LAJAK TASVIRIY SAN’AT O‘QITUVCHILARIDA ART-TERAPIYA MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK JIHATLARI

© I.I. Raxmatova[1]✉

[1]Termiz davlat pedagogika instituti, Termiz, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqolada bo‘lajak tasviriy san’at o‘qituvchilarida art-terapiya madaniyatini shakllantirishning dolzarb masalalari, hamda pedagogik-psixologik jihatlari yoritib berilgan.

MAQSAD: badiiy va pedagogik faoliyat dinamikasi, individual ehtiyojlarga tayanishda professional pedagogik muloqot, talabalarning qobiliyatlari va imkoniyatlarini, hamda bo’lajak tasviriy san’at o‘qituvchilarida art-terapiya madaniyatini shakllantirish

MATERIALLAR VA METODLAR: tasviriy san’at sohasidagi asosiy prinsiplarni o‘rganish, art-terapiya madaniyatini shakllantirish orqali ta’lim sifatini isloh qilish yo’llari, tasviriy san’at o'qituvchilarining kasbiy malakasi oshirishda art-terapiya metodologiyasini ishlab chiqish.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: art-terapiya sohasida olib borilayotgan tadqiqotlarning samaradorligini oshirish, yig‘ilgan materiallar o‘rganilishi natijasida ta’lim jarayonida foydalanishga ta’siri aniqlandi. Art-terapiyani rivojlantirish bilan bir qatorda uni o‘rgatishning afzalliklari bo‘yicha tahlil qilingan ilmiy maqolalarga ko‘proq jalb qilish kontingentiga tayanadi.

XULOSA: hozirgi globallashgan sharoitda bo‘lajak tasviriy san’at o‘qituvchilarida art-terapiya madaniyatini shakllantirish masalalarining dolzarb jihatlari, hamda art-terapiyani rivojlantirishdagi san'atning insonning hissiy va shaxsiy-semantik sohalariga, uning munosabatlari tizimiga, birinchi navbatda tasviriy san'atga, shuningdek, tasviriy san’atga oid ijodiy faoliyatga kuchli ta'sir ko‘rsatishga asoslangan shakllarini tadqiq etish, hamda o‘z-o‘zini bilishni san'at orqali shaxsiy rivojlanish bilan uyg‘unlashtirish, shuningdek, atrofdagi dunyoning haqiqatini hisobga olgan holda konstruktiv harakatlar qilish qobiliyatini rivojlantirish kabi masalalar mazmunini yoritadi.

Kalit so‘zlar: art terapiya, musiqa terapiyasi, dramaterapiya, kollaj, izoterapiya, kineziterapiya,mashg‘ulot, musobaqa, maqsad, tafakkur, sifat, qobiliyat, faoliyat, uyg‘un, o‘yin.

Iqtibos uchun: Raxmatova I.I. Bo‘lajak tasviriy san’at o‘qituvchilarida art-terapiya madaniyatini shakllantirishning pedagogik-psixologik jihatlari. // Inter education & global study. 2024. №4(1). B. 343–348.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

ПЕДАГОГИКО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ АРТ-ТЕРАПЕВТИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ У БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОГО ИСКУССТВА

© И.И. Рахматова[1]✉

[1]Термизский государственный педагогический институт, Термез, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье освещаются актуальные вопросы формирования арт-терапевтической культуры у будущих учителей изобразительного искусства, а также педагогико-психологические аспекты.

ЦЕЛЬ: динамика художественно-педагогической деятельности, профессионально-педагогическое общение с опорой на индивидуальные потребности, формирование способностей и возможностей учащихся, а также культуры арт-терапии у будущих учителей изобразительного искусства

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: изучение основных принципов в области изобразительного искусства, путей реформирования качества образования через формирование культуры арт-терапии, разработка методики арт-терапии в повышении профессиональной квалификации учителей изобразительного искусства.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: повышение эффективности проводимых исследований в области арт-терапии, в результате изучения собранного материала выявлено влияние на использование в образовательном процессе. Он полагается на больший контингент участников в научных статьях, анализирующих преимущества его обучения наряду с развитием арт-терапии.

ВЫВОД: актуальные аспекты формирования культуры арт-терапии у будущих педагогов изобразительного искусства в нынешних глобализированных условиях, а также исследование форм искусства в развитии арт-терапии, основанных на сильном влиянии на эмоциональную и личностно-смысловую сферы человека, на систему его отношений, в первую очередь к изобразительному искусству, а также к творческой деятельности, связанной с изобразительным искусством, а также на самореализации. гармонизация познания с личностным развитием через искусство, а также, освещает содержание таких вопросов, как развитие умения совершать конструктивные действия с учетом реальности окружающего мира.

Ключевые слова: арт-терапия, музыкотерапия, драматотерапия, коллаж, изотерапия, кинезитерапия,тренировка, соревнование, цель, мышление, качество, способности, деятельность, гармония, игра.

Для цитирования: Рахматова, И.И. Педагогико-психологические аспекты формирования арт-терапевтической культуры у будущих учителей изобразительного искусства. // Inter education & global study. 2024. №4(1). С. 343–348.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

PEDAGOGICAL-PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF THE FORMATION OF THE CULTURE OF ART THERAPY IN FUTURE TEACHERS OF FINE ARTS

© Ikhbolxon I. Rakhmatova [1]✉

[1]Termez State Pedagogical Institute, Termez, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article covers the current issues of the formation of art therapy culture in future teachers of Fine Arts, as well as pedagogical and psychological aspects.

AIM: dynamics of artistic and pedagogical activity, professional pedagogical communication in relying on individual needs, the formation of students ' abilities and capabilities, as well as a culture of art therapy in future teachers of Fine Arts

MATERIALS AND METHODS: the study of basic principles in the field of Fine Arts, ways to reform the quality of education through the formation of a culture of art therapy, the development of an art therapy methodology in improving the professional competence of teachers of Fine Arts.

DISCUSSION AND RESULTS: increasing the effectiveness of research carried out in the field of Art therapy, as a result of the study of the collected materials, the effect on its use in the educational process was determined. In addition to the development of Art therapy, it relies more on a contingent of involvement in scientific articles analyzed on the benefits of teaching it.

CONCLUSION: topical aspects of the issues of formation of art therapy culture in future teachers of Fine Arts in the current globalized conditions, as well as the study of forms of art in the development of art therapy based on a strong influence on the emotional and personal-semantic spheres of a person, the system of his relations, first of all on the visual, it illuminates the content of such issues as the development of the ability to perform constructive actions, taking into account the reality of the surrounding world.

Key words: art therapy, music therapy, dramatherapy, collage, isotherapy,kinesitherapy, training, competition, goal, thinking, quality, ability, activity, harmony, play.

For citation: Ikhbolxon I. Rakhmatova. (2024) ‘Pedagogical-psychological aspects of the formation of the culture of art therapy in future teachers of fine arts, Inter education & global study, (4(1)), pp. 343–348. (In Uzbek).

Bugungi kunda bo‘lajak tasviriy san’at o‘qituvchilarida art-terapiya madaniyatini shakllantirish masalalari dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Bo’lajak o'qituvchilarning ijodiy badiiy va vizual tayyorligini rivojlantirish uch bosqichdan o'tadigan ijodiy badiiy-ma'rifiy faoliyatga tayyorligini shakllantirishdan iborat. Insonparvarlik ta'limi qoidalariga muvofiq, asosiy maqsad kelajakda barkamol yetuk shaxsni shakllantirishdan iborat. O'qituvchilar

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

pedagogik faoliyatga, shu jumladan individual ehtiyojlarga tayanishda professional pedagogik muloqotga, talabalarning qobiliyatlari va imkoniyatlariga ham bog'liq tushunchalarga ega bo'lmog'i darkor.

Ma'lumki, art terapiya hamda tasviriy san'at ko'pincha bir-birini to'ldirib boruvchi jarayondir. Xususan tasviriy san'at pedagog o'qituvchilari ko'pincha tegishli tayyorgarlikdan o'tgan rassom, psixolog yoki psixoterapevt bo'ladi. Art terapiya vositasida kattalar va bolalar qog'ozda o'zlaridagi ichki muhitlaridagi g'azab, quvonch va qo'rquv, his-tuyg'uiarini ifoda qilish imkonini beradi.Bunda insonning badiiy qobiliyati bor yoki yo'qligi muhim emas. Art terapiya odatda psixokorreksiya usuli hisoblanib, asosan davolash, tuzatish maqsadida ham qo'llaniladi. Bu allaqachon bir necha marta samarali natijalar ko'rsatgan metodlar sarasiga kiradi. Muloqot jarayonida ham san'atning deyarli barcha turlari insonning ruhiy-emotsional holatini yaxshilaydi, bemorning ichki muammolariga ijobiy ta'sir ko'rsatadi, qo'rquvlarini, xohis-istaklarini va maqsadlarini anglashni, hamda ularni mavjud bo'lgati ijodiy yo'llar orqali ifodalashni o'rgatadi. Bu borada badiiy va pedagogik faoliyat dinamikasi uch bosqichini o'z ichiga oladi: **1-bosqich:** dunyoning yaxlit rasmini va badiiy tajribani o'zlashtirish; **2-bosqich**: individual badiiy tajriba orttirishda ijodkorlik, shu jumladan o'z e'tiqodlari, shaxsiy idrok va shaxsiy tanlov; **3-bosqich**: talabalarning shaxsiy manfaatlarini, ularni aniqlash qobiliyati ta'lim va badiiy faoliyatdagi istaklar va afzalliklar.

Pedagogik ta'lim kasbiy kompetentsiyani o'zlashtirishning eng yuqori jarayonidir. Bo'lajak tasviriy san'at o'qituvchilarining kasbiy malakasi quyidagi komponentlarni o'z ichiga oladi: badiiy; ijodiy; kasbiy; pedagogik;

Talabalarning badiiy va ijodiy faoliyatiga rahbarlik qilish o'qituvchining kasbiy va pedagogik kompetentsiyasining asosi hisoblanadi. Badiiy mahoratni amalga oshirish qobiliyati asosan ma'lumotlarning integratsiyalashgan xususiyatlari bilan o'zaro bog'liq jarayondir. Chunonchi san'atning har qanday turi davolash maqsadida ishlatilishi mumkin. Rasm chizish, loydan buyumlar yasash, origami, applikatsiva va boshqalar. Bundan tashqari raqs musiqa va kino ham.

Shuningdek, inson o'z ichki o'zligini aks ettiruvchi asarlar yaratganda mashg'ulotlarda faol bolishi mumkin. Passiv holda pedagog art-terapevt bilan birgalikda boshqa odamlarning rasmlarini, musiqiy kompozitsiyalarni va raqslarini tahlil qiladi. Mashg'ulotlarning individual yoki guruhli turlari ham mavjud. Guruhlar yopiq va ochiqlar turlarga bolinadi. Odatda yopiq guruhlarda ishtirokchilar umumiy muammo bilan bo'lishadi, masalan fobiyalarni yengib o'tish va hokazo. Shuningdek, ochiq guruhlarda turli yoshdagi odamlar yig'iladi, ishtirokchilar istalgan vaqtda kelib yoki jamoadan ketishi mumkin. San'at orqali siz hissiyotlarga berilib, psixodiagnostika o'tkazishingiz, ijodkorlikni rivojlantirishingiz va o'zo'zini hurmat qilishingiz, fikrlaringiz, kayfiyatingiz va xatti-harakatingizni nazorat qilishni o'rganishingiz mumkin. Bu borada bemorlar ham ularning haqiqiy istaklaridan xabardor bo'ladilar. Ular hayot haqida optimistik dunyoqarashni rivojlantirish, boshqalar bilan munosabatlarni o'rnatishni o'rganishadi.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Shunday qilib, ijodiy badiiy-ma'rifiy faoliyatga tayyorlik-bu shaxsning integral sifati, gumanistik yo'nalish bilan ajralib turadi. Badiiy va vizual faoliyat uchun motivatsiya, san'at va ijod nazariyasining psixologik va pedagogik bilimlari, amaliy ijodiy ko'nikmalar hamda ijodiy badiiy-ma'rifiy faoliyatga munosabat tizimi rivojlantiriladi. O'qituvchilarning professional tayyorgarligi ularning kasbiy faoliyat jarayonida shakllanadi. Ijodiy badiiy va vizual faoliyatga tayyorlik shuningdek, institutda tasviriy san'at hamda kasb-hunar ta'limi doirasida shakllantiriladi.

Hozirgi globallashgan sharoitda bo'lajak tasviriy san'at o'qituvchilarida art-terapiya madaniyatini shakllantirish masalalari, hamda art terapiya nima uchun va kimlarga zarur degan savolga javob yoritishga harakat qilamiz. Mazkur turdagi davolanish uchun hech qanday kontrendikatsiyalar yoki cheklovlar belgilanmagan. Shuningdek, art-terapiya har qanday toifadagi insonlar uchun ham o'z ichki tug'yonlarini ifoda qilish imkoniyatini beradi. Bundan tashqari ruhiy barkamolligi past shaxslar, bolalar, talabalar, kar bemorlar ham badiiy terapiya mashqlarini bajarishlari mumkin.

«Art terapiya» asosan quyidagi hislatlar bor bo'lgan shaxslarga tavsiya etilishi mumkin. Masalan: o'ziga bo'lgan past baho, hurmat; depressiya yoki stress holati; yashirin qo'rquvlar; o zini yolg'iz his qilish; asabiylashish, kayfiyatning tez o'zgarishi; hayotdagi ma'lum davrlar- o'smirlik, homiladorlik, qarilik; rivojlanishning kechikishi; boshqalar bilan munosabatlar o'rnatishda ishonchsizlik.

Art terapiyani biror usulini tanlaganda, mijoz izoterapiya, musiqa, qum va ertak bilan davolash va har qanday boshqa turdagi ijod usulini tanlashi mumkin. Mashg'ulotlar odatda 1-2 soat davom etadi va haftada bir necha marta o'tkaziladi. Pedagog art-terapevt bemor yoki guruh bilan uchrashib, qulay materiallarm tanlab, ish boshlashni taklif etadi. Tinch, do'stona muhitda mutaxassis ishtirokchilarga o'z hissiyotlari yoki taktil histuyg'ulariga e'tibor qaratishga yordam beradi. Ijodiy jarayon tugagach, bemorlar natijalarni psixolog bilan muhokama qiladilar.

Quyida art terapiya mashqlaridan namunalar mavjud:

1. Syujetni chizish. Psixolog ma'lum bir mavzu bo'yicha rasm chizishni taklif qiladi va u ishtirokchining his-tuyg'ularini aks ettirishi kerak. Ishni muhokama qilish pavtida mutaxassis sizning hissiy liolatingizni tushunishga yordam beradi.

2. Kollaj qilish. Guruh a'zolari bir mavzuda kollaj qilishadi. Bu orzu va hayot maqsadlarini aks ettirishi mumkin. Shu tariqa psixolog yordamida siz o'zingizni baxtli qiladigan yo'lni rejalashtira olasiz. Kollaj ilhom manbai bo'ladi.

3. Musiqa yordamida chizish. Sizdan musiqiy kompozitsiyani unglash va hissiyotlaringizni qog'ozga tushirish talab etiladi. Bezovtalik кetadi, kayfiyat ko'tariladi, kuch-quvvat sezasiz.

Ail terapiya» (art - san'at, theoraphy - davolash) ya'ni san'at bilan davolash degan ma'noni anglatadi. Bu ijodkorlik bilan birlashtirilgan muloqotning terapevtik ta'siriga asoslangan usul hisoblanadi. Art terapiya psixoterapiyaning nisbatan yangi art-pedagogik usullaridan biridir. San'at bilan davolash usullari dastlab natsistlar lagerlarida stress olgan bolalar bilan ishlash uchun ishlatilgan. «Art terapiya» atamasi ilk bor 1938-yilda Adrian Xill

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

tomonidan sil kasalligi bilan og'rigan bemorlar bilan olib borgan ishlarda qollanilgan va tez orada keng tarqalgan.

Bo‘lajak tasviriy san’at o‘qituvchilarida art-terapiya madaniyatini shakllantirish masalalari asosan san'atning insonning hissiy va shaxsiy-semantik sohalariga, uning munosabatlari tizimiga, birinchi navbatda, tasviriy san'atga, shuningdek, tasviriy san’atga oid ijodiy faoliyatga kuchli ta'sir ko‘rsatishga asoslangan shaklidir. Art terapiyaning strategik maqsadi - shaxsning o'z-o‘zini ifoda etishi, hamda o‘z-o‘zini bilishni san'at orqali shaxsiy rivojlanish bilan uyg‘unlashtirish, shuningdek, atrofdagi dunyoning haqiqatini hisobga olgan holda konstruktiv harakatlar qilish qobiliyatini rivojlantirishdir. Bu art terapiyaning eng muhim tamoyili - mazmuni, shakli va sifatidan qat’i nazar, ijodiy tasviriy faoliyatning barcha mahsulotlarint tasdiqlash va qabul qilishni nazarda tutadi.

Art terapiya - muayyan san'at shakliga mansub janr bo‘yicha ham, psixokorrcktiv terapevtik qo‘llanilish yo‘nalishi va texnologiyasi bo‘yicha ham aniqlanadigan farq va xususiyatlarga ega bo‘lgan psixokorrektiv metodlar majmuidir. Art terapiya san'at vositasida ta'minlanganligi sababli, uning tizimliligi, avvalo, san'at shakllarining o‘ziga xosligi bilan asoslanadi (tasviriy san'at - izoterapiya; teatr, tasvir - obrazoterapiya; adabiyot, kitob - biblioterapiya, raqs, harakat – kineziterapiya, musiqa - musiqa terapiyasi;). Shu bilan birga o’z navbatida, badiiy terapiyaning har bir turi subspektlarga bolinadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Inomjonovna, R. I. (2023). TRANSPERSONAL MODEL IN ART THERAPY-AS HUMANITY PRINCIPLES. ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ, 16(4), 173-181.
2. Inomjonovna, R. I. (2023). ART THERAPY AS AN EFFECTIVE TREATMENT FOR INJURED CHILDREN (During war, violence, natural disasters). ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ, 16(4), 182-188.
3. Рахматова, И. И. (2023). ФОРМИРОВАНИЕ КУЛЬТУРЫ АРТ-ТЕРАПИИ ЧЕРЕЗ ИНТЕГРАЦИЮ ИСКУССТВА. Innovative Development in Educational Activities, 2(18), 33-39.
4. Рахматова, И. И. (2023). ФОРМИРОВАНИЕ КУЛЬТУРЫ АРТ-ТЕРАПИИ ЧЕРЕЗ ИНТЕГРАЦИЮ ИСКУССТВА. Innovative Development in Educational Activities, 2(18), 33-39.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉[**Raxmatova Ikbolxon Inomjonovna**], professor-o’qituvchi, [**Рахматова Икболхон Иномжоновна**] предподаватель, **[Rakhmatova Ikbolkhon**] associate professor, t.e**.** Manzil: O‘zbekiston, 117036, Farg’ona, Marg’iloniy uy 3 [адрес: Узбекистан, 117036, Фергана, Маргилан дом 3], [address: Uzbekistan, 117036, Fergana, Margilan House 3]; raxmatova@terdpi.uz

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Original paper

HOZIRGI DAVR QORAQALPOQ XALQ MUSIQASI: TADQIQOT TARIXI VA TARAKQIYOT TADRIJIDAN

© G.T. Eshbaeva [1]✉

[1] O‘zbekiston davlat san’at va madaniyat instituti Nukus filiali, Nukus, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: maqolada qoraqalpoq xalq musiqa san’atining tadqiqot tarixi va hozirgi davrdagi o‘rganilish jarayonlari haqida so‘z yuritilgan. Qoraqalpoq xalq musiqasi ijtimoiy-madaniy hayotimizning bir qismi hisoblanadi. Xalqimizda bolaning tug‘ilgandan boshlab, to umrining oxirigacha hayoti va hissiyotlari milliy musiqamizni eshitish bilan xarakterlanadi. Milliy musiqamizning tarakqiyot tadriji uning tarixi bilan mustahkam bog‘liqdir. Xalq musiqasi ijro jihatidan o‘ziga xos xususiyatga ega bo‘lib, qoraqalpoq xalqining san’atida katta o‘rin tutgan.

MAQSAD: qoraqalpoq xalq musiqasi boy tarix va boy madaniyatga ega. Bu janrning shakllanishi, rivojlanishi va zamonaviy holati haqida ko‘proq bilish uchun tadqiqot tarixi va rivojlanish jarayonlarini ko'rib chiqish muhimdir. Quyida Qoraqalpoq xalq musiqasining tadqiqot tarixi va rivojlanishining asosiy bosqichlari haqida qisqacha ma'lumot berilgan.

MATERIALLAR VA METODLAR: qoraqalpoq xalq musiqasini o'rganishda qo'llanilgan materiallar va metodlar tadqiqotning sifatli va to'liq bo'lishini ta'minlash uchun juda muhimdir. An'anaviy va zamonaviy ijrochilik namunalarini audio va video shaklda yozib olish. Arxiv audio yozuvlarini qayta tiklash va tahlil qilish. Bu metodlar va materiallar yordamida Qoraqalpoq xalq musiqasi haqida chuqurroq tushuncha hosil qilinadi va uning rivojlanish bosqichlari hamda hozirgi davrdagi holati haqida to‘liq tasavvurga ega bo‘lish mumkin.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: Qoraqalpoq xalq musiqasini o'rganish natijasida quyidagi asosiy jihatlar aniqlangan: Tarixiy Kontekst: Qoraqalpoq xalq musiqasi asosan og‘zaki an'analarga asoslangan va uzoq vaqt davomida yozma shaklda qayd etilmagan. Bu musiqiy asarlar ko‘proq marosimlar, urf-odatlar va kundalik turmushning ajralmas qismi bo‘lgan. XX asr boshlarida Sovet Ittifoqi davrida xalq musiqasining to‘plami va tadqiqotlari boshlangan. Bu davrda ko‘plab qoraqalpoq musiqiy asarlarini yozib olish va nashr qilishga e'tibor qaratilgan. Musiqiy Asboblar: An'anaviy musiqiy asboblar, jumladan dombra, qobiz, dutor va boshqalar, qoraqalpoq xalq musiqasining asosini tashkil etadi. Ushbu asboblar orqali ijro etilgan musiqiy asarlar xalqning urf-odatlari va turmush tarzini aks ettiradi. Tadqiqot natijalari qoraqalpoq xalq musiqasining boy merosini va uning zamonaviy davrdagi ahamiyatini tasdiqlaydi. Bu musiqiy merosni saqlash, rivojlantirish va kelajak avlodlarga yetkazish uchun ko'proq tadqiqotlar va amaliy ishlar olib borilishi zarur.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

XULOSA: Qoraqalpoq xalq musiqasining boy tarixi va hozirgi davrdagi ahamiyati bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar quyidagi asosiy xulosalarni keltirib chiqardi. Qoraqalpoq xalq musiqasi xalqning boy tarixiy va madaniy merosi bo‘lib, uning saqlanishi va rivojlanishi muhim ahamiyatga ega. Ushbu tadqiqot natijalari qoraqalpoq xalq musiqasining qadr-qimmatini ochib beradi va uning zamonaviy davrdagi dolzarbligini ko‘rsatadi. Tadqiqotlar va amaliy ishlar davom ettirilib, bu boy merosning kelajak avlodlarga yetkazilishi uchun mustahkam poydevor yaratilmoqda.

Kalit so'zlar: xalq musiqasi, tadqiqot tarixi, taraqqiyot jarayoni, zamonaviy musiqa, xalq ijodiyoti.

Iqtibos uchun: Eshbaeva G.T. Hozirgi davr qoraqalpoq xalq musiqasi: tadqiqot tarixi va tarakqiyot tadrijidan. // Inter education & global study. 2024. №4(1). B.349–357.

СОВРЕМЕННОМ КАРАКАЛПАКСКОЙ НАРОДНАЯ МУЗЫКА: ПОСЛЕДОВАТЕЛЬНАЯ ИСТОРИЯ И ИССЛЕДОВАНИЯ ИССЛЕДОВАНИЙ

© Г.Т. Ешбаева[1]✉
[1]Нукусский филиал Государственного института искусства и культуры Узбекистана, Нукус, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье обсуждается история исследований народной музыки Каракалпака и текущих процессов исследования. Народная музыка Каракалпака является частью нашей социокультурной жизни. От рождения ребенка в нашем народе жизнь и чувства его жизни характеризуются слышимым natsionalьной музыкой. Развитие нашей natsionalьной музыки тесно связано с его историей. Народная музыка имеет уникальные характеристики с точки зрения упражнений и сыграла отличную роль в искусстве людей Каракалпака.

ЦЕЛЬ: каракалпакская народная музыка имеет богатую историю и богатую культуру. Чтобы узнать больше о становлении, развитии и современном состоянии этого жанра, важно рассмотреть историю процессов исследования и развития. Ниже приводится краткая информация об истории исследования и основных этапах развития каракалпакской народной музыки.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: материалы и методы, использованные при изучении каракалпакской народной музыки, имеют большое значение для обеспечения качества и полноты исследования. Аудио и видеозапись традиционных и современных образцов исполнения. Реставрация и анализ архивных аудиозаписей. С помощью этих методов и материалов формируется более глубокое представление о каракалпакской народной музыке, и можно получить полное представление об этапах ее развития и современном состоянии.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: в результате изучения каракалпакской народной музыки были выявлены следующие основные аспекты: Исторический контекст: Каракалпакская народная музыка основана преимущественно на устных традициях и долгое время не записывалась в письменной форме. Эти

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

музыкальные произведения были неотъемлемой частью многих ритуалов, обычаев и повседневной жизни. В начале 20 века, во времена Советского Союза, начался сбор и исследование народной музыки. В этот период внимание было сосредоточено на записи и издании многих каракалпакских музыкальных произведений. Музыкальные инструменты: Традиционные музыкальные инструменты, в том числе домбра, кобиз, дутор и др., составляют основу каракалпакской народной музыки. Музыкальные произведения, исполняемые с помощью этих инструментов, отражают обычаи и образ жизни народа. Результаты исследования подтверждают богатое наследие каракалпакской народной музыки и ее значение в современности. Необходимы дополнительные исследования и практическая работа, чтобы сохранить, развить и передать это музыкальное наследие будущим поколениям.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: проведенные исследования богатой истории каракалпакской народной музыки и ее значения в современный период позволили сделать следующие основные выводы. Каракалпакская народная музыка представляет собой богатое историческое и культурное наследие народа, и его сохранение и развитие имеют важное значение. Результаты данного исследования раскрывают ценность каракалпакской народной музыки и показывают ее актуальность в современное время. Исследования и практическая работа продолжаются, создавая прочную основу для передачи этого богатого наследия будущим поколениям.

Ключевые слова: народная музыка, история исследований, процесс развития, современная музыка, народное искусство.

Для цитирования: Ешбаева Г.Т. Современном каракалпакской народная музыка: последовательная история и исследования исследований // Inter education & global study. 2024. №4(1). С. 349–357.

MODERN KARAKALPAK FOLK MUSIC: CONSISTENT HISTORY AND RESEARCH RESEARCH

© Eshbaeva T. Gulbaxar[1]✉
[1]Institute of Art and Culture of Uzbekistan Nukus branch, Nukus, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the article discusses research history of Karakalpak artistic art and the current learning processes. Karakalpak folk music is part of our socio-cultural life. One of the birth of the child from the birth of our people is characterized by hearing the nationalism of the nationalism and emotions of his life. The development of the national Mysicia is strongly related to its history. Folk music has a unique characteristics in terms of exercise and played a great role in the art of Karakalpak people.

AIM: Karakalpak folk music has a rich history and rich culture. To learn more about the formation, development and current state of this genre, it is important to consider the

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

history of the research and development processes. Below is brief information about the history of the study and the main stages in the development of Karakalpak folk music.

MATERIALS AND METHODS: the materials and methods used in the study of Karakalpak folk music are of great importance to ensure the quality and completeness of the study. Audio and video recordings of traditional and modern performance samples. Restoration and analysis of archival audio recordings. With the help of these methods and materials, a deeper understanding of Karakalpak folk music is formed, and one can get a complete understanding of the stages of its development and current state.

DISCUSSION AND RESULTS: as a result of the study of Karakalpak folk music, the following main aspects were identified: Historical context: Karakalpak folk music is based primarily on oral traditions and has not been recorded in written form for a long time. These musical works were an integral part of many rituals, customs and everyday life. At the beginning of the 20th century, during the Soviet Union, the collection and research of folk music began. During this period, attention was focused on the recording and publication of many Karakalpak musical works. Musical instruments: Traditional musical instruments, including dombra, kobiz, dutor, etc., form the basis of Karakalpak folk music. Musical works performed with the help of these instruments reflect the customs and way of life of the people. The results of the study confirm the rich heritage of Karakalpak folk music and its significance in modern times. More research and practical work is needed to preserve, develop and pass on this musical heritage to future generations.

CONCLUSION: the conducted research into the rich history of Karakalpak folk music and its significance in the modern period allowed us to draw the following main conclusions. Karakalpak folk music represents the rich historical and cultural heritage of the people, and its preservation and development are of great importance. The results of this study reveal the value of Karakalpak folk music and show its relevance in modern times. Research and practical work continue, creating a solid foundation for passing on this rich heritage to future generations.

Key words: folk music, research history, development process, modern music, folk art.

For citation: Eshbaeva T. Gulbaxar. (2024) ‘Modern karakalpak folk music: consistent history and research research’, Inter education & global study, (4(1)), pp. 349–357. (In Uzbek).

Musiqa inson hissiyotlariga kuchli ta’sir ko‘rsatadigan muhim manbai hisoblanadi. Musiqa odamlarning hayotini, mavjudlikka bo‘lgan munosabatini, musiqiy tovush ranglari orqali turli xil ichki tajribalarni aniq tasvirlaydi. Xalqimizning o‘tmishi va bugungi kunini chuqurroq anglashga, milliy qadriyatlarimizga hurmat hissini shakllantirishda milliy musiqa san’ati unsurlari muhim omildir.

Qo‘shiq tinglab mungga botasan, qo‘shiq tinglab kayfiyating ko‘tariladi, lekin qay holatda bo‘lmasin yaxshi qo‘shiq inson qalbida nurli tuyg‘ular uyg‘otadi. Yaxshi qo‘shik

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

insonga inson ekanligini eslatadi, hayotga umid ko‘zi bilan qarashga undaydi, faraxli kunlarga yetaklaydi.

Musiqa inson ruhiyatini ajralmas qismidir. Musiqa milliy urf-odat va qadriyatlarimizning o‘ziga xos unsurlari mujassamlashgan bo‘ladi. Har bir xalqning o‘z milliy xalq musiyqiy ohanglari, qo‘shiqlari va cholg‘u sozlori bo‘ladi.

U inson qalbining ruhiy quvvatlanishida, komil inson bo‘lib shakllanishida o‘z ta’sirini sezilarli o‘tkazadi. U bashariyatning hamisha ijodiy yo‘ldoshi bo‘lib, uning quvonchli, shod-u hurram, hattoki, qalbiga hasrat to‘lgan, tushkunlikka tushgan vaqtlarida ham madad beradi, taskin beradi.

Xalq qo‘shiqlari, mumtoz va zamonaviy musiqalar yoshlar hayotida to‘siqlarini yengib o‘tishga, odamlarning turmush tarzini tiklashga yordam beradi. Milliy musiqa musiqa san’atining eng qadimiy va shu bilan birga, halq ommasiga keng tarqalgan, uning turmushiga chuqur singib ketgan sohalaridan biridir. Musiqa ham real voqelikni aks ettiradi.

Musiqa – turli tovushlar bilan obraz yaratib beruvchi, g‘oyaviy emotsional mazmunga ega bo‘lgan san’atlarning bir turi. Bu holatlarni musiqa estetikasi fani o‘rganadi. Chunki u musiqa san’atining keng va chuqur ma’nodagi mohiyati, badiiy shakl-shamoyillar va singdirish uslublarini o‘rganadigan fan[1:12].

Musiqashunoslik va musiqiy ma’rifiy faoliyat musiqa san’atini o‘rganish va targ‘ib etishga yo‘naltirilgan. Musiqa tarixchilari, tanqidchilari, nazariyotchilari, targ‘ibotchilari, musiqa ma’rifati bilan shug‘ullanuvchilar musiqa haqidagi fanlarni o‘rganishadi[2:11]. Mazkur sohadagi tadqiqotlar tari xva hozirgi davr xalq musika san’atini o‘rganishda ham katta axamiyat kasb etadi.

Xalq musiqasi asnosida yaratilgan milliy musiqalarining asosi uzoq o‘tmishdan moziy sado kabi yangrab, xalqning hayotiy kechinmalarini o‘zida aks ettirib, madaniy meros sifatida e’tirof etiladi. Xalq o‘zining boshidan kechirgan har xil tarixiy voqealarga boy turmush tarzini, ma’naviy ko‘ngil kechinmalarini va xalq psixologiyasini qo‘shiqlar orqali ifoda qilgan. Qo‘shiqlarda oddiy xalqning umr haqiqati roy-ro‘st ko‘rinadi. Og‘ir davrlar vaqtida yaratilgan bu kabi ijod namunalari o‘zining qadr-qiymatini hozirga qadar yo‘qotmagan. Xalq o‘z qo‘shiqlariga hurmat bilan qaragan va qadrlab saqlay olgan. Ajdodlarimizga ruhiy madad baxshida qilgan og‘zaki xalq ijodiyoti namunalarining hisobi yo‘q, desak mubolag‘a bo‘lmaydi. Filologiya fanlari doktori N.Dao‘qaraev: “Qoraqalpoq xalqi – o‘zining qayg‘uli kunlarida ham, quvonchli kunlarida ham qo‘shiqsiz, soz-suhbatsiz, og‘zaki poeziyasiz yashay olmadi[3:138]”, – deya ta’kidlab o‘tgan.

Yaxshi musiqa hamma vaqt milliydir, shuning uchun ham u sarhadlarni tan olmaydi. Millatning ruhi ramzida jahon kezadi. Qo‘shiqchiligimizda ming yillik moziydan kelayotgan haftalab ko‘ylanadigan xalq dostonlari-yu eng ixcham haqqonalar, maqomu termalar mavjud, barchasida milliy ruh bo‘rtib turadi. Bugungi o‘zbek qo‘shiqchiligining eng yaxshi namunalari asosan shu milliy zamindan ozuqa oladi[4:17].

Hozirgi davr qoraqalpoq xalq musiqasining tarakqiyot tadriji ham tarixi ham o‘z tarixiy tarakqiyot bosqichlarini bosib o‘tgan. Qoraqalpoq xalq musiqasining tarixiy tarakqiy

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

jarayonlari xalq ijodiyotining shakllanishi bilan uzviy bog‘liq bo‘lgan. Qoraqalpoq xalq ijodiyotini yozib olish va nashr etilishida mahalliy olimlar A.Begimov, N.Dao‘qaraev, Q.Ayimbetov, O.Kojurovlarning mehnati katta samara bergan. Ular bu asarlarni baxshi, jirov, qissaxon, tarixchi-etnograf va xalq vakillaridan yozib olgan. Bu asarlar orasida ijro etilgan har bir doston, jirov asarlarida milliy musiqamiz bosh tamoyil hisoblangan. Mazkur ijod mahsullarining unsurlari negizida shakllangan xalq musiqasi xalqimiz orasida qadim zamonlardan beri keng tarqalgan. Qo‘shiq insonga tug‘ilgan vaqtidan boshlab yo‘ldosh bo‘lgan.

Qoraqalpoq xalq qo‘shiqlarini yig‘ish va nashr etish, ilmiy tadbiq etish sobiq Ittifoq davrida boshlangan. Mazkur ishlarni amalga oshirishda Q.Ayimbetov, N.Dao‘qaraev, N.Japaqov, I.Sag‘itov, Q.Maqsetov, A.Tajimuratov, M.Nizamatdinov, O‘.Erpolatov, N.Kamalovlar xalq qo‘shiqlarini yig‘ish, nashr etish va ilmiy tabdiq etishda katta hissa qo‘shgan. Ulardan A.Tajimuratov revolyusiyagacha davrdagi xalq qo‘shiqlarini, N.Kamalov ikkinchi jahon urushi davridagi, M.Nizammatdinov urushdan keyingi davrdagi, O‘.Erpolatov urushdan avvalgi davrdagi xalq qo‘shiklarini maxsus yo‘nalishda tadqiq qilganlar. Istiqlol yillarida xalq qo‘shiqlarini S.Bao‘etdinova, hozirgi davr qoraqalpoq urf-odat qo‘shiqlarini S.Qazaqbaevlar o‘rgangan. Keyingi yillarda yangi davrga oid yaratilgan xalq qo‘shiklarini ilmiy jihatdan o‘rgangan Yu.Paxratdinov bo‘ldi. Bu mehnatlar xalq qo‘shiqlarini chuqur o‘rganishda nihoyatda katta ahamiyatga egadir.

Rus olimi A.Belyaev 1903 yili Sankt-Peterburg universitetida beshinchi kurs talabasi bo‘lgan paytida folklor namunalarini yig‘ish va tadqiq qilish ishlari bilan qoraqalpoq ovullarini kezib chiqqan va xalqning ko‘shiqga ishtiyoqini, ijrochilik mahoratini ko‘rib, tan berib “Qoraqalpoqlar – dala bulbullari[1:5]” – deya ta’rif bergan. Bu haqiqat ekanligini ko‘rgan olimlar bizning xalqimiz milliy musiqa unsurlari, milliy qo‘shiqlar bilan yashashiga, qo‘shiq bilan dunyodan o‘tishiga asoslanib aytgan bo‘lsa, ne ajab.

Ikkinchi Jahon urushi yillari Respublika markazi bo‘lgan To‘rtkul shahriga kelgan Kiev Konservatoriyasining professori G.I.Komponees (1946-1973-yillargacha mehnat qilgan) va V.G.Shafrannikov Qoraqalpoq xalq merosini saqlab qolishda va milliy musiqa san’atini tarakqiy etishiga o‘z hissalarini qo‘shdi. Jumladan, 100ga yaqin qoraqalpoq xalq kuylarini fol’klor ekspeditsiya jarayonlarida yozib olindi va V.Belyaevning tahriri ostida to‘plam ko‘rinishida nashr etildi. Hamda ushbu kuylar asosida V.Shafrannikov yangi musiqiy asarlar yaratishga muvaffaq bo‘ldi. Xususan, to‘plamning 18 ta kuyi musiqa asboblari – bayan va akkordeon uchun qayta ishlanib, “Narodnaya muzыka karakalpakii” nomi bilan Moskvada nashr yuzini ko‘rdi. Aynan V.Shafrannikov Qoraqalpog‘iston ijodkorlari tomonidan jahon musiqa janrlari va shakllarini o‘zlashtirish uchun mutaxassislarni jalb qilgan va hozirgi zamon kompozitorlarlik maktabini poydevoriga asos solgan shaxslardan biri hisoblanadi[6:130].

Insonning musiqa faoliyati asosan uch bosqichda amalga oshiriladi: ijod, ijro va tinglash (uquv). Har bir bosqichda asarning mazmun va shakli o‘zgacha ko‘rinishga ega bo‘ladi. Ijod bosqichida badiiy g‘oya va shakl muallif ongida mushtarak holda tug‘iladi. Ijro jarayonida shakl va mazmun ijrochi tomonidan uning dunyokarashi, estetik tasavvurlari,

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

shaxsiy tajriba va maxoratiga mos ravishda o‘zgartiriladi. Musiqa ixlosmandlari ham ijro etilayotgan asarni o‘zlarining xususiy didi, hayotiy va badiiy tajribasiga asoslanib qabul qilishadi[7:7].

Tarixiy taraqqiyot davomida xalq mumtoz musiqasi, an’anaviy kasbiy musiqa, xalq bastakorlik yo‘llari, shuningdek, folklor – havaskorlik musiqiy merosi singari shaklan va usluban bir-biriga yaqin ijrochilik ko‘rinishlari bir-birini to‘ldirib kelgan. Ushbu musiqiy merosimiz bugungi kunimizda ham ma’naviy madaniyatimizning bir bo‘lagi sifatida namoyon bo‘lmoqda[8:300].

Muhtaram Prezidentimiz Sh.Mirziyoev ham qoraqalpoq musiqa san’ati xaqida: “Jizzax, Sirdaryo viloyatlariga paxta terimiga chiqqanlarimizda, ishdan keyin, kechqurinlari gulxan atrofida qoraqalpoq qizlarimiz, yigitlarimiz Kunxo‘ja, Ajiniyoz, Berdaq kabi shoirlardan she’r o‘qib, qo‘shiq aytib, raqsga tushganlarida barchamiz qoyil qolar edik. Men o‘shanda “Bo‘zatov”, “Aydinlar”, “Dem bermes” degan qoraqalpoq xalq qo‘shiqlarini birinchi marta eshitib, o‘zimni bamisoli sehrlanib qolgandek his qilganimni hozir ham yaxshi eslayman... Qoraqalpoq diyori o‘zining dunyoda o‘xshashi yo‘q, betakror san’ati bilan barchamizni hayratga solib keladi[9:9]”, – deya ta’kidlab o‘tgan edi.

“Bilasizlarmi, madaniyat bilan yaqin bo‘lgan insonning dunyoqarashi madaniyatli bo‘ladi. Uning umri uzoq bo‘ladi… Ashula bilan seni ishingda o‘n baravar baraka bo‘ladi. Odamning chehrasida mehr paydo bo‘ladi”, - degan pirhimmat so‘zlari ham musiqa san’atining ayniqsa milliy musiqaning inson hayot tarziga nechog‘lik bog‘lik ekanligini tasdiqlaydi.

Haqiqattan ham, qoraqalpoq milliy musiqa san’ati asrlar davomida sayqallanib, zamonlar o‘tsa hamki o‘zining ohangraboligi va dilga yaqin sozlarining jilkorligini yo‘qotmasdan durdona darajasida bizgacha yetib kelgan. Endi bu asarlarni yoshlar hayoti va tarbiyasiga olib kirish, yoshlarga eshittira olish vazifasi tom ma’noda biz kabi yosh ijodkorlarning zimmasidagi ham qarz, ham farz, shu bilan birga sharafli vazifadir.

Qoraqalpoq kompozitorlarning asarlarini o‘rganish orqali asarlardagi o‘ziga xos musiqa xarakteristikasini teran anglay olishimiz mumkin. 1938 yili Qoraqalpog‘istonda musiqa san’atini yanada rivojlantirish maqsadida bir qator ijodkorlar ish olib bordilar. Jumladan, kompozitor D.Tumanyan xalq kuylarini qayta ishlab, fortepiano, skripka, violonchel cholg‘ulari ijro qilishga moslashtirdi.

1940 yili O.Kojurov tarafidan nashrga tayyorlangan “Qoraqalpoq xalq tvorchestvosi” nomli to‘plamida qoraqalpoq xalq qo‘shiqlaridan namunalar bosilib chiqdi. 1951-yili N.A.Baskakov I jildida Qoraqalpoq xalq qo‘shiqlarining ko‘p namunalariga xalq orasidan 20-40 yillarda yig‘gan materiallarini kiritgan.

1950 yillarning boshida qoraqalpoq xalq qo‘shiqlarini tadqiqotlash bo‘yicha yangi davr boshlandi. Bu uch tomdan iborat “Qoraqalpoq adabiyoti tarixining ocherklari“ nomli N.Dao‘qaraevning doktorlik dissertatsiyasi bo‘ldi. 1959 yili Fanlar Akademiyasining tarkibida Qoraqalpog‘iston filialining tuzilishi, uning tarkibida tarix, til va adabiyot institutining tashkillashtirilishi, uning ichida qoraqalpoq folklori sektorining paydo bo‘lishi 1950 yilning oxiri 1960 yilning boshidan boshlab qoraqalpoq folklorini yig‘ish, nashr qilish,

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

tadqiqotlash, folklor ilmi sohasida yuqori momonlikdagi mutaxassislarni tayyorlashda yangi davr ochib berdi.

1950-1960 yillari ham qoraqalpoq milliy musiqasi tarakqiyoti uchun o‘zgarish va yangiliklarga to‘la davrlar bo‘ldi. Qoraqalpoq musiqasida yirik janrlarning paydo bo‘lishi kompozitor J.Shamuratov bilan A.Xalimovning ijodida yaqqol ko‘zga tashlanadi. Mazkur janrlarning milliy musiqamizga ta’siri va o‘rganilishiga rus kompozitorlarining simfoniya, kantanta va konsert asarlari namuna sifatida xizmat qilgan. Hususan, A.Xalimovning ijodi milliy musiqamizning tadqikot ishlari va rivojlanish istiqbollari sifatida hozirgacha alohida e’tirof etiladi.

Qoraqalpoq xalq musiqasining tadqiqot tarixining bitta maqola, nomzodlik dissertatsiya, o‘quv ko‘llanma, darslik bilan to‘laqonli yoritib bo‘lmaydi. Qoraqalpoq xalq musiqasi tarixiy davrlarni bosib o‘tib, hozirgi davrda ham tarakqiyot tadrijidadir.

Musiqani nafaqat insonning aqliy va jismoniy etukligiga samarali ta’sir qilish vositasi sifatida, balki uning tabiatiga ham ta’sirini o‘rgandilar. Vaqt o‘tishi bilan musiqiy ta’lim jarayonida ilg‘or g‘oyalar, boy tajribalar qo‘llanilib, musiqani bastalash rivojlandi. Bugungi kunda donishmandlarimizning musiqiy ta’lim tizimini shakllantirish va amalga oshirishda nazariy asoslari sohaning fundamental negizi bo‘lib xizmat qilmoqda. Har bir bastakor aslan har bir yangi ijodini xalq musiqasining nafis ohanglaridan foydalangan holdagina yuksak did bilan bastalaydi. Bu yosh avlodni ma’naviy tarbiyalashning muhim vositasi bo‘lib xizmat qiladi. Darhaqiqat, hozirgi davr qoraqalpoq musikasi negizida katta va kichik mumtoz asarlar paydo bo‘lmokda. Prezidentimizning “2020-2023 yillarda Qoraqalpog‘iston Respublikasini kompleks ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori Qoraqalpog‘istonda milliy madaniyat va san’atning yangi bosqichga ko‘tarilishiga sabab bo‘ldi. Mazkur qarorga binoan, Nukus shahrida mutlaqo yangi inshoot – Qoraqalpog‘iston opera va balet teatri binosi qurilishini 2023-2024 yillardagi investitsiya dasturiga kiritish ko‘zda tutilgan[10:48] va amalga oshirildi. Bu xam hozirgi davr koraqalpoq musiqasi tarakqiyoti uchun katta tas’ir ko‘rsatdi. Davlatimiz tomonidan qabul kilinayotgan qarorlar zaminida ham milliy musiqa san’atining tarakqiyoti mujassam.

Chunonchi, Prezidentimizning 2022 yil 2 fevralda “Madaniyat va san’at sohasini yanada rivojlantirishga doir qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi qarori milliy musiqamiz taraqqiyotida yangi istiqbolli davrni boshlab berdi. Mazkur qaror bilan 2022/2023-o‘quv yilidan boshlab umumiy o‘rta ta’lim muassasalarida o‘quvchilarga milliy musiqa cholg‘ularidan kamida bittasini chala olish mahorati o‘rgatiladi va bu natija ularning shahodatnomasida qayd etiladi. 10130 ta maktab, 323 ta bolalar musiqa maktabi, 826 ta madaniyat markazi 7 turdagi milliy cholg‘ular bilan 3 to‘plamdan ta’minlanadi. Buning uchun davlatimiz tomonidan 205 mlrd so‘m ajratilgan edi. 2022/2023 o‘quv yilidan boshlab ta’lim muassasalarida o‘quvchi va talabalarning musiqiy bilim va ko‘nikmalarini oshirish, ularning qalbida milliy musiqa san’atimizga bo‘lgan muhabbatni shakllantirishga qaratilgan ishlar amalga oshirilib kelinmoqda.

Jumladan, yoshlarimizning ehtiyojlaridan kelib chiqqan holda, kamida 150 ta eng yaxshi milliy qo‘shiqlarni karaoke yordamida ijro qilish uchun qayta ishlashi va ta’lim

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

muassasalari (tanaffus paytida), aeroport, temir yo‘l va avtovokzallar, savdo-ko‘ngilochar majmualar, madaniyat va istirohat bog‘lari, xiyobonlar, mehmonxonalar va boshqa tashkilotlarning lokal tarmoqlari orqali eshittiriladigan va tashrif buyuruvchilarning ruhiyatiga ijobiy ta’sir qiladigan milliy kuylardan iborat musiqiy albomlarni tayyorlash va ommalashtirish ishlariga (mualliflik huquqlariga rioya qilgan holda) alohida e’tibor qaratildi. Qarordan ko‘zlangan maqsad millatimiz ko‘zgusi bo‘lgan milliy musiqa san’atimizni xalqimiz orasida va dunyoda keng targ‘ib qilish, yoshlarimizning musiqiy savodxonligini ko‘tarishga asosiy e’tibor qaratishdir. Bu kabi ijobiy islohotlar qisqa vakt ichida o‘zining ijobiy samarasini berishi aniq. Bir jihatdan qoraqalpoq xalk musiqasiga oid ko‘plab tadqiqot ishlari olib borilgan bo‘lsa xam tulokonli yoritib berilgan deya ayta olmaymiz. Hozirgi davr qoraqalpoq xalq musiqasi tarakqiyot davrida bo‘lsa xam u ertangi kuni tarixga aylanadigan jarayondir. Shu sabab milliy musiqamizning taraqqiyot davrini davriy o‘rganish, tahlil qilish va yangidan-yangi tadqiqotlar o‘tkazish, xulosalar chikarish musiqashunoslik ilmi oldida turgan dolzarb vazifalardan biridir.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Шарипова Г., Ходжаева З. Мусиқа ўқитиш методикаси. – Т.: “НИФ МШ”. 2020. 136 б.
2. Қодиров Р. Мусиқа психологияси. – Т.: Мусиқа, 2005. 80 б.
3. Надирова А. Қарақалпақ музыка тарийхы. – Ташкент: “Сано-стандарт”. 2018. 384 б.
4. Ғойиб Б., Эрмуҳаммад К. Яна келар сен кутган баҳор.//жур. Гулистон №10. 1989 й. ЎзКМК нашриёти. 32 б.
5. Надирова А. Қарақалпақ музыка тарийхы. – Ташкент: “Сано-стандарт”. 2018. 384 б.
6. М. Азизхонова., Э.Қобилова. Ёшларни мусиқий маданияти ва маънавиятни шакллантиришда мусиқий тарбиянинг аҳамияти. “Oriental Art and Culture” Scientific-Methodical Journal Volume 3 Issue 1. March 2022.
7. Элмуродова Г. Мусиқа санъати ва унинг бизнинг ҳаётимиздаги ўрни //жур. Таълим фидойилари №1. 2022. – Тошкент. (4-8 б).
8. Хамидов Ш. Мусиқа маданияти ва унинг ҳаётдаги ўрни. Таълим ва инноватsion тадқиқотлар (2021 йил Махсус сон). Бухоро (299-303).
9. Мирзиёев Ш. Буюк келажагимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга қурамиз. Тошкент: “Ўзбекистон” НМИУ, 2017. – 488 б.
10. Турдиев Қ. Қамров кенг олинса, хизмат сифати яхшиланади. – Тошкент: Силвер стар принт, 2022. 48 б.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАТSIЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Eshbaeva Gulbaxar Turdibaevna**, dotsent v.b. [**Ешбаева Гулбахар Турдибаевна, и. о. доцент**], [**Eshbaeva E. Gulbaxar,** assistant professor]; manzil: Qoraqalpog‘iston Respublikasi, Nukus shahri, Qoraqalpog‘iston ko‘chasi raqamsiz uy [адрес: Город Нукус, Республика Каракалпакстан., ул. Каракалпакстан, дом без номера], [address: Karakalpakstan, house without number, Karakalpakstan street, Nukus]; E-mail: eshbaevagulbaxar@gmail.com, ORCID 0000-0002-9131-9695

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Original paper

TALABALARGA NAQQOSHLIK SAN'ATIGA XOS MADOHIL NAQSH KOMPOZITSIYASINI TUZISHGA O'RGATISH METODLARI.

© Ch.X. Sadatov[1]✉

[1]Termiz davlat pedagogika instituti, Termiz, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: naqqoshlik san'ati talabalariga naqsh kompozitsiyasini tuzish metodlarini o'rgatishga bag'ishlangan ushbu ish, ularni nazariy va amaliy jihatdan tayyorlash bosqichlarini, shuningdek, kreativ va individual loyihalarni bajarishga yo'naltirilgan yondashuvlarni ko'rib chiqadi. Ishda naqsh elementlari va asosiy kompozitsiya prinsiplarini o'rgatish, eskiz chizish va naqsh loyihalash jarayonlari, zamonaviy raqamli texnologiyalar va madaniy kontekstlarda naqsh yaratish metodlari batafsil yoritilgan. Ushbu metodlar talabalar nafaqat texnik ko'nikmalarga, balki ijodiy va tahliliy qobiliyatlarni ham rivojlantirishga qaratilgan. Talabalar naqqoshlik san'atining tarixiy va madaniy ahamiyatini anglab, ijodiy g'oyalarini hayotga tatbiq etishga o'rganadilar.

MAQSAD: naqqoshlik san'ati talabalariga naqsh kompozitsiyasini tuzish bo'yicha nazariy va amaliy bilimlarni berish, ularni kreativ va individual loyihalarni amalga oshirishga tayyorlashdir. Bu orqali talabalar naqqoshlik san'atining tarixiy va madaniy ahamiyatini tushunib, turli texnikalarni o'zlashtirish, zamonaviy raqamli vositalar bilan ishlash va ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Naqsh kompozitsiyasini yaratishda milliy va jahon madaniyatlariga oid bilimlarni kengaytirish, ijtimoiy va ekologik masalalarni tahlil qilish orqali talabalar nafaqat san'atkor sifatida, balki kengroq dunyoqarashga ega shaxs sifatida ham shakllanadilar.

MATERIALLAR VA METODLAR: qog'oz, qalam, bo'yoq, tush va boshqa an'anaviy tasvir vositalari. Yog'och, metall, keramika kabi turli moddiylar. Kompyuterlar va raqamli grafik dasturlar (Adobe Photoshop, Illustrator va boshqalar).3D modellashtirish dasturlari (Blender, AutoCAD va boshqalar). Yordamchi Materiallar: 1. Naqqoshlik san'ati bo'yicha kitoblar va qo'llanmalar. 2.Naqsh namunalari, suratlar, video darslar va onlayn resurslar. 3. Milliy va xalqaro san'at ko'rgazmalari va muzeylar kataloglari. Metodlar: 1.Nazariy Ta'lim. 2. Ma'ruza va seminarlar. 3.Naqqoshlik san'ati tarixi, naqsh turlari, elementlari va kompozitsiya prinsiplari haqida ma'ruza va seminarlar tashkil etish. Matn va audio-vizual materiallar: Kitoblar, maqolalar, videolar va multimedialar yordamida nazariy bilimlarni boyitish. Amaliy Ta'lim. 1. Eskiz va chizma darslari. 2.Talabalarga oddiy naqshlardan murakkab kompozitsiyalarni yaratish uchun eskiz va chizma darslari o'tkazish. 3.Texnika mashqlari. 4. Turli texnikalarni qo'llashni o'rgatish uchun laboratoriya va ustaxona mashg'ulotlari. Milliy va xalqaro naqshlar, Talabalarga milliy va xalqaro naqshlar bo'yicha

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

ma'lumot berish, ularni tahlil qilish va taqqoslash. 5. Ijtimoiy va ekologik ahamiyat: Naqshlarning ijtimoiy va ekologik ahamiyatini tahlil qilish, ularning jamiyat va tabiat bilan aloqasini tushuntirish. Ushbu materiallar va metodlar naqqoshlik san'ati bo'yicha puxta bilim va ko'nikmalarni shakllantirishga, talabalarning ijodiy va tahliliy salohiyatini rivojlantirishga xizmat qiladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: nazariy bilimlarning ahamiyati naqqoshlik san'ati tarixi va naqsh turlari bo'yicha talabalarga berilgan bilimlar ularning naqqoshlik san'atiga bo'lgan qiziqishini oshirdi va ularning ijodiy fikrlash qobiliyatini kengaytirdi. naqsh elementlari va kompozitsiya prinsiplari bo'yicha o'rgatilgan nazariy ma'lumotlar talabalar uchun mustahkam asos bo'lib xizmat qildi, bu esa ularning amaliy ishlarida qo'llanildi. Talabalar turli madaniy va ijtimoiy kontekstlarda naqshlarning ahamiyatini tushunib, ularni o'z ishlarida muvaffaqiyatli qo'llashdi. Ushbu metodlar va yondashuvlar naqqoshlik san'ati bo'yicha talabalarni nazariy va amaliy jihatdan puxta tayyorlashga, ularning ijodiy va tahliliy salohiyatini rivojlantirishga katta yordam berdi. Bu esa kelgusida ularning professional san'atkorlar sifatida shakllanishiga mustahkam poydevor yaratdi.

XULOSA: naqqoshlik san'ati bo'yicha o'quv dasturini yanada takomillashtirish va zamonaviy texnologiyalarni kengroq joriy etish lozim. 1. Ijodiy loyihalar sonini oshirish: Talabalar ijodiy va individual loyihalarda ishtirok etish imkoniyatlarini ko'paytirish zarur. 2.Madaniy hamkorlik: milliy va xalqaro san'at muassasalari bilan hamkorlikni rivojlantirish va talabalar uchun ko'proq madaniy almashinuv dasturlarini tashkil etish foydali bo'ladi. 3. Doimiy tanqidiy tahlil: Talabalar ishlarini muntazam ravishda tahlil qilish va konstruktiv tanqidni qabul qilish bo'yicha mashg'ulotlarni davom ettirish kerak. Ushbu yondashuvlar naqqoshlik san'ati bo'yicha talabalarni har tomonlama rivojlantirishga va ularning kelgusida professional san'at ustasi sifatida muvaffaqiyatli faoliyat yuritishiga mustahkam poydevor yaratadi.

Kalit so'zlar: naqqoshlik san'ati, naqsh kompozitsiyasi, nazariy bilimlar, amaliy ko'nikmalar, ijodiy loyihalar, grafik dasturlar, 3D modellashtirish, milliy naqshlar, xalqaro naqshlar, ijtimoiy va ekologik ahamiyat, eskiz chizish.

Iqtibos uchun: Sadatov Ch.X. Talabalarga naqqoshlik san'atiga xos madohil naqsh kompozitsiyasini tuzishga o'rgatish metodlari. // Inter education & global study. 2024. №4(1). B.358–366.

МЕТОДИКА ОБУЧЕНИЯ СТУДЕНТОВ СОЗДАНИЮ КОМПОЗИЦИИ ЖИВОПИСНОГО РИСУНКА

© Ч.Х. Садатов[1]✉
[1]Термизский государственный педагогический институт, Термиз, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной работе, посвященной обучению студентов-художников приемам композиции узора, рассматриваются этапы их теоретической и

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

практической подготовки, а также подходы к выполнению творческих и индивидуальных проектов. Курс охватывает обучение элементам узоров и основным принципам композиции, процессам создания эскизов и рисунков, современным цифровым технологиям и методам создания узоров в культурном контексте. Эти методы направлены на развитие у учащихся не только технических навыков, но и творческих и аналитических способностей. Студенты понимают историческое и культурное значение живописи и учатся реализовывать свои творческие идеи.

ЦЕЛЬ: цель данной работы – предоставить студентам изобразительного искусства теоретические и практические знания по композиции узора, подготовить их к реализации творческих и индивидуальных проектов. Благодаря этому студенты поймут историческое и культурное значение живописи, освоят различные техники, будут работать с современными цифровыми инструментами и разовьют свои творческие способности. Расширяя знания о национальной и мировой культуре, анализируя социальные и экологические проблемы при создании узорной композиции, учащиеся формируются не только как художники, но и как личности с более широким мировоззрением.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: бумага, карандаш, краски, мечта и другие традиционные инструменты изображения. Различные материалы, такие как дерево, металл, керамика. Компьютеры и программы цифровой графики (Adobe Photoshop, Illustrator и др.), программы 3D-моделирования (Blender, AutoCAD и др.). Вспомогательные материалы: 1. Книги и пособия по искусству живописи. 2. Выкройки, картинки, видеоуроки и интернет-ресурсы. 3. Каталоги национальных и международных художественных выставок и музеев. Методы: 1. Теоретическое обучение. 2. Лекции и семинары. 3. Организация лекций и семинаров по истории живописного искусства, видам узоров, элементам и принципам композиции. Текстовые и аудиовизуальные материалы: Обогащение теоретических знаний с помощью книг, статей, видео и мультимедиа. Практическое образование. 1. Уроки зарисовок и рисования. 2. Проводить с учащимися уроки черчения и рисования для создания сложных композиций из простых узоров. 3. Технические упражнения. 4. Лабораторные и практические занятия по обучению применению различных методов. Национальные и международные модели Предоставление студентам информации о национальных и международных моделях, их анализе и сравнении. 5. Социальная и экологическая значимость: проанализировать социальную и экологическую значимость закономерностей, объяснить их связь с обществом и природой. Данные материалы и методы служат формированию глубоких знаний и навыков в искусстве живописи, развитию творческого и аналитического потенциала учащихся.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: важность теоретических знаний, знания учащихся об истории живописи и типах узоров повысили их интерес к живописи и расширили творческое мышление. Теоретические сведения, преподаваемые по

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

элементам узора и принципам композиции, послужили для студентов прочной основой, которая применялась в их практической работе. Студенты понимали важность моделей в различных культурных и социальных контекстах и успешно применяли их в своей работе. Эти методы и подходы во многом помогли всесторонне подготовить студентов к искусству живописи теоретически и практически, развить их творческий и аналитический потенциал. Это создало прочную основу для их становления как профессиональных художников в будущем.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: необходимо и дальше совершенствовать образовательную программу по изобразительному искусству и шире внедрять современные технологии. 1. Увеличение количества творческих проектов: Необходимо расширить возможности студентов по участию в творческих и индивидуальных проектах. 2. Культурное сотрудничество: было бы полезно развивать сотрудничество с национальными и международными художественными учреждениями и организовывать больше программ культурного обмена для студентов. 3. Регулярный критический анализ. Необходимо продолжать регулярный анализ студенческих работ и обучение принятию конструктивной критики. Эти подходы обеспечивают прочную основу для всестороннего развития студентов-художников и их успешной карьеры в качестве профессиональных художников в будущем.

Ключевые слова: живопись, композиция узоров, теоретические знания, практические навыки, творческие проекты, графические программы, 3D-моделирование, национальные узоры, международные узоры, социальное и экологическое значение, зарисовка.

Для цитирования: Садатов Ч.Х. Методика обучения студентов созданию композиции живописного рисунка. // Inter education & global study. 2024. №4(1). С. 358–366.

METHODOLOGY OF EDUCATION STUDENTS COMPOSITION AND COMPOSITION OF DRAWING

© Sadatov Kh. Chori[1]✉
[1]Termiz State Pedagogical Institute, Termiz, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this work, dedicated to teaching art students the techniques of pattern composition, examines the stages of their theoretical and practical training, as well as approaches to the implementation of creative and individual projects. The course covers instruction in pattern elements and basic principles of composition, sketching and drawing processes, modern digital technology, and pattern making techniques in a cultural context. These methods are aimed at developing students not only technical skills, but also creative and analytical abilities. Students understand the historical and cultural significance of painting and learn to realize their creative ideas.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

AIM: the purpose of this work is to provide students of fine arts with theoretical and practical knowledge on pattern composition, to prepare them for the implementation of creative and individual projects. Through this, students will understand the historical and cultural significance of painting, master various techniques, work with modern digital tools and develop their creative abilities. By expanding knowledge about national and world culture, analyzing social and environmental problems when creating a patterned composition, students are formed not only as artists, but also as individuals with a broader worldview.

MATERIALS AND METHODS: paper, pencil, paint, dream and other traditional image tools. Various materials such as wood, metal, ceramics. Computers and digital graphics programs (Adobe Photoshop, Illustrator, etc.), 3D modeling programs (Blender, AutoCAD, etc.). Supporting materials: 1. Books and manuals on the art of painting. 2. Patterns, pictures, video tutorials and Internet resources. 3. Catalogs of national and international art exhibitions and museums. Methods: 1. Theoretical training. 2. Lectures and seminars. 3. Organization of lectures and seminars on the history of painting, types of patterns, elements and principles of composition. Text and audiovisual materials: Enrichment of theoretical knowledge through books, articles, videos and multimedia. Practical education. 1. Sketching and drawing lessons. 2. Conduct drawing and drawing lessons with students to create complex compositions from simple patterns. 3. Technical exercises. 4. Laboratory and practical classes to teach the use of various methods. National and international models Provide students with information about national and international models, their analysis and comparison. 5. Social and environmental significance: analyze the social and environmental significance of patterns, explain their connection with society and nature. These materials and methods serve to develop deep knowledge and skills in the art of painting, and develop the creative and analytical potential of students.

DISCUSSION AND RESULTS: the importance of theoretical knowledge, students' knowledge about the history of painting and types of patterns increased their interest in painting and expanded their creative thinking. The theoretical information taught on the elements of pattern and principles of composition provided students with a solid foundation that was applied to their practical work. Students understood the importance of models in different cultural and social contexts and successfully applied them in their work. These methods and approaches have greatly helped to comprehensively prepare students for the art of painting theoretically and practically, and to develop their creative and analytical potential. This created a solid foundation for them to become professional artists in the future.

CONCLUSION: it is necessary to further improve the educational program in fine arts and introduce modern technologies more widely. 1. Increasing the number of creative projects: It is necessary to expand the opportunities for students to participate in creative and individual projects. 2. Cultural cooperation: It would be useful to develop cooperation with national and international art institutions and organize more cultural exchange

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

programs for students. 3. Regular critical analysis. Regular review of student work and training in accepting constructive criticism should continue. These approaches provide a strong foundation for the all-round development of art students and their successful careers as professional artists in the future.

Key words: painting, pattern composition, theoretical knowledge, practical skills, creative projects, graphic programs, 3D modeling, national patterns, international patterns, social and environmental significance, sketching.

For citation: Sadatov Kh. Chori. (2024) 'Methodology of education students composition and composition of drawing, Inter education & global study, (4(1)), pp. 358–366. (In Uzbek).

Naqshlar buyumga, devorga yoki biror joyni bezamasin o‘ziga xos uslubiga, texnologiyasiga va mazmuniga ega bo‘ladi. Naqsh - arabcha tasvir, gul degan ma’noni anglatadi. Qush, hayvon, o‘simlik, geometrik va boshqa elementlarni ma’lum tartibda takrorlanishdan hosil qilingan bezakdir. Ganchkorlik, kandakorlik, kashtado‘zlikda, zardo‘zlik, kulolchilik, zargarlik, gilam to‘qish, yog’och o‘ymakorlik va hokazolarda har xil yo‘llar bilan naqshlar ishlanadi. Masalan: o‘yib, chizib, chok yordamida, zarb bilan qadab va boshqa usullarda naqsh solinadi. Ganch o‘ymakorligida ishlatiladigan naqshlar mazmuniga ko‘ra-o‘simliksimon, geometrik, gulli girih, ramziy va boshqa turlarga bo‘linadi. O‘simliksimon naqsh: tabiatdagi barg, band, daraxt, buta, g’uncha va boshqa narsalarni naqqosh tomonidan stillashtirib olingan shaklini ma’lum qonuniyatlar asosida takrorlanishidan hosil qilingan. Geometrik naqsh turlaridan biri girih bo‘lib chigal, tugun ma’noni anglatadi. O‘andasiy naqsh murakkab naqsh turi. Geometrik naqsh murakkab naqshdan biri bo‘lib to‘rtburchak, uchburchak, aylana va yoylardan ko‘pburchaklardan iborat bo‘ladi. Tuzilishi jihatidan to‘g’ri chiziq va aralash chiziqlardan tashkil topgan girihga bo‘linadi. geometrik naqsh uzluksiz rapportlardan tashkil topgan bo‘lib, har bir rapport o‘z tuzilishiga ega bo‘ladi. Yevropada arabeska deb yuritiladi. Gulli girih: o‘simlik va geometrik naqsh elementlaridan tashkil topgan. Uning elementiga yuqorida sanab o‘tilgan geometrik va o‘simliksimon naqshlar kiradi.Ramziy naqshlar: esa kabutar, sher, baliq, davlat gerbi va boshqalarni stillashtirib tasvirlangan naqsh elementlaridan tashkil topgan. Stilizasiya - o‘simlik va xayvonot dunyosi butalar, novdalar, shoxlar, barglar, gullar, meva shakllarini qayta ishlashdir. Naqqoshlik san’atining ildizi juda qadim o‘tmishimizga borib taqaladi. Insoniyat o‘zi uchun zarur bo‘lgan jamiki buyumlarni badiiy bezab, takomillashtirib kelgan. Oddiy ro‘zg’or buyumlaridan tortib, kiyim-kechak, kitob, bino bezaklari hamma-hammasi naqsh elementlari yordamida bezatiladi. Xalq amaliy san’atidagi bezak elementlari tabiatda uchrovchi o‘simlik dunyosi, gul, novda, barg va hayvonlar tasvirini eng soda ko‘rinishidagi aksidir.Naqshni chizishda, asosan ikki manbadan – tabiiy va geometrik shakllardan foydalaniladi. O‘simliklar, xayvonlar va qushlar naqsh san’atining tasvir obyektidir. Ma’lumki, har bir naqsh namunasi o‘ziga xos naqsh elementlarining yig’indisidan iborat. Stilizasiya o‘simlik va hayvonot dunyosidan olingan turli shakllar masalan, butalar, novdalar, shoxlar, barglar, gullar, mevalar va shu kabilarning tabiiy shakllarini qayta ishlash

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

demakdir. Bunda tanlangan shaklni naqsh kompozisiyasi tarkibiga qo‘shish mumkin bo‘lgan bezak shakliga keltiriladi. Bunda o‘quvchi butun bir yaxlit predmetning tashqi ko‘rinishlarini bir nechta badiiy chiziqlar yordamida aniq lo‘nda qilib tasvirlashni o‘rganadi. Xalq ustalari qadimdan qo‘llab kelayotgan jami naqshlar tabiat hamda voqyelikning shartli tasviri bo‘lishiga qaramasdan o‘ziga xos qonun-qoidalarga ega. Bu qonun-qoidalar tabiatning o‘zidan olingan. O‘simliklar faqat bir tomonga qarab o‘sadilar. Masalan, majnuntol xuddi pastga qarab teskari o‘sayotgandek tuyuladi, lekin novdadan barg bo‘lib, bir tomonlama yo‘nalishda davom etib keladi. Tabiatning bu qonuni naqshda o‘z aksini topgan. Usta chizadigan naqsh shunchaki qog’oz betini to‘ldirish uchun emas, balki, ongli ravishda tabiat va badiiylik qonun-qoidalariga amal qilgan holda manzara tasvirini chizishdan iboratdir. Badiiy naqsh ishlash jarayonida o‘quvchilar quyidagilarni puxta o‘zlashtirib olishlari zarur: atrof muhitdagi, tabiatda mavjud bo‘lgan tabiiy shakllarni qayta ishlash, ya’ni stilizasiyalash yo‘llarini bilishlari, undan samarali foydalana olishlari; berilgan naqsh elementlari yoki namuna asosida yangi naqsh kompozisiyasini tuza olishlari; mustaqil ravishda yangi naqsh kompozisiyasini tuza oladigan bo‘lishlari kerak.

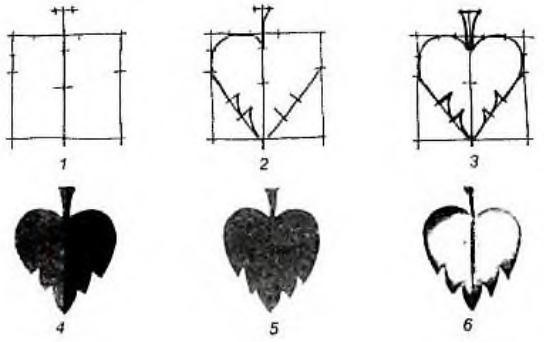
Naqsh elementlari bilan tanishtiruv mashg’ulotlarida o‘qituvchi o‘quvchilarni tabiat qo‘yniga sayohatga olib chiqadi va ular mashg’ulotlarda o‘rgangan nazariy hamda amaliy bilim malakalari asosida, o‘simliklar, hayvonot dunyosini kuzatadilar va “stilizasiyalashtirish” orqali ularning badiiy tasvirlarini, shakllarini hosil qilish bilan bevosita shu qo‘llanadilar. O‘quvchilarga maxsus ketma-ketlik asosida tuzilgan rangli yoki oq-qora foto-suratlardan va ko‘rgazmali qurollardan foydalanish orqali tushunchalar berish ham yaxshi natija beradi.Stilizasiya tabiatda uchraydigan o‘simliklar, hayvonot dunyosini, uy-ro‘zg’or buyumlarini tabiiy ko‘rinishdan ancha soddalashtirib, eng ixcham ko‘rinishlarda tasvirlash demakdir. Naqsh chizishni o‘rganuvchilar ana shu usulni batafsil tushungan holda egallab olishlari lozim. Chunki ko‘pgina naqsh kompozisiyalari ana shu tarzda qayta ishlangan turli-tuman shakllar, tasvirlar yordamida hosil qilinadi.Naqqoshlik mashg’ulotlari jarayonida naqsh elementlarini chizish va ularni hosil qilish tartiblari yo‘llari va usullari o‘zlashtirib boriladi. Dastlabki mashg’ulotlarda quyidagi naqsh elementlari chizib o‘rganiladi: barglar (barg elementlarini chizish); gullar (gul elementlarini chizish); novdalar (novda elementlarini chizish); bog’lam va sirtmoq (ularni elementlarini chizish); tanob (tanob elementlarini chizish); marg’ula va kurtak (uning elementlarini chizish); madohil elementlarini chizish; gajak va jingalak elementlarini chizish; bofta va shkufta elementlarini chizish.

Odatda badiiy naqshlar chizishda ko‘proq barg tasvirlaridan foydalaniladi. Bunda barg islimiy naqsh elementlari sirasiga kirganligi sababli nozik, nafis ko‘rinishlarda tasvirlanadi. Naqqoshlar tol, anor, xurmo, bodom, sambit, xina, atirgul, uzumlar va shu kabilar barglarini stilizasiyalashtirib, naqsh kompozisiyasini tuzishda qadimdan foydalanib kelganlar. Gullar - islimiy naqsh elementi bo‘lib, naqshlarga tarQil pardoz berilganidan so‘ng yanada ko‘rk va husn baQishlaydi. Gul elementlari asosan naqsh shakllarining markaziy qismlariga joylashtiriladi. Gullarning ham behisob turlari mavjud bo‘lib, o‘ziga xos nomlar bilan ataladi. Gul turlariga oddiy va murakkab ko‘rinishdagi oygul, lola, paxtagul,

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

chinnigul, pistagul, kuvachagul, karnaygul, safsargul, atirgul, nargizagul va boshqa gul turlari kiradi.Novda - o‘simliksimon naqsh elementi sirasiga kiradi. Gul, barg, mevabarg va boshqa elementlarini o‘zaro bog’lab biriktirib to‘ldiradi. Namoyon ruta, morpech, munabbat, turunj va turli murakkab naqsh kompozisiyalarida novda elementlari yakka va qo‘sh bandlarda uchraydi.Tanob - naqsh namunalaridagi asosiy shakl yo‘llarini yasaydi. Bunday shakl nomlari mehrob, medohil qalampir, gardish va shu kabilar bilan ataladi. Madohil – islimiy naqsh elementi. Madohil lola, tumor, uchburchak ko‘rinishini eslatuvchi shakllar misolida uchraydi. Shkufta – islimiy naqsh elementi. Qisqacha shkuft deb ham ataladi. Shkufta asosiy shakl yasovchi elementlarni kurtak – gajak ko‘rinishlarida o‘zaro bog’laydi.Ramziy naqshlar – abutar, sher, baliq, davlat gerbi va boshqalarning stillashtirib tasvirlangan elementlaridan tashkil topadi.Ota-bobolarimizning qadimiy obidalarini nafis naqshlar bilan bezar ekanlar zavq bilan bir qatorda ular orqali o‘z orzu umidlarini, muhabbatlarini, tilaklarini kuylaganlar. Naqqosh, ota-bobolarimiz inson ruhiyatini juda chuqur va har taraflama o‘rganib ularni ajoyib naqshu nigorlar bilan boyitganlar. Naqshlangan uyda kishilar hotirjam, osoyishtalik bo‘lishi, uzoq umr ko‘rishni donishmand bobolar asrlar davomida hayotiy tajribalar asosida ilqaganlar. Naqqoshlik san’ati tilini bilish uchun naqshning har bir elementi va ranglarining ramziy alifbosini bilmoq kerak bo‘lgan.

1-rasm. Madohil naqsh namunasi

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Xolmurodovich S. C. et al. O’QUVCHILARNING CHIZMACHILIK FANINI O’QITISHDA ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEXNALOGYALARNING O’RNI VA AMALIY AHAMIYATI //Eurasian Journal of Law, Finance and Applied Sciences. – 2022. – Т. 2. – №. 2. – С. 189-192.
2. Садатов Ч. Обучение рисованию обнаженного мужского тела с передней стороны с карандашным рисунком //Общество и инновации. – 2021. – Т. 2. – №. 3/S. – С. 361-365.
3. Sadatov C. The importance of virtual museums in the formation of students' educational competencies on fine literacy //Scientific research results in pandemic conditions (COVID-19). – 2020. – Т. 1. – №. 04. – С. 201-203.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

4. Bahodirovna M. Z., Xolmurodovich S. C. Methodical Interpretations on the Organization of Independent Educational Classes in the Subject of Painting //International Journal on Economics, Finance and Sustainable Development. – 2020. – Т. 2. – №. 11. – С. 24-27.
5. Sadatov C. K., Normatova G. Some species eksperimentno-experimental work that makes a teacher //European Conference on Education and Applied Psychology.–2014.–С.174-176.
6. Sadatov C. TASVIRIY SAN'AT DARSLARIDA O'QUVCHILAR IJODIY FAOLLIGINI TAKOMILLASHTIRISH TEXNOLOGIYALARI //Физико-технологического образование. – 2022. – №. 4.
7. Xolmurodovich S. C., Xolbozorovich Q. J. THEORETICAL FUNDAMENTALS OF STUDY PEN AND GENERAL PRINCIPLES OF DRAWING //Galaxy International Interdisciplinary Research Journal. – 2021. – Т. 9. – №. 10. – С. 709-716.
8. Садатов Ч. Х., Нарматова Г. Т., Хайдарова М. Б. ОВЛАДЕНИЯ ГРАФИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ДЕТЕЙ В СРЕДНЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ШКОЛЕ //Матрица научного познания. – 2020. – №. 8. – С. 128-131.
9. Kholmurodovich S. C. THE SPIRITUAL IMPACT OF FINE ARTS ON PERSONAL DEVELOPMENT AND ITS PLACE AND SIGNIFICANCE TODAY //European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences. – 2020. – Т. 2020.
10. Kholmurodovich S. C. THE SPIRITUAL IMPACT OF FINE ARTS ON PERSONAL DEVELOPMENT AND ITS PLACE AND SIGNIFICANCE TODAY //European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences. – 2020. – Т. 2020.
11. Садатов Ч. Х., Норматова Г. Т. Изобразительная деятельность дошкольников, ее использование в подготовке к обучению в школе //Вестник современной науки. – 2016. – №. 9. – С. 122-125.
12. Садатов Ч. Х., Норматова Г. Т. Нетрадиционное обучение в школе //Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук. – 2016. – №. 10-2. – С. 128-130.
13. Kholmurodovich S. C. FUNDAMENTALS OF PENCIL AND ITS GOALS //IJTIMOIY FANLARDA INNOVASIYA ONLAYN ILMIY JURNALI. – 2022. – С. 6-7.
14. Xolmurodovich S. C. AKVARYOL BO'YOQLAR BN ISHLASH TEXNIKA VA TEXNOLOGIYASI //Scientific Impulse. – 2022. – Т. 1. – №. 4. – С. 261-264.
15. Sadatov CH.X. Amaliy badiiy bezak san'ati. O'quv qu'llanma " Buxoro Determinanti" MCHJ-2023 yil. S-50-58

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Sadatov Chori Xolmurodovich**, dotsent [**Садатов Чори Холмуродович,** доцент], [**Sadatov Chori Kholmurodovich,** associate professor]; manzil: O'zbekiston, 00060, Termiz shahri, 5 kichik daxa Alpomish MFY ko'cha A.Navoyi 46/22 [адрес: Узбекистан, 00060, г.Термез, микро район 5 Алпомиш МФЮ ул.А.Навои 46/22г.], [address: Uzbekistan, g. Termez, micro district 5 Alpomish MFYu ul. A. Navoi 46/22g., 00060]; E-mail: sadatov@terdpi.uz

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Original paper

TASVIRIY SAN'AT DARSLARIDA TALABALARGA O'ZBEKISTON TASVIRIY SAN'ATI RIVOJLANISH BOSQICHLARINI O'RGATISH

© O.Sh. Baymurzayeva[1]✉
[1]A. Qodiriy nomidagi Jizax davlat pedagogika universiteti, Jizzax, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: O'zbek tasviriy san'atining rivojlanish bosqichlari qisqacha bayon qilingan. Sharq ustalari hamisha o'zlarining maxsus badiiy iste'dodi bilan mashhur bo'lib, u mahobatli saroylar, maqbaralar va boshqa diniy binolarni bezash orqali ularning san'ati to'liq namoyon bo'lgan.

MAQSAD: tasviriy san'at darslarini takomillashtirishda pedagog mahoratining maqsadi bo'lajak o'quvchilarning ijodkorlik qobiliyatlarini rivojlantirish, ularni professional darajada tarixni o'rgatish va ularning ijodiy salohiyatini oshirishdir.. Bu maqsadga erishish uchun pedagog quyidagi vazifalarni amalga oshiradi: 1-Nazariy bilimlarni rivojlantirish: O'quvchilarga san'at tarixni o'rgatish va shu orqali ijodkorlik texnikalarini o'rgatish. 2-Talabalarga turli uslublar va janrlarda ijod qila olish qobilyatlarini boyitish.

MATERIALLAR VA METODLAR: tasviriy san'at darslarini takomillashtirishda pedagog mahoratining samaradorligini ta'minlash uchun foydalaniladigan materiallar va metodlar muhim ahamiyatga ega. Quyida bu jarayonda qo'llaniladigan asosiy materiallar va metodlar keltirilgan: refleksiya va baholash, Nazariy va amaliy mashg'ulotni bog'lashning amaliyoti, Individal yondashuv, qo'shimcha qisqa muddatli qoralamalarni bajarish. Ushbu materiallar va metodlar pedagogning mahoratini oshirish, talabalarni ijodkorlikka jalb qilish va ularning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan bo'lib, ularni yuqori darajaga olib chiqishga yordam beradi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: tasviriy san'at darslarini takomillashtirishda pedagogning mahorati talabalarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish va ularning kasbiy kompetensiyalrni o'stirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Ushbu jarayonning samaradorligi o'qituvchining metodik yondashuvlari, didaktik tamoyillari va shaxsiy mahoratiga bog'liq. To'g'ri metod va materiallar bilan ta'minlangan o'quv jarayonlari talabalarning professional darajada rivojlanishiga katta hissa qo'shadi.

XULOSA: tasviriy san'at darslarini takomillashtirishda pedagog mahorati hal qiluvchi rol o'ynaydi. Ushbu mahoratning muvaffaqiyati metodik yondashuvlar, didaktik tamoyillar va shaxsiy mahoratni birlashtirishga asoslanadi. Tasviriy san'at darslari bo'yicha samarali o'quv jarayonini tashkil etish uchun pedagoglar yuqoridagilarni inobatga olishlari zarur. Tasviriy san'at darslarini takomillashtirishda pedagogning metodik va shaxsiy mahorati asosiy omil hisoblanadi. To'g'ri yondashuvlar va samarali o'quv jarayonlari talabalarning

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

professional darajada rivojlanishiga katta hissa qo'shadi. Shu bois, tasviriy san'at fani pedagoglari doimiy ravishda o'z mahoratlarini oshirish, yangi zamonaviy usullarni o'rganish va talabalarga faoliaytli yondashuv orqali ularga eng samarali ta'lim berishlari zarur. Bu esa, o'z navbatida, tasviriy san'atining yanada rivojlanishiga olib keladi.

Kalit so‘zlar: sharq, Islom dini, topilmalar, miniatyura, tarix, rivojlanish, rangtasvir, ijod, san’at.

Iqtibos uchun: Baymurzayeva O. Sh. Tasviriy san’at darslarida talabalarga o‘zbekiston tasviriy san’ati rivojlanish bosqichlarini o‘rgatish // Inter education & global study. 2024. №4(1). B. 367–372.

ОБУЧЕНИЕ СТУДЕНТОВ НА КЛАССАХ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОГО ИСКУССТВА ЭТАПАМ РАЗВИТИЯ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОГО ИСКУССТВА

© О.Ш. Баймурзаева[1]✉
[1]Джизакский государственный педагогический университет имени А. Кадыри, Джизак, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье кратко описаны этапы развития узбекского изобразительного искусства. Мастера Востока всегда славились особым художественным талантом, который в полной мере проявлялся в украшении величественных дворцов, мавзолеев и других культовых сооружений.

ЦЕЛЬ: целью повышения квалификации педагога на уроках изобразительного искусства является развитие творческих способностей будущих учащихся, преподавание им истории на профессиональном уровне и повышение их творческого потенциала. Для достижения этой цели педагог выполняет следующие задачи: 1-Развитие теоретических знаний: преподавание истории искусств студентам и тем самым обучение творческим методам. 2- Расширение возможностей учащихся творить в различных стилях и жанрах.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в совершенствовании занятий изобразительным искусством важное значение имеют материалы и методы, используемые для обеспечения эффективности навыков педагога. Основными материалами и методами, используемыми в этом процессе, являются: Рефлексия и оценка, практика соединения теоретической и практической подготовки, Индивидуальный подход, выполнение дополнительных краткосрочных проектов. Данные материалы и методы направлены на повышение квалификации педагога, привлечение учащихся к творчеству и развитие их творческих способностей, помогают вывести их на более высокий уровень.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: мастерство педагога на занятиях по совершенствованию изобразительного искусства играет решающую роль в развитии творческих способностей учащихся и их профессиональных компетенций. Эффективность этого процесса зависит от методических подходов, дидактических

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

принципов и личных качеств педагога. Учебный процесс, обеспеченный правильными методами и материалами, в значительной степени способствует профессиональному развитию студентов.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: педагогическое мастерство играет решающую роль в совершенствовании занятий изобразительным искусством. Успех этого навыка основан на сочетании методических подходов, дидактических принципов и личного мастерства. Для организации эффективного образовательного процесса на уроках изобразительного искусства педагогам необходимо учитывать вышеизложенное. Методическое и личное мастерство педагога является основным фактором совершенствования занятий изобразительным искусством. Правильные подходы и эффективные процессы обучения во многом способствуют профессиональному развитию студентов. Поэтому педагогам изобразительного искусства необходимо постоянно совершенствовать свою квалификацию, осваивать новые современные методы и обеспечивать максимально эффективное обучение учащихся на основе активного подхода. Это, в свою очередь, ведет к дальнейшему развитию изобразительного искусства.

Ключевые слова: восток, ислам, находки, миниатюра, история, развитие, живопись, творчество, искусство.

Для цитирования: Баймурзаева О.Ш. Преподавание студентам этапов развития изобразительного искусства Узбекистана на уроках изобразительного искусства. // Inter education & global study. 2024. №4(1). С. 367–372.

TEACHING STUDENTS THE STAGES OF DEVELOPMENT OF THE FINE ARTS OF UZBEKISTAN IN FINE ARTS LESSONS

© Baymurzaeva Sh. Oykaram[1]✉
[1]Jizzakh State Pedagogical University named after A. Kadyri, Jizzakh, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article briefly describes the stages of development of Uzbek fine art. Masters of the East have always been famous for their special artistic talent, which was fully manifested in the decoration of majestic palaces, mausoleums and other religious buildings.

AIM: the goal of the pedagogue's skills in improving fine arts classes is to develop the creative abilities of future students, to teach them history at a professional level and to increase their creative potential. To achieve this goal, the pedagogue performs the following tasks: 1-Development of theoretical knowledge: Teaching art history to students and thereby teaching creative techniques. 2- Enriching the ability of students to create in various styles and genres.

MATERIALS AND METHODS: the materials and methods used to ensure the effectiveness of the pedagogue's skills are important in improving art classes. The

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

following are the main materials and methods used in this process: Reflection and evaluation, the practice of linking theoretical and practical training, Individual approach, execution of additional short-term drafts. These materials and methods are aimed at improving the skills of the pedagogue, engaging students in creativity and developing their creative abilities, helping to bring them to a higher level.

DISCUSSION AND RESULTS: the skill of the pedagogue in improving visual art classes plays a decisive role in the development of students' creative abilities and their professional competencies. The effectiveness of this process depends on the methodical approaches, didactic principles and personal skills of the teacher. Educational processes provided with the right methods and materials contribute greatly to the professional development of students.

CONCLUSION: pedagogical skill plays a decisive role in improving fine arts classes. The success of this skill is based on the combination of methodical approaches, didactic principles and personal skill. In order to organize an effective educational process in fine arts classes, pedagogues need to take into account the above. Methodical and personal skill of the pedagogue is the main factor in improving fine art classes. Correct approaches and effective learning processes greatly contribute to the professional development of students. Therefore, visual arts pedagogues need to constantly improve their skills, learn new modern methods and provide the most effective education to students through an active approach. This, in turn, leads to further development of visual arts.

Key words: East, Islam, finds, miniature, history, development, painting, creativity, art.

For citation: Baymurzayeva Sh Oykaram. (2024) ‘Teaching students the stages of development of the fine arts of uzbekistan in fine arts lessons, Inter education & global study, (4(1)), pp. 367–372. (In Uzbek).

Sharq ustalari hamisha o‘zlarining maxsus badiiy iste’dodi bilan mashhur bo‘lib, u mahobatli saroylar, maqbaralar va boshqa diniy binolarni bezash orqali ularning san’ati to‘liq namoyon bo‘lgan. O'rta asrlar san'ati hikoyalarni sinchkovlik bilan ishlab chiqish bilan ajralib turardi. Rasm dunyoviy va mifologik senariylarda ko'p edi. Bizgacha yetib kelgan suratlardan biri Afrosiyob aholi punktidagi mashhur devor rasmidir. U bizga qo‘shni davlatlar elchilaridan Samarqand podshosiga sovg‘alar topshirish syujetini batafsil aytib beradi. Batafsil liboslar va bezaklar erta o'rta asrlar dunyosi haqida tasavvur beradi O‘zbek ijodining asosiy motivlari ornament, naqsh va xattotlikdir. Islom dinining tarqalishi bilan mintaqada tasviriy san’atda ham o‘zgarishlar yuz berdi. Islomda nafaqat odamlar va hayvonlarni chizish, balki ularning suratlarini uyda saqlash ham taqiqlangan. Shuning uchun sharq rassomlari xattotlik va bezaklarda o'z mahoratlarini oshirdilar. Abstraktsiyalar saroylar, uylar, maqbaralar devorlarini, shuningdek, kitob muqovalarini bezatgan. O‘zbek tasviriy san’atining oltin davri temuriylar hukmronligi davri bo‘ldi. Ornamental rangtasvirning monumental va miniatyura namunalari o'sha davrdagi ko'plab binolarning

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

ichki va fasadlarini bezatgan. Endi esa Samarqanddagi Shohi-Zinda va Bibixonim majmualaridagi yorqin suratlarga zavq bilan qoyil qolamiz.

Islom an'analari odamlar va hayvonlar tasvirini taqiqlaydi, shuning uchun ustalar ko'proq mavhum yo'nalishlarni ishlab chiqishni boshlaganlar va ularni deyarli mukammallikka keltirdilar. Keyinchalik o'zbek tasviriy san'atining yangi turi - miniatyura - lak bilan qoplangan. Xonlik, amirlik saroylari va boylar uylarning ichki qismini bezab turgan kichik yorqin rangli rasmlar paydo bo'lgan.

XIV- XV-asrlarda – Temuriylar hukmronligi davrida o‘zbek tasviriy san’ati umummadaniy misli ko‘rilmagan yuksalish davrini boshidan kechirdi. Samarqand maqbaralarida hayratlanarli manzara rasmlari tafsilotlari saqlanib qolgan. Amir Temurning ba’zi saroylari hukmdorning o‘zi, uning xotinlari, o‘g‘illari va safdoshlarining portretlari, boy, ziyofat manzaralari aks ettirilgan manzarali pannolar bilan bezatilgan. Aynan shu davrda o‘rta asrlarning yirik rassomi, sharq miniatyurasining beqiyos ustasi Kamoliddin Behzod ijodi dunyoga kelgan. Bu davrda rassom Kamoliddin Behzod san’atga ulkan hissa qo‘shdi. U G‘arbda “Sharq Rafaeli” nomi bilan mashhur miniatyura ustalaridan biri edi. Bugun Behzod nomidagi Toshkent miniatyura muzeyida rassomning ijodiga qoyil qolishingiz mumkin.

Miniatyura rasmlari O'zbekistonning o'ziga xos tashrif qog'ozi va YUNESKO tomonidan e'tirof etilgan insoniyat nomoddiy madaniy merosining durdonasidir. Rassomlarning tasavvurida chegara yo'q: oqlangan rasmlar qog'oz, teri, yog'och, mato, kanvasda yaratilgan. Dastlab, faqat zodagonlarning boy vakillari kitoblar va interyerlarni bezash uchun miniatyuralarga buyurtma berishgan, chunki kichkina rasmni chizish ustaning maksimal professionalligini va o'nlab soatlik mashaqqatli mehnatni talab qiladi. Miniatyuralarda ov, harbiy janglar, taomlar manzaralari tasvirlangan. Syujetlarda xalq eposi va buyuk shoirlar: Navoiy, Jomiy, Nizomiy ijodi aks etgan.

XIX-asr boshlarida o‘zbek badiiy san’atida yangi yuksalish yuz berdi. Miniatyura san'ati yuksak cho'qqilarga ko'tarilib, Ahmad Donish (1827-1897), Abdulxoliq-Maxmum va boshqa nomlar bilan ulug'lanadi. XX-asr o‘zbek rangtasviriga rus rassomlarining ta’siri katta bo‘ldi. Ularning ajoyib asarlari Sharq portret va manzara maktabining rivojlanishiga, rangtasvirda realizm janrining rivojlanishiga asos bo‘ldi. Hududga ko‘chib kelgan yoki evakuatsiya qilingan rus rassomlarining ta’sirida bo‘lgan. Bu davr erkinlik ruhi va avangard bilan realizmga o'tish bilan tavsiflanadi. O‘zbekistonning ko‘plab shaharlarida san’at maktablari tashkil etilib, Markaziy Osiyo rassomlarining yangi avlodini shakllantirdi.

XX-asrda peyzajlar, zamonaviy portretlar va janr rasmlari juda mashhur bo'ldi. XX-asr tasviriy san’at sohasida U. Tansiqboyev, A. Volkov, P. Benkov, N. Qo‘ziboyevlar eng yirik nomlardir. Shu bilan birga milliy rangtasvir va haykaltaroshlik maktabi shakllandi. Mamlakatimiz mustaqillikka erishish arafasida turgan XX-asr oxiriga kelib, O‘zbekiston tasviriy san’ati yana gullab-yashnadi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Bunga O‘zbekistonda Badiiy akademiyasining tashkil etilishi ko‘p jihatdan sabab bo‘ldi. Ayni paytda ustalar o'z ijodlarini qayta ko'rib chiqishdi va san'atni oddiy hunarmandchilikdan ko'ra ko'proq falsafiy tajriba sifatida tushuna boshladilar. Hozir mamlakatimizda rassomlar, haykaltaroshlar va boshqa hunarmandlar faol qo‘llab-quvvatlanmoqda. Ularning asarlari Toshkentdagi Tasviriy san’at galereyasi va Nukusdagi Savitskiy nomidagi san’at muzeyida namoyish etilmoqda. Tasviriy san’at galereyasi – Toshkentdagi eng zamonaviy ko‘rgazmalar zali, San’at muzeyiga tashrif buyurib, zamonaviy ustalar ijodi bilan tanishishingiz mumkin, uning eng boy ko‘rgazmasi Buyuk Gertsog Nikolay Konstantinovichning Yevropa rassomchiligi rasmlari kolleksiyasi bilan boshlangan. Romanov . San'at ixlosmandlari, albatta, I.V. Savitskiy Nukusda rus avangardi, O‘zbekiston tasviriy san’ati, Qoraqalpog‘iston xalq amaliy san’ati va Qadimgi Xorazm san’ati kabi 90 mingdan ortiq eksponatga ega.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Sulaymonova F. Sharq miniatyurasi. Bizning merosimiz. Toshkent. - 1991 yil.
2. O‘rta Osiyoda rassomchilik tarixidan. Maqolalar to'plami. - Toshkent. - 2001 yil.
3. O‘zbekiston xalq amaliy san’ati. - Toshkent. “G. G'ulom." 2003 yil

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Baymurzayeva Oykaram Sharifovna**, katta o‘qituvchi [**Баймурзаева Ойкарам Шарифовна**, катта уқитувчи], [**Oykaram Sh. Baymurzayeva**, teacher]; manzil: Jizzax viloyati Jizzax shahri, Zargarlik mahallasi 8-uy [адрес: Город Джиззак, област Джиззак, махалля Заргарлик, дом 8], [address: Jizzakh, house number 8, Zargarlik]; E-mail: baymurzayevaoykaram@gmail.com

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Original paper

“SAYOTXON XAMRA” DOSTONINING OBRAZLARI VA O’ZIGA XOSLIGI

© L.M. Maxammatdinova[1]✉

[1]O’zbekiston davlat san’at va madaniyat instituti Nukus filiali, Nukus, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: Yangi O’zbekiston davrida barcha soxalarda rivojlanish ko’zga tashlanib turgan davrda milliy musiqamiz, boy folklarimizdagi baxshichilik san’atiga berilayotgan imkoniyatlar davrida yoshlarga bugungi kungacha etib kelgan dostonlarni keyinggi avlodga tog’ri etkazish bizing bugungi kundagi dolzarb muommalardan sanaladi. Qoraqalpoq lirik-epik dostonlaridan “Sayatxan Xamra” dostonida obrazi ijroda o’ziga xoslikni saqlab qolish mavzuning dolzarbligi sanaladi.

MAQSAD: ushbu kungacha doston bo’yicha olib borilgan ilmiy izlanishlarda “Sayatxan Xamra” dostonining har bir versiyasiga, tu’rlariga berilgan baxo xalqning birinchi navbatda ijro etadigan baqshilarning imkoniyatidan kelib chiqib ijro etilishi, har bir baxshi dostonni o’z talaplariga muvofiq ku’ylashi, obrazlarning yoritilishi ku’ylash paytida personajlarni tog’ri tanlash kabi bir qancha jihatlarni tog’ri ifodalash mavzuyimiz maqsadidir.

MATERIALLAR VA METODLAR: mazkur maqolada adabiy-folklor qiyoslash usilidan foydanlanilib, zarur paytda tarixiy-folklor qiyoslash metodini qo’llaniladi. Dostonning kompozitsion, badiiy tili, qo’shiq qurilishi, obrazlari, badiiy o’ziga xosligi singari poetic masalalarni analiz qilish borasida adabiy, nazariy izlanishlarga suyanamiz. Doston haqida olimlar fikrini o’rganish orqali o’z fikrlarimizni taqdim qilamiz.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: dostonni o’rganish davomida yuzaga kelgan ilmiy natijalar qoraqalpoq xalq lirik dostonlarining o’ziga xosligi poezik jihatdan ochib berishga keng imkoniyatlar beradi. “Sayatxan Xamra” dostoni misolida qoraqalpoq xalqining milliy lirik eposlariga ilmiy sifatlar beriladi. Xalqlar orasida milliy madaniy bog’liklining tarixi o’ganiladi. Dostonning kompozitsion tuzilishi, obrazlar sistemalari, badiiy o’ziga xoslik tutash xolda o’rganish ilmiy baholash natijasida ilmiy folklor usullarining kelib chiqishi va rivojlanishiga o’z ta’sirini ko’rsatishi mumkun.

XULOSA: dostondagi qahramonlarning boshidan kechirgan voqealarda milliy turmish tarzidagi xarakterga ega bo’lishi bilan bir qatorda har xil hodisalar bilan umumiy lirik dostonlarda xos syujetlerga mos tarzda ijro etish shuni kelajakda tog’ri yo’naltirish bugungi rivojlanish davrida turgan muhim shartlardan biri hisoblanadi.

Kalit so’zlar: sayatxan xamra dostoni, doston ijrochiligi, qoraqalpoq dutori, milliy ijro, folklor, dostonchilik, baxshichilik san’ati.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Iqtibos uchun: Maxammatdinova L.M. “Sayotxon xamra” dostonining obrazlari va o’ziga xosligi. // Inter education & global study. 2024. №4(1). B. 373–381.

ОБРАЗЫ И УНИКАЛЬНОСТЬ ЭПОСА “САЯТХОН ХАМРА”

© Л.М. Махамматдинова[1]✉
[1]Нукусский филиал Государственного института искусств и культуры Узбекистана,

ВВЕДЕНИЕ: в период развития во всех сферах в эпоху нового Узбекистана, в период возможностей, предоставляемых искусству бахши в нашей национальной музыке, богатых фольклорах, доведение дошедших до молодежи былин до следующего поколения является одним из актуальных вопросов современности. Актуальностью темы является сохранение в исполнении образа каракалпакского лирико-эпического эпоса «Сайатхан Хамра».

ЦЕЛЬ: в проведенных до настоящего времени научных исследованиях по мотивам эпоса оценку каждой версии эпоса «Саяатхан Хамра» исполняется исходя из возможностей людей, исполняющих его в первую очередь, исполнение каждого бахши в соответствии со своими требованиями, освещение образов, подбор персонажей во время исполнения — это наша цель.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в данной статье используется метод литературно-фольклорного сравнения, при необходимости используется метод историко-фольклорного сравнения. Основываясь на литературных и теоретических исследованиях, мы анализируем поэтические вопросы, такие как композиционный, художественный язык, песенное строительство, образы, художественная самобытность эпоса. Изучая мнение ученых о эпосе, мы выражаем свое мнение.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: научные результаты, полученные в ходе изучения эпоса, дают широкие возможности для поэтического раскрытия уникальности каракалпакских народных эпосов. На примере эпоса «Сайатхан Хамра» национальным лирическим эпосам каракалпакского народа присваиваются научные качества. Среди народов будет изучена история национального культурного сада. Изучение эпоса в сочетании с композиционной структурой, системами образов, художественной самобытностью может оказать влияние на происхождение и развитие научных фольклорных методов.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: не говоря уже о национальном образе жизни в событиях, пережитых героями эпоса, а также о том, как исполнять сюжеты, характерные для общих лирических эпосов.

Ключевые слова: эпос о саятхане Хамре, эпическое исполнение, каракалпакский дутор, национальное исполнение, фольклор, эпос, искусство бахши.

Для цитирования: Махамматдинова Л.М. Образы и уникальность эпоса “Саятхон хамра”. // Inter education & global study. 2024. №4(1). С. 373–381.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

IMAGES AND UNIQUENESS OF THE EPIC “SAYATHON HAMRA”

© Lola M. Makhammatdinova[1]✉
[1]Nukus branch of the State Institute of Art and Culture of Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: in the period when development was prominent in all spheres during the New Uzbekistan period, in the era of opportunities given to the bakhshiqi art of our national music, rich folklore, to convey to the next generation the epics that have reached the youth to this day are counted by us from current attitudes today. In the epic “Sayatkhan Khamra” from the dark lyric-epic epics, the image of maintaining originality in execution is considered the relevance of the topic.

AIM: in the scientific research conducted so far based on the epic, the evaluation of each version of the epic "Sayaathan Hamra" is performed based on the capabilities of the people performing it in the first place, the performance of each bakhshi in accordance with their requirements, the illumination of images, the selection of characters during performance is our goal.

MATERIALS AND METHODS: this article uses the method of literary and folklore comparison, if necessary, the method of historical and folklore comparison is used. Based on literary and theoretical research, we analyze poetic issues such as compositional, artistic language, song construction, images, and the artistic identity of the epic. By studying the opinion of scientists about the epic, we express our opinion.

DISCUSSION AND RESULTS: the scientific results obtained during the study of the epic provide ample opportunities for poetic disclosure of the uniqueness of the Karakalpak folk epics. Using the example of the epic "Sayathan Hamra", the national lyrical epics of the Karakalpak people are assigned scientific qualities. The history of the national cultural garden will be studied among the peoples. The study of the epic in combination with its compositional structure, image systems, and artistic identity can influence the origin and development of scientific folklore methods.

CONCLUSION: not to mention the national way of life in the events experienced by the heroes of the epic, as well as how to perform plots typical of common lyrical epics.

Key words: Sayathan khamra epic, epic performance, Karakalpak dutori, national performance, folklore, epic, bakhshiqi art.

For citation: Lola M. Makhammatdinova (2024) ‘№Images and uniqueness of the epic “sayathon hamra”’, Inter education & global study, (4(1)), pp. 373–381. (In Uzbek).

Har qanday badiiy ijod o’zining kompozitsion qurilishi va o’ziga xosligiga ega bo’ladi. Ayniqsa xaliq ijodiyotining tuzilisihi voqealarning suyejetlarning motivlari, epizodlarning qo’llanilish usullari tamonidan ijrochining ijodidan katta farq qiladi. Voqealar boshlanishidan to qahramon tag’dirining echimigacha tegishli voqealar bilan boyitilib

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

boriladi. Asosan bularda voqealar boshanishi va rivojlanisi va echimi dea uch bo'limga bo'lishimiz mumkun. Biz fikrimizcha dostonni shu yo'nalishda o'rganish, uning milliy sifatlarini ayrim o'zgachaliklarini ochib berish mumkunchiliklarini keltirib chiqaradi.

Dostonning qoraqalpoqcha versiyasida voqealar qahramonlarning makon joyini aniqlab olishdan boshlanadi. Unda masalan "Hazar elining Ganjiqarabaq degan shahrida ikki do'st bo'lgan ekan". [1,191-B] Yoki "Qadim zamonda Azarbayjon viloyatida Oshiq Axmet, Mamit degan ikki do'st bo'lgan ekan" [2,255] dea boshlanib, ularning xayotidan ma'lumotlar beriladi. "Ular xayotini oshiqlik bilan o'tkazgan, shu sababdan Ashiq Axmet, Mamit degan laqabni xalq qo'ygan ekan" [3,14].

Bunaqa usulda dostonga kirish qoraqalpoq xalqining ko'pchilik dostonlarida mavjud bo'lib, ularda ko'pincha voqeaning bo'ladigan o'rni, odamlarning imslari va ular haqida ma'lumotlar beriladi. Bunaqa boshlash doston voqealarini harakatga keltiruvchi asosiy kuch hisoblanadi. Professor Q. Maqsetov bunaqa boslash haqida turk xalqi asarlarining ko'pchiligida bu narsa tan ekanligini va "Qoraqalpoq dostonlari boshlanishi oddiy, xalqning turmishi, tarixiga bog'liq, unda diniy tushinchalarning birinchi qatoridan o'rin olmagani shu sababdan poeziyaning xalq belgilari bilan teran bog'liq" [4,136] dea atab o'tadi.

Albatta dostonning boshlanishida milliy o'zgachalik ancha ko'zga tashlanib turadi. Dostonni o'zbekcha versiyasida Oshiq-Axmet bilan Ashiq-Muxammed bir-biriga yaqin qardosh insonlar bo'lib tariflanashi va ularning sozandachilik hunari haqida so'z bo'lmaydi [5,14]. Dostonni Turkmancha versiyasida "Ashiq" degan so'z qo'llanilmaydi ularning biri podshox bolsa (Axmet) biri (Maxmut) bo'lib aytiladi [6]. Bularning hammasi dostonlarga tan dasturiy boshlanishlar bo'lishiga qaramastan har biri o'z oldiga milliy o'zgachalikga ega. Qoraqalpoqcha turida ikki do'st va ularning oshiq dea atalishi va u so'zga xalq tushincha berishi, ularning shoxligi xayotidagi makonlari milliy xalq dostonlari bilan bog'liq milliy qarashtan ahamiyatli.

Ularda do'stlik e'tiborga olinadi. Yana oshiq so'zining belgilanishi, va baqxshichilik ijodining boshqa to'y marosimlarida, bazmlarda aytilishidir. Ota bobalarimiz an'anaviy turmish tarzida toylarining jirov-baxshilarsiz o'tmagan. Ular har qanday to'yning ko'rki bo'lishgan.

"Sayatxan Xamra" dostoni boshlanishi biz aytib o'tgandek boshqada milliy lirik dostonlarimizga tan bo'lgan boshlanishlarning mazmuni bu so'zning ko'rpoq ishq muxabbatni anglatuvchi so'z emas, bu haqida san'atshunos olim Jirmuniskiy. unda kasb hunarga tegishli so'z[7,308] ekanligini tastiqlaydi. Lekin bu ikki tushincha orasida ichki o'xshashliklarning hammasi oshiqlik dostonlari oshiqlar ijro etadigan tarafidan ularning o'z-aro bir tamonlamaligin sezish mumkun. Shunday ekan qoraqalpoq xalq dostonlaridagi "Oshiq" so'zi har ikki ma'noda qo'llanilishini ko'rsatib turibdi.

Dostonda Xamra bilan Sayatxanning bir-birini bir vaqtda tushlarida korishib bir-biriga oshiq bo'lishi ularning kelajakdagi tag'dirilariga o'zgarishlar kiritadi. Ya'ni ular bir-birini ko'rish, sog'inch zardoblari bilan xayot kechiradi. Vaqt shu zayilda o'tib ular kasbini, tanasida kuchini, shu ko'rgan tushlarini amalga oshirish uchun sarflaydi. Qoraqalpoq baxshilari dostonning mazmunining tush mativini uning shunday o'ziga xosligini xisobga

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

olganlar. Sababi u ju'da sirli taraflari bilan voqeaning yaxshiligini, qiziqligini taminlaydigan o'zgachaligi bilan ham ajralib turadi. Dostonlardagi va ertaklardagi belgi va tushlarni tabiri milliy o'ylash darajasini aniqlash uchun juda ahamiyatli. Sababi bu simvollarda milliy o'zligimizga tan, millatning ijodiy, fantastik, taqqoslash qobiliyati mahkam o'rnalashgan, bu esa belgilarni o'rganish xalqning ruxiy tarixini duniyosini o'rganishga olib keladi. Qoraqalpoqlarning "Sayatxan Xamra" dostonidagi bunday boshlanishda shu kabi tajribalarga suyangan holda voqealarni milliylikda yaqinlashtirish tamoyili asosida shakllangan.

"Sayatxan Xamra" dostoni voqealarning shakllanishi Xamraning tu'shida ko'rgan sevgilisini izlash bilan boshlaydi. Oshiq o'z yo'lida qanday qiyinchiliklar duch kelishini bilmas edi. Ushbu qiyinchiliklarnig yengish uchun ishlagan hatti-harakati haqida so'z boradi. Biz boshqa dostonlarda uchrashadigan mojizaviy tosiqlarni, dev, ajdarxolarni oldidan chiqadigan holatlarni bu dostonda ko'rmaymiz. Oshiq safari lirik dostonlarga xarakterli bo'lan sevgi tuyg'ularning yordamida davom etiladi. Masalan farzandi bilan birga unga yoe izlab ketayotgan Oshiq Axmet elidan olislagandan keyin, tug'ilib o'sgan vatan sog'inchida "qo'liga dutor olib, har xil holatga mos ku'y chalib, baland tog'larning u'stida shamolga chalg'uga bir g'azal aytadi. Unda olisda qolgan –vataniga, odamlariga, daro soylarga, bo'lgan sog'inchini tariflaydi. Qahramonlarning yo'llarida baland-baland tog'lar uchraydi. Yo'lovchilar ko'proq shu taonlama xavf-xatarga uchraydi.

Men netarman dodim etmas,
Hech kim nolishim eshitmas,
Ustimizdan tuman ketmas,
Ko'p tumanli balant tog'lar.
Ajal paymonimiz to'lsa,
Ochilganda gu'lim solsa,
Shox yigitlar bunda o'lsa,
Rahming kelmas balant tog'lar.

Bunaqa qarshiliklarni tan olish oshiqlik dostonlari uchun juda xarakterli hisoblanadi. Sababi ular odattagiday harakat qarshiliklaridan ish-tuyg'ular qarshiliklariga ko'proq urg'u beriladi. Ular g'alabaga erishish uchun normal holat hisoblanadi. Qahramonlik dostonlardagi fizik kuchlar emas, bu ruxiy kuchlar aql, hunar, chevarlik kuchlari bosh ahamiyatga ega bo'ladi.

Dostondagi voqealarning echimini taminlashga xizmat qiladigan suyjetlar, epizodlar, motivlar asarning butun bir mazmunini yakunlovchi xarakterga ega bo'ladi. Bu voqealarga qdar bo'lib o'tgan voqealarning qarama-qarshiliklar asta-sekinlik bilan kuchayib boradi. Xamra Sayatxan bilan uning bog'ida uchrashgandan keyin u erda uchrashgan keyin u erda vaqt sekinlashishi. Sevgan yori bilan yolg'iz ayshi-ishratda xayot kechirishi, har qanday bog' sayllari qahramonlarning maqsatlariga etish yo'lidagi xarakatlarning shakllanishiga va mahkamlanishiga yordam beradi. Ya'ni ular bir-biriga qo'shilishga vataniga qaytib, toy marosimini o'tkazishga kirishadi. Ularning rasmiy tu'rda baxtga erishishi oson bo'lmaydi. Dostonda Sayatxanning otasi Mamatxon (Mammetxan) qizining

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

nima bilan shug'ullanib yurganidan xabarsiz bo'ladi. Qizning qilmishi harakatlarini birovlar orqali bilgandan keyin, bunaqa ishlarning oldini olishga boricha harakat etadi. Dostonning qoraqalpoqcha turida bu syujetning markazida Mamatxon turadi. Va qizining izidan 40 askar bilan quvlaydi.

Xalqmizning katta lirik epic asarlaridagi voqealar bilan syujetlarning o'zidagi asosiy obrazlar bosh qahramonning obrazlari atrofida jamlanadi. Ular voqeaga boshidan oxirigacha qatnashadi. Agar ular haqida so'z bo'lmagan paytda ham ismlari aytilmagan, bo'layotgan voqealar syujet yoki epizodlar shu bosh qahramonlarga bog'lik turda amalga oshiriladi. Qahramonlar obrazlarining qanday yo'nalishda rivojlanishiga yangi yo'l ochib beradi.

Shu sababdan bosh qahramonning obrazlarini o'rganish dostonning mazmunini badiiy o'zgachaligini aniqlash masalasida ahamiyatga egadir. Ayniqsa har bir qahramonning obrazlarini ochishda baxshilar tamonidan o'zlashtirilgan obraz yaratish usullaridan foydalanish milliy sifatlarga ega bo'ladigan natijalarni keltirib chiqaradi. Albatda obrazlarning bir-biriga uqshash bir xil yo'nalishdagi o'qshashliklarga ega bo'lishi mumkun, lekin ularda bayon etish borasida yakka milliy suratlashga asoslangan. Dostonlarda biz shunaqa holatlarga duch kelishimiz mumkun. Dostonning asosiy qahramonlari bir-birini tushida ko'rgan Sayatxanni izlab ketadi. Dotonning nasr tamonidan olim Q.Maqsetovning fikricha "Dostonning" bo'lim-bo'lim prozada epizodlarning boshlanishi va tugashi bolishiga bog'liq keladigan shakllari bilan ko'rsatish bilan bu shakl dostonning tili bilan, qahromonlarning xarakteri, so'zi, bilan ijrochi jirov-baxshining ijro manerasi bilan bog'liq ekanligini aytish kerak" [8,269]
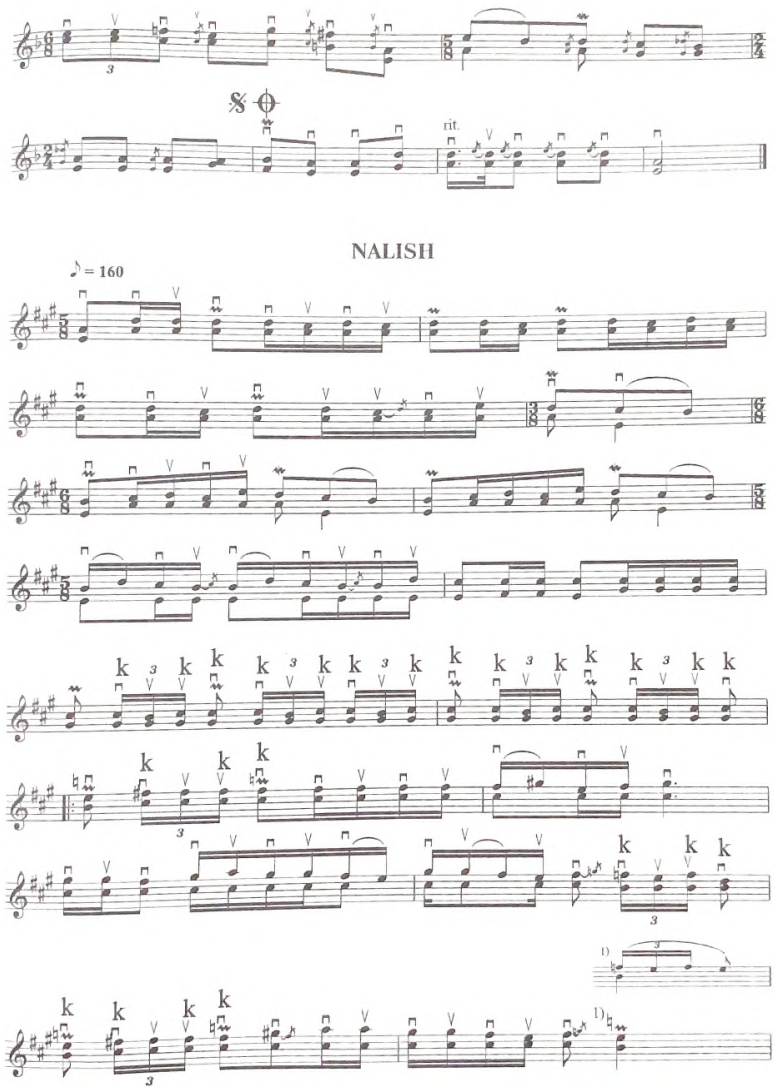
Qoraqalpoq musiqa san'atida asirlar davomida chalg'u ijrochilik san'ati doston bilan kuyning orasini jipslashtiradi. Baxshilar dostonlarni faqat chalg'u bilan mazmunini bayon aylash emas, ular o'z ijrochiligini chalg'u bilan musiqa yo'lida ijro etadi. Doston bilan birga yashaydi. Qoraqalpq musiqasida doston ijrochiligida musiqalar katta rol o'ynaydi. Shuning uchun "Hurlixa Hamra", "Oshiq Najep", "Yusuf Axmad", "G'arib oshiq", "Sayatxan Xamra", va bashqa dostonlar bilan lirik dostonlar bilan Navoyi, Maqtumquli, Ajiniyaz, Berdax, O'tesh shoyir, Omar va boshqa klassik shoirlarning musiqalari asarlariga aytilgan kuylari o'zining badiiy boyligi tarafdan qoraqalpoq xalqining ruxiy madaniyati haqida keng tushincha beradi.[9,22] Albatta har bir ijrochi kuylash paytida ijro mahoratidan kelib chiqib asar tanlaydi. Asar tanlash faqat ovozga bog'liq emas. Ijrochining aql darajasi uning asarni kuylashda tog'I tushinib qahraonni ichki qurilishini seza olishni eplashi kerak aks holda dostonni maromiga etkaza olmagan degan gap kelib chiqadi.

Dostonlar yoshlar tarbiyasiga ta'sir ko'rsatishda xizmat qiladi. Tarbiya uzluksiz, tarixiy xarakterga egadir. Jamiyatni, insonning, rivojlanishi bilan bog'liq bo'ladi. Bu borada xalqning milliy doston, kuy-qo'shiqlarning tarbiyaviy ahamiyati, masalan ona farzandiga aytgan qo'shig'I, bolaning vatanga bo'lgan, millatga bo'lgan muxabbatini uyg'otuvhi qurol sanaladi. Biz yoshlarga zamon bilan hamnafas milliy dostonlarni ham zamon talabida o'rgatishimiz zarur. Shu maqsadda dostonlarni notalashtirish ishlari olib borilgan. "Sayatxan Xamra" dostoniga ko'pchilik yoshlar qiziqish bilan qarashadi va sevib

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

ku'ylashadi. Doston parchalaridan milliy Estrada yo'nalishlarida ku'ylab xalq konglida joy olmoqdalar. Buning sababi bizning fikrimizcha xalq musiqalarini notalashtirish bo'lsa kerak. 2004 yili D. Allanazarov o'zining "Qaraqalpaq sazlari" dea dutor uchunyaratilgan asarida bir qancha xalq musiqalarini notalashtirib o'quv qo'llanma sifatida havola qildi. Va qo'llanmadagi ko'pchilik musiqalar milliy Estrada yo'nalishida qaytatdan jonlandi. Bugungi kunning bir qator yosh ijodkorlari tamoidan ushbu o'quv qo'llanmadan foydalanib, kuylarni o'rganmoqda. D. Allanazarov qo'llanmasida "Sayatxan Xamra" dostonidan "Nalish" qo'shig'ini notasini rasmda (1 rasm) ko'rishimiz mumkun.

Mazkur dostonni notalashtirish ishlari olib brogan olimlarning ishlari bugungi kunda yoshlarning chalg'ularda milliy dostonlarimizni o'rganishda yaxshi darslik bo'ldi. Dostonlarning kuylari notalashtirilgandan keyin ko'pchilik yoshlar ularni milliy Estrada yo'nalishlarida kuylab xalqning olqishiga sazovvor bo'lishmoqda.

1-rasm

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Oxirgi yillari davlatimiz tomnidan ham bir qancha baxshichilik san'atini rivojlantirsh uchun ko'plab ish-rejalar va qarorlar qabul qilinmoqda. Baxshilarimiz chet davlatlarga borib miliy dostonlarimizni kuylashmoqda. Xalqaro festivallar tashkil qilinmoqda. Shulardan biri O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2018-yil 22-noyabrdagi 946-son qarori bilan tasdiqlangan Xalqaro baxshichilik san'ati festivalini o'tkazish haqidagi qarorining o'zi respublikamizda bu san'at turning yuqori darajali ekanligidan dalolat beradi. Bunday festivalardan yana biri bu 2019-yilda Termiz shahrida 2021-yili esa Nukus shahrida xalqaro juda yo'qori darajada o'tkazildi. Yoshlar ovozi Bozataw festivalining tashkil etilishi ham yoshlarining ochilmagan xirralarini ochib bermoqda ular bu festival, ko'rik tanlovlarda qatnashib yuqori tajribali ustozlardan maslahat olishmoqda va do'stlar orttirishmoqda.

Yosh baxshilarga ota-babolardan kelayotdan dostonlarni to'liq tushinarli o'rgatishning ham javobgarligi bor. Bugungi kunda O'zbekston davlat san'at va madaniyat institute Nukus filialida xalq ijodiyoti fakultetida folklore yo'nalishi bo'lib u erda talabalar aynan qoraqalpoq, o'zbek baxshichilik san'atidan bilim olishmoqda. U erda bir xancha xalq baxshilari professor dars berishmoqda talabalar ham o'zlari qiziqqan bu yo'nalishda bilim olishmoqda.

Yangi O'zbekiston davrida barcha soxalarda rivojlanish ko'zga tashlanib turgan davrda milliy musiqamiz, boy folklarimizdagi baxshichilik san'atiga berilayotgan imkoniyatlar davrida yoshlarga bugungi kungacha etib kelgan dostonlarni keyinggi avlodga tog'ri etkazish bizing bugungi kundagi dolzarb muommalardan sanaladi. Qoraqalpoq lirik-epik dostonlaridan "Sayatxan Xamra" dostonida obrazi ijroda o'ziga xoslikni saqlab qolish bugungi kun uchun juda ahamiyatlidir. "Sayatxan Xamra" dostonining har bir versiyasiga, tu'rlariga berilgan baxo xalqning birinchi navbatda ijro etadigan baqshilarning imkoniyatidan kelib chiqib ijro etilishi kerak. Har bir baxshi dostonni o'z talaplariga muvofiq ku'ylashi, obrazlarning yoritilishi ku'ylash paytida personajlarni tog'ri tanlash kabi bir qancha jihatlarni tog'ri ifodalash san'atkorlarning farzidir.

Dostondagi qahramonlarning boshidan kechirgan voqealarda milliy turmish tarzidagi xarakterga ega bo'lishi bilan bir qatorda har xil hodisalar bilan umumiy lirik dostonlarda xos syujetlerga mos tarzda ijro etish shuni kelajakda tog'ri yo'naltirish, dostonlarni ustozlor shogirtlariga tog'ri o'rgatish bugungi rivojlanish davrida turgan muhim shartlardan biri hisoblanadi. Biz davlatimizdagi yaratilgan imkoniyatlardan tog'ri foydalangan holda o'z ustimizda ishlasak milliy merosimizni jahonga olib chiqish imkonini beradi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Қарақалпақ фольклоры. көп томлық. «Гарип Ашық, Саятхан Хамира»., «Қарақалпақстан» баспасы, Н.1985.
2. Qaraqalpaq fol`klori, ko`p tomliq. Sayatxan Ha`mira, «Ilim», N.2011. 255б

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

3. F.A. MAKSETOVA. «Sayatxan Xamra» da`staninin` poetikasi (obrazlari ha`m til wo`zgesheligi) No'kis 2013. 14-b. 84
4. Максетов К.М. Қарақалпақ қаҳарманлық дәстанларынын поэтикасы Т. 1965, 136-б
5. Ж.Кобилниезов. Саед ва Хамро. «Фан»,Т. 1964. 14-б
6. Хурлукга и Хемра, Саят и Хемра. Туркменский романический эпос.ГРВЛ., «Наука», М. 1971
7. Жирмуновский В.М.Тюркский героический эпос«Наука», Л. 1974. 308-бет
8. Максетов К.М. көрсетилген китап. 269-б
9. R.B BEKIMBETOVICH "MUZIKA TARIYXI" Oqıw qollanba TASHKENT – 2024 «FAN ZIYOSI» NASHRIYOTI 22-b

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Maxammatdinova Lola Maxammatdinovna,** o'qituvchi; [**Махамматдинова Лола Махамматдиновна,** преподаватель]; [**Lola M. Makhammatdinova,** teacher]; Manzil: O'zbekiston, Qoraqalpog'iston, Nukus shahri 27 kichik tuman 6-57 uy. [адрес: Узбекистан, Каракалпакстан, город Нукус, 27 Мк. район, дом 6-57]; [address Uzbekistan, Karakalpakstan, Nukus city, 27 small district, house 6-57].

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Original paper

TASVIRIY SAN'AT DARSLARINI TASHKIL ETISHDA, O'QUVCHILARNING KOGNITIV KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISH METODIKASI

© I.J. Mengnorov[1]✉
[1]Termiz davlat universiteti, Termiz, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqolada tasviriy san'at darslarini tashkil etishda o'quvchilarning kognitiv konpetensiyasini rivojlantirish haqida so'z yuritilgan. Unda pedagogik kognitiv, pedagogning kognitiv konpetensiyasini rivojlantiruvchi metodlari, kognitiv konpetensiyasiga ega pedagog o'zida namoyon eta oladigan malakalari, hamda o'qituvchi shaxsiga qo'yiladigan talablar haqida keng ma'lumot berilgan. Shu bilan bir qatorda, maktablarda tasviriy san'at o'qituvchilariga tabiatdagi buyum va hodisalarni kuzatish, ko'rish, ularni ilmiy asosda idrok etishga o'rgatish haqida so'z yuritilgan.

MAQSAD: tasviriy san'at darslarini tashkil etishda, o'quvchilarning kognitiv kompetensiyalarini rivojlantirish metodikasini tadqiq qilishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot jarayonida suhbat, ijtimoiy-psixologik so'rovnoma, kuzatish kabi metodlaridan foydalanildi va olingan natijalarning statistik ishonchlilik darajasi faktorli tahlil orqali tasdiqlandi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: mamlakatimizda sifatli har tomonlama yetuk kadrlar tayyorlashni amalga oshirilishi ta'lim-tarbiya jarayonida g'oyat muhim ahamiyat kasb etadi, chunki, kadrlar tayyorlash va uni sifat-saviya jihatidan yuksaltirish - bu yuqori malakali o'qituvchi-pedagoglarni tayyorlash bilan birga yosh avlodga ta'lim - tarbiya berishni ham yuqori saviyaga ko'tarilishini asosiy omili bo'lib xizmat qiladi. Ma'lumki, ta'lim-tarbiya jarayonida boshlang'ich sinflar ta'limi alohida bosqich bo'lib, bu davr bola shaxsini eng kuchli rivojlanish davri hisoblanadi, chunki, bu davr bolalarni 5-6 yoshidan 10-11 yoshgacha bo'lgan o'sish davri bo'lib, unda bola shaxsi o'zining yetuklik va o'smirlik davriga ilm, tafakkur, tasavvur, malaka va ko'nikmalar yig'adi. Aynan shu davrda bola shaxsining ko'rish, kuzatish, idrok etish, tasavvur va tafakkur qilishga o'rganish davrining eng shiddatli bosqichi bo'ladi.

XULOSA: har qanday ijod yechilishi kerak bo'lgan muammoning, masalaning qo'yilishidan boshlanadi. Muammo fanning rivojlanish yo'li yoki texnologiyaning mukammallashtirilishi, san'atning evolyusiyasi natijasida kelib chiqish mumkin.

Kalit so'zlar: kognitiv, originallik, empatiya, qobiliyat, semantika, intellekt, innovatsiya, refleksiy.

Iqtibos uchun: Mengnorov I.J. Tasviriy san'at darslarini tashkil etishda o'quvchilarning kognitiv kompetensiyalarini rivojlantirish metodikasi. // Inter education & global study. 2024. №4(1). B.382-391.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

РАЗВИТИЕ КРЕАТИВНЫХ СПОСОБНОСТЕЙ У УЧАЩИХСЯ В ОРГАНИЗАЦИИ УРОКОВ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОГО ИСКУССТВА В ШКОЛАХ

© И.Д. Менгноров[1]✉
[1]Термизский государственный университет, Термез, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье говорится о развитии познавательной компетентности учащихся при организации занятий изобразительным искусством. В нем представлена обширная информация о педагогической познавательности, методах развития познавательной компетентности педагога, навыках, которые может продемонстрировать педагог, обладающий познавательной компетентностью, а также требованиях, предъявляемых к учителю. Кроме того, учителям изобразительного искусства в школах предлагается наблюдать и видеть предметы и явления природы, учить воспринимать их на научной основе.

ЦЕЛЬ: в организации уроков изобразительного искусства состоит в исследовании методики развития познавательных компетенций учащихся.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в ходе исследования использовались такие методы, как беседа, социально-психологический опрос, наблюдение, а степень статистической достоверности полученных результатов подтверждалась факторным анализом.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: реализация качественной всесторонней подготовки зрелых кадров в нашей стране приобретает исключительное значение в учебно-воспитательном процессе, так как подготовка и качественное повышение уровня кадров-это основной фактор повышения уровня подготовки высококвалифицированных учителей - педагогов, а также образования подрастающего поколения. Известно, что в учебно-воспитательном процессе образование младших классов является особым этапом, периодом наиболее интенсивного развития личности ребенка, так как это период взросления детей с 5-6 лет до 10-11 лет, в течение которого личность ребенка накапливает знания, мышление, воображение, умения и навыки к своему взрослому и подростковому возрасту. Именно в этот период наступает наиболее интенсивный этап периода обучения личности ребенка видеть, наблюдать, воспринимать, воображать и мыслить.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: любое творчество начинается с постановки задачи, вопроса, который необходимо решить. Проблема может возникнуть в результате пути развития науки или совершенствования техники, эволюции искусства.

Ключевые слова: когнитивность, оригинальность, эмпатия, способности, семантика, интеллект, новаторство, рефлекс.

Для цитирования: Менгноров И.Д. Развитие креативных способностей у учащихся в организации уроков изобразительного искусства в школах. // Inter education & global study. 2024. №4(1). С. 382-391.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

DEVELOPMENT OF CREATIVE ABILITIES IN STUDENTS IN ORGANIZATION OF FINE ARTS LESSONS IN SCHOOLS

© Islam J. Mengnorov[1]✉
[1]Termiz State University, Termiz, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article talks about the development of students' cognitive competence in the organization of visual art classes. It provides extensive information about pedagogical cognitive, methods of developing the cognitive competence of the pedagogue, skills that a pedagogue with cognitive competence can demonstrate, and the requirements for a teacher. In addition, teachers of fine arts in schools are told to observe and see natural objects and phenomena, to teach them to perceive them on a scientific basis.

AIM: in the organization of fine art lessons, it consists in the study of methods for the development of cognitive competencies of students.

MATERIALS AND METHODS: in the course of the study, such methods as conversation, socio-psychological survey, observation were used, and the degree of statistical reliability of the results obtained was confirmed by factor analysis.

DISCUSSION AND RESULTS: the implementation of high-quality comprehensive training of mature personnel in our country is of exceptional importance in the educational process, since training and qualitative improvement of the level of personnel is the main factor in improving the level of training of highly qualified teachers, as well as the education of the younger generation. It is known that in the educational process, primary school education is a special stage, the period of the most intensive development of the child's personality, since this is the period of growing up of children from 5-6 years old to 10-11 years old, during which the child's personality accumulates knowledge, thinking, imagination, skills and abilities for his adult and adolescence. It is during this period that the most intensive stage of the period of teaching the child's personality to see, observe, perceive, imagine and think begins.

CONCLUSION: any creativity begins with setting a task, a question that needs to be solved. The problem may arise as a result of the path of development of science or the improvement of technology, the evolution of art.

Key words: cognitive, originality, empathy, ability, semantics, intelligence, innovation, reflex.

For citation: Islam J. Mengnorov. (2024) 'Development of creative abilities in students in organization of fine arts lessons in schools', Inter education & global study, (4(1)), pp. 382-391. (In Uzbek).

Ma'lumki «Tasviriy san'at va uni o'qitish metodikasi» o'quv fani mutaxassislikning asosiy va bosh o'quv fanlaridan biri bo'lib hisoblanadi. Bu fan bo'lajak o'qituvchi-pedagoglarni estetika va san'at asoslari bilan qurollantiradi, tabiatdagi, jamiyatdagi va

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

san'atdagi go'zallikni ko'ra bilishga o'rgatadi. Shuningdek, bu fan ayniqsa, o'qituvchi kasbi uchun g'oyat zarur, har soatda, har daqiqada kerak bo'ladigan rasm chizish ko'nikmasini beradi. Bu rasm chizishni bilish o'qituvchi, ayniqsa, boshlang'ich sinf o'qituvchisi uchun shunchalik zarurki, - «Rasmni ko'rgan soqov ham tilga kiradi»[1] - degan iborani eslab o'tish o'rinli edi. Demak, boshlang'ich sinf o'qituvchisini rasm chizishni bilishida boshqa o'quv predmetlarini o'qitishda ham rasmdan yaxshi foydalanish imkoniyati tug'iladi.

Asosiy qism: «Tasviriy san'at va uni o'qitish metodikasi» o'quv fani oldiga: har tomonlama shakllangan boshlang'ich sinf o'qituvchini tayyorlash, unga estetika, san'at va materialistik tushunchalarni berish va rasm chizish ko'nikmalarini singdirish maqsadini qo'ygan holda faoliyat ko'rsatadi. Murakkab va mas'uliyatli maqsaddan kelib chiqilgan holda quyidagi vazifalarni qo'yadi: maktablarda tasviriy san'at o'qituvchilariga tabiat-jamiyatdagi buyum va hodisalarni kuzatish, ko'rish, ularni ilmiy asosda idrok etishga o'rgatish; o'quvchilarning badiiy didini, estetik tushunchasini, materialistik dunyoqarashini, go'zallik olamini va ijodiy iste'dodini va ijodkorlik qobiliyatini tarbiyalash; buyum, voqea, hodisalar tasvirini chiza bilish, ularni ijodkorlik asosida bajarish bo'yicha malaka va ko'nikmalar hosil qilish; rassomchilikning barcha tur va janrlaridagi san'at asarlarini ko'ra bilishni, idrok etishni, tushunib, ularni past saviyadagi, qalbaki rasmlardan farqlay olish ko'nikmalarini berish.

Bo'lajak o'qituvchi-pedagoglarga rasm chizishni o'rgatishning eng oson, qisqa, ilmiy asosda bo'lishining zamonaviy uslubi, didaktik prinsiplari bilan tanishtirish kabi mazmunga ega bo'lgan vazifalarni qo'yadi, bular san'at nazariyasidan qisqacha ma'lumot berish; rasm chizishni o'rgatish bo'yicha qalamtasvir, rangtasvir, kompozitsiya, badiiy-bezash, loy va plastilin bilan ishlash va san'at asarlarini o'rgatish; boshlang'ich sinf o'qituvchilariga rasm chizishni zamonaviy, eng samarali uslublarda o'rgatish bo'yicha metodik tavsiyalar berish; kognitiv tushunchasi jarayonning o'tmishdagi, hozirgi davrdagi yoki keyingi xususiyatlarini o'z ichiga kamrab oladi. Ushbu jarayon natijasida odamlar oldin mavjud bo'lmagan biror buyumni yaratadi, kashf qiladi, yangilik elementlarini vujudga keltiradi. Ilk marotaba kognitiv so'ziga 1922 yilda Simpson tomonidan qo'yidagicha ta'rif berilgan: "Kognitiv ka odam fikrlashning bir xildagi usullarini rad etish qobiliyati sifatida qaraydi".

Kognitiv - co'zi lotincha so'zdan olingan bo'lib, yaratuvchilik, ijod etish jarayoni degan ma'no anglatadi. X.YE.Trik kognitiv ni o'rganishning to'rt yo'nalishni ko'rsatib, ularning xar birini izohlab bergan: kognitiv natija sifatida; kognitiv qobiliyat sifatida; kognitiv jarayon sifatida; kognitiv shaxsning xususiyati sifatida.

J.Gilfordning fikricha, qobiliyat intellektning umumiy modelining ichida joylashadi, shu boisdan kognitiv ning 4 omilini ajratib ko'rsatadi:

1. Originallik - izohlanishga mo'ljallangan birikmalar, o'zgacha javoblar natijalarini ko'rsatish qobiliyatidir.

2. Semantik egiluvchanlik - obyektning funksiyasini ajratish va undan yangicha foydalanishni taklif qilish qobiliyati.

[1] К.Д.Ушинский. Танланган педагогик асарлар. Т.1959 й. (244, 313, 314, 438-бетлар).

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

3. Ifodali moslashtirilgan egiluvchanlik - yangi imkoniyatlarni ko‘rish uchun rahbatlantiruvchi omillar shaklini o‘zgartirish qobiliyati.

4. Semantik o‘z-o‘zidan yuzaga keluvchi egiluvchanlik - nisbatan cheklangan vaziyatlarda turli xil g‘oyalar yaratish qobiliyati.

Gorrens bu qobiliyatlarni odamlar orasida mavjud bo‘lmagan tafovut tariqasida ta’riflaydi. Gorrens kognitiv deb, nihoyatda kuchli darajada kamchiliklarni idrok qilish, bilimlardagi kamchiliklarni, yetishmaydigan elementlarni, disgarmoniya va hokazalarni idrok qilish qobiliyatlarini tushunadi. Kognitiv ni o‘rganishdagi yo‘nalish uning shaxs xususiyati sifatida qarashdan iborat bo‘lib, unda shaxs muammosi mazkur holat bilan uyg‘unlashtirilgandir. Ushbu yo‘nalishning vakillari bo‘lmish Geldshteyn Rodjers, Masloular ijodiy jarayonni “o‘zini-o‘zi faollashtirish” bilan bog‘lab tushuntirishga xarakat qilganlar, bular quyidagilar: aqliy tayyorgarlik davri; muammoni ko‘rib chiqish; fikrning tug‘ilishi va masalaning ifodalanishi; muammoning hal etish yo‘lini qidirish; ijodiy prinsiplarni qabul qilish; pritsiplarni sxema ko‘rinishga keltirish; texnik yasatish va ijodiylikni kengaytirish.

K.Rodjers 1994 yil ijodkorlik yoki kognitiv haqida quyidagicha fikr bildiradi. “Shaxsning kreativ fikrlash layoqati, muammoni hal qilinishi lozim bo‘lgan vaziyatlarida yangi imkoniyatlar natijasida biror yangi, ungacha mavjud bo‘lmagan buyum yaratilishini muvaffaqiyatli hal qilishiga yordam beradi”.

Kognitiv - o‘qituvchi voqelikka, buyum va hodisalarga, darsga noan’anaviy yondashishni o‘rganishi zarur bo‘ladi. XXI asr yangiliklar, ixtirolar asri bo‘lib, o‘qituvchidan doimo izlanishni talab etadi. Torrens fikricha kognitiv : muammoga yoki ilmiy farazlarni ilgari surish; farazni tekshirish va o‘zgartirish; qaror natijalarini shakllantirish asosida muammoni aniqlash; muammo yechimini topishda bilim va amaliy harakatlarning o‘zaro qarama - qarshiligiga nisbattan ta’sirchanlikni ifodalaydi.

Pedagogik kognitiv : pedagogning an’anaviy pedagogik fikrlashdan farqli ravishda ta’lim va tarbiya jarayonini samaradorligini ta’minlashga xizmat kiluvchi yangi g‘oyalarni yaratish, shuningdek, mavjud pedagogik muammolarni ijobiy xal qilishga bo‘lgan tayyorgarligini tavsiflovchi qobiliyati. Pedagogning kognitiv potensiali, uning umumiy xususiyati sifatida aks etadi, u ijodiy faoliyatning dastlabki sharti va natijasi sanaladi. Pedagog kognitiv potensialiga ega bo‘lishi uchun, kasbiy faoliyatida quyidagilarga e’tiborini qaratishi zarur: kasbiy faoliyatiga ijodiy yondashish; yangi-yangi g‘oyalarni yaratishda faollik ko‘rsatish; ilg‘or pedagogik yutuq va tajribalarni mustaqil o‘rganish; hamkasblar bilan pedagogik yutuqlar xususida fikr almashish.

Pedagogning kognitiv potensialini rivojlantiruvchi metodlar: Odatda pedagogning kognitiv qobiliyatiga ega bo‘lishlari pedagogik muammolarni xal qilishga intilish, ilmiy-tadqiqot ishlari yoki ilmiy loyixalarni amalga oshirish va uzaro ijodiy xamkorlikka erishishlari orqali ta’minlanadi. Pedagog o‘z-o‘zidan ijodkor bo‘lib kolmaydi, uning ijodkorlik qobiliyati ma’lum vaqt ichida izchil o‘qib-o‘rganish, o‘z ustida ishlash orqali shakllantiriladi va u asta-sekin takomillashib, rivojlanib boradi. Har kanday mutaxassisda bo‘lgani kabi, bo‘lajak pedagoglarning kognitiv qobiliyatiga ega bo‘lishlari uchun talabalik yillarida poydevor qo‘yiladi va kasbiy faoliyatni tashkil etishda izchil rivojlantirib boriladi. Bunda pedagogning

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

o‘zini o‘zi ijodiy faoliyatga yunaltirishi va bu faoliyatni samarali tashkil eta olishi muhim axamiyatga ega. Pedagog ijodiy faoliyatni tashkil etishda muammoli masalalarni yechish, muammoli vaziyatlarni taxlil qilish, shuningdek, pedagogik xarakterdagi ijod maxsulotlarini yaratishga aloxida e’tibor qaratishi zarur.

Kognitiv potensialiga ega pedagog, o‘zida bajariladigan vazifalarning mohiyati va ahamiyatini belgilay olishi, masalaning qo‘yilishini tahlil qila olishi, masalani hal qilish rejasini tuza olishi, masalani hal qilishda samarali metodlar, ya’ni analiz, sintez, induksiya, deduksiya, taqqoslash va boshqalarni qo‘llay olish malakalarini namoyon qila olishi kerak. Pedagogning ilmiy-tadqiqot ishlari va ilmiy yoki ijodiy loyixalarni amalga oshirishi, kognitiv potensialini yanada rivojlantiradi, ular ijodiy fikrlashga odatlanadi, ilmiy-tadqiqot faoliyatini olib borish ko‘nikmalarini puxta o‘zlashtiradi, pedagogika yoki mutaxassislik fani yutuqlari, hamda ilg‘or tajribalardan foydalanish imkoniyatlarini mustaqil tahlil qiladi, pedagogik jamoa tomonidan olib borilayotgan ilmiy tadqiqot va ijodiy loyihalarni bajarishda faol ishtirok etadi. Pedagogning ilmiy-tadqiqot ishlari va ilmiy yoki ijodiy loyixalarni amalga oshirishi unda kognitiv potensialini yanada rivojlantiradi.

Gelgols va Uolles birinchi bo‘lib ijodiy jarayonni bir necha bosqichga bo‘lishini taklif qildilar: Tayyorgarlik - muammo uchun tegishli bo‘lgan obrazlar yoki tasavvurlarni o‘ylash yoki anglash Gelmgols takidlashicha, agar muammo no’malum bo‘lsa, bu paytda yechim topilmaydi, u muammoni qoldirib turar edi.

G‘oyani pishitish. Biroz vaqtdan keyin yechimning o‘zi unga ma’lum bo‘ladi. Bu ilhom bosqichi bo‘lardi. Tekshirish yoki ishlab chiqish jarayoni, bunda g‘oya mantiqiy tekshiriladi va tugal shaklga keltiriladi. XVIII asrda kislorodni kashf qilgan ingliz ximigi J.Pristlining ta’kidlashicha, faqat o‘z tasavvuriga keng yo‘l ochib bera oladigan olimlargina buyuk kashfiyotlar qilishga qodir.

Kognitiv - pedagogik ijodkorlikning asosi: Oliy maktab va kollej o‘qituvchisining samarali faoliyati uning chuqur va rang-barang kasbiy bilimlari, dars berish metodikasini egallanganligi, o‘z mehnatining psixologik asoslarini hisobga olishi bilan bog‘langan. Bu vazifalarning hal qilinishida pedagog shaxsiga muhim ahamiyat beriladi. Oliy maktab va kollej o‘qituvchisi shaxsiga jiddiy talablar qo‘yiladi. Ular pedagoglar va psixologlar tomonidan chuqur o‘rganilgan. O‘qituvchi shaxsiga qo‘yiladigan eng muhim talab uning yuqori malakali bo‘lishidir, balki uningsiz pedagogik faoliyat yuritib bo‘lmaydi.

O‘qitish, o‘rganish va o‘rgatish bo‘yicha qobiliyatlar turi: Pedagogik jarayonga qaratilgan qobiliyatlar, boshqa insonning ichki holatini to‘g‘ri baholash, unga hamdardlik bildirish, hamnafas bo‘lish qobiliyati (empatiya qobiliyati), taqlid qilish uchun namuna bo‘lish qobiliyati, tarbiya jarayonida individual xususiyatlarni inobatga olish qobiliyati, muloqotning lozim topilgan uslubini, o‘z o‘rnini topish, kelisha olish qobiliyati va hurmat qozonish, talabalar osida obro‘ga ega bo‘lish qobiliyatidir. Pedagogika va psixologiya sohasida olib borilgan ilmiy tadqiqotlarga asoslanib, o‘qituvchining pedogogik qobiliyatlarini klassifikatsiyasi quyidagilar:

Didaktik qobiliyat - bu oson yo‘l bilan murakkab bilimlarni o‘quvchilarga tushintira olish bo‘lib, bunda o‘qituvchining o‘quv materialini o‘quvchilarga tushunarli qilib bayon

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

etishi, mavzu yoki muammolarni aniq va tushunarli qilib aytib berishi, o‘quvchilarda mustaqil ravishda faol fikrlashga qiziqish uyg‘ota olishi ko‘zda tutiladi. O‘qituvchi zarurat tug‘ilgan hollarda o‘quv materialini o‘zgartira, soddalashtira oladi, qiyin narsani oson, murakkab narsani oddiy, tushunarsiz, noaniq narsani tushunarli qilib oladi.

Akademik qobiliyat - barcha fanlar yuzasidan muayan bilimlarga ega bo‘lishlik. Bunday qobiliyatlarga ega bo‘lgan o‘qituvchi o‘z fanini o‘quv kursi hajmidagina emas, balki ancha keng va chuqurroq biladi, o‘z fani sohasidagi yangiliklarni kuzatib boradi. Fan-texnika, ijtimoiy-siyosiy hayotga doir qiziqishlari bilan ko‘p narsalarni o‘rganib boradi.

Perseptiv qobiliyat - qisqa daqiqalarda o‘quvchilar qobiliyatini idrok eta olish fazilati, bu o‘quvchining, tarbiyalanuvchining ichki dunyosiga kira olish qobiliyati, o‘quvchi shaxsini va uning vaqtinchalik ruhiy holatlarini juda yaxshi tushuna olish bilan bog‘liq bo‘lgan psixologik kuchatuvchanlikdir. Bunday o‘qituvchi kichkina alomatlar, uncha katta bo‘lmagan tashqi belgilar asosida o‘quvchi ruhiyatidagi ko‘z ilg‘amas o‘zgarishlarni ham fahmlab oladi.

Nutqiy qobiliyat - ixcham, ma’noli, ohangdor, muayan ritm, temp, chastotaga ega bo‘lgan nutq, shuningdek, o‘qituvchi nutqining jarangdorlik, uning pauza, mantiqiy urg‘uga rioya qilishi, qobiliyati, nutq darsda hamisha o‘quvchilarga qaratilgan bo‘ladi. O‘qituvchi yangi materialni tushuntirayotgan, o‘quvchining javobini taxlil qilayotgan, ma’qullayotgan yoki koralayotgan bo‘lsa ham, uning nutqi hamisha o‘zining ichki kuchi, ishonchi, o‘zi gapirayotgan narsaga qaratilganligi bilan ajralib turadi. Fikrlar ifodasi o‘quvchi uchun aniq, sodda, tushunarli bo‘ladi.

Tashkilotchilik qobiliyati - sinf-guruh yoki jamoani uyushtirish va uni boshqarish iste’dodi. Tashkilotchilik o‘quvchilarni xilma-xil faoliyat turiga jalb qilish uchun asos hisoblanadi. Bu qobiliyat, birinchidan o‘quvchilar jamoasini uyushtirish, jipslashtirish, muhim vazifalarni hal etishga ruhlantirish bo‘lsa, ikkinchidan, o‘z shaxsiy ishini to‘g‘ri uyushtirish qobiliyatidir. Obro‘ga ega bo‘lishlik qobiliyati - o‘zining shaxsiy xususiyati, bilimdonligi, aql-farosatliligi, mustahkam irodasi bilan obro‘ orttirish uquvchanligi. Fanda bu qobiliyat turi-avtoritar qobiliyat, deb ham yuritiladi. Obro‘ga ega bo‘lish o‘qituvchi shaxsiy sifatlarining butun bir kompleksiga, uning irodaviy sifatlariga (dadilligi, chidamliligi, qat’iyligi, talabchanligi va hokazo), va o‘quvchilarga ta’lim - tarbiya berish mas’uliyatini his etishga, bu ishonchni o‘quvchilarga ham yetkaza olishga bog‘liq bo‘ladi.

Kommunikativ qobiliyatlar - muomalar va muloqot o‘rnata olish, bolalarga aralashish qobiliyati, o‘quvchilarga to‘g‘ri yondashish yo‘lini topa olish, ular bilan pedagogik nuqtai nazardan samarali o‘zaro munosabatlar o‘rnata bilish, pedagogika nazokatining mavjudligi.

Psixologik tashxis (diagnoz) qobiliyati - insonning kelajagini oqilona tasavvur qilishdan iborat bashorati. Bu o‘z xarakatlarining oqibatlarini oldin ko‘rishda, o‘quvchining kelgusida qanday odam bo‘lishi haqidagi tasavvur bilan bog‘liq bo‘lgan shaxsni tarbiyalab yetishtirishda, tarbiyalanuvchining qanday fazilatlarning taraqqiyot etishini oldindan aytib bera olishda ifodalanadigan maxsus qobiliyat. Bu qobiliyat pedagogik optimizmga, tarbiyaning qudratiga, odamga ishonish bilan bog‘liq bo‘ladi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Diqqatni taqsimlash qobiliyati - bir necha obyektlarga bir davrning o‘zida o‘z munosabatini bildirish. O‘quvchi o‘qituvchi uchun diqqatning barcha xususiyatlari-hajmi, uning kuchi, ko‘chuvchanligi, idora qilina olishi va ishga solinishining taraqqiy etgan bo‘lishi mumkindir. Qobiliyatli, tajribili o‘qituvchi materialni bayon qilish mazmuninig va shaklini, o‘z fikrini yoki o‘quvchi fikrini diqqat bilan kuzatadi, toliqish, e’tiborsizlik, tushunmaslik alomatlarini hushyorlik bilan kuzatib boradi, barcha intizom buzilish hollarini e’tibordan qochirmaydi, nihoyat o‘z shaxsiy xatti-harakatlarini, ya’ni mimikasini, pantomimikasini va yurish-turishini ham kuzatib boradi.

Konstruktiv qobiliyat - o‘quv-tarbiya ishlarini rejalashtirish va natijasini oldindan aytish qobiliyati. Bu qobiliyat o‘quvchi shaxsining rivojini loyihalashga, o‘quv-tarbiya mazmunini, shuningdek, o‘quvchilar bilan ishlash metodlarini tanlab olishga imkon beradi.

Gnostik qobiliyat - tadqiqotga layoqatlilik bo‘lib, o‘z faoliyatini, bu faoliyat jarayonini va uning natijalarini tekshirish hamda o‘rganish natijalariga muvofiq faoliyatni qayta qurish qobiliyatidir. Pedagogik qobiliyatlarni har tomonlama o‘rganish, qobiliyatlar shaxsning aql-idroki, his-tuyg‘usi va iroda sifatlarini namoyon bo‘lishidan iborat ekanlagini ko‘rsatadi. Pedagogik qobiliyatlar umumiy qobiliyat: masalan, adabiy va ilmiy ijod qilish, loyihalash qobiliyatlari bilan bog‘langan bo‘lib, ular o‘qituvchi faoliyatining samaradorligini oshiradi. Bunday o‘qituvchilar o‘z o‘quvchi va talabalarini ana shu faoliyatiga jalb qilib, ularga ta’lim - tarbiya berishda katta muvaffaqiyatlarga erishmoqdalar.

Kommunikativ qobiliyat - bu pedagogik o‘zaro aloqalar doirasidagi o‘ziga xos tarzda namoyon bo‘ladigan muloqot qobiliyatidir. Psixologiyaga oid adabiyotlarda kommunikativ qobiliyatlarning bir necha guruhlari farqlanadi:

Kishining boshqa kishini bilishi. Bu qobiliyatlar guruhida kishiga shaxs sifatida, shaxsning alohida qiyofasi, motivi va xatti-harakatlariga baho berishni, kishining tashqi ko‘rinishi, xulqi va ichki dunyosi nisbatiga baho berishni; savlati, imo-ishora, mimika, pantomimikasini «o‘qiy» olishni qamrab olinadi. Kishining o‘z-o‘zini bilishi. U o‘z bilimlarini, qobiliyatlarini o‘z xarakteri va o‘z shaxsining boshqa qirralarini hamda tashqaridan va uning atrofidagi kishilar unga nisbatan qanday baho berishi lozim bo‘lsa, shunday baho berishni ko‘zda tutadi. Muloqot vaziyatini to‘g‘ri baholay olish. Bu vaziyatni kuzatish, uning ko‘proq axborot beradigan belgilarini tanlash va unga diqqatni jalb qilish; yuzaga kelgan vaziyatning sotsial va psixologik mundarijasini to‘g‘ri idrok etish va baholash qobiliyatidir.

O‘qituvchi innovatsion faoliyatining eng muhim tavsifi kognitiv konpetensiyadir. Kognitiv termini Angliya va Amerika psixologiyasida 60-yillarda paydo bo‘lib, u individning yangi tushuncha yaratishi va yangi ko‘nikmalar hosil qilish qobiliyat va hislatini bildiradi. Ijod tushunchasini belgilashda u jarayon - natija tavsifidan, kognitiv ni belgilashda esa subyekt - shartlilik tavsifidan foydalanadi. Rag‘batlantiruvchi, samarali va evristik bosqichga qoloq, ya’ni ekstensiv aqliy faoliyat, kreativ bosqichga intellektual faoliyat xosdir. N.M.Gnatko kognitiv mexanizmlarni potensial va faoliyatdagi kretivlik bo‘limlarga bo‘lib o‘rganishni taklif etadi. Potensial kognitiv N.M.Gnatkoning fikricha, muayyan tashqi sharoitlarda faol kognitiv ka aylanishga nazariy tayyor shaklda namoyon bo‘ladigan

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

individuumning potensial joylashishini anglatuvchi kreativ faoliyatdir. Potensial kognitiv ijodning zaruriy subyektiv shartidir.

Faoliyatdagi kognitiv - faoliyatning biror turida ijodiy faollik ko‘rsatuvchining bevosita tayyorgarligini ta’minlaydigan faoliyatining turi tavsifli potensial kreativ individumning individual tavsiflari aloqalarini yuzaga keltiradi. V.A.Slastenin, N.M.Gnatkoning potensial kognitiv ni muntazam faoliyatdagi kognitiv ka taqlid qilish asosida o‘zgartirib borish haqidagi qarashlariga qo‘shilgan holda uni to‘ldirib, kognitiv taqlid qilish, nusxa olish yo‘li bilan rivojlanadi, hamda taqlid qilish asosidagi ijod haqiqiy ijodga olib keladi, deb hisoblaydilar. O‘qituvchi faoliyatidagi kognitiv ning bir necha bosqichlarini belgilash mumkin, bunda tayyor metodik tavsiyanomalar ko‘chirilib, mavjud tizimga ayrim moslamalar (modifikatsiyalar), metodik usullar kiritiladi. So‘ngra g‘oyani amalga oshirish mazmuni, metodlari, shakli to‘la ishlab chiqiladi va o‘qitish va tarbiyalashning o‘z betakror konsepsiyasi va metodikasi yaratiladi.

O‘qituvchining innovatsiya faoliyati tuzilmasidagi eng muhim komponent bu refleksiyadir. Refleksiya o‘qituvchining o‘z ongi va faoliyatini belgilash va tahlil qila olish, o‘z fikri va harakatlariga tashqaridan nazar solishdir. Pedagogikaga oid adabiyotlarda reflektiv jarayonlarni izohlashning ikki an’anasi mavjudligi aytilgan, bular obyektlar mohiyatini izohlashga va ularni konstruksiyalashga olib keladigan ongning reflektiv tahlili va shaxslararo muloqot ma’nosini tushunish refleksiyasidir.

Refleksiya - (lot. Reflxio - ortga qaytish) subyektning o‘z ichki psixik tuyg‘u va holatlarini bilish jarayonidir.

“Intellekt” tushunchasining mazmuni va mohiyati ilm-fan mahsullariga asoslangan holda yanada kengaydi, yangicha alomatlar bilan boyib bordi. Masalan, o‘sha davrdagi eng keng tarqalgan ta’limotlardan hisoblangan sxolastikada ilohiy intellekt tushunchasi tadqiq qilina boshlandi, hamda mazkur atama bilan oliy, yuksak, yuqori bilish qobiliyatlari tushuntiriladigan bo‘ldi.

Mashhur faylasuf Kantning ta’limotiga binoan, intellekt - bu bizdagi mavjud barcha tushunchalar tuzilishining strukturaviy bilish qobiliyatidir, zotan aql esa metafizikaviy g‘oyalar tuzilishining bilish qobiliyatidir. Olimlar orasida intellektning mohiyatini tushuntirishda, uni talqin qilishda ikki xil qarash mavjud bo‘lgan:

Birinchi guruh vakillarining qarashicha, iyetellektual xususiyatlar odamlarga nasliy yo‘l bilan ota-onalar tomonidan beriladi.

Ikkinchi guruh namoyondalari esa intellektni bola idrokining tezligi va tashqi ko‘zg‘atuvchilarga nisbatan munosabati bilan bog‘lab tushuntirganlar. Shuningdek “intellekt” so‘zi qadimgi grek tilidan tarjima qilinganda aql degan ma’nono anglatadi. Intellekt tuzilishini tadqiqi qilish bir qator olimlarning izlanishlarida o‘z ifodasini topdi. Jumladan, amerikalik psixolog F.Frimen intellekt oltita tarkibdan iborat degan g‘oyasini ilgari surdi: sonli operatsiyalarga nisbatan qobiliyatlilik; lug‘at boyligi; geometrik shakllar orasidagi o‘xshashlik va farqlarni ajrata olish uquvi; nutq tezligi; fikrlash qobiliyati; xotira.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

X.YE.Trik kognitiv ni o‘rganishning to‘rt yo‘nalishni ko‘rsatib, ularning xar biriga izoh berdi: kognitiv natija sifatida; kognitiv qobiliyat sifatida; kognitiv jarayon sifatida; kognitiv shaxsning xususiyati sifatida.

Ijodiy ko‘rinishni talab qiluvchi masalaning kelib chiqishi mantiqi deyarli anglagan bo‘lishi mumkin, lekin muammoning yuzaga kelishi haqiqiy kashfiyot bo‘lib, kashfiyotchining qobiliyat darajasiga bog‘liqdir. 70 mashhur bastakorning hayot yo‘lining taxlili shuni ko‘rsatadiki, yaxshi ijod davridan oldin astoydil o‘qish kerak. Mashhur aktyor Jerar Filippdan: «Insonlarning qanday kamchiligi sizga yoqmaydi?» deb so‘rashganda u «Professional bo‘lmaganligi» - deb javob berdi. Shuning uchun havoskorning har qanday ijod sohasidagi «telba g‘oyaning» muallifi bo‘lishiga oid umidlari kulgilidir.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Xutorskoy, A. V. Klyucheviye kompetensii kak komponent lichnostno oriyentirovannoy paradigmi obrazovaniya // Narodnoye obrazovaniye. – 2003.№ 2. – S. 58-64.
2. Jumanazarovich, M. I. "THE ROLE OF FINE ART IN THE DEVELOPMENT OF AESTHETIC EDUCATION IN STUDENTS." Emergent: Journal of Educational Discoveries and Lifelong Learning (EJEDL) 3.09 (2022): 28-30.
3. Jumanazarovich M. I. Rangtasvir Mashg’ulotlarida Qalamtasvirning Ahamiyati //Gospodarka i Innowacje. – 2022. – T. 20. – C. 58-61.
4. Sukhrob Abdullaev and Dilshod Mamatov, - Pedagogical foundations in the teaching of folk arts and crafts of Uzbekistan in the training of teachers of fine arts. E3S Web of Conferences 420, 10019 (2023)
5. https://www.e3s-conferences.org/articles/e3sconf/pdf/2023/57/ e3sconf _ebwff
6. 2023_10019.pdf
7. Makhfuza Odilova - Effective methods of improving the quality of education in biology lessons through computer technology. E3S Web of Conferences 460, 05015 (2023) https://doi.org/10.1051/e3sconf/202346005015 BFT-2023.
8. Маматов Д.К. Организация самостоятельной работы студентов первая международная научно-методическая конференция междисциплинарные исследования в науке и образовании http://man-ua.edukit.kiev.ua/Files/downloads/%D0%9F%D0%9D%D0%A1%D0%B1%D0%A2-14-09-2012.pdf#page=183
9. Маматов Д.К., Собирова Ш.У Особенности организации самостоятельной работы студентов Педагогические науки http://wwenews.esrae.ru/pdf/2015/1/62.pdf

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Mengnorov Islom Jumanazarovich**, o‘qituvchi [**Менгноров Ислам Джуманазарович,** преподаватель, [**Islam J. Mengnorov**, teacher]; manzil: O‘zbekiston, Surxondaryo viloyati Termiz shahar “Barkamol avlod” ko'chasi 43-uy [адрес: Узбекистан, 117036, Узбекистан, Сурхандарьинская область, город Термез, Город Термез, улица Баркамол авод, дом 43], [address: Uzbekistan, Surkhandarya region, Termez city, 43 Barkamol avlod Street].

CC BY NC ND

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Original paper

UMUMTA'LIM MAKTABLARIDA MUSIQA CHOLG'ULARIGA YO'NALTIRISHNING ZAMONAVIY ILG'OR INNOVATSIYALARI

© O.I. Karimov[1]✉, F.N. Farmonov[2]✉
[1]Buxoro davlat universiteti, Buxoro, O'zbekiston
[2]Turkiston yangi innovatsiyalar universiteti, Buxoro, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: Maqolada jahon musiqa cholg'ulari konsepsiyasini yuqori sinf maktab repertuariga kiritish metodlari va undagi namoyandalar haqida ba'zi tarixiy ma'lumotlar o'rin olgan.

MAQSAD: umumta'lim maktablarida musiqa cholg'ulariga zamonaviy yondashuv asosida o'quvchilarning badiiy estetik kompetensiyasini rivojlantirish.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda ta'lim muassasalarida o'qituvchilarga insonparvarlashtirishni o'rganish uchun aralash usullar tadqiqot loyihasi qo'llanildi. Tadqiqotda o'qituvchilarning badiiy estetik kompetensiyasini rivojlantirishga ta'sir etuvchi omillarni har tomonlama tushunish uchun miqdoriy va sifat jihatidan ma'lumotlar to'plash usullaridan foydalanildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: odatda, musiqiy cholg'ular ijrochilik amaliyotining turli yo'nahshlarida qo'llanilib kelingan. Avvalo eng sodda cholg'ular yaratilib, kundalik hayot tarzida keng foydalanilganligini qayd etish joizdir. Bunday cholg'ular har bir xalqning cholg'ular dunyosida mavjud, ayni paytda ham iste'molda bo'lib keladi. O'zbek xalq ijrochilik amaliyotida saqlanib, qo'llanib kelinayotgan cholg'ulardan Chang, qobiz, sibizg'i shular jumlasidandir. Bu cholg'ularni tayyorlash va ijro etish ham oddiyligi bilan ajralib turadi.

XULOSA: musiqa cholg'ularini shakli, turlari, tuzulishi haqidagi mavzularni talablar darajasida o'rganilsa, yosh avlodni musiqa cholg'uga bo'lgan hurmat, milliy cholg'ularimizni ardoqlaydigan, har tomonlama yetuk inson bo'lib voyaga yetishida o'zimizni munosib hissamizni qo'shgan bo'lamiz.

Kalit so'zlar: idiofon, Membronofon, Xordofon, aerofon, zoomorfologik, Pozomorfologik.

Iqtibos uchun: Karimov O.I., Farmonov F.N. Umumta'lim maktablarida musiqa cholg'ulariga yo'naltirishning zamonaviy ilg'or innovatsiyalari. // Inter education & global study. 2024. №4(1). B.392-396.

СОВРЕМЕННЫЕ ПЕРЕДОВЫЕ ИННОВАЦИИ В ОБЛАСТИ ОБУЧЕНИЯ ИГРЕ НА МУЗЫКАЛЬНЫХ ИНСТРУМЕНТАХ В ГОСУДАРСТВЕННЫХ ШКОЛАХ

© О.И. Каримов[1]✉, Ф.Н. Фармонов[2]✉

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

[1]Бухарский государственный университет, Бухара, Узбекистан
[2]Туркестанский университет новых инноваций, Бухара, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: В статье приводятся некоторые исторические сведения о способах введения понятия мировых музыкальных инструментов в репертуар высшей школы и их представителей.

ЦЕЛЬ: развивать художественно-эстетическую компетентность учащихся на основе современного подхода к музыкальным инструментам в общеобразовательных школах.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании использовался исследовательский проект "смешанные методы" для обучения учителей гуманизации в учебных заведениях. В исследовании использовались количественные и качественные методы сбора данных для всестороннего понимания факторов, влияющих на развитие художественно-эстетической компетентности педагогов.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: как правило, музыкальные инструменты использовались в различных областях исполнительской практики. Стоит отметить, что в первую очередь создаются и широко используются в быту простейшие инструменты. Такие инструменты существуют в инструментальном мире каждого народа, но в то же время находятся в потреблении. К инструментам, сохранившимся и используемым в узбекской народной исполнительской практике, относятся Чанг, кабыз, сибизги. Эти инструменты также отличаются простотой изготовления и игры.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: если темы о форме, видах, структуре музыкальных инструментов будут изучены на уровне требований, мы будем воспитывать подрастающее поколение в духе уважения к музыкальному инструменту, уважения к нашим национальным инструментам, внесем свой достойный вклад во взросление как всесторонне зрелые люди.

Ключевые слова: идиофон, мембронофон, хордофон, аэрофон, зооморфологический, pozoморфологический.

Для цитирования: Каримов О.И., Фармонов Ф.Н. Современные передовые инновации в области обучения игре на музыкальных инструментах в государственных школах. // Inter education & global study. 2024. №4(1). С. 392-396.

MODERN ADVANCED INNOVATIONS IN THE FIELD OF TEACHING MUSICAL INSTRUMENTS IN PUBLIC SCHOOLS

© Olimxo‘ja I. Karimov[1]✉, Farxod N. Farmonov [2]✉
[1]Bukhara State University, Bukhara, Uzbekistan
[2]Turkestan University of New Innovations, Bukhara, Uzbekistan

Annotation

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

INTRODUCTION: the article provides some historical information about the methods of introducing the concept of world musical instruments to the high school repertoire and its representatives.

AIM: to develop the artistic and aesthetic competence of students based on a modern approach to musical instruments in secondary schools.

Materials and methods: The research project "mixed methods" was used in the study to train teachers of humanization in educational institutions. The study used quantitative and qualitative methods of data collection for a comprehensive understanding of the factors influencing the development of artistic and aesthetic competence of teachers.

DISCUSSION AND RESULTS: As a rule, musical instruments were used in various fields of performing practice. It is worth noting that, first of all, the simplest tools are created and widely used in everyday life. Such instruments exist in the instrumental world of every nation, but at the same time they are in consumption. The instruments preserved and used in Uzbek folk performing practice include Chang, kabyz, sibizgi. These tools are also easy to make and play.

CONCLUSION: if the topics about the shape, types, and structure of musical instruments are studied at the level of requirements, we will educate the younger generation in the spirit of respect for a musical instrument, respect for our national instruments, and make our worthy contribution to growing up as comprehensively mature people.

Key words: idiophone, Membronophone, Chordophone, aerophone, zoomorphological, Posomorphological.

For citation: Olimxo‘ja I. Karimov, Farxod N. Farmonov. (2024) ‘Modern advanced innovations in the field of teaching musical instruments in public schools’, Inter education & global study, (4(1)), pp. 392-396. (In Uzbek).

O‘zbekistonda ijrochilik amaliyotida foydalanib kelinayotgan milliy musiqa cholg‘ularining 30 tadan ortiq turlari mavjud. Shulardan 18 nomdagi musiqiy cholg‘ular XX asrning 40-yillaridan keyin professor A.I.Petrosyans boshchiligidagi bir guruh mutaxassislar va soz ustalari bilan hamkorlikda takomillashtirilgan musiqiy cholg‘ular bo‘lib, konsert sahnalarida yakkanavozlik sifatida, shu bilan birga, asosan orkestr va ko‘p ovozli ansambllarda foydalanish uchun mo‘ljallangandir. Bu muqaddam mavjud bo‘lgan milliy musiqiy cholg‘ularning shaklini yiriklashtirish yoki kichikroq ko‘rinishga keltirish asosida yaratilgan bo‘lib, o‘sha cholg‘u oilasini yaratish ustida olib borilgan tajribalar edi, natijada nay, chang, rubob, dutor, g‘ijjak cholg‘ularining oilasi dunyoga keldi.

A.I.Petrosyansdan keyingi o‘rinda san’atshunoslik olimi professor, Said Bolta-Zoda Saidiy tomonidan milliy cholg‘ularimizning jahon standartlariga xos ilk marotaba konsepsiya si ishlab chiqildi. Ushbu olim Markaziy Osiyo va yaqin sharq davlatlarining ilk (Cholg‘ushunoslik “Morfologiya”si asoschisi) hisoblanib, quyidagicha ta’riflanadi;

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

1. Idiofonlar: (bir tonli jarangli, shovqinli va dag‘al nomusiqaviy cholg‘ular), bular; qayroq, qoshiq, zanglar, g‘o‘lachalar, Xitoy Tim-Tim diski, uchburchak, bubenshik, karobka, safoil, treshyotka, kastonetto, tarelkalar, xay-xet, changqo‘biz, zanjir, kamerton-H, taqqildoq, kepchik, noskadi va boshqalar.

2. Membronofonlar: (teri yoxud plastik tortilgan, keng tovush to‘lqinli urma zarbli cholg‘ular), bular; do‘l-nog‘ora, qo‘sh-nog‘ora doyra, tablak, doul, Yevropada Litavra, kichik baraban, katta baraban, urma-zarbli ustanovka, tabla bas va tabla usul, mridangam, buben va boshqalar.

3. Xordofonlar: (yarim ton yuqori yoxud pastga xromatik sozlanuvchi cholg‘ular, “mizrob, noxun, noxunsher, tirnama, chertim, urma torli va kamonli”), bular; urma-torli changlar va qonun, rubob prima va oilasi, qashqar rubob,afg‘on rubob, al-Ud, dutor al’t, soprano, sekunda, dutor bas va kontrabas, tanbur va sato, shashtor, g‘ijjak, g‘ijjak al’t, skripka, violonchel, skripka kontrabas, Sitor, Gitara, pionino, rayal, organ, bayan, akkordeon, arfa, ksilofon, vibrofon, membronofon, chig‘g‘ak, xuchir va boshqalar.

4. Aerofonlar: (nafasli-puflama va damli musiqa cholg‘ulari), bular; nay pikalo, nay, sunray, bo‘lamon, qo‘shnay, karnay, sharqda dunay, yevropada-pikalo, fleyta, gabboy, klarnet, truba, karnet, ingliz-faggot, saksafon, vol’torna, tronbon, bariton, tuba, bassuta va boshqalar.

5.Zoomorfologik: (hayvon shoxlari, fil suyagi, parranda qanoti, dengiz chig‘anog‘idan yasalgan cholg‘ular, cholg‘uni chalish uchun foydalanilgan patlar hamda ichakdan tayyorlanadigan parda va torlar), bular; suyak-nay (cho‘pon-nay, burgut qanotidan yasalgan nay), burg‘u (yirtqich yovvoyi tog‘ buqqasi “Qo‘tos”) rakushka-(dengiz chig‘anog‘i) va boshqalar.

6. Pozomorfologik: (sovg‘oti, suvenir shakllarda tayyorlangan nomusiqiy mul’ti – komplek miniatюralar), bular: ayiqcha, bul-bulcha,churrak, qichqiriq va ularning ergologiyasiga; gild, tosh, plastmassa, shisha, tillo, kumush, titan, bronza, temir turlari, mis, cho‘yan, rangba -rang tabiiy toshlar hisoblanadi.[6.24,37]

O‘zbek xalqi ajdodlarninng musiqa sarchashmalari O‘rta Osiyo hududida yashagan qardosh xalqlar ijodi bilan mustahkam bog`langan. Buюk “Avesto” va Kushoniylar imperiyasidagi maktablarda asosiy markazlardan biri 1.darbori (Eron. er.avv 5-6 asr), 2. Dabiriston (Buxoro.er.avv-4asr), Buxoro filiallarida Buyuk Xorazm imperiyasi(2 asr), keyinchalik Tohariston va Farxangiston maktablari etakchilik qilganlari. Buxoro markazlashgan kuchli musiqa san’ati maktabidan tashqari diniy an’analar etakchisi ham bo‘lgan. Xitoydan tortib Sharq va Yevropa davlatlari talabalari tahsil olganlar, bunda; Buxoro Yo‘nalishida 1-saroy ajdodiy musiqa san’ati (hozirgi shashmaqom). 2. xalq cholg‘ulari uslubi, 3.Vokal yslubi, 4.raqqos va raqqosalar uslubi, 5.Masharaboz va sirk uslubi, 6.Harbiylar musiqasi uslubi, 7.Dehat (qishloq havastmandlar)uslubidan iborat bo‘lgan. 8.Folklor uslubi. Vokal uslubi ikkiga bo‘lingan professional va diniy uslub. Xullas; Jahon globallashuvi sharoitida qaimgi davr islomgacha bo‘lgan maktablarimiz genezisini tarixiy o‘rganish, bosqichlaridagi an’analarni tahlil qilish, Ulug‘ siymolarning ustoz-shogird

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

tizimi shaklida og‘zaki ijodiyotning professional va folklor uslublarini tiklash va maktab repertuarini boyitish asnosida zamonaviy ilg‘or pedagogik tajribalarni ishlab chiqish va tadbiq etish, davr taqazosidir.

Cholg‘ushunoslik genezisi misolida eng qadimgi va sevimli cholg‘ularimiz ilk “nog‘ora” va “doyra” cholg‘ulari tadqiqotdan o‘rin olganligi bilan boshqa qator cholg‘ularimizni ham shu tarzda maktablarda ilg‘or innovasiyalar orqali tanishtirib, o‘rgatib borilsa maqsadga muvofiq bo‘lar edi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. У.Ш.Бегимкулов Педагогик таълимда замонавий ахборот технологияларини жорий этишнинг илмий-назарий асослари. Монография. -Т.: Фан, 2007.
2. O.Ibrohimov, G‘.Xudoev,1-7-sinf Musiqa darsligi, “O‘qituvchi” nashriyoti, Toshkent-2018 yil
3. Ишмухамедов Р., Абдуқодиров А., Пардаев А. Таълимда инновацион технологиялар. -Т, Истеъдод, 2008, 180 бет.
4. Кабалевский Д.В. Как рассказывать детьяам о музыке? М.:Просвепение,1994.
5. Michael Henderson, Geoff Romeo. Teaching and digital technologies (Big issues and critical questions). Cambridje University Press. 2015.
6. Saidiy S. O‘zbek musiqasi tarixi. Darslik-1 qism /;, “Durdona” nashriyoti, Buxoro-2020 yil.
7. Saidiy S. O‘zbek musiqasi tarixi. Darslik-2 qism /;, “Durdona” nashriyoti, Buxoro-2020 yil.
8. Saidiy S. Jahon musiqasi tarixi. Darslik /;, “Durdona” nashriyoti, Buxoro-2020 yil.
9. Saidiy S. Cholg‘ushunoslik va cholg‘ulashtirish asoslari.Darslik/,; “Musiqa nashriyoti”, Toshkent-2016 yil.
10. ТД Мухамедов. Способы и средства развития музыкальных способностей учащихся на уроках музыки - Проблемы науки, 2021
11. SU Norova, T Mukhamedov. Educational Process Legislation and Principles and their Use in Student Practice- International Journal of Psychosocial Rehabilitation, 2020

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Karimov Olimxo‘ja Islomovich** o’qituvchi, [**Каримов Олимхужа Исломович** преподаватель], [**Olimxo‘ja I. Karimov**, teacher,]; manzil: O‘zbekiston, Buxoro sh. M.Iqbol ko`chasi 11-uy [адрес: Узбекистан, Бухара, ул. М.Икбол дом 11], [address:Uzbekistan, Bukhara city M.Iqbol street 11].

✉**Farmonov Farxod Nurmatulloyevich** magistrant, [**Фармонов Фарход Нурматтулоевич** магистр], [**Farxod N. Farmonov**, master,]; manzil: O‘zbekiston, Buxoro sh. M.Iqbol ko`chasi 11-uy [адрес: Узбекистан, Бухара, ул. М.Икбол дом 11], [address:Uzbekistan, Bukhara city M.Iqbol street 11].

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Original paper

CHOLG‘U MUSIQA ASARLARINI “MUSIQA MADANIYATI” DARSIDA TINGLASHNI TASHKIL ETISH

© S.Sh. Salimov [1]✉, O.I. Karimov [2]✉
[1]Buxoro davlat universiteti, Buxoro, O‘zbekiston
[2]Turkiston yangi innovatsiyalar universiteti, Buxoro, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: maqolada musiqa madaniyati darslarida cholg‘u musiqa asarlarlarini tinglashni tashkil etish va nafis harakatlar orqali ko‘rsatish haqida fikrlar yuritilgan.

MAQSAD: umumta’lim maktablarida musiqa cholg‘ulariga zamonaviy yondashuv asosida o‘quvchilarning badiiy estetik kompetensiyasini rivojlantirish.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda ta'lim muassasalarida o'qituvchilarga insonparvarlashtirishni o'rganish uchun aralash usullar tadqiqot loyihasi qo'llanildi. Tadqiqotda o‘qituvchilarning badiiy estetik kompetensiyasini rivojlantirishga ta’sir etuvchi omillarni har tomonlama tushunish uchun miqdoriy va sifat jihatidan ma’lumotlar to‘plash usullaridan foydalanildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: o‘quvchilarga cholg‘u asboblari haqida ma’lumot berishda ko‘rgazmali qurol sifatida asboblarining chizilgan rasmlari, ijro bilan bog‘liq jarayonni aks ettiruvchi rasmlar va predmetli ko‘rsatma sifatida cholg‘u asboblarining o‘zidan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Cholg‘u asbobining rasmi yoki o‘zi ko‘rsatilib uning nomi, paydo bo‘lish tarixi, ijro etish yo‘llari, mohir ijrochilari, ansambl yoki orkestrdagi o‘rni haqida malumotlar berish ham shular jumlasiga kiradi. Bundan tashqari musiqa darsida musiqaviy topishmoq va o‘yinlar tashkil etib o‘quvchilarga musiqa asbobini tanishtirish, u to‘g‘rida o‘quvchilar fikrlarini bilish mumkin.

XULOSA: shuni alohida ta’kidlash lozimki, yuqorida keltirilgan barcha musiqiy faoliyatlarni amalga oshirish uchun o‘quvchida ma’lum musiqiy qobiliyatlar majmuasi hamda musiqiy faoliyatga nisbatan qiziqishlar bo‘lishi talab etiladi. Agar ushbu xususiyatlar mavjud bo‘lmasa, yuqorida keltirilgan vazifalarni to‘la bajarish mushkul.

Kalit so'zlar: tinglash, tembr, tovush, san’at, pedagog, jamoa, ifodaviy, ohang, ritmik.

Iqtibos uchun: S.Sh. Salimov, Karimov O.I. Cholg‘u musiqa asarlarini “musiqa madaniyati” darsida tinglashni tashkil etish. // Inter education & global study. 2024. №4(1). B. 397-402.

ИНСТРУМЕНТАЛЬНЫЕ МУЗЫКАЛЬНЫЕ ПРОИЗВЕДЕНИЯ НА УРОКЕ “МУЗЫКАЛЬНАЯ КУЛЬТУРА” ОРГАНИЗАЦИЯ ПРОСЛУШИВАНИЯ

© С.Ш. Салимов[1]✉, О.И. Каримов[2]✉

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

[1]Бухарский государственный университет, Бухара, Узбекистан
[2]Туркестанский университет новых инноваций, Бухара, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье рассмотрены идеи по организации прослушивания произведений инструментальной музыки на уроках музыкальной культуры и демонстрации их посредством изящных движений.

ЦЕЛЬ: развивать художественно-эстетическую компетентность учащихся на основе современного подхода к музыкальным инструментам в общеобразовательных школах.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании использовался исследовательский проект "смешанные методы" для обучения учителей гуманизации в учебных заведениях. В исследовании использовались количественные и качественные методы сбора данных для всестороннего понимания факторов, влияющих на развитие художественно-эстетической компетентности педагогов.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: при обучении учащихся инструментам в качестве наглядных пособий целесообразно использовать чертежи своих инструментов, иллюстрации, иллюстрирующие процесс, связанный с исполнением, и сами инструменты в качестве предметных указаний. В их число входит изображение инструмента или самого инструмента с указанием его названия, истории возникновения, способов исполнения, виртуозных исполнителей, места в ансамбле или оркестре. Кроме того, на уроке музыки можно организовать музыкальные загадки и игры, познакомить учащихся с музыкальным инструментом, узнать мнение учащихся о нем.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: следует особо отметить, что для осуществления всех вышеперечисленных видов музыкальной деятельности необходимо наличие у учащегося определенного комплекса музыкальных способностей, а также интересов в отношении музыкальной деятельности. Если эти функции недоступны, сложно выполнить все вышеперечисленные задачи**.**

Ключевые слова: слушание, тембр, звук, искусство, воспитатель, коллектив, экспрессивный, мелодический, ритмический.

Для цитирования: Салимов С.Ш., Каримов О.И. Инструментальные музыкальные произведения на уроке “музыкальная культура” организация прослушивания. // Inter education & global study. 2024. №4(1). С. 397-402.

INSTRUMENTAL MUSICAL COMPOSITIONS IN THE LESSON “MUSICAL CULTURE” ORGANIZATION OF LISTENING

© Shahzod Sh. Salimov[1]✉, Olimxo‘ja I. Karimov[2]✉
[1]Bukhara State University, Bukhara, Uzbekistan
[2]Turkestan University of New Innovations, Bukhara, Uzbekistan

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Annotation

INTRODUCTION: the article discusses ideas for organizing listening to instrumental music in music culture lessons and demonstrating them through graceful movements.

AIM: to develop the artistic and aesthetic competence of students based on a modern approach to musical instruments in secondary schools.

Materials and methods: The research project "mixed methods" was used in the study to train teachers of humanization in educational institutions. The study used quantitative and qualitative methods of data collection for a comprehensive understanding of the factors influencing the development of artistic and aesthetic competence of teachers.

DISCUSSION AND RESULTS: when teaching students tools as visual aids, it is advisable to use drawings of their tools, illustrations illustrating the process associated with execution, and the tools themselves as subject guidance. These include an image of the instrument or the instrument itself, indicating its name, history of origin, methods of performance, virtuoso performers, place in an ensemble or orchestra. In addition, during the music lesson, you can organize musical puzzles and games, introduce students to a musical instrument, and find out students' opinions about it.

CONCLUSION: it should be particularly noted that in order to carry out all of the above types of musical activities, it is necessary for the student to have a certain set of musical abilities, as well as interests in musical activities. If these functions are not available, it is difficult to complete all of the above tasks.

Key words: listening, timbre, sound, art, educator, collective, expressive, melodic, rhythmic.

For citation: Shahzod Sh. Salimov., Olimxo‘ja I. Karimov (2024) ‘Instrumental musical compositions in the lesson “musical culture” organization of listening’, Inter education & global study, (4(1)), pp. 397-402. (In Uzbek).

Musiqa janrlari va ularning shakliy tuzilmalarini bilish uchun musiqaning ifodaviy vositalarini o‘rganish zarur, bu asosan musiqa asarini tinglash yoki ijro etish jarayonida undagi obrazlarni anglash tasavvur qilish va his etishorqali amalga oshiriladi.

O‘quvchilar tomonidan musiqani chuqur idrok etish juda muhim bo‘lib, u asosan quyidagi faoliyat turlari asosida o‘z ifodasini toapdi: jamoa bo‘lib qo‘shiq aytish; chapak yoki urma cholg‘u asboblarida chalib, qo‘shiq ohangiga ritmik jo‘r bo‘lish; musiqiy asarning xarakteri yoki obrazlarini nafis harakatlar orqali ko‘rsatish.

Har uchchala faoliyat turi ham musiqa asarini tinglash va jamoa bo‘lib kuylashga doir o‘quv materiallarining pedagogik vazifalaridan kelib chiqishi lozim. Chunki, jamoa bo‘lib qo‘shiq aytish o‘z xususiyatiga ko‘ra aynan musiqa tinglash jarayonida olingan taassurot va ko‘nikma o‘z navbatida amaliy faoliyat natijasida mustahkamlanadi. Shu sababli ham o‘qituvchi o‘quvchilardan qo‘shiq aytish jarayonida musiqiy o‘quv qobilyatini faol rivojlantirib, borishi va ularning idrok malakalarini o‘stirishga alohida e’tibor berishi talab etiladi. O‘qituvchi birinchi sinfdan boshlab o‘quvchilarni xor san’atiga doimiy qiziqtirib, uning o‘ziga xos xususiyatlarini o‘rgatib borishi kerak. Jumladan “diqqat”, “auftak”, “ijroni

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

boshlash", "ijroni tugatish" kabi zarur dirijorlik qoidalariga e'tibor berishni talab qilishi kerak. Xorga qo'shiq aytish jarayoni bilan bog'liq holatlar, ya'ni qo'llarini tizzalariga erkin qo'yib, stul suyanchig'iga suyanmasdan bosh va gavdani to'g'ri tutib o'tirishga ham amal qilib kuylashni o'quvchilarga doimo o'rgatish, o'o'qituvchining e'tiboridan chetga qolmasligi lozim.

Ikkinchi sinfda esa o'quvchilarning o'qituvchi ovoziga jo'r ovoz bo'lib kuylash uslubi davom etadi. Ularni osoyishta va yengil nafas olib, yumshoq jozibali va yoqimli ovoz malakalarini egallashda o'qituvchidan katta mahorat talab qilinadi. O'quvchilarning fiziologik yaxshi munosabati bilan ularning ovoz kuchi, diapazoni, tembri ham o'zgarib boradi va o'z navbatida vokal, xor mashqlarini ma'lum tizim asosida olib borishni taqozo etadi. Mashqlar ijrosi davomida o'quvchilar ovozini avaylab tarbiyalash bilan bir qatorda badiiy kuzatuvchanlikka alohida e'tibor berib, ijro jarayonida ikki ovozli tovushlarni sezib ajrata olish kabi malakalarni hosil qilish asosiy vazifalardan biri bo'lishi kerak. Ma'lumki tovush hosil qilish kuylashning asosiy vosita sidir. U maxsus mashqlar (a,u, yu, da, de, di, do, du kabi ....) va qo'shiqlar o'rganishda so'zlarni aniq ravon talaffuz etish yo'li bilan shakllanib boradi. Chnuki talaffuz ashula aytishda katta ahamiyatga egadir. Bunda unli tovushlar cho'zib undoshlari qisqa, tez, aniq va ravon aytilishi kerak. Nutq talaffuzida vokal talaffuzining farqiga doimo e'tibor berish kerak. O'rganiladigan mashq va qo'shiqlarni tanishtirish jarayonida qo'shiqlarni tanishtirish, so'zlarni shoshilmay, dona-dona qilib urg'ulari bilan talaffuz qilish asosiy usullardan biridir. Bu esa vokal - xor mashq va qo'shiqlarini osonlik bilan o'rganib badiiy va ifodali ijro etishga zamin tayyorlaydi. Musiqiy faoliyat turlarining asosiylaridan biri xor va ansambli malakalari muhim rol o'ynaydi. Xorda ovozlarning intonatsion uyg'unligi, jo'rligi, birligi, melodik (gorizontal) va garmonik (vertikal) bo'ladi.

Ikkinchi sinfda qo'shiqlar, asosiy unisonda kuylanishi sababli melodik soz asoslari shakllanadi. O'quvchilar ovozini har bir qo'shiqning tonallik soziga tushurish bo'yicha berilgan ton jarangini ularga oldindan tasavvur etib, tiniq sozga erishmoq lozim. Ovozni sozga tushirishda o'qituvchining ton berish mahorati muhim rol o'ynaydi. Binobarin, cholg'u asboblari kamer tongan aniq sozlangan bo'lishi shart. Bunday omil o'quvchilar ovzini asrab tarbiyalash uchun muhimdir. O'quvchilarga ton berish, asosan o'qituvchining fortepiano jo'rligidagi ovozi yoki ba'zi hollarda esa jo'rsiz ovozda ton berish orqali amalga oshiriladi. Xorda ovozlarning ritmik dinamik sur'at tembr (tovush tusi) kabi musiqiy vositalarning intonatsiya uyg'unligi bu ansambl hisoblanadi. Soz malakasi esa ansambl ijrosini yaxshilashga asosiy omil bo'lib hisoblanadi. Shu boisdan qo'shiqning badiiy ijro etilishi jarayonida ovozdagi soz tiniqligi va ansamblning uyg'unligi muhim ahamiyat kasb etadi. Jumladan, ritmansambli musiqa asarining metrik hissalarini sezib kuylashga yordam beradi. O'qituvchinig xorga qilgan dirijorlik, ovozlardagi jo'rovozlik chapak va cholg'u asboblarini chalib kuyga ritmik jo'r bo'lish marsh musiqasini tinglab qadam tashlab raqm harakatlarini asosiy ritm ansambl hosil qilishda asosiy rol o'ynaydi. Xor ijrochilarini musiqa asarini ma'lum bir sur'atda kuylashga erishishadi. Sur'atda ansamblning o'rni beqiyos hisoblanadi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Chunki, sru'at musiqasining harakterini o'rganishga ya'ni aniqlashga yordam beradi. Shuning uchun o'quvchilarga musiqaning muhim ifoda vositalaridan biri ham sur'at ekanligi haqida tushuncha berib, ijroda undan to'ri foydalanishga e'tibor berishni uqtirilib borilishi kerak. Ma'lumki, ikki ovozda kuylash xor san'atining asosiy xususiyatlaridan birdir. Bu o'quvchilar uchun bir oz qiyinchilik tug'diradi. Buning uchun qo'shiqning ritmik tuzilishini chapakda yoki og'zaki tarzda ijro etish mumkin. Bunda o'quvchilar avval qo'shiqning ritmik taktning metrik hissalarini chapakda chalib kuylaydilar. So'ng chapak doirachalari uchburchakli o'rama shaqildoqlarda chalib qo'shiq va cholg'u kuylariga jo'r bo'ladilar. Jumladan, o'qituvchi qo'shiqning kuyini chaladi. O'quvchilar esa unga bum-bak, bum-bak shaklidagi ritmik usul bilan og'zaki jo'r bo'ladilar.

Sinf o'quvchilari ikki guruhga bo'linadi, biri qo'shiq yoki ohangni kuylasa ikkinchisi chapak chalib yoki og'zaki jo'r bo'lib unga ritmik usul berishadi. Sinf o'quvchilari 2 ga bo'libnib qo'shiqning notasiga qarab navbatma-navbat chapak chaladilar yoki kuylaydilar. Masalan: birinchi guruh "bum" decha ikkinchi guruh "bak" deydi yoki "bak-ka" deydi, natijada "bum baka bum bak" usuli vujudga keladi. So'ng shu usulga mos kuy ohangi tanlanib, unga jo'rnavozlik qilinadi. Bunday uslublar o'quvchilarda faqat ikki ovozlik malakalarini rivojlantirib qolmay balki ularda musiqa asarlaridagi tovushlarining uchun qisqaligi jihatidan munosabatlarini va ijodkorligini o'stiradi. Mazkur uslublarda o'yin elementlari bor, u o'quvchilar tomonini diqqat e'tiborini kuychaytiradi. Ulardan biri o'qituvchi tomonidan fortepianoda garmonik va melodik tarzda ijro etishni aytish mumkin. Shuningdek, muhim elementlar sifatida o'quvchilar kuylayotgan qo'shiqlarning ohangiga o'qituvchi ikki ovoz sifatida jo'r ovozlilikni vujudga keltirish ham mumkin. Bunday usullarni amalga oshirishda vokal, xor mashqlaridan unumli foydalanishni taqozo etadi. Bunda o'qituvchilar o'quvchilardan ikki ovozlikni qanday his qilayotganligi va uning ta'sirchanligini so'rab, ularni ikki ovozli qo'shiqlarni kuylash olamiga olib kirshi mumkin. Ikki ovozlikni hosil qilishda o'quvchilarning mayin ovozda kuylatish mumkin. Aks holda ikkinchi ovoz eshitilmay qoladi. Bunday usullar har-bir darsda reja usulida olib borilsa, dars samaradorligini yanada oshiradi. Umuman, xor bo'lib ashula aytish murakkab psixologik jarayon bo'lganligi sababli o'qituvchi xor bilan ishlash metodlari o'quvchilar ovozining o'ziga xos xususiyatlari va repertuar tanlash imkoniyatlarini yaxshi bilgan holda ishga kirish lozim.

Umumta'lim maktabining 5-7 sinflari o'rta sinflarga mansub bo'lib, ushbu yoshga mansub bolalarning musiqaga munosabati, qiziqishi va fikrlashi kichik maktab yoshdagi bolalarning individual sifatlaridan farq qiladi. Endi ular musiqa haqida ancha keng ma'lumotlarga, bilim va malakaga egadirlar. Shuning uchun o'rta sinflarda bolalar bilan musiqa mashg'ulotlarini tashkil etib, ularni barcha musiqiy faoliyatlarga qiziqtirish, shuningdek, ularning qo'shiq kuylash va tinglash imkoniyatlaridan kelib chiqqan holda badiiy pedagogik faoliyatni tashkil etish talab qilinadi.

Yuqorida aytib o'tilgan fikrimiz dalili sifatida darsliklarda ko'rsatilgan barcha cholg'ular bilan o'quvchilarni tanishtirish, har bir cholg'u asbobiga mos mavzu asosida berilganligi o'ziga xosligidan dalolat beradi. Bu cholg'u asboblarida chalinadigan xalq kuylari, shu bilan birgalikda o'zbek bastakorlari Mutavakkil Burxonov, Fattox Nazarov,

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

G‘afur Kodirov, Yunus Rajabiy, M.Mirzaev, M.Ashrafiy, I.Akbarov, N.Norxo‘jaev, A.Mansurov, D.Omonullayeva, R.Abdullayeva, F.Alimov, rus kompazitorlari M.Glinko, P.Chaykovskiylar faoliyati hakida qiziqarli malumotlar ham o‘rin olgan. Darsliklarda o‘quvchilarni musiqa asboblarining yaratilish tarixi ijro imkoniyatlari tuzilishi to‘g‘risida qiziqarli ma’lumotlar boy tushunchalar kiritilgan, umuman o‘quvchilarni milliy cholg‘u asboblari bilan tanishtirishga e’tibor berish musiqa ta’lim-tarbiyasini amalga oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi. U o‘quvchilarga cholg‘u asboblari haqida ma’lumot berish, ularga musiqa asboblarining rasmi hamda o‘zini ko‘rsatish texnik vositalari yordamida tinglanadigan musiqa asarlaridagi ijro etgan cholg‘u asboblarining tovush tembrlarini anglatish ancha qo‘l keladi. U o‘quvchilar darsda qo‘shiq o‘rganish jarayonida turli cholg‘u asboblardagi ijroni tinglaganlarida ularning tovushlarini bir-biridan ajratadigan buladilar. O‘quvchilarni musiqa asboblari bilan tanishtirishning turli xil metodlari mavjud.

Bundan tashqari, musiqiy imkoniyatlari turli darajada ifodalanganligi uchun o‘quvchilar bilan amalga oshiriladigan musiqiy faoliyatlarda ularga alohida yondashuv ijobiy natijalarga olib keladi. Bu esa, o‘qituvchining kasbiy va pedagogik mahoratiga bog‘liqdir.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1.O.Fayziyev. Qashqar rubobi uchun pesalar. Toshkent. 2004.
2.S.Do‘stov, F.Bo‘ronov. Qashqar rubobi uchun xrestomatiya. T. Fan, 2008.
3.O.I.Karimov, Cholg‘u ijrochiligi va ansambli o‘quv qo‘llanma - Buxoro: 2019y. 4.S. Do‘stov, Cholg‘u ijrochiligi va ansambli, o‘quv qo‘llanma - Buxoro: 2019y.
5.S.Saidiy, Cholg‘ushunoslik va cholg‘ulashtirish asoslari.Darslik/; Toshkent-2016
6.Мактаб мусиқа дарсликлари. 1-7 синф синфлар учун. Тошкент, “Ўқитувчи” ва “Ғ.Ғулом номидаги нашриёт”лари. 1999-2007 й.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Salimov Shahzod Shavkat o‘g‘li** magistrant, [**Салимов Шахзод Шавкат угли** магистр], [**Shahzod Sh. Salimov**, master,]; manzil: O‘zbekiston, Buxoro sh. M.Iqbol ko`chasi 11-uy [адрес: Узбекистан, Бухара, ул. М.Икбол дом 11], [address:Uzbekistan, Bukhara city M.Iqbol street 11].

✉**Karimov Olimxo‘ja Islomovich** o’qituvchi, [**Каримов Олимхужа Исломович** преподаватель], [**Olimxo‘ja I. Karimov**, teacher,]; manzil: O‘zbekiston, Buxoro sh. M.Iqbol ko`chasi 11-uy [адрес: Узбекистан, Бухара, ул. М.Икбол дом 11], [address:Uzbekistan, Bukhara city M.Iqbol street 11].

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Original paper

YANGI O‘ZBEKISTON TARAQQIYOTIDA MAQOM SAN’ATINING TUTGAN O‘RNI

© U.U. Rasulov[1]✉

[1]Yunus Rajabiy nomidagi O‘zbekiston milliy musiqa san’ati akademiyasi, Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: mazkur maqolada O‘zbek xalqining musiqa madaniyati ko‘p asrlik tarixga ega ekanligini, maqom san’atiga qaratilayotgan e’tibor va uni yanada rivojantirish maqsadida qabul qilingan qarorlar ijrosi o‘rganilgan va tahlil qilingan.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot olib borilayotgan fan va texnologiyalarni talabalarda qay darajada o‘zlashtira olish va ularni bu fanni o‘zlashtirishdagi qulayliklar va qiyinchiliklarni o‘rganishdan keyingi ta’sir qilishini tahlil qilish uchun 5 ta ilmiy maqoladan iborat korpus yaratildi. Yig‘ilgan maqolalar 2020-2023 yillar oralig‘ida xalqaro va milliy akademik jurnallarda chop etilgan. Bu maqolalar tahlil qilindi va qiyosiy tahlil olindi.

MAQSAD: maqom san’atining tarixini o‘rganish, tadqiq etish, yoshlarni bu sohaga bo‘lgan qiziqishlarini oshirish va yuzaga kelayotgan muammolarni bartaraf etish

MUHOKAMA VA NATIJALAR: hududlardagi maqomni rivojlantirish eng birinchi navbatda maqom ishini tashkil etish bilan boradi. [maqom ishini tashkil etish- bu boshqaruv subyektining maqom san’ati faoliyatini ta’minlash va uning ishiga maqbul natijalarga erishishga qaratilgan faoliyat] Bu o‘rinda, yuqoridagi fikr-mulohazalarimizga xulosa sifatida quyidagilarni tavsiya etishimiz mumkin:

Birinchisi, maqom san’atini optimal tuzilishini aniqlashga maqom san’atining texnologik jarayonlarini qurish

ikkinchisi, maqom san’atini resurslar (kadrlar, moliya, moddiy-texnik baza) bilan ta’minlash

uchinchisi, maqom san’ati faoliyatida boshqaruvning natijadorlikka olib boradigan usullarini qo‘llash maqsadga muvofiq bo‘ladi.

XULOSA: davlatimiz tomonidan maqom san’ati rivojiga kata ahamiyat berilmoqda. Va aynan davlatimiz rahbarining “Madaniyat va san’at sohasini yanada rivojlantirishga doir qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi qarori g‘oyat keng qamrovli bo‘lib, avvalo milliy musiqa san’atimiz va madaniyatimizni yanada yuksaltirishga chinakam dasturilamal bo‘lib xizmat qiladi. Shunigdek, qaror asosida ko‘plab tanlov va festivallar o‘tkazilishi ko‘zda tutilgan va aynan shunday jarayonlar biz, soha xodimlarini yanada ruhlantirdi. Va umid qilamanki, maqom san’ati sohasi bundanda rivojlanadi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Kalit so‘zlar: Maqom, san’at, madaniyat, Shashmaqom, musiqa, ohang, kuy, nomoddiy madaniy meros, Oltin fond, xalq.

Iqtibos uchun: Rasulov U.U. Yangi o‘zbekiston taraqqiyotida maqom san’atining tutgan o‘rni. // Inter education & global study. 2024. №4(1). B. 403–411.

РОЛЬ МАКАМ ИСКУССТВА В РАЗВИТИИ НОВОГО УЗБЕКИСТАНА

© У.У. Расулов[1]✉
[1]Узбекистан Национальная Музыкальная Академия имени Юнуса Раджаби, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье музыкальная культура узбекского народа имеет многовековую историю, изучается и анализируется внимание, уделяемое статусному искусству и реализации принятых решений по его дальнейшему развитию.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: с целью анализа того, в какой степени студенты могут освоить изучаемую науку и технику, а также влияние легкости и сложности освоения этой науки после обучения, создан корпус из 5 научных статей.Сборник статей 2020-2023 гг., опубликованный в международных и национальных изданиях. академические журналы между годами. Эти статьи были проанализированы и получен сравнительный анализ.

ЦЕЛЬ: изучать и исследовать историю искусства макама, повышать интерес молодежи к этой области и устранять возникающие проблемы.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: Развитие макама в регионах идет прежде всего с организацией макама работы. [организация макама работы-деятельность, направленная на обеспечение макама деятельности субъекта управления и достижение оптимальных результатов его работы] Здесь, в качестве вывода к нашим вышеизложенным замечаниям, можно рекомендовать следующее:

во-первых, построить макама технологические процессы для определения оптимальной структуры макама.

второе – обеспечить макама ресурсами (кадрами, финансами, материально-технической базой)

в-третьих, в макамах уместно использовать методы управления, приводящие к результату.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: наше государство придает большое значение развитию театрального искусства. И именно решение главы нашего государства “О дополнительных мерах по дальнейшему развитию сферы культуры и искусства” носит весьма комплексный характер и, прежде всего, является реальной программой дальнейшего совершенствования нашего национального музыкального искусства и культуры. Также на основании решения было проведено множество конкурсов и

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

фестивалей и такие процессы воодушевили нас отрасль. И я надеюсь, что из этого будет развиваться благодаря сфера макама искусства.

Ключевые слова: макама, искусство, культура, Шашмакам, музыка, мелодия, нематериальное культурное наследие, Золотой фонд, люди.

Для цитирования: Расулов У.У. Роль макам искусства в развитии нового узбекистана. // Inter education & global study. 2024. №4(1). С. 403–411.

THE ROLE OF MAQAM ART IN THE DEVELOPMENT OF THE NEW UZBEKISTAN

© Uktamjon U. Rasulov[1]✉
[1]National Academy of Music of Uzbekistan named after Yunus Rajabi, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: in this article, the musical culture of the Uzbek people has a centuries-old history, the attention paid to the art of maqam and the implementation of the decisions made for its further development are studied and analyzed.

MATERIALS AND METHODS: in order to analyze the extent to which students can master the science and technology they are studying, as well as the influence of the ease and complexity of mastering this science after training, a corpus of 5 scientific articles was created. A collection of articles 2020-2023, published in international and national publications. academic journals between years. These articles were analyzed and a comparative analysis was obtained.

AIM: to study and research the history of maqam art, to increase the interest of young people in this field and eliminate the emerging problems.

DISCUSSION AND RESULTS: The development of maqam in the regions goes first of all with the organization of maqam work. [the organization of maqam work is an activity aimed at ensuring the activity of the management subject and achieving optimal results for his work]. Here, as a conclusion to our above comments, we can recommend the following:

The first is to build maqam technological processes to determine the optimal structure of the maqam.

The second is to provide the maqam art with resources (personnel, finance, material and technical base).

Thirdly, it is appropriate to use management methods that lead to results in maqams.

CONCLUSION: our state attaches great importance to the development of theater art. And it is the decision of the head of our state “On additional measures to further develop the culture and art sphere” that is very comprehensive, and first of all, it is a real program to further improve our national music art and culture, serves as. Also. On the basis of the decision, it is planned to hold many contests and festivals, and precisely such

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

processes have encouraged us, the employees of the industry. And I hope that the field of maqam art will develop from this.

Key words: maqam, art, culture, Shashmaqam, music, melody, intangible cultural heritage, Golden Fund, nation.

For citation: Uktamjon U. Rasulov. (2024) 'The role of maqam art in the development of the new uzbekistan', Inter education & global study, (4(1)), pp. 403–411. (In Uzbek).

Atoqli qirg‘iz adibi Chingiz Aytmatov o‘zbek xalqining Markaziy Osiyoga ta’sirini qadim Vizantiyaning Yevropaga ta’siriga qiyoslagan edi. Ulug‘ arbob bu gapni behudaga aytmagan. U xalqimiz dahosini asrlar, ming yilliklar silsilasida namoyon etib kelayotgan milliy adabiyotimiz, san’atimiz, umuman madaniyatimiz timsolida baholaganiga shubha yo‘q. Maqom – millatimizning anashunday timsollaridan biridir. San’atimizning gultoji bo‘lgan “Shashmaqom” 2008-yilda Tojikiston bilan birgalikda YUNESKO tomonidan insoniyatning nomoddiy madaniy merosi sifatida e’tirof etilib, Reprezentativ ro‘yxatiga kiritilgani bejiz emas.

O‘zbek xalqining musiqa madaniyati ko‘p asrlik boy tarixga ega. Moddiy madaniyat yodgorliklari, arxeologik ma’lumotlar hamda O‘rta Osiyo olimlari yaratgan musiqiy asarlar o‘zbek xalqining musiqa madaniyatini har tomonlama o‘rganish uchun katta asos bo‘ldi. Xalq musiqa san’atining rivoji eramizdan avvalgi birinchi ming yilliklardan boshlanadi.

O‘zbek xalqining musiqiy merosi bugungi kunda ham o‘z badiiy va estetik qiymatini saqlab qolib, zamonaviy musiqa madaniyatimizning rivoji uchun bebaho manba bo‘lib xizmat qilmoqda. O‘zbek milliy musiqa merosi asrlar davomida xalq dardini, orzu va armonlarini aks ettirib, yurtning iste’dodlilarini kashf etib, noyob durdona asarlarni yer yuziga tarannum etib kelmoqda. Maqom ijrochiligi eng qadimiy san’at turlaridan biri bo‘lib, unga IX-X asrlarda Markaziy Osiyo va Sharq mamlakatlarida ijtimoiy-madaniy hayotga ta’sir ko‘rsata olgan jonbaxsh omil sifatida qaralgan. O‘zbek maqom san’ati ming yillik tarixga ega. Yurtimizdagi Shashmaqom, Xorazm, Farg‘ona-Toshkent maqomlari kuyning o‘ziga xos mavqei va ijrochilik yo‘li bilan ajralib turadi. Uning rivojlanishi va asrlar osha sayqal topishida davr, zamon, ijtimoiy voqelik muhim unsur sifatida o‘z ta’sirini ko‘rsatgan. Maqom – millat ruhiyati yuksaltiruvchi, o‘zligimizni anglatuvchi, haq sari boshlovchi san’at durdonasidir. O‘sib kelayotgan yoshlarimizni tarbiyalashda maqomdan samarali foydalanishimiz, maqom san’atining nolalarini murg‘ak qalblarga singdirib, qalban his etishlariga sharoit yaratishimiz kerak.

Asrlar davomida ulug‘ shoir va olimlar, mohir bastakorlar, hofiz va sozandalarning mashaqqatli mehnati va fidoyiligi, ijodiy tafakkuri bilan sayqal topib kelayotgan ushbu noyob san’at nafaqat yurtimiz va sharq mamlakatlarida, balki dunyo miqyosida katta shuhrat va e’tibor qozongan.

Shuni ta’kidlash joizki, yoshlarning maqom san’ati bo‘yicha tushunchasini oshirish, milliy madaniy merosimizni keng targ‘ib qilish, kelgusi avlodlarimiz uchun asl holicha asrab avaylashimiz va yetkazishimiz zarur. Respublikamizning chekka hududlaridagi musiqa

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

maktablari uchun kadrlar tayyorlab, yoshlarimizning maqom san'ati bo'yicha qiziqishlarini oshirishimiz va ta'lim sifatini yuksaltirishimiz zarur.

Maktablarda musiqa fanini o'rgatuvchi muallimlarimizning oylik ish haqini oshirishimiz lozim maktablarimizga milliy va zamonaviy musiqa cholg'larni olib berish davlat hisobidan bajarishimiz lozim, musiqa fanini maktablarimizda dars soatlarini ko'paytirishimiz zarur, Shu muhim tashabuslarni yo'lga qo'ysak yoshlarimizning musiqa fani bo'yicha qiziqishlari oshishi milliy san'atimiz yuksalishiga dunyoga tanitishga muhim poydevor bo'lib xizmat qiladi.

Musiqa san'ati eng qadimgi davirlardan Markaziy Osiyo hududlarida yashab kelgan xalqlar madaniyatining ajralmas qismi hisoblangan. Uning yo'nalishlari, janrlari,shakillari o'zbek xalqining ajdodlari bo'lmish O'rta Osiyo, Afg'oniston, Pokiston, Eron va Sharqiy Turkiston hududida shakllanib rivojlanib kelgan, Xitoyning shimoliy chegaralaridan Yevropagacha cho'zilgan ulkan mintaqaning dasht va o'rmon tog'li o'lkalarida yashagan xalqlarda rivojlana boshlagan. Musiqa san'atini takomillashuvi shaharlar madaniy hayotining rivojlanishi bilan bog'liq bo'lib, uning ildizlari eramizdan avvalgi ikkinchi ming yillik oxiri va birinchi ming yillika borib tarqaladi. O'zbek musiqa san'atini rivojlanishiga va milliy merosimizni asrab avaylab kelgusi avlodlarga nuqsonlarsiz yetkazish uchun hissa qo'shgan san'atimizning buyuk arboblari Yunis Rajabiy milliy Maqom yo'llarini notaga solgan va bastalagan O'zbekiston teleradiyosining Maqom ansanbili tashkilotchisi va badiy rahbari yoshligidan shirali va tasirchan ovozga ega bo'lgan iste'dodli xonanda va mohir sozanda sifatida tanilgan. Yunus Rajabiy o'zbek musiqali dramasining shakllanishiga katta hissa qo'shgan. Maqom arabcha – o'rin joy, daraja,va ko'plik shakli maqomot atamasi o'tmishda turli manoda ishlatilgan maqom-musiqa cholg'ularida kuy va ashulalarini tashkil etadigan tovushlarning joylashadigan o'rni, ya'ni parda manosida ishlatilgan. O'n ikki maqom tizimini bino qilish uchun, eng avvalo, poydevor yangilik ahamiyatiga ega mukammal pardalarni yuzaga keltirish (yoki ularni ilmiy asosda to'g'ri aniqlab olish) zarur bo'lgan, bu ilmiy vazifa musiqashunos olimlar zimmasiga yuklangan. Maqomlarning ma'nolar tizimi har bir maqomda o'zgacha tus kasb etarkan, u dastlab maqomning Tasnif qismi boshlang'ich kuy tuzilmasida ilk bor ifoda etiladi. Odatda ushbu kuy mavzuyi kichik hajmda ammo nisbiy tugal shaklda bayon etiladi. Zero, maqom mavzulari timsolida umuman musiqiy mavzu tushunchasining beqiyos namunalari jonlanadiki, bunda buyuk ishq dardiga mubtalo qalblarning ruhiy holatlari go'yo nag'malarga muhr etilgan. Voqean, bu toifa musiqa mavzulari maqomdosh – sozanda (ashula yo'llari esa hofizlarning) malakali ijrolar jarayonida o'zining ruhiy (ma'naviy) tasir, ko'lamini namoyon eta boshlaydi.

O'zbek milliy maqom san'ati xalqimizning ulkan ma'naviy merosidir. Unda o'zbek xalqining qadim tarixi, ma'naviy dunyosi, badiiy falsafasi ruhi mujassam. Shu bois necha asrdirki, maqom musiqaning oliy namunasi sifatida alohida ardoqlab kelinmoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 17-noyabrda "O'zbek milliy maqom san'atini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-3391-sonli qarori [1:470], ta'bir joiz bo'lsa, o'zbek mumtoz musiqasi tarixida yangi davrni boshlab berdi. Negaki, ushbu hujjat ijrosi doirasida maqom san'ati yanada rivojlantirilib, butun dunyo bo'ylab tan olinmoqda, desak, ayni haqiqat.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Mazkur qaror milliy madaniyatimiz arkonlarining asoslaridan biri hisoblangan maqom san'ati istiqboli borasidagi tarixiy hujjatlardan bo'lib qolishi, shubhasiz. Unda milliy maqom san'tini rivojlantirishning ma'naviy-axloqiy kamolotda tutgan o'rni, qadimiy ma'naviy-madaniy qadriyatlar va milliy an'analarni qayta tiklash hamda boyitish, shuningdek, bozor munosabatlari sharoitida mumtoz san'atimiz taraqqiyotini davlat yo'li bilan qo'llab-quvvatlash singari masalalar qamrab olingani soha istiqbolida muhim ahamiyat kasb etadi.

Davlat rahbarining "O'zbek milliy maqom san'atini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori qabul qilingandan so'ng yurtimizda maqom san'atini rivojlantirish borasida juda ko'p islohotlar amalga oshirildi. Jumladan, madaniyat vazirligi huzurida yangi muassasa ya'ni O'zbek milliy maqom san'ati markazi va uning hududiy bo'linmalari tashkil etildi va uning maqsad vazifalari quyidagicha belgilandi: O'zbekistonda maqom san'atini yanada rivojlantirish, bu borada shakllangan ijro va ijodiy maktablar hamda an'analarni, buyuk bastakorlar, hofiz va sozandalar merosini chuqur ilmiy asosda o'rganish va qayta tiklash; O'zbek maqom san'ati mumtoz va zamonaviy ijro namunalarining "Oltin fondi"ni yaratish; xalqimiz, xususan, yosh avlodni maqom san'ati bilan keng tanishtirish orqali ularda milliy o'zlikni anglash tuyg'usi, yuksak badiiy-estetik did va tafakkurni kamol toptirish maqsadida milliy maqom kechalari, mahorat darslari, ijodiy uchrashuvlar hamda maqom konsert tomoshalarini va tadbirlarini tashkil etish; maqom san'ati bo'yicha ilmiy tadqiqotlar olib borish va targ'ib qilish yuzasidan xalqaro hamkorlikni yo'lga qo'yish; mumtoz musiqa merosimiz namunalarini notaga olish, mavjud yozuvlarni takomillashtirish va amaliyotga joriy etish, maqom san'atining ijtimoiy-tarixiy ildizlari, ilmiy-nazariy negizlari, milliy umumbashriy qadriyatlar bilan bog'liq jihatlarini yurtimiz olimlari va chet ellik mutaxassislar ishtirokida chuqur o'rganib, yangi ilmiy tadqiqotlar yaratish; maqom san'atining ko'p asrlik ijro yo'llarini puxta o'zlashtirib, ularni yangicha usullar bilan boyitib, yosh avlod vakillariga o'rgatib kelayotgan maqomchilar, maqomshunos ilmiy-pedagog olimlar va mutaxassislar, Maqom markazi xodimlari faoliyatini moddiy va ma'naviy jihatdan qo'llab-quvvatlash; yurtimizda maqom san'ati bo'yicha xorijiy yetuk ijrochilarning o'zaro tajriba almashinuvi, mahorat darslari hamda turli xalqaro maqom anjumanlari va tanlovlarini tashkil etish; respublika hududlarida taniqli maqom ijrochilarining konsertlarini va mahorat darslarini tashkillashtirish; maqom san'atini radio-televideniye ommaviy axborot vositalari va Internet orqali O'zbekiston va chet ellarda keng targ'ib qilish.[1]

O'zbekisto Republikasi Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 30-martda "Xalq cholg'ulari ijrochilari", Mukarrama Turg'unboyeva nomidagi "Milliy raqs ijrochilari" va Yunus Rajabiy nomidagi "Yosh maqom ijrochilari" respublika ko'rik-tanlovlarini o'tkazish to'g'risida"gi 237-sonli qarori asosida har ikki yilda bir marta "Yunus Rajabiy nomidagi "Yosh maqom ijrochilari" respublika ko'rik-tanlovi"ni o'tkazish ko'zda tutilgan bo'lib, bugungi kunda Madaniyat vazirligi va O'zbek milliy maqom san'ati markazi tomonidan hududiy va respublika bosqichlari o'tkazilib kelinmoqda.

[1] O'zbekiston Respublikasi Madaniyat vazirining "O'zbek milliy maqom san'at markazining ustavini tasdiqlash to'g'risida"gi buyrug'i. 2022-yil 10-may 410-son.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

2018-yildan boshlab Shahrisabz shahrida har ikki yilda bir marta Xalqaro maqom san'ati anjumanani o'tkazish, Oqsaroy maydonining tarixiy qismida maqom san'atiga bag'ishlangan muzey va milliy sozlar laboratoriyasini tashkil etish kabi maqsad va istaklar zamirida Vatan, millat, xalqning orzu-umidlari, milliy va umumbashariy qadriyatlarning uyg'unligi, qolaversa, buyuk merosimizga cheksiz hurmat va ehtirom mujassam. Mazkur xalqaro miqyosdagi yirik anjumanning daslabkisi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 6-aprelda "Xalqaro maqom san'ati anjumanini o'tkazish to'g'risida"gi PQ-3656-sonli qarori [2:4] asosida shu yili 6-10 sentyar kunlari Shahrisabz shahrida bo'lib o'tdi. Anjumanga 75 ta davlatdan 300 nafarga yaqin ishtirokchilar va mehmonlar ishtirok etdi. Anjuman doirasida "Maqom musiqa san'ati va uning jahon sivilizatsiyasida tutgan o'rni" mavzusida xalqaro konferensiya ham o'tkazildi. Ushbu keng miqyosda o'tkaziladigan xalqaro anjuman o'zbek milliy maqom san'atining noyob namunalarini keng targ'ib qilish, uni asrab-avaylash va rivojlantirish, yosh avlod qalbida milliy mumtoz san'atimizga hurmat va e'tibor tuyg'ularini kamol toptirish, turli xalqlar o'rtasidagi do'stlik va birodarlik rishtalarini mustahkamlash, ijodiy hamkorlik, madaniy-ma'naviy munosabatlar doirasini xalqaro miqyosda kengaytirish maqsadida o'tkaziladi [3:1]. Joriy yilning 27-30-iyun kunlari Jizzax viloyati Zomin tumanida II Xalqaro maqom san'ati anjumani o'tkazish ko'zda tutilgan bo'lib, hozirda anjumanga tayyorgarlik ko'rish va uni yuqori saviyada o'tkazish maqsadida tashkiliy-ijodiy guruh o'z ishini olib bormoqda.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 5-sentabrda "O'zbek milliy maqom san'ati markazi huzuridagi Marg'ilon shahar musiqali maqom teatri faoliyatini tashkil etish to'g'risida"gi 732-sonli qaroriga ko'ra Farg'ona viloyati Marg'ilon shahrida musiqali maqom teatri tashkil etildi va uning vazifalari etib quyidagilar belgilandi: badiiy jihatdan yuksak asarlarni sahnalashtirish, teatrlashtirilgan tomosha va konsert dasturlari orqali maqom san'atini targ'ib qilish, shuningdek, qiziqchilik va askiya san'atining sahnaviy sujetlarini rivojlantirish va takomillashtirish, yuqori malakali maqom va teatr san'ati ijodkorlarining imkoniyatlarini namoyish etish; maqom ijrochiligi yo'nalishida ustoz-shogird an'analarini rivojlantirish, iste'dodli yoshlarni tarbiyalash, ularning ijodiy salohiyatini oshirishga ko'maklashish, aktyorlik mahorati va maqom san'ati ijrochiligi bo'yicha maqom, teatr va san'at muassasalarining ijodiy xodimlari hamda oliy ta'lim muassasalari talabalarining maqom teatri yo'nalishida amaliyot o'tashlarini tashkil etish; xorijiy davlat bilan o'zaro manfaatli hamkorlikni amalga oshirish, chet eldan malakali mutaxassislarni jalb etgan holda trening, mahorat darslari, maqom teatri san'ati bilan bog'liq o'quv-tajriba mashg'ulotlari hamda maxsus loyihalarni amalga oshirish; mamlakatimizda va xorijiy davlatlarda gastrol faoliyatini amalga oshirish, festival, ko'rik-tanlov, maqom kechalari, uchrashuvlar, ijodiy kechalar, qiziqchilik va askiya tomoshalari hamda boshqa tomosha tadbirlarini tashkil etish.[2]

[2] O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "O'zbek milliy maqom san'ati markazi huzuridagi Marg'ilon shahar musiqali maqom teatri faoliyatini tashkil etish to'g'risida"gi qarori. 2019-yil 5-sentabr 732-son

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 21-sentabrda “Maqom san’atiga ixtisoslashtirilgan maktab-internatlarni tashkil etish to‘g‘risida”gi 940-sonli qaroriga ko‘ra Farg‘ona, Buxoro, Xorazm viloyatlarida maqom san’atiga ixtisoslashtirilgan maktab-internatlari tashkil etildi va uning asosiy vazifalari etib quyidagilar belgilandi: o‘quvchilarni maqom ijrochiligi yo‘nalishida o‘qitishning zamonaviy ilg‘or pedagogik usullaridan keng foydalanish, o‘quv jarayoniga yangi axborot-pedagogik texnologiyalarni tatbiq etish; o‘quvchilarning yuqori darajada sifatli bilimlar olishini ta’minlaydigan davlat ta’lim talablari doirasida ixtisoslashtirilgan o‘quv dasturlarini amalga oshirish; maqom san’ati bo‘yicha bilim va tushunchalar, tarixiy va milliy an’analarni puxta egallagan yosh kadrlarni tayyorlash; ta’lim jarayoniga zamonaviy pedagogik va innovatsion texnologiyalarni, madaniyat va san’at sohasida ilm-fan bo‘yicha erishilgan ilg‘or yutuqlarni tatbiq etish.

O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 2-sentabrda “Yunus Rajabiy nomidagi O‘zbek milliy musiqa san’ati instituti faoliyatini tashkil etish to‘g‘risida”gi 536-sonli qaoriga ko‘ra Madaniyat vazirligi tizimida O‘zbekiston davlat konservatoriyasining “O‘zbek maqom san’ati fakulteti” hamda O‘zbekiston davlat san’at va madaniyat institutining tegishli ta’lim yo‘nalishlari va mutaxassisliklari negizida maqom ijrochiligi, baxshichilik va katta ashula yo‘nalishlari bo‘yicha kadrlar tayyorlovchi tayanch oliy ta’lim muassasasi — Yunus Rajabiy nomidagi O‘zbek milliy musiqa san’ati instituti tashkil etildi. Bugungi kunda ushbu institut O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 27-iyulda “O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Ma’muriy islohotlar doirasida madaniyat va turizm sohasida davlat boshqaruvini samarali tashkil qilish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-114-sonli Farmoni bilan “Yunus Rajabiy nomidagi O‘zbekiston milliy musiqa san’ati akademiyasi” deb nom berildi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 30-avgustda “O‘zbek milliy maqom san’atini yanada rivojlantirish va soha vakillari faoliyatini qo‘llab-quvvatlash choralari to‘g‘risida”gi PQ-289-sonli qarori qabul qilindi. Qarorga ko‘ra:

–2023-yil 1-oktabrdan boshlab O‘zbek milliy maqom san’ati markazi va uning hududiy bo‘limlari boshqaruv, ilmiy va ijodiy xodimlarining yangilangan oylik ish haqi miqdorlari belgilandi.

–2024-yil 1-yanvardan boshlab O‘zbek milliy maqom san’ati markazi huzuridagi Marg‘ilon shahar musiqali maqom teatri davlat muassasasining ma’muriy-boshqaruv, badiiy, ijodiy hamda mutaxassis xodimlarining yangilangan oylik ish haqi miqdorlari belgilandi.[3] Mazkur qaror xalqimiz madaniy merosining ajralmas qismi bo‘lgan milliy maqom san’atini keng targ‘ib etish, uning o‘ziga xos ijro maktablari va an’analarini yangi bosqichda ravnaq toptirish hamda xalqaro nufuzini oshirish yo‘lida mehnat faoliyatini olib borayotgan xodimlarni qo‘llab-quvvatlash maqsadida qabul qilindi deb aytsak mubolag‘a bo‘lmaydi.

[3] O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbek milliy maqom san’atini yanada rivojlantirish va soha vakillari faoliyatini qo‘llab-quvvatlash choralari to‘g‘risida”gi Qaror. 2023-yil 30-avgust PQ-289-son.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Muhtaram Prezidentimiz ta'kidlaganidek, "Agar biz asl, haqiqiy san'atni bilmoqchi, o'rganmoqchi bo'lsak, avvalo mumtoz maqom san'atini bilishimiz, o'rganishimiz kerak. Agar biz san'atni, madaniyatni ko'tarmoqchi bo'lsak, avvalo mumtoz maqom san'atini ko'tarishimiz kerak. Maqom ohanglari, maqom ruhi va falsafasi har bir inson qalbidan, avvalo, unib-o'sib kelayotgan yosh avlodimizning ongi va yuragidan chuqur joy olishi uchun bor imkoniyatlarimizni safarbar etishimiz zarur"[4:5], – deb bejizga aytilmaganini yuqorida amalga oshirilgan islohotlar natijasida yaqqol namayon bo'ladi. Yurtimiz san'atini dunyo sahnalaridan o'rin olishi va kelajak avlodga yetkazishda davlat rahbarining o'zlari bosh bo'layotganini imzolangan hujjatlardan ham bilib olsak bo'ladi. Shunday ekan Yangi O'zbekistonda maqom san'atining o'rni beqiyosdir.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Haydarov A. Madaniyat – milliy yuksalish poydevori. – T.: "Oltin meros press", 2021-y. 478-b.
2. A.Haydarov. Ma'naviy yuksalish asoslari. "O'zbekiston adabiyoti va san'ati" gazetasi, 2018-yil 20 iyul 30-son
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 6-aprelda "Xalqaro maqom san'ati anjumanini o'tkazish to'g'risida"gi PQ-3656-sonli qarori. www.lex.uz
4. Prezident Shavkat Mirziyoyevning "Xalqaro maqom san'ati anjumani" ning ochilish marosimidagi nutqi". ("Xalq so'zi". 2018-yil. 7-sentabr).
5. Xolmo'minov M. Z. O. L. 20172022-YILLAR MOBAYNIDA MADANIYAT VA SAN'AT SOHASIDA AMALGA OSHIRILGAN ISHLAR SARHISOBI //Oriental Art and Culture. – 2022. – T. 3. – №. 2. – C. 558-567.
6. Shahbozxon, Mardiev Abdusamad O'G'Li, and Xolmo'minov Zokir O'g'Li Mo'minmirzo. "JAMIYAT IJTIMOIY HAYOTIDA MUSIQANING TUTGAN O'RNI." Oriental Art and Culture 3.4 (2022): 568-572.
7. Farhod, Asal Khayriddinova, and Kholmominov Mominmirza Zakir. "HISTORY OF MUSICAL ART IN THE EXAMPLE OF THE PHILHARMONY." Journal of Innovation, Creativity and Art 2.12 (2023): 20-30.
8. Xayriddinova, Asal Farhod Qizi, and Xolmo'Minov Zokir O'G'Li. "YANGI O'ZBEKISTON YOSHLARINI TARBIYALASHDA MUSIQA TA'LIMINING MAQSAD VA VAZIFALARI." Oriental Art and Culture 3.3 (2022): 36-40.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Rasulov Uktamjon Ulmasovich**, dotsenti v. b. [**Расулов Уктамжан Улмасович,** и.о. доцент], [**Uktamjon U. Rasulov**, associate professor]; manzil: O'zbekiston, Toshkent shahri, Yunusobod tumani 19-kvartal, 4-uy, 55-xonadon; [адрес: Узбекистан, Ташкент, Юнусабадский район, 19 блок, 4 корпус, кв 55]; [address: Uzbekistan, Tashkent city, Yunusabad district, 19th block, 4th building, apartment 55.]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Original paper

OILAVIY VA MILLIY QADRIYATLARNING IJTIMOIY PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

© A.A. G'aybullayev[1]✉
[1]Buxoro davlat pedagogika instituti, Buxoro, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: maqolada yoshlarda milliy qadriyat shakllanishining ijtimoiy-psixologik talablari, oila milliy qadriyatning ijtimoiy psixologik omili, shaxsning oila va oilaviy munosabatlar negizida kamol topishi,yoshlarni, xususan, oliy ta'lim muassasalari talabalarini oilaviy hayotga tayyorlashning mazmuni va pedagogik-psixologik jihatlari tahlil qilinib, oilaviy qadriyatlarning metodologik asoslari bo'yicha psixometrik va ijtimoiy-psixologik so'rovnomalarning empirik natijalari va ular asosida ishlab chiqilgan ilmiy xulosalar borasida tavsiyalar berilgan.

MAQSAD: oilaviy va milliy qadriyatlarning ijtimoiy psixologik xususiyatlari bo'yicha amaliy tavsiyalar berish.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot jarayonida suhbat, ijtimoiy-psixologik so'rovnoma, kuzatish kabi metodlaridan foydalanildi va olingan natijalarning statistik ishonchlilik darajasi faktorli tahlil orqali tasdiqlandi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: yoshlar oilaviy hayotga ma'naviy tayyorgarligi diagnostikasi natijasida «halollik», «o'zaro ishonch», «burchlilik», «g'amxo'rlik», «ahillik» oilada milliy qadriyatni saqlanib kelajak avlodlarga yetkazilishi, ijtimoiy muhiti negizida milliy qadriyatning yanada Oilaviy munosabatlarning universalligi bajarilgan ko'plab funktsiyalarda ifodalanishi, reproduktiv, tarbiyaviy, maishiy, hissiy, ma'naviy muloqot, boshlang'ich sotsializatsiya, intim munosabatlar«o'zaro bir biriga nisbatan mas'uliyat», «maqsadga erishishga intilish» ustuvor omil sifatida namoyon bo'lishi dalillanganligi va yoshlarda milliy qadriyat shakllanishining ijtimoiy-psixologik omili sifatida, yoshlarning oilaviy hayotga moslashuvi, boshqalarni qabul qila olishi, sub'ektiv nazorat darajasi, oila va oilaviy munosabatlar negizida o'z-o'zini anglash, hissiy emotsional qulaylik, yigitlarda esa hukmronlik istagining mavjudligi, shaxsga korrektsion-adaptiv ta'sir etishning kommunikativ, persepsiv, interaktiv, didaktik bosqichlarida getereostereotip va avtostereotip qarashlarning o'zaro integrativ rivojlanishi muhimligi tufayli motivatsion baholash, xulq-atvorni nazorat qilish, hissiy, kognitiv, sog'lom sotsializatsiya mezonlarini kiritish asosida rivojlantirishga doir taklif va tavsiyalar ishlab chiqilganligi bilan belgilanadi.

XULOSA: yoshlarni oilaviy hayotga psixologik tayyorlash, oila milliy qadriyat shakllanishing ijtimoiy-psixologik omillaridan biri sifatida hamda vositalarini tahlil qilish

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

ta'lim tizimida yoshlarni barkamol shaxs etib tarbiyalash bilan bog'liq jarayonlarni rivojlanishiga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: reproduktiv, tarbiyaviy, maishiy, hissiy, ma'naviy muloqot, boshlang'ich sotsializatsiya, intim munosabatlar «o'zaro bir biriga nisbatan mas'uliyat», « maqsadga erishishga intilish», burchlilik, milliy tarbiya, milliy xarakter, «halollik», «o'zaro ishonch», «burchlilik», «g'amxo'rlik, oilaviy moslashuvchanlik.

Iqtibos uchun: G'aybullayev A.A. Oilaviy va milliy qadriyatlarning ijtimoiy psixologik xususiyatlari. // Inter education & global study. 2024. №4(1). B. 412–421.

СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА СЕМЬИ И НАЦИОНАЛЬНЫХ ЦЕННОСТЕЙ

© А.А. Гайбуллаев[1]✉

[1]Бухарский государственный педагогический институт, Бухара, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье анализируются социально-психологические требования формирования национальных ценностей у молодежи, семья как социально-психологический фактор национальных ценностей, взросление личности на основе семьи и семейных отношений, содержание и педагогические -психологические аспекты подготовки молодых людей, особенно студентов высших учебных заведений, к семейной жизни и анализу семейных ценностей. Приводятся эмпирические результаты психометрических и социально-психологических опросников и научные выводы, разработанные на основе методологических основ.

ЦЕЛЬ: предоставление практических рекомендаций по социально-психологическим характеристикам семейных и национальных ценностей.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в процессе исследования использовались такие методы, как интервью, социально-психологическое анкетирование, наблюдение, а уровень статистической достоверности полученных результатов подтверждался факторным анализом.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: в результате диагностики духовной готовности молодых людей к семейной жизни, «честности», «взаимного доверия», «долга», «заботы», «гармонии» в семье, сохранения национальной ценности и передачи ее будущим поколениям. Семейная универсальность отношений выражается во многих выполняемых функциях: репродуктивной, воспитательной, бытовой, эмоциональной, духовной коммуникации, первичной социализации, интимных отношениях, «ответственности друг перед другом», стремление к достижению цели» проявляется как приоритетный фактор как социально-психологический фактор формирования национальных ценностей у молодежи, адаптации молодежи к семейной жизни, способности принимать других, уровень субъективного контроля, самооценки. осведомленности, основанной на семейных и семейных отношениях, эмоциональном комфорте у юношей и в связи с важностью

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

взаимного интегративного развития гетеростереотипных и автостереотипных взглядов на коммуникативном, перцептивном, интерактивном, дидактическом этапах наличия стремления к доминированию, значимости взаимное интегративное развитие гетеростереотипных и автостереотипных взглядов на коммуникативном, перцептивном, интерактивном, дидактическом этапах коррекционно-приспособительного воздействия на личность, мотивационной оценки, контроля поведения, эмоциональных, познавательных, здоровых критериев социализации. Определяется развитием предложений и рекомендации, основанные на входных данных.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: психологическая подготовка молодежи к семейной жизни, семья как один из социально-психологических факторов формирования национальной ценности и анализ ее средств служат развитию процессов, связанных с воспитанием молодежи как всесторонне развитой личности в системе образования.

Ключевые слова: репродуктивное, образовательное, бытовое, эмоциональное, духовное общение, первичная социализация, интимные отношения «ответственность друг за друга», «стремление к достижению цели», долг, национальное воспитание, национальный характер, «честность», «взаимное доверие», «долг» забота, семейная гибкость.

Для цитаты: Гайбуллаев А.А. Социально-психологическая характеристика семьи и национальных ценностей. // Inter education & global study. 2024. №4(1). В. 412–421.

SOCIO-PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF THE FAMILY AND NATIONAL VALUES

© Azam G. Ahadovich[1]✉

[1]Bukhara State Pedagogical Institute, Bukhara, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the article analyzes the socio-psychological requirements for the formation of national values among young people, the family as a socio-psychological factor of national values, the maturation of the individual based on the family and family relationships, the content and pedagogical and psychological aspects of preparing young people, especially students of higher educational institutions, for family life and analysis of family values. Empirical results of psychometric and socio-psychological questionnaires and scientific conclusions developed on the basis of methodological foundations are presented.

AIM: providing practical recommendations on the socio-psychological characteristics of family and national values.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

MATERIALS AND METHODS: during the research, methods such as interviews, socio-psychological questionnaires, and observation were used, and the level of statistical reliability of the results obtained was confirmed by factor analysis.

DISCUSSION AND RESULTS: as a result of diagnosing the spiritual readiness of young people for family life, “honesty”, “mutual trust”, “duty”, “care”, “harmony” in the family, preserving national values and passing them on to future generations. Family universality of relationships is expressed in many functions performed: reproductive, educational, everyday, emotional, spiritual communication, primary socialization, intimate relationships, “responsibility to each other,” the desire to achieve a goal” manifests itself as a priority factor as a socio-psychological factor in the formation of national values in youth, adaptation of youth to family life, ability to accept others, level of subjective control, self-esteem. awareness based on family and family relationships, emotional comfort in young men and in connection with the importance of the mutual integrative development of heterostereotypic and autostereotypic views on the communicative, perceptual, interactive, didactic stages of the presence of a desire for dominance, the significance of the mutual integrative development of heterostereotypic and autostereotypic views on the communicative, perceptual, interactive, didactic stages of corrective and adaptive influence on the individual, motivational assessment, behavior control, emotional, cognitive, healthy criteria for socialization. Determined by the development of proposals and recommendations based on input data.

CONCLUSION: psychological preparation of young people for family life, the family as one of the socio-psychological factors in the formation of national values and the analysis of its means serve the development of processes associated with the education of young people as comprehensively developed individuals in the education system.

KEY WORDS: reproductive, educational, domestic, emotional, spiritual communication, initial socialization, intimate relationships, "responsibility for each other", "striving to achieve the goal", duty, national education, national character , "honesty", "mutual trust", "duty", "care, family flexibility.

For citation: Azam G. Ahadovich. (2024) ‘Socio-psychological characteristics of the family and national values’, Inter education & global study, (4(1)), pp. 412–421. (In Uzbek).

Mazkur maqolada O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 27 iyundagi “O'zbekiston Respublikasida oila institutini mustahkamlash kontseptsiyasini tasdiqlash to'g'risida”gi PQ-3808 -son Qaroriga muvofiq Halqaro “Oila kuni”ning nishonlanishi[1] hamda oilaning ijtimoiy salohiyatini mustahkamlash, an'anaviy oilaviy qadriyatlarni saqlash, oilalarda ma'naviy-axloqiy muhitni yaxshilash, oilaviy hayotga tayyorlik mezonlarini uzluksiz ta'lim mazmuniga singdirishga katta e'tibor qaratilishi ayni axborotlashgan zamonda o'ta dolzab ahamiyatga egaligi nazariy va amaliy tahlil orqali yoritib beriladi. Barchamizga ma'lumki, insoniyat jamiyati taraqqiy etib borgan sari

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

odamlarning o'zlari ham, ularning bir-birlari bilan bo'ladigan o'zaro munosabatlari ham, ayniqsa, shaxslararo munosabatlar orasida eng samimiy, eng yaqin bo'lgan oilaviy munosabatlar ham takomillashib, o'ziga xos tarzda murakkablashib boradi.

Chunki hozirgi zamon fan-texnika taraqqiyoti, ishlab chiqarish munosabatlari va vositalarining taraqqiyoti, qishloq xo'jaligi, sanoat ishlab chiqarishi, halq xo'jaligining barcha jabhalarida yangi texnologiya, texnik jarayonlarning jadal joriy etilishi bevosita shu jarayonlarning yaratuvchisi, ishtirokchisi bo'lgan inson omiliga, inson shaxsiga ham o'ziga xos yangicha talablar qo'ymoqda. Bu borada yoshlarni oilaviy qadriyatlar ruhida tarbiyalash, shaxslararo munosabatlar tizimini to'g'ri yo'lga qo'ya olish, yoshlar ongida milliy va ummuinsoniy qadriyatlarni shakllantirishga qaratilgan ilmiy tadqiqot ishlarini olib borish o'z dolzarbligini saqlab kelmoqda.

Oila, onalik va bolalikni muxofazasiga oid asosiy Qonunlar bilan bir qatorda,

Respublikamizda ko'plab qonunosti hujjatlar ishlab chiqilgan va qabul qilingan. Barcha hujjatlarda xalqimizning ming yillik an'analarni va mamlakatning zamonaviy holatini xisobga olgan holda, milliy qonunchiligimizga kiritilgan xalqaro tamoyillarda o'z aksini topgan [2].

2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasining asosiy yo'nalishlaridan biri ijtimoiy sohani rivojlantirish, shu jumladan, oila institutini xar tomonlama qo'llab-quvvatlash hisoblanadi. Unda oila institutini mustahkamlash va rivojlantirish, uning kelajak avlodni ma'nan yetuk va barkamol qilib tarbiyalash bo'yicha amalga oshiriladigan ishlar aniq belgilab berilgan. Davlat va jamoat tashkilotlarining diqqat markazida oila institutining asoslarini takomillashtirish, aholi salomatligini mustahkamlash, onalik va bolalikni muxofazasi bo'yicha kompleks chora- tabdirlarni amalga oshirish turadi [3].

Oiladagi tinchlik va barqarorlik, shu jumladan yosh oilalar shakllanishini ta'minlash maqsadida “Sog'lom ona – sog'lom bola”, “Yosh oilalarga is'temol kreditlari” kab maqsadli dasturlarda amalga oshirilib kelinmoqda. Bu sohada, shuningdek, “Oila” ilmiy-amaliy markazi, “Sog'lom avlod uchun” jamg'armasi va boshqa ko'plab jamoat tashkilotlari faoliyat yuritmoqda. “Inson huquqlariga oid asosiy g'oya va qoidalarini o'ziga singdirgan xalqaro huquqiy hujjatlar – Birlashgan Millatlar Tashkilotining “Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi” qoidalariga mos ravishda oilani mustahkamlash, uning har bir a'zosi haq-huquqlarini himoya qilish, oilaviy munosabatlarda o'z huquq va erkinliklaridan to'laqonli foydalanishlari uchun imkoniyatlar yaratishga yo'naltirilgan milliy qonunchilik bazasi yaratildi”[4]

Oila eng muhim milliy qadriyat hisoblanadai, chunki aynan shu oila muhitida inson hulqining shakllanishidagi barcha tarbiya mezonlari, ichki dunyosini boyitadigan madaniy rivojlanishga asos solinadi. Oila shaxsni har tomonlama rivojlanishiga yordam beradi, shaxsni ijtimoiy va ijodiy faolligini oshiradi[20].

Turkiy xalqlarga xos urf-odatlarga ko'ra, nikoh marosimlari qat'iy qonun-qoidalar asosida tashkil etilgan, marosim davomida oila, qarindosh- urug', oqsoqollar ,keksa chol-kampirlar maslahati va yo'l-yo'riqlariga rioya etilgan. Zardo'shtiylik tartib-qoidalariga

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

ko'ra,o'z hayotini uylanmay yoki turmushga chiqmasdan o'tkazish qoralangan. «Avesto»da zardo'shtiylikning oltin qoidalaridan biri – oila muqaddas sanalgani bois, boshqa ayrim sabablarga ko'ra, masalan, ig'vo, tuhmat, er-xotinning o'zaro kelishmovchiligi, ota-ona bilan murosa-madora qila olmaslik kabi bahonalar bilan nikohning bekor qilinishiga yo'l qo'yilmagan.[8]

Alloh erkakni erlarga xos, ayolni esa, ayollarga xos xususiyatlar bilan yaratdi.Binobarin,ularo'ztabiiyxususiyatlarihamda ehtiyojlaridan kelib chiqqan holda, o'z jinsini ulug'lab, boshqa jinsni mensimaslikka haqqi yo'q. Aksincha, bu ikki jinsning o'zaro bir-biriga hurmati, mehr-muhabbati Yaratganning o'zi tomonidan buyurilgan amallardan bo'lib, ahil va inoqlikda yashash, bir-birini sevishga da'vat etilgan.[9] Bu haqda Qur'onning bir qator suralarida oyatlar keltiriladi: «Er o'zlari va oilasiga taalluqli barcha narsalar to'g'risida doimo xotini bilan bamaslahat ish qilishi lozim, chunki ular so'zsiz ravishda teng sherikdirlar» (3-sura, 159-oyat)[10].

Инсон якка ҳолда ҳеч қачон асл маънода бахтли бўлолмайди: «Ҳар бир инсон ўз табиати билан шундай тузилганки, у яшаш ва олий даражадаги етукликка эришмоқ учун кўп нарсаларга муҳтож бўлади; у бир ўзи бундай нарсаларни қўлга кирита олмайди, уларга эга бўлишучунинсонлар жамоасига эҳтиёжи туғилади».[11]

Boshqa bir o'rinda Forobiy oila, shaharni inson tanasidagi a'zolarga qiyoslab, bu a'zolarning tabiati, holati va harakatiga ko'ra turlicha bo'lsa ham, lekin yagona maqsad, ya'ni inson tanasi faoliyatini ta'minlash maqsadida o'zining ma'lum ishini bajarishi haqida ma'lumot beradi. Demak, biror mamlakatda o'nlab shaharlar, bu shaharlarning har birida yuzlab va minglab oila va xonadonlar yashashi tabiiy hol bo'lib, garchi bu uy yoki shaharlar har xil, biri ikkinchisini takrorlamaydigan bo'lishiga qaramay, ular o'zaro birikib, shahar yoki mamlakatni tashkil etadilar hamda uni takomillashtiradilar.[12]

Ulug' shoir Yusuf Xos Hojibning «Qutadg'u bilig» asarida Oyto'ldi o'g'li O'gdulmishga bir qator nasihatlar beradi: – Mening yagona tashvishim, – deydi u, – sening keyingi hayotingdir. Otaning ish-amali o'g'liga singsa, uning xulqida jilvagar bo'ladi. Bolani tergab-nazorat qilish ota-ona yuzining yorug'ligini ta'minlaydi. Nazoratdan tashqaridagi bola bebosh va yaramaslik sari og'adi. Erka bo'lib o'sgan o'g'il qizlar xatti-harakati ota-onaga mung va alam keltiradi. [13] Binobarin, ota-onaning burchi, avvalo, farzandga ta'lim- tarbiya bermoqdir.

Sohibqiron Amir Temur bobomiz o'z avlodining taqdiriga juda mas'uliyat bilan yondoshib bu masalani davlat boshqaruvi darajasigacha ko'tarib o'z o'gitlarida «O'g'illarim, nabiralarim va yaqinlarimni uylantirmoqtashvishida kelin izlamoqqa e'tibor berdim. Bu ishni davlat yumushlari bilan teng ko'rdim. Kelin bo'lmishning naslnasabini, yetti pushtini surishtirdim. Xos odamlar orqali sog'lik-salomatligini, jismonan kamolotini aniqladim. Kelin bo'lmish nasli-nasabi, odob-axloqi, sog'lom va baquvvatligi bilan barcha qusurlardan holi bo'lsagina el-yurtga katta to'y-tomosha berib, kelin tushirdim»[14] degan ibratli hayotiy tajribalarini bayon qilganlar.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Buyuk ma'rifatparvar jadidchilarimiz Mahmudxo'ja Behbudiyning «Sag'irlar haqinda»,«Hifzi sihati oila»(«Oila sog'lig'ining himoyasi»), Abdusalom Azimiyning «Ta'lim va tarbiya», Ibratning «Millatni kim isloh etar?», Abdurauf Fitratning «Buxoro hukumatining islohkorona qadamlari», Mirmuhsinning «Ahvoli zorimiz» hamda «Oyina» jurnalida chop etilgan maqolalari[15] oila tarbiyasiga oid muhim muammolarni ko'tarib chiqganini e'tirof etish zarur.

Oila haqida turlicha ta'rif va sharxlar keltirib o'tilgan. “Oila – shaxs ijtimoiylashuvining muhim omilidir. Qator manbalarda oila “birgalikda yashovchi va nikoh, qarindoshlik, farzandlikka olish va boshqa munosabatlardan kelib chiquvchi o'zaro huquq va majburiyatlarga ega bo'lgan” [5] shuningdek, mas'uliyat, o'zaro hurmat, tushunish va mehr-muhabbat umumiyligi bilan bog'langan kichik ijtimoiy guruh”[6] sifatida qayd etiladi. Bugungi kunda “oilada o'g'il va qiz bolalarni mustaqil oilaviy hayotga tayyorlashda tarbiya izchilligi va birligini ta'minlash, oilalarni mustahkamlash, sog'lom turmush tarzini shakllantirishga e'tibor kuchaytirish, oila a'zolarining tibbiy, huquqiy madaniyatini, iqtisodiy savodxonligini oshirish eng dolzarb masala” sifatida e'tirof etilmoqda[7]

Keltirilgan ma'lumotlardan shuni xulosa qilish mumkinki, azaldan o'zbek xalqining oila va oilaviy munosabarlarga katta e'tibor berilganligi, shaxsning kamol topishi oiladagi ijtimoiy psixologik muhitga bevosita bog'liqligi, davlatni taraqqiy qilishi bevosita har bir oilaning tibbiy, huquqiy madaniyatini, iqtisodiy savodxonligi, ma'naviy kamolotiga qolaversa milliy va umuminsoniy qadriyatlarning nechog'lik qadrlanishiga, milliy urf odat va an'analarimizga sadoqat ruhida tarbiyalashga, milliy ma'naviy va madaniy merosimizga qadriyatli yondashuvni shakllanshiga bevosita bog'liqligini ko'rish mumkin.

Shu munosabat bilan bugungi globalashuvning shiddatli va axboriy sharoitida milliy tarbiyaning ijtimoiy-psixologik omillari tadqiq qilish orqali oiladada farzand

tarbiyasi uchun tayanch fazilatlarni shakllantirish, mazkur fazilatlarga ularni odatlantirish, tarbiyada tushuntirish/ko'rsatish/o'rgatish/namuna bo'lish kabi ta'sirchan usullarni isloh qilish va shu orqali ma'naviy tarbiya tizimini yanada rivojlantirish alohida ahamiyat kasb yetadi.[16]

Hozirgi kunda oilalarda ajralishga olib kelayotgan eng ko'p sabablar bu yoshlarning oilaviy hayotga tayyor emasligi, ota-bobolarimizdan bizga meros bo'lib kelgan milliy qadriyatlar ruhida tarbiya topmayotganligi, uzluksiz ta'lim tizimlarida oila va oilaviy munosabatlar haqida yetarlicha bilim berilmayotganligi natijasida nazariy bilimlarning sayozligi, hayotiy tajribaning yetishmasligi, ommaviy axborot ta'siri ostida avtoritarlik, shavqatsizlik, xudbinlik, murosaga kelishni xoxlamaslik, hissiy irodaviy zaiflik, yoshlarning o'zaro fe'l atvorlariga moslashuvchanlikning yo'qligi va shu kabi salbiy holatlarni kelib chiqishiga sabab bo'lmoqda[19].

Kuzatishlar shuni ko'rsatayapdiki, jadal rivojlanishlar kechayotgan, axbarotlar integratsiyalashayotgan bir davrda oilaviy qadriyatlarni yoshlar ongiga singdirish, faqat oila ichidagi tarbiyalanish mexanizmigina yetarli emas. Shuning uchun bu jarayonga ta'lim muassasalari, maxalla, keng jamoatchilik, huquqiy va pedagogik-psixologik hizmatlar

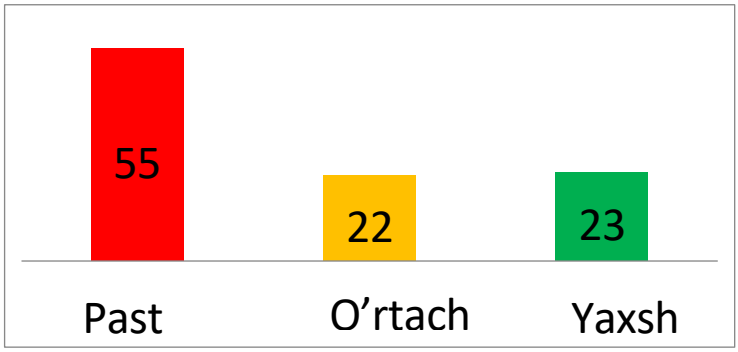
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

qo'shilib bormoqda. Jahonda fuqarolik jamiyati masalalarining zamonaviy yondashuvlar asosida tadqiq etilishida insonlarning hayot farovonligini oshirish, har bir insonning huquqiy siyosiy savodxonligining yuksalishiga erishish, jamiyatda gender tenglik tamoyillari asosida ijtimoiy faollik muhiti hamda oilada ijtimoiy iqtisodiy qulay turmush sharoitini yaratishga butun dunyo demokratik davlatlari alohida ahamiyat berib kelmoqda. Chunki oilaning mustahkamligi - bu davlatning har tomonlama va muvaffaqiyatli rivojlanish omilidir[18]. Bu esa, yoshlarni, xususan, oliy ta'lim muassasalari talabalarini oilaviy hayotga tayyorlashning mazmuni va pedagogik- psixologik jihatlarini tahlil qilish, oilaviy muammolarni aniqlash va oldini olishga yo'naltirilgan ijtimoiy psixologik-pedagogik mexanizmlarni rivojlantirishni taqozo etadi

Biz tadqiqotimiz davomida respondentlarni oilaviy va milliy qadriyatlarga nisbatan e'tiborsizlik tahdidi o'zimiz tomonimizdan ishlab chiqilgan ijtimoiy-psixologik so'rovnoma orqali o'rgandik va ilmiy asosga ega bo'lgan empirik natijalarni qo'lga kiritdik.

Respondentlarning oilaviy qadriyatlarga e'tiborsizlik tahdididan habardorlik darajasi o'rganilda va quydagicha empirik ko'rsatkichlar qayd qlindi.

1-rasm. Respondentlarning oilaviy qadriyatlarga e'tiborsizlik tahdididan habardorlik darajasi

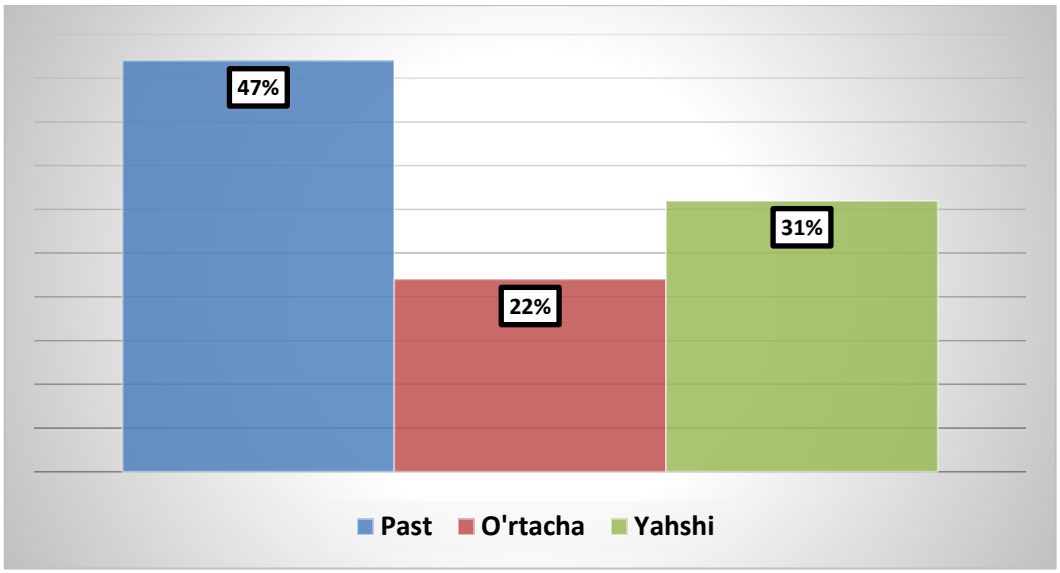
Oilaviy qadriyatlar tahdidi aholi orasida boshqa tahdidlarga nisbatan xabardorligi pastligi bo'yicha 55% ya'ni salbiy ko'rsatkichga ega. Bu aholining oilada yoshlar tarbiyasi bilan bog'liq ishlarda sustkashliklar ko'p ekanligini, yoki tarbiya masalasiga past munosabatda ekanligini ko'rsatadi. Bu illatning salbiy oqibatlaridan ko'pchilik behabar[16].

Tavsiya - Mahallada mazkur tahdidning salbiy oqibatlarini yorituvchi xususiyatga ega bo'lgan ma'naviy-ma'rifiy tadbirlarni tashkil qilish va uni o'tkazishda maxsus ishchi guruxlari tuzilib unga asosan shu mahallaning o'zidan chiqqan ko'pni ko'rgan va oilaviy ishlarda ibrat bo'la oladigan obro'li insonlarni jalb qilish maqsadga muvofiqdir.

Respondentlarning milliy qadriyatlarga e'tiborsizlik tahdididan habardorlik darajasi bo'yicha quyidagicha empirik ko'rosatkichlar qo'lga kiritildi**.**

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

2- rasm. Respondentlarning milliy qadriyatlarga e'tiborsizlik tahdididan habardorlik darajasi

Respondentlar bilan suxbatda yosh ota-onalar o'z farzandlariga milliy qadriyatlarni o'rgatmayapti, shu sababli yoshlarimiz milliy qadriyatlarni hurmat qilmayapti, aksincha, “ommaviy madaniyat”ga zamonaviy madaniyat deb taqlid qilish kuchayib bormoqda[17].

Mahallada milliy qadriyatlarga bag'ishlangan maqsadli va manzilli ma'rifiy ishlarni kuchaytirish lozim. Oilaviy va milliy qadriyatlarga nisbatan e'tiborni kuchaytirish, yoshlar orasida oiladagi urf- odatlar, an'analar, ustuvor yo'nalishlar hamda ichki munosbatlar natijasida ishlab chiqilgan ahloqiy va estetik talablarga nisbatan hurmatni shakllantirish. Ijtimoiy xulqda “ishonch”, “yaxshilik”, “muhabbat”, “vafodorlik”, “kattalarga xurmat”, “o'zaro tushunishga intilish”, “marosim va an'analarga amal qilish”, “javobgarlik”, “kechirimlilik”, “rostgo'ylik”, “sahiylik” va “yaqinlarni qadrlash” kabi milliy qadriyatlarga aylangan milliy fazilatlarni shakllantirish bo'yicha maqsadli va manzilli profilaktik tadbirlarni muntazam o'tkazib borish maqsadga muvofiq.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh Assambliyasining Rezolyutsiya 217 A(III) bilan 1948 yil 10 dekabrda qabul va e'lon qilingan.
2. Соблюдение прав ребенка /Конвенция ООН о правах ребенка: Учебное пособие /Ред. сост. М.Д. Масанова. –СПб., 1997.– 67 с.
3. “Yosh oilalarni moddiy va ma'naviy qo'llab-quvvatlashga doir qo'shimcha chora-tadbirlar” to'g'risidagi O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Farmoni PF-3878 19 may 2007 y.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 5 iyundagi “Oliy ta'lim
5. muassasalarida ta'lim sifatini oshirish va ularning mamlakatda amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlarda faol ishtirokini ta'minlash bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida” PQ-3775-son qarori
6. Ибн Сина. Канон врачебной науки: В 5-и т., 6-и кн. изд. 1-е.- Ташкент: Изд-во АН Уз. ССР, 1954, т.1,-550е.; 1956, т.2,-825 е.; 1958,т.3,кн.1,-793с.;кн.2,- 731 е.; 1960,т.4,-767

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

e.; 1960, г.5,-331 с.
7. “O'zbekiston Respublikasi oilani mustahkamlash bo'yicha kontseptsiyasi” O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 27.06.2018 qabul qilingan Qarori.
8. Зритнева Е.И. Семьеведение / Е.И. Зритнева, - М.: ВЛАДОС, 2006. - 246 с.
9. Mahmudov T., Avesto haqida. – Toshkent: «Sharq», 2000, 32-b
10. 9. Najmiddinova K., Oila tarbiyasida milliy va umuminsoniy madaniyatning o'rni-T.: “Adolat”, 2016. 10-b
11. Qur'oni karim. (Tarjima va izohlar muallifi Alouddin Mansur). – T.:«Cho'lpon». 49-b.
12. Forobiy, Risolalar. – T.: «Fan», 1974, 134-b
13. Forobiy, Risolalar. – T.: «Fan», 1974, 103-b
14. Yusuf Xos Hojib. Qutadg'u bilig. – Toshkent: Fan, 1990. 32-b
15. Amir Temur o'gitlari. – Toshkent: Navro'z, 1992, 58-bet
16. Oyina. – Toshkent: Akademiya, 2001, 41–49-betlar
17. Jabborov X.X. “O’smirda milliy tarbiya shakllanishining psixologik qonuniyatlari”. Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences.VOLUME 2 | ISSUE 1 ISSN 2181-1784 Scientific Journal Impact Factor. SJIF 2021: 5.423.
18. Жабборов Хазрат Хусенович. Психологические особенности идеологического влияния “массовой культуры” на человеческий разум. СОЦИАЛЬНЫЙ ПСИХОЛОГ журнал для психологов. Основан в 2000 году в Ярославль. 2016 №2 (32). -С. 56-66.
19. Жабборов Хазрат Хусенович. The influence of psychological protective mechanisms in the formation of the ideological immunity in adolescents. European journal of psychological research vol. 4 No.1, 2017 ISSN 2057-4794.
20. Jabborov Kh.Kh.. The study of the problem of national education by eastern thinkers. International Journal of Pedagogics (ISSN – 2771-2281) VOLUME 03 ISSUE 02 Pages: 14-20 SJIF IMPACT FACTOR (2021: 5. 705) OCLC – 1121105677/ Online Link:- http://theusajournals.com/index.php/ijp/article/view/765
21. .X. Jabborov YOSHLARDA MILLIY TARBIYA SHAKLLANTIRISHNING IJTIMOIY-PSIXOLOGIK TALABLARI // Inter education & global study. 2024. №3 (2). URL: https://cyberleninka.ru/article/n/yoshlarda-milliy-tarbiya-shakllantirishning-ijtimoiy-psixologik-talablari (дата обращения: 03.05.2024).

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАТSIЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**A’zam Ahadovich G’aybullayev**, o’qituvchi [**Азам Ахадович Гайбуллаев,** учитель], [**Azam Ahadovich Gaybullayev,** teacher]; manzil: O‘zbekiston, Buxoro shahar Piridastgir ko`chasi 2-uy [адрес: Узбекистан, г. Бухара, улица Пиридастгира, 2-й дом.], [address: Uzbekistan, Bukhara city, Piridastgir street, 2nd house]; e-mail: azamgaybullayev21@gmail.com

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Original paper

NIZOLAR VA ULARNI BOSHQARISH TARTIBI

© M.E. Ismoilova[1]✉

[1]Navoiy davlat pedagogika instituti, Navoiy, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: O‘zbekiston Respublikasining Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev shaxsning har tomonlama kamol topishi va farovonligi, manfaatlari ro‘yobga chiqarishning sharoitlarini va ta’sirchan mexanizmlarini yaratish eskirgan tafakkur va ijtimoiy xulq-atvorning andozalarini o‘zgartirish mamlakatda amalga oshirilayotgan pedagogik ta’lim islohotlarning asosiy maqsadi kuchli raqobatdosh pedagogik mutaxassis kadrlarni tayyorlash – deb aytgan, chunki xalqning boy intellektual merosi va umuminsoniy qadriyatlar asosida zamonaviy madaniyat, iqtisodiyot, fan-texnika va texnologiyaning yangi yutuqlarini salohiyatli mutaxassislarni tayyorlashning yangi tizimini rivojlantirish O‘zbekiston Respublikasida pedagogik ta’lim taraqqiyotining muhim shartlaridan biri bo‘lib qoldi. Zero, jamiyatimizning ma’naviy yangilanishida, ijtimoiy yo‘naltirilgan pedagogik ta’lim jarayonini rivojlantirishda jahon hamjamiyatiga qo‘shilishini ta’minlaydigan demokratik huquqiy davlat qurish, pedagogik kadrlar tayyorlashning milliy masalasi ustuvor mezon sifatida muhim rol o‘ynaydi.

MAQSAD: nizolarni bartaraf etish texnologiyasini takomillashtirishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda falsafiy, tarixiy, pedagogik, metodik, psixologik va pedagogikaga oid adabiyotlarni o‘rganish, suhbat, pedagogik kuzatish, so‘rovnoma, diagnostika, pedagogik tajriba-sinovdan foydalanildi. Nazariy qarashlar, tadqiqot usullari va yondashuvlar rasmiy manbalardan olinganligi, pedagogik ta’lim sohasidagi respublika va xorijiy davlat tadqiqotlariga asoslanganligi; ilmiy maqola, respublika va xalqaro konferensiyalarda sinovdan o‘tkazilganligi xulosalarning tahlil qilinganligi bilan belgilanadi

MUHOKAMA VA NATIJALAR: pedagogik nizolarni bartaraf etish orqali o’quvchilarda huquqiy, psixologik-pedagogik savodxonligini rivojlantirish modelini ishlab chiqish; profilaktik va korreksion mexanizmlarini takomillashtirishga doir taklif va tavsiyalar ishlab chiqish; agressiya va zo’ravonlikni yoritib berish;

XULOSA: nizo va ziddiyatlar yechimini topish murakkab uzoq muddatli,sabr va qanoat talab etadigan,tomonlarning o’z ustida muntazam ishlashini taqazo etadigan jarayondir.Konfliktlar yechimini topishda alohida ahamiyat shaxsning konfliktlarni boshqarish jarayonida o’z psixotipi va real baholashi, shningdek,ularni chuqur

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

anglab,to'g'ri qarorlar qabul qilishi, ziddiyatlarni har bir tomon manfaatlariga e'tibor bergan holda adolatparvarlik mezonlari yechimga yechimga olib kelishini ahamiyat kasb etadi.

Kalit so'zlar: nizo va ularni bartaraf etish usullari, kompetensiya, konflikt.

Iqtibos uchun: Ismoilova M.E. Nizolar va ularni boshqarish tartibi. // Inter education & global study. 2024. №4(1). B. 422–429.

ДИСКУССИИ И ПРАВИЛА ИХ ПРОВЕДЕНИЯ

© М.Э. Исмаилова[1]✉
[1]Навоийский государственный педагогический институт, Навои, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: Президент Республики Узбекистан Ш.М.Мирзиёев, основной целью реализуемых в стране педагогических реформ является создание условий и эффективных механизмов для всестороннего развития и благополучия личности, реализации его интересов, изменение устаревших моделей мышления и социального поведения, подготовка сильных конкурентоспособных педагогических кадров - потому что развитие новой системы подготовки потенциальных специалистов, основанной на богатом интеллектуальном наследии нации и общечеловеческих ценностях современной культуры, экономики, науки и техники , а новые достижения техники стали одним из важных условий развития педагогического образования в Республике Узбекистан. Ведь в духовном обновлении нашего общества, в развитии процесса социально ориентированного педагогического образования национальный вопрос построения демократического правового государства и подготовки педагогических кадров играет важную роль как приоритетный критерий.

ЦЕЛЬ: совершенствовать технологию разрешения конфликтов.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании использованы философская, историко-педагогическая, методическая, психолого-педагогическая литература, интервью, педагогическое наблюдение, анкетирование, диагностика, педагогический эксперимент-тест. Теоретические взгляды, методы и подходы исследования взяты из официальных источников, основанных на исследованиях республики и зарубежных стран в области педагогического образования; научной статьи, апробированность ее на республиканских и международных конференциях определяется анализом выводов

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: разработка модели развития правовой, психолого-педагогической грамотности студентов путем устранения педагогических конфликтов, разработка предложений и рекомендаций по совершенствованию предупреждающих и коррекционных механизмов; подчеркивание агрессии и насилия;

ВЫВОД: поиск решения споров и конфликтов – сложный длительный процесс, требующий терпения и удовлетворения, а также требующий от сторон

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

регулярной работы над собой. Особое значение в поиске решения конфликтов имеет психотип человека и его реалистичная оценка. В процессе управления конфликтами, а также глубокого их понимания важно принимать правильные решения, решать конфликты по критериям справедливости, обращая внимание на интересы каждой стороны.

Ключевые слова: конфликт и способы его устранения, компетентность, конфликт.

Для цитирования. Исмаилова: М.Э. Дискуссии и правила их проведения. // Inter education & global study. 2024. №4(1). С. 422–429.

DISCUSSIONS AND RULES OF THEIR CONDUCT

© Malika E. Ismoilova[1]✉
[1]Navoi State Pedagogical Institute, Navoi, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the President of the Republic of Uzbekistan Sh.M. Mirziyoyev, the main goal of pedagogical reforms implemented in the country is to create conditions and effective mechanisms for the all-round development and well-being of the individual, to realize his interests, to change outdated patterns of thinking and social behavior, a strong competitive pedagogical specialist personnel training - because the development of a new system of training potential specialists based on the nation's rich intellectual heritage and universal values of modern culture, economy, science and technology, and new achievements of technology has become one of the important conditions for the development of pedagogical education in the Republic of Uzbekistan. After all, in the spiritual renewal of our society, in the development of the process of socially oriented pedagogical education, the national issue of building democratic legal state and training pedagogical personnel plays an important role as a priority criterion

AIM: to improve the technology of conflict resolution.

MATERIALS AND METHODS: philosophical, historical, pedagogical, methodical, psychological and pedagogic literature study, interview, pedagogical observation, questionnaire, diagnostics, pedagogical experiment-test were used in the research. Theoretical views, research methods and approaches are taken from official sources, based on the researches of the republic and foreign countries in the field of pedagogical education; scientific article, the fact that it was tested at republican and international conferences is determined by the analysis of the conclusions

DISCUSSION AND RESULTS: development of a model for the development of legal, psychological and pedagogical literacy in students by eliminating pedagogical conflicts; development of suggestions and recommendations for improving preventive and corrective mechanisms; highlighting aggression and violence;

CONCLUSION: finding a solution to disputes and conflicts is a complex long-term process that requires patience and satisfaction, and requires the parties to work on

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

themselves regularly. Of particular importance in finding a solution to conflicts is a person's psychotype and realistic assessment in the process of conflict management, as well as a deep understanding of them. , it is important to make the right decisions, to solve the conflicts by the criteria of fairness, paying attention to the interests of each party.

Key words: conflict and methods of their elimination, competence, conflict

For citation: Malika E. Ismoilova. (2024) 'Discussions and rules of their conduct', Inter education & global study, (4(1)), pp. 422–429. (In Uzbek).

Nizoli vaziyatlarni boshqarishning bir qator samarali sullari mavjud. Ularni quyidagi yirik guruhga bo'lish mumkin (1-chizma). Tarkibiy – tashkiliy usullarga quyidagilar kiradi. Ishga bo'lgan talabni tushuntirish usuli. Bu usul disfunksional usulga mutlaqozid bo'lib, bunda har bir xodim va bo'limlardan qanday natija kutilishi tushuntiriladi. Muvofiqlashtirish va integratsiyalash usuli. Bu usul og'zaki buyruq (amr) zanjiri deb yuritiladi. Nizoli vaziyatlarni boshqarish usullari: tarkibiy-tashkiliy usullar; strategik usullar. Tarkibiy – tashkiliy usullar quyidagilar: ishga bo'lgan talabni tushuntirish; muvofiqlshtirish va integratsiyalash; umumtashkiliy kompleks maqsadlar; mukofotlashning tarkibiy tizimini takinillashtirish. Strtegik usullar: uzoqlashish; silliqlashish; majburlash; kelishuv; muammoni hal qilish.

Boshqarishning vakolatlar ierarxiyasini, ya'ni mansablarga ko'ra darajama-daraja bevosita itoat etish, bo'ysunish tartibini o'rnatish kishilarning o'zaro harakatlarini, korxona ichidagi axborotlar oqimini, qarorlar qabul qilishni tartibga tushiradi, muvofiqlashtiradi.

Umumtashkiliy (kompleks) maqsadlar. Bu usulning mohiyati – barcha qatnashchilarning harakatini, butun kuchini bosh maqsadning amalga oshishiga safarbar qilish.

Muvofiqlashtirishning tarkibiy tizimi. Disfunksional oqibatlardan holi bo'lish hamda kishilarning xatti-harakatlariga ijobiy ta'sir o'tkazish tufayli, kelib chiqishi mumkin bo'lgannizolarning oldini olish va ularni boshqarish uchun mukofotlash tizimi kech qo'llaniladi.

Uzoqlashish.Komil inson janjaldan uzoqlashishga harakat qiladi. Kelishmovchilik avjiga chiqqanda u muhokamaga qatnashmaydi. Bunday usul nizoli vaziyatning yechilkishiga manfaatdor bo'lmagan va o'zaro munosabatlarning zoxiriy yaxshiligicha qolishini istashgan hollarda tomonlar tomonidan qo'llaniladi.

Silliqlashish. Bu usul kishilarning yaxshilikka undash yo'li bilan nizoni bartaraf qilishga qaratilgan. Ziddiyatli vaziyatda qarama-qarshi tomonlar bir – biri bilan xushmuomalali bo'lishga, arzimagan narsaga achchiqlanish, umuman, bir vaqtning o'zida birga suzayotgan qayiqni "qaltis tebratish" yaramasligiga chaqirishadi.

Majburlash– bu tamanlardan birining xohish irodasini, so'zini majburan, zo'rlab qabul qilishdir. Bunday strategiyani qo'llaydigan tomon tajovuzkorlik bilan o'z xohishini qarshi tomonga majburlab o'tkazadi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Kelishuv. Nizoli holatdan muvofaqqiyatli chiqishning eng muhim sharti – bu murosaga kela olishdir. Kelishuv bilan nizolarni hal etish, bu yuqori baholanuvchi strategik usul bo'lib, bunda ikkala tomonni qanoatlantiruvchi yechimga kelinadi.

Muammoni hal qilish. Bu usul barcha tomonlarni qanoatlantiruvchi yechimini topish uchun nizoni chaqiruvchi sabablarni chuqur tahlil qilishva barchani fikrlarini inobatga olishga asoslanadi. Bu usul tarafdorlari o'zlarini maqsadiga boshqalar maqsadi orqali emas, balki nizoning eng oqilona yechimini topish evaziga erishishni xohlaydilar.

Nizo to'g'risidagi odatiy tasavvurlar ma'lum maxsus tadqiqotlar tomonidan salbiy ahamiyatga ega ekanligi tasdiqlandi. M.Doychning ilmiy ishlarida nizolar nazariy jihatdan tahlil qilinib, ularni ikki turga ajratadi: destruktivi produktiv.

Destruktiv nizoni aniqlash kundalik tasavvurlar bilan mos keladi. Aynan bu tipdagi nizo o'zaro ta'sirlashuvda xilma xillikni va fikrlarni toptalishiga olibkeladi. Destruktiv nizo ko'pincha sababga bog'liq bo'lmagan holda balki shaxsning stressga tushishiga olib keladi.

Uning uchun o'ziga xos belgilar nizo sodir bo'lishiga qiziquvchilar sonining ortishi, ularning nizoli harakatlari, bir-birlariga nisbatan salbiy ustanovkaga egaliklari va bildirilayotgan fikrlarning keskinligini belgilaydi. Boshqa bir belgisi sifatida nizoda opponentning sifat va xislatlarini, o'zaro ta'sirlashuv vaziyatlarini noto'g'ri idrok etishi va sheriklarga ishonchni o'ta ortib ketish nazarda tutiladi. Bu tipdagi nizolarni hal etish ancha murakkab bo'lib, yagona yo'li ancha qiyinchilik bilan erishiladigan murosa (kompromiss) hisoblanadi.

Produktiv nizoni muammo va uning yechish yuzasidan nuqtai nazarlardagi tafovutlar va shaxslar o'rtasidagi hamjihatlikning yo'qligi keltirib chiqaradi. Bunday holda nizo muammoni atroflicha tushunishni, sheriklar motivatsiyasini, boshqa nuqtai nazarlarni himoyalashlarini taqazo etadi. [4;3]

Biz nizolarni psixologik tahlili asosida quyidagi tarkibiy ko'rinishga egaligini keltirib o'tamiz. Nizolarning umumiy sxematik ko'rinishi Yuqorida keltirilgan rasmdan foydalanib, quyida nizoning funksiyalari xususida to'xtalib o'tamiz. Nizo o'z mohiyatiga ko'ra ijtimoiy hodisadir. Nizo bu keng ma'noda va tor ma'noda tushuniladi. Keng ma'noda nizo – bu jamiyatdagi yangi va eski qarashlar o'rtasidagi kurash deb qaraladi. Tor ma'nodagi nizo – bu bir muammoni yechishdagi har bir shaxsning o'z fikrini qattiq turib himoya qilishida yuzaga keladi.

Nizo ijtimoiy psixologiyada qanday tushuniladi? Muomalaning buzilishi yoki psixologik jihatdan ichki ruxiy kelishmovchilikdir. Buni olimlar har sohada har xil tushunishadi. Masalan: G.Kovalev nizoga shunday ta'rif beradi: Nizo insonlar o'rtasida ijtimoiy va shaxsiy masalalarni yechishda vujudga keladigan holat, lekin har qanday qarshilik bu nizo bo'lavermaydi.

Odamlar bir-birining fikri bilan kelishmasligi va o'zaro bahslashishi mumkin, har biri o'z fikrida qoladi, lekin baribir kelishib ishlashga ko'p hollarda majbur bo'ladi, qarama-qarshilik ba'zan yoqtirmaslik, emotsiya, tushunmaslik, ko'ra bilmaslik va boshqa sabablar nizoning kelib chiqishiga sabab bo'ladi. Nizo nafaqat qarama - qarshilik, shuningdek, o'ziga xos kurashish hamdir. Har ikkala tomon ham bunday holatda o'zlarini haq deb bilishadi va

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

o‘zaro kurashadi. Nizo bu qarama – qarshi dunyoqarashlar negizida yuzaga keladi. Nizoni albatta yechish kerak, chunki busiz hayot me’yorida davom etmaydi. Yuqorida aytib o‘tganimizni tahlil qilib, psixologik nuqtai nazardan biz shunday ta’rif beramiz: “Nizo – bu shaxslardagi qarashlar, qiziqishlar o‘rtasida qarama – qarshilik natijasida yuzaga kelgan pixologik holat bo‘lib bu faqat shaxslarningbir-biri bilan hamkorlik jarayonida yuzaga keladi” [3;2]

Mashhur bir yozuvchi shunday degan edi: “Agar hayotda ziddiyatdan qochish uchun orqaga qadam tashlash imkoniyati mavjud bo’lsa, buni qilish yaxshidir”. (Rasim Musabekov). Ta’lim jarayonida yuzaga kelgan konfliktlarda tomonlar individual tarzda yoki o'zaro hamkorlikda sa’y-harakat qilishlari mumkin bo'ladi. Tomonlar o'zlarining ziddiyatlarini boshqarishga nisbatan bo’lgan munosabatini konfliktlarni boshqarish usullari orqali namoyon qiladilar. Konfliktologiyada quyidagi boshqarish usullari ajratiladi:

Raqobat yoki raqiblik qilish negiziga qurilgan munosabat usuli - ushbu usul ko'pchilik konfliktlar uchun xos bo’lgan o’zini tutish xususiyati sanaladi. Bu vujudga kelgan ziddiyatdagi tomonlarning munosabatlarini aniqlashtirib olishning tipik holatidir. Barcha konfliktlarda tomonlarning 70% va undan ortig’i o'zini ustun qo'yish, bir tomonga yutish, g'oliblikni qo'lga kiritish, eng avvalo, o'z manfaatlarini ustunligiga va qoniqtirishiga erishish yo'lidan boradi. Shunga ko’ra, tomonlarga munosabatida o'zini ko'rsatish, qarshi tomondan o'z fikrini o'tqazish, boshqa tomon manfaatlarini inkor etish xos bo'ldi. Biroq, mana shunday munosabatni irodasi baquvvat, qat’iy, cho’rtkesar, o'ziga ishongan odamgina qo'llay oladi. Bunday odam avtoritar boshqarish uslubiga ega bo'lishi, yetarli darajada qo’lida hokimiyat bo'lishi hamda mana shu hokimiyatni qo’llashdan cho’chimaslikka xos bo’lishi taqozo etiladi. Chunki bunday tutgan odam boshqa inson manfaatlarini inkor etgan holda sa’y-harakat qiladi. Bunday xizmatlar qo'llashga jazm qilgan odam o'z fikrlarining to’g'ri ekanligiga, o'z tomonining haqiqatdan ham sog’lom etiqodlar asosida harakat qilayotganligiga ishongam bo’lishi talab etiladi. Buning uchun o'zingiz ikki tomon uchun maqbul yo'lni taklif qila olashingiz, boshqa usul va nizoni yechish vosita va yo'llari yo’q ekanligini aniq bilishingiz, siz qo’llayotgan avtoritar usulga hech kim qarshi chiqmasligiga ishonch hosil qilishingiz taqozo etiladi. Biroq bunday usul qo’llanilganda uning yechimi uzoq vaqtlik va abadiy bo’lmaydi. Chunki ikkinchi tomon manfaatlari inobatga olinmay qolib ketgan bo’ladi. Shunga ko’ra, biroz vaqt o'tgandan keyin konflikt qayta jonlanishi uchun imkon qoldirilgan bo’ladi. Shu bois, ushbu uslub yaqinlar, qarindoshlar, do'stlar, yaqin o'zaro munosabatlarda qo'llash mumkin emas. Yaqinlar bilan inson o'zini ustun qo'ygan holda munosabat ko'rsatmasligi zarur. O'z manfaatlari inobatga olinmagan tarafda qilingan adolatsiz qarorlarga nisbatan ishonchsizlik tug'ilishi mumkin.

Hamkorlik usuli-nizo va ziddiyatlarni bartaraf etishga va tomonlar munosabatlarini o’rganishda eng og’ir usullardan sanaladi, biroq tomonlarni kelishuvga olib kelishda, ular manfaatlarini har tomonlama inobatga olishda eng maqbul va samarali uslublardandir. Ushbu usulning kuchli tomoni aynan mana shunday, ya'ni ziddiyatli tomonlari manfaatlarini har tomonlama inobatga olishi, tomonlarda ziddiyat yechimiga nisbatan adovatning qoldirilmasligi, shuningdek, tomonlar o'zaro munosabatlarni to’g’ri o'rnatish asosida bir-biri

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

uchun hamkorga aylanishida namoyon bo'ladi. Hamkorlik usuli opponentlardan, o'zaro qarama-qarshi bo'lgan tomonlardan hamkor, hamfikrlarni yaratib beradi. Ushbu usullar ehtiyojlarini o'rganishni, ularni inobatga olinishini anglatadi. Binobarin tomonlarning diqqat-etibori opponent va uning manfaatlariga qarshi emas, balki muammoga va uning yechimiga yo'l qo'yilgan bo'ldi. Bunday yo'l tutilishi esa, har ikki tomon uchun istiqbol muvaffaqiyat asosi, uning ildizi bo'lib xizmat qiladi. Mana shunday tarzda ziddiyatga yondashish tomondan o'ziga xos taktika va strategiyani belgilab olish taqozo qiladi. Konflikt yechimidagi taktika – qarshi tomonga doimiy hurmat va etibor bilan qarash, ularga nisbatan nizo nuqtai nazaridan to'g'ri savollarni berish, o'zga odamning nozik tomonlarini kovlamaslik negiziga qurilgan bo'lishi taqozo etiladi. Muammoni muhokama qilishning boshidanoq "Mening iddaoyim yani maqsadim har "ikki tomonga ham zarar yetkazmaslik", Men sizlarni chuqur hurmat qilaman", "Men sizlar bilan biror bir narsani talashgani kelganim yo'q. "Biz adolatparvarlik asosida harakat qilishimiz lozim" qabilidagi jumlalarni ishlatish maqsadga muvofiq sanaladi. Ikki tomon hamkorlikda muammoning kelish sabablari, muammoni bartaraf etish usullari, muammo bo'yicha tomonlar hamfikrliligi, o'zaro kelishish asoslarini topish zarurligi bo'yicha amal qilish zarur bo'ladi. Hamkorlik strategiyasida ikki tomon manfaatli uyg'unligi tomon harakat qilinadi. Mana bunday strategiyada ikki tomon ham mana shu maqsad yo'lida harakat qilishga va qaror qilishga intiladi.

Bu asosiy tomonlarning kelishuviga sabab bo'ladi. Biroq shu strategik yo'l tomonlardan xos malaka va ko'nikmalarni ham taqozo qiladi. Ularda asosiylari: o'zga tomon gaplarini qunt bilan, bo'lmasdan eshitish, uning so'zlari ichida rational mag'izni topishga harakat qilish, o'zining so'zlarini g'am anglatgan ko'rinishda namoyon eta bilish, o'z maqsadlari va manfaatlarini namoyon qilganda o'zga tomonga ziyon yetkazmaydigan, o'zga tomonga zarar yetkazmaydigan jumlalarni topa bilish, o'z va o'z so'zlari ustidan mas'ul ekanlikni namoyon eta olish juda katta ahamiyat kasb etadi. Aynan mana shunday qilinganda tomonlar integratsiyalari uchun yo'l ochilgan bo'ldi.

Kompromiss usuli - har qanday konflikt vaziyatda nizo yechimi tomonlarning o'zini qanday tutishi va o'z maqsadlarini qanday shaklda ifodalovchi qilishiga bevosita aloqador bo'ladi. Kompromiss usuli tomonlarning ziddiyatini bartaraf etishda ma'lum bir yon berishga tayyorligi, o'zaro kelishib ish qilishga hozirligini anglatadi. Bu uslubiyat hamkorlikni anglatmaydi, biroq ziddiyat vaziyatida chin hamkorlik kompromiss usulidan tashqarida yuzaga chiqmaydi. Binobarin, kompromiss hamkorlik uchun yo'l ochib beradi. Biroq har bir ziddiyatda ham hamkorlik kelib chiqadi, deyish to'g'ri emas. Bazan nizo va ziddiyatlar kompomiss darajasida hal qiladi va to'xtaydi.

Kompromiss usullaridan o'z manfaatlarini chekkaga surgan holda, ularning bazilaridan boshqa tomonlarini ro'yobga chiqarish uchun voz kechish zarurligini anglatadi. Tabiiy ravishda bunday uslubiyat har ikki tomon konflikt yechimiga kirishganida ularning yarashish, umumiylikni topishga intilish vaziyati uchun qo'l keladi. Chunki kompromiss tomonlar roziligisiz amal qila olmaydi. Tomonlarning har biri biror bir masala masalasi kompromissga borishga rozi bo'lishi taqozo qilinadi. Ushbu uslubiyatning qo'llanilishi

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

tomonlarning nizo va ziddiyat yechimini to'la topganligini anglatmaydi, balki nizolar yechimida uning juda muhim bir bosqichidan o'tganligini anglatadi. Bu bosqich hamkorlik bosqichi uchun xizmat qilishi mumkin, biroq tomonlar mana shunday ijobiy sharoitdan foydalanmasdan, kompromiss bosqichida qolishlari ham mumkin. Binobarin kompromiss bosqichda ikki tomonni qoniqtirgan qaror qabul qilinmaydi, faqatgina bir o'zaro adovat, janjal, urush nizo va ziddiyatni chiqdik, degan narsani anglatadi. Kompromiss usulida hamkorlik usuli kabi qismlar o'z holati vaziyatidan qoniqqan holda qolishlari mumkin. Agar kompromiss vaziyatida biror bir tomon o'zini ko'prok o'zga tomon manfaatlari hisobiga yon bosgan deb hisoblasa hamda tomonlar vaziyat muhokamasidan o'zlarini to'xtatgan bo'lsalar konflikt yangi kuch bilan qayta tiklanishi ehtimoli mavjud bo'ladi. [2;34]

Xulosa qilib takidlash lozimki, nizo va ziddiyatlar yechimini toppish murakkab uzoq muddatli,sabr va qanoat talab etadigan,tomonlarning o'z ustida muntazam ishlashini taqazo etadigan jarayondir.Konfliktlar yechimini topishda alohida ahamiyat shaxsning konfliktlarni boshqarish jarayonida o'z psixotipi va real baholashi, shningdek,ularni chuqur anglab,to'g'ri qarorlar qabul qilishi, ziddiyatlarni har bir tomon manfaatlariga e'tibor bergan holda adolatparvarlik mezonlari yechimga yechimga olib kelishini ahamiyat kasb etadi.[1]

ADABIYOTLAR RO'YXATI СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ LIST OF REFERENCES

1. X.Xodjayev. Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti. Darslik. -T."Sano
2. standandart"nashiriyoti. 2017.
3. D.X Narzikulova "Pedagogik konfliktologiya" darslik 34-b
4. Komila Karimova "Pedagogik jarayondagi nizolar va uning oldini olish yo'llari" 2-b
5. http://herald.kokanduni.uz 3-b
6. Hoshimov K., C.Ochil. O'zbek pedagogikasi antologiyasi. – T.: O'qituvchi,2010
7. Ma'naviyat yulduzlari (Markaziy Osiyolik mashhur siymolar, allomalar, adiblar). - T.: A.Qodiriy nomidagi Xalq merosi nashriyoti, 1999.
8. Yuldasheva, S. (2021). The Emergence of Libraries as a Hotbed of Spirituality and Enlightenment. International Journal of Culture and Modernity, 10, 43-51.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Ismoilova Malika Erkinovna**, 2-kurs tayanch doktoranti [**Исмаилова Малика Эркиновна,** докторант 2 курса], [**Malika E. Ismoilova**, Second-year doctoral student]; manzil: O'zbekiston, Samarqand viloyati Paxtachi tumani "Yangi yer" ko'chasi 17-uy [адрес: Узбекистан, Самаркандская область, Пахтачинский район, улица "Янги ер", дом 17], [address: Samarkand region, Pakhtachinsky district, 17 Yang er Street], E-mail: ismoilovtolqinjon528@mail.com

[1]D.X Narzikulova "Pedagogik konfliktologiya " darslik 303-304-betlar

CC BY NC ND

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Original paper

YOLG‘IZLIK MUAMMOSINING NAZARIY TALQINI

© M.B. Yuldasheva[1]✉, Z.I. Saminjonova[2]✉
[1,2] Farg‘ona davlat universiteti, Farg‘ona, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: yolg‘izlik muammosi doimo insoniyatni tashvishga solib kelgan holda olimlar, yozuvchilar va faylasuflarning tadqiqot predmeti bo‘lib kelgan. So‘nggi paytlarda yolg‘izlikning mohiyati, uning paydo bo‘lish sabablari, xarakterli ko‘rinishlarini va hayotning turli davrlarida har xil toifadagi odamlarga ta’sirini o‘rganishga bag‘ishlangan izlanishlar ko‘payib bormoqda. Ushbu maqola jahon tadqiqotchilari yolg‘izlik muammosiga doir amalga oshirgan ishlarining nazariy tahlilini yoritadi.

MAQSAD: yolg‘izlik muammosining ijtimoiy psixologik xususiyatlari bo’yicha amaliy tavsiyalar berish

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot jarayonida suhbat, ijtimoiy-psixologik so'rovnoma, kuzatish kabi metodlaridan foydalanildi va olingan natijalarning statistik ishonchlilik darajasi faktorli tahlil orqali tasdiqlandi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: Ijtimoiy yolg‘izlikning o‘sishi jamiyatda ro‘y berayotgan o‘zgarishlar bilan uzviy ravishda bog‘liq. Xususan, ijtimoiylashuv jarayonining jamiyatdagi o‘zgarishlarga mos ravishda taraqqiy etishi, mobillik, guruhlarning qisqa muddatga tuzilishi, ijtimoiy kutishlarning real vaziyatlarga mos tushmasligi bilan bog‘liq. Ijtimoiy mavqeiga nisbatan xavotirlik hissi insonlarni ijtimoiy faoliyat mahsuli hisoblanmish muloqotga undaydi. Shaxslararo yolg‘izlik ijtimoiy yolg‘izlik bilan bog‘liq va insonning shaxsiy ahamiyatining u uchun qadrli bo‘lgan insonlar tomonidan tan olinmasligi natijasida kelib chiqadi.

XULOSA: yolg‘izlik jamiyatning barcha ijtimoiy tizimlariga xos ko‘p o‘lchovli hodisa bo‘lib, uning nazariy tadqiq etilishi qadimgi ildizlarga borib taqaladi. Yolg‘izlikni tahlil qilishning murakkabligi inson mavjudligining qarama-qarshiliklarga to‘la bo‘lgan individual hamda ijtimoiy qobig‘idan kelib chiqadi. Bu borada g‘oyalar, fikr-mulohazalarning rang-barangligi mazkur hodisaga oid izlanishlarning jahon psixologiya fani negizida keng qamrovli ekanligidan dalolat beradi, desak mubolag‘a bo‘lmaydi.

Kalit so'zlar: yolg‘izlik, tanholik, psixogen omil, hissiy holat, yakkalanish, muloqot

Iqtibos uchun: M.B. Yuldasheva, Z.I. Saminjonova. Yolg‘izlik muammosining nazariy talqini. // Inter education & global study. 2024. №4. B.430–437.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ ОБЗОР ПРОБЛЕМЫ ОДИНОЧЕСТВА

© М.Б. Юлдашева[1]✉, З.И. Саминжонова[2]✉
[1,2] Ферганский государственный университет, Фергана, Узбекистан

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: проблема одиночества всегда волновала человечество, занимая умы ученых, писателей, философов. В последнее время ей посвящаются все новые работы, исследующие сущность одиночества, причины его возникновения, характерные проявления и влияние на различные категории людей в разные периоды жизни. Данная статья раскрывает теоретический анализ взглядов на проблему одиночества мировых исследователей.

ЦЕЛЬ: дать практические рекомендации по социально-психологическим особенностям проблемы одиночества

Материалы и методы: в ходе исследования использовались такие методы, как беседа, социально-психологический опрос, наблюдение, а степень статистической достоверности полученных результатов подтверждалась факторным анализом.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: рост социального одиночества неразрывно связан с изменениями, происходящими в обществе. В частности, развитие процесса социализации в соответствии с изменениями в обществе связано с мобильностью, кратковременной структурой групп, несоответствием социальных ожиданий реальным ситуациям. Чувство тревоги по поводу своего социального положения побуждает людей к общению, которое считается продуктом социальной деятельности. Межличностное одиночество связано с социальным одиночеством и является результатом отсутствия признания личностной значимости человека ценными для него людьми.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: одиночество-многомерное явление, присущее всем социальным системам общества, теоретические исследования которого уходят корнями в глубокую древность. Сложность анализа одиночества проистекает из индивидуальной, а также социальной оболочки человеческого существования, полной противоречий. Не будет преувеличением сказать, что разнообразие представлений, мнений по этому поводу свидетельствует о широком охвате исследований данного явления мировой психологической наукой.

Ключевые слова: одиночество, уединение, психогенный фактор, эмоциональное состояние, отчуждение, общение.

Для цитирования: Юлдашева М.Б., Саминжонова З.И. Теоретический обзор проблемы одиночества. // Inter education & global study. 2024. №4(1). С. 430–437.

A THEORETICAL OVERVIEW OF THE PROBLEM OF LONELINESS

© Mahliyo B. Yuldasheva[1]✉, Zulayho I. Saminjonova[2]✉
[1,2] Ferghana State University, Ferghana, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the problem of loneliness has always worried mankind, occupying the minds of scientists, writers, and philosophers. Recently, more and more new works have been devoted to her, exploring the essence of loneliness, the causes of its occurrence, its characteristic manifestations and its impact on various categories of people

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

in different periods of life. This article reveals the theoretical analysis of world researchers' views on the problem of loneliness.

AIM: to give practical recommendations on the socio-psychological characteristics of the problem of loneliness

Materials and methods: in the course of the study, such methods as conversation, socio-psychological survey, observation were used, and the degree of statistical reliability of the results obtained was confirmed by factor analysis.

DISCUSSION AND RESULTS: the growth of social loneliness is inextricably linked to the changes taking place in society. In particular, the development of the socialization process in accordance with changes in society is associated with mobility, short-term group structure, and the discrepancy between social expectations and real situations. The feeling of anxiety about their social status encourages people to communicate, which is considered a product of social activity. Interpersonal loneliness is associated with social loneliness and is the result of a lack of recognition of a person's personal importance by people who are valuable to him.

CONCLUSION: loneliness is a multidimensional phenomenon inherent in all social systems of society, the theoretical research of which goes back to ancient times. The complexity of the analysis of loneliness stems from the individual, as well as the social shell of human existence, full of contradictions. It would not be an exaggeration to say that the variety of ideas and opinions on this issue indicates the wide coverage of research on this phenomenon by world psychological science.

Key words: loneliness, solitude, psychogenic factor, emotional state, alienation, communication

For citation: Mahliyo B. Yuldasheva, Zulayho I. Saminjonova. (2024) 'A theoretical overview of the problem of loneliness', Inter education & global study, (4(1)), pp. 430–437. (In Uzbek).

Yolg'izlik inson boshidan kechiradigan holatlardan biri bo'lib, u hayot davomida turlicha namoyon bo'ladi. Ba'zan mazmunli shaxslararo munosabatlarni o'rnatish, o'z ijtimoiy tajribasini to'plash, do'stona aloqalarni kengaytirish, tan olinish istagining mavjudligi natilasida yolg'izlik hissini namoyon qilish keskinlikdan iborat bo'ladi, Yolg'izlik hissi turli xil ko'rinishlarni o'z ichiga olgan murakkab ijtimoiy-psixologik hodisadir. Mazkur fenomen insonning ijtimoiylashuvi va shaxsiy shakllanishi jarayoniga sezilarli ta'sir ko'rsatadi, ijtimoiy nomuvofiqlikni keltirib chiqaradi. Shu munosabat bilan yolg'izlikning mazmuniy mohiyatini tushunish katta ahamiyatga ega. Shu o'rinda "yolg'izlik" atamasini izohlash borasida mavjud ta'riflarning ba'zilarini tahlil qilib chiqamiz. Vikipediyada berilgan: "Yolg'izlik – ijtimoiy-psixologik hodisa sifatida insonning emotsional holati bo'lib, u yaqinlarning yo'qligi, ijtimoiy yakkalanishning mavjud psixologik sabablari natijasida yuzaga keladigan ijobiy munosabatlar yoki ularni yo'qotishdan qo'rqish bilan bog'liq. Uning tarkibida ikkita ko'rinish: ijobiy (tanholik) yolg'izlik va salbiy (yakkalanish) yolg'izlik mavjud" [7]. Mazkur ta'rif yolg'izlik hissini psixologiya nuqtai nazaridan ko'rib chiqish, inson

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

emotsional holatlarining turlicha yuzaga kelish sabablari va mohiyatini anglash, yolg‘izlik hissini ijobiy va salbiy ko‘rinishlarda tahlil qilish an’anasini ajratib ko‘rsatish zaruratini belgilaydi. Bundan tashqari keltirilgan ta’rif “yolg‘izlik” atamasi bilan bir qatorda “tanholik” va “yakkalanish” atamalarining ham qo‘llanilishi lozimligini e’tirof etadi.

O‘zbek tilining izohli lug‘atida yolg‘izlik “yolg‘iz inson” ma’nosida “yolg‘iz yashaydigan odam” tushunchasi bilan taqqoslanadi: “Yolg‘iz – birorta ham sherigi yo‘q, bir o‘zi, yakka, tanho” [6]. Demak, insonning jismoniy mavjudligi sifatida “Yolg‘izlik” atamasiga nisbatan “Tanholik” atamasi farqli ravishda ontologik mazmunga ega. Ya’ni “tanholik” ijtimoiy hayotning moddiy shakli sifatida insonning o‘z-o‘zi bilan qolishi natijasida ijodkorlik bilan shug‘ullanishini bildiradi.

Yolg‘izlik hissini talqin qilish borasida ba’zi tadqiqotchilar “Tanholik” va “Yakkalanish” tushunchalaridan farqli ravishda “Yolg‘izlik” maxsus ichki hissiy ma’noni anglatuvchi kechinma ekanligini ta’kidlasalar, ba’zi tadqiqotchilar esa bu tushunchalar o‘zaro sinonim sifatida qo‘llanilishi mumkin ekanligini ta’kidlaydilar. Mazkur atamalar o‘rtasidagi mazmuniy chegaralarni yanada aniqlashtirish uchun ularning etimologiyasiga (atamalarning kelib chiqishiga) e’tiboringizni qaratamiz.

“Yolg‘izlik”, “Tanholik” va “Yakkalanish” tushunchalari o‘zaro sinonim tushunchalar emasligi haqida S.G.Trubnikova shunday yozadi: “Yakkalanish” insonning ijtimoiy borliqqa nisbatan munosabatidagi jismoniy, fazoviy va davomli joylashuviga bog‘liq, u tashqi namoyon bo‘ladigan hodisa, lekin ichki psixik kechinma emas” [5].

U.Sadler va T.Djonslarning fikricha: “Jismoniy yakkalanishni aniqlash uchun ko‘z bilan ko‘rish kifoya, lekin yolg‘izlikni anglash uchun uni his qilib ko‘rish lozim” [5]. Bizning fikrimizcha, “yakkalanish” haqida so‘z ketar ekan, “insonning jamiyatdan, oilasidan yakkalanishi” iborasini qo‘llash o‘rinli, lekin “yolg‘izlik” atamasini izohlashda bunday deyish noo‘rin. “Yolg‘izlik” bilan doimo ijtimoiy “yakkalanish” hamnafas emas. Yolg‘izlikni his qilish odamlar ichida bo‘lib ham ro‘y berishi mumkin. Tashqi ijtimoiy yakkalanish yolg‘izlikni anglatmaydi, balki mazkur hisning paydo bo‘lishi uchun zamin yaratishi yoki uning alomatlarini chuqurlashtirishi mumkin. Yolg‘izlik tashqi yakkalanishdan farqli ravishda insonning jamiyat bilan, o‘z-o‘zi bilan ichki munosabatlarini aks ettiradi va stress, qoniqmaslik, azoblanish, inqiroz kabi salbiy emotsiyalar bilan birgalikda namoyon bo‘ladi. Boshqacha qilib aytganda, “Yolg‘izlik” va “Yakkalanish” identik (aynan, o‘xshash) tushuncha emas.

Zamonaviy rus tadqiqotchilaridan G.M.Tixonov “Yolg‘izlik-tanholik” juft tushunchalarini qutbiy mazmunda tahlil qiladi. “Yolg‘izlik” atamasi tahqirlangan, tashlab ketilgan, bir-biridan ajralgan, kommunikativ ojizlikni bildiradi, ya’ni jamiyatdan istisno qilingan sharoitda - subyektiv kechinmalar belgisidir. “Tanholik” atamasini subyektiv his-tuyg‘u sifatida insonning obyektiv tarzdagi o‘zgalardan jismonan uzoqlashishi, deb urg‘u beradi muallif [4].

D.A.Mateyev ikki juft tushunchalar “Yakkalanish-yolg‘izlik” va “Tanholik-yolg‘izlik” tushunchalarini antinomiyalar, ya’ni to‘g‘ri deb qabul qilingan ikki holat o‘rtasidagi ziddiyat va qarama-qarshilik, deb ataydi. Olimning yozishicha, “Yakkalanish” subyektning

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

atrofidagi qurshovdan majburan uzilishi, o‘zgalardan jismoniy uzoqlashishidir. Agar “Yakkalanish” tashqi tomondan namoyon bo‘ladigan majburiyat bo‘lsa, “Yolg‘izlik” – ichki subyektiv kechinma. “Tanholik” esa vaqtinchalik yuzaga keladigan kommunikatsiyaning uzilishi va u jamiyatning bir qismi sifatidagi individning muayyan maqsadlarini amalga oshirishdagi muvaffaqiyatini belgilaydi [5].

Yolg‘izlik – doimiy muloqotning buzilishi, insonning atrof-muhitdan og‘riqli uzilishi, o‘z olamiga o‘xshamasligini anglashidir. Mazkur tahlil fanga G.I.Kolesnikova tomonidan kiritilgan bo‘lib, u “Yolg‘izlik”ni ekzistensial mazmun-mohiyatdan yiroq bo‘lgan og‘riqli holat deb ataydi [3], ya’ni olima yolg‘izlik tushunchasiga semantik jihatdan ta’rif bergan.

Tadqiqotchilar yolg‘izlik hissini tahlil qilishda ikkita an’anani ajratishadi; ulardan biri salbiy yo‘nalishdagi yolg‘izlik bo‘lsa, ikkinchisi ijobiy yo‘nalishdagi yolg‘izlik. Inson turmush tarziga yolg‘izlik hissining ta’siri masalasini aniqlashtirish yolg‘izlikni antinomik ko‘rinishda tahlil qilishga imkon beradi, bu bir tomondan shaxsning destruktiv bosqichi sifatida, ikkinchi tomondan yaratuvchanlik sifatidagi o‘z-o‘zini anglash bosqichini namoyon qiladi. Qarashlardagi turli-tumanlik esa hozirgi kunda yolg‘izlik muammosi va uning psixologik determinantlari yetarli darajada o‘rganilmaganligidan dalolat beradi.

E.N.Zavorotnix yolg‘izlikni turli ijobiy va salbiy hissiyotlar, emotsiyalarni yuzaga keltiradigan subyektiv kechinma, deb ataydi. Muallif yolg‘izlikning aniqlashtiruvchi mezonlarini ko‘rsatib o‘tadi. Ular: yolg‘izlik hissi namoyon bo‘lish kuchining subyektiv bahosi; individ tomonidan yolg‘izlikning tan olinish darajasi; yolg‘izlikning emotsional ko‘rinishi. Tadqiqotchi yolg‘izlik hissining turlarini ham farqlaydi, ya’ni: inkor qilinuvchi yolg‘izlik - shaxs yolg‘izlik kechinmasiga e’tibor qilmaydi; qulay yolg‘izlik – u orqali shaxs o‘z hayotida muvaffaqiyatga erishadi; destruktiv yolg‘izlik – bunda inson yolg‘izlik kechinmasini tiklashga harakat qiladi [2].

Sotsiologik hamda psixologik tahlillar olib borgan mualliflardan N.Ye.Pokrovskiy va G.V. Ivanchenkolar, “yolg‘izlik” tushunchasini serqirra ta’rifu-tavsiflarga ega bo‘lgan atama sifatida unga “o‘ta ekzistensial moddiy xarakterga ega” bo‘lganligi uchun universal ta’rif berish mumkin emas, deb tan oladilar. Ba’zi tadqiqotchilar yolg‘izlik hissining ijtimoiy hodisa sifatidagi talqini hozirgi kunda yetarli darajada asoslanmaganligini uqtirishadi. Xo‘sh, buning sababi nimada? Albatta, zamonaviy jamiyat ijtimoiy-madaniy taraqqiyotning chiziqli rivojlanishidagi shart-sharoitlarda yolg‘izlik hissini o‘rganish biroz murakkablikni tug‘diradi. Modomiki, jamiyatimizdagi bir holatdan boshqa holatga o‘tish jarayonida yolg‘izlik bir qator omillar ta’siriga tushib qoladi.

Yolg‘izlik hissini tushuntirishdagi qarama-qarshi qarashlar qamrovi, uning ko‘pqirrali ifodalanishi, ijtimoiy hodisa sifatidagi o‘lchovining murakkabligi, muammoga oid ishlab chiqilgan metodikalarning nisbatan kamligi mazkur muammoning yechimini topishda qiyinchilik tug‘diradi. G.M.Tixonov “yolg‘izlik” tushunchasining tahlilidagi murakkablik uning binarliligidan, ya’ni ikki tomonlamaligidan deb ta’kidlaydi. Bu, bir tomondan, inson mavjudligining individualligi bo‘lsa, ikkinchi tomondan individning shaxslararo munosabatlarga ehtiyoj sezadigan jamiyat a’zosi sifatidagi qarama-qarshiliklarning mavjudligidandir. Bir qator olimlar, yolg‘izlikni o‘z tarkibiga ko‘plab shakllar va shu

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

shakllarning har bir insonda turlicha his qilinishini namoyon qiladigan kechinma, deb atashadi. Sotsiologiyaga oid izohli lug‘atda “yolg‘izlik – yakkalanish va ijtimoiy munosabatlarning mavjud emasligi” deb ta’riflanadi [4].

Bir qator tadqiqotchilar, yolg‘izlik individning tashqi olamdan yakkalanish holati, deb urg‘u berishadi. Bunda yolg‘izlik hissi insonning ijtimoiy borliqqa birikmasligi va moslashmasligining ko‘rsatkichi, deb hisoblanadi. Yolg‘izlikka holat sifatida ta’rif berilganda subyektiv va obyektiv o‘ziga xoslik farqlanadi. Subyektiv holatga g‘am-g‘ussa, xavotirlik, to‘liqsizlik hissi, tashlab qo‘yilganlik, deprivatsiya ko‘rinishlaridan – ishonch va o‘zaro tushunishning yetishmasligi kiradi. Obyektiv holat esa majburiy jismoniy yoki ijtimoiy yakkalanishdan, shaxslararo munosabatlarning to‘xtatilishi bilan bog‘liq vaziyatlar sababli yuzaga keladi.

G.R.Shagivaleyeva, yolg‘izlik turlarini insonning ijtimoiy muhit bilan o‘zaro munosabatlaridan kelib chiqib farqlaydi: a) insonning voqelikdagi narsa-hodisalar bilan o‘zaro munosabatlari nuqtai nazaridan: jismoniy, kommunikativ, emotsional, ma’naviy yolg‘izlik; b) vaqt davomiyligi nuqtai nazaridan: onda-sonda va surunkali yuz beradigan yolg‘izlik; v) kelib chiqishi nuqtai nazaridan: ixtiyoriy va majburiy yolg‘izlik; s) holat sifatidagi mezon bo‘yicha: yoqimsiz yolg‘izlik, yoqimli yolg‘izlik, majburiy yolg‘izlik, ekzistensial yolg‘izlik [3].

E.N.Klimentyeva yolg‘izlikning asosiy shakllari sifatida jismoniy yolg‘izlikni obyektiv vaziyat deb qaragan. Unda inson majburiy yoki ixtiyoriy tarzda yolg‘iz qoladi. Olimaning fikricha, ruhiy yolg‘izlik o‘zgalar tomonidan qabul qilinmaslikni his qilish holatini bildiradi.

D.I.Yang yolg‘izlik shakllarini ajratishda uning davomiyligiga e’tiborni qaratgan. Olim yolg‘izlikning uchta shaklini farqlab bergan: uzoq vaqt davomida ijtimoiy aloqalarning buzilishidan kelib chiqadigan surunkali yolg‘izlik; hayotdagi stress hodisalar (yaqinlarni yo‘qotish yoki o‘lim, ajrashish) natijasida yuzaga keladigan vaziyatli yolg‘izlik; qisqa muddatli va tez-tez takrorlanadigan o‘tkinchi yolg‘izlik [1].

Yolg‘izlik psixologik hodisa sifatida hissiyot (emotsiya, affekt), kechinma, holat, jarayon, munosabat kabi tushunchalar bilan bog‘laniladi. Yolg‘izlik hissiyot sifatida bir insonning boshqa insondan farqli tomonini anglatadi, bu esa muloqot jarayonida psixologik to‘siqni yaratadi. Atrofdagilar tomonidan qabul qilinmaslik hissi mehr-muhabbat, do‘stlik, o‘zaro tushunish kabi yaqin munosabatlarning mavjud emasligiga bog‘lanadi. Yolg‘izlik jarayon sifatida umume’tirof etilgan me’yorlar, an’analar va qadriyatlar tizimining shaxs tomonidan inkor etilishi natijasida individning ijtimoiy hayotda subyektiv mavqeini yo‘qotishiga olib keladi. Yolg‘izlik munosabat sifatida borliqni qadr-qimmatga yo‘naltirilgan obyekt sifatida qabul qilmasligini ifodalaydi. Individ shaxslararo munosabatlarini tahlil qila olmas ekan, o‘zini jamiyatning bir bo‘lagi sifatida idrok qila olmaydi. Yolg‘izlik ehtiyoj sifatida borliq va undagi insonlar bilan yaqin, do‘stona munosabatlarni yo‘lga qo‘yishni ongli darajada xohlamaslikni ifodalaydi. Yolg‘izlik holat sifatida individning ichki ruhiy yaxlitligining yo‘qotilishidir. Bunda tashqi olam bilan o‘zaro munosabatlar izdan chiqadi, real hamda istalgan ijtimoiy aloqalar o‘rtasidagi uyg‘unlik yo‘qoladi. Yolg‘izlik holati zerikish, tushkunlik, ichki bo‘shliqni his qilish, xavotirlik kabi turli psixik ko‘rinishlar bilan bog‘liq

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

ravishda yuzaga keladi. Bunda hattoki patologik xarakterdagi psixik buzilishlar va gallyutsinasiyalar ham ro‘y berishi mumkin. Yaqqol ko‘rinishlarda u muloqotga o‘ta zaruriy ehtiyojlarni ifodalaydi. Muloqotga ehtiyoj qondirilmagan holatlarda inson xayoliy tarzda reallikdan uzoqlashgan ko‘rinishlarda suhbatdoshlar obrazini yaratadi. Bu xatti-harakatlar inson hayotini to‘ldiruvchi mezon sifatida qabul qilinadi va me’yor deb baholanadi.

Yolg‘izlikni insonning psixik holati bilan bog‘liqlikdagi tavsiflari ko‘plab mualliflar tomonidan o‘rganilgan. Jumladan, ekzistensial yondashuvga ko‘ra, olamda o‘z shaxsiyatining ahamiyati va qimmatini ko‘rsatish hissi V.A.Andrusenko tomonidan; kognitiv yondashuvga ko‘ra, ichki ruhiy o‘z-o‘zini anglashda odamovilik olamiga yashirinish hodisasi sifatida S.Kyerkegor tomonidan; gender yondashuv bo‘yicha, dilkash bog‘liqlikning yetishmasligi sifatida R.Veys tomonidan; kommunikativ yondashuvga ko‘ra, ijtimoiy aloqalarning yo‘qligi muammosi sifatida D.Yang tomonidan izlanishlar olib borilgan.

Yolg‘izlikning muloqotdagi muammo sifatidagi tahlilini K.A.Abulxanova-Slavskaya, A.G.Ambraumova, G.P.Orlov, I.S.Kon, A.A.Leontyevlar olib borishgan. Mazkur tadqiqotlarning mazmun-mohiyati individni shaxslararo muloqot jarayonida suhbatdoshidan o‘zi uchun kerakli hissiy-emotsional xayrixohlik hissini topa olmasligi va natijada yolg‘izlikni his qilishidan iborat bo‘lgan.

Zamonaviy jamiyatda insondagi yolg‘izlik hissi majburiy ravishdagi muloqotga kirishganida ko‘proq namoyon bo‘ladi. Bunday holatlarni ishda, oila davrasida, do‘stlar orasida yoki begonalar davrasida ham kuzatishimiz mumkin. Ijtimoiy aloqalarning kattagina qismi haqiqiy muloqotning ko‘rsatkichi sanalmaydi, bu atrofdagilar bilan uyg‘unlikdan dalolat bermaydi. O‘zaro munosabatlarning kengayishi – muloqotning tashqi tomoni hisoblanadi va u muloqot mazmuniga sifatiy ko‘rinish bermaydi.

Amerikalik psixologlar U.A.Sadler va T.B.Jonson “Yolg‘izlikdan anomiyagacha” deb nomlangan tadqiqot ishlarida yolg‘izlikning to‘rt darajali o‘lchovini taklif qilganlar[5].

Koinot yolg‘izligi murakkab tur sifatida tahlil qilinadi va idrok qilinishi jihatidan uchta shakldan iborat: “1) o‘z-o‘zini tabiat va koinot bilan taqqoslagan holda yaxlit reallik sifatida fahmlash; 2) hayotning Xudoga yaqinlashtiruvchi sirli, mistik qirralariga daxldorlik; 3) o‘z taqdirining noyobligi va buyuk tarixiy maqsadlarga aloqadorligiga ishonch hissi. Koinot yolg‘izligining uchinchi shakli shaxsiy noyobliligi va o‘z taqdirining ulug‘vorligidan qoniqmagan insonlarda kuzatiladi”.

“Madaniy yolg‘izlik – shaxsiy madaniy meros, an’anaviy me’yorlar va qadriyatlar o‘rtasidagi munosabatlarning izdan chiqishi bilan belgilanadi. Modomiki, aynan mana shu qirralar insonning o‘zi haqidagi, borliq va unda egallagan o‘rni haqidagi tasavvurlarni bildiradi. Mazkur tur migratsiya hodisasi, ijtimoiy-madaniy o‘zgarishlar, qadriyatlar tizimidagi transformatsiyalar, shaxsning intellektual va axloqiy taraqqiyoti bilan bog‘lanadi. Bu esa insonda yaqin odamlari bilan bo‘lgan muloqotni murakkablashtirishga olib keladi.

Ijtimoiy yolg‘izlik shaxslararo va guruhlararo munosabatlarda namoyon bo‘ladi. Unda ijtimoiy yakkalanishning ostrakizm (quvg‘inlik), surib chiqarish, zid munosabatlarda bo‘lmoq kabi ko‘rinishlari ifodalanadi. Natijada inson o‘zini begona, yolg‘iz, ortiqcha va o‘z gardaniga mas’uliyatni olishga qodir bo‘lmagan odamdek his qiladi.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (1)

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Гольман, Т.И. Социальное одиночество студенческой молодежи в транзитивном обществе: управленческий аспект: дис. ... канд. соц. наук: 22.00.08 / Гольман Татьяна Ивановна. - Новосибирск, 2008. – с. 190
2. Заворотных Е. Н. Социально-психологические особенности одиночества как субъективного переживания: автореф. дис. канд. психол. наук. — СПб., 2009
3. Неумоева Е. В. Одиночество как психический феномен и ресурс развития личности в юношеском возрасте: автореф. дис канд. психол. наук. — Тюмень, 2005.
4. Юлдашева, М. Б. (2022). Талабалардаги ёлғизлик ҳисси ва ҳаётга бардошлилигининг ўзаро муносабати: https://doi. org/10.53885/edinres. 2022.8. 08.043 Юлдашева Маҳлиё Бахтиёровна, Психология кафедраси ўқитувчиси Саминжонова Зулайҳо Иброҳимжон қизи, Амалий психология йўналиши талабаси, Фарғона давлат университети. Образование и инновационные исследования международный научно-методический журнал, (8), 300-306.
5. Yuldasheva M.B. Talabalarda yolg‘izlik hissining ijtimoiy-psixologik determinantlari. Psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi. 19.00.05 / Yuldasheva Mahliyo Baxtiyorovna. – Toshkent, 2022. – 121 b.
6. O‘zbek tilining izohli lug‘ati: 2 tomli./S.F.Akabirov, T.A.Aliqulov, S.I.Ibragimov va boshq.; Z.M.Magrufov tahriri ostida .- M.:Rus.yaz.,1981. 1 tom. A-R. 632 b. 256-bet.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Mahliyo Baxtiyorovna Yuldasheva**, psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori, PhD, [**Юлдашева Махлие Бахтияровна**, доктор психологических наук, доктор философии(PhD)], [**Mahliyo B. Yuldasheva**, Doctor of Psychological Sciences, Doctor of Philosophy]; manzil: 150100, O'zbekiston, Farg'ona, Murabbiylar ko'chasi (sobiq Usmon Xo'jayev), 19 [адрес: 150100, Узбекистан, город: Фергана, ул. Мураббийлар (бывш. Усмана Ходжаева), 19], [address: 150100, Uzbekistan, City: Ferghana, Street Murabbiylar (former Usman Khodjayev), 19]

✉**Zulayho Ibrohimjon qizi Saminjonova**, Amaliy psixologiya yo‘nalishi 3-bosqich talabasi, [**Саминжонова Зулайхо Иброхимжон кизи**, Студент 3-го курса направления прикладная психология], [**Zulayho I. Saminjonova**, 3rd year student of Applied Psychology]; manzil: 150100, O'zbekiston, Farg'ona, Murabbiylar ko'chasi (sobiq Usmon Xo'jayev), 19 [адрес: 150100, Узбекистан, город: Фергана, ул. Мураббийлар (бывш. Усмана Ходжаева), 19], [address: 150100, Uzbekistan, City: Ferghana, Street Murabbiylar (former Usman Khodjayev), 19]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4(1)

Original paper

BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARINI BADIIY ASARLAR BILAN TANISHTIRISHDA IJTIMOIY KO ‘NIKMALARNI RIVOJLANTIRISHNING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

© M.X. Butayorova[1]✉

[1]Termiz davlat pedagogika instituti, Termiz, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqolada boshlang‘ich sinf o ‘quvchilarini badiiy asarlar bilan tanishtirish, badiiy asarlarni o‘qishga va tahlil qilishga tayyorlash – bular orqali esa ijtimoiy ko‘nikmalarini rivojlantirish haqida tushunchalar berib o‘tilgan. Badiiy asar o‘qishning foydali va samarali tomonlari yoritilgan.

MAQSAD: boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini badiiy asarlar bilan tanishtirishning ijtimoiy ko ‘nikmalarni rivojlantirishdagi ahamiyatini tadqiq etishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: badiiy asar o‘qish, kitobxonlikning jamiyat va shaxs uchun ahamiyati , kitobxonlikni shakllantirishning ijtimoiy individual jihatlari , boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida kitob o‘qish ko‘nikma, malakalarini shakllantirish , uning pedagogik psixologik, metodik talablari, oilaviy kitobxonlik va sinfdan tashqari kitob o ‘qishni tashkil qilish masalalari bo ‘yicha bir qator ishlar olib borilgan.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: ekskursiya bolalarni tabiat bilan tanishtiruvchi ish shakllaridan biridir. O‘quvchilar avval film tomosha qilib keyin asar o‘qisa idrok qilishi yuqori bo‘ladi .O‘quvchilarning film namoyishida tug‘ilgan ayrim savollariga ularning o‘zlari yangi o‘qiydigan asarlardan javob topadilar. Tayyorgarlik ishlarini Ekskursiya davomida bolalar o‘simlik va hayvon hamda jonsiz tabiat bilan yaqindan tanishib ham olib borishlari mumkin.

XULOSA: qilib shuni aytishimiz joizki , boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini badiiy asarlar bilan tanishtirish, badiiy asarni o ‘qishga tayyorlash shu tartibda davom etadi va o‘z navbatida badiiy asarlarni ham tahlil qilish asar mazmunini to‘liqroq tushinishga , o‘quvchilarni fikrlash qobilyatini oshishiga yordam beradi.

Kalit so'zlar: badiiy asar, matn, samarali, ijtimoiy ko‘nikma, ijodiy qobilyat, hikoya,she’r.

Iqtibos uchun: M.X. Butayorova. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini badiiy asarlar bilan tanishtirishda ijtimoiy ko ‘nikmalarni rivojlantirishning psixologik xususiyatlari. // Inter education & global study. 2024. №4(1). B.438–443.

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ СОЦИАЛЬНЫХ НАВЫКОВ ПРИ ОЗНАКОМЛЕНИИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ С ХУДОЖЕСТВЕННЫМИ ПРОИЗВЕДЕНИЯМИ

© М.Х. Бутаёрова[1]✉

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4(1)

[1]Термезский государственный педагогический институт, Термезский, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в этой статье дается представление о том, как познакомить учащихся начальных классов с произведениями искусства, подготовить их к чтению и анализу произведений искусства и, таким образом, развить их социальные навыки. Выделены полезные и эффективные аспекты чтения художественного произведения.

ЦЕЛЬ: состоит в исследовании значения приобщения младших школьников к художественным произведениям в развитии социальных навыков.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: чтение художественного произведения, значение чтения для общества и личности , социально-индивидуальные аспекты формирования чтения , формирование умений и навыков чтения у младших школьников, его педагогико-психологические , методические требования, проведен ряд работ по вопросам семейного чтения и организации внеклассного книжного роста.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: экскурсия-одна из форм работы, которая знакомит детей с природой. Восприятие учащихся выше, если они сначала смотрят фильм, а затем читают произведение. На некоторые вопросы читателей, возникающие на показе фильма, они находят ответы из произведений, которые они только что прочитали. Подготовительные работы могут проводиться и во время экскурсии, когда дети ближе знакомятся с растениями и животными, а также с неживой природой.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: следует сказать, что знакомство учащихся начальных классов с художественными произведениями, подготовка художественного произведения к развитию происходит в таком порядке, а анализ художественных произведений, в свою очередь, способствует более полному пониманию содержания произведения, повышению мыслительных способностей учащихся.

Ключевые слова: художественное произведение, текст, эффект, социальный навык, творческие способности, рассказ, стихотворение.

Для цитирования: Бутаёрова М.Х. Психологические особенности развития социальных навыков при ознакомлении младших школьников с художественными произведениями. // Inter education & global study. 2024. №4(1). С. 438–443.

PSYCHOLOGICAL FEATURES OF THE DEVELOPMENT OF SOCIAL SKILLS WHEN INTRODUCING YOUNGER STUDENTS TO WORKS OF ART

© Ma'rifat X. Butayorova[1]✉
[1]Termiz State Pedagogical Institute, Termiz, Uzbekistan

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4(1)

Annotation

INTRODUCTION: this article provides insights into introducing primary school students to works of art, preparing them to read and analyze works of art, and through this, developing their social skills. The useful and effective aspects of reading a work of art are highlighted.

AIM: to study the importance of introducing younger schoolchildren to works of art in the development of social skills.

MATERIALS AND METHODS: reading a work of art, the importance of reading for society and the individual, socio-individual aspects of reading formation, the formation of reading skills in younger schoolchildren, its pedagogical, psychological, methodological requirements, a number of works on family reading and the organization of extracurricular book growth have been carried out.

DISCUSSION AND RESULTS: the excursion is one of the forms of work that introduces children to nature. Students' perception is higher if they first watch the film and then read the work. To some of the readers' questions that arise at the screening of the film, they find answers from the works that they have just read. Preparatory work can also be carried out during the tour, when children get to know plants and animals, as well as inanimate nature.

CONCLUSION: it should be said that the acquaintance of primary school students with works of art, the preparation of a work of art for development takes place in this order, and the analysis of works of art, in turn, contributes to a more complete understanding of the content of the work, increasing the mental abilities of students.

Key words: Art work, text, effective, social skill, creative ability, story, poem.

For citation: Ma'rifat X. Butayorova. (2024) 'Psychological features of the development of social skills when introducing younger students to works of art', Inter education & global study, (4(1)), pp. 438–443. (In Uzbek).

O'quvchi shaxsining psixologik rivojlanganlik darajasini to'la yoritish uchun biz uning rivojlanish xususiyatlari borasida muayyan ma'lumotlarga ega bo'lishimiz lozim. Biz faoliyatimiz davomida o'quvchilarning psixologik rivojlanishi yosh xususiyatlari bilan chambarchas bog'liqligini kuzatamiz. Ruhiy jarayonlar va bola ruhiyatidagi o'zgarishlar, chunonchi, diqqat va xotira darajasi, tafakkur xususiyatlari so'z boyligi hamda nutqning rivojlanganlik darajasi va boshqalar ruhiy psixologik rivojlanishga ta'luqlidir. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining intellektual salohiyatini rivojlanishida ularning tug'ma qobiliyat va iste'dodining o'rni muhim ahamiyatga ega. Tug'ma qobiliyatga ega bo'lgan yoshlarimiz kattalarninghar bir ta'limiy, tarbiyaviy va kasbiy ta'limotlarini tez ilg'ab oladilar va tez o'zlashtirib hayotga tadbiq eta oladilar. Lekin bu qobiliyatva iste'dod, barcha yoshlarimizga tug'ma talant nasib etavermaydi. Shunday ekan, qobiliyatni shakllantirib borish, yoshlarning iste'dodini oshirib borish birinchi navbatda pedagoglarimizga va keng jamoatchilik zimmasiga ya'ni oila, mahalla, o'quv muassasalari zimmasiga tushadi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4(1)

Bolalar o‘zidagi turli faoliyatlarga bo‘lgan tug‘ma layoqatlarni jamoada, o‘z ustida tinmay izlanish jarayonida ro‘yobga chiqaradilar. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari bilan munosabatda bo‘lishda sabr-toqat, vazminlik zarur.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini badiiy asar bilan tanishtirishdan oldin o‘quvchilarni badiiy asarni o‘qishga tayyorlash kerak, chunki o‘quvchilar asar mazmuni anglab tushunishlari uchun keng (to‘liq) tasavvurga ega bo‘lishlari lozim. Buning uchun esa albatta tayyorgarlik ishlari o‘tkaziladi. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari sinfda o‘qishi uchun badiiy va ilmiy matnlar birlamchi o‘rinda turadi. O‘quvchilarni badiiy yoki ilmiy asar bilan tanishtirish-o‘qishga tayyorgarlikning birinchi bosqichi hisoblanadi.

Tayyorgarlik bosqichi bu o‘quvchilarni badiiy asarlarni (matnlarni) o‘qishga qulaylik yaratuvchi asosiy bosqichdir, bunda badiiy asarning janrli , muallifi haqida ma’lumot beriladi, o‘quvchilar asarda tasvirlangan voqea hodisalarni idrok qilishi asar pafosini his qilishi, asar g ‘oyasi va murakkab pbrazli ifodalarni izohlash kabi masalalarni o‘z ichiga oladi.

Darsda badiiy asar bilan tanishtirib bo‘lingach , o‘quvchilarni faolliklarini oshirish uchun quydagi savollar bilan murajjat qilishimiz mumkin.

1. Hikoyadagi qaysi o‘rinlar sizga ma’qul bo‘ldi-?
2. Hikoya qahramonlaridan qaysi birining xati-harakatlariga xayrixohsiz?
3. Qaysi birining fe’l atvori , xarakteri , tutgan yo‘li sizga yoqmadi-?
4. Bu vaziyatda siz qanday yo‘l tutgan bo‘lar edingiz-?
5. Hayotda shunday yoki shunga o‘xshash insonlarni uchratganmisiz-?

Badiiy asar bilan tanishtirish ishlarining asosiy maqsadi quydagilar:

1. O‘quvchilarning voqea-hodisalar, hayot haqidagi atrofi olam haqidagi tasavvurlarini boyitish, matnni ongli idrok etishi uchun yangi ma’lumotlar berish, badiiy asarda qanday g‘oya ilgari surilayotganligini to‘g‘ri anglay olishi, badiiy asardagi voqea va tasvirlarni o‘z hayotida kuzatganlari bilan bog‘lay olishi , to‘g‘ri xulosalay olishi.

2. Yozuvchining hayoti va ijodiga qiziqish uyg‘otish. Masalan Bolalarning sevimli yozuvchisi Qudrat Hikmatning hayoti va ijodi haqida U Toshkentda Sebzor mahallasida tug‘ilgan . Onasi Muborak aya erta qazo qilgan, otasi esa dehqonchilik va hunarmandchilik bilan shug‘ullangan.Qudrat Hikmat mohir tarjimon hamdir, u ko‘plab rus shoirlarining she’rlarini o‘zbek tiliga tarjima qilgan.

3. O‘quvchilarni asar (matn)ni hissiy idrok etishga tayyorlash.

4. Asar mazmunini tushinishga yordam beradigan so‘zlarning lug‘aviy ma’nolarini tushuntirish.

2010 yilda qabul qilingan “Uzviylashtirilgan Davlat ta'lim standartida va o‘quv dasturida boshlang‘ich sinf o‘qish kitobi fanidan “matndagi so‘z, ibora, gaplarning ma'nolarini izohlay olish” deb uqtirilgan. O‘quv dasturining mazmunida o‘qish ko‘nikmasi bo‘limida esa “so‘zlarning butunicha sidirg‘a o‘qish; matn mazmunini ongli o‘zlashtirish shakldagi voqea-hodisalarning izchilligini belgilashda o‘zaro bog‘lanishi, tasviriy vositalarni matnda qo‘llanishini bilish, maqol va iboralardan so‘zlarni to‘g‘ri tanlay olish, mavzuni adabiy tilda talaffuz etishga o‘rgatish deb belgilab qo‘yilgan.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4(1)

O‘quvchilar quydagi kabi so‘z va iboralarning ma’nosini aniq tushinib anglashlashlari kerak.

Yerga ursa ko‘kka sapchiydi-sho‘x

Tarvuzi qo‘ltig‘idan tushdi-qo‘rqdi

Og‘zi qulog‘ida-xursand

Ayilday botdi- qattiq tegdi, ranjitdi

Respublikamizda boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida kitobxonlik ko‘nikmalarini shakllantirish masalalari E. Yo ‘ldosheva, A.Umarov, Yo. Qayumxo‘jayeva , B. G‘aniyeva, A.Abdullayev, G.Amanova kabi tadqiqotchilar tomonidan o ‘rganilgan.

Mustaqil davlatlar hamdo‘stligi olimlaridan S.I.Abakumova, A.B.Abdiyeva, L.I.Belenkaya, G.I.Bondarenkalarning ishlarida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini badiiy asar o ‘qishga va tahlil qilishga tayyorlash, o‘quvchilarni kitob o ‘qishga qiziqtirish, ularda kitob o‘qish malaka-ko‘nikmalarini , madaniyatini rivojlantirishning o‘ziga xosligi masalalari yoritib berilgan.

Tahlillardan ko‘rinib turibdiki, o‘quvchilarda kitobxonlik ko‘nikmalarini shakllantirish masalalari ularda badiiy asar o‘qish malakalarini rivojlantirishning o‘ziga xosligi, o‘quvchilarni badiiy asar o‘qishga va tahlil qilishga tayyorlash muhim jarayonlar hisoblanadi.

Ekskursiya jarayonida bolalar tabiatning go‘zalligini ko‘rib katta taasurot olib hissiyotlari rivojlanadi. Shu asosda jonajon O‘zbekiston ona tabiatiga muhabbat, unga ehtiyotkorona munosabatda bo‘lish tarbiyalanadi.. Har bir ekskursiya uchun barcha bolalar egallashlari shart bo‘lgan dastur mazmuni belgilanadi.

Ekskursiya mashg‘ulotlarining afzalligi shundaki, unda bolalar o‘simlik va hayvonlarni ular yashaydigan muhitda ko‘rish imkoniyatiga ega bo‘lgan o‘zaro aloqalar haqida dastlabki dunyoqarash tasavvurlarini, olamni ilmiy tushunishni shakllantirish imkonini yaratadi. O‘rmon, dala, daryo, ko‘l qirg‘oqlariga uyushtirilgan ekskursiya bolalarning diqqatini jalb qiladi. tarbiyachi raxbarligi ostida guruh hamda tabiat burchagida olib boriladigan keyingi kuzatishlar turli-tuman materiallar to‘plashga sharoit yaratadi. Ekskursiyalar tufayli bolalarda kuzatuvchanlik, tabiatni o‘rganishga qiziqish o‘sadi. Ular predmetni sinchiklab kuzatish va uning xarakterli xususiyatlarini qayd qilishga odatlanadi.Tabiatning go‘zalligi bolalarda chuqur hissiyotlar uyg‘otadi, o‘chmas taasurotlar qoldiradi. Estetik hissiyotlarning o‘sishiga yordam beradi. Shu asosda ona tabiatga muhabbat, unga ehtiyotkorona munosabatda bo‘lish Vatanga muhabbat shakllantiriladi. Ekskursiyalar mazmuniga ko‘ra: tabiatshunoslik ekskursiyasi; qishloq xo‘jalik ob’ektlariga ekskursiya turlariga va bo‘linadi. Tabiatshunoslik ekskursiyasi kirish suhbati, jamoa bo‘lib kuzatish, bolalarning yakka mustaqil kuzatishlari va tabiatga oid materiallar to‘plash bolalarning e’tiborini tabiatning umumiy ko‘rinishiga jalb etadi. Ekskursiya qismlarining miqdori va ularni o‘tkazish izchilligi ekskursiyaning maqsadi, ob-havoga qarab o‘zgartiriladi. Bolalar ekskursiyalarda predmetlarning xarakterli xususiyatlariga oid bilimlarni mustahkamlaydilar, ularning belgisini so‘z bilan ifodalaydilar, o‘simlik, hayvonlarning qismlari nomlarini yodda tutadilar. Ekskursiya insonning tabiatga qanday ta’sir etishini, o‘simliklarni qanday o‘stirishi

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4(1)

va hayvonlarni qanday parvarish qilishni ko‘rgazmali ko‘rsatish imkonini beradi bu yerda bolalar asosiy mehnat qismlarini bilib, qanchasi bilan tanishadilar. Bu ekskursiyaning o‘ziga xosligi shundaki, bola inson faoliyatini ham, u ta’sir etayotgan tabiatni ham kuzatishi mumkin.

O‘quvchilar badiiy asarlarni tahlil qilishda albatta o‘xshatish , qiyoslash, mubolag‘a , jonlantirish va ertaklar , hikoyalar,dostonlar, maqollar, she ‘rlar bilan amaliy ravishda tanishtiriladi. Yana shu bilan birgalikda badiiy asar o‘qishning foydali taraflari ham juda ko‘p ayniqsa boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini badiiy asar o‘qishni o‘rganishni boshlagan vaqtda badiiy asarga bo‘lgan muhabbati yuqori bo‘lishi uchun poydevor bo‘ladi . Bu jarayonlar esa o ‘z navbatida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini badiiy asarlar bilan tanishtirish orqali ularning ijtimoiy ko‘nikmalarini rivojlantirishda muhim asos bo‘lib xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Ruzikulovna, S. D. (2023). Analysis of the Level of Valuable Approach to Primary Class Students. Web of Semantic: Universal Journal on Innovative Education,2(4),227-230
2. Jumayeva G.T. Maktab o'qituvchilarida kasbiy madaniyatni rivojlantirishning pedagogik tizimini takomillashtirish: Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)dissertatsiyasi.–Termiz.,2022.–30б.
3. Butayorova M. K. THE IMPORTANCE OF POSITIVE RELATIONSHIPS IN THE FORMATION OF THE PERSONALITY OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS //Science and Innovation. – 2023. – T. 2. – №. 11. – C. 121-125
4. Toshtemirovna R. G., Butayorova M. METHODOLOGICAL BASES FOR THE USE OF MODERN TEACHING TECHNOLOGIES IN THE LESSONS OF THE NATIVE LANGUAGE IN PRIMARY GRADES //International Journal of Pedagogics. – 2022. – T. 2. – №. 11. – C. 88-91.
5. Butayorova M. X. O’quvchilar ijodiy faoliyatini rivojlantirish-O’quvchilar shaxsini shakllantirishning muhim omili sifatida //TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI. – 2023. – T. 3. – №. 11. – C. 113-118.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Butayorova Ma’rifat Xursan qizi**, o‘qituvchi, [**Бутаёрова Маърифат Хурсан** преподаватель], [**Ma’rifat X. Butayorova**, teacher]; manzil: O‘zbekiston, Termiz, Barkamol avlod ko'chasi 43, [адрес: адрес: Узбекистан, город Термез, ул. Barkamol avlod 43], [address: Termez, Barkamol avlod at street 43] E-mail marifatbutayorova7@gmail.com

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4(1)

Muassis: Buxoro davlat pedagogika instituti

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan 2023-yil 08 avgust №-111889-sonli guvohnoma bilan ro‘yxatga olingan.

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi OAK Rayosatining 2024 yil 31 yanvardagi 350-son qaroriga asosan pedagogika, san’atshunoslik, psixologiya, fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiya ishlari yuzasidan “Dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro‘yxati” ga kiritilgan https://oak.uz/pages/4802

Jurnal 2023 yilda tashkil etilgan bo‘lib bir yilda 8 marta o‘zbek, rus va ingliz tillarida nashr etiladi. Pedagogika, psixolgiya, san’atshunoslik fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiya ishlari yuzasidan ilmiy jamoatchilikni ilm-fan natijalari bilan tanishtirish; ilm-fan rivojlantirishning dolzarb masalalariga tadqiqotlarining ustuvor yo‘nalishlari doirasida olib borilgan ilmiy ishlarning asosiy natijalari to‘g‘risida ma’lumot berish; yangi istiqbolli loyihalar va texnologiyalarni joriy etish; ta’lim va tarbiya bilan bog‘liq nazariy va amaliy ishlar; fan va ta’limning innovatsion rivojlanishi; fundamental va amaliy tadqiqotlarni qo‘llab-quvvatlash uchun qulay axborot muhitini yaratishning asosiy ilmiy natijalarini o‘z ichiga oladi. Shuningdek, zamonaviy ta’limning muammo va paradigmalarini o‘rganish, rivojlantirish va amaliyotga tadbiq etish bo‘yicha nazariy tavsiyalar berishdan iborat. Nashr qilingan materiallardan O‘zbekiston Respublikasi hamda xorijning yetakchi olimlari, tadqiqotchi izlanuvchilar foydalanishi ko‘zda tutilgan.

Jurnalning kalit so‘zlari:

Oliy pedagogik ta’lim nazariyasi va amaliyoti; umumiy va maxsus pedagogika, psixologiya va san’atshunoslik; pedagogika va innovatsiya, integratsiya; O‘zbekiston va xorijiy mamlakatlarning ta’lim tizimi; ta’lim jarayoni; ko‘p madaniyatli va mintaqaviy ta’lim; III Renessans, XXI asrdagi ta’lim; ta’lim va tarbiya sohasidagi milliy hamda umuminsoniy qadriyatlar; ta’lim sifatini monitoring qilish; ta’lim dasturlari; oliy, umumiy o‘rta va professional ta’limining davlat ta’lim standartlari; o‘qituvchilarni tayyorlash tizimidagi ta’lim texnologiyalari.

Guvohnoma raqami №-111889
Mas’ul kotib: Mamurova D.I.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4(1)

Учредитель: Бухарский государственный педагогический институт

Журнал зарегистрирован Агентством информации и массовых коммуникаций при Администрации Президента Республики Узбекистан свидетельством №111889 от 08 августа 2023 года.

Журнал включен в список национальных изданий, рекомендованных для публикации основных научных результатов диссертаций кандидатов на соискание ученой степени доктора философии (PhD), доктора наук (DSc). Согласно решению Президиума ВАК РУз от 31 января 2024 г. №350. По направлении педагогики, искусствоведение и психологии https://oak.uz/pages/4802

Журнал был основан в 2023 году и выпускается в год 8 раз на узбекском, русском и английском языках. Он предназначен для ознакомления научного сообщества с результатами научных исследований соискателей ученых степеней доктора философии (PhD) и доктора наук (DSc) в областях педагогики, психологии и искусствоведения. Журнал информирует о ключевых научных достижениях, проводимых в рамках приоритетных направлений исследований, касающихся актуальных вопросов развития науки. Также в нем рассматриваются новые перспективные проекты, технологии и идеи, связанные с образованием, воспитанием, инновациями, а также созданием благоприятной информационной среды для поддержки фундаментальных и прикладных исследований. Журнал также предлагает теоретические рекомендации по изучению, разработке и внедрению современных подходов к образованию. Материалы, опубликованные в журнале, предназначены для ведущих ученых и исследователей из Республики Узбекистан и других стран, и направлены на стимулирование дальнейших исследований, развитие науки и образования.

Ключевые слова журнала:

Теория и практика высшего педагогического образования; общая и специальная педагогика, психология и искусствоведение; педагогика и инновации, интеграция; система образования Узбекистана и зарубежных стран; образовательный процесс; мультикультурное и региональное образование; образование эпохи Возрождения, XXI веке; национальные и общечеловеческие ценности и ценности в сфере образования и воспитания; мониторинг качества образования; образовательные программы; государственные образовательные стандарты высшего, среднего и профессионального образования; образовательные технологии в системе подготовки педагогических кадров.

Идентификационный номер №-111889
Ответственный редактор: Мамурова Д.И.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4(1)

Founder: Bukhara State Pedagogical Institute

The journal is registered by the Agency of Information and Mass Communications under the Administration of the President of the Republic of Uzbekistan with certificate No. 111889 dated August 8, 2023.

The journal is included in the list of national publications recommended for publishing the main scientific results of dissertations of candidates for the degree of Doctor of Philosophy (PhD), Doctor of Science (DSc). According to the decision of the Presidium of the Supreme (Higher) Attestation Commission of the Republic of Uzbekistan dated January 31, 2024 No. 350. In the direction of pedagogy, art science and psychology https://oak.uz/pages/4802

The journal was founded in 2023 and is published 8 times a yeain Uzbek, Russian and English. It is intended to familiarize the scientific community with the results of scientific research of applicants for the degrees of Doctor of Philosophy (PhD) and Doctor of Sciences (DSc) in the fields of pedagogy, psychology and art history. The journal informs about key scientific achievements carried out within the framework of priority research areas related to topical issues of science development. It also examines new promising projects, technologies and ideas related to education, upbringing, innovation, as well as the creation of a favorable information environment to support fundamental and applied research. The journal also offers theoretical recommendations on the study, development and implementation of modern approaches to education. The materials published in the journal are intended for leading scientists and researchers from the Republic of Uzbekistan and other countries, and are aimed at stimulating further research, the development of science and education.

Key words of the journal:

Theory and practice of higher pedagogical education; general and special pedagogy, psychology and art criticism; pedagogy and innovation, integration; education system of Uzbekistan and foreign countries; educational process; multicultural and regional education; Renaissance education, XXI century; national and universal values and values in the field of education and upbringing; monitoring the quality of education; educational programs; state educational standards of higher, secondary and vocational education; educational technologies in the system of teacher training.

Identification number№-111889
Managing editor: Mamurova D.I.

CC BY NC ND

2992-9024

